ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 1
MERCREDI
1er JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·409 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.409

ՔԱՂՈՒԱԾՔ ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋԻ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

Ա-ԷՍ-ՍԷ-Ը-Ի ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ ՈՒՐ ԿԸ ԳՈՒՄԱՐՈՒԻ

Ա-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի վեհաժողովը հիւրասիրելու թեկնածու ներկայացած էր Պոլիսը. լրատիւներէն տեղեկացուցին թէ Հայաստան ընդդիմացած էր այդ առաջարկին, այն պատճառաբանութեամբ որ նման քայլ կարմակերպութեան մը վեհաժողովը չէր կրնար զումարուիլ երկրի մը մէջ որ անդամ բոլոր երկիրներուն հետ անխտիր դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատած չէր: Պոլսոյ ամերիկեան համալսարանի դասախօս Ք. Քիրիչճի այս մասին գրելով Յունիս 27-ի «Միլիյէթ»ին մէջ, կ'ըսէ թէ վեհաժողովին Պոլիս գումարուելուն դէմ դանուած է նաեւ ԱՄՆ-ու Գոնկրէսը: Այս ընդդիմութիւնն ալ յայտնուած է Թուրքիոյ վարչապետին երբ անցեալ Նոյեմբերին ԱՄՆ կ'այցելէր: Գոնկրէսին ընդդիմութիւնը հիմ ունեցած է մարդկային իրաւունքներու յարգանքին մէջ Թուրքիոյ թերացումները:

Ազգային քաղաքականութեան հարցերուն մասին Գոնկրէսի ազդեցիկ յանձնաժողովին՝ Եւրոպայի ապահովութեան ու գործակցութեան նախագահ, Ներկայացուցիչներու տան անդամ Ք. Սմիթ յայտնած է թէ ժամանակը հասած է որ Ազգային Հիւրարկութեան դէմ մարդկային իրաւունքներու մարզի այն պարտաւորութիւնները որոնց յանձնառու եղած է վերջին 22 տարուան ընթացքին, այլապէս Գոնկրէսը դէմ պիտի ըլլայ վեհաժողովին Պոլիս գումարուելուն: Դասախօսը բուն պզտիկ կը նկատէ այս պատուիրը, աւելցնելով որ եթէ ան հարթուի, Հայաստանի ընդդիմութիւնը մեղմելու համար դիւրին է լուրջ ճնշումներ կիրարկել:

*
**

ՀԱՅԵՐՈՒ ԹԻՒԻՆ ՄԱՍԻՆ ԹԱԼԱԱԹԻ ՅՈՒՑԱԿԸ

Մ. Պարտաքճը («Հիւրրիյէթ», Յունիս 28) կ'ըսէ թէ Թալաաթի Թուղթերէն տըբցակի մը տիրացած է. անոնցմէ էջի մը կ'արձագանգէ իր դրութեամբ: Այդ տըբցակը իրեն տուած է Թալաաթի կինը: Հոն ինք գտած է փաստաթուղթ մը որ իր կարծիքով կը հերքէ ցեղասպանութեան պնդումները եւ տրուած թիւերը: Թալաաթ անկատ ցանկերով ն երկայացուցած է կայսրութեան քնակիչ Հայերու բնակութեան վայրերը, թիւերը ու տուած նաեւ տեղահանուածներու տեղահանութեան վայրերը եւ տարագրուածներու թիւերը: Այդ ցանկին համաձայն, Ա. աշխարհամարտէն առաջ Հայերու (լուսաորչական եւ կաթոլիկէ) ընդհանուր դումարը 1·250·403 է: Ինք արձանագրութիւն չունեցողներու գանգուած մըն ալ նկատի առնելով, 1·5 միլիոնի կը բարձրացնէ: Իսկ պատերազմէն ետք, կ'ըսէ թէ մնացած է 250 – 400 հազարի միջեւ «տեղացի եւ օտար»:

Ըսելէ ետք թէ Թալաաթի ձեռագիրը այս էջերը մօտ օրէն պիտի հրատարակէ, Մ. Պարտաքճը իր դրութիւնը կ'աւարտէ Օսմանեան կայսրութեան մէջ 1·5 միլիոն Հայու գոյութիւն հաստատող էջը ձօնելով Ֆրանսայի ընկերվարական երեսփոխան Ռ. Ռուքէի որ ըսած էր թէ 1915 – 1917 1·300·000 Հայ սպաննուած էր Օսմանեան կայսրութեան մէջ:

*
**

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱԽՏԱՆԻՇԸ

Այս խորագիրով էջ մը արտատպած է «Ռատիքալ»էն Յունիս 29-ի «Միլլիյէթ»ր. Էթիէն Մահճուպեան կը գրէ թէ Թուրքիա յատկապէս մերձաւոր չրջանի իր պատմութեան մէջ բազմակարծութենէ կը խրտչի: Ան ատիճան որ կ'անտեսէ նոյնիսկ պաշտօնական տեսակէտէն դուրս մըն ալ նայած թուրք գրողներու, մինչեւ իսկ այդ չրջանները ապրած գինուորականներու յուշերը: Կսելէ ետք թէ «պատմութիւնը պատմաբաններուն ձգել»ու լոզունգը քաղաքական գործածութեան յատկացուած բան է, կ'եզրակացնէ. «իրականութիւնը այն է որ Թուրքիոյ հանրային կարծիքը փոխանակ իր պատմութեան լաւն ու գեղը ճանչնալու, կը նախընտրէ խուսափիլ այն հարցադրումներէն որոնք կրնան ինքնութեան (մաշումի առաջնորդել: կը նախընտրէ մտաւորական հետաքրքրութիւններու փոխարէն մոռացումը, պատմութեան փոխարէն բաղաքականութիւնը»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ՇԱՐԺԷՆՓՐԷՍ»

(Յաւելուած 29 / 30)

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ

Պաշտպանութեան նախարարութեան մէջ չարաչահումներու եւ իւրացումներու դէմ լայն պայքարի ձեռնարկուած է: Տասնեակ պաշտօնատարներ արդէն ամբաստանութեան տակ են: Որոշուած էր ատենի նախարարութեան պիւտճէի վարչութեան գործունէութիւնը, սակայն վարչութեան պետը Մ. Աւետիսեան պահպան պատճառաբանութիւններով կը յետաձգէր աուդիտը: Ի վերջոյ, որոշուած Թուականին Յունիս 29-ի նախօրեակին ան իր աշխատավայրին մէջ անճնասպան եղած է:

*
**

ԽԱՂԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԸ ԿԸ ԴԺՕՒԱՐԱՆԱՅ

Յունիս 29-ին Ազգային ժողովին օրակարգով քննարկուած է չահաբեր գործերու պիւտճէին կայուն վճարումները կատարելու հարցը: Յատկապէս նըկատի առնուած է խաղատուներուն պարտքն որոնց 90 տոլարի հարկը կը բարձրանայ միջին հաշուով 2500 տոլարի: Ատիկա կը նչանակէ որ ամէն խաղարան ամիսը 10 – 12 հազար տոլար վճարէ պետութեան: Օրինագիծը ներկայացնելով Տնտեսութեան նախարար Է. Սանդոյեան ըսած է որ այդ ձեւով նպատակը որոշ չափով սահմանափակել է երեւանի կեդրոնը խաղատուներու հետզհետէ մեծցող թիւը:

*
**

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Եւրոպայի Խորհրդարանի պատուիրակութեան հետ Յունիս 26-ի հանդիպումին նախագահ Ռ. Քոչարեան չեչաած է. «ժողովրդավարութիւնը մեզ համար հաւատամք է: Հայաստանում այլեւս երբեք բաղաքատարկեալներ ու փակ կուսակցութիւններ չեն լինելու»: Հանդիպումին քննարկուեցաւ նաեւ Ղարաբաղեան հիմնախնդիրը:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԹԱԺԱԿ

Յունիս 29-ին, երկուչաբթի, Մոնփըլիէի մէջ է որ Գերմանիա յաղթեց Մեքսիքայի 2-1 որակուեցաւ քառորդ աւարտականներուն համար: Մինչեւ կիսախաղ, երկու խումբերը ոչ մէկ կէտ կրցած էին նչանակել եւ Բ. կիսախաղին Մեքսիքան էր որ կը տիրապետէր եւ կէտ մը կը նչանակէր: Գերմանացիք 75-րդ վայրկեանին է որ կը յաջողէին հաւասարեցնող կէտը նչանակել, ապա՝ 87-րդ վայրկեանին՝ յաղթական կէտը:

Իրիկունը, Թուլուզի մէջ, գրեթէ նոյն ձեւով է որ Հոլանտա կը յաղթէր Եուկոսլաւիոյ 2 – 1 եւ կ'որակուէր քառորդ աւարտականներու համար:

Այս ութերորդ աւարտականները վերջ կը գտնէին Յունիս 30-ին, Ռումանիա – Խրուաթիա եւ Անգլիա – Արժանթին հանդիպումներով եւ քառորդ աւարտականները կը սկսին Ուրբաթ, Յուլիս 3-ին, Պրազիլ – Դանիա (Նանթ) եւ Ֆրանսա – Իտալիա (Սէն – Տընի) մրցումներով:

Նարկոմի նիւթ եղած է զարթաղեան Հանդրին կարգաւորումն ալ. «ժամանակն է առանց որեւէ նախապայմանների նստել բանակցութիւններէ ետք ու լուրջ ճնճարկել մօտեցումները» ըսած է ան: Եւրոպայի Խորհրդարանին ներկայացուցիչները անդրադարձած են նաեւ մահապատիժի խընդրին որուն մասին Ռ. Քոչարեան ըսած է որ անկախութենէն ի վեր ոչ մէկ մահապատիժ գործադրուած է երկրին մէջ:

*
**

ԲԱՑՈՒՄ ՇՈՒՇԻԻ ԱՄԵՆԱՓՐԿԻՉԻՆ

Յուլիս 19-ին, վարդավառի օրը բացումը կը կատարուի Շուշիի Ամենափրկիչին որ ծանօթ է Ղազանչեցոց անունով: Տաճարին վերանորոգումին նպաստած են շարք մը բարերարներ:

*
**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕԴԱՑԻՆ ԳԻՇԵՐՈՒ ԵՐԵՒԱՆ – ՏԷԼՀԻ ԹՌԻՉՔԸ

«Հայկական աւիաուղիներ» ընկերութիւնը Յունիս 26-ին սկսած է Երեւան – Տէլհի կանոնաւոր թռիչքներուն: «Արարատ» անուն իլիուշին 86 օդանաւը Մոսկուայէն նոյն օրը Երեւան բերած է հինգ ուղեւորները որոնք մէկուկէս ժամ ետք մեկնած են Տէլհի: Անոնց միացած են 30 հնդիկ ուսանողներ որոնք ալ արձակուրդի մեկնած են: Օդանաւը Հնդկաստան 22 ժամ մնալէ ետք վերադարձած է Երեւան ու անկէ մեկնած Լոնտոն: Այս դիծով հայկական ընկերութիւնը աւելի ըսուած է որ Հայաստան ճամբորդական տրանսիկ կեդրոն մը դառնայ:

*
**

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԱՅՑԸ ՅԵՏԱԶԳՈՒԱԾ

Նախատեսուած էր որ Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարար Ի. Սերդիւեւ Յուլիս 1 – 2-ին այցելէ Հայաստան: ԻԹԱՐ – ԹԱՍՍ-ի թղթակիցը տեղեկացած է Երեւանի ռուսաստանեան դիւանագիտական պաղբիւրներէն որ այցը յետաձգուած է, նախարարին ծանրաբեռնուած աշխատանքին պատճառով: Հաւանական կը նկատուի որ այցը տեղի ունենայ Յուլիսի կէսին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԱՐԱՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ընկերային ժողովրդավարներու կեդրոնն ալ (Ս-Տ-Ի) կուսակցութեանց դրամական աղբիւրներու հարցը կրկին հրապարակ կը հանէ եւ այդ առընչութեամբ ալ դատավարութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Փարիզ մինչեւ տարւոյ վերջ կամ 1999-ի սկիզբը: Ալպէր Գալայճեանի յայտարարութիւններն են որոնք պիտի լուսաբանեն դատաւորը: Ան Ս-Տ-Ի-ի ֆինանսական Կոմիտէին քարտուղարն է եւ ի վերջոյ յայտնած է թէ Սիմոնն Վէյլի ընտրապայքարի (1989-ի եւրոպական ընտրութիւնները) կիսապաշտօն դանձապահը՝ պարզապէս ամուսինն էր: Ֆր. Ֆրոմոն-Մէօրիս, որ ազգ. լիագօրն է Սիմոնն Վէյլի ցանկին, հարցաքննութեան առեն խոստովանած է որ չուրջ 4 միլիոն ֆրանք յանձնած է դանձապահին «որ հարապատ մըն էր Սիմոնն Վէյլի»: Գալով Ալպէր Գալայճեանի կ'ըսէ թէ փեսէր Մեհէնեըրի գինքը գրած էր ուղղակի Անթուան Վէյլի (Սիմոնն Վէյլի ամուսինը) հրամանին տակ:

Փեճինի համալսարանին մէջ, չին ուսանողները բաւական նեղը գրին նախագահ Գլինթընը հարցումներով որոնց չէր սպասեր: Օրինակ՝ «Ինչո՞ւ Միացեալ Նահանգները կը միջամտեն Թայվանի միացման մայր հայրենիքին հետ», «ի՞նչ յեսին միաք կայ ձեր ժպիտին մէջ», նաեւ հարցումներ մարդկային իրաւունքներու մասին Ամերիկայի մէջ:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼ «ո՛չ» պատասխանեց այն հանրավճիռին որ կ'առաջարկէր արտօնել կամաւոր վիժումը: Ճիշդ է որ ձեռնպահութիւնը մեծ էր (68%), բայց քուէ տուղներու 50,9%-ը մերժեց վիժումը: Կառավարութիւնն ալ որոշեց այլեւս հարցը չդնել:

ՍԼԱՒԿՕ ՏՐԿՄԱՆՈՎԻՋ, այն Սերպը որ ամբաստանուած էր պատերազմական ոճիր գործած ըլլալու յանցանքով եւ կը պահուէր Լա Հէյի ոստար թանտը, անճնասպան եղած է իր խուցին մէջ: Դատը նոր վերջացած էր եւ կը սպասուէր վճիռին: Վուքովարի Ջարդին պատասխանատու կը նկատուէր որպէս քաղաքապետը քաղաքին եւ միշտ ուրացած է:

ՌՈԼԱՆ ՏԻՄՄԱՑի մէկ նոր նախկին թարեկամուհին կարգ մը յայտնութիւններ կ'ընէ նախկին Արտաքին նախարարին մասին, որոնք նաեւ կաշառակերութեան կը վերաբերին: Այս մէկը աղջիկն է Սուրիոյ Պաշտպանութեան նախարարին եւ այրին սատուցի միլիառատէրի մը: Ըստ երեն Սահմանադրական Խորհուրդի նախագահը միջնորդչի գեր ստանձած է պէնքի առեւտուրի վրայ, գեռ մութ կէտեր ալ կան Սառլայի հիւանդանոցի կառուցման կապակցութեամբ: 1993-ին Սուրիոյ Պաշտպանութեան նախարարին աղջիկը 8·2 միլիոն ֆրանք տրամադրած է այդ հիւանդանոցին համար, երբ Ռ. Տիմա այդ ընտրաչրջանի երեսփոխանի աթոռը կ'ուզէր չահիլ եւ Արտաքին նախարար էր: Անկէ առաջ ալ խնդրոյ առարկայ կնոջ սատուցի ամուսինը, որ մեռած է 1991-ին միջնորդ եղած է պինամթերքի վաճառքի

(Շար.ք Դ. էջ)

ՔԱԼԷՏՈՍՔՈՓ

արուեստաւէրի մը օրագրէն

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(Ե. եւ վերջին մաս)

Մայիս 24
Սէն – Ժէրմէն Եկեղեցի

ՆԱՐԻՆԷ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Հանապազօրեայ երաժշտութիւն՝ որ կրնաք ունկընդրել ժամերով եթէ կը սիրէք երգէոնը:

Ու այսօր, երկիւղածութիւն պարտադրող Սէն – Ժէրմէնի Եկեղեցիին համար-ներուն տակ քան մ'աւելի լուսաւոր դիպկութեամբ կը ներկայանար ժամուան մը յայտագիրը:

Նարինէ Սիմոնեան, մեր անգին երգէոնահարուհին, գիտէ իր խռովայոյզ ոգեկան ապրումները վտիտանգել երաժշտական բարձր ներշնչումով, յատակօրէն տալով երգահանին միտումը: Առանց չափազանցութեան ուղիներու մէջ կորսուելու, գործին բուն խորհուրդը: Այդպէս էր նախ, Լիտթի Վայնէն – Գրակէն – Սորկինի ըմմայլելի տարբերականներուն մէջ, որուն հետեւեցաւ երազային փրկչութիւնը եւ Ֆիւկը Սէզար Ֆրանքի: Եղերական զրոյցով մը նաեւ Մէսիէանի Տօ մինէօր փրկչութիւնը եւ Ֆիւկը:

Յետոյ՝ հոգեյուզ փունջ մը, նմոյշներով հայ կրօնական երաժշտութենէն, կոմիտասի թէ Եկմալեանի յօրինումներով:

Վերջացուց իր յայտագիրը բուռն ու կրկնալի մեծայաղթ մեկնաբանութեամբը Պախի Տօ մաժէօր Թօքաթա եւ Ֆիւկով: Այնպիսի մաղնիսական կարողութեամբ մը, ուր նամանաւանդ միջին մասին Աատաճիոյին տեւողութեան, մեզ ամենասպահով ճամբով իր մօտ բարձրացուց:

Բարձունքը հոգեկան զոհունակութեան՝ պարզ, ապրեցիկ ու սխրալի իր նուագով:

Անխօս, հիացիկ կապուրուած, հոգեպէս վարձատրուած՝ զանգաղ քայլերով կը լաժնուինք Սէն – Ժէրմէն Եկեղեցիէն:

⁂

Մայիս 29
Սալ Կավօ

ՓԱԶԸԼ ՍԱՅ

Ահա նոր ուժ մը որ կը յայտնի իրերայայտնող համերգներով յորդեցնել սրահները ամէնուրեք:

Փարիզի մէջ նոյնպէս: Հոծածաւալ բազմութիւն մը լսեց պինքը:

Ցեհ պատերազմեան շրջանին՝ էօմէր Ռէֆիք, Մի՛տհատ Ֆէհմիէն, ձէմալ Ռէշիտ լատզոյնս ներկայացուցին՝ ինչպէս այսօր Իոլլ Պիրլէթ, Վերտա Էրման կամ մանաւանդ Հիւսէյին Սէրմէթ, թուրք դաշնակահարներու հին թէ նոր սերունդը:

Ոչ մէկը յայտնած էր այսքան սերտ լարգրիւրային ազմուկով մը ներկայանալ հանրութեան:

Այս մէկն ալ ունի ընդոծին յատկութիւններ անկասկած: Ունի նաեւ արհեստավարժին որոշ ճարտարութիւնը: Ուժ, արագութիւն, առեղնաչարային հզումներով զարնուած քայլեր:

Բաւ է՞ այդքանը: Եթէ սահմանափակ մնայ նեղաշխարհը: Երբ Մոցարթի քընքոյշ մէկ սոնաթը հեռուհեռէ կը փոխակերպուի սուրացող չոքեկառքի մը սուլոյններուն: Երբ երկը կը կորանցնէ իր փափկավանկ գնացքը:

Ցուզում, զարմանք՝ պահ մը եաք երկուքն ալ կ'անհետանան: Յայտարերին ամբողջութիւնը զրեթէ այդպէս ընթացաւ:

Բացառութիւն՝ Ալպան Պէրկի սոնաթը: Լատզոյնը կրնար կայանալ գուցէ կարգ մը անձնական երաժշտական մտորումներուն մէջ, արհեստավարժօրէն յարմարցուած, բայց զժբախտաբար ո՛չ մէկ նորութիւն կը բերէին: Բացայայտ կազատարներու վրայ յօրինուած ըլլալով: Շարունակաբար այդպէ՛ս: Իրաւ է որ անվերջ հոգեկան ուրախութեան մը տեսիլքը կ'ուրուագծուէր դէմքին վրայ, ու ժողովուրդը վերացած կը հետեւէր: Անակ որդիի մը քալադործութեան:

Ասովարար իր խաղը կը շեղթէ զայ-

նականութիւնը զպայծառութեան հետ, որ կ'առաջնորդէ զպայասիրութեան: Ու տակաւ կը զարգրի հազորդական ըլլալէ: Բայց եթէ կրնան լրատու բոլոր աղբիւրները միաբերան ազազակելով «մեծ դաշնակահար մը ծնաւ», պարտադրել երիտասարդ արուեստագէտի մը տիեզերական վերելքը՝ ի՞նչու չէ՛, Ֆազըլ Սայ կրնայ չուտով համբաւի տիրանալ: Ժողովուրդին որոշ մէկ խաւը սիրաչահելով:

Հետեւիլ՝ ապահել իր յաջորդ համերգներուն:

⁂

Յունիս 4
Տաճ հաւաքոյթ

ՎԱԼԷՐԻ ՕՅՄԹՐԱԽ

Հաւաքուած ենք Տավիտ Օյմթրախի ջութակահար թոռը լսելու: Առաջին երեւումը Փարիզի մէջ: Անուն՝ որ մեծայարդ կախարդ ճպոտի մը յիշատակը կ'արթնցընէ:

Անարդա՞ր ենք յիշելով այդ իր ծանրակշիռ քեռը: Մոռնալ ամէն ինչ: Լսել միայն: Վայրկեանին՝ իր ձայնը: Ու հո՛դ, Վալէրի Օյմթրախ կը ցուցաբերէ յայտնի երաժշտական ձիրքեր, մեկնաբանական թէ կատարողական:

Վիթխարի կառոյց՝ Սէզար Ֆրանքի Լա մաժէօր սոնաթը: Յայտնապէս վերջին մասին մէջ կուտայ գործին տարողութեան չափը: Սկզբնաւորութիւնը սակայն կը մնայ զուրկ հնչողական հարուստ կարողութենէն:

Դաշնակահարուհին՝ Քաթիա Նէմիրովիչ – Տանչէնքօ կրցաւ վիպային զրոյցը տալ Սքրիապինի զժուարին առաջին սոնաթին:

Նաեւ ըլլալ լաւ ընկերացող մը Վալէրի Օյմթրախի, անոր մեկնաբանած փակնիսէ զանազան գործերուն մէջ, ուր ջութակահարը ի յայտ բերաւ իր աճապարթի կարողութիւնը:

Որքա՜ն ուրախութիւ է երիտասարդ ուժի մը առաջին քայլերուն վկան ըլլալ:

Ո՛չ մէկ ապահովութիւնը զալիքին: Քանի բծախնդիր հաւատարմութիւնը բնազդին ու արհեստավարժ ճարտարութիւնը չեն որ պիտի կարենան ապահովել աննիւթական հրապոյրը մեկնաբանութեան:

Ա՛յլ անհատականութիւնը: Որ ընդոծին է: Աչխատանքն ու ժամանակը զայն կընան դեղեցկացնել միայն:

⁂

Յունիս 8
Սալ Փլէյէլ

ՄՈՒՐԷՅ ՓԵՐԱՀԵԱՆ

Միջին սերունդին նախասիրած դաշնակահարներէն մին: Տարուան իր մենահամերգն է: Յայտարերին մէջ Պախ, Պէթհովէնն, Շուպէրթ:

Մեծերը չեն աճապարեր. վստահութիւն ունին իրենց ապագայ կոչական կարողութեան վրայ կարծէք. կը սպասեն որ նախ ժամանակը գործէ: Այդպէ՛ս Փերահեա, որ ցարդ երբէք Պախի գործերը չէր մեկնաբանած, զէթ համերգի ընթացքին:

Ու ահա այս տարի, երկար բացակայութեան շրջանէ մը եաք, լոյս կը տեսնեն իր սեղմ երգապնակները, անոր յատկացուած, ու այս գիշերուան յայտարերին մէջ ալ նշանակալից երկրորդ «անգլիական սիւիթը»: Պարերու փունջ մը, զոր կը համեմէ հինուկ կշռոյթներովն իրենց ու յատուկ զունաւորումներով: Ինքնամատոյց համոզիչ նուագ: Սոյն մեկնաբանութիւնը յարմար գետին կը պատրաստէ Պէթհովէնի երկու սոնաթներու:

Առաջին շրջանի՝ Ֆա մաժէօր, վեցերորդը՝ ու համբաւաւոր Տօ տիէզ մինէօրը՝ որոնք զարմանազան տպաւորութիւններու տեղի կուտան: Առաջինը՝ զուարթ, առնական, արամիա կշռոյթով մը տրուած, ուրախ իր վերջաբանով: Մինչ երկրորդը՝ նախ տարաշխարհիկ զանգազ քնքուշութեամբ, բայց վերջին մասը տարտաւէլի հաղորդիչ զարձնէ մեզ երգահանին ոգեկան ապրումներուն:

Ամբողջութիւնը՝ փիլիքական ու ոգեկան ձգտումի մը յանկարծական՝ երկար մտաւոյանելու մտեցումին մէջ:

Վերջին յաղթանակը՝ երգահան, մեկնաբան, ունկնդիր երբեակին: Ուր արհեստավարժութիւնն ալ բոլորովին ծառայ կը հանդիսանայ երաժշտութեան բուն խորքին:

Ցանցառ երեւոյթ:

⁂

Յունիս 14
Հեռատեսիլ

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Կերակի. կէս պիշեր:

Վեց ժամ ոտնադնդակ դիտելէ եաք օրուան խտացեալ յայտարերին կը հետեւէի, երբ հնչեց Մամիկոնեան անունը:

Մրափած վիճակէս արթննալով, լսեցի լուսապայծառ Լիտթի երաժշտութիւնը մը:

Ա՛յդ յառաջացած ժամերուն է որ արդէն կը հանդիպիք լաւ բաներու հեռատեսիլ յայտարերներուն վրայ:

Քանի մը շաբաթ եաք հրապարակ պիտի գայէ իր վերջին խտացեալ սի–տին ամբողջովին Լիտթի գործերուն նուիրուած:

Բազմիցս լսեցի օրերս երգապնակին առաջին օրինակներէն մին: Երգահանին քալածանօթ ու նաեւ նուագ ծանօթ ամենագեղեցիկ ստեղծագործութիւններէն մէկն է որ համադրած է հոս արուեստագէտը:

Հեռատեսիլէն նուագեց «Վալէ Տօպէրման» յորջորջուած բազմերանգ մէկ երկը՝ ձայնագրած չարքին ամենասրատյայտիչ նմոյշներէն մին՝ մշտարուն ոգիով մը, տալով զայն իր բոլոր երեսակներովը:

Ապահովուած կարելի է նկատել յաղթութիւնը այս նոր երգապնակին ամէն ուղղութեամբ:

Վստահ՝ քննադատներն ալ նոյնքան պիտի սիրեն՝ նման արուեստասէրին:

Որքա՜ն բացայայտ ու զգալի է հոս, հրաչէկ ներաշխարհը Վարդան Մամիկոնեանի իր զուսպ բայց բոցագծած վիպականն նուագին տեւողութեան: Անդիմադրելի վճռականութեամբ մը ձայնագրուած:

Գեղեցիկ՝ հմայիչ մեկնաբանութիւնը Լիտթի լուսավառ գործերուն:

Փարիզ, Յունիս 18

Իտալահայ նամականի

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԻՏԱԼԵՐԷՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Միլանօ, Յունիս 13, Հինգշաբթի, «Հայ Տան» մէջ տեղի ունեցաւ Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի 1959 – 1997 ժամանակաշրջանին ուսումնասիրութիւններու, խորհրդաժողութիւններու, դրութիւններու եւ ճառերու իտալերէն հրատարակութեան ներկայացումը, «Հայ եկեղեցւոյ ինքնութիւնը» – «L'identità della Chiesa Armena» վերնագրով: Թարգմանութիւնն՝ Փիլիպօ Քիւրիկեանի, հրատարակչատունն՝ Լատիցիոնի Տէհոնեանէ, Պոլոնիա:

Այս հատորին հիմը կը կազմէ 1996–ին Նիւ – Եորք անդրերկրեան լեզուով հրատարակուած Հայրապետին Challenge to Renewal հատորը որուն պարունակութեան աւելցուած են 1996 Դեկտեմբերին վատիկան կատարած այցելութեան առիթով երեք զրութիւններ: Ճառը՝ արտասանուած Ս. Աթոռի Քահանայապետական հաստատութեան Արեւելեան Ուսումնարանի կողմէ կազմակերպուած հայկական հանդիսաւորութեան մէջ: Գարեգին Ա.ի ջերմ ուղերձը՝ Յովհաննէս Պօղոս Բ. Պապին: Միանձնական յայտարարութիւնը՝ էքիմէնիք աչխատանքի հանդիպումին վերջաւորութեան: Հատաքածոն կը լրանայ 1997 Յունիսին, Ատարիոյ կաց քաղաքին մէջ կատարուած եւրոպական երկրորդ էքիւմէնիք հատաքոյթին արտասանած ճառին զրութիւնով:

Հրատարակութեան տպաքանակն է 1200 օրինակ: Կը ծախուի իտալական բազմաթիւ զրավաճառատուներու մօտ եւ կ'արժէ 25·000 իտալական լիրէթ: Տպագրութեան ծախքերը հոգացած են 1/3–ով Իտալիոյ Հայոց Միութիւնը, 1/3–ով Միլանոյի Հայկական Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը եւ 1/3–ով Սուրէնեան Սրապեան հիմնադրամը: Մօտ 250 օրինակ ուղարկուած է Իտալիա բնակող կարդինալներուն, եպիսկոպոսներուն, ինչպէս նաեւ կղերական հաստատութիւններուն: Ներփակուած է նամակ մը ըլլ սատարգրուած Իտալիոյ Հայկական Եկեղեցւոյ հովիւին եւ Տէհոնեանէ հրատարակչատան պատասխանատու հոգեւորականէն:

Առաջին անգամ է որ այս տարողութեամբ գիրք մը, զրուած Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եպիսկոպոսապետերէն, իտալերէն լեզուով, կ'ուղարկուի կաթոլիկէ եկեղեցւոյ բարձրագոյն աստիճաններուն պատկանող անձերու: Գիրքը կը ներկայացնէ Հայ եկեղեցւոյ այսօրուան պետին հոգեւոր եւ եկեղեցական ուղեղիծը եւ կը միտի ծանօթացնել Հայ եկեղեցին, անոր պետը եւ իր մասնաւորները աչխարհի այսօրուան հարցերուն նկատմամբ: Գիրքը կը միտի նաեւ, անոր պետին մասնաւորներուն ընդմէջէն, ստանալու Քրիստոնեայ Եկեղեցիներու Միութեան ձգտումները:

Իտալական հրատարակութեան յատկանիշն յետոյ, զրուած Թարգմանիչ Քիւրիկեանին կողմէ, Հ. Լեւոն Զէքիեան կը ներկայացնէ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի անձը իր կենսագրական տուեալներու եւ իր գիրքը՝ Հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ, ինչպէս նաեւ Հայ եկեղեցին եւ իր կաթոլիկոսները: Կարեւոր ծանօթութիւններով զրութիւն մը որուն մէջոցաւ օտար ընթերցողը ճշդրիտ պատկերը մը կրնայ կազմել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ իւրայատկութիւններուն մասին:

Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեան որ կը վարչէր երեկոն, ցաւ յայտնեց որ Հ. Լեւոն

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

Յունիս 25–ին Երեւան ժամանած է Հնդկաստանի լիազօր դեսպան Վիղիա Փուչան Սոնի, նախագահ Ռ. Քոչարեանին յանձնելու համար իր հաւատարմագիրը: Յունիս 26–ի երեկոյեան ալ դեսպանը կը մասնակցի Երեւան – Տէլհի օդային ուղղակի դիծի բացման պաշտօնական արարողութեան: Հնդկաստան Յունիս 22–ին պաշտօնապէս տեղեկացուցած է Հայաստանի՝ Երեւանի մէջ դեսպանատուն բանալու իր որոշումը:

Քաղաքական մարդու իր մտածելակերպը կը հիմնուի ազգայնական դգացումներու վրայ, բայց ոչ երբեք ցեղապաշտութեան եւ ազգայնամոլութեան վրայ, գրաւ, կը նկատէ պատճառները մեծապէսը նոյնինքն եկեղեցիներու բաժանումին: Ազգային դգացումները երբեք չեն ընդդիմանար միջազգային դգացումներու եւ դիրքորոշումի:

Վերջացնելու համար կարգաց քանի մը հատուածներ դիրքէն, պարզելու համար իր եզրակացութեան հիմքը:

Յակոբիկ Մանուկեան, դլխաւոր դերակատարներէն է այս հրատարակութեան գործնական իրականացման: Այս հատորը ձեւով մը կ'ամբողջացնէ Հոդիկան, գլխաւոր մասը Հայ եկեղեցիներու ճարտարապետութեան յատկացուած դիտական չափին, որ նմանապէս իր ջանքով հրատարակուած է:

Իր յիշատակները կ'երթան շատ տարիներ առաջ, երբ առաջին անդամ հանդիպած է այսօրուան կաթողիկոսը Պէյրութի մէջ, իբրեւ երիտասարդ վարդապետ: Անոր հետ ունեցած առաջին չփումները իրեն համար կազմած են կամուրջ մը հայութեան եւ իր մէջեւ, քանի՛ քանի՛ որդի ի-տալուհի մօր մը եւ Հայ հօր մը, ծնած, մեծցած եւ պատրաստուած իտալական ավարտին մէջ, միայն երկրորդական կամ լուսանցքային դիրքի մը մէջ էր հայութեան վերաբերմամբ:

Պատրաստուելու համար այսօրուան ներկայացումին, Ց. Մանուկեան կրկին եւ նպատակայարմար ձեւով կարդացած էր դիրքը: Շատ տպաւորուած է որ 1957ին մինչեւ անցեալ տարուան արտայայտութիւններուն մէջ, Հայ Եկեղեցւոյ պետին մտածումները կը պահեն հետեւողականութիւն մը, հակառակ անոր որ դրութիւնները եղած են տարբեր չրջաններու մէջ եւ տարբեր նպատակներու համար:

Իր դրութիւններուն մէջ, ըստ Մանուկեանի, Գարեգին Ա. ունի քանի մը տեսակէտներ մօտենալու համար աշխարհի խնդիրներուն: Նախ՝ կարկառուն կերպով կը ցայտէ խորունկ մարդկայնապաշտութիւն մը: Դիւրին չէ մանաւանդ կրօնաւորի մը համար միշտ արտայայտել այս խոր դգացումը, որովհետեւ քաժանում մը կայ աշխարհական եւ կրօնական մտածումներուն մէջ երբ մարդուն կը վերաբերի: Աչխարհի կացութիւնը շատ դժուար է, չկայ միայն խաչը, կայ նաեւ խաչելութիւնը: Որով պէտք է ընդունիլ եւ ապրիլ աչխարհը այնպէս ինչպէս որ է, եթէ չենք ուզեր ըլլալ անցեալին կառչած պահպանողական անձեր: Այսինքն պէտք է յառաջդիմենք՝ պահելով անցեալի արժէքները եւ անցեալի մարդկային: Բայց՝ «Աչխարհը դիւրաբեկ է, պէտք է վարուիլ ծայր աստիճան խոհեմութեամբ». այս նախադասութիւնը զոր Գարեգին Ա. կարդացած է Լոնտոնի մէթրոյի պատի մը վրայ, իրեն համար կ'ըլլայ վերլուծելու ասիթ մը եւ զարդացնելու իր մտածումները: Ինք հաչտութեան մարդ է: Իր առաջին դրուածքին մէջ կայ կ'արտայայտէ բաժանումներուն համար եկեղեցիներուն չէր կարողացած ներկայ ըլլալ: Բայց նախատեսած է յաջորդ աչխատանքին ներկայացնել դիրքը աւելի ընդարձակ, լատացի եկեղեցական եւ աչխարհական հատարակութեան առջեւ, ուր Հ. Լեւոն դասախօսները եւ Հայրապետին մտածումները դիրքորոշումը ընդդ կեդրոնական դիմքը կ'ըլլայ:

Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեան Քիւչիկեանին փոխանցեց կաթողիկոսին շնորհակալութիւնը իր կատարած աչխատանքին համար, ապա ինդրեց որ Քիւչիկեան խօսի իր կատարած գործին մասին: Անդրադառնալով դրքին, նաեւ որ ինք ճանչցած է կաթողիկոսը հոս՝ Մխլանօ, իբրեւ Գարեգին Բ. եւ իրեն հետ ունեցած խօսակցութեան ընթացքին տպաւորուած մնացած էր: Վերջին հանդիպումի մը ընթացքին է, Միլանօ, որ Կաթողիկոսը Ց. Մանուկեանին յանձնած է անդլերէն հատրը փոփաքելով որ իտալերէնի թարգմանուի: Փ. Քիւչիկեան հետաքրքրութեամբ կարդացած է հատորը եւ անդրադարձած Գարեգին Ա.–ի ազգային եւ միջազգային մշակոյթի մեծ պաչարին: Համակատակ իր կրօնական անվիճելի դիրքատուրութեան, անոր մտածելակերպը չատ նորաձեւ է եւ կը համապատասխանէ զրեթէ աչխարհականի ճկուն եւ ժամանակներու պահանջքը երկրորդող անձի մը դիրքին: Իր վերլուծումները գիտական, նոյնիսկ հոդեվերլուծական սահմաններ ունին: Ջգալի է անոր խորունկ հաւատքը: Կ'պատասխանի ազօթքի եւ անոր ներգործող ուժին, բայց կը հաւատայ մանաւանդ, աչխատանքին զոր կը նկատէ մարդ արարածին, մանաւորապէս երիտասարդութեան փրկութեան եւ վերելքին համրան:

Քաղաքական մարդու իր մտածելակերպը կը հիմնուի ազգայնական դգացումներու վրայ, բայց ոչ երբեք ցեղապաշտութեան եւ ազգայնամոլութեան վրայ, գրաս, կը նկատէ պատճառները մեծապէսը նոյնինքն եկեղեցիներու բաժանումին: Ազգային դգացումները երբեք չեն ընդդիմանար միջազգային դգացումներու եւ դիրքորոշումի:

Վերջացնելու համար կարգաց քանի մը հատուածներ դիրքէն, պարզելու համար իր եզրակացութեան հիմքը:

Յակոբիկ Մանուկեան, գլխաւոր դերակատարներէն է այս հրատարակութեան գործնական իրականացման: Այս հատորը ձեւով մը կ'ամբողջացնէ Հոդիկան, գլխաւոր մասը Հայ եկեղեցիներու ճարտարապետութեան յատկացուած գիտական չափին, որ նմանապէս իր ջանքով հրատարակուած է:

Իր յիչատակները կ'երթան շատ տարիներ առաջ, երբ առաջին անդամ հանդիպած է այսօրուան կաթողիկոսը Պէյրութի մէջ, իբրեւ երիտասարդ վարդապետ: Անոր հետ ունեցած առաջին չփումները իրեն համար կազմած են կամուրջ մը հայութեան եւ իր մէջեւ, քանի՛ քանի՛ որդի իտալուհի մօր մը եւ Հայ հօր մը, ծնած, մեծցած եւ պատրաստուած իտալական ավարտին մէջ, միայն երկրորդական կամ լուսանցքային դիրքի մը մէջ էր հայութեան վերաբերմամբ:

Պատրաստուելու համար այսօրուան ներկայացումին, Ց. Մանուկեան կրկին եւ նպատակայարմար ձեւով կարդացած էր դիրքը: Շատ տպաւորուած է որ 1957ին մինչեւ անցեալ տարուան արտայայտութիւններուն մէջ, Հայ Եկեղեցւոյ պետին մտածումները կը պահեն հետեւողականութիւն մը, հակառակ անոր որ դրութիւնները եղած են տարբեր չրջաններու մէջ եւ տարբեր նպատակներու համար:

Իր դրութիւններուն մէջ, ըստ Մանուկեանի, Գարեգին Ա. ունի քանի մը տեսակէտներ մօտենալու համար աշխարհի խնդիրներուն: Նախ՝ կարկառուն կերպով կը ցայտէ խորունկ մարդկայնապաշտութիւն մը: Դիւրին չէ մանաւանդ կրօնաւորի մը համար միշտ արտայայտել այս խոր դգացումը, որովհետեւ քաժանում մը կայ աշխարհական եւ կրօնական մտածումներուն մէջ երբ մարդուն կը վերաբերի: Աչխարհի կացութիւնը շատ դժուար է, չկայ միայն խաչը, կայ նաեւ խաչելութիւնը: Որով պէտք է ընդունիլ եւ ապրիլ աչխարհը այնպէս ինչպէս որ է, եթէ չենք ուզեր ըլլալ անցեալին կառչած պահպանողական անձեր: Այսինքն պէտք է յառաջդիմենք՝ պահելով անցեալի արժէքները եւ անցեալի մարդկայինը: Բայց՝ «Աչխարհը դիւրաբեկ է, պէտք է վարուիլ ծայր աստիճան խոհեմութեամբ». այս նախադասութիւնը զոր Գարեգին Ա. կարդացած է Լոնտոնի մէթրոյի պատի մը վրայ, իրեն համար կ'ըլլայ վերլուծելու ասիթ մը եւ զարդացնելու իր մտածումները: Ինք հաչտութեան մարդ է: Իր առաջին դրուածքին մէջ կայ կ'արտայայտէ բաժանումներուն համար եկեղեցիներուն

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

Յունիս 25–ին Երեւան ժամանած է Հնդկաստանի լիազօր դեսպան Վիղիա Փուչան Սոնի, նախագահ Ռ. Քոչարեանին յանձնելու համար իր հաւատարմագիրը: Յունիս 26–ի երեկոյեան ալ դեսպանը կը մասնակցի Երեւան – Տէլհի օդային ուղղակի դիծի բացման պաշտօնական արարողութեան: Հնդկաստան Յունիս 22–ին պաշտօնապէս տեղեկացուցած է Հայաստանի՝ Երեւանի մէջ դեսպանատուն բանալու իր որոշումը:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՁԱՆԱՁՄԱՆ ՆՇՈՒՄԸ ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ ՄԷՋ

Վիլէօրպանի կեանքը մերթ ընդ մերթ կ'ապրի Հայ Մշակոյթի Տան զարկերով:

Այդպէս ալ եղաւ պարագան Շաբաթ, Յունիս 13–ին, երբ տեղւոյն ծերակուտականը – քաղաքապետը Ժիլպէր Շապրու ու երեսփոխանները՝ Ժան – Փօլ Պրեթ եւ Մարթին Տաւիա եկած էին ոտնակոխ Հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումը, զոր քուէարկած էր Ֆրանսայի Ազգային Ժողովը Մայիս 29–ին:

Հակառակ հեռատեսիլէն սփռուած Ֆութպոլի Համաչխարհային Բաժակին առընչուող մրցումներուն, Վիլէօրպանի Մշակութային Կեդրոնը լեցուն էր երեկոյեան ժամը 9–ին. ինչ որ զարմանք պատճառեց վերոյիչեալ երեք հիւրերուն:

Հայ Մշակոյթի Տան քարտուղարուհին՝ Անահիտ Կենճեան առաջարկեց դիտել, նախ եւ առաջ, վիտէօ – երիզ մը, որ ամփոփումն էր Մայիս 29–ի Ֆրանսայի Ազգային Ժողովի պատմական նիստին:

Յուզումով լեցուն պահեր՝ որոնց հանդիսականները հետեւեցան մեծ հետաքրքրութեամբ, ու խանդավառ ծափահարութիւններով ողջունեցին քուէարկուած բանաձեւը՝ յոտնկայս:

Երեկոյթի առաջին բաժինը աւարտեցաւ Մշակոյթի Տան նախագահ Գեղամ Կանեանի ճառով: «Հարկ է ընդդծել որ Հայ ժողովուրդի կրած ցեղասպանութիւնը կրնար առիթ ընծայել՝ համայն մարդկութեան՝ զայն նկատելու որպէս մարդկութեան դէմ գործուած ոճիր: Դժբախտաբար, միջազգային ոչ մէկ ատեան պիտի հետապնդէ ու դործէ այս ճամբով, որու չնորհիւ Թուրքիոյ կառավարիչները կը չարունակեն մնալ անպատիժ»: Գեղամ Կանեանեան մանրամասնօրէն ներկայացուց ցեղասպանութեան ու անոր ճանչման թղթածրարը, յիչեց արձանագրուած յաղթանակները, առանց մոռնալու նեղափոխման հոսանքներն ու անոնց հեղինակները:

Խորին չնորհակալութիւն յայտնեց ներկայ երեք հիւրերուն ու բոլոր անոնց որոնք «ձիլ չինայեցին իրականացնելու Մայիս 29–ի թուականը: ... Որովհետեւ Հայութեան յաղթանակէն անդին, ամբողջ մարդկութեան յաղթանակն է որ կ'ուղենք տօնել այս դիշեր»:

Ներկաներուն առիթ արուեցաւ հարցումներ ուղղելու Վիլէօրպանի քաղաքապետին ու իր ընթերակայ երեսփոխաններուն:

Աչքառչուած մտահոգութիւններն էին՝ Ծերակոյտի դիրքն ու դերը, բանաձեւի վերջնական վաւերացումը, Թուրքիոյ ճնչումներն ու առեւտրական պայմանադիրներու կասեցումը:

Խրախուսիչ պատասխաններու վրայ՝ հանդիսականները հրաւիրուեցան բարձրացնել ուրախութեան բաժակները ու վայելել ճոխ ընդունելութեան մը հիւրընկալ տեղանները:

ՎԱՐԴԱՆ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՓԻՐԻՆԱՑԻ (Ցունաստան) քաղաքապետական թատրոնին մէջ, խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեան, Յունիս 7–ին տօնուած է Հայաստանի առաջին անկախ հանրապետութեան 80–ամեակը: Հանդիսութեան նախագահած է Դաւիթ Պետրոսեան: Ողջոյնի խօսքեր արտասանած են ՀՀ. դեսպան Աբգար Կիրակոսեան, Ազգային վարչութեան առենապետ տոքթոր Արմէն Տէրեան, Յունաստանի Հ.Յ.Դ. Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ Շահան Ցարուհեան, ՌԱԿ–ի Շրջ. Վարչութեան ներկայացուցիչ Տիգրան Քալչիկեան: Գլխաւոր բանախօսը եղած է, Պէյրութէն, Վարանդ Փափազեան, Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

*
**

ԿԻՊՐՈՍԻ նախագահական յանձնակատար՝ Մամոլի Սրբատոֆիտես իր մօտ հրաւիրելով կիպրահայ համայնքի ներկայացուցիչները յայտնած է թէ պետութիւնը որոշած է հոգածու ըլլալ փոքրամասնութիւններուն եւ այդ առընչութեամբ ներկայացուցած է կարդ մը առաջարկներ. – Կիպրահայ աչակերտներուն համար ձրի երկրորդական ուսում, յատուկ պիւտճէ յատկացնելով Մելդոնեան հաստատութեան, հոգեւոր հայրերու թոշակներու ապահովում, քաղաքացիութեան դիմումներու հարցին բարւոք լուծում իր դրական կէտերուն մէջ: Այս առաջարկները դնահատանքով ընդունուած են համայնքին կողմէ:

*
**

ՊՈԼՍՈՑ Խաչեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Յունիս 11–ին, համերդ մը տուած է վարժարանի պատանիներէ եւ պարմանուհիներէ կազմուած երդչախումբը: Ցաղող յայտագրով մը ներկայացած են տղաք ու աղջիկները իրենց երդերով, պարերով եւ նուագով: Հանդիսութեան աւարտին, Խաչեանի անօրէնուհին՝ Տիկին Սաթենիկ Նշան չնորհակալութեան եւ չնորհաւորութեան խօսք մը արտասանած է:

*
**

ԹՈՐՆԹՈՒՅԻ Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Յունիս 13–ին «Աչնթապի տոհմիկ օր»ուան ձեռնարկը տեղի ունեցած է որու ներկայ եղած են 600–է աւելի Աչնթապցիները, կազմակերպութեամբ ՀՕՄ–ի Ռուբինա մասնաճիւղին: Մուտքին ցուցադրուած են Աչնթապի ձեռագործներ եւ այլ գործիքներ: Ցուցադրուած է Աչնթապի չուրջ տեսերիզ մը զոր պատրաստած է Սուրէն Չէքիճեան:

ԻՐ ԹԱՐՄ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԿԱՄՈՒՐՋԷ ԿԱՄՈՒՐՋ

ՄԻՍԱԿ ՄԻՐՋԷ

Ցաճախ այս դիտողութիւնը կ'ընէին ծանօթներս, բայց ես չէի լսեր: Ես որո՞ն կրնայի ապասել: Ո՞վ կրնար ուրիշ տեսակի մարդ, որ գոնէ յոյս ունենայի: Իմիններս փոլորը աչքերուս առջեւ ջարդուեցան: Ես մէկիկ – մէկիկ անոնց դիակները կոխկրտեցի, անցայ ... Բան չմնաց իմ ետեւս, որ յոյս ներչնչէր ինծի, հետաքրքրութիւնս չարժէր:

Ու երթէ կ'երթայի հոն, ցամքած գետի կամուրջին մօտիկը, տիկա ունէր ուրիշ իմաստ մը: Շրջանը չէր նմաներ այն մի-չավայրին, ուր անցուցած էի իմ օրերս: Բայց կամուրջ մը կար, չուրջը մացառներ, դիմացը ծառաստան եւ փիչ անդին ալ փլփլած տուներ: Այս պատկերը լինի համար խոր իմաստ ունէր:

Ես, իմ պարապոյ ժամերուս մեծ մասը այդ վայրին մէջ կ'անցընէի, ապրելով ու վերյիչելով այն բաները, որոնք տակաւին չատ թարմ էին իմ յիչողութեանս մէջ, որոնց համար կ'արտասուէի ու կը մղկտայի ամէն առեն:

Ու երբ կառաչարը, յոգնած ու դանդաղ փչրցներով առջեւէս կ'անցնէր կայան մտնելու համար, կարծես յիչողութիւնս աւելի կը թարմանար եւ սիրտս աւելի կը կսկծար:

Օր մը...

Ի՞նչ օր էր, չեմ յիչեր: Անձրեւա՞ծ էր, արեւո՞տ .. Լո՞ւռ թէ կիրակի: Մոռցած եմ...

Ուրեմն օր մը բնազդս թելադրեց, նախազգացում մը պաչարեց միտքս, «դնա Վանիկ, դնա...» կ'ըսէը:

Ելայ դացի, դիրք բռնեցի սովորական տեղս: Երեսս չոգեկառքի դիծերուն՝ կէտնակս կամուրջի սալաքարերուն: Կառախմբին ժամանման պահն էր:

Զուչացաւ: Դիմացը մօտակայ ձորակին քովէն սուեց, Փչչաց ու դանդաղ թաւալումով մօտեցաւ կայարանին: Մինչեւ իմ առջեւս անցնիլը բոլորովին դանդաղեցաւ: կառաչարին բոլոր վակոնները լեցուած էին: Հայելիաւոր պատուհաններէն դուրս կախուած, սպասարհար, հետաքրքիր հայեացքներով կը դիտէին բազմութիւնը եւ չրջակայքը:

Թաչկինակներ օդին մէջ, աղմուկ, դոռում, դոչում:

Աչքերս բնազդօրէն չատած էի վակոններէն դուրս երկարած գլուխներուն ու դէմքերուն, որոնք չարժանկարի մը պէս կ'անցնէին հատ – հատ, միօրինակ:

Պատուհանէ մը դուրս կախուած երկու գլուխներ քով քովի՝ երկու զոյգ աչքեր դէպի ինձ ուղղուած՝ կարծես բան մը կը խօսէին ինծի: Ե՞րբ, ո՞ւր տեսած եմ այդ գլուխները, այդ չանթահարիչ աչքերը, Աստուած իմ...

Շփոթած, խենթի մը երեւոյթով վազի դէպի կանգ առած կառաչարը, աչքերս միչտ ուղղած ինծի ծանօթ երեւցած գլուխներուն եւ աչքերուն: Նոյն առեն ականջիս հասաւ սուր ձայն մը. – «Վանիկ ... Վանիկ ... Մասո...»

Կարծես աչքերուս առջեւէն ինկաւ սեւ, թանձր վարագոյր մը եւ դիմացս գտայ Աստղիկն ու Սիսէն...

Ո՞վ պիտի կրնար նկարագրել այդ պահը...

«Խենթեցար է», ըսին եւ դիս կառաչբէն հեռացուցին:

Մենք իրար գտանք կայարանէն դուրս, բազմութեան մէջ: Մեր ողջագուրումը եղաւ յուզիչ, յորդառատ արցունքներով ... Հաւատա՞յիք աչքերուս: Կ'ուզէք որ պատմեմ մնացեալը: Այդքանը կը բաւէ: Մնացեալը մեր ողբերգութեան մէկ ուրիչ էջն է, որ կրնայ հատորի մը նիւթը կազմել:

Արիւնոտ կամուրջէն մինչեւ չոր, ցամքած գետակին կամուրջը՝ երկար ժամանակ անցաւ, ցնցող դրուագներով: Ես, այժմ այս օտարութեան մէջ, գտած էի Աստղիկը եւ Սիսէն: Ի՞նչ երջանկութիւն:

Հին աւերումներու, անցած գառնութիւններու, նոր ու երջանիկ չերջան մը կը բացուէր իմ առջեւս...

Եղանք ընտանիք: Եղանք տուն տեղ: Շինեցինք մեր բոյնը: Այսօր երբ սալի-տակ չողքը ինկած է մայերուս մէջ եւ բազմաթիւ խորչը ճակտիս վրայ, հինդ երիտասարդ – պատանիներու թիկունքները կ'ուռեցնեն կուրծքս. – Գարեգին, Աւօ, Զիւաւոր Խաչօ, Պայտար Մանաս, Յենթ Նշան ... Անուններու չարքը կը շարունակուի, յուսով եմ, որ անոնց գործն ալ պիտի չարունակուի:

Քոյրս՝ Սիսէն ալ իր երջանիկ բոյնը ունի: Ու խելացի աչքերով մանչ մը եւ աղջիկ մը այդ բոյնին մէջ, – Վանիկ, Աստղիկ: Անոնք Սուրիոյ ազատ հողին վրայ, իրենց ճակտի քրտինքով չինած են այն օրերու թիթեղէ տաղաւարը երկարկանի բնակարանի մը վերածել:

Կամուրջ մըն ալ մեր եւ իրենց կեանքը...

(Շար. 35 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

զոր Ֆրանսա կը փափաքէր ընել Սաուտի Արաբիոյ հետ: Տիւմա ուղած է նաեւ փաստարան ըլլալ Սաուտցիին ժառանգութեան (հարստութիւնը 2 միլիառ ֆրանք կը ղնահատուէր):

ՖՐԱՆՍԱ Կ'ՈՒԶԷ ՀԱՃՈՅՔ ՊԱՏՃԱՌԵԼ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

ԿԸՍԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆԸ

«Ֆիկարօ»ի (Յունիս 30) ընթերցողները նամականիի բաժնին մէջ լոյս տեսած են Ֆրանսայի Կիպրոսի նախկին դեսպան՝ Ժ. Տ. Փաոլինիի տողերը: Ան կը գրէ թէ ոչ ոք կը հաւկնայ որ մեր երկիրը (Ֆրանսան) որ 1974-ին առաջինը եղաւ Սահմանադրութեան Մարտունքին Թուրքիոյ յարձակումը եւ Կիպրոսի մէկ մասին գրաւումը իր ուժերուն կողմէ դատապարտող բանաձեւ մը ներկայացնողը, յանկարծ դիրք փոխած ըլլայ: Այս դիրքը կը ձգտի ընդունելու Տէ ֆարթօ upարու fուօն, մինչ կիպրական Պետութեան ինքնիշխանութիւնը ամբողջ հոգամասին վրայ ճանչցուած է միջազգային հաւաքականութեամբ: Ամէն բան ցոյց կուտայ որ մեր կառավարութիւնը խորհեցաւ այդ ձեւով «հաճոյք պատճառել» Թուրքերուն որոնք դժգոհ մնացած են հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումէն Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին կողմէ:

*
**

ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԺԱՆ ՏԻՒԹՈՒՐԻ

«Ֆրանս – Սուար», Յունիս 30-ին հրատարակած էր այն նամակը զոր Ակեքսի Կէօվճեան ղրկած էր ի պատասխան Ժան Տիւթուրի գրութեան («Յառաջ», Յունիս 24):

Académiquement incorrect ?

խորագրուած նամակին մէջ, Ա. Կէօվճեան կը յիշէ այն պայմանները որոնց մէջ Հայկը Ֆրանսա հաստատուած են եւ զարմանքով կը նկատէ որ Ժ. Տիւթուրի քրոնիկը այն տպաւորութիւնը կը թողու որ այն արժէքները որոնք Ֆրանսայի մեծութիւնը ըրած են երկրորդական կը դառնան Թուրքիոյ հետ առեւտրական պայմանագրերու ջնջումին ապառնալիքին առաջ:

Ըստ երեւոյթին, թերթը ինք կարծիք չունի, բայց գոնէ պարկեշտ գտնուած է այս նամակին հրատարակութեամբ:

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր քրոջ՝ Մարի Ալիխեանի (ծննդ.՝ Գասպարեան) մահուան (Կրընոպլը) քառասունքին ի յիշատակ, Տիկին Ռոզա Սթաթեան 1000 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սարգիս Զիչէմի մահուան առիթով Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները.

Պր. Մեհրան Ճօշգուն, Պր. Գրիգոր Պաղտաք 500-ական Ֆր., Պր. Հերմոն Քայա 300 Ֆր., Տիկին Սոնա Աքթրաթ 200 Ֆրանք, Պր. Համլէթ Ամանասեան 300 Ֆրանք, Պր. Ճահճահ, Պր. Հարթէթ Զոմբուր 200-ական Ֆր., Գուլումճեան ընտանիք 500 Ֆր., Պր. Լորիս Տիրատուրեան 300 Ֆր.:

Հրայր Մափեանի մահուան առիթով Տիկին Շէրիք կը նուիրէ 500 Ֆր. Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին:

(Շար.)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Յուլիս 2, տօն է Սրբոց Թարգմանիչացն Մեծոյ՝ Սահակայ եւ Մեսրոպայ:

Այս առթիւ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

l'UGAB en vacances

à l'occasion des vacances,
l'UGAB organise
du 24 au 30 juillet
pour la deuxième année concécutive,
UN SEJOUR FAMILIAL
EN PENSION COMPLETE
A CHAILLOL-LA-VILLETTE
(Hautes - Alpes)
où vous pourrez profiter
d'une ambiance chaleureuse,
déguster de bons petits plats mijotés
par un chef arménien,
et, enfin, respirer l'air pur
des montagnes.
Pour tous renseignements, appeler :
le **04 91 22 10 45**

FETE de la COLONIE de la CROIX BLEUE de BELLEFONTAINE

12 JUILLET

Accueil des parents à partir de 11 heures

— Présentation des activités des enfants;

— Fête champêtre avec chants et danses;

— Buffet assuré midi et soir;

— Retransmission sur écran géant de la finale de la Coupe du Monde.

——— Venez nombreux ———

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE BELLEFONTAINE (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et Les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sport, randonnée, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chants...).

Nous vous invitons à inscrire vos enfants auprès de la section la plus proche de votre domicile soit :

Alfortville	Mme Zabounian	**01 43 76 50 52**
Arnouville	Mme Altounian	**01 39 87 08 73**
Asnières	Mme Danoux	**01 42 42 85 87**
Bagneux	Mme Pekmezian	**01 46 63 10 48**
Chaville	Mme Der Kaloustian	**01 47 50 64 37**
Issy-les-Moulineaux	Mme Papazian	**01 46 42 90 68**
Paris	Mme Abousefian	**01 47 84 82 90**
Sevran	Mme Papazian	**01 43 83 87 68**
Décines	Mme Dolmadjian	**04 78 49 26 66**
Lyon	Mme Aghayekian	**04 78 45 17 55**
Grenoble	Mme Saboundjian	**04 76 49 17 16**
	Mme Andonian	**04 76 43 18 44**
Valence	Mme Baron	**04 75 40 12 49**
Vienne	Mme Reymond	**04 74 85 18 58**
St-Maurice de Beynost	Mme Goubation	**04 78 55 28 82**
Vaulx-en-Velin	Mme Djanikian	**04 78 80 27 43**
Marseille	Mme Gabrielian	**04 91 77 61 66**

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents **Samedi 15 août**. Venez nombreux.

Inscriptions seulement pour le séjour **du 27 juillet au 20 août**

Age des colons: pour participer les colons doivent être nés entre le 1/1/83 et le 31/12/91.

Prix: 3 300 F + voyage: 450 F (Paris et Marseille).

TELEVISION

FRANCE 2

Dimanche 5 juillet à 9 h. 30

Aznavour pour l'Arménie avec l'aide de la Banque mondiale souhaite reconstruire les écoles arméniennes.

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Հիմնուած 1879-ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1998-1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ, 3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ, 5 դասարան (sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարաններ (sous Contrat d'Association)

ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱԽՄԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման զուգահեռ. Պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Offre d'emploi

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche, dans le cadre d'un emploi-jeune ou contrat à durée déterminée à mi-temps, un(e) collaborateur (trice) qualifié(e) dans le domaine de la communication et montage de dossiers administratifs (connaissance de l'arménien et de l'anglais souhaitée ainsi que de l'outil informatique).

**Ecrire à C.B.A.F. —
Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS.**

le 5 Juillet

GRANDE FETE CHAMPETRE *KHANASSOR*

à l'initiative de la FRA Dachnaktsoutioun
Groupe «Arghoutian»

et de la Croix Bleue Section Chaville

— Parc BON REPOS —
78140 VIROFLAY
(Près Place Louis XIV, Nat. 10)

Messe de Requiem
en l'Eglise Arménienne de Chaville
Recueillement sur la tombe
du Prince Arghoutian

Rassemblement à 13 heures au Cimetière de Chaville

— Ambiance —
Buffet —
Jeux —
Concours

Ping-Pong, Boules, Volley, Tavlou
Stands jeux enfants

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30

Concert exceptionnel

à l'Auditorium
Palais du Pharo

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE SAHAK-MESROP

Direction : KHATCHIG YILMAZIAN

Les détails ultérieurement.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 2
JEUDI
2 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·410 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.410

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 1)

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ
ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Յունիս 30–ին Երեւան հասած է Արժանթինի նախագահ Գ. Մէնեմի ղեկաւարած պատուիրակութիւնը որուն մաս կը կազմեն Ներքին նախարարը, նախագահի ղեկաւար քարտուղարը, ցամաքային ուժերու հրամանատարը, պաշտօնատարներ, փոխ – նախարարներ : Նախագահ Մէնեմ հրաւիրած է նաեւ Արժանթինի հայ մտաւորական ներկայացուցիչներ. Ա. Կոստանեան, Լ. Արսլանեան, Դ. Ստամպուլեան եւ ուրիշներ : Օդակայանին մէջ պիրենք փամփուրած են նախագահ Ռ. Քոչարեան, վարչապետ Ա. Դարբինեան, Արտաքին Գործերու, Ներքին Գործերու նախարարները, բարձրաստիճան պաշտօնատարներ : Երկու նախագահները առաջին կարճատեւ հանդիպում մը ունեցած են լրագրողներու հետ : Նախագահ Մէնեմ կրեւոր նկատած է որ իր երկրին մէջ կայ աւելի քան 100 հազարնոց հայկական զուտ մը որ վերջին տարիներուն կամուրջ հանդիսացած է Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու համար :

Նոյն օրը երկու նախագահները քննած են երկու պետութիւններուն յարաբերութիւններուն առընչուած հարցերու լայն շրջանակ մը : Այդ հանդիպումին նիւթ եղած է Ղարաբաղի հարցն ալ : Ապա Ռ. Քոչարեան եւ Գ. Մէնեմ ստորագրած են միասնական յայտարարութիւն մը որ կը վերաբերի Հայաստանի եւ Արժանթինի բարեկամական յարաբերութիւններու զարգացման : Համաձայնագրեր ստորագրուած են մշակոյթի, կրթութեան, առողջապահութեան եւ հիւլէական ուժանիւթի մարզերուն մասին :

*
**

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԾԵՐԱԿՈՑՏԻՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ծերակոյտի Ֆրանսա–Հայաստան բարեկամութեան խումբի նախագահ ծերակուտական Ժ. Ուէնի ղեկաւարած պատուիրակութիւնը Յունիս 30–ին ընդունուած է վարչապետ Ա. Դարբինեանի կողմէ : Հանդիպումին որուն ներկայ եղած են Ֆրանսայի Երեւանի դեսպանը Մ. Լըկրա եւ Հայաստանի Փարիզի առաժամեայ գործավար Գ. Տէր – Սահակեանեան, քննարկուած են Հայաստանի տնտեսական տարբեր մարզերուն մէջ Ֆրանսական ընկերութիւններու ընդգրկումի հարցերը : Պատուիրակութիւնը նոյն օրը ընդունուած է Երեւանի քաղաքապետին կողմէ :

*
**

ԻՐԱՆ ՄԻԱՑՆԵՐ ԿԸ ՏՐԱՄԱԴՐԷ
ՄԵՂՐԻԻ ՓԱՊՈՒՂԻԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Իրանեան «Ջամբարան» հիմնադրամը պատրաստակամութիւն յայտնած է նիւթականը հայթայթելու Մեղրիի լեռնանցքին երեք քիլոմեթրնոց փապուղիին շինարարական աշխատանքին : Հարկաւոր պիւտճէն գնահատուած է 80 միլիոն տոլար : Այդ փապուղիով երկու երկիրները միացնող ճամբան 9 քիլոմեթր կը կրճատուի :

*
**

ՀԱՅԵԿԱՆԱՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՍԿԻԻՆ
ՄՇԱԿՈՒՄԻՆ ՀԱՄԱՐ

Յունիս 24–ին Երեւանի մէջ Արդիւնաբերութեան ու Առեւտուրի նախարարու-

ԼՂՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԿԱԶՄԸ

Հանրապետութեան նախագահ Արկադի Ղուկասեան Յունիս 30–ի հրամանագրով հրապարակած է ԼՂՀ կառավարութեան նոր կազմը.

Առողջապահութեան նախարար – Ալեքսանդր Պետրոսեան
Արտաքին Գործերու նախարար – Նայիրա Մելքումեան
Գիւղատնտեսութեան նախարար – Արմօ Մատեւեան
Ներքին Գործերու նախարար – Ռոպէր Շահիկեան
Պաշտպանութեան նախարար – Սամուէլ Բաբայեան
Ընկ. Ապահովութեան նախարար – Լեւոնտոն Դուլեան
Տնտեսական եւ կառուցուածքային բարեփոխումներու նախարար – Բենիկ Բաբայեան
Քաղաքաշինութեան նախարար – Եդուարդ Շախրամանեան
Ֆինանսներու նախարար – Վլադիմիր Մինասյեան
Արդարադատութեան պետական վարչութեան պետ – Ռոպէր Հայրապետեան
Հարկային պետական վարչութեան պետ – Սերժ Առուչանեան
Վիճակագրութեան, պետական արձանագրութեան եւ վերլուծութեան պետական վարչութեան պետ – Վահէ Դանիէլեան
Կառավարութեան աշխատակազմի ղեկավար – Գարեգին Ղազարեան

*
**

ՀՀՇ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏԸ

ՀՀՇ վարչութեան Յունիս 29–ի նիստը կրկին քննարկած է Շարժումին ծրագրին փոփոխութիւններու նախագիծը : Հոն կը չեշտուին մարտունակ բանակի անհրաժեշտութիւնը որպէս երկրին ապահովութեան հիմնաքար, մանաւանդ սահմանականութեան կարեւորութիւնը, ընկերային արդարութեան սկզբունքը՝ որպէս կուռակցութեան գործունէութեան մեկնակէտ : Ելոյթ ունենալով նախագահ Վ. Սիրադեղեան ըսած է թէ ոչ մէկ կուսակցութիւն այնքան յստակութեամբ արտայայտուղ չէ քաղաքական իր կարծիքները ոչքան ՀՀՇ–ն : Նիւթ եղած է համագումարի հարցն ալ :

*
**

«ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹԻՒՆ
ՄԻՈՒԹԻՒՆԻՆ»

Այսպէս կոչուած է նոր հիմնադրուած հանրաժողովը որուն նպատակն է օգնել ժողովուրդին որ ընկերային ծանր վիճակէն դուրս գայ : Նախագահն է Վարդան Պետրոսեան : Նշանաբան ընտրուած է «Պայքարը՝ գործով» :

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդը Յունիս 29–ին Հանրապետութեան նախագահ Սիւլէյման Տէմիրէլի նախագահութեան ներքեւ դումարեց իր պարբերական նիստը, որու օրակարգին վրայ այս անգամ ծանր կը կշռէին Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին կողմէ հայկական ցեղասպանութեան առընչութեամբ տրուած որոշումն ու Կիպրոսի մէջ արձանագրուած վերջին մադլոյմը :

Մամուլը տեղեկացած է որ նիստի ընթացքին Արտաքին Նախարարութիւնը ժողովականներուն բացատրութիւններ տուած է Ֆրանսական Խորհրդարանին կողմէ ընդունուած բանաձեւին մասին : Նիստի ընթացքին ժողովականները քննարկած են թէ ինչեր պէտք է ընել որպէսզի Ֆրանսայի Ծերակոյտը վերջնականապէս մերժէ այդ բանաձեւը : Ժողովականները դնահատանքի ենթարկած են նաեւ այն աշխատանքները, որոնք առաջ կը տարուին որպէսզի ապագային Թուրքիա զարձեալ դէմ չդնէ Ցեղասպանութեան մասին նոր բանաձեւերու հետ :

Օրակարգի բերուած է նաեւ Կիպրոսի հարցը, որ վերջերս նոր մադլոյմ ստանդարտ էր նախ հելլէն, ապա թրքական ռազմատուաստանակներու կղզի վայրէջք կատարելու հետեւանքով :

Օրակարգի միւս նիւթերն էին Արտակարգ Վիճակի գործադրութիւնը ու ՓՔՔ–ի նպաստ դուրսէն ու ներսէն կատարուած օժանդակութիւններու հարցը :

*
**

ԿՐԿԻՆ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ.Ի ԴԷՄ

«Թիւրքիյէ» թերթին մէջ, Յունիս 30–ին տաքնոր Վէյսէլ Կանիկ կրկին կը յարձակի Մեսրոպ Արք.ի վրայ գրչդելէ տողերով, որոնց բացայայտ նպատակն է մոքեր պղտորել եւ թշնամական հանրային կարծիք մնուցանել : Անդրադառնալէ ետք ալ անցեալի ահաբեկչական արարքներու, երթալով մինչեւ Եանըքեան գոր «ցնդած Մուրթաֆեան» մը կ'որակէ, Կանիկ այլ խորհրդածութիւն մըն ալ կ'ընէ : Կ'ուզէ դիտնալ թէ «ո՞վ պիտի պարտադրէ Մեսրոպ Արք.ի որ չգործածէ այլեւս Պատրիարքական Փոխանորդի տիտղոսը, քանի որ ընթացք չի տար արդէլքին :

ՔՍՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՏԱՆԱՑԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ Բաքու – Ձէյհան քարիւղատարին դէմ խաղաթուղթ մը տուած է Մոսկուայի «Իզվեստիա» թերթը գրած է թէ կարելի չէ քարիւղատար մը անցընել շրջանէ մը որ ենթակայ է երկրաշարժի մշտական սպառնալիքի : Անցկացուած է նաեւ թէ այդ շրջանը արդէն քրտական պինեալ կազմակերպութեան՝ ՓՔՔ–ի հակակշռին տակն է :

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԱՒԱՍՏԻԶ օդանաւ մը քարտէզ ըրած է հակօդային հրթիռներու կայան մը Իրաքի հարաւը, ըստ ամերիկեան աղբիւրներու : Պաղտատ կ'ըսէ թէ ռմբակոծութիւններու թիրախն էր Քուրի պահեստանոցը : Ուաշինկթըն կը ջանայ չափ չմեծցնել հարցը, մինչ Իրաք «Միացեալ – Նահանգներու յարձակողական նպատակները» կը ձաղկէ :

ՄԱՐՍԷՑԻ նշանաւոր Գանշզլիէրի պուլիսը ոճրափորձ մը գործուած է Յունիս 30–էն Յուլիս 1 լուսնալիք գիշերը թղթա-

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԹԱՒԱՐ ԲԱԺԱԿ

Յունիս 30–ին տեղի ունեցան ութերորդ աւարտականներու վերջին երկու մրցումները :

Պորտոյի մէջ Պրուաթիա յաղթեց Ռումանիոյ 1 – 0 եւ Շարաթ, Յուլիս 4–ին կը մրցի Գերմանիոյ դէմ, քառորդ աւարտականներու համար :

Նոյն իրիկունը, Սէն – Թ'էթիէնի մէջ Անգլիա եւ Արժանթին ցոյց տուին որ զօրաւոր խումբերը են, երկուքն ալ արժանի յաղթելու : Այս խակ պատճառաւ, առաջին կիսախաղին երկու խումբերու ձեռք ձգած 2 – 2 հաւասար արդիւնքը անփոփոխ մնաց մինչեւ վերջը : Երկու քառորդ ժամերու երկարաձգումներն ալ թոյլ չտուին որ յաղթանակ մը յայտնուի եւ ի վերջոյ փենալթիներու չնորհիւ Արժանթին 4 – 3 պարտութեան ժամանեց Անգլիան եւ որակուեցաւ քառորդ աւարտականներուն համար : Շարաթ, Յուլիս 4–ին, կը մրցի Հոլանտայի դէմ :

Անգլիա չյաջողեցաւ 12 տարուան իր վրէժը լուծել (1986–ին ալ Արժանթինն է որ զինքը դուրս հանած էր մրցաշարքէն) ինչ որ պատճառ եղաւ լուրջ միջադէպերու մրցումի աւարտին : Սէն – Թ'էթիէնի փողոցներուն մէջ անգլիացի մարզասէրներ, արտաքսուածներէն եկած երկտասրդներ եւ ապահովութեան ուժեր բախումներ ունեցան : Երկտասրդ Ֆրանսացի մը մէկ տարուան բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, չորք երեսուն հոգի ալ ձերբակալուեցան : Բոլոր խանութները կանուխէն փակ էին եւ զինադադարը մեծ է, քանի ոչ ոք գործ կը տեսնէ :

տարական կարեւոր կեդրոնի մը դէմ : Վնասները մեծ են, երկու վիրաւոր կայ :

ՎՐԱՍՏԱՆի նախագահը՝ Ի. Շավարնածէ հարցազրոյց մը տուած է «Մոնտ»ի (Յուլիս 1) ուր կ'ըսէ. – «Հրապարակաւ կ'ընդունիմ՝ կաշառակերութիւնը դլխաւոր արդելքն է թարենորոգումներուն Վրաստանի մէջ» : Շավարնածէ կը խօսի նաեւ ինքնավար երեք շրջաններու մասին՝ Աբխազիա, Աճարիա եւ Հարաւային Օսէթիա որոնք մաս կը կազմեն դաշնակցութեան մը ծրագրին : Անոնք կրնան ունենալ իրենց խորհրդարանը, կառավարութիւնը, սահմանադրութիւնը : Ինչ կը վերաբերի նաւթուղիին, Շավարնածէ կ'ըսէ թէ Վրաստան որպէս անցքի երկիր չհաղորդակցուած է քարիւղի փոխադրութեամբ : Բաքու – Սուպսա նաւթուղին միակը չէ կ'ըսէ, յոյս ունի որ Բաքու – Ձէյհան (Թուրքիա) նաւթուղիի ծրագիրը կ'ընդունուի :

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդը թելադրած է կառավարութեան որ չորս ամիսով երկարաձգէ պատերազմական վիճակը հարաւ – արեւելեան Թուրքիոյ մէջ :

ԱԴՐԲԵՋԱՆի ընտրական կեդրոնական յանձնախումբը յայտնած է որ նախագահական ընտրութեան Ա. շրջանը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 11–ին :

ԼՈՆՏՈՆի Սոթպի'զի աճուրդին Յունիս 30–ին 180 միլիոն ֆրանքի ծախուած է Մոնէի մէկ պատառը՝ «Պասէն օ Նէնուֆեաս» զոր գծած էր Ժիվերնի 1899–էն 1900–ի ընթացքին : Ամերիկացի մը այս պատառը գնած էր մօտ 50 հազար ֆրանքի, 1954–ին :

ԶՐՈՅՑ՝ ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆԻ ԵՒ ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆԻ ՀԵՏ

ՍՓԻՒՌՔ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՆՈՐՈՎԻ ԴԻՏԵԼՈՒ ՓՈՐՁՈՎ

Հայաստանի նախորդ իշխանութեան ըմբռնումն էր որ Սփիւռքի հետ յարաբերութիւնները պէտք է ծառայէին միայն հայրենիքի տնտեսական զարգացման նպատակներուն։ Ներկայ իշխանութիւնը կը գտնէ որ Սփիւռքի հետ յարաբերութիւնները պէտք է ունենան նաեւ քաղաքական նշանակութիւն։ Ինչպէ՞ս պիտի իրականացուի այս նոր քաղաքականութիւնը։ Ի՞նչ դեր պիտի ունենայ Սփիւռքը Հայաստանի ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան մէջ։ Ի՞նչ կը սպասենք Սփիւռքէն։ Ի՞նչ կրնայ ընել Սփիւռքը Հայաստանի համար։ Ինչպէ՞ս կրնայ Հայաստան օգտակար ըլլալ Սփիւռքի համար։ Այս եւ նման հարցերու շուրջ կը զրուցենք Հայաստանի Հանրապետութեան արտաքին գործոց նախարար Ալեքսանդր Արզումանեանի հետ։

Յ. – Պարո՛ն նախարար, ինչպէ՞ս կը գնահատէք Սփիւռքի հետ յարաբերութիւնները նորովի դիտելու փորձը։

Ա. Ա. – Ես կը կարծեմ որ Սփիւռքի հետ յարաբերութիւնները նորովի դիտելու փորձ չէ, այլ՝ ինչպէս ես ըսի, նոր որակի յարաբերութիւններ հաստատելու փորձ է։ Ինչո՞ւ նոր որակի։ Որովհետեւ մինչեւ հիմա Սփիւռքի հետ յարաբերութիւնները կը դիտուէին միայն տնտեսական տեսանկիւնէ։ Ես կը կարծեմ որ Սփիւռքի հետ յարաբերութիւնները պէտք է ունենան նաեւ քաղաքական նշանակութիւն։ Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ Սփիւռքը ունի հզօր ներուժ, որ կրնայ ոչ միայն տնտեսական, այլեւ քաղաքական ոլորտներու մէջ օգտակար ըլլալ Հայաստանին։ Ես կը կարծեմ որ Սփիւռքի հետ յարաբերութիւնները պէտք է ունենան նաեւ քաղաքական նշանակութիւն։ Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ Սփիւռքը ունի հզօր ներուժ, որ կրնայ ոչ միայն տնտեսական, այլեւ քաղաքական ոլորտներու մէջ օգտակար ըլլալ Հայաստանին։

Յ. – Ինչպէ՞ս պէտք է նկատել մե՛ր պարագան։

Ա. Ա. – Մեր մէջ տարածուած վարկած մը Սփիւռքը կը նկատէ հայրենի ժողովուրդին մէկ մասնիկը որ պէտք է ձգտի ընդհանուր միութեան։ Եւ կայ համոզումը թէ եթէ այդպէս չի համարիր ղինք, հակադիր է ամբողջին։ Մինչդեռ, ինչպէս Վ. Մատթէոսեան, նաեւ ես ըրած ենք, Սփիւռքը հակադիր չէ Հայաստանին, ոչ ալ Հայկազեան ձգտում մը. այլ տարբերակ մը։

Յ. – Մեկնելով այս սահմանումներէն, Սփիւռքի կոչուածին համար միշտ հայրենիք մը կայ. մինչդեռ մեր պարագային, երբ ոգիէս սկիզբ 1915-ը առնուի, ի՞նչպէս կը տրուի հայրենիքի պարագան, բանի որ այդ հայրենիքը դադրած է գոյութիւն ունենալէ։

Ա. Ա. – Ես դէմ եմ որ 1915-ը սկզբնակէտ նկատուի։ Բայց ճիշդ է որ պայմանականօրէն, դիտականօրէն նաեւ ղացած կան կերպով արհաւիրքն է որ կը թուի թէ սկիզբը է։ Բայց 1030 – 50-ին ալ մեծաթիւ հայութիւն դուրս եկաւ։ Անկէ առքն ալ։ Մարդիկ միշտ գաղթած են։

Գ. ՊԸԼՏԵԱՆ. – Կիլիկեան հրջանի մեր դրացիները, ինչպէս Ն. Շնորհալին, կը խօսին «ի սիւրս աշխարհի» տարագով։ Երբ տակաւին Սփիւռք բառը չէր գոյատեւած, կար գաղութ, գաղթահայութիւն։

Յ. – Կարելի՞ է զանազանել Սփիւռք եւ գաղթահայութիւն։

Գ. Պ. – Իմ տեսակէտս այն է որ գաղթահայութիւնը կը համապատասխանէ Հայաստանէն ներկայ գաղթին. նկատի առնուելիք որ Սփիւռքը ուրիշ երեւոյթ է որ կ'ենթադրէ տեղահանման հոլովոյթ մը։ Երկրորդին դանդաղումը հետաքրքրական է, քանի որ նոր կազմուող պատմութիւնները եւ հիները մեծ կապ չեն ունեցած, ինչպէս է Լոս – Անճըլըսի օրինակը։ Ներկայիններս անտեսական պատճառներով արտագաղթածներու գաղութներն են. բայց կարելի չէ անտեսել երեւոյթը թէ կայ Սփիւռք մը որուն մեկնակէտին ապէտ մը կայ։ Անոր պարագային կարեւոր է տեսնել թէ ո՛ր չափով սերունդները կը պահպանեն այդ աղէտին յիշողութիւնը։ Կը խորհիմ որ պիտակցութեան աշխատանք մը կայ որով մենք աւելի կը պահպանենք այդ յիշողութիւնը քան նախորդները որոնք թերեւս նուազ կը ըրէին այդ մասին։ Նաեւ, արդեօ՞ք ամբողջական բնաջնջումի խնդիրը իրենց նուազ տեսանելի էր, քանի որ 1915-ը «կոտորած» էր, «տեղահանութիւն», «գաղթ», մինչդեռ ամբողջական բնաջնջումի նպատակով էր։

Խ. Թ. – Շատ կարեւոր է սկզբնակէտի պիտակցութեան հարցը։ Մանաւանդ երբ որ հետ խօսելու կ'երթայ։ Կարեւոր է նաեւ այն որ Սփիւռքի մէջ մտաւորականութիւն մը կայ որ պիտակից է, դիտէ թէ մենք կերպով մը երկրնոյթ, երկրկենցաղ ենք, տեղահանումի ենթակայ։ Մինչդեռ Հայաստանի մէջ մարդիկ որոնց բառամթերքին մէկ երրորդը ռուսերէն է, համոզուած են որ իրենք պուտ Հայ են, մենք՝ ոչ։ Մինչդեռ անոնց մէջ նոյնքան ատա, այնինքն օտար կայ, որքան իմ մէջս ամերիկացի։ Տարբերութիւնը այն է որ ես պիտակից եմ ատոր, իրենք չեն։ Ասիկա բան իս մեծ հարց է։ Եւ կը խորհիմ թէ ամէնէն մեծ սխալն է մտածել թէ ատոնք պետութիւն են, մենք ալ պէտք է պետութեան պէս բան մը, օրինակ՝ Ազգային Մարտուրզ մը ստեղծենք։ Ըսել չեմ ուզեր որ պէտք եմ ատոր. բայց կարելի չէ պուտ քաղաքական լուծում մտածել բանի մը որուն պատասխանները միայն քաղաքական չեն։ Կը խորհիմ որ մշակութային, մտաւորական եւ այլ մարզերու այցերով, չփոմներով անոնց, նաեւ մեզմէ չատերու պէտք է հասկցնել թէ տարբերութիւնները լինելու են եւ թէ որքան կարելի է կամրջել պանոնք։

Գ. Պ. – Կը խորհիմ որ գլխաւոր մարկը մշակութային է։ Նախ պէտք է խօսիլ որպէսզի կարելի ըլլայ տեղազրուելիւն մը ունենալ, հոն տեղաւորելու համար պանապանութիւնները։ Մեր ժողովուրդը, ինչպէս հալածուած չատ ժողովուրդներ, բնականաբար կը կարծէ որ միատարր պէտք է ըլլայ։ Կը տատապի այս բարդոյթէն. կ'ուզէ որ բոլորս նոյնանի ըլլանք։ տարբերութիւններ չըլլան։ Մինչդեռ ժամանակի ընթացքին, տեղայնացման հոլովոյթին պատճառով կան տարբերութիւնները. պիտի ըսէի որ անոնք թէ՛ պատմական են եւ թէ քնական։ Իսկ մեր գաղափարախօսութիւնը չի հանդուրժեր անոնց։ Պէտք է իրարու նման ըլլանք բոլորս։ Բայց այդ պարագային իրարու հետ չենք կրնար խօսիլ։

Յ. – Արդեօք մեր տարբերութիւնները վարելու «գործիք»ները չունենալու հետեւանք ալ չէ՞ այդ վախը։

Խ. Թ. – Տարբերութիւնները որոշ չափով ինքնազարգացման ներքին տրամաբանութեան մը ենթակայ ըլլալով, այնքան ալ կարելի չէ վարել զանոնք։ Քանի որ պատմութեան հետ ստեղծուած են եւ անոր հետ կը փոփոխուին, կարելի է որոշ բաներ հակակշռել։ Ասիկա ընելու ձեւերէն է օրինակ՝ ներդաշնակը։ Մբնացածին համար ինքզինքիդ պարտադրելն է չէշտաւորում մը որ ոչ – հայկական գաղութներու մէջ ալ գոյութիւն ունի։ Ամէն հարիւր հազարանոց գաղութի մէջ գրեթէ 10 հազար ամբողջովին ձուլուած է։ Մնացածին 70 հազարը տարին անգամ մը կամ երկու, երեք եկեղեցի կ'երթայ։ Կրնաս պերճախօս համոզել եթէ կը ճանչնաս որ հայկական կազմակերպութեան մը չէք մը գրեն։ 10–15 հազարը բանի մը համակիր են եւ ձեւով մը կառոյցի մը կը մասնակցին։ Իրականութիւնը այն էր ամբողջ ԱՄՆ-ու մէջ, իմ կարծիքովս, չուրջ 2500 գործօն հայ կայ. մարդիկ որոնք ոգի ի բուին իսկապէս կ'աշխատին։ Հիմա, այդ հայերը փոխանակ ՀՅԴ-ի կամ եկեղեցիին, Հայաստանի՞ հետ տեղծուած հովանիի մը տակ բերել է նպատակը։ Ասիկա քաղաքական ձեւ մը կ'ըլլայ մտածելու. իսկ տարբերութիւններուն լուծում չի բերեր, անոնք կը մընան։ Նոյնիսկ ներդաշնակելը արմատական լուծում չէ։

Յ. – Մանաւանդ տեսած ըլլալէ ետք «ախալար» որակականը ի՛նչ լայն գործածութիւն ունեցած է մեր իրականութեան մէջ որպէս տարբերակումի միջոց եւ նաեւ վերաբերում։ Կարելի չէ՞ արդեօք մեր տարբերութիւնները օգտագործելու ձեւերու մասին մտածել։

Գ. Պ. – Ըստ իս, պէտք է սրել տարբերութիւնները. ոչ թէ պահել, յանուն չես գիտեր ինչ հեռաւոր միութեան մը. պէտք է ընդհակառակն ըսել թէ մենք իրարմէ տարբեր ենք չատ մը բաներով. ըսել թէ մենք մեր եաին ունինք 1915-ը, մեր ծնողքներուն որբութիւնը. ըսել թէ օրինակ ես իմ արժէքներովս աւելի կը փարիմ Ֆրանսական, արեւմտեան արժէքներու, քան դուտ հայկականներու. թէ իմ կրթութեանս մաս կը կազմէ արեւմտեան արժէքներու համակարգ մը, թէ ես չեմ հաւատար դուտ հայկական արժէքներու։ Ասոնք տարբերութիւնները սրելու ձեւեր են։ Սրել, այնինքն՝ հաստատել այն արժէքները որոնք զիս կը կազմեն, որոնց կը հաւատամ եւ որոնք դիմացինս չունի անպայման։ Այսինքն նշել տեղայնացման բոլոր տարրերը, որոնք մեր տարբերութիւնները կը կազմեն։ Սակայն, այս մասին խօսելու համար անհրաժեշտ է համաձայնութեան դեաին մը բաներու մասին որոնք խնդրոյ առարկայ չեն կրնար դառնալ։ Օրինակ՝ ընդունիլ որ Հայը այն անհատն է որ անդադար հարց կու տայ թէ ինքը ո՛վ է։ Այսինքն՝ ինքնութեան խնդիրը մաս կը կազմէ, պիտի ըսէի՝ հայութեան ինքնութեան։ Երկրորդ՝ որ հողը այլեւս հիմնական տարրերէն չէ ինքնութեան ահմանումին։ Բայց կարելի է հասկնալ որ ան ուրիշներու համար չատ կարեւոր է։ Կարելի է հասկնալ տարբերութիւնները։

Յ. – Հապա՞ Հայաստանը։

Գ. Պ. – Այն հասարակացը որուն մասին ինծի նման մէկը չուզեր խօսիլ անդամ, այն է որ Հայաստանը կարեւոր է բոլոր Հայերուն համար։ Հայաստանը՝ ո՛չ իբրեւ հող, այլ իբրեւ իմացական կէտ, բոլորին անհրաժեշտ է։ Ասիկա այն բանն է որուն մասին պէտք չէ անդամ մտածենք։ Տուեալ է։ Բայց անմիջապէս որ ըսեն՝ Հայաստանը որուն մասին կը խօսիս, ո՞ւր է, հո՞ղն է. կ'ըսեմ՝ ո՛չ։ Ընել կ'ուզեմ, զարդացնել Հայրենիքի ըմբռնումը որուն հիմնական տարրը հողը չըլլայ. եւ որուն մասին վիճելու տեղ ալ չունենանք։

Խ. Թ. – Կը ծագի հարցումը թէ Հայ ըլլալու դաղափարին մէջ ի՞նչն է որ մեզ կը մղէ իրարու հետ խօսելու. ի՞նչ է այն նուազագոյնը որ Հայ կ'ընէ «ես Հայ եմ» ըսողը. կա՞յ այդ նուազագոյնը, թէ ոչ։ Այս խմաստով հետաքրքրական ու կարեւոր է Անի Պաքալեանի դերը որ կը դնէ «Հայ ըլլա՞լ, թէ դադ»ու հարցը։ Ընդհանրապէս միտումը խմբել է այն անձերը որոնք Սփիւռքի մէջ որպէս Հայ կ'ապրին, կազմակերպել զանոնք, այնքան մը որ այդ դադումը կարենան թարգմանել գործունէութեան ի չահ Հայաստանի վաստահարար եւ թերեւս ի չահ նաեւ Հայութեան։

Գ. Պ. – Ես պիտի ըսէի որ վիս Հայութիւնը աւելի կը հետաքրքրէ, քան Հայաստանը։

Յ. – Այս կեցուածքով կը բաժնէ՞ք երկխօսութեան Հայաստանի փափաքը։

Գ. Պ. – 1995 Ապրիլ 25-ին, Երեւանի մէջ Հանրապետութեան փոխ նախագահութեան կողմէ ժողովի մը հրաւէր եղաւ։ Ներկայ էի ժողովին. հետաւոր ձըզտումներէն էր Հայաստանի չուրջ, Հայաստանը բեւեռ ունենալով մտաւորական համակերպումի, յարաբերի խմբաւորում մը ստեղծել։ Բայց հարցը հոն է որ այդ ձգտումին մէջ ռեֆիւփերասիոնի նպատակը չոտակ էր։ Ներկային մասին կը խորհիմ որ Հայաստանի գործելակերպը կրնայ փոխուիլ, ո՛չ նպատակը։ Այդ ժողովին Սփիւռքի կոմիտէի նախկին նախագահ Կ. Դալլաքեան հետաքրքրական վերլուծում մը ըրաւ Սփիւռքի հանդէպ Հայաստանի քաղաքականութեան մասին. հետաքրքրական էր տեսնել այդ քաղաքականութեան մէջ չարունակականութիւնը. քաղաքականութիւն որ միտում կը ձգտի Սփիւռքը գործիքի վերածելու։ Անշուչտ ամէն պետութիւն նոյնը պիտի ընէր։ Հարցը հոն է որ Սփիւռքի մարդիկը պիտի ուզե՞ն պարզ գործիքներ դառնալ, առանց իրենք որպէս համայնք վերտնդուելու։

Յ. – Այս մասին մտածել կու տար արդէն Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի արտայայտութիւնը թէ ըմբռնումի կարողականութիւնը ամբողջովին օգտագործուած չէ տակաւին։

Գ. Պ. – Հետաքրքրական է. Սփիւռքը կը նկատուի բան մը որ կարողականութիւն ունի։ Ես չատ խանդավառ չեմ Սփիւռքի բաժինին Արտաքին գործերու նախարարութեան մէջ տեղաւորուելուն։ Նախ, որովհետեւ այդ նախարարութիւնը կը զբաղի արտաքին հարցերով։

Խ. Թ. – Այսինքն, Սփիւռքը ներքին բնոյթ չունի իրենց համար։

Գ. Պ. – Այո՛. եւ հո՛ն է փաստօրէն։ Ահաւասիկ պետութիւն մը որ կ'ուզէ օգտագործել կարողականութիւնը իրրեւ թէ իր ժողովուրդին մէկ մասին որ դուրսը կը գտնուի։ Եւ ահաւասիկ դուրսը մը որ ներս է որոշ չափով։ Իրրեւ հայութիւն ներս է, բայց իրրեւ սահմաններէն դուրս ապրող բազմութիւն, դուրս է։ Ասիկա

«ՅԱՌԱՋ». – Սփիւռք կեդրոնով զբոյցի մը արդեօք յարմար չէ՞ սկսիլ «սփիւռք» կոչուածին սահմանումով։

Խ. ԹԷՕԼԷՕ»ԵԱՆ. – Ակադեմական ընդհանուր մօտեցումին մէջ երկու տեսակէտ միշտ կը վիճին իրարու հետ. առաջինը դասականն է որուն գլխաւոր օրինակները են Հրեաները, Հայերը. այդ տեսակէտին համաձայն, Սփիւռք ըլլալու պայմանն է հայրենիքի մը դուրս նետուած ըլլալ հոկայ, անդիմադրելի ուժի մը կողմէ։ Բ. տեսակէտը Սփիւռք կը նկատէ այն

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԿԵԱՆՔԻ ՄԷՋԷՆ» «ԿԵԱՆՔԻ ՀԵՏ»

Սօնա Տէր – Մարգարեան 1950–ին հրատարակուած իր առաջին գիրքը՝ «Կեանքի Մէջէն»ը ձօնած էր իր մօրը, որուն թելադրութեամբ ու քաջալերութեամբ կազմած էր այդ գիրքը եւ որուն անունը առին ալ գրած չէր այդ ձօնին մէջ:

Ձիւղ 18 տարի վերջ, Սօնա Տէր – Մարգարեան – Թիկնքեան հրատարակեց իր 2–րդ գիրքը՝ «Կեանքի Հետ»: Այս 2–րդ գիրքն ալ նուիրուած էր իր մօրը յիշատակին, բայց այս անգամ յիշուած էր իր մօրը՝ Հայկանոյշ Տէր – Մարգարեանի անունը: Այս երկու ձօնները ցոյց կուտային որ Սօնա Տէր - Մարգարեան որքա՜ն կը սիրէր իր մայրը եւ թէ ինչպէս ուզած էր յաւերժացնել անոր յիշատակը: Մինչդեռ Սօնա Տէր - Մարգարեանի հայրը ամէնէ ծանօթ դէմք ու շատ սիրուած, շատ յարգուած ուսուցիչ մըն էր մեր հանրային կեանքին նկատ: Արփիար Տէր–Մարգարեան հեղինակաւոր ուսուցիչ էր Հայոց լեզուի, նաեւ գրող մը: Գիտէի տակաւին որ Սօնա Տէր – Մարգարեան անօրինակ պաշտամունք ունէր իր հօրը նկատմամբ: Կարե՛ւոր էր արդեօք հաստատել թէ ինչու ան, իր առաջին գիրքը իր մօրը նուիրելէ վերջ, դարձեալ իր երկրորդ գիրքն ալ իր հօրը յիշատակին չէր նուիրած:

Հիմա չեմ կրնար յստակ կերպով յիշել թէ ինչո՞ւ սկզբնական շրջաններուն Սօնա Տէր – Մարգարեան դառնութիւն մը ունէր հօր նկատմամբ: Կ'երեւի թէ փոքրիկ քննադատութիւններ ըրած էի իր կամ իր հօրը գրականութեան մասին, շատ փոքրիկ քննադատութիւններ, որոնք բաւած էին որպէսզի ան վիրաւորուէր: Տարիները վերջ, երբ պատմուածքներ պիտի հրատարակէր «Մարմարա»ի մէջ, ես մասնաւորաբար պիտի սիրէի այդ պատմուածքներէն մէկ քանին, մանաւանդ «Ինծի խահուէ մը կ'եփե՞ս»ը, որ, իրապաշտ ու սիրուն, յուզիչ դեղեցկութեամբ պատմուածք մըն էր: Սա պահուն շատ լաւ կը յիշեմ այս պատմուածքին անունը, որովհետեւ այդ պատմուածքը միշտ իբր օրինակ ցոյց կուտայի իրեն եւ կը մաղթէի որ այդ ոճով ու այդ մերձեցումով գրէր իր բոլոր պատմուածքները:

Դիւրին չէր Սօնա Տէր – Մարգարեանի հետ խօսիլ նմանօրինակ նիւթերու շուրջ, որովհետեւ ծայր աստիճան զիւրագրգռած էր եւ կրնար ըսուած կամ չըսուած որեւէ խօսքէ, որեւէ բառէ վիրաւորուիլ: Հակառակ այս դժուարութեան, ես ի վերջոյ կրցած էի լաւ երկխօսութիւն հաստատել իրեն հետ, մոռցուցած էի նախկին վիրաւորանքը, թերեւս ես ալ սրբագրութիւններ ըրած էի տասը, տասնըհինգ տարի առաջուան գաղափարներուս մէջ: Լաւ գրող էր, եւ եթէ նկատի չառնուէր մէկ կամ երկու երկարաշունչ նորավէպերը որոնց մէջ քիչ մը պտըտցուած էր վիպապաշտօրէն անիրական աշխարհի մը մէջ, իր պատմուածքները մեր երբեմնի այդ պետութեան փարատեհաններէն մէկն էր երբ կ'ուզէ ըսել թէ ինք է հայութիւնը, բայց միեւնոյն ատեն իրապաշտ ինքը չէ այդ հայութիւնը: Հոս է որ պիտի ըսէի, Հայաստանը կը ներկայացնէ Հայաստանցիները: Բայց չի ներկայացներ հայութիւնը: Կայ «Հայ» յղացքը որ աւելի լայն է, քան «Հայաստանցի» յղացքը: Ուրեմն, կայ Հայ մը որուն կրնանք ըսել մէկ տարբերակը Հայաստան է, մէկ ուրիշը Ղարաբաղ եւ կան գանազան տեսակները որոնք տեղական գոյն ունին: Բայց դժուար է Հայաստանցիներուն ընդունիլ տալ որ ինք հայութեան տարբերակներէն մէկն է:

Ֆ. Թ. – Այս հանգրուանին համաձայն եմ Գր. Պըլտեանին որ փոխուածը ռազմավարութիւն մըն է: Նպատակը այն է որ Սեւիւռքը կազմակերպուի, որպէսզի աւելի լաւ գործածուի:

Զրոյցը վարեց՝
Ա. Թ.

(Մնացեալը յաջորդով)

Գերմանահայ նամակագիր

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅԵՐ ՎԵՐԱՓՐՈՂՆԵՐ ԵՒ ՀԵՏՔԵՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

Այս տարի եւս Ապրիլ 24–ին, Հայոց ազգին Հանրապետութեան ամբողջ տարածքին, եւ աշխարհի մէջ ցրուած Սփիւռքահայերը յատուկ արարողութիւններով նշած են Հայկական Ցեղասպանութեան 83–րդ տարելիցը, բոլոր ոգեկոչումները կատարուած են համաժողովրդային լայն տարողութեամբ:

Յուցահանդէսին բացումը տեղի ունեցաւ Երեքշաբթի, Մայիս 26, երեկոյեան ժամը 17–ին Հալլէ քաղաքի Մարքսլէօսխէն ճոխ սրահին մէջ:

Այս չատ կարեւոր նկարներու հաւաքածոյի ցուցահանդէսը կազմակերպած էր Հալլէ քաղաքի Մարթին Լուտէր Համալսարանի աստուածաբանութեան դասախօս եւ հայ ժողովուրդի բարեկամ փրոֆ. Տոքթոր Հերման Գոլցց, նախաձեռնութեամբ նկարիչ Վոլֆկանկ Քունցին եւ երապաշտ պրակտութեան մէկ չարունակութիւնը կը նկատուէին: Սիրտ եւ ղպացում կար այդ պատմուածքներուն մէջ:

Օր մը, քաղաքավար վարանումով մը ծառայութիւն մը խնդրեց ինձմէ: Հայաստանի «Սովետական Գրականութիւն» գրական ամսագրի խմբագիր Ստեփան Կուրտիկեան իրմէ խնդրած էր որ Իսթանպուլահայ գրականութեան մասին փոքրիկ ուսումնասիրութիւն մը ղրկէր: Կուրտիկեան, որ այդ շրջանին հեղինակաւոր անձ էր, ուզած էր որոշ գաղափար մը ունենալ իսթանպուլահայ գրականութեան մասին: Հայց Սօնա Տէր – Մարգարեան դժուարացած էր այդ ուսումնասիրութիւնը ընելու: Կը մտածէր որ ես աւելի առակ էի Կուրտիկեանին այդ խնդրանքը իրականացնելու: Զուզեցի մերժել եւ կարճ ժամանակի մը մէջ պատրաստեցի բաւական ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը, բոլորովին անկողմնակալօրէն թէ՛ւելով Իսթանպուլահայ գրականութեան բոլոր անունները, մինչեւ իսկ ինծի անծանօթ քանի մը անուններ: Ուսումնասիրութեան տակ անունս չդրի, մտածելով որ ինք թերեւս նեղ կացութեան կը մատնուէր իրմէ խնդրուած գործ մը ուրիշի մը վստահած ըլլալուն համար: Կարեւոր մը չէր: Կը բաւէր որ ծառայութիւն մը մատուցած ըլլայի իսթանպուլահայ գրչեղբայրներուս: Հայց Սօնա Տէր – Մարգարեան պարկեշտօրէն իր անունն ալ չդրաւ այդ ուսումնասիրութեան տակ եւ այդ երեւան ղրկեց եղածին պէս, ան՛ցան երեւան ղրկեց եղածին պէս, ան՛ցան քանի նամակի մը մէջ նշելով որ ե՛ս էի ուսումնասիրութեան հեղինակը:

Բաւական երկար ժամանակ անցաւ ու Սօնա Տէր – Մարգարեան որեւէ պատասխան չստացաւ Ստեփան Կուրտիկեանէն: Ո՛հ, որքան վիրաւորուած էր ան այս լռութեան դիմաց: Ուսումնասիրութիւնը տեղ չէ՞ր հասած: Անկարելի էր: Ան պէտք էր հասած ըլլար անոր ձեռքը: Ուրեմն ինչո՞ւ երկարող մը չէր ղրած, չնորհակալութիւն մը չէր յայտնած: Այնքան խղճամիտ աշխատանքով պատրաստուած այդ ուսումնասիրութիւնը մեծ հաւանականութեամբ նեռուեցաւ վշոտ թղթածրարներով լեցուն դարակներու մէջ եւ հոն մնաց մինչեւ որ ո՛վ դիտէ որ գամբիւղին մէջ նեռուեցաւ:

Սօնա Տէր – Մարգարեան արժէք մըն էր, եւ իսթանպուլահայ գրականութիւնը կարեւոր ուժ մը կորսնցուց երբ ան դնաց Մոնրէալ հաստատուելու: Իր ամուսնին կանխահաս մահը տակնուվրայ ըրած էր անոր ամբողջ աշխարհը: Ինք ալ գոհ դնաց անողոք հիւանդութեան: Իր վերջին օրերը ապրեցաւ անուսուր թոզկաթոռի վրայ: Հայց իրմէ մնացին երկու դիրքեր՝ մօտաւորապէս 700 էջ գրականութիւն, որ իր պատուոյ տեղը ունի դրադարանիս մէջ:

Ռ. Հ.

Կալլըվի տնօրէն Ուլրիխ Յայնէրին: Յուցահանդէսը բաց մնաց մինչեւ Յունիս 14:

Բացման առթիւ մեր բարեկամը Հ. Գոլցցը ողջոյնի իօսք ուղղեց 140 ներկաներուն եւ ըսաւ, «Մինչեւ այսօր հազիւ ծանօթ է, Ատոլֆ Հիթլէրն ալ լաւատեղեակ աղբիւրներէ տեղեկութիւններ ունեցած է Համաշխարհային Առաջին պատերազմին տեղի ունեցած հայկական ցեղասպանութեան մասին Օսմանեան – Թըրքական կայսրութեան մէջ: Հակառակ պանագան երկիրներու պիւրոկրատներու պաշտօնական բողոքներուն՝ Թուրքիոյ, Գերմանիոյ կայսրութեան եւ Աւստրիոյ ու Հունգարիոյ Թագաւորութեան, փաստօրէն հանդուրժեցին, մասամբ նոյնիսկ քաջալերեցին եւ նպաստեցին:

«Ատոլֆ Հիթլէրը դեռ Լեհաստան չերթած, քանի մը օր առաջ, Օպերզալցպերկ քաղաքին մէջ 1941 Օգս· 22–ին իր հրամանատարներուն եւ զօրավարներուն առջեւ ճառ մը խօսած է «Ես իմ մահարբ խումբերուն հրահանգ տըւած եմ, առանց գթութեան տղամարդիկ, կիներ եւ երախաներ, որոնք սլաւերէն խօսող ցեղին կը պատկանին, ոչնչացնել: Միայն այդպէս կարող ենք մենք տէր դառնալ մեզի անհրաժեշտ տարածութեան, որու մենք կարիք ունինք: Ո՞վ կը յիշէ վերջապէս, այսօր դեռ Հայերու բնաջնջումը»:

Պր. Հ. Գոլցցը այս տարուան Ապրիլ ամսուան մասնակցած էր Հայաստանի պիւրոկրատիկ Ակադեմիայի կազմակերպած Հայ ժողովուրդի մեծ բարեկամ Եոհաննէս Լեփսիուսի դիւանագիտութեան, եւ առիթ ունեցած էր իր քարտուղարին՝ Պր. Աքսել Մայդնէրի հետ նկարահանել աւելի քան 40 լուսապատկերներ Հայկական վանքերու եւ եկեղեցիներու: Շատ հետաքրքրական էր երբ դասախօսը պատմականը ըրաւ հայ սուրբերու, թագաւորներու, վանքերու եւ հայ ժողովուրդի:

«ՀԱՅԵՐ – վերապրողներ եւ հետքեր ժողովուրդի մը ցեղասպանութեան» անունով լուսանկարներու հաւաքածոն պատրաստած էր մեզ ծանօթ գերմանացի լրագրողութեան նկարիչ Պր. Վոլֆկանկ Քունցը: Ծնած է Գերմանիոյ Աւտկպուրկ քաղաքը 1939–ին, եւ ղպրոցական ուսումնական եւ երեք տարի զբաղած է տպագրական աշխատանքներով, եւ քանի մը տարիներ հետեւած է նկարչական արուեստին: Ճամբորդած է Իտալիա, Իրլանտա, Անգլիա, Ֆրանսա, Գերմանիոյ քաղաքներ – Համպուրկ, Ֆրանքֆուրթ, Խան եւ Տարմշտատ: Իրրեւ լուսանկարիչ աշխատած է գերմանական նշանաւոր «Շթերն» շաբաթաթերթին, եւ Համպուրկի «ԺԷՕ» ամսագրին:

Վոլֆկանկ Քունց նաեւ այցելած է Հայաստան, Լիբանան, Սուրիա, Յունաստան եւ Թուրքիա – Պոլիս, նկարահանած է ներկայ հայկական կեանքէ լուսանկարներ, ըլլայ հայկական ակումբներու, հիմնարկներու եւ եկեղեցիներու մէջ: Բեւեռած է Սուրիոյ Տէր – Զօրի անապատի եւ Հայոց Ցեղասպանութեան սպանդի վայրերու լուսանկարներ, ինչպէս նաեւ 1985–ին Տէր – Զօրի Հայոց Ս. Նահատակաց յուշարձանին եկեղեցւոյ, հիմնարկէքի օրը ձեռամբ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի:

Պատմական այս ցուցահանդէսի պատուոյ տեղ ունէին հայ ժողովուրդի դէմ գերմանի բարեկամ՝ Արմին Թ. Վեգների կողմէ ականատեսի լուսանկարները որոնք կը վերաբերին 1915–ի Հայկական Ցեղասպանութեան եւ Սուրիոյ Տէր – Զօր անապատի ողբերգական տարագրութեան տարիներուն:

Արմին Թ. Վեգներ եւ Վոլֆկանկ Քունց նկարներու ընդմէջէն Հայոց Ցեղասպանութեան անհատաւատալի ողբերգութիւնը տեսանելի իրողութեան կը վերածուի, զգանալին եւ կանխամտածուած ծրագիրը ձեւ կ'առնէ ու դիմագիծ կը տայ, որբերու եւ ոճրագործներու դիմագիծներու արտայայտութիւններէն:

ՀԱՄՕ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՑ ԿԵԴՐՈՆ

կրօնական, գրական,
կրթական, մշակութային
ամսագիրը

(Ապրիլ, Մայիս, Յունիս 1998)
հայերէն եւ սպաներէն

Պուէնոս – Այրէս, Արժանթին

ԳՈՁՈՒԹՔ ԳՈՁՈՒԹ

ՆԻԿՈՍԻՈՑ Ազգային Առաջնորդարանի «Վահրամ Իւթիւճեան» սրահին մէջ, Մայիս 10–ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն համերգ մը զոր տուած է Յոսէֆ Պալեան, նիւթ ունենալով.– «Հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը դարերու մէջէն»: Հանդիսութեան սկիզբը Գասպար Թաշճեան ներկայացուցած է դասախօսը: Յ. Պալեան ծնած է 1935–ին Թրուիլի. Հայաստան ներգաղթած է 1946–ին, ուսանած էջմիածնի ճեմարանը եւ Հայաստանի Պետական Համալսարանը: Ամուսնացած էր ողբացեալ Լուսինէ Զաքարեանի հետ: Կը պաշտօնավարէ էջմիածնայ Գէորգեան ճեմարանը եւ Պետական Համալսարանը: Մէկ ու կէս ժամուան իր դասախօսութեան յաջորդած է համերգը: Ներկայացուցած է Կոմիտասի, Եկմալեանի եւ աշուղական երգերու փունջ մը: Մայիս 15–ին ալ յիշատակի ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Լուսինէ Զաքարեանի անոր ծննդեան 60–ամեակին առթիւ, Մելգոնեան վարժարանի հանդիսասրահը: Բացման խօսքը արտասանած է Երան Գուրյումճեան, ապա Զարուհի Բարխուդարեան դաշնակի իր իսկ ընկերակցութեամբ երգած է Լուսինէ Զաքարեանի ձօնուած Ս. Աբգարեանի երաժշտութեամբ, Ս. Տարօնցիի «Տաղիկը»: Օրուան բանախօսն ալ եղած է Սեդուհ Աբգարեան որ ներկայացուցած է Լ. Զաքարեանի կեանքն ու արուեստը:

***

ՊՈԼՍՈՑ Գալֆայեան վարժարանի պարտէզին մէջ, Յունիս 6–ին տեղի ունեցած է շրջանաւարտ աշակերտներու փիքնիքի հաւաքոյթը, որու հիմք դրած էր վեց տարի առաջ վարժարանին նախկին հիմնադիրը՝ Սիմայիր Եըլտըզ: Ճաշը անցած է խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ, երգերով եւ նուագով: Ցօսք առած է տնօրէնուհի՝ Տիկին Վարդուհի Մերտինեան: Հաւաքոյթը վերջ գտած է վարժարանի հիմնադիր Տիկին Նազան Պիւյիւքսինեանի փակման խօսքով:

***

ՊԵՅՐՈՒԹԻ Ց. Տէր – Մելքոնեան սրահին մէջ, Մայիս 31–ին, մանկապատանեական հարուածային նուագախումբերու «Այգեստան» խումբին ծնունդը աւետած է ազգային Աբգարեան երկրորդական վարժարանը: Բացման խօսքին մէջ, տնօրէնուհին՝ Օր. Գեղանի Էթիէմեզեան բացատրած է որ նուագախումբը «Այգեստան» մկրտուած է, որովհետեւ Նոյ Նահապետ առաջին այգեստանը տնկած է Հայաստան, աւելցուցած է որ Այգեստան կը կոչուի նաեւ Արցախի Հադրութ գիւղի այն զոյգը որ զուգորդ է Աբգարեանի հետ: «Այգեստան»ի ղեկավարն է Մարի–Նա Աւալեան: Ան, 1991–ին, աւարտած է Քալիֆի համալսարանի երաժշտական ամպիոնը իբրեւ երաժշտագէտ եւ 1993–ին իբրեւ՝ դաշնակահար: 1987–էն 1996, Գերմանիոյ մէջ հետեւած է «Քարլ Օրֆ»ի մանկական երաժշտութեան ու հարուածային նուագարաններու դասընթացքներուն:

***

ԳՈՒՉԿՈՒՆՃՈՒԿԻ (Պոլիս) Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, Յունիս 14ին, կատարուած է Ս. էջմիածնի Կաթողիկէ եկեղեցւոյ հիմնարկութեան 1697–րդ տարեդարձը: Եկեղեցական արարողութեան յաջորդած է սիրոյ սեղան մը Օհան Օհանեան սրահին մէջ, որու նախագահած է Շահան Աբք·, որ արտասանած է նաեւ փակման խօսքը:

***

ՊՈԼՍՈՑ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցը, Յունիս 12–ին, համերգ մը տուած է Մխիթարեան վարժարանի մանկանց երգչախումբը, բաղկացած 38 աշակերտներէ: Համերգէն առաջ, խօսք առած է Սուրբ Փրկիչ հիւանդանոցի ընդհանուր քարտուղարուհին՝ Սիլվա Թրիքա եւ չնորհակալութիւն յայտնած նախաձեռնողներուն: Համերգը մեծ ուրախութիւն պատճառած է մնայուն բնակիչներուն:

***

ՊՈԼՍՈՑ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցը այցելած են Տէր և Տիկին Ռոպէր Կիւլպէնկեան, Յունիս 15–ին եւ դիմաւորուած հոգաբարձութեան ամենապետներուն կողմէ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԻՄԻ. – Տիկին Ասողիկ Ճանիկեան 200 ֆրանք:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանը չնորհակալութեամբ ստացած է՝ Փառանձեմ Շուշանօղլուի մահուան առիթով հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Պր. Ռաֆֆի Սարգիսեան 200 Ֆր., Պր. Պարոյր Շահպազեան, Պր. Մխիթար Քիւչիւքլու 100-ական Ֆր., Պր. Թորոս Պատտալեանեան 500 Ֆր., Պր. Թորոս Տկտկեան 200 Ֆր., Պր. Վահէ Տիւշէի 300 ֆրանք, Պր. Համլէթ Աթանէսեան 200, Պր. Կարպիս Քարաքայա 100 Ֆր., Պր. Սուլթան Գարագուշ 50 Ֆր., Պր. Նշան Գալայճեան 200 Ֆր., Պր. Սարգիս Զէլիք 100 Ֆր., Պր. Նշան Պալտաք, Տիկին Սիրուն Ճամուսօղլու 300-ական Ֆր., Պր. Մուրատ Փուլուր, Պր. Արտաշ Գարագըչ 200-ական Ֆր., Տիկին Էմմա Իսքէնտէրեան 100 Ֆր., Պր. Գրիգոր Պալտաք, Պր. Կարպիս Գահվէճիօղլու, Պր. Եղիա Թաշճիօղլու 200-ական Ֆր., Տիկին Սյուսա Քոնչուօղլու 250 Ֆր., Պր. Յակոբ Տէմիր, Տիկին Մարիամ Իսկէր 300-ական Ֆր.:

le 5 Juillet

GRANDE FETE CHAMPETRE *KHANASSOR*

à l'initiative de la FRA Dachnaktsoutioun
Groupe «Arghoutian»
et de la Croix Bleue Section Chaville

— Parc BON REPOS —
78140 VIROFLAY
(Près Place Louis XIV, Nat. 10)

Messe de Requiem
en l'Eglise Arménienne de Chaville
Recueillement sur la tombe
du Prince Arghoutian

Rassemblement à 13 heures
au Cimetière de Chaville

— Ambiance —
Buffet —
Jeux —
Concours

Ping-Pong, Boules, Volley, Tavlou
Stands jeux enfants

150 Ancienne route de Beaujeu - GLEIZE BP 421
69653 Villefranche sur Saône
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09

l'UGAB en vacances

à l'occasion des vacances,
l'UGAB organise
du 24 au 30 juillet
pour la deuxième année concécutive,
UN SEJOUR FAMILIAL
EN PENSION COMPLETE
A CHAILLOL-LA-VILLETTE
(Hautes - Alpes)
où vous pourrez profiter
d'une ambiance chaleureuse,
déguster de bons petits plats mijotés
par un chef arménien,
et, enfin, respirer l'air pur
des montagnes.
Pour tous renseignements, appeler :
le **04 91 22 10 45**

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30
Concert exceptionnel
à l'Auditorium
Palais du Pharo
XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE
SAHAK-MESROP
Direction : KHATCHIG YILMAZIAN
Les détails ultérieurement.

FETE de la COLONIE de la CROIX BLEUE de BELLEFONTAINE

12 JUILLET

Accueil des parents à partir de 11 heures

— Présentation des activités des enfants;

— Fête champêtre avec chants et danses;

— Buffet assuré midi et soir;

— Retransmission sur écran géant de la finale de la Coupe du Monde.

——— Venez nombreux ———

Camp du Nor-Seround

DU 1er AU 15 AOUT

Le camp du Nor's :
Notre vocation est d'accueillir des jeunes Arméniens de France et d'Europe chaque été dans un site privilégié et de leur offrir dans une ambiance de joie et de fête une prise de conscience de leur identité franco-arménienne.

La Rochelle
Le camp du Nor Seround est situé cette année à La Rochelle. Cette ville propose pendant la période estivale de nombreuses animations mais aussi un nombre d'activités très important (Karting, Canoë Kayak...).

L'hébergement :
Les locaux ne se trouvent qu'à 200 mètres de la plages et le centre ville est à moins d'un kilomètre. On trouve à l'intérieur des chambres confortables équipées de mezzanine, douche, terrasse avec vue sur mer.

Les activités :
Les activités proposées dans cette région sont très nombreuses et très variées: canoë kayak, piscine, tennis, karting, V.T.T., équitation, visite en bateau, football, ping-pong...

Les visites :
La région du Poitou-Charente est réputée pour ses villes attrayantes du bord de mer: île de Ré, île d'Oléron, La Baule, Les Sables d'Olonne, Royan...

Le prix :
Nos prix comprennent la pension complète ainsi que toutes les activités.
Le prix du séjour est de 2 700 F pour 15 jours, et 1 500 F pour 1 semaine.

Inscriptions: 17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 01 42 46 29 74 / Fax : 01 48 00 94 51.

TELEVISION

FRANCE 2
Dimanche 5 juillet à 9 h. 30
Aznavour pour l'Arménie avec l'aide de la Banque mondiale souhaite reconstruire les écoles arméniennes.

INSCRIPTIONS pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԳՈՐԾԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879-ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻԻՆ 1998-1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարանները
(sous Contrat d'Association)

ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱԽԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման զուգահեռ Պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 3
VENDREDI
3 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·411 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.411

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԳԱՐՆԱՆ ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆ»

«Յառաջ» թերթին մէջ, Յունիս 29ին, հրատարակուած է Է. Մահճուպեանի այս խորագիրով քրոնիկը որ անուղղակի այլ չէզոքի պատասխան մըն է Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումի պնդումնե-րուն մասին Թուրքիոյ նախագահ Ս. Տէմիրէլի յայտարարութեան թէ «սխալ է պատմութիւնը թշնամութեան աղբիւրի վերածել»:

Է. Մահճուպեան կ'ըսէ թէ ցեղասպանութեան վճռը պատմաբաններուն ուշադրութեան յանձնելով հանդերձ, լաս-փիւները այդ պարտականութիւնը ըսանձնեցին, թեեւս այն պատճառով որ առաջինները անզօր մնացին: Կ'աւելցնէ թէ այդ մարզին մէջ բացի քանի մը անուն, մեծամասնութիւնը ի յայտ բերաւ կանխակալ կարծիքներու եւ մակերեսային տեղեկութիւններու խառնիճաղանճ մը: Ցատակութիւն բերելու համար, ինք կը մատնանշէ չորս կէտեր:

Ա. — Տիրող կարծիքը այն է որ (Թրքական կողմին համար) արդար դատ մըն է որ լաւ ներկայացուած չէ: Սակայն կարեւորը պիտի ըլլայ թէ ի՛նչ էր պետական քաղաքականութիւնը: Այս առումով Թալէաթ փաշային վերագրուած հրամանագիրներու այսօր գոյութիւն ունենալ չունենալն ալ հարց չէ, քանի որ պատմական տուեալ է թէ Իթթիհատականները գրաւոր փաստաթուղթ չէին գործածեր: Ուստի կարելի չէ նիւթը լուսաբանել, առանց հիւպատոսներու, վարչարարութեան վերին մակարդակի թղթակցութիւններու եւ տեղական յիշողութիւններու պրպտուելու:

Բ. — Այդ ժամանակահատուածին հասպատասխանող Օսմանեան դիւանները կործուածին չափ «բաց» չեն: Թղթածրարներու մեծ մասը վերանորոգումի են-թակայ ցոյց կը տրուին: Այդ դիւաններուն որոնց թուրք պատմաբաններ անգամ չեն կրնար հասնիլ, պնդել թէ հայ պատմաբաններ մուտք ունեցած են, հեգնանք իսկ չէ:

Գ. — Ընել թէ միայն արեւելքի Հայերը տարապրուեցան, առնուազն տպիտութիւն է: Օսար դիւանագէտներու աչքին առջեւ գոնուելուն պատճառով Պոլիսը զերծ պահուած էր, սակայն տեղահանութիւնը բոլոր շրջաններէն կատարուած էր: Ժամանակի դիւանագէտներ եւ պաշտօնաներ պատմած են թէ Պուրսայէն, Թէքիրտաղէն հասնող շարանները Խակիչէհիրի կայարանին մէջ միացած են իրարու:

Դ. — Մոլորեցնող է պատմութիւն, պատմական իրողութիւն կարծել պատահումներ որոնք լուրջ դատի ենթարկուած չեն: Ի՞նչպէս պէտք է բացատրել որ արեւելքէն Անգարա հասնող ընտանիք մը դիակներ կը գտնէ իր առջեւը: Որո՞ւ կը պատկանէին այդ դիակները: Կը պատմուի որ երկու յոյն երախաներ ճամբան ուղած են ընտանիքի մը մօտ ապաստան գտնել: Մինչեւ Անատոլուի մէջ Յոյներուն ի՞նչ կրնայ պատահած ըլլալ: Կամ արդեօք պատմութեան տակաւին անծանօթ մնացած իրականութիւն մը կայ որ Հայե՞րն են պատասխանատուն նաեւ Յոյներու թիւը պակսեցնելու արարքին:

Այո, ճիշդ չէ պատմութիւնը թշնամութեան աղբիւրի վերածել. սակայն ատիկա չի նշանակեր որ պատմութեան մէջ թշնամութիւն գոյութիւն չէ ունեցած: Իսկ պատմութիւնը քաղաքականութեամբ արդարացնել, կրնայ այն իմաստը ունենալ որ նոյն թշնամութիւնները այսօր եւս կը սնուցանուին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 1 / 2)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԾԵՐԱԿՈՅՏԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ

Ֆրանսայի ծերակոյտէն Ժ. Ուտէնի ղեկավարած պատուիրակութիւնը Յուլիս 1–ին ընդունուած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ ու անոր յանձնած Ռ. Մռնորիի ուղերձը: Հայաստանի նախագահի դիմելով պատուիրակութեան ընկերացող Ֆրանսայի գործի մարդոց, ըսած է թէ Ֆրանսան Հայաստանի համար ռազմավարական գործընկեր է եւ իրենք չահագրգռուած են խորացնելու կապերը: Ան հրաւիրած է գործի մարդիկը որ դրամօն մասնակցութիւն բերեն Հայաստանի մէջ ներդրումներու մարզին: Կողմերը անդրադարձած են Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին Մայիս 29–ի քուէարկութեան ալ եւ Ժ. Ուտէն չեշտած է թէ ցեղասպանութեան փաստը պէտք է դատապարտուի ոչ միայն Ֆրանսայի, այլեւ ողջ միջազգային հանրութեան կողմէ: Ռ. Քոչարեան ալ աւելցուցած է թէ հայ ժողովուրդը հետամուտ է ոչ թէ վրէժխնդրութեան, այլ անցեալին ճիշդ գնահատումին:

Նոյն օրը պատուիրակութիւնը ընդունած է Արտաքին Գործերու նախարար Վ. Օսկանեան որ ներկայացուցած է Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան դիմաւոր ուղղութիւնները: Անդրադառնալով Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւններուն, նախարարը ցեղասպանութեան ճանաչումը ներկայացուցած է որպէս երկու ժողովուրդներուն միջեւ անվստահութեան վերջ տալու, յարաբերութիւնները բնականոնացնելու նպատակ: Այդ առումով, ըսած է թէ մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Ֆրանսայի հրապարակաւ ճանաչումը:

Պատուիրակութիւնը Յուլիս 1–ին այցելած է Եղեռնի յուշամատեանին մէջ Ժ. Ուտէն արձանագրած է. «Ֆրանսայի ծերակոյտը, հաւատարիմ՝ մարդու իրաւունքներու պաշտպանութեան սկզբունքներուն, հայ եւ ֆրանսացի ժողովուրդներուն դարաւոր բարեկամութեան, կը խոնարհի այս յուշարձանին առջեւ որ կը խորհրդանշէ դառնակիզիչ հայ ժողովուրդին ցեղասպանութեան զոհերուն յիշատակը: Ցանուն բարոյականութեան ու խղճի, Ֆրանսայի ծերակոյտը կը ջանայ այնպիսի գործունէութիւն տանիլ որ թէ Ֆրանսայի կառավարութիւնը եւ թէ համաշխարհային հանրութիւնը ճանչնան այս ցեղասպանութիւնը»:

*
**

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԿԸ ՏԱՆԻՆ

Յուլիս 1–ին Սփիւռքէն 25 երիտասարդներ եւ Գէորգեան ճեմարանի ուսանողներ մեկնած են Սաղմոսավանք եւ Քարինտակ (Արցախ), մասնակցելու վերանորոգումի աշխատանքներու: Սփիւռքէն հասած կամաւորներու առաջին խումբին մէջ կան ԱՄՆ–էն, Ֆրանսայէն, Անգլիայէն երիտասարդներ: Նախաձեռնողը «Երկիր եւ մշակոյթ» կազմակերպութիւնն է:

*
**

ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ՌԷԺԻՈՐ

Հայաստանի թատերական պետական հիմնարկի ռէժիսօր վահէ Շահվերտեանի հրաժարականէն ետք, յայտրդ նշանակուած է «Համազգային» թատրոնի տնօրէն եւ գեղարուեստական դեկավար՝ Սօս Սարգսեան:

*
**

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԸ ԿԸ ԴԻՒՐԱՆԱՅ

Ազգային Ժողովին Յուլիս 1–ի նիստին քննարկուած է պետական տուրքի օրէնքը փոփոխելու հարցը: Պատրաստուած օրինագիծով կը նախատեսուի որ Հայաստանի մէջ յաւուրկ կարգավիճակի անձնագիր ուղղները այսուհետեւ պիտի վճարեն ոչ թէ նուազագոյն աշխատավարձին 520, այլ միայն 150 անգամը: Ըսուած է թէ օրինագիծը կը թխի Ռ. Քոչարեանի նախընտրական ծրագիրէն եւ քայլ մըն է դէպի երկքաղաքացիութեան ճանաչում: Նախագիծին քննարկումին ընթացքին փիւնանեներու եւ Տնտեսութեան նախարար է. Սանդոյան յայտնած է թէ մինչեւ այսօր յաւուրկ կարգավիճակ տուացած են 180 հոգի:

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՄԻՇՏ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ.Ի ՓՈԽԱՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Յունիս 30–ին Պատրիարքարանը մամուլին յանձնած է իրաւաբանական փաքիւլթէի դասախօս փրոֆ. Հիւսէյին Համէմիի ստորագրութիւնը կրող տեղեկագիր մը Մեսրոպ Արք.ի պատրիարքական փոխանորդի տիտղոսին առընչութեամբ:

*
**

Փրոֆ. Համէմիի ուղղուած դիմաւոր հարցումն այն է թէ վախճանեալ Գարեգին Պատրիարքի կողմէ Մեսրոպ Արք.ին տրուած Պատրիարքական Փոխանորդի իրաւասութիւնը ի զօրո՞ւ է, թէ ոչ:

Իրաւագէտը դիտել կուտայ թէ Գարեգին Պատրիարք Պէյօղլուի Առաջին Նօտարի միջոցաւ տուած է փոխանորդագիր մը, որուն վրայ յստակ կերպով արձանագրուած է «Մանաթթում փոսթ մորթէմ» ստութիւնը, այսինքն այն՝ թէ այդ փոխանորդագիրը ի զօրու պիտի ըլլայ իր մահէն վերջ ալ: Իրաւագէտը դիտել կուտայ տակաւին որ Կրօնական Ժողովը Մարտ 16–ին վերահաստատած է Մեսրոպ Արք.ի Պատրիարքական Փոխանորդութիւնը: Իսկ Իսթանպուլի Փոխ – Կուսակալ Օսման Տէմիր Յունիս 22–ին հաղորդած էր թէ Պատրիարքական Փոխանորդի տիտղոսը պէտք է յանձնուի ամէն տարեց ու վաստակաւոր հոգեւորականին, այսինքն Շահան Արք.ին, հակառակ պարագային ի գործ պիտի դրուի Թուրք պատժական Օրէնքի 526–րդ յօդուածը: Այս բոլորէն վերջ, իրաւագէտ Համէմի տպէս կը յայտնէ իր տեսակէտը.

1. — Հայոց Պատրիարքարանը ինքնաւար վարչական Ամիոռ մըն է, որ կը վարէ Հայ քրիստոնեայ համայնքին կրօնական գործերը. Պատրիարքարանի աւանդութեանց ու սովորութեանց համաձայն Պատրիարքական Փոխանորդը կ'ընտրուի կենդանի Պատրիարքին կողմէ, եւ այս վերջինին մահուան պարագային, վախճանեալին կողմէ նշանակուած Փոխանորդը կը ձեռնարկէ նոր ընտրութեան համար անհրաժեշտ ձեւակերպութիւններուն:

2. — Մեր իրաւական համակարգին մէջ դոյութիւն չունի ընդհանուր հրահանգ մը այն մասին թէ փոխանորդութիւնը կը տառնձնուի ամէնէն տարեց եւ վաստակաւոր անձին կողմէ: Թէ՛ ՊԲ.–ի 35–րդ, թէ ՊԲ.–ի 397–րդ յօդուածները (արդեօք այստեղ կ'ակնարկուի Որբչեար Քանունու կոչուած օրէնքի՞ն) յստակ կերպով կ'ընդունին որ փոխանորդութիւնները յետմահու ալ ի զօրու ըլլան, եթէ այդպէս արձանագրուած է: Քանի որ վախճանեալ Պատրիարքը յետ – մահու փոխանորդութեան իրաւունք տուած է, թէ՛ Լօզանի դաշնագրի, թէ՛ Թուրք Ներքին Իրաւագիտութեան, և թէ Օ–ԷՍ–Մէ–Լ–ի շրջագծով յայտնուող սովորութիւններու ու բարքերու լոյսին տակ, դոյութիւն չունի որեւէ օրէնք որ դրուի Կրօնական Ժողովի կողմէ ալ հաստատուած այս «յետ – մահու փոխանորդութեան» դիմաց:

3. — Իմ կարծիքով կարելի ալ չէ որ այս խնդրին մէջ գործադրուի Թուրք պատժական Օրէնքի 526–րդ յօդուածը: Որպէսզի այս յօդուածը գործադրուի, նախ պէտք է որ դոյութիւն ունենայ «օրէնքներու ու կանոններու ներհակ հրահանգ մը»: Մինչեւ դեռ այսպիսի փան մը չկայ ու այս անգոյ բանին վրայ հիմնուելով է որ կը պահանջուի որ Մեսրոպ Արք.ի Թոգու Փոխանորդի պաշտօնը: Ուրեմն կարելի չէ որ Մեսրոպ Արք.ի դէմ գործադրուի այդ պատժական յօդուածը:

Իրաւագէտը նոր եզրակացութիւն, կը յայտնէ հետեւեալը. Իմ կարծիքով Մեսրոպ Արք., որ վախճանեալ Պատրիարքին կողմէ վերոյիշեալ ՊԲ օրէնքի յօդուածներուն պատշաճաբար Փոխանորդ նշանակուած է, իրաւասու է այդ տիտղոսը կրելու: Տրուած ըլլալով որ Պետութիւնը ժողովրդավար իրաւական պետութիւն մըն է, կը կարծեմ որ, մինչեւ որ նոր Պատրիարք մը ընտրուի, Մեսրոպ Արք. պէտք է նկատուի Պատրիարքական Փոխանորդ:

*
**

«Մարմարա», Յուլիս 1–ին, հրատարակելով վերոնշեալ տեղեկագիրը կը կցէ կարգ մը խորհրդածութիւններ: Իրաւացի կերպով դիտել կուտայ որ աւելորդ է պնդել Գարեգին Պատրիարքի կողմէ տըրուած «յետ մահու» փոխանորդագրի դրծադրութեան օրինաւորութեան վրայ, քանի որ անոր մահէն ետք Կրօնական Ժողովը ընդունած է Մեսրոպ Արք.ը որպէս Պատրիարքական Փոխանորդ եւ Կրօնական Ժողովը օրինաւոր մարմին ըլլալով, անոր կողմէ եղած նշանակումն ալ օրինաւոր է եւ Մեսրոպ Արք. կը մնայ Պատրիարքական Փոխանորդ:

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Լ. ԺՈՍՓԷՆ, առաջին անգամ ըլլալով ստիպուեցաւ յետ քայլ ընել եւ ետ առաւ այն օրինագիծը որ կը նախատեսէր ընտրական դրութեան փոփոխութիւն մը եւ-րոպական ընտրութիւններուն համար: Արդարեւ, հակառակ անոր որ օրինագիծը կառավարութեան հաւանութիւնը ստացած էր, Ժոսփէն հարկ եղած մեծամասնութիւնը չունէր Ազգային Ժողովին մէջ: Իր բազմատարը մեծամասնութեան մէջ (Համայնավար, Կանաչ, Ընկէնըմանի Քաղաքացիի Շարժում) միայն իր կուսակիցները, այսինքն ընկերվարականները համաձայն էին եւ ընկերվարականները առանձին մեծամասնութիւն չեն կազմեր Ազգային Ժողովին մէջ: Օրինագիծը կ'առաջադրէր համեմատականի դրութեամբ կատարել ընտրութիւնները ութ մեծ ընտրաշրջաններու մէջ եւ վիճարկումի սլիտի դրուէր Յուլիս 7–ին: 1979–էն ի վեր Ֆրանսայի 87 երեսփոխանները կ'ընտրուէին համեմատականի դրութեամբ բայց ընդհանուր ձեւով, այսինքն մէկ ընտրաշրջանի մէջ: Ժոսփէն կ'ուզէր Ֆրանսան բաժնել ութ ընտրաշրջանի:

ԹՈՒՐՔ սուզակներ նախապատմական քաղաք մը յայտնաբերած են Եգէական ծովեզերքին մօտ:

(Շար.ը Դ. էջ)

ԶՐՈՅՑ՝ ԹԱՋԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆԻ ԵՒ ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆԻ ՀԵՏ

ՍՓԻՒՌՔ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՆՈՐՈՎԻ ԴԻՏԵԼՈՒ ՓՈՐՁՈՎ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Յ. – Կարելի՞ է արդեօք առնել – տալու ձեւին վերածել յարաբերութիւնները, քանի որ երբեմն կայ նաեւ Սփիւռքին օժանդակելու տեսակէտն ալ որ կը յայտնուի երեւանէն:

Գ. Պ.– Ես կը խորհիմ որ իրենք բան մը տալու տրամադրութիւն չունին: Նոյնիսկ եթէ ատ՝ մեզի ձեռնտու չէ գործածելու համար: Օրինակ, եթէ հայերէնի դասագիրքեր են ուզուելիքը, Հայաստան պատրաստած դասագիրքեր մեզի համար բոլորովին ապայժմէական բաներ են: Ապայժմէական, նախ որովհետեւ չեն համապատասխաններ մեր տեղական արժէքներուն, յետոյ որովհետեւ իրենք կը տառապին հիմնական տպիտութենէն: Յամենայնդէպս, մենք կը պահուինք ոչ առանցողի դիրքին մէջ: Միւս կողմէ, Հայաստանի հողին վրայ կան նախկին վարչակարգէն մնացած մտաւորականներ որոնք հատնելիք ալ չեն, որովհետեւ ինչպէս ամէն գաղափարախօսութիւն, անոնք ալ ինքզինք վերարտադրելու մէխանիզմները ունին: Եւ անոնց համար «արտաքին», «դուրս» գոյութիւն չունին: Զկայ դուրսի մշակոյթ, դուրսի աշխարհ, յարաբերուելու, փոխուելու հարկ մը: Տասը տարուան մէջ փոփոխութիւն մը չեղաւ: Միակ ձեւը դուրսի բացուելուն մէջ է որուն այս կամ այն ձեւով ստիպուած պիտի ըլլան: Թէեւ մեծ ճիգ կը թափեն չբացուելու համար:

Յ. – Սփիւռքին մէջ ալ շատ տարբեր չէ պարագան. յաճախ, մտաւորական ընկատուածներ անգամ կաղապարներ կրկնելէ չեն հրաժարած:

Գ. Պ. – Խնդիրը այն է որ վերջին տարիներուն մեր ժողովուրդը զառամելու, ծերանալու նշանները կուտայ: Մէկ կողմէն կուսակցութիւնները նոր գաղափարներ չունին: Երբ նոյնիսկ Հայաստան կ'երթան, ո՛չ անուն կը փոխեն, ոչ ալ նոր կացութեան համեմատ ծրագիր – կանոնադիր կը մշակեն: Աւանդապահութիւնը լաւ բան է, բայց կուսակցութեան մը, կազմակերպութիւններու համար սպանիչ կ'ըլլայ երբ չեն կրնար վերանորոգուիլ: Զեն կրնար իրենց մէջ առնել contestation-ը որպէսզի նորոգուելու զօրձօն:

Մ. Թ. – Ես հարց կուտամ թէ երկու հաստատածները իրարու հետ խօսեցնելու, հաղորդակցութեան բազմապիսի հրապարակներ ստեղծելու ձեւը ի՞նչ է: Ամէնէն կարեւոր հարցերէն մէկն է որ նոյնիսկ երբ իրերհակացողութիւն կը թուի գոյութիւն չունենալ, պէտք է ըսատեղծել առիթներ ու դրդիչներ, մտաւորականներ յաճախ հանդիպին: Առոր համար չատ կարեւոր է որ անոնք նախ իրենց մեղայականը ապրին: Ի վերջոյ մէկ օրէն միւսը համայնավարութենէն դրամատիրական չուկայ անցան:

Գ. Պ. – Կը խորհիմ որ համայնավարութենէն անկախ կան աւատապետական ընկերութեան մը բոլոր տարրերը եւ Հայաստան կազմուած է պզտիկ իշխաններէ: Երկխօսութիւն, բազմախօսութիւն, տարբերութիւններ, կը խորհիմ թէ այդ ընկերութեան մէջ չեն կրնար տեղ ունենալ:

Մ. Թ. – Զկա՞ն արդեօք իսկապէս, այլախոհներ որոնց հետ երկխօսութիւն կարելի ըլլայ, թէ կան բայց մենք չենք գիտեր:

Գ. Պ. – Երբեմն հակումը ունիմ ըսելու որ ես չեմ գիտեր, երբեմն ըսելու որ չկան: Դժուար է ըսել, քանի որ չատ կանութիւնը չունինք այլեւս երթալ, տեղ-տեղ վրայ փնտռելու այդ մարդիկը, եթէ կան:

Ժամանակին կար կուսակցութիւն մը որ միշտ կը խօսէր միացեալ Հայաստանի մասին. ատիկա տեսլականին մաս կազմող բան էր: Կը խորհիմ որ այդ «միացեալ»ը կը նշանակէր թէ միացեալ չէ: Հիմա պետութիւնը եկած է եւ սկսած ծածկել բաներ որոնք բուն պետական հարցեր չեն. ըսել կ'ուզեմ հայութեան պահպանման մասերուն, կամ հայ մշակոյթի ապագայի խնդիրները: Ապագայ ունի՞ հայ մշակոյթը այսօր: Եւ պիտի ըսէի՝ լեզուն, ունի՞: Գրականութիւն մը կա՞յ: Եկեղեցին ի՞նչ կ'ըլլայ: Այն տպաւորութիւնը ունիմ որ քանի տարիէ ի վեր ոչ թէ տեղքայլ, այլ հողմապտոյտի մը մէջ ենք ու տեղ մը չենք երթար:

Յ. – Մեղայականի, փոփոխութեան աւետաց տրամադրութեան, կամ Հայաստանի մէջ խօսակից գտնելու, հաղորդակցութեան գետին քանալու հարցականներուն համար գոյութիւն ունեցող պատասխան մըն է, ըստ իս, ուղղագրութեան խարցը: Անցեալ իշխանութեան օրով երբեմն թէ վիճարկումի նիւթ եղաւ, բայց ոչ մէկ դրական բայլ: Այսօր աւելի յստակ է կացութիւնը, յետադիմական դիրքերու մէջ ամբողջական արմատացումով մը:

Գ. Պ. – Կը սպասեմ որ Պ. Քոչարեան ուղղագրութեան հարցին մասին պաշտօնական յառաջդիմութիւն մը ընէ, քանի որ այդ ուղղագրութիւնը պետական հրովարտակով փոխուած է: Միայն պետական յայտարարութեամբ կարելի է ըսել որ որեւէ փոփոխութիւն կ'ըլլա՞յ, թէ ոչ: Աղին մենք ժամերով կրնանք խօսիլ, կը խորհիմ որ Հայաստան քնաւ հետաքրքրաքրքրուած չէ: Հայաստանի հետ Սփիւռքի հարցերը Սփիւռքի՛ հարցերն են:

Մ. Թ. – Ճիշդ է որ ուղղագրութիւնը հրովարտակով հաստատուած է եւ պետական յայտարարութեամբ պէտք է փոխուի: Բայց որքան կը տեսնեմ, աւելի սփիւռքեան հարց է, Հայաստանի մէջ հաղիւ տասը հոգիին մտքին մէջ գոյութիւն ունի: Այսուհանդերձ, բուն խնդիրը մըտքի, պզտիկարի տարբերութիւնները են, այնպէս որ ինծի համար ուղղագրութեան եւ քաղաքացիութեան հարցերը սխալ հարցեր են: Առաջինը բաղձալի է, երկրորդը՝ վատահ չեմ:

Գ. Պ. – Քաղաքացիութիւնը հարց մը չէ ինծի համար: Երբեք չեմ հակացած թէ ինչո՛ւ երկքաղաքացիութիւնը կամ միաքաղաքացիութիւնը պէտք է դրուած ըլլար Սահմանադրութեան մէջ: Ես մտնսւոր ցանկութիւն չունիմ Գ. քաղաքացիութիւն մը ունենալու, ինչպէս մեզմէ չատերը: Բայց կը խորհիմ որ պէտք չէ սկզբունքի դիրքորոշում ըլլար այդ մասին. ա՛տ է որ անընդունելի է:

Յ. – Կերպով մը քազմապատկաւելիութիւն մերժելու կեցուածք է:

Գ. Պ. – Հայութեան դաղափարին մէջ վաստօրէն կայ այդ յատկանիշը, քանի որ հայութեան մաս կը կազմեն արժանթինահայը, Սիլիկոնի հայը: Ատոր մերժումին քով ինծի համար անհասկնալի է Հայաստանի կեցուածքը երբ կը մտածէ որ Սփիւռքի տուրքները իր հարցերը պիտի կարպադրեն: Սփիւռք – Հայաստան յարաբերութիւնները ես երբեք անտեսական չեմ հասկնար: Հայաստան պետութիւն է որ կրնայ ամէն տեսակի վարկ ստանալ: Սփիւռքը այդ դէրը չի կրնար կատարել: Եւ ճիշդ է որ երկխօսութեան համար մեկ դրականը էնթապետական յարաբերութիւններն են. բայց եկամտական, միւթենական յարաբերութիւնները որոնք դուրս են պետական հակակշռէն: Թէեւ երբեմն այն տպաւորութիւնը կ'ունենամ որ դուրսէն գացողը հոն տեղի մը մէջ կ'իյնայ, կ'անկարգելուի պիտի ըսէի, անոր չուրջ որոշ խանդավառութիւն մը կը ստեղծուի, բայց մտնսւոր բան տեղի չունենար:

Եթէ հարցը մերկացնենք, այն է որ բնից մեծ մասին համար անմիջապէս որ դուրսի Հայու մը հետ յարաբերութեան մէջ գտնուին, կը ներեւայնայ հեղինակութեան, իշխանութեան հարցը: Անձնական յարաբերութիւններու մէջ գործաւոր է «մենք ունենք», «մենք ղիտենք»ը: Բայց այդ «ունենք»ը, «գիտենք»ը չեն համապատասխաններ դուրսի, ո՛չ թէ Սփիւռքի, այլ միջազգային աշխարհին: Կը խորհիմ որ ընդհանրապէս մտաւորական մեծ բազմութիւն մը կը թարգմանուի ինքնաբաւութեան զգացումով: Եւ Հայաստանի ապառնացող մեծագոյն վտանգը այդ զգացումն է: Նաեւ մշակութային յոխորտանքը:

Մ. Թ. – Բայց խնդիրը չունենալ դուրսէն առնելու, իւրացնելու զգա – զոլան, համպըրկըրը, ռոքն ռոլը...

Գ. Պ. – Հետաքրքրական է խորքին մէջ որ Հայաստան որպէս միջազգային կազմակերպութիւններու անդամ, մտած է արեւմտականացումի ճամբուն մէջ. եւ կը խորհիմ որ ներքին խոչընդոտները տակտղեցութիւններ են որպէսզի են թաղրեալ մաքուր ինքնութիւն մը պահպանուի: Մենք երկուքս (Մ. Թ.ի հետ) անդամ ենք «Ինքնութիւն» կազմակերպութեան մը որուն գլխաւոր հարցերէն է թէ նոր թէքնոլոժիին առջեւ հայկական ինքնութիւնը ի՛նչ կ'ըլլայ: Բայց այդ թէքնոլոժիին արդէն Հայաստան մտած է եւ դիտնականներ կ'աշխատին զայն պատշաճեցընել մեր պահանջներուն: Եւ միւս կողմէ ջանք կ'ըլլայ գաղափարական պատնէշ կանգնելու բաներու առջեւ որոնք արդէն ներսն են: Իսկ այդ թէքնոլոժին ստեղծուած է արեւմուտքի մէջ:

Մ. Թ. – Թէ՛ մարքսական, թէ՛ արեւմըտեան որոշ տեսութեան մը համաձայն, երբ թէքնիքը եւ տնտեսութիւնը որոշ համբով կը քալեն անոնց հետ պէտք է քայլ պահեն մշակոյթը, քաղաքականութիւնը: Ձես կրնար մէկը առնել, միւսները դուրս ձգել: Եթէ այդ տեսութեան կը հաւատաս, Հայաստան պետականացման համբուն վրայ օտար աշխարհէն պիտի առնէ արեւմտականացումը. իսկ անոր փոխադարձին խորովակ պիտի ըլլա՞յ Սփիւռքը:

Կը խորհիմ որ Գրիգորին ըսածին պէս, Սփիւռքէն պիտի տրվի հայութիւնը դասել նոյնքան կարեւոր, որքան՝ Հայաստանը: Պիտի տրվի ո՛չ միայն հողին վրայ ապրող ժողովուրդ, կենցաղ, ընկերութիւն եւ պետութիւն, այլ նաեւ ազգ ըլլալու գաղափարը. ինչ որ կը նշանակէ թէ հող մը որ մշակոյթ չունի, կալուած է մեռած:

Յ. – Ենթադրելով որ Հայաստան ըՍփիւռքը որպէս արեւմտականացումի խոդովակ գործածելու գաղափարը ունեցաւ, ի՞նչպէս, ո՞ւր պիտի գտնէ այն կորիզը որ գիմի նիշդ ուղղութեան վրայ պիտի դնէ: Այդ հանգրուանին, Սփիւռքին համար կազմակերպչական խնդիր մը չի՞ ներկայանար:

Մ. Թ.. Կը խորհիմ որ Հայաստան մեծագոյն օգուտը կրնայ ունենալ եթէ նախագահ Քոչարեանէն կամ Կաթողիկոսէն կոչով մը դիմէ Սփիւռքին, ըսելու որ իր կարողականութիւնը ոչ իրեն, ոչ Հայաստանի համար կրնայ գործածել, առանց որոշ մակարդակի ղեկավարութիւն մը ստեղծելու:

Յ. – Կարելի՞ է յուսալ որ այդ պայմաններով կը յաջողի սփիւռքեան ուժերու նիշդ կազմաւորում մը:

Մ. Թ. – Ճիշդ է որ 100% վստահ չեմ որ կեդրոնացումը օգտակար կ'ըլլայ, բայց քանի որ չատեր կը հաւատան եւ մեծ է իրենք իրենց վստահութիւն չունեցող Սփիւռքահայերու թիւը որ եթէ կոչը Հայաստանէն գայ, թերեւս զանազան տարրեր կը խմբուին: Եթէ կարելի ըլլայ, փորձ մը հանդիսանայ Սփիւռքը նոր ուղղութեամբ շարժելու: Ի վերջոյ, նոյնիսկ եթէ կարելի չէ անպայման վերջին յաջողութիւնը, օգուտը երաշխաւորել, այնքան ալ սխալ չէ նոր հեղինակութիւն ըստեղծելու մասին մտածել Սփիւռքի մէջ ուր իսկապէս հին հեղինակութիւններու լճացում եւ տարրալուծում մը կայ: Երկրորդ՝ նոյնիսկ եթէ ձախողի, չատ բան պիտի սորվեցնէ մեզի, նոր հնարներ ստեղծէ: Ատոր կը հաւատամ: Վերջապէս, անշուշտ ատիկա արժելիք չէ որ մեզի պէս անկախ մարդիկ լուսանցքի վրայ ըլլան իրենց գիտցածը, փորձեն Հայաստանի մէջ փնտռել այն տարրերը որոնց հետ գործակցիլ թերեւս կարելի ըլլայ:

Ամէնէն կարեւորը մէկտեղելն է այն մարդիկը որոնք մտածել գիտեն. յետոյ բանալ հրապարակ մը որ արտայայտութեան գետին ըլլայ: Սփիւռքի մէջ ո՞ւր ունինք տեղ մը ուր լուրջ, հեղինակութեան տէր մարդիկ իրարու հետ վիճելու արժէք մը կը նկատեն: 1970–ական թուականներուն «Յառաջ»ի «Միտք եւ արուեստ»ին նախաձեռնութիւնը ինծի համար այդ վայրկեան իմաստը ունէր, Մ. Նշանեանով, Պ. Թերզեանով եւ միւսներով:

Յ. – Այսօր կա՞յ, ո՞ւր կրնայ գոյանալ այդ հրապարակը:

Գ. – Ինչո՞ւ ոչ հաղորդացանցը (ինթերնէթ): Կան արդէն այդպէս նկատողներ, ինչպէս Վ. Մատթէոսեանը:

Յ. – Իսկ մեր աւանդակա՞ն կազմակերպութիւնները:

Գ. Պ. Անոնք թերեւս կը չարունակեն իրենց նոյն աւանդական գործունէութիւնը. բայց ինծի այլեւս աւելի կարեւոր կը թուին նոր հիմնարկները որոնք նախկին մտաւորական եւ գաղափարախօսական մեր տադնապէն ելքի մէխոյները կրնան ընձեռել: Նկատի ունիմ Զօրեան հիմնարկը եւ մանաւանդ Միհրան Տամալի կարամեայ ջանքերով իրագործուած Սփիւռքի եւ ցեղասպանութեան հիմնարկը, Պոլսոմի համալսարանին կողքին: Նման հիմնարկներ որոնք գիտական փնտռտուքի եւ վիճաբանութեան նիւթ կը դարձընեն Սփիւռք երեւոյթը, ազէտի խնդիրը, կրնան իրագործել արեւմտականացումը որուն քիչ առաջ կ'ակնարկէի եւ կրնան յաջող ելքեր ըլլալ մեր կեցութեան: Պիտի ըսեմ որ ո՛չ Սփիւռք երեւոյթի, ոչ ալ Ազէտի ուսումնասիրութիւնը մեր մէջ եղած է անհրաժեշտ բարձակողմանիութեամբ: Այնպէս կը թուի որ Հայոց միտքը, մտածողական կարողութիւնը հասած է փուլի մը որմէ անդին երթալու դժուարութիւն ունի: Այդ աշխատանքը կատարելու համար պէտք է դուրս դալ ակադեմական կազմակերպութիւններու ծիրէն: Անոնք ամէն աշխատանք միջոցի, ծառայութեան մը վերածելու ձգտումը ունին եւ ատիկա կը լծորդեն իրենց գործունէութեան: Ցաւակ է, էհ՞ որ քննադատութիւն չէ ըրածս, այլ տեսակ մը դատութիւն չէ ըրածս, այլ տեսակ մը դաղճանքի արտայայտում, որպէսզի մեր իրականութիւնը խրած չմնայ գաղափարախօսութիւններու թաւալին տակ:

Զրոյցը վարեց՝
Ա. Թ.

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԻԹԼԻՍՑԻ ԱՐՓԻԱՐ ՏԷՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ

Սօնա Տէր–Մարկարեան – Թընկըրեան իմ յուշերուս մէջ ինձմէ հրաժեշտ կ'առնէ ու կը հեռանայ դէպի օտար ափեր ու դէպի յաւերժութիւն: Եւ ինծի այնպէս կը թուի թէ այդ վայրկեանին ան հպարտօրէն բռնած է իր հանդուցեալ հօրը ձեռքը եւ երջանիկ է որ երկար տարիներ վերջ սա պահուն երկուքը միասին են կրկին:

Պիթլիսցի Արփիար Տէր – Մարկարեան: Ահաւասիկ պաշտելի հայրը Սօնային ու իր միւս աղջկան՝ Անելկային, նաեւ հարիւրաւոր աշակերտներուս, որոնք անկէ առհմիկ մշակոյթի ու գրականութեան անջնջելի ժառանգութիւն մը ստացան Գեղրոնական Ազգային Վարժարանի նրատարանները ւրայ: Ուսուցիչ մը ատուասիկ, որ հայ ուսուցիչի բոլոր ստորոգութիւնները կ'արդարացնէ:

Ան ալ սխալ չէ նոր հեղինակութիւն ըստեղծելու մասին մտածել Սփիւռքի մէջ ուր իսկապէս հին հեղինակութիւններու լճացում եւ տարրալուծում մը կայ: Երկրորդ՝ նոյնիսկ եթէ ձախողի, չատ բան պիտի սորվեցնէ մեզի, նոր հնարներ ստեղծէ: Ատոր կը հաւատամ: Վերջապէս, անշուշտ ատիկա արժելիք չէ որ մեզի պէս անկախ մարդիկ լուսանցքի վրայ ըլլան իրենց գիտցածը, փորձեն Հայաստանի մէջ փնտռել այն տարրերը որոնց հետ գործակցիլ թերեւս կարելի ըլլայ:

Ամէնէն կարեւորը մէկտեղելն է այն մարդիկը որոնք մտածել գիտեն. յետոյ բանալ հրապարակ մը որ արտայայտութեան գետին ըլլայ: Սփիւռքի մէջ ո՞ւր ունինք տեղ մը ուր լուրջ, հեղինակութեան տէր մարդիկ իրարու հետ վիճելու արժէք մը կը նկատեն: 1970–ական թուականներուն «Յառաջ»ի «Միտք եւ արուեստ»ին նախաձեռնութիւնը ինծի համար այդ վայրկեան իմաստը ունէր, Մ. Նշանեանով, Պ. Թերզեանով եւ միւսներով:

Յ. – Այսօր կա՞յ, ո՞ւր կրնայ գոյանալ այդ հրապարակը:

Գ. – Ինչո՞ւ ոչ հաղորդացանցը (ինթերնէթ): Կան արդէն այդպէս նկատողներ, ինչպէս Վ. Մատթէոսեանը:

Յ. – Իսկ մեր աւանդակա՞ն կազմակերպութիւնները:

Գ. Պ. Անոնք թերեւս կը չարունակեն իրենց նոյն աւանդական գործունէութիւնը. բայց ինծի այլեւս աւելի կարեւոր կը թուին նոր հիմնարկները որոնք նախկին մտաւորական եւ գաղափարախօսական մեր տադնապէն ելքի միջոցները կրնան ընձեռել: Նկատի ունիմ Զօրեան հիմնարկը եւ մանաւանդ Միհրան Տամալի կարամեայ ջանքերով իրագործուած Սփիւռքի եւ ցեղասպանութեան հիմնարկը, Պոլսոմի համալսարանին կողքին: Նման հիմնարկներ որոնք գիտական փնտռտուքի եւ վիճաբանութեան նիւթ կը դարձընեն Սփիւռք երեւոյթը, ազէտի խնդիրը, կրնան իրագործել արեւմտականացումը որուն քիչ առաջ կ'ակնարկէի եւ կրնան յաջող ելքեր ըլլալ մեր կեցութեան: Պիտի ըսեմ որ ո՛չ Սփիւռք երեւոյթի, ոչ ալ Ազէտի ուսումնասիրութիւնը մեր մէջ եղած է անհրաժեշտ բարձակողմանիութեամբ: Այնպէս կը թուի որ Հայոց միտքը, մտածողական կարողութիւնը հասած է փուլի մը որմէ անդին երթալու դժուարութիւն ունի: Այդ աշխատանքը կատարելու համար պէտք է դուրս դալ ակադեմական կազմակերպութիւններու ծիրէն: Անոնք ամէն աշխատանք միջոցի, ծառայութեան մը վերածելու ձգտումը ունին եւ ատիկա կը լծորդեն իրենց գործունէութեան: Ցաւակ է, էհ՞ որ քննադատութիւն չէ ըրածս, այլ տեսակ մը դատութիւն չէ ըրածս, այլ տեսակ մը դաղճանքի արտայայտում, որպէսզի մեր իրականութիւնը խրած չմնայ գաղափարախօսութիւններու թաւալին տակ:

Զրոյցը վարեց՝
Ա. Թ.

պելիներն ու պաշտելի յատկութիւնները հատաքած է իր վրայ եւ ինքզինք սպառած է սերունդները լրենց ազգային դիտակցութեան ու պատկանելիութեան մէջ պահելու համար: Ան իր Քահանայ հօրմէ՛ն է որ ժառանգած էր հոգեւոր ու մշակութային արժէքներու այն պաշտամունքը որ տեւէլ վերջ պիտի փոխանցէր իր աշակերտներուն: Թէ ոչ չրջանի մթնոլորտն էր որ անոր մէջ թրծած էր հեղինակաւոր հայ ուսուցիչի այն կերպարը որ այսօր իր բոլոր աշակերտներուն կողմէ կը յիշուի յարգանքով, նոյնիսկ ակնածանքով:

Յիշողութիւնս Սօնա Տէր – Մարգարեանին անջնջաելէ առաջ քաղցր յարգանքով պահ մը կը վերակենդանացնեմ Արփիար Տէր – Մարգարեանի դէմքը աչքերուս առջեւ: Սուր ու նիհար դէմք մը, քիչ մը ճաղատ, բայց մարդուս մինչեւ հոգիին խորերը թափանցող նայուածքով մը որ կը բծլի իր կապոյտ աչքերէն: Սըքա՞լ կը յիշեմ, իր աչքերը կապոյտ չէի՞ն արդեօք: Բայց անապատն անտովոր քան մը ունէին այդ աչքերը, որոնց հետ դէմառ դէմ մնացի կեանքիս մէջ թերեւս հազիւ երեք կամ չորս անգամ, եւ որոնց տպաւորութենէն երբեք չկրցայ ձերբազատիլ: Կը վերակենդանացնեմ այդ դէմքը եւ կրկին կը նայիմ անոր աչքերուն մէջ, գտնելու համար այն գառնութիւնն ու կսկիծը որ իր անբաժան ընկերը եղաւ այն օրէն անդին երբ ան ախուր պատմութիւններէ վերջ ստիպուեցաւ հեռանալ իր պաշտելի վարժարանէն ու աշակերտներէն: Ո՞վ պատճառ դարձած էր որ ան հեռացուի կեդրոնական վարժարանէն, եւ քանի մը տարի եւս Պէզազեանի մէջ պաշտօնավարելէ վերջ հրաժարի ուսուցչի մասթրկէն: Գոցենք պատմութեան այս ախուր էջը եւ մեր սիրտը անգամ մը եւս բանանք Արփիար Տէր – Մարգարեանի յիշատակին առջեւ:

Արփիար Տէր – Մարգարեա՞ն: Ահաւասիկ մարդ մը որուն տեսակը ամբողջովին սպառած է Սիւիւրքահայ կեանքի, թերեւս ամբողջ հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ: Ուսուցիչ մը որ ինքզինքը կիզակէտը դարձուցած էր մեր ցեղին ամբողջ պատմութեան ու մշակոյթին, ապրած էր անոնցմով հարուստ ու անոնցմով հպարտ սեռընդներ հասցնելու նպատակով, մեր լեզուն ապրեցուցած էր իր ամենագեղեցիկ մակարդակին վրայ: Ո՞ւրկէ սոցացած էր մայրենիի նկատմամբ իր այդ պաշարն ու պաշտամունքը: Կ'արժէ որ հարցնենք ու փնտռենք պատասխանը, որովհետեւ իր կենսագրութիւնը չի պատասխաներ այս հարցումներուն: Ծնած էր Պիթլիսի Մուլթիկ գիւղին մէջ: 13 տարեկանին աւարտած էր Պիթլիսի Ամերիկեան Հայ Սքուլը, երբ ուսուցիչ պաշտօնավարած էր նախ նոյն վարժարանին, ապա Մուշի ամերիկեան վարժարանին մէջ: Ցետոյ յաճախած է Խարբերդի Ամերիկեան Քոլէճը, ապօրէն կարգուած էր Պիթլիսի Ամերիկեան վարժարանին: Ցետոյ Խթճանպուլ եկած էր եւ հետեւած էր համալսարանի իրաւաբանական դասընթացքներուն: Մասնակցած էր Պալքանեան պատերազմին եւ բարձրացած էր մինչեւ հրամանատարի աստիճանի: Միջոց մը վարած էր Ոսթիկան Զօրաց վարժարանի փոխ – տնօրէնութիւնը ու կեդրոնի հրամանատարութիւնը:

Այս բոլորին մէջ ո՞ւր էր եւ ե՞րբ էր որ ան այնքան ընտելացաւ հայ մարդու իր ինքնութեան ու մշակոյթին հետ, ե՞րբ էր որ անոր մէջ թրծուեցաւ անմոռանալի հայ ուսուցիչի կերպարը: Արդէն 29 տարեկան էր երբ Խթճանպուլ կը վերադառնար ու ուսուցիչ կը կարգուէր Եսիղուլէի Սուրբ Փրկիչ եւ Օրթագիւղի որբանոցներուն մէջ, աւանդելու համար անգլերէն ու հայերէն: Այնուհետեւ իր առջեւ կը բացուէին հայկական վարժարանները՝ Սահակեան եւ կեդրոնական, մանաւանդ կեդրոնականը, որուն երդիքին տակ ան հայ մշակոյթով ու զրականութեամբ պիտի համայէր սերունդներ: Տօքթոր Պաղտասար Մանուկեանի շրջանին ան 17 տարի պիտի խմորգէր Սուրբ Փրկիչ Հիւանդանոցի փառաւոր տարեգիրքերը, մամուլի մէջ պիտի հրատարակէր պատմական ուսումնասիրութիւններ, որոնք պիտի ամփոփուէին «Արձագանգ» եւ «Անցորդը» անուն հատորներուն մէջ: Այո՛, Ամերիկեան վարժարաններու մթնոլորտի՞ն մէջ էր որ ան հաւաքած էր այս ուժն ու պաշարը:

1968–ին Ուսուցչաց Միութիւնը հրատարակեց Խթճանպուլահայ Վաստակաւոր Ուսուցիչներու նուիրուած Յուշամատեան մը: Ուսուցչաց Միութեան ցարդ հրատարակած ամէնէն արժէքաւոր գրքոյկն է ան, ամէնէն հասուն ու երախտաշատ գրքոյկը, որուն մէջ յարգանքով կ'ողջունէին 45 վաստակաւոր ուսուցիչներ ու ուսուցչուհիներ: Հայոց լեզուի պաշտամունքով ու ուսուցումով անմահացած այս համեստ կամ մեծատաղանդ ուսուցիչներուն մէջեւ անխօս բայց փառաւոր յուշարձան մըն էր Արփիար Տէր – Մարգարեանը:

Ռ. Հ.

ՆՈՐԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պոլսահայ երիտասարդ ուսանող՝ Սամուէլ Զաման որ չորս տարի է կը հետեւի Փարիզի Պետական Երաժշտանոցին դասընթացքներուն փրոֆ. Պրունօ Ռիկուէթթիի ղեկավարութեամբ, բացառիկ յաջողութիւն մը արձանագրեց ասպարեզին մէջ, Յունիս 25–ին: Նուագած էր Հայտընի Սոնաթ տօ Մաժէօրը, Շուպէրթի Լմփրոմթիւ օփիւս 142, թիւ 3 եւ 4 եւ Մէսիանի «Ուրկար սիւր լ'Էսփերի տը ժուա»:

Արժանացաւ, դատակազմի միաձայնութեամբ առաջին մրցանակին, առաջին տեղը պրաւեղով (1er prix, premier nommé):

տեղամասին եւ բարձրացած էր մինչեւ հրաւիրատախտակի աստիճանի: Միջոց մը վարած էր Ոսթիկան Զօրաց վարժարանի փոխ – տնօրէնութիւնը ու կեդրոնի հրամանատարութիւնը:

Այս բոլորին մէջ ո՞ւր էր եւ ե՞րբ էր որ ան այնքան ընտելացաւ հայ մարդու իր ինքնութեան ու մշակոյթին հետ, ե՞րբ էր որ անոր մէջ թրծուեցաւ անմոռանալի հայ ուսուցիչի կերպարը: Արդէն 29 տարեկան էր երբ Խթճանպուլ կը վերադառնար ու ուսուցիչ կը կարգուէր Եսիղուլէի Սուրբ Փրկիչ եւ Օրթագիւղի որբանոցներուն մէջ, աւանդելու համար անգլերէն ու հայերէն: Այնուհետեւ իր առջեւ կը բացուէին հայկական վարժարանները՝ Սահակեան եւ կեդրոնական, մանաւանդ կեդրոնականը, որուն երդիքին տակ ան հայ մշակոյթով ու զրականութեամբ պիտի համայէր սերունդներ: Տօքթոր Պաղտասար Մանուկեանի շրջանին ան 17 տարի պիտի խմորգէր Սուրբ Փրկիչ Հիւանդանոցի փառաւոր տարեգիրքերը, մամուլի մէջ պիտի հրատարակէր պատմական ուսումնասիրութիւններ, որոնք պիտի ամփոփուէին «Արձագանգ» եւ «Անցորդը» անուն հատորներուն մէջ: Այո՛, Ամերիկեան վարժարաններու մթնոլորտի՞ն մէջ էր որ ան հաւաքած էր այս ուժն ու պաշարը:

1968–ին Ուսուցչաց Միութիւնը հրատարակեց Խթճանպուլահայ Վաստակաւոր Ուսուցիչներու նուիրուած Յուշամատեան մը: Ուսուցչաց Միութեան ցարդ հրատարակած ամէնէն արժէքաւոր գրքոյկն է ան, ամէնէն հասուն ու երախտաշատ գրքոյկը, որուն մէջ յարգանքով կ'ողջունէին 45 վաստակաւոր ուսուցիչներ ու ուսուցչուհիներ: Հայոց լեզուի պաշտամունքով ու ուսուցումով անմահացած այս համեստ կամ մեծատաղանդ ուսուցիչներուն մէջեւ անխօս բայց փառաւոր յուշարձան մըն էր Արփիար Տէր – Մարգարեանը:

Ռ. Հ.

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԱՐՄԱՏՆԵՐՆ ՈՒ ՄԱԿԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

Գրանատական թերթ մը Ֆրանսացի ժողուրդին արմատներուն, ծագումին մասին յօդուածի մը տեղ տուած է: Կը մեկնի այն հաստատումէն թէ Ֆրանսացիները մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց կուտան այս մարզերուն: Ծագումնաբանական հարցերու մասնագէտ մը կարծիքով Ֆրանսացիները արմատախիլ են ու հարկը կը ղգան ինքնութեան մը: Կ'ուզեն արմատ մը կապրիլ. կ'ուզեն գիտնալ թէ ո՛ւրկէ եկած են: Այս փնտռտուքը յաճախ պիրենք կը դնէ կարծուածէն նուազ պանծալի անցեալի մը չարունակութեան վրայ: Այս մարզին ծանօթ մասնագէտներէն յիշելի մը, ակնարկելով իրենց ծագումին մէջ միշտ փառաւոր նախահայր մը գտնելու Ֆրանսացիներու ձգտումին, կ'ըսէ թէ ինք Շառլմաններէն սերած է, բայց նաեւ չառաւիղն է պարզ գիւղացիներու: Կ'աւելցնէ թէ ծագումնաբանութիւնը առիթ կուտայ տեսնելու թէ մարդ արեւմտեան մարդը համադրում մըն է եւ կ'առաջնորդէ ճանչնալու տարբերութիւնները, յարգելու ուրիշներու զանազանութիւնը:

Այս տարբերութիւնները կարեւոր են Ֆրանսայի նման երկրի մը մէջ: Ժողովրդագրական ուսումնասիրութիւններու պատասխանատու մը որ քանի տարիէ ի վեր Ֆրանսացիներու ծագումները կը պրպտէ, 1986–ին այն եզրակացութեան յանգած է որ անոնց հինգէն մէկը գաղթական ծը– նողք մը կամ մեծ ծնողք մը ունեցած է: Շուրջ 10 միլիոն հոգի արդեն ծնած էին Ֆրանսային մէջ, կուգային զանազան արմատներէ: Նոյն մասնագէտը կ'ըսէ որ այս տուեալը երկու տարբեր մեկնաբանութեամբ կը դործածուի քաղաքական մարզոց կողմէ. առաջինները կը հակազդեն ըսելով որ միլիոններով օտար կայ երկրին մէջ: Իսկ ձախակողմեանները կ'ըսեն. «բոլորս ալ գաղթականի պատակ ենք ու իրարու նման»:

Ֆրանսայի օրէնսդրութիւնը քաղաքացիութեան համար կը ճանչնայ հոդի իրաւունքն ալ. այսինքն երախան կը առնայ ծնած երկրին հպատակութիւնը: Առանց առար ներկայի 60 միլիոնէն պիտի պակսէր 12 միլիոնը: Եւ պէտք է ըսել որ Ֆրանսա պիտացած է յաջողիլ ներգրաւել գաղթականներու ալիքները: Հետաքրքրական տուեալներ ձեռք ձգուած է մանուաններու վրայ կատարուած աշխատութենէ մը: Հետազօտողներու խումբ մը 450 հազար մականուններու ցանկ մը քննած է, 1891 – 1940 յիւսամեակին Ֆրանսա ծնածներու պատկանող: Ամէնէն յաճախադէպ մականուններն են Մարթէնը, Պէռնարը եւ Փլթիէ, մինչեւ 1914: Ամէնէն շատ գործածուող մականուններու ցանկին առաջին 100–ին մէջ արդէն չկային հայ կարսկայի նման մականուններ:

ԵԼՅԱԼ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԿԵԴՐՈՆԸ ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿԷ ՓՐՈՖ. Վ. ՏԱՏՐԵԱՆԻ ՄԷԿ ՆՈՐ ԳՈՐԾԸ

ՄՈՆՐԷԱԼ. – Այս կեդրոնի վարիչ – տնօրէն փրոֆ. Պէն Քիրնան կը տեղեկացնէ, որ իր կեդրոնը հրատարակչականէն վերջերս լոյս տեսած է փրոֆէսօր Վահագն Տատրեանի մէկ նոր երկասիրութիւնը: Սա դրաւոր կերպով մշակուած այն դասախօսութիւնն է, զոր հայ գիտնականը հրաւիրուած էր տալու այս տարուան Փետրուար 26–ին Ցեղասպանութեան Ուսումնասիրութեան բաժնի կողմէ կազմակերպուած եւ 20–րդ դարու ցեղասպանութիւններու պրպտումներուն նուիրուած 8 դասախօսութիւններու չարքին մէջ: Գործին խորագիրն է The Determinants of the Armenian Genocide եւ ուր խտացած մէկ վերլուծումն է հայկական ցեղասպանութեան դլխաւոր ազդակներուն եւ կը պարփակէ 50–ի մօտ ծանօթագրութիւններ բազմաթիւ լեզուներով: Մօտիկ ապագային կեդրոնը իր ուեպսայթի խոզոտակով պիտի սփռէ այս գործը՝ ատոր կցելով տոքթորայի աստիճանին թեկնածու երկու աւարտական ուսանողուհիներու ընդարձակ մեկնաբանութիւնները եւ վերլուծումները, զոր անոնք Փետրուար 26–ին, դասախօսութեան օրը, մասնագիտական դասախօսութենէն անմիջապէս յետոյ: Տրուած 8 դասախօսութիւններէն Տատրեանինը միակն է, որ ընտրուած է հրատարակութեան համար:

Զարմանալի զուգադիպութեամբ մը այս նոյն օրերուն աշխարհահռչակ այս նոյն համալսարանի Իրաւաբանական կաճառը հրապարակ կ'իջնէ իր տարին երկու անդամ հրատարակուող Yale Journal of International Law իրաւաբանական հանդիսին ամառուան թիւով: Այս թիւին մէջ, ինչպէս առեներն ծանուցուած էր, փրոֆ. Տատրեան ունի համապարփակ յօդուած մը 252 բազմալեզու ծանօթագրութիւններով եւ, որ կը վերլուծէ հայկական եւ հրէական ցեղասպանութիւնները միջազգային օրէնքի պարունակին մէջ, չեչտելով առանց վախ – յարաբերութիւնները եւ որոշ չաղկապումը:

Այս գործին առանձնատիպերը պատրաստ պիտի ըլլան Յուլիս ամսու սկիզբը:

ԳԱԲՐԻԷԼ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
Գանատա

մը: Այսօր փոխուած է կացութիւնը: Առաջին տեղերը կը գրաւեն միշտ նոյն երեքը, սակայն, Կարսխան 15–րդ կարգին բարձրացած է: Ապէլի առաջ կուգայ Ֆուրնիէէն, Թիւրքէն եւ նոյնիսկ Տիւփոնէն: Եւ պէտք որ այս վերջինը ամէնէն շատ գործածուող մականունը կը նկատուի:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱԲԻԳ ԱԻԱԳԵԱՆ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԽՄԲ. – Ապրիլ 22–ի եւ 23–ի մեր թիւերով, որպէս թերթօն հրատարակած էինք պարսկահայ գրող Աբիգ Աւագեանի «Հարաւային տենդ» հատորին պատմուածքներէն մէկը՝ «Թէ ինչպէս մեր քաղը վերջացաւ»: Այժմ կուտանք շարք մը ուրիշներ:

ԱՅՍ ՓՈՔՐԻԿ, ՆԵՂ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Մեր ընկեր Խալիլին ընկաւ բոլորիս աչքերի առջեւ: «Օդաքս» կոչուող այդ անպէտք ինքնաթիռներով թռչատուում էր միայն հինգ «մահուան պատյան» կառարել, իսկ Խալիլին հասցրեց տասնըչորսի եւ պատյանից դուրս չեկաւ:

Ի՞նչ ջարդուփշուր էր...

Ոռնալով հասան չտապ օգնութեան եւրեք աւտո: Մենք վազում էինք դրանց հետեւից: Վառւում էին ինքնաթիռի վերջին բեկորները: Հողն էլ էր վառւում: Մենք եւ չտապ օգնութեան աւտոներն ըսպասեցինք այնքան ժամանակ, մինչեւ ամէն ինչ վերջացաւ:

1940 թուականի գարնան վաղ առաւօտ էր. օրը՝ հինգշաբթի:

Այդ տարի գարունը թեհրանում վաղահաս էր: Ծառերն սկսեցին չտապ բողբոջել: Օդում էլ կարծես ինչ–որ սուտ ու վաղանցուկ բան կար:

Ի՞նչ բան է սա. ռազմաօդային բանակի ուսումնարանում ծառայելու տարիներիս իմ բոլոր ընկերներին ես հիմա տեսնում եմ կարծես մղձաւանջային երազում, դինարբուքային տաղնապալի մըշուշների խորքից...

Տաք մոխիրը թողած դաշտում՝ վերադառնում էինք: Զարացած էինք բոլորս էլ. ամաչում էինք միմեանց հայեացքների ընդհարումներից. ամէն մէկը մի կողմ էր նայում, մէկը՝ տափակ դաշտին, մէկը՝ ինքնաթիռների անդարներին, մէկը՝ կօշիկներին, միւսը ոչ մի տեղ էլ չէր նայում: Մեր ընկեր Ռազեղին էր, որ կորցրել էր իրեն: Նա դամղանցի էր, լաւ, թախծոտ աչքեր ունէր, Դամղանի պիտակենու այգիների իրիկնամուտային ստուերների պէս ծանր ու հանդիստ, բայց հոգին ինչ–որ ուրիշ էր՝ եւ պղտոր, եւ բռնկուող:

– Սա ի՞նչ կեանք է, – ասում էր նա ապարդ աչխարհին հայհոյելով:

Վաղ գարնան երկինքը կապոյտ էր. ամպի ոչ մի ծուէն չկար:

Ես մտածում էի, որ վաղն ուրբաթ է, հանդստեան օր. «Դարվազէ Ղապուլին» խաչմերուկի անկիւնադարձում Խալիլին կը սպասի Մոնիրէն: Մենք ամէն ուրբաթ օր տեսնում էինք նրան, փոքրիկ–մոքրիկ աղջիկ էր, մեզ բարեւում էր ամօթխած–օրէն, աչքերով փնտռում էր Խալիլին:

Խալիլին ռազմաօդային ուսումնարանի ամենատանկարգապահ օդաչուն էր, չարունակ ինչ–որ խախտումների համար նրան զրկում էին հանգստեան օրերը քաղաք գնալուց, օդային անկարգապահութիւնների համար օրանոցում բանտարկում էին: Ամէն անգամ, երբ մենք մեր աւտօբուսից իջնում էինք խաչմերուկի կանգառում ու ցրւում էինք, Մոնիրէն ոեւէ մէկին պահում էր, հարցնում էր.

– Խալիլն այսօ՞ր էլ չի գայ:

Վաղն ուրբաթ է. Մոնիրէին մենք ի՞նչ պիտի ասենք:

– Ջարդե՛լ աչխարհի բոլոր ինքնաթիռները, վառե՛լ – փնթփնթում էր դամղանցի Ռազեղին, – թքե՛լ այս կլոր աչխարհի վրայ:

Ժամը տասին աչխարհագրութեան պարապմունք ունէինք. դասատուն մեզ բացատրում էր աստիճանների մօտ, նա միայն լսել էր, որ ինքնաթիռ է ընկել, չը– գիտէր ո՞վ եւ չգիտէր ինչո՞ւ: Նա ոչ օդաչու էր ոչ էլ գինուորական:

Մենք արդէն տասնմէկ հոգի էինք, ռազմաօդային ուսումնարանի չրջանաւարտներս: Դասատուն մեզ նախատեց ուչանալու համար:

– Մեր ընկեր Խալիլին ընկաւ, – ասացի, – նրանից ոչինչ չի մնացել:

– Լսեցի: Տխուր է, – ասաց մեր դասատուն, – բոլոր դէպքերում լարանի ժամը մի՛ խախտէք, այստեղ կարծեմ զօրանոց է եւ ոչ թէ...

– Մեր ընկեր Խալիլին ընկա՛ւ, – զարմանալի ձայնով ճչաց Ռազեղին, – ձեզ ասացին, որ նա ընկաւ, թաղելու համար նրանից ոչինչ չի՛ մնացել, թքա՛ծ լարանի, զօրանո՛ցի, աչխարհագրութեա՛ն եւ ձե՛ր վրայ:

Պահեցինք նրան, որ չծեծի աչխարհագրութեան դասատուին, լաւ չէր: Ցետոյ մեր դասատուն խռովեց ու գնաց: Նրան կեանքում էլ չհանդիպեցի:

Կէսւիշերուայ մօտ էր, կենտրոնական չտապից յայտնեցին որ վաղը, լուսաբացին «Հարիքէն» կոչուող անգլիական երեք ինքնաթիռ ենք աուանում, որոնց օդաչուները Ամերիկացիներ են, չրջանաւարտները պէտք է մնան զօրանոցում, պէտք է սպասեն դրանց վայրէջքին:

Ռազեղին վեր կացաւ մահճակալից, հագաւ համազգեստը, մեր հարցին, թէ ո՞ւր է գնում, մեզ կարգին հայհոյեց: Վերադարձաւ թեւատակի չչերով ու ազմուկով, ծեծեց, ննջասենեակից դուրս արեց գինչերապահ գինուորին, ոտքերով չպրտեց աթոռները:

(Շար. 1)

(Շար. Ա. Էջէն)

ափերը, Քարապուրունի մօտ: Թուրք պատմաբաններ այն կարծիքը յայտնած են որ քաղաքը հիմնուած է Ք.ա. Ե. դարուն եւ շատ հաւանօրէն Քլոդիանայի կոչուած ոտանն է որուն հիմնադիրներն են Իոնցիները:

ՀԻՒՍԻՍՍԱՑԻՆ ԻՐԱՆՏԱՑԻ Նորընտիր Նորվեգիոյ դեսպանը իր առաջին նիստին նշանակեց վարչապետ մը՝ Տէյվիտ Թրիմպըը, բողոքական, փոխ – վարչապետն ալ կաթոլիկ մըն է: Առաջին խորհրդարանական համաձայնագրին հակառակորդները հարկ եղած մեծամասնութիւնը չգտան կարենալ դէմ դնելու համար խորհրդարանի ծրագրին որու համամիտ է քնակչութեան 71%–ը:

ԱՏԱՆԱՑԻ ԵՒ ՃԻՁՀԱՆԻ երկրաշարժին մեռելներու թիւը թարմցած է 145–ի: Շուրջ 600 չէնքեր փլած կամ վնասուած են:

ՅՈՒԼԻՍ ՄԷԿԷՆ նուազագոյն աշխատավարձը 2% յաւելում կրեց Ֆրանսայի մէջ, այսինքն ամսական 6797 Ֆր. 18 ընդհանուր ինչ որ դուռ 5345 Ֆրանքի կը համապատասխանէ:

ԻՏԱԼԻՈՑ վարչապետը՝ Ռոմանօ Փրոտի երկօրեայ պաշտօնական այցելութիւն մը կատարեց Թեհրան: Մեծ կարեւորութիւն կը տրուի այս այցելութեան, քանի 1979–ի խալամական յեղափոխութենէն ի վեր, բացի Աւստրիոյ վարչապետէն, եւրոպացի պետականներ Իրան չեն գացած: Բայց, քննադատութիւններ ալ չեն պակսիր, գլխաւոր առարկութիւնն այն է որ Իտալիա, յաճախ ինքնագլուխ կը վարուի, առանց եւրոպացի իր ընկերակիցներուն կարծիքն առնելու:

ԼԻՑՏի ՏԱՑԱՆԱՑի եղբայրը ուխտագնացութեան դրութիւն մը ստեղծած է Յուլիս 1–էն ի վեր (Տայանայի ծննդեան տարեդարձի օրը, 37 տարեկան պիտի ըլլար) իրենց ապարանքը ուր թաղուած է Տայանա: 100 Ֆր. մուտք հաստատած է եւ հարիւր հազարաւորներ կը փութան արդէն տեսնելու համար դղեակը ուր իշխանուհի անցուցած է իր մանկութիւնը, նկարներ, հագուստներ, առարկաներ ցուցադրուած են «Տայանայի թանգարանը» (մինչեւ մահուան թուականը՝ Օգոստոս 31), գաֆէթերիա մը կայ եւ ծախու յուշանուէրներու կրպակ մը: Իշխանուհիին եղբայրը կ'ուզէ համոզել որ դրամական նպատակներով չուզեր չահագործել քրոջը մահը եւ կ'ըսէ թէ հաստատին 10%–ը բարեսիրական կազմակերպութեանց պիտի տայ: Ցարդ 152 հազար տոմս ծախուած է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Մեսրոպ կրթարանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները՝ Յակոբ Էօսթաշի մահուան առիթով:

Տիկին Արաքսի Զէթինեան (Պոլիս) 1000 Ֆրանք, Եարտմեան ընտանիք (Անգլիա) 250 Ֆր., Պր. Հերման Քայա, Պր. Պետրոս Քայա (Լոս – Անճըլըս) 300–ական Ֆրանք, Պր. Գրիգոր Պատուականեան 200 Ֆր., Պր. Ատեմեան 100 Ֆր., Պր. Նշան Պաղտաք 300 Ֆր., Պր. Համլէթ Աթանէսեան 200 Ֆր., Տիկին Հերմինա 300 Ֆրանք, Հայ Արարատ, Պր. Սարգիս Գույումճեան, Պր. Սալմոն Փոյրազ, Պր. Արտաշ Գարաքըշ, Պր. Յակոբ Գարագէօզեան 200–ական Ֆր., Պր. Մուրատ Արթաս 100 Ֆր., Պր. Փայլակ Քերթի 200 Ֆր., Պր. Միհրան Տէմիր 1000 Ֆր., Պր. Դաւիթ Թաշան 100 Ֆր., Պր. Պարգեւ Տէմէեան, Թորոսեան ընտանիք 200–ական Ֆրանք, Պր. Յակոբ Թոսուն 100 Ֆր., Պր. Գրիգոր Պաղտաք 500 Ֆր., Պր. Կարպիս Կիւլպէնկեան, Պր. Բարսեղ Քէսիօղլու, Պր. Արմէն Քարեան 200–ական Ֆր., Գասպարեան 500 Ֆր., Պր. Վարդեվառ Տիշէի 100 Ֆր., Պր. Պատեմ Հոմես 200 Ֆր., Պր. Վարուժան Քէսէճեմի (Նիւ – Եորք), Տէր եւ Տիկին Սիմոնեան (Լոս – Անճըլըս) 600–ական Ֆր., Մի Ոմն 100 Ֆր.:

Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է. –

Պր. Խաչիկ Թոսուն 200 Ֆր., Պր. Մաղմուն Աթէշ (Պոլիս), Պր. Թորոս Տէմեեան 500–ական Ֆր.:

TELEVISION

FRANCE 2

Dimanche 5 juillet à 9 h. 30

Aznavour pour l'Arménie avec l'aide de la Banque mondiale souhaite reconstruire les écoles arméniennes.

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

le 5 Juillet

GRANDE FETE CHAMPETRE *KHANASSOR*

à l'initiative de la FRA Dachnaktsoutioun Groupe «Arghoutian»

et de la Croix Bleue Section Chaville

— Parc BON REPOS —

78140 VIROFLAY

(Près Place Louis XIV, Nat. 10)

Messe de Requiem

en l'Eglise Arménienne de Chaville

Recueillement sur la tombe du Prince Arghoutian

Rassemblement à 13 heures au Cimetière de Chaville

— Ambiance —

Buffet —

Jeux —

Concours

Ping-Pong, Boules, Volley, Tavlou

Stands jeux enfants

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

FETE de la COLONIE de la CROIX BLEUE de BELLEFONTAINE

12 JUILLET

Accueil des parents à partir de 11 heures

— Présentation des activités des enfants;

— Fête champêtre avec chants et danses;

— Buffet assuré midi et soir;

— Retransmission sur écran géant de la finale de la Coupe du Monde.

— Venez nombreux —

ՓՆՆԴԵԱՆ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԻՄԵԾԷ'Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,

ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խաթաղոկ

PARIS - EREVAN - PARIS

à partir de

3250 F

Renseignements & inscriptions :

SABERATOURS

31, rue d'Argenteuil — 75001 PARIS

Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;

Fax : 01. 42. 96. 18. 77

SEVAN VOYAGES

48, Cours de la Liberté — 69003 LYON

Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;

Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

Հ.Բ.Ը.Մ.
ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

1998 _ 1999 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւնը 72 տարուան պատմութիւն ունեցող երկրորդական, երկսեռ եւ դիւերօթիկ վարժարան է: Հաստատութիւնը օժտուած է արդի ուսումնական պահանջքները ամբողջացնող կառոյցներով՝ տարբրւծարանները, համակարգիչները, գրադարան, մարզական համալիր:

Մ. Կ. Հաստատութեան ուսումնական ծրագիրը կ'ընդգրկէ՝

– Հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով դասաւանդութիւն,

– Աշակերտի ծննդավայրի լեզուի դասաւանդութիւն (արաբերէն, ֆրանսերէն, պուլկարերէն, յունարէն)· ինչպէս նաեւ այլ օտար լեզուի դասաւանդութիւն՝ բաւարար թիւով խմբակ դոյանալու պարագային·

– Հայերէն եւ անգլերէն լեզուներու անբաւարար մակարդակ ունեցող աշակերտներու մասնայատուկ դասաւանդութիւն·

– Անգլիական GCE "O" Level–ի (սովորական մակարդակ) եւ "A" Level–ի (յառաջացած մակարդակ), ինչպէս նաեւ ամերիկեան TOEFL, SAT I–ի եւ SAT II–ի պատրաստութիւն·

– Կ'ապահովուին բարձր ճանաչում ունեցող ամերիկեան եւ եւրոպական համալսարաններու ընդունման պայմանները·

– Արտադասարանային ծրագրուած գործունէութիւն (նկարչութիւն պարարուեստ, երգչախումբ, խողերախումբ, լրագիր, սկաուտական եւ մարզական չարժումներ)·

Հաստատութիւնս իր կարելին կ'ընէ նիւթական սահմանափակ հնարաւորութիւն ունեցող բայց ընդունակ եւ ջանասէր աշակերտներուն համար:

Մ. Կ. Հաստատութեան վկայականը ստացող շրջանաւարտները կրնան առանց որեւէ տեղ չարունակել իրենց բարձրագոյն ուսումը:

Յաւելեալ տեղեկութիւններ ստանալու, ինչպէս նաեւ արձանագրութեան համար կրնաք դիմել՝

Admission Office
(Attn: Mrs. I. Guevherian)
A. G. B. U.
Melkonian Educational Institute
P. O. Box 1907
1514 Nicosia, Cyprus
Tel: ++357-2-422195/422204
Fax ++357-2-493155
E-Mail: agbumei@melkonian.ac.cy

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 4
SAMEDI
4 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·412 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.412

ԻՍՐԱՅԷԼ ԿԸ ՃԱՆՉՆԱ՞Յ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հրեայ պատմաբան Եաիր Օրոն որ մասնակիցներէն մէկն էր Սորպոնի ցեղասպանութեան դիտաժողովին ու ծանօթ է ուրացումին դէմ յստակ իր կեցուածքով, ցնդիսի սկիզբը յօդուած մը ստորագրած է «Հաարեց» թերթին մէջ ուր նիւթ կ'ընէ Հայերու ցեղասպանութեան Իսրայէլի կողմէ ճանաչումի հարցը :

«Կ'օգնենք ուրացումին» խորագրուած անոր գրութիւնը նախ կ'անդրադառնայ Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին Մայիս 29-ի քուէարկութեան, մխաճայնութեամբ որուած վճիռին, աւելցնելով որ կասկած նիթակայ չէ օրինագիծին Ծերակոյտին կողմէ ալ վաւերացումը :

Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին ճանաչումը ը· Օրոնի համար կը զուգադիպի պատմական յիշողութիւնը ճիշդ արժեւորելու յանդուգն քայլերու շրջանի մը երբ Ֆրանսա տասնամեակներու վէճերէ հեռ ընդունած է Վիշիի վարչակազմին ոճիրները, խորհրդարանական խումբ մը ներկայիս կը պրպտէ Ռուանտայի ցեղասպանութեան մէջ Ֆրանսայի դերը, եւայլն : Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումը, հակառակ որ երեսփոխաններէն չատը չէջտեցին թէ հակաթուրք քայլ չէր, նիւթական վնաս պատճառած է Ֆրանսայի, միւս կողմէ Թուրքիա կը պնդէ որ բանաձեւը պիտի քաջալերէ ցեղային յոյթի ահաբեկչութիւնը :

Այս նշումներէն եաք ը· Օրոն հարց կուտայ որ ի՞նչ է Իսրայէլի դիրքը :

Կը մէջբերէ Սորպոնի Մայիսի գիտաժողովին կազմակերպիչ կոմիտէին նախագահին արտայայտութիւնը թէ Հայերը պիտի աշխատին ցեղասպանութեան ճանաչումը ապահովել Ֆրանսայի, Իսրայէլի եւ Թուրքիոյ կողմէ : Կ'ըսէ թէ Թուրքիոյ ճանաչումին համար ամէնէն կարեւոր գործօններէն պիտի ըլլայ, ի միջի այլոց, այլ երկիրներու եւս Ֆրանսայի ճանաչակելու կամքը :

Ցաւակ է որ այս պայմաններուն մէջ Իսրայէլի կեցուածքը յատուկ խմաստ կը ներկայացնէ : Սակայն ան ուղղակի կամ անուղղակի կերպով նեցուկ կուտայ Թուրքիոյ ուրացումի քաղաքականութեան : Իսրայէլեան բոլոր կառավարութիւնները նոյն ձեւով կը վարուին :

Օրոն ըսելէ եաք թէ Հայերու ցեղասպանութեան եւ Հրեաներու շոայլին միջեւ նմանութիւններ եւ տարբերութիւններ կան, կը գրէ թէ ամէն պարագայի ցեղասպանութիւնը դերազոյն ոճիրն է որ կը պատնէ անմեղները, իրենց ազգային, ցեղային, կրօնական պատկանելիութեան պատճառով : Մերժել Հայերու ցեղասպանութիւնը, կը նշանակէ մերժել նաեւ Հրեաներու Ողջակէզը : Ան կ'ը գրէ·

«Բարոյական, դաստիարակչական, քաղաքական եւ այժմէական առաջնահերթ պատասխանատուութիւն մըն է ճանչնալ Հայերու ցեղասպանութիւնը : Մենք պատմութեամբ կը զբաղինք ոչ միայն անցեալը պարզելու, այլ նաեւ ներկային ու ապագային վրայ անոր ազդեցութիւնը տեսնելու համար : Ցեղասպանութիւնները պիտի շարունակեն գործադրուիլ եւ ոճրագործները գիտեն թէ կարելի է սպանիլ, ժառանգել այդ անցեալը եւ ուրանալ :

Իսրայէլի ճանաչումը յատուկ նշանակութիւն ունի, յատկապէս այն պատճառով որ ան ցեղասպանութեան մը վերապրողներու երկիրն է :

Հաւանակա՞ն է որ Իսրայէլ հետեւի Ֆրանսայի առած քայլին : Զափազանցու՞ած է յուսալ որ Քնէսէթի անդամ մը ոտքի կանգնի ու առաջարկէ բանաձեւ մը որով Իսրայէլ պաշտօնապէս ճանչնայ Հայերու ցեղասպանութիւնը» :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 2 / 3)

ՓՆՆԱՐԿՈՒՄ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՆԻՒԹԻՆ ՄԱՍԻՆ

Յուլիս 2-ին Արտաքին Գործերու նախարար Վ. Օսկանեան ընդունած է ԼՂՀ նախագահը եւ Արտաքին Գործերու նախարարը : Զրոյցով մը անոնք քննարկած են Ղարաբաղի խնդրին կարգաւորման եւ Մինսկի խումբին ներկայի ընթացքը :

Նոյն օրը Ազգային Ժողովի նախագահ Ա. Յարութիւնեան ընդունած է ԼՂՀ նախագահն ու վարչապետը : Կողմերուն միջեւ համաձայնութիւն զոյացած է նախապարութիւններու եւ զերատեսչութիւններու մակարդակին աշխոյժ գործակցութիւն ունենալու :

***

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

Գերմանիոյ Երեւանի դեսպանը Յուլիս 2-ին նախագահ Ռ. Քոչարեանի յանձնած Պրեմէնի քաղաքապետին շնորհակալութեան գիրը : Քաղաքապետը երախտագիտութիւն յայտնած է Գերմանիոյ յանձնուած մշակութային արժէքներուն համար որոնց մաս կազմած է Պրեմէնի անկախութեան վկայագիրը (1646) որով շնորհուած է գերիչխան ազատ կայսերական քաղաքի կարգավիճակ :

***

ԵԿԵՂԵՑԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆ

Նորքի բարձունքին վրայ սկսած է նոր եկեղեցիի մը կառուցումը : Կը նախատեսուի որ պատրաստ կ'ըլլայ 1999 Թուականին : Ինչ կը վերաբերի Երեւանի 1700-ամեակի մայր տաճարին, պատասխանելով լրագրողներու, Արարատեան Թեմի առաջնորդական Փոխանորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեան ըսած է որ ամէն ջանք կը թափուի որ ժամանակին պատրաստ ըլլայ ան (2001-ին), բայց նոյնիսկ եթէ չըլլայ, տօնական օրերուն հոն արարողութիւններ կը կատարուին : Գարեգին Արք. ըսած է որ Մայր տաճարի կառուցումին պէտք է մասնակցի ամբողջ ժողովուրդը եւ ամէն մէկ Հայ իր անունով քար մը դնէ անոր պատին :

DEMAIN

Numéro spécial de "Haratch"

Le numéro de juillet du supplément mensuel de *Haratch* (*Arts et Lettres*) qui paraît demain, exceptionnellement sur 6 pages, est entièrement consacré à la séance mémorable du 29 mai 1998 de l'Assemblée nationale, où a été votée la motion reconnaissant publiquement le génocide arménien de 1915.

UN NUMERO A CONSERVER.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԵԿԱՆԻԶ ԱՏԵԱՆի վճիռով արեան վրանման հարցը կը փակուի, վրդովելով վարակուածներու պաշտպան ընկերութիւնը, որու նախագահը կը դատապարտէր Բեկանիչ Ատեանի կանխամտածուած դիրքը որու նպատակն էր վերջնապէս թաղել հարցը նենգամիտ ռազմավարութեամբ մը : Ծանօթ է որ 1984 եւ 1985-ին հարիւրաւորներ վարակուեցան արեան սրսկումներով, մեռելներու թիւը 300-էն աւելի է, ըստ ոմանց 500-ի կը հասնի : Այդ չրջանին վարչապետն էր Լօրան Ֆապիւս, Առողջապահութեան նախարարը՝ Էմմոն Հերվէ եւ Ընկերային Հարցերու նախարարուհին ալ՝ Ժորժինա Տիւֆուա, որու՝ «պատասխանատու բայց ոչ՝ յանցաւոր» արտայայտութիւնը տարիներէ ի վեր կը յիշուի, յաճախ հեգնանքով Այս երեք (ան)պատասխանատուները այլեւս հանդիստ են, դատի չեն կրնար քաշուիլ : Ատեանին վճիռը հիմնուած է այն դատողութեան վրայ որ Բռւնտաւորման ոճիրը գոյութիւն ունի միայն այն ատեն երբ մեղսնելու մտադրութիւնը հաստատուած է : Այս պարագային մեղսնելու մտադրութիւն չկար : Այս վճիռը չատ մեզան հոսեցնել կուտայ, Յուլիս 3-ի թերթերուն խորագիրներն ալ չատ ինքնատիպ չէին՝ «ո՛չ պատասխանատու, ո՛չ յանցաւոր», կամ նման բանաձեւումներ : Ինչ որ առաւելաբար կը մտահոգէ, այն է որ այս վճիռը իրաւաբանական գետնի վրայ նախընթաց կը ստեղծէ (ժիւրիսփրիւտանս) :

ԵԻՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ հերթական նախագահութիւնը ստանձնեց Յուլիս 1-ին, առաջին անգամ ըլլալով Աւստրիա :

ՆԻՒ ՅՈՐՔ քաղաքը եւ նահանգը յայտարարեցին որ պատժամիջոցներ ձեռք պիտի առնեն զուիցերական այն դրամատուներուն դէմ որոնք, կը կարծուի թէ հրէական ողջակիզումի անժառանգ զոհերու հաշիւները կը պահեն : Եթէ համաձայնութիւն չգոյանայ, այս որոշումը պիտի գործադրուի Սեպտեմբեր 1-ին :

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼի «ՖՐԱՆՍ 2» կայանի ժամը 20-ի լրատուութիւնը Պիլալեանէն պիտի փոխանցուի Գլօա Սերիլոնի, Օգոստոս 15-էն առաջ :

ՍԻՏԱՑի նաւերուած համագումարը վերջ գտաւ Ժընեւի մէջ, բաւական մտահոգիչ հաստատումներով : Ռուսաստան, որ կանխարդելիչ միջոցներու ալ չէ դէմ մաճ ցարդ, զգալի յաւելում մը պիտի կրէ վարակուածներու, իւ մտաոյ : Ընդհանուր ձեւով, հաստատուած է որ ցաւին արմատը թմրամոլութիւնն է :

ԼԻՑՏԻ ՏԱՑԱՆԱՑի չահագործումը անխնայ կ'առնէ օրէ օր : Իր եղբօր կոմս Սփէնսըրի կազմակերպած երկամեայ ուխտագնացութիւններէն զատ, ցայսօր աւելի քան 50 հատոր լոյս տեսած են իր մասին, իսկ հաշիւը չկայ իր անունը կրող առարկաներուն կամ ապրանքներուն, մարկարիներէն թի-չըրթ, պուպրիկ, սփռոց եւայլն, եւայլն : Դրոշմաթուղթերը ձեռք ձեռք պոկուած ու ըսպառած են, Թոնի Պլէր դրամանիշ մը եւ պարտէզ մը խոստացած է : Մինչեւ հիմա իր անունը կրող հիմնադրամն ալ 700 միլիոն ֆրանք գանձած է :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՊԱՏԵՐԱ՞ԶՄ ԹԷ ՓՈՒԹՊՈԼ

Փութպոլը ամբողջ աշխարհի լրատուիւներուն հետաքրքրութեան գլխաւոր տեղը կը գրաւէ այս օրերուն : Նոյնն է պարագան բազմութիւններու : Խաղերը, խաղացողները, մէկուն ու միւսին հետեւիլն կամ մօտէն առընչուած պարագաներ, մեծով պզտիկով լեցուցած են թերթերու էջերը, ձայնասփիւռներու, հեռատեսիլներու հաղորդումները :

Լրագրող մը որ յայտնապէս զբաղած է սպորտի թղուառութիւններուն, անղթութիւններուն, անարդարութիւններուն քով զնդակի խաղի մը վայելած այս անհամեմատելի վաստքէն, Փութպոլը կը նկատէ զարգացած, բարօր եղկիրներու համար պատերազմի այլընտրանք մը : Ան հարց կուտայ թէ կարելի՞ է մտածել որ ամբողջ օրը իրենց գրասեղանին դլուխը, կամ համակարգիչին առջեւ միօրինակ ըզբօսաւորումով նստողներու զանգուածը պատերազմ մղէ օր մը : Կարելի՞ է երեւակայել որ կերածով — խմածով, վարժութիւններով, նախասիրութիւններով կատարելապէս միատարրուած այդ մարդիկը որոնք Եւրոպայի մեծերուն քաղաքացիներն են, թիւրախներու կլիակ բանան : Պատերազմը գործնապէս անկարելի բանի մը վերածուած է ճարտարարուեստակատնացած երկիրներու համար :

Սակայն, թշնամութեան զգացումը միշտ գոյութիւն ունի մարդ արարածին մէջ : Ան սիրելուն նման, պէտք ունի ատելու ալ : Եւ նոյն լրագրողը համոզուած է որ այդ գործօնները կեդրոնացնողը այսօր Փութպոլը կ'ըլլայ այդ հաւաքականութիւններուն համար : Այդ խաղը 11-ներու խումբերով, մարտավարութիւններով, ռազմավարութիւններով, պաշտպանողականի գիծերով, յարձակողական տարբերով, ամէն քան ունի պատերազմը փոխարինելու համար :

Փառաւորումի առարկայ լաւագոյն կազմակերպութեամբ ու չահաբեր այս պատերազմը կը կրկնուի երկու տարին անգամ մը : Մէյ մը համաշխարհային է, մէյ մը եւրոպական : Այդ դաշտին վրայ կը ճակատին կանոնապահ եւ աշխատասէր Գերմանացիները, վայելուչ եւ անկանխատեսելի Իտալացիները, խորամանկ ու միշտ քիչ մը հնաոճոյր Սպանացիները, հաշիւի մարդ ու նեղացուցիչ Սկանտինաւացիները, ինքնադահ եւ իրենց ուղեղը նախորդ օրուընէ ալքօլաթաթախ Սկովտացիները, մեծ եռանդի տէր բայց երեւակայութենէ զուրկ Հոլանտացիները :

Այսուհանդերձ, մրցակցութեան, հաղթակութեան ոչ մէկ զգացում համեմատելի է Գերմանիոյ դէմ եւրոպական բոլոր խումբերուն ունեցած կիրքին : Գերմանիա առաջին թշնամին է բոլորին : Զայն պարտութեան մատնելու համար կարելի է որեւէ մէկուն հետ դաշինք կազմել : Աւստրիացիներուն համար Գերմանիոյ դէմ յաղթանակ մը յաոաջիկայ հինգ պարտութիւն կ'արժէ : Անգլիացիները նացիներու տրուած հարուած կը նկատեն Գերմանացիներու պարտադրուած պարտութիւն մը : Աւելի ամէն անգամ աւելի կ'ըլլայ ոգեկոչելու երկու աշխարհամարտերու իրենց յաղթանակները եւ 30 տարի առաջուան աշխարհի առաջնութեան մը յաղթողութիւնները : Այս վերջնահանուր պատկերին մէջ որոշ զանազանութիւն մը կը պահեն Ֆրանսացիները որոնք կը վարանին ըսելու թէ ո՛րն է ամէնէն նախընտրելին. յաղթանակ մը Գերմանիո՞յ դէմ, թէ Անգլիոյ :

ՍՓԻՒՌՔ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ ՍՓԻՒՌՔԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Սփիւռք – Հայաստան առողջ կապերու հեռամուտ անուններու համար – անհատ կամ թերթ – լուրջ սկիզբի մը արժէքը ունի այն ենթաշաժինը որ յայտարարուեցաւ թէ պիտի բացուի Արտաքին Գործոց նախարարութեան մէջ։ Լուրին հետ յայտնուեցան երկու տարբեր տեսակէտներ ալ. կան այդ յարաբերութիւնները ոչ թէ պետական – պաշտօնական չրջանակի մէջ, այլ հանրային կառոյցի ձեւով տեսնել ուզողներ։ Իսկ ինչ կը վերաբերի նման կազմակերպութեան մը միջուկին, աշխատանքի ձեւին, ակզբունքներուն, նպատակներուն, տակաւին ոչինչ որոշ է։

Երեւանի «Ազգ» օրաթերթը որուն համար միշտ ազգային կարեւոր հարցերէն եղած են այս յարաբերութիւնները, վերջին չրջանին յայտնի ուշադրութեամբ հետեւած է նիւթին. յօդուածներ կը հրատարակէ, կարծիքներ կը չօշափէ, հարցազրոյցներու տեղ կուտայ կատարուած՝ մարզին լաւատեղեակ, փորձառութեան տէր դէմքերու հետ։ Հասած վերջին թիւերէն Յունիս 12–ի եւ 17–ին մէջ այս նիւթով զրոյցի հրաւիրուած են անոնցմէ երկուքը. առաջինը Հայաստանէն, երկրորդը՝ Սփիւռքէն։

Սփիւռքահայութեան հետ յարաբերութիւններու մասին Հայաստանի ամէնէն լայն փորձառութեան տէր դէմքերէն մէկն է Նանէ Մակուչեանի առաջին խօսակիցը. ան խորհրդային չրջանի վերջին տարիներուն Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապերու կոմիտէի նախագահ Կ. Դալլաքեանն է. ճիշդ է որ փորձառութիւնը կուգայ պետական յըստակ ծրագրաւորումէն որուն միակողմանի, սխալ մօտեցումները ծանօթ են բոլորին։ Այսուհանդերձ, Կ. Դալլաքեան պատասխանը նախ կ'առընչուի երկաքղաքացիութեան նիւթին։ Կ. Դալլաքեան կը զարմանայ որ օրէնքը դեռ ընդունուած չէ։ Այդ պատճառով, առ այժմ միայն կարելի է ազգային խնդիրներու եւ բարոյականութեան տեսանկիւնէն խօսիլ այդ մասին, կ'ըսէ. «բոլոր այն պարագաներում երբ լուծումը են համազգային նշանակութեան հարցեր, անհրաժեշտ է խորհրդակցել Սփիւռքի հետ»։ Առանց որպէս օրինակ կուտայ Հայ դատը։ Հոս կրկին առընչուելով նախորդ իշխանութեան, քաղաքական նպատակներու չարմարութեան մեկնելով հոգեբանութիւնը ջնջելու արարքով կը բացատրէ Հայ դատին անտեսումը որպէս պետական քաղաքականութեան մաս։ Ատիկա անընդունելի կը նկատէ, լսելով որ այդ կէտին վրայ ընդհանրապէս Սփիւռքին հետ խորհրդակցիլ հարկաւոր կը եւ եթէ ատոր նպատակը ըլլար, ձեւը կը գտնուէր։

Այսօր երբ ոլորտը ներգրաւուած է պետական կառոյցին մէջ, կոմիտէի նախկին նախագահը «սկզբունքօրէն սխալ» կը գտնէ ատիկա։ Գլխաւոր պատճառը այն է որ այդ կառոյցը նոյն մակարդակի խօսակից պիտի չունենայ, քանի որ «Սփիւռքը պետութիւն չէ»։ Կ'աւելցնէ նաեւ թէ այդ կացութիւնը պիտի նշանակէ այլ պետութիւններու ներքին կեանքին միջամտութիւն երբ Սփիւռքի Հայը պետութեան մը քաղաքացին է։ Ինք չատ աւելի յարմար կը դատէ հանրային կառոյցներով տարուելիք յարաբերութիւններու քաղաքականութեան մը մշակումը։ Ատիկա՝ ոչ թէ ուղղահայեաց, այլ հորիզոնական կառոյցներու սկզբունքով միակ արդիւնաւէտ եղանակը կ'ըլլայ։

Խօսելով չօշափելի առաջարկներու մասին, Կ. Դալլաքեան կ'ըսէ թէ նախ սկզբունքը պէտք է ըլլայ քայլերու եւ խընդիրներու ոչ թէ նոյնացում, այլ միացին համակարգում։ Կարելի է օրինակ, Ազգ. ժողովին առընթեր Սփիւռքի ներկայացուցչական ոչ պաշտօնական մարմին հիմնել որ ունենայ խորհրդակցական քուէի իրաւունք։ Նոյն տեսակի մարմիններ յառեղծել պէտք է Սփիւռքի մէջ ալ։ Անկէ անդին, ինչ կը վերաբերի բովանդակութեան, ատիկա «խիստ էական չէ»։ Կը նշան նիստերը նոյնիսկ օրակարգ չունենալ։ Կարեւորը նստիլ, միասին խորհրդակցիլ է։ Կը յիշէ լիբանանեան Գրական ակումբը որ խօսքի հրապարակ կը տրամադրէր ամէնքին, դաչնակցականին, հնչակեանին որոնք գրական թեմաներ կը քննարկէին։ Նոյնը կարելի է, կ'ըսէ, ընել այսօր։ Ստեղծել դեռնէ ուր կարելի ըլլայ կարծիքներու փոխանակութիւն։ Այդ ձեւով պիտի օգտուի Հայ դատը ոչ միայն համար այսօր տարուած աշխատանքը տարանջատ ընոյթ ունի։ Մինչդեռ եթէ կեդրոնացում ըլլայ, առաւելապէս արդիւնքներու կրնանք հասնիլ։ Կը յիշէ Թուրքիոյ պարապան ուր կայ հակահայկական որոշ ծրագիր եւ կան մեծ դուռներ. բոլորը կը միտին չեզոքացնելու հայկական չանքերը եւ թրքամէտ կարծիք հնչեցնելու։

Հետաքրքրական առաջին կէտ մը այն է որ Կ. Դալլաքեան իր կեցուածքով կը մօտենայ Սփիւռք – Հայաստան յարաբերութիւններու համար որպէս չօշափելի առաջարկ իսօքի ապատ գեհին ստեղծելու Մ. Թէօլէօլեանի տեսակէտին («Յառաջ», Յուլիս 2 – 3)։ Հոգ չէ թէ տարբեր նկատառումներով նոյն կէտին վրայ այս խաչաձեւումը իր փոքր չափերուն մէջ իսկ, ցոյց կուտայ երկխօսութեան մեծ կարեւորութիւնը։ Իր խօսքերով Բ. դուպտեան մը կը հաստատուի փրոֆէսէօր Ռ. Յովհաննիսեանի («Ազգ», Յունիս 17) տեսակէտներուն, երբ օրինակ առնելով Հայ Դատի մարզը, Կ. Դալլաքեան կ'ըսէ թէ անջատ – անջատ տարուած աշխատանքները ուժի եւ ժամանակի վատնումի պատճառ կ'ըլլան։

Հետաքրքրական Բ. պարագան այն է որ Կ. Դալլաքեան մինչ իր պատասխանները մէկէ աւելի անդամներ կ'առընչէ նախորդ իշխանութիւններուն թերութիւններուն, սխալ քաղաքականութեան, բնաւ

«ԱՀԵԿԱՆ»Ի ՀՈԼՈՎՈՅԹԸ

ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻ ՈՒՇԱԳԱԾ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ

ՄԱՐՈՒՇ ԵՐԱՄԵԱՆ

«Ահեկան»ը կարելի է սեպել Սփիւռքի գրականութեան նորագոյն չրջանի ամէնէն կարեւոր հանդէսը, որովհետեւ միակն էր, որ գրաղեցաւ Սփիւռքով, որպէս երեւոյթ, հաւակացողութիւն եւ մանաւանդ՝ մշակոյթ եւ գրականութիւն։ Եթէ վերջնական խօսք չըսաւ «Ահեկան»ը այդ առընչութեամբ, յամենայնդէպս ձեւաւորեց Սփիւռքի քանի մը հիմնական հարցերը։

– Սփիւռքահայ մարդուն ներկային եւ անցեալին բախումը։

– Շրջապատի կեանքին մասնակցելու խնդիրը (համարկումը / intégration)

– Այլութիւնը ներկայէն։

(«Սփիւռքը եւ իր գրականութիւնը» Ահեկան 69. թիւ 1)

Երբ ուրիշ թերթեր եւ հանդէսներ կը փորձէին չարունակել արեւմտահայ գրականութեան աւանդութիւնը – իսկ ժամանակ գոյց տուաւ, որ ձախող էին եւ անարդիւնք այդ փորձերը – «Ահեկան» ընդունեցաւ սփիւռքեան կացութիւնը եւ անոր համեմատ քանաձեւեց հարցերը։

«Ահեկան» թերեւս Սփիւռքի առաջին եւ միակ թերթն է, որուն խմբագիրը եւ խմբագրական կազմը բարձրագոյն ուսման տէր երեսփոխանները էին։ Այս երեւոյթը կրնայ անկարեւոր թուիլ, սակայն հիմնական նշանակութիւն ունի, հետեւեալ պատճառներով.

1· – *«Ահեկան»ի չուրջ խմբուած երիտասարդութիւնը գիտակից էր ուսման եւ դարպացումի կարեւոր դերին. գիտակից էր, որ կ'ապրի ժամանակի մը մէջ, երբ գրականութեան սէրը միակը չի բաւեր նորութեամբ եւ թարմութեամբ պատուաստելու համար գրական աւանդութիւն մը։ Բարձրագոյն եւ ուսումնասիրական բաժիններուն մէջ։*

2· – *Այս տաղաքը ծանօթ էին համաշխարհային արդիական չարժումներուն՝ գրականութեան եւ արուեստներուն մէջ, եւ կը փորձէին այդ բոլորը կիրարկել։ Թերեւս արդիւնքները միշտ չէ, որ գոհացուցիչ էին։ Սակայն աւանդութիւնը նորոգելու իրենց ճիգը ինքնին դնահատելի պէտք է սեպել։*

3· – *«Ահեկան»ի ամբողջ չրջանակը եւ իր հետեւորդ ըլլալով, իրենց՝ երիտասարդութեան հարցերն է, որ սեղանի վրայ կը դնէին եւ կը փորձէին մօտածել։ Կային անուշա «Բագին»ը, «Շիրակ»ն ու «Սփիւռք – Գարուն»ը. այնտեղ սակայն, ինչ որ կը դնենք, գրական փորձերով արտայայտուող մակերես մըն է, մինչ «Ահեկան» խորքի հետեւումն, կը ճգնէր իմնել հարցերուն մինչեւ յետին անկիւնները։*

Արտայայտիչ օրինակ մըն է Յարութիւն Քիւրքճեանի ստորագրած յօդուածը, նուիրուած վարդգէս Պետրոսեանին եւ գրուած անոր յօդուածին առիթով – լոյս տեսած «Գարուն»ի մէջ՝ «Հաւատարում բազմաթիւ անյայտներով», 1968 թիւ 3։ Քիւրքճեանի յօդուածը խորագրուած է՝ «Երկրորդ հաւատարում բազմաթիւ անյայտներով»։ այնտեղ կը խօսուի սփիւռքահայ երիտասարդին մասին, բռնուած իր հայութեան եւ ապրած երկրին պատկանելիութեան միջեւ, – առանց ապրելու 30–ական թուականներու Ֆրանսայի սըրդոց ապրած խուճապը, – զոյն հակնայու ճիգի մը մէջ, ձերբազատուած ամէն չի խօսիր քայլ մը անդին մնացած եօթը տասնամեակին մասին. անոր որ Սփիւռք – Հայաստան կապերու ծուռ առանձնահնորհումներով ու փառաւոր անտեսումներով Սփիւռքի պատակտումի քաղաքականութիւնը առաւելագոյն կէտին հասցուց, ղժուար արթընցրելի կուտակումի մը բեռն ալ դնելով անկախ Հայաստանի կռնակը։

Այսօր, զործակցութեան հեռանկարներու ճչդումէն, յետագայ աշխատանքներու ծրագրումէն աւելի առաջնահերթ է երկխօսութեան կարելիութեան ստեղծումը երկու հատուածներուն համար։ Ատիկա, նախ իրար ճիշդ ճանչնալու անհրաժեշտի հրամայականը զործադրելու համար որուն միայն կրնան յաջորդել յետագայ քայլեր։ Անհրաժեշտութիւն որ հետեւանք է նոյն տասնամեակներուն տարուած քաղաքականութեան որուն վնասը անհամեմատելի աւելի է, քան՝ քանիցս յիշուած անկախութեան առաջին տարիները։ Այսուհանդերձ, Սփիւռքի լաւագոյն ճանչորմով, այս մարզին անչրջանցելի դէմքերուն գլխաւորներէն է Կ. Դալլաքեան։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

«Թագին», եւ երկու չարաթաթերթեր՝ «Նայիրի» եւ «Սփիւռք». այս վերջինը ունէր նաեւ գրական յաւելուած մը՝ «Սփիւռք – Գալուստ»: Այս թերթերուն մէջ ճնշիչ ըլլալու չափ յստակ է աւանդութիւնէն չեղելու մարմաջը, բացուելու վախը եւ երիտասարդները ուղղափառ ուղիներէ առաջնորդելու տենչը:

«Ահեկան» կուսակ ազատ բեմի մը բոլոր կարելիութիւնները. այլ տղաքը վըստահ էին, որ իրենց բոլոր փորձարկումները կրնան տեղ ունենալ այնտեղ. այս վստահութիւնը խթան եղած է, որ անոնք ունենան գրական այնպիսի մթնոլորտ մը, ուր ստեղծագործելը ընդհատու պէս բնական բան մը կը դառնայ:

Մթնոլորտ. ահա կախարդական բառը «Ահեկան»ի եւ իր «Անմիջական շրջանակ»ին, որովհետեւ թերթին ծննդեան քանի մը ամիս եաք լոկ, տղոց թիւը, որ երեք էր սկիզբը՝ Գրիգոր Շահինեան (խմբագիր), Գրիգոր Պըլտեան եւ Յատրուճեան Փիլոքճեան, կը բազմապատկուի եւ գրականութեան շուրջ եղած անոնց հանդիպումները կը կենդանին «Անմիջական շրջանակ» անունով: Խմբակն աշխատանք մը կայ, որ կը սկսի ներկայացուած գրծերուն քննարկումէն, տպելու կամ չտպելու որոշումէն ու կը հասնի թերթին նախերը միասնաբար հոգալու քիչ մը անուղղակի երեւոյթին:

«Ահեկան»ը սկսող տղաքը պիտի չէին կ'ուզեն, թէեւ հանդանակի մը կոնդրութեան մէջ սեղմուելու նպատակ բնաւ չեն ունեցած: Իրենց ծրագիրը յստակօրէն բանաձեւած են թերթին առաջին թիւին մէջ (Ահեկան 66):

– Լլալ արտայայտիչը համահայկական մտահոգութիւններու:

– Լլալ հանդիսավայրը երիտասարդ ու ժամանակակից մշակութային ձգտումներու:

– Լլալ հայելին սփիւռքահայ եւ յատկապէս լիբանահայ հոգեկան կեանքին:

«Ահեկան»ի ամբողջութիւնը ցոյց կուտայ, որ այս երեք նպատակներէն գլխաւորն ու առանցքայինը կը մնայ երկրորդը՝ երիտասարդութիւնը, որուն կոչմամբ «ուրոյն խօսք լսելով մէկտեղ, փոխարինելն է անհետացողները» («Ահեկան», 67, փոխան խմբագրականի): «Ահեկանը գրական հանդէս մը ըլլալէ առաջ, գրական փորձադաշտ մըն է նաեւ երիտասարդներուն համար, լինելութեան դպրոց մը» («Ահեկան» 67 Գարուն, ի թնդիր նոր գիգի մը):

Թերթին սկիզբէն տարի մը եաք է միայն, որ կարելի կ'ըլլայ չօշափելի արձագանգներ գտնել Ամառ 67 թիւին մէջ կը տպուի «Բազմաճաշակ գրոյց երիտասարդութեան մասին»: Հետաքրքրական է ներկայութիւնը երեք սերունդէ տարբեր խօսակիցներու՝ Գարեգին եպիսկոպոս Սարգիսեան (այժմ՝ Գարեգին Ա. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց), Վահէ – Վահեան, Մուշեղ Իշխան, Գ. Միքայէլեան, Գրիգոր Շահինեան, Կ. Սիւրմէլեան, որոնք բոլորն ալ «հակասական կարծիքներ ունենալով մէկտեղ, կարծես համաձայն էին հիմնական դաղափարի մը շուրջ, թէ նոր սերունդը անտարբեր չէ, առակ է խանդավառութեան, ինչիչ աշխատանքի»:

Երկրորդ տարուան ընթացքին է, որ «Ահեկան» կը խոստովանի.

«Ցաջողած ենք ահեկանեան մթնոլորտ մը ստեղծել ... բայց ահեկանեան չարժում չկայ տակաւին» («Ահեկան» 67, ձմեռ):

«Ահեկան»ը ճիշդ է, որ չարժումի չկըրցաւ վերածուիլ, որովհետեւ անոր շուրջ խմբուած տղաքը չկրցան հասնիլ այն հանդրուանին, ուր բոլորին համար նոյն համոզումները ըլլային եւ ըլլար նոյն տեսլականը: Բայց կրցաւ իրագործել հանդիպումը, որ մշակոյթի ամէնէն վաւերական քայլերէն մէկը կը համարուի:

Հետաքրքրական է ա՛յն երեւոյթը, որ «Ահեկան» կը փորձէ ի՛նք ըլլալ իր քննադատը, դիտել ինքզինք յստակ եւ անկողմնակալ. ասոր հաստատումն է վերը յիշուած մկրտութեամբ չարժումի մը չգոյութեան մասին եւ գոհունակութիւնը, որ «հանդէսը ստացած է իր ուրոյն դիմագիծը, հիմնաւորած՝ իր սկզբունքները եւ աշխատանքի կերպերը» (Նար հանգրուան):

Սկզբունք ըսելով պէտք է հասկնալ «ինչ որ երիտասարդական է, մշակութային եւ այժմէական» (նոյն տեղը):

Այս թուականին է նաեւ, որ «Ահեկան» կը բացուի տեղական՝ լիբանանեան դրականութեան եւ կը հիւրընկալէ Լիբանանի առաջատար բանաստեղծ եւ «Շը'ըր» (Բանաստեղծութիւն) թերթի խմբագիր Եուսէֆ Էլ Խալը, յօդուածով մը՝ «Նշմարներ արաբական նոր բանաստեղծութեան մասին»: Նոյն թիւին մէջ կ'երեւի նաեւ Գլէր Ժըպէյլի յօդուածը՝ «Լրագրութիւն, ընդհանուր զարգացում, արուեստ»: Եւ այս՝ որովհետեւ «Ահեկան» կը հաւատայ, որ «մասնակցութիւնը տեղի կեանքին հիմնական պայմանն է վաւերական գրական նուիրեան մը» («Ահեկան» 69, Թիւ 1 Յ. Քիւրքճեան):

«Ահեկան» արդէն ինքզինք հիմնաւորած լիբանահայ կեանքին մէջ, ամրացած իր «Անմիջական շրջանակ»ով, կը բարձրացնէ նայուածքը դէպի Սփիւռք. յօդուածները կը դառնան լայնածիր, ընդգրկելու համար Սփիւռքը եւ սփիւռքահայ գրականութիւնը, որ սկսած էր բոլոր գաղութներուն մէջ ալ, տարբեր համեմատութիւններով, չարժիլ եւ զարգանալ:

(Մնացեալը յաջորդով)

«Հորիզոն»

ՍՏԱՅԱՆՔ

«ԳԻԻՂԸ Կ'ԱՊՐԻ ԻՄ ՄԻՋՈՑ»
ՅԱԿՈԲ ՄՆՋՈՒՐԻ

(Ծաղկաքաղ հեղինակին նախորդ հատորներէն)

Արաս հրատարակչութիւն
Պոլիս, 1998

ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

ԲԵՆԻԱՄԻՆ ԹԱՇԵԱՆ, ՄԵԾԱՍՔԱՆՉԻՆ ԱՆՍԱՅԹԱՔ ԱՆԴԱՊԱՀԸ

Եթէ ճակատագրուած է, որ կենցաղային առօրեայ կեանքի ընթացքը ըստ էութեան ու ձեւի որեւէ փոփոխութեան չենթարկուի Սփիւռքեան իրականութեան մէջ եւ մամուլի մէջ ղեկավար մարդոց աւանդապաշտ ոգին ցամքի հետզհետէ, անխուսափելի կրնայ դառնալ մոռացումը նուիրական բոլոր այն անձերուն՝ որոնք առհմանուած են առնուազն պարբերական ոգեկոչումի:

Մեկմէկ աւելի քան 125 տարի առաջ, գալհահար պատանին Պետրոս Դուրեան, «Իմ մահը» խորագրուած իր քերթուածով կ'ըսէր թէ պիտի մեռնի միայն ա՛յն ատեն, երբ թառամի իր յիշատակը: Իրմէ հարիւր տարի վերջ՝ զրեթէ ալեւոր տարիքին, կոստան Զարեան յետնորդ սերունդներուն կոչ կ'ուղղէր միշտ յիշեցնելու երկիը, անցեալը: Մեր օրերուն ալ, տակաւին, անցեալը ներկային կամրջելու հրաւէրներ կ'ուղղուին ... մնացորդացին կոդմէ:

Բայց ապրողները ի՞նչ չափով կը պատասխանեն այդ կոչերուն...:

Պատմական մնալու սահմանուած թուականներ, ոգեկոչումի արժանի վերելքներ ու վայրէջքներ յաւերժ յիշատակելի անձեր ու անցքեր ունինք հետաւոր թէ մօտաւոր անցեալին մէջ, բայց մեր ժողովուրդը կեանքի հանգանակ դարձուցած է ներկան ապրիլ ու թաղել անցեալը, իր տարեդարձը չմոռնալ բայց մոռացութեան մատնել հին թէ ժամանակակից օրերու մեծութիւնները, անոնց վաստակն ու գործը, նոյնիսկ ազգային նուիրական խոյանքներն ու նո՛յնքան նուիրական անկումները եւ վէրքերը եւ երգերը: Փաստօրէն խղուած ենք անոնց գործէն թէ յետնորդներուն կտակուած ստեղծագործական արժէքներու աւիւնէն ու արիւնէն:

Այս ընթացքով է, որ ժողովուրդներ կը խամրին: Այս խզումով է, որ «կեանք» կոչուած գոյաւեւումը կը գատապարտուի խոտեղէն գոյութիւն մը ըլլալու, այլ երբե՛ք ապրում, երբե՛ք չունչ ու ոգի:

Ամիսով ու հպանցիկ այս քանի մը նշումները ընելու հարկը զգացինք, երբ ծոցաւոր յիշեցուց ինծի թէ 1998 Հոկտեմբեր 16–ին 27–րդ տարելիցն է արեւմտահայ աշխարհաբարի ջերմ պաշտպան, դասագիրքերու հեղինակ, եւ գրական ու իր հինգ հատորներով յաւերժ յիշատակելի արժանաւոր մտաւորականին՝ Բենիամին Թաշեանի, խոնարհամիտ, սրամիտ, Սուրբ Մեսրոպի անդաւաճան աշակերտ ու Մեծասքանչին անսայթաք անդապահին, որ չմոռնաք 1920–էն մինչեւ 1970, աւելի քան յիսնամեայ ուսուցչական, գրական եւ հրապարակագրային իր վարուցանով եղաւ մշակներէն մին Տիրոջ Այդիին:

Բենիամին Թաշեան, զոր ես ճանչցայ իմ մեծ բարեկամ Արեգ Տիրազեան չնորհիւ եւ ունեցայ թղթակցութիւններ անոր հետ «Ցուսաբեր»ի խմբագրութեան շրջանին, ապրումով ծառայեց Մայրենիքին, արեւմտահայերէնին, որուն անխոցելի մշակներէն մէկը մնաց՝ դասական թէ նոր գրականութեան նուիրուած աշխատասիրութիւններով, Վէմտունի եւ Դարեհ Սահատեան գրչանուններով աշխատակցելով «Հայրենիք» ամսագրին եւ օրաթերթին:

Բենիամին Թաշեան մօտ կէս դար իր վրայ խօսեցուց աշխարհի երեք ցամաքամասերուն մէջ:

Եղաւ ու մնաց արեւմտահայերէնի ապահովներէն մէկը. պարզ, անվրէպ, որուն թէ մտքին թափանցելու անօրինակ ջերմութեամբ մը բարախօս հայերէնով:

Պայքարեցաւ լեզուական մաքրութեան եւ ճշգրտութեան ի խնդիր:

Եւ վերջապէս չմոռնամ ըսելու, որ ծնած էր Ատափազար 1896 Դեկտեմբեր 20–ին, եւ նախակրթութիւնը ստացած ծննդավայրին մէջ: Աշակերտելով Վահան Թէքէեանի, Յակոբ Օշականի, Եղիշէ Արք. Դուրեանի, Տիգրան Զէօկիւրեանի, Կոստան Զարեանի, Սահակ Կուրտիկեանի եւ ուրիշներու:

ԱՐԾԻԻ

«Մարմարա»

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼ ժամանած է Վահէ Օշական Համազգայինի Գանատայի Շրջ. վարչութեան կազմակերպած հայրապետական ամառնային դասընթացքին որպէս դասախօս, նաեւ իբր հօրը՝ Յակոբ Օշականի մահուան յիսնամեակի հանդիսութեան մասնակցելու: Յունիս 15–ին այցելած է «Հորիզոն»ի խմբագրատունը, այցելած է նաեւ «Ազատագ»ի խմբագրատունը, Յունիս 20–ին ալ Օթթաուայի Հայաստանի դեսպանին հետ տեսակցած է:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Սէն – Լօրան եկեղեցւոյ մէջ, Մայիս 31–ին համերգ մը տուած է Պոսթընի «Էրեբունի» երգչախումբը, կազմուած 1994–ին, որու դեկավարն է Հայաստանցի Արթուր Վերանեան: Ցաջողութիւնը կը բաղկանար հայ ուսանդական, դասական, կրօնական եւ արդի ընդհանուր առմամբ ա գափելլա խմբերդներէ, մեծ մասամբ վերամշակուած կամ դաշնաւորուած դեկավարին կողմէ:

չական, գրական եւ հրապարակագրային իր վարուցանով եղաւ մշակներէն մին Տիրոջ Այդիին:

Բենիամին Թաշեան, զոր ես ճանչցայ իմ մեծ բարեկամ Արեգ Տիրազանի չնորհիւ եւ ունեցայ թղթակցութիւններ անոր հետ «Ցուսաբեր»ի խմբագրութեան շրջանին, ապրումով ծառայեց Մայրենիքին, արեւմտահայերէնին, որուն անխոցելի մշակներէն մէկը մնաց՝ դասական թէ նոր գրականութեան նուիրուած աշխատասիրութիւններով, Վէմտունի եւ Դարեհ Սահատեան գրչանուններով աշխատակցելով «Հայրենիք» ամսագրին եւ օրաթերթին:

Բենիամին Թաշեան մօտ կէս դար իր վրայ խօսեցուց աշխարհի երեք ցամաքամասերուն մէջ:

Եղաւ ու մնաց արեւմտահայերէնի ապահովներէն մէկը. պարզ, անվրէպ, որուն թէ մտքին թափանցելու անօրինակ ջերմութեամբ մը բարախօս հայերէնով:

Պայքարեցաւ լեզուական մաքրութեան եւ ճշգրտութեան ի խնդիր:

Եւ վերջապէս չմոռնամ ըսելու, որ ծնած էր Ատափազար 1896 Դեկտեմբեր 20–ին, եւ նախակրթութիւնը ստացած ծննդավայրին մէջ: Աշակերտելով Վահան Թէքէեանի, Յակոբ Օշականի, Եղիշէ Արք. Դուրեանի, Տիգրան Զէօկիւրեանի, Կոստան Զարեանի, Սահակ Կուրտիկեանի եւ ուրիշներու:

ԱՐԾԻԻ

«Մարմարա»

ԱԲԻԳ ԱԻԱԳԵԱՆ

ՀԱՐԱԻԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԱՅՍ ՓՈՔՐԻԿ, ՆԵՂ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Մենք խմում էինք մեծ բաժակներով, եւ բոլորս, տասնմէկ հոգիս, լուռ մտածում էինք, որ վաղն ուրբաթ է, խաչմերուկի անկիւնադարձում, չայխանէի դիմացի ծառի մօտ, սպասելու է Մոնիրէին: Եւ ինչ լա՛ւ է, որ անգլիական երեք «Հարիքէն»ներ են գալիս, որ վաղուայ մեր հանգստեան օրը մեռած է, որ Մոնիրէին մենք չենք տեսնի...

Լուսաբացին եկան այդ երեք «Հարիքէն»ները. օդանաւակայանում սպասում էինք դրանց վայրէջքին: Վաղ գարնան կապոյտ երկնքում այնքան թեթեւ էին դրանք, այնքան ճիշդ, սպիտակ ու սառոյց:

Ռազմաօդային զեներալն անջատուեց մեր խմբից ու գնաց հիւրերին ընդառաջ: Ցետոյ մենք մօտեցանք նրանց, սեղմեցինք միմեանց ձեռք: Նրանք մեզ առաջարկեցին նայել ինքնաթիռների կարգ ու սարքը, ժամանակակից յարմարանքները, որոնք կատարեալ էին՝ խցիկի բռնակից մինչեւ մոտորը: Ռազմաօդային զեներալը, հետաքրքրութեամբ պիտը երեսին, հաւանութիւն էր տալիս ամէն ինչի, իսկ Ռազեղին ծամում էր չրթունքները:

Անգարների մօտ թռչճների նման կանգնել էին մի չորս–հինգ «Օդաքս»ներ:

– Սրանք ի՞նչ են, – հարցրեց երեք «Հարիքէն»ների դեկավար օդաչուն:

Մեր խմբում անգլերէն մի քիչ միայն ես գիտէի, նրան ասացի, որ դրանք ինքնաթիռներ են, կոչւում են «Օդաքս», զոյգ թեւեր ունեն, դեկ, սլաքներ, թամք ունեն, մոտոր էլ ունեն, որն ինչ–որ ծանր է ու անհասասար:

– Իսկ սրանցով դուք օ՞դ էք բարձրանում:

Ես նրան բացատրեցի, որ բարձրանում ենք, հասնում ենք նոյնիսկ երկու հազար հինգ հարիւր մեթրի, որ չի թոյլատրւում, «մահուան պտոյտ» ենք կատարում, որ նոյնպէս չի թոյլատրւում, ընկնում, ջարդուփշուր ենք լինում...

– Որ նո՛յնպէ՞ս չի թոյլատրւում, – հարցրեց ամերիկացի օդաչուն:

Սրախօսութիւնը տեղին չէր, միայն իրենք ծիծաղեցին:

Լաւ է, որ ուրբաթ է օրը, որ մեզ պահեցին այստեղ, որ ստիպուած չենք ծառի մօտ կանգնած Մոնիրէին ասել՝ Խալիլին մի սպասիր:

– Պէտք է, որ չթոյլատրուի, – ասացի:

Նա նորից ծիծաղեց: Ճիշդ ու համակրելի դիմագծեր ունէր, կապոյտ, պարզ աչքեր. նայում էր անդարների մօտ չարուած մեր բվէճներին, թեհրանի թափանցիկ երկնքին. ամէն ինչ հանդիստ էր նրա մօտ, որովհետեւ վարում էր «Հարիքէն», գիտէր, որ այդ ինքնաթիռով կարելի է բարձրանալ եօթը հազար մեթր, այդ ինքնաթիռով եօթանասուն «մահուան պտոյտ» կատարել եւ այդ ինքնաթիռով նստել ուզածդ տեղը:

Խալիլին ինչո՞ւ յիմարութիւն արեց:

Մարդու սիրտն ախր ուզում է տխրութիւնից տրաքել:

– Մի քիչ քեզ զսպիր, – կամացուկ ասացի Ռազեղինին, –թող սրանցից անջատուենք՝ յետոյ լաւ չէ:

Գեներալն օդաչու հիւրերի մէջքները չոյելով առաջ ընկաւ: Մենք գնում էինք նրանց ետեւից: Գեներալը խօսում էր ձեռքերով, ցոյց էր տալիս երկինքը, գետինը, բվէճներին, որոնք թառել էին անդարների մօտ, յետոյ մեզ էր ցոյց տալիս, եւ անգլիական «Հարիքէն»ներ մատակարարող Ամերիկացիները լիաթոք ծիծաղում էին:

Ռազեղին նորից մոռացաւ իրեն.

– Ես կը սպաննե՛մ գեներալին, դրա՛նց էլ կը սպաննեմ, ձե՛ղ էլ...

Ազմուկից փոլորը շուռ եկան եւ մեզ նայեցին: Միայն «Հարիքէն»ներ բերող դեկավար օդաչուն անջատուեց խմբից ու մօտեցաւ մեզ: Նա ձեռքերը կանթել էր կողերին, նայում էր ինձ, Ռազեղինին. միայն մի բառ հարցրեց.

– Ազէ՞տ:

Գլխով արեցի.

– Երէկ մեր ընկերը դուրս չեկաւ «մահուան պտոյտ»ից, յիմարութիւն արեց: Ներքեւից մենք տասնչորսը հաշուեցինք, տասնհինգը...

Օդանաւակայանի այդ ամբողջ երկար ճանապարհին լուռ էինք: Գեներալն առանց խօսքերի ձեռքերն էր շարժում. Ռազեղին ծամում էր չրթունքները. ամերիկացի զեկավար օդաչուն ծծում էր ծխամորճի ծուխը: Կապոյտ երկինք կար վերեւում:

Գեներալը հիւրերին ցոյց տուեց զօրանոցի մեր բոլոր յարմարութիւնները՝ ննջասենեակները, լաբարաններ, ճաշասրահներ, խոհանոցը, լոգասենեակի տեղը, որ յետոյ պիտի փորուէր, խաղասրահները, որոնք յետոյ պիտի կառուցուէին, օդանաւակայանի այն յատուկ հրապարակը, որ պիտի պեթոնապատուէր՝ յատուկ հիւրերի ու յատուկ ինքնաթիռների համար, որը հիմա չկար, ինչպէս Խալիլի 216 համար «Օդաքս»ը եւ ինքը:

«Հարիքէն»ներով եկած օդաչուները, օդնականներն ու մեխանիկները պէտք էր որ հանգստանային, թարմանային, փոխուէին, որից յետոյ՝ այդ անիծեալ կերուխումի ճեւական սեղանն ու բաժակաճառերը:

(Շար. 2)

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները 1998–ի Յունուար, Փետրուար, Մարտ, Ապրիլ եւ Մայիս ամիսներու ընթացքին :

Պ.Պ. Սարգսեան, Փէլըթիէ 10·000–ական ֆրանք, HEIDENHAIN-FRANCE sarl 8·000 ֆրանք, Պր. Վազինակ Մխսըճեան 3·000 Ֆր., Պր. Ռուժէ Գասէզ 1·200 Ֆր., Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 700, Պ.Պ. Նազարէթ եւ Կարապետ Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Ճէզվէճի 600–ական Ֆր., Տիկին Անայիս Տամլամեան, Պ.Պ. Ռուժէ Գուլեան, Երուանդ Փափազեան 500–ական ֆրանք, Տիկին Մարի Պօյաճեան, Պ.Պ. Ժիւլիէն Վարդանեան, Գլօտ Շմաւոնեան 400–ական Ֆր., Պ.Պ. Ժաք Տէյիրմէնճեան, Արէքսի Կէօվճեան 300–ական Ֆր.,

Տիկիններ՝ Լիւսի Շէրոյեան, Սիրանույշ Սարաֆեան, Արմինէ Օաչեան, Մարի Հայթայեան, Փասթօրէ _ Ֆրանքօ 200–ական Ֆր., Պ.Պ. Ֆիլիփ Սէմէրճեան, Վահան Զէթինդայա 100–ական Ֆր., Օր. Գլօտէթ Գլուճ 50 Ֆր.:

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30

Concert exceptionnel

à l'Auditorium
Palais du Pharo

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE SAHAK-MESROP

Direction : KHATCHIG YILMAZIAN

Les détails ultérieurement.

Croix Rouge

Communiqué à nos amis

Encouragés par le succès des vacances d'été depuis 1995, nous mettrons à la disposition des mères arméniennes, la cuisine et la salle de restaurant du Centre balnéaire de la Croix Rouge Arménienne de Normandie à partir du **4 Juillet 1998.**

Pour retenir les chambres téléphoner aux numéros :

Rosine Navassartian
01. 39. 85. 36. 53
Jacqueline Barguirdjian
01. 43. 33. 60. 52
ou le Centre de Vacances
(à partir du 4 Juillet)
02. 31. 21. 77. 63.

Les places étant limitées, veuillez nous contacter dès à présent, sans attendre les derniers jours.

1954 ——— 1998
44ème ANNIVERSAIRE
1954 ——— 1998

PÈLERINAGE ST-GRÉGOIRE à TALLARD

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԹԱԼԱՐԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France et avec le concours de l'Association Culturelle des Arméniens de GAP et des Hautes-Alpes

Sous la présidence de
Mgr LAGRANGE,
Evêque de Gap
et Mgr DARON GEREJIAN,
Vicaire Général des Arméniens du Sud de la France

— 10 h 30 : Une Messe sera célébrée par *Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN*
La messe sera chantée par la Chorale *Sourp KRIKOR LOUSSAVORITCH de Beaumont*

— 13 h : Un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.

Des autocars, suivant le nombre des insrits seront mis à la disposition pour des personnes que ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.

Les personnes qui se rendront par leur propres moyens sont priées de s'inscrire par téléphone sous indiqué

Départ à 7 heures précises

Pour tous renseignements et réservations s'adresser :

— *Marseille* : 04. 91 77. 84. 70;
— *Beaumont* : 04. 91. 93. 13. 50;
— *Saint-Antoine* : 04. 91 65 56. 75;
— *Toulon-Abri's Club* : 04. 94. 27. 10. 51.

Pour toutes autres régions :
Ass. Culturelle des Arméniens de GAP – 04. 92. 51. 71. 80 (h. de repas) & 04. 92. 51. 00. 87.

Prix du trajet de Marseille
Aller-retour seul —100 F.;
Repas seul — 120 F.;
Aller-retour et repas compris — 220 F.

FETE de la COLONIE de la CROIX BLEUE de BELLEFONTAINE

12 JUILLET

Accueil des parents à partir de 11 heures

— Présentation des activités des enfants;

— Fête champêtre avec chants et danses;

— Buffet assuré midi et soir;

— Retransmission sur écran géant de la finale de la Coupe du Monde.

——— Venez nombreux ———

INSCRIPTIONS pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
Langue — Culture — Civilisation
ET
Le Programme Français
de l'Education Nationale

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1998-1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարաններ
(sous Contrat d'Association)

ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման զուգահեռ Պետական լման Ծրագիր :

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ — 100 Ֆր.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ — 80 Ֆր.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ — 75 Ֆր.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ — 75 Ֆր.
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ — 150 Ֆր.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ — 75 Ֆր.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Ծաղկափող 50-ամեայ հատորածոյէն) — 120 Ֆր.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 25 Ֆր., հատոր պլուխ:

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 5
DIMANCHE
5 JUILLET
1998
LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 239

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·413 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.413

Assemblée Nationale

COMPTE RENDU ANALYTIQUE OFFICIEL

1ère SÉANCE DU VENDREDI 29 MAI 1998

présidence de M. Gilles de ROBIEN
vice-président

PROPOSITION DE LOI

adoptée par l'Assemblée Nationale en première lecture relative à la

Reconnaissance du génocide arménien de 1915

L'ordre du jour appelle la discussion de la proposition de loi de M. Didier Migaud et plusieurs de ses collègues relative à la reconnaissance du génocide arménien.

M. René Rouquet,
rapporteur de la commission des affaires étrangères.-

La représentation nationale est aujourd'hui rassemblée, pour débattre, de sa propre initiative, et pour la première fois, d'une proposition de loi relative à la reconnaissance du génocide arménien de 1915.

Nombreux sont ceux qui partagent notre émotion, au moment d'accomplir le pas décisif que la France doit à toutes les victimes du premier génocide de ce siècle! Il nous offre la chance historique de reconnaître comme telle, par-delà nos familles de pensée, l'une des pages les plus sombres de l'histoire du XXème siècle, en mettant un terme à l'attente du peuple arménien, dont la mémoire est insultée, depuis plus de 83 ans, d'avoir subi l'extermination, l'oubli et la négation.

En cet instant, je pense à ce peuple ami, qui réclame que justice lui soit rendue et que se referme enfin la blessure, ouverte au début du siècle, lorsque les deux tiers de la population arménienne de l'Empire ottoman fut exterminée ou déplacée, sur ordre du gouvernement «jeune Turc».

Je pense à tous ceux qui se sont engagés en faveur de la cause arménienne, qui ont œuvré pour son rayonnement et ont renforcé en liens fraternels qui nous unissent à l'Arménie. Puissent-ils voir, aujourd'hui, leur combat trouver une juste concrétisation dans la reconnaissance du génocide, maintes fois évoquée en ces lieux, souvent promise, mais jamais accordée ! Cette reconnaissance publique, mes chers collègues, est entre nos mains !

Je me référerai aux travaux des historiens, pour évoquer l'extermination des Arméniens dans l'Empire ottoman. Dès 1894, sur ordre du sultan, plus de 200 000 Arméniens sont tués, et plus de 100 000 contraints à l'exil.

Arrivés au pouvoir en 1908, les Jeunes Turcs du comité «Union et Progrès» vont poursuivre dans cette voie, donnant ordre en 1909 de massacrer 30 000 Arméniens en Cilicie.

Lors de la première guerre mondiale, l'Empire ottoman impute aux Arméniens la lourde défaite qu'il subit en 1914, et engage le processus de massacres, de déportation et d'extermination.

Les rafles touchant l'élite arménienne, constitueront, dans la nuit du 24 avril 1915, l'acte inaugural du génocide. Partout, la déportation s'organise méticuleusement et les convois sont décimés par les pillards et les exécutions sommaires. Ceux qui arrivent dans les camps y mourront de faim ou d'épuisement.

Le bilan de ce génocide peut être évalué, fin 1916, à 1 500 000 morts, soit les deux tiers de la population arménienne.

Les témoignages des rescapés, des correspondants de guerre et des diplomates, racontent tous le même processus de destruction systématique, organisé et prémédité. Le diplomate américain Morgenthau parle, dès 1915, de «plan systématique destiné à écraser la race arménienne».

Les actes des procès des Unionistes à Constantinople, qui en 1919 condamnent à mort par contumace les principaux responsables des massacres des Arméniens, parlent de 800 000 morts et reconnaissent que «la déportation fut le prétexte des massacres».

Winston Churchill écrit dans ses mémoires: «En 1915, le gouvernement turc commença et mena à bonne fin une œuvre infamante: le massacre et la déportation générale des Arméniens d'Asie mineure».

C'est à la lumière de ces faits que le terme de «génocide», tel qu'il a été défini par Lemkin en 1943, c'est-à-dire «la destruction d'une nation ou d'un groupe ethnique, selon un plan ordonné», peut s'appliquer aux crimes perpétrés contre les Arméniens en 1915.

La communauté internationale s'est engagée dans la voie de cette reconnaissance: le tribunal permanent des peuples en 1984, la sous-commission des droits de l'homme de l'ONU en 1985, enfin le Parlement européen en juin 1987, ont qualifié de génocide les événements de 1915.

Le temps est venu pour la France de reconnaître publiquement, au regard de l'histoire comme du droit, la réalité de ce génocide.

La France a constamment exprimé sa solidarité envers les descendants des victimes, qu'elle a accueillis et salue leur mémoire, le 24 avril de chaque année, dans de nombreuses villes, ou lors de la cérémonie à l'Arc de triomphe, en présence des corps constitués.

En 1996, un sondage a révélé que nos concitoyens connaissaient l'existence du génocide arménien et souhaitaient le voir officiellement reconnu. Les plus hautes personnalités l'ont condamné, mais aucun acte gouvernemental ou texte législatif n'est venu confirmer ces déclarations d'intention.

François Mitterrand est le premier homme d'Etat français à avoir employé, en 1984, le mot de génocide, pour qualifier les massacres de 1915.

Le Président de la République,Jacques Chirac, affirmait, à la veille de la dernière élection présidentielle, sa volonté de «rendre hommage aux victimes du génocide que dénoncent encore leurs descendants».

Le Premier ministre, Lionel Jospin, a précisé, quant à lui, en avril 1995, «que la reconnaissance du génocide devait manifester la volonté de participer à l'établissement d'une paix durable entre Turcs et Arméniens».

A chaque législature, de nombreux parlementaires de tous les groupes politiques républicains déposent des propositions de loi ou interpellent le Gouvernement sur cette question.

Enfin, le 22 avril dernier, notre collègue Jean-Paul Bret annonçait, au nom du groupe socialiste, une initiative historique: il était décidé d'utiliser les possibilités de notre Règlement pour déposer une proposition de loi et la conduire, enfin, jusqu'à son terme législatif.

Ses auteurs ont opté, sur ce sujet délicat, pour la simplicité et l'efficacité d'un texte pesé et réfléchi, qui proclame avec force la vérité historique.

Cette avancée, la France, patrie des droits de l'homme, a aujourd'hui l'occasion de la réaliser.

Aussi, pour tous ceux qui attendent ce moment, dans cette enceinte et au-delà, je souhaite qu'un large consensus préside au vote de cette loi : il aura valeur d'exemple et renforcera l'espoir de voir cette reconnaissance de la France trouver des résonances dans la communauté internationale, l'espoir aussi de contribuer à une paix durable entre Turcs et Arméniens et à la consolidation de leurs démocraties respectives.

Par la reconnaissance de ce génocide, ce n'est pas contre la Turquie que la France agira, mais pour elle, et avec elle, car nos liens d'amitié et de coopération ne peuvent se renforcer que sur des fondements solides qui honorent toute démocratie digne de ce nom.

En cet instant, tant de visages amis me reviennent en mémoire.

Je pense à Keghétsig, qui arriva en 1939 dans la banlieue parisienne, au confluent de la Seine et de la Marne, après bien des années d'errance, et l'enfer du désert de Syrie; toi qui as traversé ce siècle en gardant, comme une plaie à jamais ouverte, ce document portant la mention: «sans retour possible», ce jour est aussi le tien !

Jean Jaurès affirmait, au début de ce siècle, que «l'histoire enseigne aux hommes la difficulté des grandes tâches, et la lenteur des accomplissements, mais elle justifie l'invincible espoir».

Cet espoir est aujourd'hui à notre portée !

Cette histoire, celle de la reconnaissance publique par la France du génocide arménien de 1915, écrivons-là tous ensemble ! (*Applaudissements sur tous les bancs*).

M. Jean-Pierre Masseret,
secrétaire d'Etat aux anciens combattants.-

Le Gouvernement s'associe à l'hommage aux victimes des déportations et des massacres d'Arméniens commis en 1915 et en 1916 dans l'Empire ottoman,au moment de ses dernières convulsions et dont la Turquie actuelle ne peut être tenue pour responsable. C'est l'une des tragédies les plus effroyables de ce siècle. Les faits sont incontestables. Ils nous interpellent tous. Nous devons garder à l'esprit les images de ces populations, harcelées, massacrées dans des conditions atroces, la mémoire des «Quarante jours du Musa Dagh»,illustrés par l'écrivain autrichien Franz Werfel, et dont les survivants avaient été finalement sauvés par la marine française.

Le peuple français vit aussi dans sa chair le souvenir de cette tragédie. La France, en effet, a été l'une des grandes terres d'accueil de ces populations meurtries, dont les enfants sont encore hantés par ce souvenir. La communauté française d'origine arménienne a donné à notre pays ce qu'elle a de meilleur, elle s'est d'emblée battue pour la liberté et la dignité de l'homme qui sont les vertus cardinales de la République, au prix de son propre sang.

Dès la première guerre mondiale, des Arméniens rescapés des massacres se sont enrôlés dans l'armée française. Le monument du Père La Chaise nous le rappelle.

Pendant la Seconde guerre mondiale, les Français d'origine arménienne ont été à nouveau à l'avant-garde pour résister à l'oppresseur. Pensons à Manouchian de «l'affiche rouge». La communauté d'origine arménienne a, dans tous les domaines, contribué de façon inestimable au rayonnement de notre pays.

Le Gouvernement prend acte de l'intention politique de votre Assemblée.

Cette initiative est la vôtre. Vous en avez pris la responsabilité. Le Gouvernement mesure la profondeur des sentiments qui vous animent. Il leur porte le plus grand respect, et garde à l'esprit et au cœur l'ampleur et l'horreur de la tragédie qui les inspirent. Mais, au regard de la Constitution, est-il du ressort de la loi de qualifier l'Histoire ?

Le Gouvernement au titre des articles 20 et 34 de la Constitution détermine et conduit la politique extérieure de la France. Il est responsable de son action devant le Parlement.

Sur les massacres de 1915 et 1916, il s'est prononcé à plusieurs reprises, il s'associe à la peine et au souvenir. Le président Mitterrand avait parlé de génocide au début des années 1980.

La conduite de la politique extérieure, responsabilité exclusive du Gouvernement, a ses propres exigences. Elle doit être menée au regard de l'Histoire, de ses tragédies, et de son legs, certes, mais aussi en tenant compte du monde d'aujourd'hui pour mieux en surmonter les crises. Le rapporteur a évoqué une série de rapports, de résolutions, de propositions ou d'actes émanant de parlementaires ou d'assemblées parlementaires sur les massacres et

leur qualification. Mais dans la grande majorité des cas, ceux des Etats-Unis, de la Russie ou de la Belgique — l'exécutif a pris ses propres responsabilités.

Deux principes animent le Gouvernement dans la conduite de la politique extérieure de la France: œuvrer à la paix et à la stabilité en encourageant la réconciliation entre les peuples et les Etats; ne jamais transiger sur les valeurs qui sont les nôtres.

C'est ce qu'il fait dans cette région comprise entre la Méditerranée et la Caspienne, encore secouée par les crises, où se verse encore le sang, où des tragédies peuvent toujours survenir.

Si l'on veut aider à la stabilité de cette région, à la réconciliation entre la Turquie et l'Arménie, entre l'Arménie et ses autres voisins, il faut être attentif au risque de provoquer la crispation, le retour en arrière, la confrontation.

La France est l'amie de l'Arménie. Elle est l'amie de la Turquie et des autres pays de la région. C'est la raisont pour laquelle elle a été invitée à jouer un rôle dans le règlement des crises qui l'affectent.

Avec l'Arménie, nos relations sont denses et profondes. La France est l'un des premiers pays à avoir reconnu la République d'Arménie. Elle œuvre par tous les moyens à la paix, à sa sécurité, à sa stabilité et à sa prospérité. L'Arménie n'avait pas demandé, jusqu'à très récemment, la reconnaissance des massacres en tant que génocide. Ses intérêts à long terme sont d'instaurer des liens de coopération et de compréhension mutuelle avec ses voisins.

S'agissant de la Turquie, il est de l'intérêt de tous de voir ce grand pays poursuivre son évolution dans le sens de la modernité et de la stabilité, et d'y encourager le développement des droits de l'homme et de la démocratie. Les massacres du début de ce siècle ne sont pas contestables et ne sont pas contestés par la Turquie, mais revêtent encore une charge émotionnelle considérable. Il est de notre devoir de laisser à ce pays le temps de se réconcilier avec son histoire. Nous n'avons cessé de dire aux responsables de la Turquie d'aujourd'hui qu'il leur fallait aller plus loin, après avoir autorisé les historiens à commencer à travailler sur ces événements dans un souci d'objectivité et de vérité. Les archives turques, à l'exception de celles du ministère de la défense, sont maintenant ouvertes. Des ouvrages en langue turque, participant de cette exigence de vérité, commencent à être publiés. Le livre de Werfel vient d'être édité pour la première fois en Turquie. Je note aussi qu'Ankara a pris des décisions positives vers une normalisation des relations avec l'Arménie, notamment en ce qui concerne les communications: couloir aérien, contacts entre milieux d'affaires, missions de hauts fonctionnaires par exemple. Il faut encourager ce mouvement.

Les relations d'amitié que nous entretenons avec les uns et les autres nous ont valu, aux côtés des Américains et des Russes, de co-présider le «groupe de Minsk» qui, dans le cadre de l'organisation sur la sécurité et coopération en Europe, a pour objet de régler les conflits du Caucase et, en premier lieu, celui du Haut Karabagh. De nouvelles tragédies sont possibles dans cette région. Elle est travaillée par les démons du nationalisme. L'esprit de revanche n'a pas disparu. Dans le nord et sud Caucase, entouré de grandes puissances régionales, 200 peuples sur un territoire de 600 kilomètres de large, forment un mélange d'Etats indépendants, d'Etats autonomes et d'entités sécessionnistes, avec des multitudes de contentieux historiques. Faisons tout pour éviter les actions qui, bien qu'animées des meilleures intentions, pourraient raviver les tensions, avec des conséquences incalculables. Soutenons les efforts de l'ONU et de l'OSCE.

Voilà ce qui inspire le Gouvernement. Persévérons dans nos efforts pour préserver les chances d'une réconciliation dans la région. Je sais que c'est un objectif que vous partagez tous. C'est une exigence de la politique extérieure de la France à laquelle le Gouvernement, pour ce qui le concerne, se tiendra.

M. Jean-Paul Bret -

Le 9 décembre 1948, l'ONU officialise le terme de génocide, pour définir l'intention, en temps de guerre, comme en temps de paix, de détruire un groupe de personnes, un groupe national, ethnique, racial ou religieux. La Convention pour la prévention et la répression du crime de génocide, adoptée à l'unanimité, définit ce crime par le meurtre, l'atteinte grave à l'intégrité physique ou mentale, la soumission intentionnelle à des conditions d'existence devant entraîner la destruction physique totale ou partielle, les mesures visant à entraver les naissances, le transfert forcé des enfants.

Le génocide des Arméniens répond à tous ces points. Les preuves sont incontestables. Il y a eu plan concerté, intention criminelle, création d'une organisation spéciale pour exterminer une minorité nationale.

Pourtant, depuis 83 ans, les faits se heurtent au silence. Silence des bourreaux, silence des Etats, silence des victimes.

Les bourreaux et leurs descendants ont nié : en Turquie, ils ont mis en œuvre un négationnisme d'Etat.

Les Etats, au nom de la diplomatie, n'ont pas exigé des autorités turques qu'elles modifient leurs positions sur la question arménienne.

Les victimes ont choisi le mutisme pour recommencer à vivre. C'est le silence qui fait la particularité de ce génocide. C'est ce silence que notre assemblée va officiellement lever aujourd'hui.

Oui, il faut reconnaître le génocide des Arméniens. Ceux qui sont arrivés en France dans les années vingt voulaient oublier. Ils ont travaillé, fondé des familles et très peu parlé de ce qui leur était arrivé, de cette Arménie qu'ils avaient quittée, de ceux qu'ils avaient laissés sur un charnier, dans les eaux de l'Euphrate, ou brûlés vifs dans le désert syrien. C'est comme s'ils avaient voulu tout oublier pour vivre en paix.

A la vérité, ils n'oubliaient pas. Dans les familles, le souvenir de la mort était là, dit ou tu, mais présent, car un tel souvenir ne s'apaise pas. Il se supporte, comme un fardeau; il se transmet de père en fils, de mère en fille.

Le temps a passé. La deuxième génération est née, puis la troisième, génération rebelle. En Europe et aux Etats-Unis, des hommes et des femmes d'origine arménienne ont pris les armes. Ils ont tué pour que le génocide soit reconnu, parce que le silence était devenu insupportable.

Des représentants de l'Etat turc sont morts assassinés, au début des années quatre-vingt. En 1983, à Orly, une bombe éclate au comptoir de la Turkish Airlines, brisant la vie d'innocents.

Soixante-dix ans après, la violence répond à la violence: voilà, pourrions-nous dire, ce qu'il advient du silence sur un génocide.

Il faut croire cependant que les armes ont touché le cœur et la raison de la communauté internationale. L'Organisation des Nations Unies puis le Parlement européen ont reconnu le génocide arménien.

Et pourtant, cela ne suffit pas.

A l'heure où la Turquie souhaite entrer dans l'Union européenne, chaque Etat doit faire acte de reconnaissance, parce que l'Europe a des valeurs et qu'il revient à chacun, donc à chaque Etat, de les énoncer: le respect de la personne humaine, la condamnation et l'imprescriptibilité du crime de génocide, la condamnation de la négation.

Il n'est pas tolérable que de vrais-faux historiens et des diplomates turcs récrivent l'histoire.

Il y a quelques jours encore, dans un grand quotidien régional, le consul général de Turquie à Lyon répondait à un texte où j'avais plaidé, dans ce même journal, pour la reconnaissance du génocide arménien. C'était le propos habile d'un négationniste. Quel que soit le génocide qu'ils nient, les négationnistes sont facilement repérables parce qu'ils disent toujours la même chose.

Ils disent toujours que les victimes sont en fait des agresseurs, qui ont essayé de nuire à l'autorité en place; que les déportations ne sont pas faites pour tuer, mais se sont déroulées en toute humanité; que le nombre de morts est exagéré. Et, en dépit des évidences accumulées, ils réclament toujours davantage de preuves.

Ni les hommes ni les peuples ne guérissent d'un génocide. Aucun d'eux ne s'en remet. Une part de la culture, un pan d'architecture, des livres... tout cela est détruit à jamais.

Des morts sans sépultures, absents, et tellement présents, c'est cela un génocide: l'irréparable commis pour toujours.

Aujourd'hui, en Turquie, des femmes et des hommes, intellectuels, chercheurs, éditeurs ou écrivains, réclament la vérité. Ils sont turcs et farouchement opposés à ce mensonge sur l'histoire des Arméniens. Il y a quelques semaines, une jeune femme turque, de passage dans notre pays, a demandé réparation pour ses frères arméniens alors qu'en France ceux qui se disent turcophiles veulent ne rien dire au nom de l'amitié entre les peuples. Si l'amitié a ses exigences, dont celle de savoir accompagner ses amis vers la justice et le droit, elle ne peut tolérer le mensonge sur l'histoire. Reconnaître le génocide arménien, ce n'est pas aller contre les Turcs: c'est aller vers ceux qui, en Turquie, se battent pour la mémoire, la justice et le droit.

D'aucuns voudraient nous faire croire que cette reconnaissance pourrait compromettre la paix dans le Caucase. Pourtant la paix se construit, non pas sur le non-dit, mais sur un espace où chacun trouve sa place. Une paix bâtie sur le mensonge est aléatoire, car un peuple dont l'histoire est travestie n'a de cesse de la faire reconnaître; et dans ces conditions la guerre succède souvent à la paix. (*"Très bien!" sur de nombreux bancs*).

De nombreuses propositions de loi tendant à la reconnaissance du génocide ont vu le jour depuis des années sur tous les bancs de l'Assemblée, accompagnant la revendication de la communauté arménienne de France. C'est la proposition du groupe socialiste qui vous est aujourd'hui présentée: Martine David et Didier Migaud vont en parler. Je voudrais associer à nos propos Michelle Rivasi, Jean-Pierre Blazy et Daniel Marcovitch qui ont participé à l'élaboration de cette proposition.

L'aboutissement d'une telle initiative est sans précédent. Sa répercussion nationale et internationale sera très forte. Nous serons la seule assemblée d'un grand pays d'Europe de l'ouest à accomplir ce geste. D'autres suivront.

Il y a quelques années, l'association «Terre et culture» a organisé une exposition de photographies sur l'histoire des Arméniens et sur leur génocide. Je veux retenir quelques mots apposés sur le livre d'or par Lionel Jospin: «la vérité doit toujours être recherchée et dite». C'est ce que notre assemblée, et à travers elle, la France va faire aujourd'hui: dire la vérité une bonne fois pour toute. (*Applaudissements sur tous les bancs*).

M. Roland Blum -

Le 24 avril 1915, le Gouvernement Jeune Turc, sous l'impulsion du ministre de l'intérieur, Talaat Pacha, donne le coup d'envoi du premier génocide du XXème siècle par une rafle visant à décapiter l'intelligentsia arménienne.Commence alors, dans tout l'empire ottoman, le même scénario d'horreur: arrestations, tortures, exécutions sommaires, déportations vers les déserts de Mésopotamie et de Syrie où s'achève la longue marche vers la mort. Ainsi périront dans des conditions atroces, plus d'un million et demi d'hommes, de femmes et d'enfants. Le gouvernement Jeune Turc aura atteint son objectif: exterminer la race arménienne suivant un plan prémédité, pour vider l'Anatolie orientale des Arméniens. La convergence des témoignages confirme l'intention et l'organisation génocidaire des coupables.

Quatre-vingt-trois ans ont passé, et justice n'a pas été rendue au peuple arménien. Certes, en 1985, le rapport Whitaker de l'ONU mentionnait le génocide arménien de 1915, tout comme la résolution de 1987 du Parlement européen. Et certains parlements étrangers ont officiellement reconnu le génocide. Mais la France, pays des droits de l'homme et terre d'accueil de nombreux rescapés, n'a pas encore pris position. Il faut donc se réjouir qu'après de nombreuses propositions de loi restées lettre morte, celle-ci puisse enfin venir en discussion.

Nous apprécions à sa juste valeur le texte de son article unique, d'une grande portée symbolique. Nous aurions cependant souhaité que la proposition tire les conséquences de cette reconnaissance. C'est le sens des amendements que M. Rochebloine et moi-même avions déposés devant la commission des affaires étrangères. Et c'est dans cet esprit que je m'adresserais à mes collègues et surtout au Gouvernement, sans polémique ni surenchère; la cause arménienne est trop noble pour l'enliser dans la démagogie. (*"Très bien!" sur divers bancs*).

Les conséquences du vote que nous allons émettre sont d'ordre diplomatique et juridique. Dans le domaine international, le Gouvernement devra œuvrer auprès de la Turquie pour qu'elle reconnaisse le génocide et mette un terme aux thèses négationnistes. Si ce pays veut un jour adhérer à l'Union Européenne, il doit reconnaître sa responsabilité et assumer son passé. L'Allemagne a immédiatement reconnu sa responsabilité dans l'holocauste juif: si elle ne l'avait pas fait, l'Europe que nous vivons ne serait pas née, tant a été forte l'impulsion donnée par la réconciliation franco-allemande. Il doit en être de même de la Turquie si elle veut, à l'avenir, jouer pleinement son rôle dans le monde.

Sur le plan juridique, il aurait été important que la proposition de loi sanctionne les thèses contestant le génocide arménien. A défaut, le Gouvernement devra proposer la modification de la loi du 13 juillet 1990, aujourd'hui limitée aux crimes contre l'humanité commis pendant la seconde guerre mondiale. Elle doit être rapidement étendue au génocide arménien, ce qui permettra de poursuivre les auteurs des thèses négationnistes, comme Bernard Lewis, devant la juridiction pénale. On évitera ainsi des acrobaties juridiques se limitant à des condamnations civiles sur le fondement de la responsabilité pour faute de l'article 1382 du code civil.

Cette proposition, même incomplète, concourt à la manifestation de la réalité historique et constitue un hommage de la France aux victimes de ce génocide, aux rescapés et à leurs enfants aujourd'hui membres de notre communauté nationale. Le groupe UDF le votera. (*Applaudissements sur tous les bancs*).

M. Guy Hermier -

Il est, dans la vie de notre Assemblée, des moments particulièrement importants, des décisions qui l'honorent et avec elle notre pays tout entier. Ce vendredi 29 mai 1998 sera l'un de ces moments puisque, après quatre-vingt-trois ans d'un trop long et hypocrite silence, notre Assemblée va enfin reconnaître officiellement et condamner le génocide dont fut victime le peuple arménien de 1915 à 1922.

L'histoire est, en effet, sans appel. Dans un empire ottoman déclinant, où la conscience nationale arménienne s'affirme face à la montée du nationalisme turc, c'est bien un génocide qu'a perpétré le gouvernement «jeune turc». Déjà, à la fin du XIXème siècle, d'horribles massacres avaient fait plus de 300 000 victimes et provoqué une première vague d'émigration. En 1915, le gouvernement «jeune turc» va commettre l'irréparable. Dans la nuit du 24 au 25 avril 1915, à Constantinople, l'élite arménienne est arrêtée. La déportation massive et les massacres de la population vont suivre.

Les négationnistes contestent qu'il y ait eu volonté délibérée d'exterminer la population arménienne. C'est oublier un peu vite la loi du 27 mai 1915 qui légalise la déportation, le fait que celle-ci fut systématiquement organisée sur toute l'étendue de l'Empire ottoman, et

qu'elle a permis l'extermination massive, à l'évidence préméditée, de centaines de milliers d'Arméniens. En effet l'horrible bilan est là. Selon les sources arméniennes, 1 500 000 Arméniens sont ainsi morts ou disparus. Seuls 800 000 auraient survécu, dont la majeure partie s'est exilée.

C'est ce qui explique l'importance de la diaspora arménienne. Plus de la moitié des six à sept millions d'Arméniens vivent hors des frontières de la République d'Arménie: environ 1,5 million dans les républiques issues de l'URSS et près de 2 millions aux Etats-Unis, au Proche et Moyen-Orient et dans l'Union européenne, dont près de 400 000 dans notre pays qui fut une des principales terres d'accueil.

Aux termes de la Convention pour la prévention et la répression du crime de génocide, les Nations Unies le 9 décembre 1948, et de l'article 211-1 de notre codé pénal, il ne fait donc aucun doute qu'en 1915 le peuple arménien fut victime du premier génocide des temps modernes.

Pourtant, depuis 83 ans, la France n'a toujours pas reconnu officiellement ce génocide. Depuis des décennies, malgré les appels lancés de toutes parts, les gouvernements successifs s'y sont, comme avec honte, refusé. Tout aurait dû au contraire les conduire à une attitude de courage et de vérité.

Le respect tout d'abord pour les innombrables victimes de cette tragédie. Le génocide a entraîné pour une large part l'effondrement d'une société et d'une civilisation. Derrière toute «solution finale», il y a la volonté de faire disparaître une mémoire, une part du patrimoine de l'humanité diverse.

La nécessité ensuite pour notre pays d'exercer un devoir de mémoire concernant le premier génocide du XXème siècle, pour que ce crime contre l'humanité s'inscrive dans la conscience nationale et serve à en empêcher le renouvellement. Ce devoir de mémoire reste d'une brûlante actualité. Notre siècle aura connu d'autres génocides, et même aux portes de notre vieille Europe nous ne sommes pas à l'abri du retour de la barbarie.

La reconnaissance aussi du rôle joué par la communauté arménienne dans notre pays. Les réfugiés et leurs descendants ont su s'intégrer parfaitement à la communauté nationale tout en continuant de faire vivre leur culture. C'est, pour la France, un facteur de dynamisme, une source d'enrichissement. N'oublions pas les Français d'origine arménienne, qui, aux heures sombres, prirent toute leur part de combats pour notre liberté, à l'image de Missak Manouchian et de son groupe de «l'Affiche Rouge» qui, comme l'a chanté Aragon, donnèrent «leur cœur avant le temps» et qui «criaient la France en s'abattant».

Enfin, comment ne pas être frappé par le destin tragique du peuple arménien qui aura connu en ce siècle le génocide, l'exil, les épreuves du stalinisme puis, après la fin de l'URSS, le sanglant conflit du Karabagh, le blocus, enfin le terrible tremblement de terre de 1988 ?

Depuis longtemps déjà la France avait donc de fortes raisons de reconnaître le génocide du peuple arménien. C'est ce que le groupe communiste n'a cessé de demander, notamment par la voix de Guy Ducoloné. Ce ne fut pas le cas. D'autres l'ont fait avant notre pays, comme l'Organisation des Nations Unies, par la décision du 29 août 1985, le Parlement Européen, par sa résolution du 18 juin 1987.

Il est vrai que, dans les années 1980, les plus hauts responsables de l'Etat ont explicitement parlé du génocide, mais sans jamais permettre au Parlement d'en débattre et d'inscrire sa reconnaissance dans la loi de la République.

On comprend donc que l'exigence en a grandi, en particulier le 24 avril dernier, pour le 83ème anniversaire du génocide. Un sondage, en 1996, a révélé que près de 70% des Français connaissaient l'existence du génocide arménien et souhaitaient que la France reconnaisse ce crime contre l'humanité.

Lors d'un meeting organisé à Marseille, le 23 avril, par la communauté arménienne et auquel participaient les députés de toutes les familles politiques, nous avons été vivement interpellés. Comment se fait-il, nous a-t-on dit, que tant de parlementaires se déclarent favorables à la reconnaissance du génocide et que cela ne se concrétise pas par un vote du Parlement ? La question de l'initiative du Gouvernement fut naturellement évoquée. J'ai fait alors remarquer qu'il était désormais possible qu'un texte d'origine parlementaire soit discuté et voté. C'est pourquoi, au nom du groupe communiste, je me suis adressé, début mai, à tous les députés pour leur demander de s'engager à voter un tel texte, que nous étions prêts à inscrire dans notre «niche» parlementaire.

Nous nous félicitons que le groupe socialiste nous en offre dès aujourd'hui l'occasion. Et nous voterons la reconnaissance par la France du génocide du peuple arménien, conscients d'avoir activement contribué à cette décision, dont nous souhaitons qu'elle soit sans ambiguïté. Pour cela, notre Assemblée doit non seulement reconnaître mais condamner le génocide, et surtout désigner clairement les responsables de ce crime contre l'humanité, c'est-à-dire le gouvernement «jeune turc».

J'ai cru comprendre que la commission des affaires étrangères le refusait au motif que cela pouvait gêner les relations entre la France et la Turquie comme les relations futures entre la Turquie et l'Arménie. C'est le contraire qui est vrai. Ce n'est pas rendre service à la Turquie que de chercher à composer avec la vérité. Et la vérité c'est que, tous les gouvernements turcs se sont refusé à reconnaître le génocide, s'employant même à faire disparaître systématiquement toute trace d'arménité en Turquie.

Chercher à arrondir les angles ne peut que conforter la Turquie dans un comportement qui compromet son entrée au sein de l'Union européenne et «l'établissement d'une paix durable entre Turcs et Arméniens par la consolidation de leur démocratie et le renforcement des droits de l'homme», selon la lettre adressée par Lionel Jospin à la communauté arménienne, le 4 avril 1995, au cours de la campagne présidentielle. Et puis ce n'est pas l'intérêt de la France.

En second lieu il faut préciser que le Gouvernement est chargé d'assurer chaque année la commémoration du génocide.

La décision de notre Assemblée doit être un engagement à agir pour que ce crime contre l'humanité s'inscrive dans les mémoires, notamment à l'occasion de la commémoration annuelle du 24 avril, et aussi au sein de la communauté internationale pour la reconnaissance du génocide, alors qu'une vaste campagne est orchestrée afin de contrecarrer le mouvement d'opinion en faveur de cette reconnaissance. Les lettres que nous avons reçues de la part des négationnistes pour faire pression sur notre vote en disent plus qu'un long discours.

Enfin, il est souhaitable de compléter la loi Gayssot, tendant à réprimer tout acte raciste, antisémite et xénophobe, pour que soient punis des mêmes peines ceux qui auront contesté l'existence de tout autre génocide. Dans la lettre déjà citée, Lionel Jospin indiquait qu'il «veillerait personnellement à ce qu'une proposition de loi soit mise en discussion et adoptée dans les meilleurs délais». C'en est aujourd'hui l'occasion. De même, il convient d'élargir le dispositif de la loi Gayssot pour la défense des intérêts moraux de la Résistance ou des déportés aux victimes de tout génocide.

Je souhaite que ces propositions soient retenues et qu'ainsi notre Assemblée inscrive la reconnaissance et la condamnation du génocide du peuple arménien dans la meilleure loi possible. Nous devons à la communauté arménienne de franchir ce pas historique, de nature à renforcer les liens entre la France et l'Arménie. (*Applaudissements sur tous les bancs*).

M. Patrick Devedjian -

J'ai beaucoup hésité à prendre la parole. D'une part, parce que c'est beaucoup d'émotion, beaucoup trop. D'autre part, ma parole peut difficilement être distanciée comme elle doit l'être quand on fait la loi. Enfin, je ne voulais pas que l'élévation morale qui préside à la reconnaissance du génocide ouvre prétexte à l'accusation odieuse d'une explication par l'influence d'un groupe de pression.

Mais en prenant connaissance de ce que la presse turque dit de nous tous, et aussi des démarches de plusieurs sociétés françaises, je m'aperçois que mes craintes étaient fondées.

Pourtant, j'ai imaginé qu'il y avait des raisons supérieures pour que la voix chétive des enfants des survivants soit entendue ici. Il peut y avoir un hasard sur ma personne, il n'y en a aucun à la présence d'un député français d'origine arménienne aujourd'hui.

Ce matin, ici, il n'y a plus la droite et la gauche, il y a la France éternelle. (*Applaudissements*). Celle du cardinal Saliège, archevêque de Toulouse, dont l'homélie fut interdite par l'occupant allemand parce qu'elle affirmait: «Les juifs sont des hommes, les juives sont des femmes». Quelque chose de bien banal et qui pourtant n'avait pas le droit d'être dit. Les quelques lignes qu'on nous demande de voter sont elles aussi bien banales, comme l'est souvent la simple vérité. Il a fallu attendre si longtemps pour pouvoir la dire ici !

Et même hors de cette enceinte où elle fait encore peur à l'Agence France Presse. Hier, à l'occasion de cette proposition de loi, notre agence nationale a émis une dépêche de 36 lignes, dans lesquelles il était écrit: «En avril 1915, le gouvernement Jeune-Turc (ultra-nationaliste) met en place une politique d'extermination du peuple arménien...».

Quelque temps plus tard, l'AFP annule cette dépêche «envoyée par erreur», et la remplace par une nouvelle dépêche identique à trois mots près : la politique d'extermination est devenue «une politique d'assimilation forcée»! Fallait-il vraiment jeter un peu de honte au moment où nous pouvons être si fiers d'être Français ? Ceux qui se demandaient encore à quoi peut servir cette proposition de loi ont ainsi une éloquente occasion de le comprendre.

C'est en vain qu'ont lieu ces manipulations misérables, c'est en vain qu'on s'apprête à confier, au Collège de France, une chaire de turcologie à un révisionniste: dans notre pays, la vérité est irrépressible. Son cheminement est parfois long, mais elle finit toujours par sortir comme une source, parfois lorsque on ne l'attend pas. Elle étanche alors toutes les soifs.

La France est une nation particulière, et c'est pour cela que sa terre est devenue celle de ma famille. Pour les chrétiens d'Orient, mais aussi pour tous les persécutés, la France a été longtemps la grande protectrice. La proclamation que tous les hommes sont égaux a eu un profond retentissement pendant tout le XIXème siècle et le rayonnement d'une culture qui permet de concevoir l'universel, conduisait beaucoup de familles à chérir la langue française. Oui, la France a été une grande espérance dans le monde, et c'est pourquoi tant de ses enfants ont des noms parfois difficiles à prononcer.

C'est aussi parce qu'ils aimaient la France, parce qu'ils croyaient en sa parole, que les Arméniens ont été persécutés, sur cette terre d'Orient avide de leur sang. Le génocide a été précédé de nombreux pogroms, qui n'avaient pas besoin du prétexte de la guerre. Les grandes puissances intercédaient et le jeu diplomatique aboutissait à quelques concessions, des «capitulations». Les persécutés ont souvent été la source de bien des luttes d'intérêts qu'ils ne comprenaient pas eux-mêmes. Si bien que l'empire ottoman a fini par concevoir qu'il fallait faire disparaître ceux qui étaient le prétexte à toutes ces interventions internationales.

A la fin de la première guerre mondiale, la France a reçu de la Société des Nations un mandat pour administrer trois territoires de l'ancien empire ottoman que son armée occupait depuis 1916: la Syrie, le Liban et la Cilicie. Tout le monde a oublié la Cilicie, dite aussi «Petite Arménie», parce que de nombreux Arméniens y étaient installés. A cette époque beaucoup crurent à une libération et se réfugièrent sous le drapeau français. Pendant l'extermination, la marine française a sauvé des milliers de gens, les embarquant parfois contre les ordres reçus —Franz Werfel a évoqué ces faits dans ses «40 jours de Moussa Dagh».

Mais la révolution bolchévique, le refus de ratifier le traité de Versailles et les données de la politique internationale ont conduit la France à abandonner la Cilicie et sa population en 1921. Je le dis sans amertume, car ce sont les soubresauts d'une tragédie mondiale, mais en légiférant sur la reconnaissance du génocide arménien, notre pays doit se souvenir qu'il fut mêlé de très près à ces événements, qu'une fraternité d'armes y est née et que, 83 ans après, d'une certaine manière il rend justice au passé.

Je le dis aussi sans esprit de vengeance à l'égard de la Turquie, dont les dirigeants modernes sont exempts des crimes du passé. Mais quand je lis les dernières déclarations du ministère des affaires étrangères de Turquie, à l'occasion de notre débat, menaçant la France et justifiant le génocide arménien, je me dis que ces dirigeants-là n'ont rien appris.

On ne se délivre du passé qu'en le regardant en face et une nation se grandit à reconnaître ses fautes. C'est vrai qu'il a fallu attendre 1995 pour qu'un Président de la République dise enfin en France les mots justes sur la rafle du Vel' d'Hiv. Mais ce jour là, la France est devenue meilleure et plus grande.

A la Turquie je veux dire avec gravité: écoutez la parole de la France, c'est une parole de paix destinée à vous guérir de vous-même. En reconnaissant le génocide arménien vous vous délivrez de la tentation de recommencer avec d'autres —je pense aux Kurdes, à Chypre et au dernier mur de la honte. La Turquie veut entrer en Europe, qu'elle commence par en adopter les valeurs !

La reconnaissance du génocide arménien serait une délivrance pour la Turquie, c'est le seul moyen d'effacer le sang qu'elle a sur les mains. Quant à la France, on dira désormais chez les opprimés qu'elle est de retour et leurs voix couvriront celles de tous les marchands et colporteurs. Pour les gouvernements français à venir, c'en sera fini des circonlocutions et des périphrases.

M. François Rochebloine -

Très bien !

M. Patrick Devedjian -

Tous les génocides pouvaient être évoqués, à l'exception de celui des Arméniens ! Les relations internationales vont se simplifier d'autant.

Pourtant, en vous écoutant, Monsieur le secrétaire d'Etat —et je le dis avec bienveillance car j'ai pour vous de l'estime—, j'ai pensé que le Gouvernement n'avait pas voulu honorer ce débat puisqu'il avait choisi le plus petit échelon de la hiérarchie gouvernementale. Votre talent pouvait y suppléer,mais vous êtes descendu de la tribune sans être applaudi, ce qui est exceptionnel. C'est que vous aviez dû lire un texte si soigneusement préparé que le mot «génocide» n'y figurait pas; vous vous êtes contenté de prendre acte de la volonté nationale. En réalité, ce n'est pas à nous que vous vous adressiez, c'est à la Turquie ! (*Applaudissements sur les bancs du groupe du RPR et du groupe UDF*). J'espère que le texte ne se perdra pas avant d'arriver au Sénat; cela dépendra de vous, et j'espère que vous aurez du courage. Du courage, deux hommes en ont eu: M. Rouquet et M. Bret, car il fallait beaucoup de détermination pour faire examiner ce texte en dépit du Gouvernement.

La reconnaissance du génocide est une délivrance pour les citoyens français d'origine arménienne. Elle est l'acceptation de leur identité, elle est l'ultime sépulture morale de leurs familles qui n'en ont jamais eu d'autre. Elle leur permettra peut-être de guérir enfin

d'une quête obsessionnelle de compréhension, car une telle tragédie est impossible à supporter dans l'isolement. En ce sens, la reconnaissance du génocide arménien est le dernier acte d'intégration, et aussi d'amour, que la France pouvait offrir en réparation à la souffrance de certains de ses malheureux enfants.

J'ai envie de dire ici avec les députés RPR trois petits mots qu'on ne dit pas souvent à cette tribune, mais qui prennent aujourd'hui toute leur valeur : «Vive la France !» (*Applaudissements sur tous les bancs*).

M. Georges Sarre -

En prenant la parole aujourd'hui, je pense à Méliné Manouchian, qui habitait le XIème arrondissement, avec qui je suis allé à de nombreuses manifestations, à Ivry ou au Mont Valérien, ainsi qu'à sa sœur disparue il y a quelques jours —ces femmes si frêles et pourtant si fortes et courageuses. Je pense aussi à Manouchian et aux héros de l'Affiche rouge, à tous ceux qui sont venus en France parce qu'elle est le pays de la liberté, et se sont, après bien des souffrances et des difficultés, enfin sentis parmi nous, avec nous, chez eux.

Quel sens donner à la reconnaissance solennelle par la France du génocide arménien de 1915 ? Il s'agit d'abord de rétablir une vérité historique. Lorsque j'étais au lycée de Guéret, un condisciple arménien nous raconta un jour ce drame historique, et lorsqu'il nous dit que ce génocide n'était pas reconnu, cela nous sembla incroyable. En reconnaissant publiquement les événements de 1915 pour ce qu'il furent, comme le firent dans les années 80 la sous-commission des Droits de l'homme de l'ONU et le Parlement européen, nous avons aujourd'hui l'occasion de manifester sans ambiguïté notre attachement à l'impérieux devoir de mémoire des républiques et des nations. Ainsi, nous pouvons apporter une forte contribution au combat sans cesse recommencé contre l'amnésie collective et le négationnisme. Génocide ? Oui, naturellement, cela soit dit sans rien enlever à la singularité de la Shoah.

En reconaissant le génocide arménien de 1915, l'Assemblée nationale entend témoigner solennellement à nos compatriotes d'origine arménienne tout notre amitié, notre solidarité, notre fraternité et notre reconnaissance. Elle entend surtout manifester la détermination de la France à contribuer à une paix durable entre l'Arménie et la Turquie, et à la consolidation de leurs démocraties respectives. Occulter l'histoire ne pourrait que nuire aux progrès dans ces domaines.

Le regard que la Turquie porte sur sa propre histoire doit continuer d'évoluer. La Turquie est en Europe et nous souhaitons que, le moment venu, elle rejoigne l'Union. Unis à ce pays comme à l'Arménie par des liens historiques d'amitié et de coopération encore appelés à se renforcer, la France peut, je le crois, en reconnaissant le génocide de 1915, aider à établir sur de nouvelles bases les relations entre ces deux peuples, favorisant ainsi la stabilité au sud-est de l'Europe, près d'un Caucase troublé.

Tel est l'esprit dans lequel je souhaite que nous votions à l'unanimité cette proposition du groupe socialiste, analogue d'ailleurs à celles que notre groupe et d'autres avaient déposées. Mais je tiens aussi à saluer le Gouvernement: si nous pouvons ainsi mettre à profit une «niche parlementaire» -quelle vilaine formule!—, c'est bien parce qu'il l'a accepté, et je n'imagine pas, Monsieur Devedjian, que ce débat puisse s'arrêter ici.

M. Patrick Devedjian -

Puissiez-vous être entendu !

M. Georges Sarre -

Ce gouvernement n'est pas à double face et je suis convaincu qu'il n'y a pas ici de simulacre. Reconnaissons donc solennellement ce drame de l'histoire pour que, demain, les relations entre la Turquie et l'Arménie soient aussi simples et naturelles que les nôtres, par exemple, avec nos amis Anglais ou Allemands.

Nous voterons en conscience, avec conviction et avec émotion. Comme Charles Aznavour, entendu ce matin à la radio, je souhaite qu'un jour, des personnalités arméniennes et turques puissent ensemble, faire un geste qui équivale à son tour à une reconnaissance du génocide. Et si je vote ce texte, c'est, pour paraphraser Léon Blum, parce que je le crois, parce que je l'espère —et je l'espère parce que je le crois. (*Applaudissements sur tous les bancs*).

M. Didier Migaud -

«La France reconnaît publiquement le génocide arménien de 1915». Je veux dire l'honneur, la fierté et le plaisir que j'éprouve à dire ces mots et à défendre cette proposition de loi du groupe socialiste et apparentés. Bien des textes similaires ont été déposés sur le bureau de l'Assemblée depuis des années, mais c'est le premier qui vient en discussion —parce que nous l'avons voulu.

Je vous le dis en toute amitié et en toute estime, Monsieur Devedjian : je suis heureux de soutenir un gouvernement qui, refusant de nous imposer le silence, a souhaité que la vérité puisse être établie; je suis fier d'appartenir à un groupe qui a fait en sorte que cette discussion ait lieu. Cette niche parlementaire existe depuis assez longtemps pour qu'on ramène certains propos à leur juste mesure ! (*Applaudissements sur les bancs du groupe socialiste*).

Qu'est-ce qui nous a animés ? D'abord, la volonté de reconnaître un fait historique. Nul n'a le pouvoir de modifier ou de faire oublier les faits, disait Claude Cheysson en 1981. En 1984, venu à Vienne, dans l'Isère, à l'invitation de Louis Mermaz, François Mitterrand affirmait lui aussi la réalité de ce génocide. Qu'après le Parlement grec, le Sénat belge et le Parlement européen, le Parlement français soit le premier des parlements des grands pays d'Europe à reconnaître ce génocide est conforme à notre histoire, à notre volonté de rester le pays de la Déclaration des droits de l'homme et du citoyen.

Mais il s'agissait aussi pour nous de remplir un devoir de mémoire. Cette reconnaissance est un acte contre l'oubli, qui reviendrait à laisser se perpétuer le crime.

C'est aussi un appel à la raison humaine. L'histoire peut bégayer et les tentations négationnistes sont trop présentes pour que nous négligions d'affirmer notre conviction. Si la diplomatie est utile, trop de diplomatie peut banaliser l'horreur. Nous devons savoir tirer les leçons du passé.

Le texte proposé a fait l'objet de critiques. Ce serait une agression contre la Turquie actuelle, a-t-on dit. Il n'en est rien: nous souhaitons contribuer à l'établissement d'une paix durable entre la Turquie et l'Arménie et nous n'oublions pas les liens qui nous unissent à l'un et à l'autre peuple, liens que nous entendons renforcer. Les signataires de cette proposition n'entendent nullement mettre en cause les dirigeants actuels de la Turquie, ni son peuple, et ils ne songent pas à contester les frontières issues des traités. Ils souhaitent simplement rappeler à la Turquie que la grandeur d'un pays se mesure aussi à sa capacité de reconnaître des faits avérés, que nier l'histoire est ne pas se respecter soi-même (*Applaudissements sur de nombreux bancs*) et que la vérité finissant toujours par s'imposer, mieux vaut la reconnaître au plus tôt. Nous invitons donc le gouvernement turc à modifier sa position officielle.

Quant à ceux qui jugent au contraire que le texte serait insuffisant, je leur répondrai simplement qu'il s'agit d'un formidable pas en avant dans l'histoire du peuple arménien, luttant pour faire reconnaître la réalité de ce génocide. D'autre part, les textes les plus simples sont souvent les plus forts. Ne brouillons donc pas le message et ne gâchons pas ce moment en privant d'un appui consensuel cette déclaration solennelle: «La France reconnaît publiquement le génocide arménien de 1915» ! (*Applaudissements sur tous les bancs*).

M. François Rochebloine -

C'est avec satisfaction mais aussi avec une très grande émotion que nous adopterons cette proposition du groupe socialiste. Elle était attendue par l'ensemble de nos groupes, qui avaient déposé des propositions similaires, et elle constitue une première réponse aux vœux de nombre de nos compatriotes.

Je tiens ici à rendre hommage aux centaines de milliers de victimes du premier génocide de ce siècle et je m'associe à l'émotion de tous nos compatriotes d'origine arménienne, pour qui, 83 ans après le début des massacres, cette reconnaissance est un moment d'autant plus fort et intense qu'elle coïncide à peu de jours près avec l'anniversaire de la première indépendance de l'Arménie, le 28 mai 1920.

En acceptant d'inscrire cette proposition à notre ordre du jour complémentaire, le Gouvernement a accompli un geste fort et, avouons-le, quelque inespéré, compte tenu de la déclaration faite par le Premier ministre le 24 avril dernier, ainsi que des réponses données aux questions de nos collègues Janine Jambu, Jean-Paul Bret et Guy Tessier —dont je vous prie d'excuser l'absence.

Non pas que la teneur de ces prises de position diffère profondément de celles des gouvernements précédents, puisque tous ont soigneusement évité d'utiliser le terme de génocide.

Les liens historiques unissant la France à l'Arménie, notamment depuis la tragédie de 1915 qui a conduit plusieurs dizaines de milliers d'Arméniens à faire le choix de la France dans leur exil, ont contribué à sensibiliser fortement nos compatriotes au thème de la reconnaissance du génocide arménien. La France, terre des droits de l'homme, pouvait-elle encore ignorer l'appel lancé par tout un peuple, alors que partout dans le monde, d'autres nations y répondent ? La communauté arménienne de France, dont je salue les nombreux représentants présents dans les tribunes, a réussi à faire partager son combat pour une reconnaissance internationale du génocide, qui dépasse de loin la poursuite d'un quelconque contentieux historique. Il s'agit d'un combat dont la portée est universelle, les génocides du XXème siècle formant un tout indissociable.

Je comprends l'embarras de notre commission des affaires étrangères face à la formulation imprécise qui a été retenue et qui résulte de savants dosages, chaque mot ayant été «pesé et réfléchi», comme l'a souligné notre rapporteur.

On peut également être perplexe quant à la portée effective d'un texte qui n'est pas normatif, qui se limite à une simple déclaration purement symbolique, comme l'a reconnu le président de cette commission, Jack Lang, et dont la rédaction semble n'obéir qu'à des considérations diplomatiques.

Mais la France pourra-t-elle encore longtemps occulter la question de la responsabilité de l'Etat criminel et refuser de désigner les auteurs des crimes?

Personnellement, je n'ai eu de cesse de rappeler depuis dix ans la nécessité de reconnaître le génocide arménien, mais aussi l'ensemble des génocides et crimes contre l'humanité, et de protéger la mémoire de leurs victimes contre toute tentative négationniste.

Comme le relève Yves Ternon dans sa brillante analyse du phénomène génocidaire au XXème siècle, le génocide arménien a été l'objet d'une négation totale, fondée sur un renversement de la responsabilité et le rejet de l'intention génocidaire; la victime devient le coupable et c'est elle qui doit faire la preuve du préjudice subi, et s'il y a eu massacres, ils ne sont que le fruit des hasards de la guerre.

Ainsi, depuis 83 ans, la Turquie s'est appliquée à camoufler toute trace, toute preuve du crime d'Etat perpétré entre 1915 et 1922 avec méthode et cynisme.

Chacun d'entre nous a pu mesurer ces derniers jours, au travers des courriers reçus, toute la mauvaise foi et l'ampleur de la désinformation en la matière. Comment ne pas réagir à ces tentatives d'intimidation ?

En effet, si aucun Parlement n'a vocation à se substituer aux historiens, par contre, dans un Etat de droit, il est du devoir du législateur de tout mettre en œuvre pour protéger les victimes, leur mémoire et de prévenir tous les crimes. C'est le sens des propositions que j'avais déposées avec mes collègues Roland Blum et Patrick Devedjian.

Monsieur le ministre, l'adoption de ce texte est donc pour nous la première étape avant la traduction juridique du principe énoncé aujourd'hui. Elle nous engage à commémorer ce génocide et à intervenir auprès des instances internationales en faveur d'un rapprochement entre l'Arménie et la Turquie.

Au moment où, après la Douma de Russie, le Parlement grec ou le Sénat belge, notre Assemblée va solennellement se prononcer en faveur de la reconnaissance du génocide des Arméniens, il nous faut dépasser les clivages politiques pour adopter à l'unanimité ce texte malgré ses insuffisances, notamment la non désignation des auteurs du premier génocide de ce XXème siècle.

C'est pourquoi je le voterai. (*Applaudissements sur tous les bancs*).

M. Pierre Lellouche -

La question dont notre Assemblée s'est saisie ce matin est si fondamentale au regard de l'histoire et des événements actuels —je pense au Rwanda, au Kosovo, à l'escalade nucléaire dans tout le sous-continent indien, autres exemples de conflits ethniques et religieux— qu'il est impossible de lui rendre justice en quelques minutes. Je me bornerai à préciser le sens de mon vote.

Ce vote, cher Monsieur Migaud, n'est ni de droite ni de gauche. Il est l'exception solennelle du devoir sacré de mémoire de la Nation. Ce faisant, nous sommes fidèles aux idéaux universels qui fondent notre République et au message de liberté, de paix et d'égalité des peuples qu'entend transmettre la France.

En second lieu, ce vote n'est pas et ne saurait être compris comme un geste inamical, encore moins comme une condamnation par la France de 1998 de la Turquie de 1998. Pour moi qui connais l'Arménie et la Turquie actuelles, il n'est pas possible de concevoir l'avenir de notre continent sans une relation étroite entre la Turquie et l'Union européenne. La Turquie moderne, musulmane mais laïque, et demain, je l'espère, ouverte et démocratique, a vocation à entrer dans la famille européenne. La pire erreur serait de lui fermer les portes sur des bases qui ne pourraient être qu'ethniques ou religieuses.

En revanche, nous sommes en droit de lui demander, comme aux autres candidats à l'adhesion, de remplir des critères non seulement économiques, mais aussi des conditions politiques fondamentales, comme le respect de la démocratie et des droits des minorités et la paix avec l'Arménie, victime du blocus que l'on sait. Cette paix avec l'Arménie passe par un travail de mémoire, que Turcs et Arméniens doivent accomplir ensemble, à l'égard des événements de 1915. La réconciliation franco-allemande et l'Union européenne auraient-elles pu se réaliser sans que l'Allemagne accomplisse ce travail de mémoire sur les crimes commis pendant la seconde guerre mondiale ?

Ce vote ne constitue pas davantage un cadeau politicien à un lobby communautaire, en l'occurence la communauté arménienne de France. Par son intégration exemplaire comme par son histoire tragique, elle mérite depuis longtemps l'hommage de la Nation. Mais tel n'est pas le sens premier du vote d'aujourd'hui, pas plus qu'il ne s'agissait, pour le Président de la République, lors de son discours de juin 1995 au Vel' d'hiv, de rendre hommage à la

communauté juive de France pour les crimes commis avec la complicité du régime de Vichy. On n'engage pas ce travail difficile de mémoire pour faire plaisir à tel ou tel : les hommes d'Etat le font parce qu'on ne saurait construire l'avenir des peuples sur des demi-vérités ou des mensonges. Le Livre d'un autre peuple qui a beaucoup souffert dans son histoire le dit : «Regarder en arrière, c'est voir le futur avant de le vivre».

La guerre froide finie et, avec elle, la rivalité entre deux modèles idéologiques, le monde renoue avec ses vieilles maladies: rivalités ethniques et fanatismes religieux, ambitions de puissance, antagonismes sociaux et économiques. Des Balkans au sous-continent indien, de l'Afrique au Proche-Orient, nous n'avons pas fini de voir des guerres, des épurations ethniques et, peut-être, d'autres génocides.

Comme le disait Koffi Annan le 11 juin 1997, la destruction d'un peuple entier est une horrible réalité de notre temps, qui appelle une réponse historique.

C'est ce que nous faisons aujourd'hui et je suis fier d'y contribuer. (*Applaudissements sur tous les bancs*).

Mme Martine David -

Le 24 avril 1915, une rafle dans Constantinople marquait, pour le peuple arménien, le début de plusieurs années d'exécutions, de déportations et de massacres méticuleusement organisés, qui feront disparaître les deux tiers de cette population.

Le premier génocide du siècle passera inaperçu dans une Europe en guerre.

Dès l'origine s'est donc posé le problème de la mémoire : mémoire d'un peuple dispersé et traumatisé, mémoire d'une barbarie qui interpelle toute l'humanité, mais mémoire bafouée puisque aujourd'hui encore d'aucuns s'obstinent à parler de «version arménienne de l'histoire».

Quand les Arméniens sont arrivés en France, dans les années vingt, ils avaient tout perdu. Ils y ont refait leur vie et c'est surtout la troisième génération qui s'est attachée à soulever la chape de silence qui s'était abattue sur cette période.

La communauté arménienne est aujourd'hui un exemple d'intégration économique et sociale, tout en sachant entretenir une culture riche et admirable.

Il est donc regrettable que la France, qui a su l'accueillir, ait tant tardé à reconnaître le génocide. On a invoqué l'impératif diplomatique. Mais reconnaître le génocide perpétré par le pouvoir «jeune turc» de l'époque ne consiste pas à accuser le peuple turc ou le gouvernement actuel, pas plus qu'en condamnant le nazisme, on ne condamne le peuple allemand. Au contraire, peuples et Etats ont tout à gagner à une analyse courageuse du passé. La très grande amitié franco-allemande en témoigne.

Surtout, comme le disait François Mitterrand en janvier 1984, l'histoire doit être suivie d'enseignement. Ce sont ceux qui nient les crimes qui attisent la haine, et il n'y a pas de «version arménienne de l'histoire» ! Les faits sont irréfutables.

Si le génocide arménien fut le premier du siècle, l'histoire égrène ensuite une terrible succession, des Juifs aux Tziganes, du Cambodge à la Yougoslavie et au Rwanda. Si dès 1919, la Communauté internationale avait exigé fermement que les bourreaux soient jugés et condamnés, nous n'aurions peut-être pas, aujourd'hui, à constater l'horreur et à combattre le mensonge.

La France se devait de prendre une initiative forte pour reconnaître le génocide arménien. Ce sera bientôt fait. Nous pouvons en être fiers. Je ne doute pas que d'autres pays suivront cette initiative courageuse.

Une telle reconnaissance est un devoir moral vis-àvis de l'humanité, et vis-à-vis de la communauté arménienne de France qui a su, sans haine, patiemment et résolument, agir pour que la mémoire des hommes soit la sépulture que souvent, elle n'a pu offrir à ses pères. A cette communauté, à ces associations, je rends hommage avec émotion pour avoir mené le plus beau des combats, celui de l'honneur.

Soyons fiers, en votant ce texte, d'être les citoyens et les élus du pays des droits de l'homme. (*Applaudissement sur tous les bancs*).

M. Jean-Pierre Foucher -

Depuis de nombreuses années, avec André Santini, nous sommes sensibilisés à la volonté des Français d'origine arménienne de voir reconnaître le génocide. Nous nous félicitons de pouvoir en débattre aujourd'hui.

J'appartiens à ceux, nombreux ici, qui connaissent les souffrances qu'a endurées le peuple arménien. Combien d'entre nous ont entendu les plus anciens raconter ces moments dramatiques, où chacun survivait comme il le pouvait en essayant de sauver sa vie mais aussi son peuple ! Les Arméniens qui ont souffert dans leur chair, souffrent encore dans leur tête parce que la justice ne leur a pas été rendue. Permettons-leur de retrouver la sérénité, car ils attendent que la France, pays qu'ils ont choisi ou que leurs parents ont choisi, reconnaisse ce génocide subi par la population arménienne sous la férule de l'empire ottoman, et non «prenne acte de la volonté de l'Assemblée nationale».

MM. André Santini et François Rochebloine -

Très bien !

M. Jean-Pierre Foucher -

Alors que nous vivons en paix, la notion de génocide, destruction systématique d'une population, est difficile à assumer. Nous sommes enclins à faire table rase du passé, espérant bien que cela ne se reproduira jamais.

L'intégration des Français d'origine arménienne est exemplaire. Mais intégrer, cela veut dire comprendre, accepter et reconnaître leur histoire. C'est ce que nous devons faire aujourd'hui sans démagogie mais en reconnaissant également que le monde, les gouvernements, les hommes changent. Au-delà de ces tragiques événements de 1915, tout génocide doit être condamné.

C'est pourquoi le conseil municipal de Clamart, dont je suis maire, a voté un vœu de reconnaissance du génocide arménien. Comment dès lors la patrie de la liberté et des droits de l'homme resterait-elle en retrait ?

C'est pourquoi chaque 24 avril je commémore ces événements tragiques avec la communauté arménienne.

C'est pourquoi j'ai signé, en avril 1996, l'appel du Comité français pour la reconnaissance du génocide.

Cette reconnaissance progresse lentement à l'étranger. Il est donc tout à l'honneur de la France non seulement d'appartenir au petit nombre des pays qui reconnaissent officiellement ce crime mais surtout d'inscrire dans la loi nationale cette reconnaissance.

Pour ne pas oublier, pour témoigner devant l'histoire et en tirer des leçons, pour demander justice et pour être fidèle à la mémoire de ceux qui ont souffert, enfin pour donner aux autres l'espérance de ne jamais subir une telle ignominie ou de ne jamais la commettre, une simple phrase de reconnaissance suffit. La longue attente des Arméniens n'aura pas été vaine, et c'est en songeant à tous les génocides, à toutes les intolérances, à toutes les agressions qu'avec le groupe UDF je voterai ce texte. (*Applaudissements sur tous les bancs*).

M. le Secrétaire d'Etat -

Je salue d'abord tous les intervenants, qui ont eu des propos forts et dignes, et je voudrais assurer Patrick Devedjian que dans un débat d'une telle qualité je n'ai pas été blessé par son propos.

Vous avez donc pris une initiative, débattu, exigé même. Vous allez voter. C'est la démocratie, c'est une bonne chose. Le Gouvernement, naturellement, suivra la procédure. Il ira au Sénat où la Conférence des présidents examinera les conditions de l'inscription de ce texte à l'ordre du jour. C'est aussi la démocratie.

Le droit de mémoire est une nécessité. Vous l'assumez, nous l'assumons, à l'occasion de différentes cérémonies, devant l'Arc de Triomphe et dans nos communes.

Votre objectif est que la vérité historique soit facteur de paix dans une région où les tensions sont fortes. C'est l'objectif du Gouvernement d'y assurer la paix. Mais nous pensons que le vote de la loi n'y suffira pas. Nous devons travailler, tous ensemble, pour que le gouvernement turc, les partis, la population ne réapproprient leur propre histoire. C'est ce qu'a fait en juillet 1995 le Président de la République à propos de la rafle du Vel' d'hiv. De même, longtemps nous avons parlé des «événements d'Afrique du Nord». Désormais nous parlons de la guerre d'Algérie. (*Applaudissements sur les bancs du groupe socialiste et sur certains bancs du groupe UDF*). Faire ce travail de mémoire rend plus fort. Nous devons travailler pour que les Turcs se réapproprient leur histoire. Donner des conseils ou montrer du doigt n'est pas forcément le moyen d'y parvenir. Le vote de ce texte ne règlera donc pas la suite.

D'autres exigences nous incombent. La voix de la France continue à être écoutée dans cette région où son rôle est réel, notamment dans le groupe de Minsk et par ses initiatives bilatérales. Notre volonté est sans faille. Soyez assuré que cette action pour la paix, le Gouvernement la mène dans l'esprit qui est le vôtre, avec cette exigence de vérité et de respect des grands principes de la République. C'est ainsi que la France sera plus forte. (*Applaudissements sur les bancs du groupe socialiste, du groupe communiste et du groupe RCV et sur quelques bancs du groupe UDF et du groupe du RPR*).

La discussion générale est close.

M. le Président -

J'appelle dans les conditions prévues à l'article 91 alinéa 9 du Règlement l'article unique de la proposition dans le texte de la commission.

ARTICLE UNIQUE

M. Jean-Bernard Raimond -

Le génocide arménien de 1915 demeure un grand drame de l'histoire. Il est normal que le peuple arménien souhaite ardemment que l'immense souffrance de plusieurs générations soit enfin reconnue par la France. Ce peuple de haute civilisation a souvent été victime de persécutions ou des erreurs de l'histoire. Après la seconde guerre mondiale, de nombreux Arméniens vivant en France ont, sur la foi de mauvaises informations, rejoint l'Arménie soviétique. A Moscou, j'ai eu l'occasion de venir en aide à beaucoup d'entre eux qui souhaitaient regagner leur seconde patrie, la France.

Le génocide de 1915 ne peut être oublié. Beaucoup d'entre nous se réunissent avec la communauté arménienne le 24 avril pour commémorer cette tragédie. C'est donc du fond du cœur que je voterai cette proposition de loi.

Il va de soi que la Turquie d'aujourd'hui n'est en rien responsable d'atrocités commises il y a plus de quatre-vingts ans. Nous sommes persuadés au contraire que, si la Turquie accepte un jour le reconnaître cet affreux crime de son passé, comme le font ailleurs de très hautes autorités à une époque où la repentance devient une forme de révision de l'histoire, alors beaucoup plus de portes s'ouvriront devant ce grand pays. (*Applaudissements sur divers bancs*).

M. François Rochebloine -

Si j'ai souhaité m'exprimer sur l'article, c'est pour souligner les insuffisances de cette proposition. J'avais déposé avec mes collègues Blum, Foucher, Leroy, Santini et Teissier six amendements qui ont été discutés globalement et rejetés, notre rapporteur ayant dit qu'il ne souhaitait pas modifier le texte. Les trois premiers reprenaient une proposition de loi de Roland Blum: l'un désignait les auteurs du génocide, ainsi que la période et les territoires concernés; l'autre retenait la date du 24 avril pour la commémoration du génocide, dans le cadre de la politique de la mémoire; le dernier invitait le Gouvernement à œuvrer pour la reconnaissance et la réparation de ce crime contre l'humanité. Deux autres amendements reprenaient une proposition de loi déposée par M. Devedjian et moi-même, tendant à étendre la loi Gayssot pour sanctionner la contestation de tous les génocides et crimes contre l'humanité. Le sixième amendement conditionnait l'adhésion de la Turquie à l'Union européenne à la reconnaissance du génocide arménien.

Il nous était possible de redéposer ces amendements. Par souci consensuel, nous n'avons voulu en proposer qu'un, nouveau, qui devrait recueillir l'assentiment de tous; il se limite à préciser le caractère «officiel» de la reconnaissance, et la période concernée. (*Applaudissements sur les bancs du groupe UDF et du groupe du RPR*).

M. Christian Estrosi -

Si l'Arménie est dans une zone géographique sensible depuis le XVIème siècle, les enjeux balkaniques et le déclin de l'empire ottoman vont aiguiser à la fin du XIXème siècle l'insécurité dans laquelle vivent les Arméniens, considérés dans l'empire comme des citoyens de second ordre.

Le pouvoir ottoman se raidit, et les premiers massacres ont lieu en 1894 et 1895. Mais c'est la dictature du gouvernement «Jeune turc» qui jouera dès 1914 le rôle déterminant, engageant le processus de déportation et d'extermination.

Qu'est-ce qui nous sensibilise aujourd'hui, et nous mobilise assez pour que le Parlement prenne l'initiative d'une telle décision? Est-ce la simple lecture de l'histoire qui nous conduit à reconnaître le génocide ? La vérité historique finit toujours par s'imposer. Mais il y a aussi la réalité d'un peuple exceptionnel qui a choisi de faire de la France sa terre d'accueil, le lieu où panser ses blessures, mais sans oublier... La première génération porte, gravées en elle, ces images atroces, qu'elle a su transmettre aux générations nouvelles, en attendant que sa nouvelle patrie, la France, prenne l'initiative que nous prenons enfin aujourd'hui, et qui ouvrira seule la voie d'une réconciliation avec la Turquie.

Leur patrie, la France, ai-je dit. Dès son arrivée en France, le peuple arménien a été un modèle d'intégration, et a contribué à la croissance de l'intelligence française. Nous voyons tous, dans nos circonscriptions, ce peuple qui s'est installé modestement, discrètement, et qui a d'abord dû prouver qu'il était capable d'éduquer dignement ses enfants, dans l'esprit de l'école républicaine, de bâtir ses entreprises, ses églises, ses centres culturels, ses associations, et de contribuer à la grandeur des dernières décennies de notre pays. Son histoire aujourd'hui se confond avec la nôtre. Oui, ce sont tous ceux-là qu'il faut rendre encore plus fiers d'être Français en votant ce texte. Et c'est en pensant à la communauté arménienne de ma région, à ces gens parmi lesquels j'ai si souvent eu le sentiment d'être citoyen arménien, que je ressens beaucoup de fierté en votant aujourd'hui la reconnaissance du génocide dont leur peuple a été victime. (*Applaudissements sur les bancs du groupe du RPR*).

M.Richard Cazenave -

Je souhaite dire à tous mes collègues:

merci de nous permettre de vivre une belle journée pour la France, un de ces moments de grâce où un souffle commun nous porte et exhale de nous le meilleur. C'est un moment rare, que nous nous souviendrons tous d'avoir vécu ensemble. Il y a des jours où nous savons nous rappeler que la France est belle, quand elle est fidèle à ses valeurs et à son histoire, qui ont fait que c'est surtout chez nous que les rescapés du génocide sont venus chercher la liberté et l'espoir. Cette reconnaissance, nous la leur devons. Mais nous la devons aussi à nous-mêmes, par fidélité à la grandeur de notre pays, à l'idée que nous avons d'une France qui occupe une place à part dans le concert des nations, et dont la voix garde à jamais dans le monde un écho particulier. Fidélité aussi à la promesse que nous nous sommes faite, membres du groupe d'amitié, de faire triompher la vérité, sans laquelle on ne peut se regarder dans son miroir sans amertume.

Oui, je veux remercier nos collègues du groupe socialiste et du groupe d'amitié, qui ont pris l'initiative de ce texte et ont su le conduire jusqu'au débat public. S'ils ont pu le faire, c'est aussi parce que, sur ces bancs, d'autres propositions identiques les ont aidés à obtenir la neutralité, à éviter le veto qu'ils auraient pu rencontrer, par exemple, si Jean-Louis Debré n'avait été présent ce matin. Ne gâchons pas ces moments; sachons les vivre ensemble. Et sachons porter ensemble toutes les conséquences de cette loi, qui s'impose à tous et sera désormais la loi de la République. Elle fera barrage au révisionnisme, cette insulte à la souffrance des victimes; elle donnera un caractère officiel à la commémoration; elle devra trouver toutes ses conséquences dans les relations internationales. Si ce bref article n'avait pas une telle portée, pourquoi tant de pressions se seraient-elles exercées ces derniers temps ?

Mais cette exigence de vérité n'est pas un obstacle à la réconciliation entre Arméniens et Turcs. L'Arménie, qui l'a redouté, ne le redoute plus, et nous devons aussi entendre cela. Cette exigence n'est pas dirigée contre la Turquie moderne, dont nous attendons qu'elle comprenne les valeurs qui font cette Europe dans laquelle elle aspire à entrer.

Oui, nous accomplissons aujourd'hui un acte majeur. Nous pouvons en être fiers ensemble, comme les jeunes Arméniens seront fiers de leur pays, la France. (*Applaudissements sur tous les bancs*).

M. André Santini -

J'ai tenu à être présent lors de ce moment historique. Car nous sommes ici un certain nombre de vieux routiers —je n'ose dire, Monsieur le ministre, d'anciens combattants (*Sourires*)— qui luttons depuis des années pour que la France reconnaisse ce génocide —que ce soient mes collègues Rochebloine, Blum, Foucher, Lellouche, Cazenave, Dupont-Aignan, et aussi Rouquet, Adevah-Pœuf, Hermier... Je ne suis pas en train de faire de la politique. Alors que ce texte va être enfin voté par l'Assemblée unanime, n'offrons pas à nos amis arméniens un nouveau théâtre d'ombres. J'ai été surpris, Monsieur le ministre, de vous entendre dire que le Gouvernement «prenait acte» de cette initiative parlementaire. Cela m'inquiète. On me dit que Patrick Devedjian n'a pas été très courtois envers vous. Mais j'ai été ministre, et, quand on m'envoyait quelque part, je savais bien que mon numéro dans le protocole avait quelque signification. Il est vrai que le Gouvernement aurait pu saluer plus fortement cette initiative du groupe socialiste, soutenue par le Parlement.

Quoi qu'il en soit, il ne faut plus de faux-semblants. Qu'on ne nous dise pas qu'il y aura des problèmes d'ordre du jour avec le Bureau du Sénat. Nous pourrions vous aider (*Sourires*), ayant là-bas quelques contacts; l'opposition pourrait ainsi se rendre utile... (*«Très bien!» sur quelques bancs du groupe socialiste*). Nous pouvons intervenir auprès du Sénat pour obtenir que cette «niche» soit transmise rapidement.

Surtout, c'est le Gouvernement qui va être jugé. Ceux d'entre nous qui sont engagés depuis longtemps en faveur de la cause arménienne ont rencontré beaucoup de déconvenues dans leurs formations politiques respectives.Alors, nous vous demandons de ne pas amuser le tapis. Je suis sûr que la bonne foi est au rendez-vous. L'Assemblée, qui va voter la proposition, demande au Gouvernement d'être désormais, son interprète. Le Sénat se prononcera à son tour très rapidement, et pour une fois nous n'aurons pas déçu nos amis de la communauté arménienne. C'est une simple question de justice. ! (*Applaudissements sur les bancs du groupe UDF, du groupe du RPR et du groupe communiste*).

M. le Secrétaire d'Etat -

Je le répète, le Gouvernement donnera suite au texte que l'Assemblée va voter. La discussion parlementaire va se poursuivre devant le Sénat, dont la Conférence des présidents fixe l'ordre du jour. Les intentions du Gouvernement sont parfaitement claires: l'examen de ce texte doit aller jusqu'à son terme. Soyez rassuré, et pas de mauvaise polémique entre nous ! (*Applaudissements sur de nombreux bancs*).

M. Roger Meï -

Nous proposons, par notre amendement 1, de rédiger comme suit l'article unique : «La République française reconnaît officiellement et condamne le génocide perpétré contre le peuple arménien, de 1915 à 1922, par le gouvernements turc de l'époque, sous l'Empire ottoman».

La reconnaissance du génocide doit s'accompagner en effet de la dénonciation du gouvernement turc de l'époque, comme nous le faisons pour la responsabilité de l'Allemagne nazie dans le génocide de 1939-1945. Le peuple turc, dans sa marche vers la démocratie, a intérêt à tirer les leçons de son histoire, comme chaque peuple. On n'est pas anti-allemand quand on dénonce les crimes nazis, on n'est pas anti-turc quand on dénonce la responsabilité du premier génocide de notre siècle. Si le peuple et le gouvernement turcs avaient tiré les leçons du passé, des massacres auraient-ils encore lieu aujourd'hui en Turquie, et l'armée turque aurait-elle envahi Chypre ?

M. le Rapporteur -

La commission n'a retenu aucun amendement, les signataires de la proposition ayant souhaité que leur texte soit accepté sans modification. Avec l'appui du président Jack Lang, nous nous sommes ralliés à cette position et avons adopté sans aucun changement cette rédaction réfléchie et mesurée.

M. Roland Blum-

Notre amendement 8 rectifié tend à rédiger ainsi l'article unique: «La France reconnaît officiellement le génocide perpétré contre les Arméniens de 1915 à 1922». «Officiellement» nous paraît plus significatif que «publiquement», et la référence aux années 1915 à 1922 plus conforme à la réalité historique.

M. le Secrétaire d'Etat -

Le Gouvernement, je l'ai dit, estime que ce n'est pas à la loi française de qualifier cet événement, si entier que soit notre accord sur sa réalité historique. Nous devons poursuivre un travail auprès du peuple turc lui-même pour qu'il se réapproprie son histoire et l'assume. C'est à quoi s'emploie la France au sein des organisations internationales. Je ne vais donc pas participer à la discussion sur les amendements, auxquels je dirai simplement que je suis défavorable. A titre personnel, le texte me paraît se suffire à lui-même et répondre parfaitement à l'objectif que s'est fixé l'Assemblée.

M. Daniel Marcovitch -

J'ai dans la main un rapport de plus de 40 pages; la commission, sous la présidence de Jack Lang, et avec le soutien de M. Jean-Bernard Raimond, était tombée d'accord pour qu'aucun amendement ne soit déposé, considérant que la simplicité de cet article en faisait la force.

Ce texte est indissociable du rapport qui le précède, et qui ne laisse aucun doute sur les conditions du génocide, sa date et ses responsables. Le rapport établit clairement que de 1915 à 1922, le gouvernement turc, ou une fraction de ce gouvernement, a fait perpétrer un génocide contre le peuple arménien. Rajouter deux mots à l'article unique ne peut que l'affaiblir. La reconnaissance du génocide, nous la faisons publiquement. Jamais les tribunes ont été aussi pleines à l'occasion d'une niche parlementaire. Tous les Arméniens et les démocrates du monde entier sont ce matin à notre écoute. Remplacer «publiquement» par «officiellement» donnera-t-il plus de force à notre déclaration ? C'est son caractère public qui lui confère toute sa valeur. Un autre amendement tend à ce que le Gouvernement commémore officiellement la date du 24 avril. Or le gouvernement français ne commémore que des événements qui se sont produits sur son sol ou qui l'ont concerné directement. Dans nos municipalités et à Paris se déroule chaque année une commémoration officielle, mais on ne peut pas demander au Gouvernement de faire ce qu'il n'a jamais fait, y compris pour le génocide juif. Il existe toutes sortes de manifestations commémoratives, mais il n'y a pas en France de journée officielle de la Shoah.

J'y insiste, la force du texte réside dans sa simplicité, et dans le rapport très complet qui le précède. (*Applaudissements sur les bancs du groupe socialiste*).

M. Robert Pandraud -

Je pense aussi que la valeur de beaucoup de textes législatifs tient à leur simplicité. Nous sommes fiers aujourd'hui de voter un texte simple.

Sans doute la rédaction n'est-elle pas parfaite. Plutôt que «publiquement», «officiellement» n'étant pas meilleur, j'aurais préféré «solennellement». De même, «génocide perpétéré contre le peuple arménien» est plus clair que «génocide arménien».

M. Pierre Lellouche -

Je m'inquiète de la signification que peut prendre ce qui se passe ici ce matin. Une question est posée : l'Assemblée peut-elle légiférer sur le sujet qui nous occupe ?

Il y a là un problème de droit important. M. le ministre dit qu'il «prend acte», sans que cela l'engage lui-même, puisque l'Assemblée n'a pas à légiférer sur un tel sujet. Mais c'est pourtant ce que nous faisons, et cela engage le Gouvernement français, car nous sommes la souveraineté nationale —tout comme c'est nous qui donnons force de loi aux traités. (*Applaudissements sur de nombreux bancs*).

M. Georges Sarre -

La commission des affaires étrangères a pris la position que dicte la sagesse. Il va de soi, Monsieur Pandraud, que la France reconnaît «officiellement», «publiquement», «solennellement» le génocide puisqu'elle adopte une loi à ce sujet. Proposer l'adjonction d'un adverbe reviendrait à jeter une ombre sur la souveraineté nationale: car si ce que nous faisons n'était pas public, officiel, solennel, nous ne serions plus l'Assemblée nationale ! Il convient donc de s'en tenir à l'article unique. (*Applaudissements sur de nombreux bancs*).

M. Guy Hermier -

J'entends bien l'argument de la simplicité. Mais l'amendement tend aussi à préciser qui a porté la responsabilité du génocide.

M. Alain Calmat -

C'est dans le rapport !

M. Guy Hermier -

Alors pourquoi ne pas l'inscrire dans la loi ? Ce serait le moyen d'en finir clairement avec 83 ans de silence.

M. Roger Meï -

Quand on parle de génocide de 1939-1945, on cite toujours l'Allemagne nazie. Pourquoi ne pas mentionner ici la responsabilité du gouvernement turc de l'époque ?

M. Jean-Paul Bret -

En rester à une formule simple et claire, c'est la condition de l'efficacité. A quelques pas d'ici, j'ai vu la banderole des manifestants arméniens : «La France doit reconnaître le génocide arménien». Reprenons dans la loi cette formule toute simple.

L'amendement 1,mis aux voix, n'est pas adopté, non plus que l'amendement 8.

M. Roger Meï -

L'amendement 2 complète ainsi l'article : «Le Gouvernement est chargé d'en assurer chaque année la commémoration sur le sol national et d'œuvrer à sa reconnaissance par la communauté internationale».

Reconnaître le génocide dont fut victime le peuple arménien, c'est se prononcer pour que ce crime contre l'humanité s'inscrive dans les mémoires et serve d'enseignement pour empêcher son renouvellement. Par ailleurs, alors que tous les gouvernements turcs se sont refusé à reconnaître le génocide arménien et qu'une vaste campagne internationale est organisée afin de contrecarrer le mouvement d'opinion en faveur de cette reconnaissance, il est essentiel que la France s'engage à œuvrer au sein de la communauté internationale pour la reconnaissance du premier génocide du XXème siècle.

L'amendement 2, repoussé par la commission et le Gouvernement, et mis aux voix, n'est pas adopté.

L'article unique, mis aux voix, est adopté. (*Sur tous les bancs, Mmes et MM. les députés se lèvent et applaudissent longuement*).

APRES L'ARTICLE UNIQUE

Les amendements 5 de M. Rochebloine, 3 de M. Hermier, 7 de M. Rochebloine, 4 de M. Hermier, 6 de M. Rochebloine, repoussés par la commission et le Gouvernement et successivement mis aux voix, ne sont pas adoptés.

La séance est suspendue à 11 heures 40.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 7
MARDI
7 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·414 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.414

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ, արաբականացումը ի գործու դարձաւ Յուլիս 5–ին, բաւական դժգոհութիւն յառաջացնելով երկրի մէջ մէջ, որ արդէն սարսափի կեանք մը կ'ապրի տարիներէ ի վեր։ Դասական արաբերէնը այլեւս պարտադիր պաշտօնական լեզուն է, արգիլուած են ալժերական առաքելքները, պէրպէրը (Գապիլոյինեներու լեզուն) եւ ֆրանսերէնը։ Գապիլիոյ մէջ, բարկութիւնը մեծ է, բայց ցոյց, բողոք արգիլուած են, մինչ Ալժերիոյ ամէնէն զարգացած շրջանն է, որ երկրին առած է մտաւորականները, դրագէտները, արուեստագէտները։ Դասական արաբերէնը ծանօթ չէ նոյնիսկ բազմաթիւ երեսփոխաններու։ Արաբականացման այս օրէնքը քուէարկուած էր 1996–ին եւ գործադրութեան կը դրուէր 1998 Յուլիս 5–ին։ Հակառակ ոստիկանական ուժերու արգելքին, ցոյցեր տեղի կ'ունենային, պատառներու վրայ կը կարդացուէր՝ «Արաբներ չենք»։ Այս կարգադրութեան վնասները բազմաթիւ են, առաջին տուժողները, անշուշտ, Գապիլներն են, կայ նաեւ ֆրանսագիր մամուլի պարագան եւ պէտք չէ մոռնալ որ Ալժերիա բազմատարր ընոյթ ունի։ Գապիլիոյ մէջ, պէրպէր մշակութային Շարժումը սուգի օր հռչակած էր Յուլիս 5–ը։ Օրէնքը որ կը բաղկանայ ութ կէտերէ, կը նախատեսէ որ հանրային բոլոր ապատարկութիւնները այլեւս միայն արաբերէն պիտի գործածուին բոլոր ձեւակերպութեանց համար, ժողովներու եւ պաշտօնական հաւաքոյթներու ընթացքին ուրիշ որեւէ լեզու արգիլուած է, ֆիլմերը, մշակութային կամ պիտական յայտագրերը միայն արաբերէն կրնան ըլլալ, նոյնն է պարագան ծանուցումներու համար, 1000–էն 5000 տինարի (100–էն 550 Ֆր·) տուգանքի կը դատապարտուի ով որ արաբերէնէն զատ որեւէ լեզուով փաստաթուղթ մը տորբադրէ եւայլն, եւայլն։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ընդդիմադիր երեսփոխաններուն ամէնէն ծանօթներէն մէկը՝ ղօղաւար Լեւ Ռոխլին, 51 տարեկան, սպանուած է Յուլիս 2–էն 3–ի լուսնալիք պիչերը։ Դիակը յայտաբերուած է իր տաչային մէջ, Մոսկուայէն չուրջ 30 քիլոմեթր հարաւ – արեւմուտք։ Ապահովութեան սպասարկութեան (նախկին ՔՒ.Կ.Պ.) համաձայն, ոճիրը քաղաքական դրդապատճառ չունէր եւ քիչ վերջ արդէն պարզուեցաւ որ Չէչէնիոյ պատերազմին այս հերոսը սպանուած է իր կնոջ կողմէ, քունին մէջ, ըստ կնոջն իսկ խոստովանութեամբ։ Հակառակ այս խոստովանութեան, կասկածներ կան, քանի որ Ռոխլին ուղղակի մրցակից մը կը նկատուէր Ելցինի։ «Փիկառօ»ի տուած իր մէկ հարցազրոյցին ընթացքին, ըսած էր· – «Կենսական երեք հանդրուան կայ կեանքս մէջ։ Առաջինը՝ Աֆղանիստանն է, երբ հասկցայ որ ճակատամարտ մը կը մղէինք՝ որ մերը չէր։ Երկրորդը՝ Չէչէնիան էր, ուր բանակին ոտիլեցին որ կռուի իր իսկ ժողովուրդին դէմ։ Վերջին ցնցումը եղաւ, երբ նշանակուեցայ Դուման պաշտպանութեան յանձնախումբին պուխը եւ յայտաբերեցի կաշառակերութիւնը որ կ'ապականէր Պեռութիւնը։ Հակկայ որ Ելցին երկիրը քանդելու վրայ էր եւ հարկ էր կռուիլ իրեն դէմ քաղաքականութեան պէնքերով»։ Երբ յաղթած էր Չէչէնիա, մերժեց պինուրական չքանչանը, առարկելով որ չի կրնար ազգ մը ընդունիլ իր հոգեմտին վրայ տեղի ունեցած պատերազմի մը համար։ Ինք է որ երեւան հանած էր զինամթերքի ապօրինի յանձնումը Հայաստանի եւ վրդոված էր իշխանութեան լռութենէն։

Լ· ԺՈՍՓԷՆ բաւական ինքնադոհ է, կը խորհի որ ամէն ինչ աւելի լաւ կ'ընթանայ Ֆրանսայի մէջ եւ որավհետեւ ամբողջ երկիրը Ֆութպոլի մթնոլորտի մէջ կ'ապրի, ինքզինքը կը նկատէ Լմէ Ժադէի եւ Զիտանի խառնուրդ մը (Ֆրանսական խումբին մարզիչը եւ լաւագոյն խաղացողներէն մէկը)։ Եւրոպա Մ'Կ ձայնասփիւռի կայանի մամուլի ակումբին Յուլիս 5–ի յայտագրին ընթացքին է որ Ժոսփէն պարզած է իր իշխանութեան 13 ամիսներու հաշուեկշիռը։

ԷՒ – ՓԷ – ԷՒ–ի երիտասարդներու ամբողջ համալսարանին որ տեղի ունեցաւ Թուլուզ չաթթաւերջին (Յուլիս 4–5), միշտ գոհ Ֆութպոլի ընդհ· մթնոլորտին, բարեկամական մրցում մըն ալ դէմ առ դէմ հանեց երիտասարդները եւ նուագ երիտասարդները (Սարքոզի, Լըլուշ, Ֆր· Պարուէն եւայլն), Սեկէն մերժած է իրաւարի դերը, առարկելով որ արդէն իր ամէնօրեայ պաշտօնն է։ Տարակարծութիւնները չատ են, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի Եւրոպայի (Ամթերտամի դաշնագիր), բայց, Սարքոզի յայտարարեց որ քանի որ դաշինքը Շիրաքի ուզածն է, անտրամաբանական պիտի ըլլար ԷՒ–ՓԷ–ԷՒ–ը գօրակոչի ենթարկել անոր դէմ։

ՏՕԹՐ մեծ աւերներ կը գործէ քանի օր է Յունաստան, Ալպանիա եւ Հարաւային – Իտալիա ուր չաթթաւերջին 20 հոգի մեռած է։ Յունաստանի մէջ Յուլիս 4–ին եւ 5–ին հրշէջներ պայքարած են հրդեհները դէմ, փրկելու համար մանաւանդ Փարնէսը որ Աթէնքի «կանաչ թոքերը» կը նկատուի։ Ջերմաստիճանը 45 աստիճանի հասած էր, նոյնը Ալպանիա, մինչ Հռոմ մինչեւ 47 – 48 աստիճանի իսկ հասած է։

ՖԼՈՐԻՏԱՑԻ ՄԷՋ, հինգ չաթթուան ընթացքին 180 հազար հեկտար անտառ հրոյ ճարակ եղած է եւ ամբողջ շրջանը կ'սպառնայ որ անձրեւ եւ վերջ դանեն հրդեհները, որոնց պատճառաւ 100 հազար հոգի տեղափոխուած է։ Վնասները 500 միլիոն տոլար կը գնահատուի։

ԹՒՐՔԻԱՆ ՄԷՋ, Յուլիս 2–ին 51 թոն թմրեցուցիչ (դիմաւորաբար օփիում եւ հեռոյին) մոխիր դարձած են, պաշտօնական արարողութեան մը ընթացքին, նախագահ Նաթամիլ եւ ՄԱԿ–ի փոխ – քարտուղար եւ թմրեցուցիչի ծրագրի տնօրէնին ներկայութեան։ Արժէքը 700 միլիոն տոլար է եւ Իրան, այս ձեւով, օրինակ կ'ուզէ ծառայել։

«ԿՈՎԿԱՍ ԱՆԶԱՏՕՂԱԿԱՆ ՎԱՐԱԿՈՒՄԸ» խորագրուած յօդուածով մը Լօր Մանտելսիլ «Փիկառօ»ի Յուլիս 6–ի թիւին մէջ, կը վերլուծէ չրջանին պատկերը։ Ցեղային մրցակցութիւնները, աճող ոճրագործութիւն, տնտեսական դժուարութիւններ այս անգամ տակնուվրայ կ'ընեն Տաղստանը, ուր ապստամբութեան վախ կայ։ Ռազմագիտական վայր մըն է, սահմանակից Չէչէնիոյ եւ կենսական հանդրուան մը բաքուէն դէպի Սեւ ծով նաւթուղիին համար։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՐԱՒԸ (Ատանա, ձէյհան) նոր ցնցումներ պատահեցան Յուլիս 4–ին եւ քանի մը հարիւր վիրաւորներ կան, ընդհանրապէս՝ թեթեւ։ Ցնցումէն աւելի (5·5 Ռիխթէրի վրայ) մարդիկ վիրաւորուած են խուճապի մատնուած ըլլալով։ Շաբաթ իրիկունն ալ, Յուլիս 4–ին, մէկ հոգի մեռած է Պոլիս մէկ ժամ տեւող փոթորիկի մը ընթացքին, որ նաեւ Թեքիրտաղ ալ վնաս գործած է։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

Նախագահ Շիրաքի ափրիկեան ճամբորդութեան ընկերացած է «Հիւրրիյէթ»ի Փարիզի թղթակիցներէն մէկն ալ։ Թերթին Յուլիս 6–ի թիւին մէջ ան կը դրէ թէ նախագահին մօտիկ շրջանակէն երեն յայտնած են որ Ժ· Շիրաք մեծապէս վրդոված է Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւին քուէարկութենէն, բայց խուսափած է այդ մասին հարցումներու պատասխանելէ։ Թուրք թղթակիցը կ'ըսէ թէ Ժ· Շիրաք Հայաստան այցելութիւնը յետաձգելով արտայայտած է իր հակազդեցութիւնը։ Ան ըսած է միայն թուրք լրագրողին թէ կ'ուզէ որ Ժամ առաջ Թուրքիա Եւրոպայի մաս կազմէ։ Հաւատած է նաեւ որ որոշ երկիրներէ հակազդեցութիւն դանելով հանդերձ, ամէն տեղ կը կրկնէ թէ Թուրքիան պէտք չէ Եւրոպայէն դուրս ձգուի։ Ֆրանսայի նախագահը «Հիւրրիյէթ»ի միջոցով իր սէրն ու բարեւները հաղորդած է Թուրք ժողովուրդին ու ըսած· «Հակառակ կարգ մը երկիրներու ընդդիմութեան, կերպով մը Թուրքիոյ փաստաթուղթ եմ եւրոպայի մէջ ու պիտի շարունակեմ մեր այդ ընթացքը»։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ՅԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 3 / 6)

ՆԱԽԱԳԱՀԷՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆԸ
ԴԺԳՈՀԱԾ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ
ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

Յուլիս 3–ին նախագահին արտաքին քաղաքականութեան խորհրդական Արամ Սարգսեան ըսած է որ ինք համաձայն է Արտաքին Գործերու բանբեր Ազնէն Գասպարեանի այն միտքին թէ Ֆրանսայի Ելեւանի դեսպան Մ· Լըկրայի Հայաստանի նախագահին կեցուածքին մասին եւ հայկ· դիւանագիտութեան արժեւորումը անյարիր է դիւանագէտի ընթացքին։ Այդ արժեւորումը կը վերաբերի դեսպանին հարցազրոյցի մը յայտնած միտքին թէ «հաւանական է Հայաստանի մեկուսացումը»։ Ա· Սարգսեան ըսած է որ Ֆրանսան Հայաստանի համար կարեւոր երկիրներէն է, նաեւ ռազմավարական գործընկեր, բայց այս պարագային դեսպանին ընթացքը կարելի է նկատել Հայաստանի ներքին գործերուն միջամտութիւն։

Նոյն օրը նիւթին մասին լրագրողներու հարցումներուն պատասխանելով Ռ· Քոչարեան ըսած է թէ ինք այն մօտեցումը ունի որ Մ· Լըկրայի հարցազրոյցին արձագանգը համարժէք չէ անոր։ Աւելցուցած է թէ ինք որեւէ հարց չի նշմարեր Հայաստան – Ֆրանսա յարաբերութիւններուն մէջ որոնք կը զարգանան աշխուժօրէն։ Ռ· Քոչարեան ըսած է· «Կայիճ ինչ որ շեշտաւորումներ որոնիմ մի գուցէ այնքան էլ հաճելի չէիմ, բայց այնուամենայնիւ դա պաշտօնական յայտարարութիւն չէր»։

*
**

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԸ
ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Յուլիս 3–ին Երեւան ժամանած են Ռումանիոյ նախագահը Ի· Կոնստանտինեսքու եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը։

(Շար·ը Դ· էջ)

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԶԱԺԱԿ

ԴԷՊԻ ԿԷՍ ԱԽԱՐՏԱԿԱՆ

Ուրբաթ, Յուլիս 3–ին, ժամը 16–էն սկսեալ կեանքը զատար մը կ'արձանագրէր բովանդակ Ֆրանսայի մէջ, գործադուլները ժամը 15–էն իսկ արտօնութիւն կուտային որ աշխատաւորները մեկնին, սրճարաններ հեռատեսիլի հսկայ պատառներ կը վարձէին յաճախորդներուն համար եւայլն, եւայլն։

Ժամը 16·30–ին է որ Սէն – Տընիի մարզադաշտին վրայ իրենց մրցումը կը սկսէին Ֆրանսա եւ Իտալիա։ Այս վերջինը կը կիւրարկէր իր աւանդական պաշտպանողական ռազմավարութիւնը եւ կանոնադրական ժամանակաշրջանը վերջ կը գտնէր 0 – 0 արդիւնքով։ Երկու յաջորդական երկարաձգումներն ալ, 15–ական վայրկեան, արդիւնքը պիտի չփոխէին եւ ի վերջոյ փենալթիներու չնորհիւ է որ Ֆրանսա կը յաղթէր 4 – 3։ Ամբողջ երկիրը կը ցնծար՝ «Շահեցա՛նք, չահեցանք», ժողովուրդը կ'երգէր, կը պարէր, եռադոյն ի ձեռին, Շան – զ'Էլիզէն ողողուած էր բազմութեամբ, ոչինչ կար աւելի կարեւոր քան՝ Ֆութպոլը եւ Ֆրանսայի յաղթանակը։

Նոյն իրիկունը, այս անգամ Նանթլ մէջ է որ Պրազիլ կը մրցէր Դանիոյ դէմ։ Ինչ որ չատ դիւրին կը կարծուէր Պրազիլի համար բնաւ ալ այդպէս չեղաւ, Դանիացիները որ առաջին կօլը նշանակեցին բաւական դժուարութիւն տուին Պրազիլցիներուն։ Ի վերջոյ Պրազիլ յաղթեց 3 – 2։

Շաբաթ, Յուլիս 4–ին տեղի կ'ունենային քառորդ աւարտականներու վերջին երկու մրցումները։ Մարսէյլի մէջ Հոլանտա յաղթեց Արժանթինի 2 – 1։

Մեծ անակնկալը սակայն վերապահուած էր նոյն իրիկուան Գերմանիա – Խրուաթիա մրցումին որ տեղի կ'ունենար Լիոն։ Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն էր որ Գերմանիոյ յաղթանակը անվիճելի էր։ Եւ ի՛նչ կը պատահէր, Գերմանիա ոչ միայն կը պարտուէր, այլ չատ ծանր պարտութիւն մը կը կրէր, քանի Խրուաթիները կը յաղթէին 3 – 0։ Անխառնունակ վախճան մը Գերմանիոյ խումբին համար որ վարժուած է բաժակի յաւակնիլ։

Խրուաթներու ուրախութիւնը անսահման էր անչուշտ եւ մարզիչը դիտել կուտար որ նորանկախ (Խրուաթիա անկախացաւ 1991–ին եւ այդ անկախութիւնը ճանչցող առաջին երկիրն էր՝ Գերմանիա···) այս փոքրիկ երկրին (4 միլիոն բնակիչ) դոյութիւնը զոր աշխարհ մեծ մասամբ կ'անգիտանայ, կը յայտնուի իր ֆութպոլին միջոցաւ։

Ուրեմն կէս աւարտականներուն դէմ առ դէմ են Պրազիլ եւ Հոլանտա, երեքչաբթի Յուլիս 7–ին Մարսէյլ եւ Չորեքչաբթի Յուլիս 8–ին, Ֆրանսա եւ Խրուաթիա Սէն – Տընի։

Աւարտականը տեղի կ'ունենայ կիրակի Յուլիս 12, ժամը 21–ին Սէն – Տընի, բայց նախապէս, Յուլիս 11–ին, մրցում մը տեղի կ'ունենայ Փարք տը Փրէս, երրորդ տեղին համար։

ՍՓԻՒՌՔ ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԻՋՈՑՆԵՐՆ ՈՒ ՆՊԱՏԱԿԸ ԸՍՏ Ռ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

Մայիս 28–ի հանդիսութիւններուն առիթով Երեւան մեկնողներու կարգին էր ՀՕՄ–ի (Հայ Օգնութեան Միութիւն) ղեկավար պատասխանատուներէն մը: Այս կազմակերպութիւնը նոյն օրերուն պատրաստած էր Հայաստան – Սփիւռք կապերուն նուիրուած գիտաժողով մը եւ ուրուն մասնակցեցաւ վրոփ. Ռ. Յովհաննէսեան: Իրեն հետ Նանէ Մակուչեանի կատարած հարցազրոյցը («Ազգ», Յունիս 17) ուշադրութ նկատմանբ կ'ընէ այս մարդին մտքին չատ յանախ կրկնուած կապարներու առընչութեամբ:

Սակայն, զրոյցի բաժինէն առաջ հետաքրքրական են Ն. Մակուչեանի նախաբանին մէկ – երկու մասնանշումները: Անոնք նախ կը վերաբերին հանդիպումին ընթացքին, ապա հոն յայտնուող միտքերու: Ան կը զրէ թէ Ռ. Յովհաննէսեանի երեսքը «ընդհանուր ազգագուածութեան մթնոլորտում կատարեալ քեկում եղաւ»: *Այդ ձգձգուածութիւնն ալ կը բացատրուի անով որ մինչ այդ խօսողները մեծ մասով Հ.Յ.Դ.–ի անդամ կամ համակիրներ էին «ուստի գաղափարախօսական մասերը յաճախ կրկնւում էին, ազդելով նիստի տիւնամիկայի վրայ»:*

Երկրորդ մասնանշումով մը զրուցավարը կ'ընէ թէ զիտաժողովին ղեկուցումներուն առանցքը եղած է Հայաստանի իշխանութիւններուն հետ բանակցութեան նստելու զաղափարը որ սակայն մենախօսութեան վերածուած է եւ փափաք մնացած, քանի որ իշխանութիւններէ մարդ ներկայ չէ գտնուած, գոնէ յայտնուած փափաքը արձանագրելու համար: Եւ վերջապէս, «ազգային միասնութեան» զաղափարն ալ որ ամէնէն աւելի կրկնութեան նիւթն է, այն տպաւորութիւնը գործած է որ «չարչրկւում էր» թէ՛ Սփիւռքէն հասածներու, թէ ընդհանուր առմամբ Հայաստանցի պաշտօնեաներու բերնին մէջ: Այս զաղափարին ոչ առարկայական ըլլալու հաւանականութեամբ կը փորձէ բացատրել Ն. Մակուչեան Սփիւռք – Հայաստան յարաբերութիւններուն նկատմամբ տարբեր հասուածներու անտարբերութիւնը:

Այս մասին որոշ յստակութիւն մը բերելու նպատակով ալ առաջին հարցումը կը չօշափէ ազգային միասնութեան բնոյթը. ի՞նչ կը նշանակէ ան, ի՞նչ է նպատակը: Ռ. Յովհաննէսեան կը բացատրէ թէ միասնութեան զաղափարախօսութիւնը առնուազն նման է բոլոր Հայերուն մօտ: Տարբերութիւնները ատոր իրագործումին հասնելու ձեւերուն մասին են, ինչ որ «արդէն ռազմավարական հարց է»: Ժամանակը հասած կը նկատէ Հայաստանի իշխանութիւններուն, զիտնականներուն եւ մտաւորականներուն որ զործնականներ քայլեր առնեն Սփիւռքի ներկայացուցիչներու հետ նստելու եւ մտածելու. միասնական ազգ արարքին նպատակը պիտի ըլլայ տեսնել թէ որքա՛ն կրնանք խօսիլ ընդհանուր զաղափարախօսութեան, ռազմավարութեան եւ զերերու բաժանումի մասին: Առանց ատոր, ամէնքս անլստարար եւ յաճախ տարբեր ճամբաներով կ'ը զիմենք նոյն նպատակին, ինչ որ կ'ուշացնէ արդիւնքը եւ պատճառ կ'ըլլայ որ աշխատանքը կրկնուի: Մինչդեռ, ինչպէս կ'ընէ փրոֆէսէօրը, եթէ Սփիւռքի ու Հայաստանի զործունէութիւնը համակարզուած ըլլայ, աւելի կ'արագանայ ընթացքը դէպի ընդհանուր նպատակներ:

Ցաջորդ հարցումը կ'ուղղի զետեղելու նպատակ – միջոց ծայրերու մէջ միասնութեան զաղափարը: Ռ. Յովհաննէսեան, ինք, այդ ծայրերուն մէջ կը զետեղէ պետականութիւնը: Կ'ընէ թէ ոմանց համար տիկա արդէն իրականացած նպատակ է ու մենք պէտք է ամբողջ մեր ուժը կեդրոնացնենք միայն այս Հայաստանին, անոր ժողովուրդին եւ զոյատեւման խընդիրներուն վրայ: Անմիջապէս կ'աւելցնէ որ «Ասիկա տրամաբանական է, հասկնալի, բայց որոշ չափով վտանգաւոր, եթէ մտածենք որ միւս գաղափարները, նպատակները ամբողջովին մէկդի պիտի ձգուին»: Կը ներկայանայ անչրջանցելի խընդիրը պետութեան պետականութեան ու նեցուկը վախճանական նպատա՞կ է երբ փոքր տարածքով անկախ Հայաստան մը ունինք. թէ՞ այս վերջինը պէտք է աւելի մեծ նպատակներու իրականացման միջոց ըլլայ: Իր կարծիքով, երկրորդն է պարագան: Առանց անշուշտ վտանգելու ներկան:

Ձիշդ հարցադրում է թէ այդ աւելի մեծ նպատակները հասարակա՞ց են հայութեան բոլոր հատուածներուն: Հարցականը կայ նաեւ Ռ. Յովհաննէսեանի համար: Ան կը հաւկնայ որ Երեւան ապրողին համար կրնայ կարեւոր ըլլալ, կամ չըլլալ հողային աւելի տարածք ունենալ: Մինչդեռ Սփիւռքի Հայուն իզձը եղած է միշտ Հայաստանի ընդլայնումը, որպէսզի իր սերունդները վերադառնան: Ձիշդ է որ ռամանթիկութեան բաժին մը կայ այս մօտեցումին մէջ, բայց ինչպէս կը չեշտէ, «վտանգուած են այն ազգերն ու ժողովուրդները որոնք չունին իրենց սեփական հողը»:

Քայլ մը եւս առնելով այս ուղղութեամբ, նիւթ կ'ընէ չօշափելի հանդրուան մը. Հայաստանի ընդլայնումին տանձնումն է ան: Հայաստա՞ն պէտք է ընդլայնէ իր սահմանները, թէ Սփիւռքին կողմէ ներկայացուի պատմական հողերու վերադարձի խնդիրը. հողեր, որոնց մէջ արտաքսուածներու անմիջական ժառանգներն են ներկայի Սփիւռքը զոյացնողները: Ռ. Յովհաննէսեան կը բացատրէ թէ լատադոյնը վերջին ձեւը պիտի ըլլար. սակայն, հարցն այն է որ այդ խնդիրը անմիջապէ՞ս պէտք է սեղան բերուի, թէ մշակուի որպէս հեռանկար, զաղափար: Առաջին տարբերակը իրեն «ոչ շատ իրապաշտ մօտեցում» կը թուի: Արդէն, մինչ այդ Սփիւռքի եւ Հայաստանի ներկայացուցիչներու երկխօսութիւն անհրաժեշտ կը նկատէ, թերեւս համազումարի ձեւով, վերջապէս նախ ճշդելու համար թէ կարելի՞ է ազգային մխանման զաղափարախօսութիւն կազմել:

Զրոյցին երկրորդ մասը առընչուած ըլլալով հանդերձ Ռ. Յովհաննէսեանի զասախօսական զործունէութեան, կապ ունի նախորդ ըսուածներուն հետ: Ան կ'ընէ թէ ամերիկեան ընկերականներու մէջ ծանօթ չէ Հայերու ցեղասպանութեան նիւթը եւ ուրեմն չկայ հանրային կարծիք այդ մասին: Պէտք է Ա. աշխարհամարտի պատմութենէն անթաժան ընել զայն, ինչպէս է Հրեաներու պարագան զոր կարելի չէ ընկերացնել Բ. աշխարհամարտին ու առանձնահատկութեան ընթացքին: Պարզ է որ հող հասնելու կանքերը նոյնպէս համեմատական չեն հրէական օրինակին. անոնք հակառակորդ չունէին, ինչպէս մենք: Երկրորդ՝ մեր զործունէութեան համեմատական միջոցներուն զով կը բանին պետութեան մը հսկայական դումարներ: Թերեւս միջին արեւելեան ազդեցութիւն զործէ, անհամեմատութեան չհասնելու համար աւելցնել, Ռ. Յովհաննէսեանի մատնանշումը թէ «մենք մեր բռնազբաղչութիւնը կ'իրականացնենք կամաւոր ուժերով. եւ եթէ այս պարագան ընկատի առնուի, զարմանալի յաջողութիւն կ'արձանագրենք»:

Ռ. Յովհաննէսեանի հետ այս զրոյցով կը չարունակուի Սփիւռք – Հայաստան յարաբերութիւններու մասին արտայայտութեան դեռին տրամադրելու «Ազգ»ի առաջադրութիւնը: Զանազան անկիւններու մէջ մեր մտաւորական դէմքերէն մէկուն ու միւսին – Գ. Պըլտեան, Խ. Թէօքէօլեան, Կ. Դալլաքեան, Ռ. Յովհաննէսեան – արտայայտութիւններուն մէջ զրեթէ միակ, այլ գլխաւոր այս հատուածակացը արդէն ի զօրու է ցոյց տալու զործնական սկիզբ մը. անշուշտ այն կանխավարկածով որ լուրջ տրամադրութիւն ունինք մզլոտած կաղապարներէն, չհանզործող ճարպիկներէն փրկելու Սփիւռք – Հայաստան յարաբերութիւններու չարչրկուած մարզը ու առողջ զետնի մը վրայ մտածելու անոնց:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

«ԱՀԵԿԱՆ»Ի ՀՈԼՈՎՈՑԹԸ

ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻ ՈՒՇԱԳԱԾ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ

ՄԱՐՈՒՇ ԵՐԱՄԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

«Գրական հաչուեկշիռ» իր յօդուածին մէջ, Գրիգոր Շահինեան կը բնութագրէ Սփիւռքի գրական կեանքը եւ պէյրութի զաղութին դերը անոր մէջ.

«... Պէյրութը չարունակեց մնալ կեդրոնը Սփիւռքի հրատարակչական եւ գրական ճիզին. ոչ միայն հոսաւ Լիբանանի գրական կարիքներուն, այլ լայնօրէն պատասխանեց նաեւ արտասահմանը: Ամերիկա, Ֆրանսա կամ Պարսկաստան ապրող տասնեակ մը հեղինակներ, մէկ կողմէ աշխատակցեցան պէյրութահայ գրական մամուլին, միւս կողմէ առանձին հատորներ տպեցին մեր քաղաքին մէջ, Աւելին՝ գրական իր չորս մրցանակներով (*) պէյրութը դարձաւ նաեւ Սփիւռքի գրականութեան գնահատող մխիթը» («Ահեկան» 68, թիւ 3 – 4):

«Անմիջական չրջանակ»ի հերթական հանդիպում – զրոյցներէն մէկը կը նուիրուի Սփիւռքի գրականութեան. զրուցողներն ալ բոլորն ալ երիտասարդներ են՝ Յարութիւն Քիւրքճեան, Վազգէն Տէմէեան, Յասմիկ Սերոբեան եւ Գրիգոր Շահինեան: Զրոյցը նախորդող խմբագրական նօթին մէջ կ'ըսուի.

«Քիչ մը տարբեր է «Ահեկան»ի մօտեցումը: Գրական մշակներու գործին մեծարանքի դասական արտայայտութիւններով մօտենալէ ասկի՝ մենք կ'ուզենք սփիւռքահայ գրականութիւն կոչուած երեւոյթին գրական ու բացատական կողմերը վերլուծել եւ ապագայի հնարաւորութիւններուն մասին խորհրդածել: Ներկայ բազմաճաշակ զրոյցը քննադատական այս մտահոգութենէն թելադրուած է մանաւանդ» («Ահեկան» 69, թիւ 1):

Անոնք իրենց զրոյցին ընդմէջէն փորձած են ապագայի գրական հնարաւորութիւնները ձեւակերպել.

– Հիմնական, բանալի հարց է չրջապատի կեանքին մասնակցելու խնդիրը:

– Սպասելի է եւ թերեւս անխուսափելի, որ նոր սերունդը նոր չրջանի պայմաններուն եւ մտայնութեան համապատասխանող գրականութիւն մը փորձէ:

– Մեծ թիւով երիտասարդութիւն մը ունինք, որ իր մտաւոր անունդը համաշխարհային մեծութիւններու գործին հետ չփուելո՛վ կը ստանայ եւ աւելի լայն մը տատոդիոն ունի: Թերեւս նաեւ ա՛յս պայմանը, որ լրացած չէր առաջ, կրնայ բախտորոշ դեր խաղալ:

– Ոչ թէ մշակոյթը մեր ժողովուրդի պահպանումին պիտի ծառայէ, այլ՝ հայ ժողովուրդին պահպանումը պիտի ծառայէ մշակոյթին:

– Հիմնականը լեզուն ըմբռնելու կամ դրելու արարքը ըմբռնելու նոր ձեւն է... տեսութեան նուազագոյն հասկացողութիւն մը, կամ ալ որոշ ըմբռնումի մը պիտակցուած կիրարկումը:

Ինչպէս կարելի է տեսնել վերը յիշուած եզրայանգումի նմանող իրենց զրոյցին ամփոփումէն, այս տղաքը ամբողջովին նոր մօտեցում մը կը ցուցաբերեն զրականութեան հանդէպ: Այդ օրերու զրական աւազանին համար, երեւոյթը քանդումի եւ ինքնիշխանութեան արարք մը թուեցաւ, մանաւանդ լեզուի պարագային.

«Կուզիլ բանի մը դէմ, որը քեզի սը նուող տուող, իմացական մարդ չինող կենսանիւթին է, ոչ միայն անկարելի է, այլեւ՝ անիմաստ: Ինքնատիպ կերպով արտայայտուելու համար, լեզուն քանդելու պէտք չկայ» կ'ըսէ Անդրանիկ Ծառուկեան, նոյն այդ բազմաճաշակ զրոյցին ընթացքին:

Սակայն լեզուն քանդելու համար չէ քանդելու այդ արարքը, նոյնիսկ կարելի է ըսել՝ քանդելու արարք մը չէ եղածը, այլ՝ լեզուն ճկելու, պեզելու, անոր նեղոյժ կարողութիւնները երեւան հանելու եւ օպտագործելու ճիգ.

«... Նորութիւնը յեղաշրջում է. անիկա ոչ մէկն է ամէն ըմբռնումի դէմ. բայց գրականութեան մէջ, ան ամէնէն առաջ լեզուին դէմ է, որովհետեւ մեր չուրջի աշխարհը չինուած է լեզուի եւ բառերու վրայ... Լեզուն մեզի նախապաշարումներով, աւելի ճիշդը՝ աւանդութիւններով կ'հասնի: Շատ մը բառեր չեն համապատասխաներ մեր հոգեկան վիճակներուն, մեր տաղնապներուն եւ ատոր համար պէտքը ամէնէն առաջ լեզուն կը բռնէ, քանդելու համար զայն» (Գրիգոր Պըլտեան, նոյն տեղը, էջ 84):

«Ահեկան»ի տղոց համար «եղածը զգալու եւ մտածելու անձնական կերպ մը աւանդապահ հաստատութեամբ արտայայտելու ճիգ մըն է, սեփական աշխարհ մը սեփական միջոցներով տալու ձգտում մը» («Ահեկան», Գարուն 67, առաջնորդող յօդուած):

Նոյնիսկ զրականութեան հիմնական հարցերը՝ ինչո՞ւ զրել կամ ինչպէ՞ս զրել, ամբողջովին կորսնցուցած են իրենց խմաստը, ինչպէս կ'ընէ Պըլտեան «Բազմաձայն զրոյց»ին մէջ:

«Կը զրենք մեր տպաւորները զրականութեան ձեւով արտայայտելու համար», կամ՝

«Մեր ներկայ ըմբռնումով՝ զրագէտին կեանքը, իր առաջադրանքները, իր ինչպէս զրելը, իր ինչու զրելու հետաքրքրական բաներ չեն այլեւս: ... Գործն է կարեւորը» (Վ. Օշական):

«Ի վերջոյ, զրականութեան զործիքը լեզուն է», – կ'ըսէ Յասմիկ Սերոբեան «Սփիւռքը եւ իր գրականութիւնը» յօդուածին մէջ («Ահեկան» 69, թիւ 1) - «... Օշական եւ Պըլտեան, որոնք միակ յեզափոխական լեզու ունեցողներն են, signifiant / signifié–ի խախտումով կը մօտենան զրականութեան: Այսինքն սինեիֆեան – մինեիֆիէ յարաբերութեան խախտումով, քանի որ լեզուի միջոցով է որ նորութիւն պիտի ստեղծուի, կամ էնթեկրասիոն ձեռք ձգուի, լեզուն քանդելով, ձեւով մը»:

Կարդալով վերի տողերը եւ ընդհանրապէս բոլոր զրոյցներուն ընթացքին իրենց արտայայտութիւնները, մարդ կը մղուի մտածելու, որ «Ահեկան»ի երիտասարդ աշխատակիցները կ'ուզէին զրական արհեստավարժութիւնը, եւրոպական չափանիշով, ներմուծել հայ գրականութեան մէջ: Ի պահու իրենց, առիկա առաջին փորձն է արհեստավարժութեան, հայ գրականութեան մէջ:

(Այստեղ ճիշդ կ'ըլլայ թերեւս նշել, որ, մեր հասկացողութեամբ, արհեստավարժութիւնը անդին կ'անցնի կեանքը չտեսնելու իրողութենէն եւ կը կապուի ոչ միայն յանձնառութեան, այլ եւ ծրագրի, պիտութեան, նպատակի եւ կանոնի):

«Ահեկան»ի երրորդ տարուան՝ 1968–ի առաջին թիւին մէջ անդլերէն երկու պիտութիւններու կը հանդիպինք, մէկը պատմուածք՝ Ամերիկա Արապեանի տոհրագրութեամբ եւ միւսը՝ քերթուած՝ Ռաֆֆի Սէթեանի գրիչով: Երկու գրութիւններուն ալ հայերէն թարգմանութիւնները տրուած են:

Երբ լեզուն է, որ անվիճելիօրէն կը ճղէ զրականութեան մը պատկանելիութիւնը, անդլերէն զրութիւններու ներկայութիւնը տարօրինակ, չըսելու համար անընդունելի կրնայ թուիլ հայ գրականութեան նուիրուած հանդէսի մը մէջ: Այս երեւոյթը խորունկ հարցի մը դոյութեան կ'ակնարկէ, օտարագիր հայ զրողներ հայ գրականութենէն ներս առնելու հարցին աւելի: Սփիւռքի մէջ հատակ առած երիտասարդներէն չատեր, քանի մը լեզուներու հատումի կէտին վերածուած են. անոնց համար երկու լեզուներն ալ նոյնքան մայրենի են. անոնք երկու, երբեմն նոյնիսկ երեք լեզուներով ալ կրնան հաւատարապէս արտայայտուիլ: Եթէ Ռաֆֆի Սէթեան անդլերէն կը բանաստեղծէ, ապա Գրիգոր Պըլտեան երկլեզու քերթողական մը ունի, ուր ֆրանսերէնն ու հայերէնը ոչ թէ զիրար կը թարգմանեն,

այլ վերաբ կը չարունակեն, իրարմէ ծնունդ առնելու առեղծուածային արարքով:

Կացութեան մը հարազատ արտայայտութիւնն է ասիկա. այս տղոց էութիւնը պատկառած է ինքնութիւններու եւ պատկանելիութիւններու միջեւ: Թէ որքան մաշելի է, կամ թէ որքան կ'արժէ նման գրական փորձ, արդէն վիճելի հարց է, որովհետեւ ընթերցողն ալ գրողին չափ ու թերեւս աւելի պէտք է գիտնայ արդարանալի չհնչել:

Հակառակ անոր, որ «Ահեկան» իր ծնունդէն իսկ յատակօրէն կը զծէր իր տարբերութիւնը միւս թերթերէն, ոչ մէկ արձագանգ ունեցած է այդ ծնունդը հայ մամուլին մէջ, Լիբանան թէ Սփիւռքի միւս զաղութները:

«Ահեկան»ի ԲԱԺԻՆՆԵՐԸ

Գրական՝ բանաստեղծութիւն, արձակ եւ թատերակ:

Սփիւռքահայ երէց եւ երիտասարդ ըղձորներու կողքին, այս բաժնին մէջ կարելի է հանդիպիլ օտարալեզու հայ գրողներու, ինչպէս՝ Վասքօ Վարուժան, Վահէ Քաջա, Ռուբէն Մելիք կամ Ռաֆֆի Սէթեան, հայրենի գրողներու՝ Յովհաննէս Գրիգորեան, Հենրիկ Էդոյեան, Կարէն Սիմոնեան, Դաւիթ Յովհաննէս, լիբանանցի գրողներու՝ Էլիաս Էլպատաուի, Հանի Ապու Սալհ, Սաիա Աբլ, Ունսի Էլհաժ, Նատիա Թուէյնի, Մօրիս Աուատ, Ֆարհան Էլ Աբիտի, Միշէլ Թրատ, Լոր Ղըրայչէպ, եւ անշուշտ օտար գրականութիւններէ անուններու՝ Ռոժէ Ժանլեթեն կամ Մոսէ Ակուեթին Կոյթիղլօ: Պէտք է նշել, որ բնագիրներով ներկայացուած գործերուն կողքին կայ հայերէն թարգմանութիւնը, խմբային աշխատանքի արդիւնք:

Հանդէսին վերլուծական բաժինը կ'ընդգրկէ գրականագիտական նիւթեր հայ թէ օտար մշակոյթներէ, հայ եւ օտար հեղինակներու գրիչով:

Գիտական, ազգային, ընկերային, եւ բաժշտական, թատերական եւ ընդհանրապէս կերպարուեստի նուիրուած բաժինները, յատուկ նկարազարդումներով, կ'ամբողջացնեն հանդէսին մշակութային դիմագիծը:

Շահեկան է գրահանդէս բաժինը, ուր կը ներկայացուին եւ կը քննադատուին նոր լոյս տեսած գիրքեր: Շահեկան է ան իսկ, որ հոն կը չրջանցուի գրականութիւնը եւ հայագիտական առընչութիւնը, ամէն նոր լոյս տեսած գիրք անպայմանօրէն դնահատելու մարմաջը, քաղաքականի եւ «եղածն ալ չիտրչեցնել»ու չմեղանքով, եւ փորձ կ'ըլլայ գրական մօտեցումով քննարկել գիրքը, անկախ հեղինակին անձէն: Յայտուն օրինակ մըն է Զարեհ Մելքոնեանի քերթողագիրքին գրախօսականը (Գ. Շահինեան, «Ահեկան» 67, թիւ 2, էջ 120):

Ստեղծագործական բաժինէն անկախ, իր հետաքրքրականութիւնը կը պահէ գրոյցներու բաժինը, որ ունի գործնականացած տեսութեան մը գրիւռը:

Այս բոլորը կը հաստատեն, որ «Ահեկան» իր կեանքի ընթացքին հետամուտ եղած է գործնականացնելու իր առաջադրանքները, գոնէ յիշեցինք այս յօդուածին սկիզբը, մանաւանդ երկրորդը, որ կ'ըսէ՝ ըլլայ հանդիսավայրը երիտասարդ եւ ժամանակակից մշակութային ձգտումներու:

«Տարիներ եաք քննելու որ ըլլանք «Ահեկան»ի հոլովոյթը, 1968-ի սկզբնաւորութիւնը որպէս նոր մեկնակէտ պիտի ներկայանայ անկասկած մեզի» (Գ. Շահինեան):

Իսկապէս երբորդ տարին կը դառնայ «Ահեկան»ի քարձրակէտը, յատակ դիմագիծով, աշխատակիցներու կուռ ցանցով, ինքզինք գտած եւ ընելիքը որոշած «Ահեկան»ով, որ ձեռնարկած է վերաուքին «Հայու նոր տիպարի մը, որ պիտի տարիներուն առանձնայ եթէ ոչ վերջնական, գոնէ յստակ դիմագիծ» (Ահեկան» 69, թիւ 1, Նոր Հորիզոն):

1970-ին կը սկսի վայրկեանը, դիմաւորելու՝ ստեղծագործական բաժնին մէջ: Կ'երեւան անունները վեթերան գրողներու, ինչպէս Զահրատի, Մրամեսնի, Ժապ Յակոբեանի, Նիկողոս Սարաֆեանի եւ Զարեհ Որբունիի:

«Ահեկան»ի կորիզային երկու անդամներ՝ Յարութիւն Քիւրքճեան եւ Գրիգոր Պալեան ձգած են պէյրութը, փարիզ ուսանելու համար: Ուրիշներ, ինչպէս Գառնիկ Մինասեան կամ Վազգէն Ալեքսանեան հասած են մինչեւ Ամերիկա եւ պաղած գրելէ: «Անոնցմէ չատեր համոզուեցան, որ գրելը իրենց կոչումը չէ» կ'ըսէ Գրիգոր Շահինեան անձնական զրոյցի մը ընթացքին:

Այս բոլորին նէթ աւելցնենք մամուլին մէջ եղած յարձակումները, կամ՝ լուռ դոյն պարագային, լռութիւնը, կրնանք հասկնալ, որ նիւթական տպնապը, թէեւ հիմնական խոչընդոտ թերթերուն համար, յարդի վերջին չիւզը ըլլար «Ահեկան»ի պարագային:

«Ահեկան, հաւաքուեցան արեւմտահայ ժամանակակից գրական անղատանին սլթնիքները, Ահեկանի էջերուն վրայ փռուած իրենց կոչտ ու զգեհիկ ստեղծագործութիւններով այդ անղատանը կոխկռտողները, իրենց թխած բառակոյտերով բանաստեղծական արուեստը պղծողները, եկան, հաւաքուեցան ուր ուսի, քիթ քիթի այս պարբերականին չուրջ...» («Ահ ... Եկան», կարօ Գէորգեան, Ամէնուն տարեգիրքը):

«Ահեկան» ուրիշներէ աւելի կը տառապի նման ելոյթներու դիմաց, որովհետեւ հաւատքը ունէր հերթական հանդէսէ մը աւելին ըլլալու: 1970-ի վերջին թիւին վրայ պարզօրէն նշուած է՝ Վերջին Թիւ:

Դրական դիտանկիւն մը որդեգրելով, կրնանք մատնել, որ «Ահեկան», ամբողջացուցած իր հոլովոյթը, բնական է որ դադրէր: Եթէ ունէր առաջադրանք մը, այսօր, երեսուն տարիներու հեռաւորութենէն կրնանք ըսել, որ կատարած է զայն: «Ահեկան»ի մէջ երեւցած անուններէն քանի մը հատը այսօր կը կազմեն վաղնդը սփիւռքահայ ժամանակակից գրականութեան եւ մշակոյթին:

«Ահեկան»ի դադրիլը իր երեւումէն աւելի «բախտաւոր» եղաւ. երբ երեւումը ընդունուած էր լռութեան պատով մը, դադրումին մասին գրեց «Երիտասարդ Հայ» թերթը, որ, իր առաջին թիւին մէջ յայտարարած էր՝ «Մենք Ահեկանը կը նկատենք իբր մեր գործելու ոճին գրական բանաձեւումը: Եթէ Ահեկանը չըլլար – իր բոլոր թերիներով հանդերձ – պէ՛տք էր ստեղծել զայն» («Երիտասարդ Հայ», թիւ 1, 1969 Դեկտեմբեր):

«Ահեկան» ամբողջացուցած էր իր հոլովոյթը:

Մ. Ե.

Հալէպ

(*) Գ. Մելիտինեցի. Հ. Սէրենկիւլեան, Հ. Ուզունեան եւ Ա.Ահիտ:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՏԻՐԱԿԱՆ ԶԱՐԹՕՆՔԸ

Աւելի քան խորհրդային այլ հանրապետութիւններ, Ռուսաստանի մէջ ուշագրաւ վերածնունդ մը կ'ապրի Օրթոտոքս Եկեղեցին: Ազնգան չեչոտուած է երեւոյթը որ ծնունդ առած է յատուկ եզրն ալ՝ «օրթոտոքսացում» կը սահմանուի ան: Կղերականները վերաբերեալ են երկկուան համայնավարական քարոզչութեան համակարգը, բայց տակաւին իշխանութեան չեն տիրացած:

Մոսկուայի պատրիարքութիւնը աւելի դիւրութեամբ ինքզինք կը պարտադրէ այն չրջանակներուն մէջ ուր մարդիկ ամէնէն լքուած ու մեկուսացածներն են: Վերջին տարիներուն բազմաթիւ եկեղեցիներ կառուցուած են արդելարանները չրջափակին մէջ, Ներքին նախարարութեան համաձայնութեամբ: Աւելորդ է ըսել որ բանտարկեալները զերիներու համակերպութեամբ կ'ընդունին ամէն քարոզ, թայց անոնց տասնէն իննը հազիւ ազատութեան չեմին ոտք դրած, լքած խուցին մէջ կը մոռնայ երկնային պատւիչները: Արդէն քարոզիչը ընտրելու ազատութիւն ալ տրուած չէ. օրինակ՝ եհովայի վկայ մը կամ Մունի աղանդաւոր մը իրաւունք չունի բանտ այցելելու:

Կայ չահագործումի կողմն ալ. բանտարկեալները երբ կը տեսնեն օրթոտոքսութեան տրուած մեծ արժէքը, այդ ուղղութեամբ հակումներ կ'արտայայտեն, որպէս բարի վարքի վարձատրութիւն ժամ առաջ ազատ արձակուելու հեռանկարով: Կայ աւելին ալ. գտնուած են բանտարկեալներ որոնք յայտարարած են թէ աղանդաւորներու ազդեցութեան տակ զրկած են իրենց ոճիրները եւ գտնուած են կրօնաւորներ ալ որոնք չնորհ խնդրած են անոնց համար:

Բանակին մէջ ուր բանակն աւելի է ազատութեան սահմանափակը, եկեղեցին նուազ ներկայ է: Պատասխանատուները կը խոստովանին որ այդ չրջանակին մէջ աղանդներու ազդեցութիւնը նուազած է հինգ – վեց տարի առաջուան բազմատիմամբ: Այդ օրերուն բոլոր զօրաբաժինները աղանդաւորական հրատարակութիւններով լեցուն էին: Այսուհանդերձ, զինուորները ոչինչ գիտեն ոչ օրթոտոքս եկեղեցիին, ոչ ալ աղանդներու մասին:

Եկեղեցիին թափանցումի չրջանակներէն են հիւանդանոցները ալ: Հոս ալ աղանդներու մուտքը արգիլուած է: Այնքան որ եհովայի վկայ մը երբ մահամերձ է, անոր զաւանակիցները արտօնութիւն չեն ունենար մօտենալու, այն յոյսով որ վերջին պահուն «իսկական հաւատք»ին կը

ՆՈՐԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Իրիս Թորոսեան – զաւակը Գեղամ եւ Սօնա Թորոսեանի – զոյգ առաջին մրցանակներու արժանացած է վերջերս:

Նախ, Մայիս 26-ին, Փարիզի Ազգային Բարձրագոյն Երաժշտանոցին (CNSMP) աւենակային երաժշտութեան առաջին մրցանակը տրուած է, ապա, Յունիս 29-ին նոյն Երաժշտանոցի տուիղի առաջին մրցանակը, դասակարգին միաձայնութեամբ: Պարտադիր կտորները եղած են Անրի Փիւսէրի փիէս տը գոնսէրը եւ Եոչիւտա Թայրայի Սիւպլիմասիոնը, եւ ազատ ընտրութեամբ Ֆելիքս Կոտֆրուայի Գարնավալ տը վընիզը:

վերադառնայ: Մոսկուայի թիւ 5 պետական հիւանդանոցին մէջ որ պատրիարքութեան հովանաւորութեան տակն է, բժիշկներէն պահանջուած է կանոնաւոր ներկայութիւն ունենալ պատարագներուն եւ յատուկ խնամք ցոյց տալ կղերական հիւանդներուն:

Օրթոտոքսութեան այս ծաւալումին նկատմամբ ժողովուրդին կեցուածքը կը պատմուի հետեւեալ մանրապատումով. երկու հոգի նստած են խոր փոսի մը եզերքը ու պարբերաբար կը նետուին անոր մէջ. անտեսանելի ուժ մը արգելք կ'ըլլայ անոնց անկումին, վեր բարձրացնելով զիրենք: Անցորդի մը որ զարմանքէն բացած աչքերով կը դիտէ տեսարանը, երկուքէն մէկը կը թացատրէ որ փոսին յատակը վերմղումի հզօր հոսանք մը կայ եւ կ'առաջարկէ ինք ալ փորձել: Անցորդը կը ցատքէ եւ չարդուփշուր կը մնայ հոն: Երկու տիպարներէն այն որ լուռ մնացած է, տեսնելով պատահածը, կ'ըսէ ընկերոջ. «հասկցաւիֆ, հրեշտակ եւն, բայց շատ զգուելի արարած ես Միխայէլ...»:

ՓԱՂՀԱՆ

PUBLICATIONS REÇUES

VAGHARSHAPAT
Documents de l'architecture arménienne
n° 23

Oemme Edizioni
1602 Dorsuduro, 30123 Venezia

ԱՐԻԳ ԱԻԱԳԵԱՆ

ՀԱՐԱԻԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԱՅՍ ՓՈՔՐԻԿ, ՆԵՂ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Մինչեւ երեկոյ հանգստութիւն չունէին կացանք նրանց ու ճամբայ ընկանք: Ղեկավար օդաչուն ծխախոտի ծուխը ծծելով եկաւ մեզ հետ:

– Իմ անունը Բոլս է, – կամացուկ ասաց նա, – ասացիք տանչո՞ր պատյա:

– Տանչորս...Տանհինգերորդը պէտք չէր տեսնել:

– Ես չեմ ուզում հանգստանալ, – ասաց Բոլսը, – որեւէ տեղ գնանք, չգիտես ինչո՞ւ, ուզում եմ խմել: Բոլորիդ հիւրասիրում եմ:

Այդ ժամանակ գեներալը մեզ կանչեց եւ զգուշօրէն կարգադրեց.

– Զարդուած ինքնաթիռի մասին ոչինչ չպատմէք: Սրանք մինչեւ երկուչորեքի մեր հիւրերն են: կարգին կը հիւրասիրէք: Չլինեմ չիմանամ, որ խմել, հարբել էք:

– Լսում ենք, գեներա՛լ, – միաձայն ասացինք բոլորս:

Նա թեռւած դէմքով նայեց Ռազեդինին.

– Չթողնէ՛ք, որ սա խմի... Եթէ մի մարդ չիմար է՝ չիմար է ի ծնէ, լսո՞ւմ էք ինձ:

– Լսում ենք, գեներա՛լ:

– Հա՛, ոչ ոք նրան չէր ասել հանկի տանչորս պատյո... Դուք հօ լաւ պիտէք, առաջին չրջանաւարտ պարսիկ օդաչուն ես էի Լոնտոնում, սրանից տասնուերկու տարի առաջ. իմ ուսուցիչը բենգն էր, ինքը մայոր էր, մայոր Բենգ: Խոսրովի, ասում էր նա, «մահուան պատյո» պէտք է կատարէք, բայց երեքից ոչ աւելի. լսում եմ, ասում էի. կատարում էի ոչ թէ լրիւ երեք, այլ երկուսուկէս, կէսը միշտ պահում էի սատանայի համար, որ պատյաների ժամանակ նստում է կողքիդ ու սպասում է: Լսո՞ւմ էք ինձ:

– Լսում ենք, գեներա՛լ:

– Հա՛, ի՞նչ էի ասում:

– Ասում էիք՝ երկուսուկէսը, սատանան...

– Իմ ամբողջ կեանքում երկուսուկէս չեմ տեսել, Ռազեդին, դուք ձեզ զգոյշ պահէք, մի՛ ընկճուէք, չթողնէ՛ք, որ սա խմի, եւ գիտէ՞ք ինչ, երբ մարդ որոշում է օդ բարձրանալ, պէտք է մի կողմ դնի ըղձագումունքները... Ես հիմա զբաղուել եմ, խցիկում չեմ տեղաւորուում, թէ չէ ես էլ Խալիլի... մեր Խալիլի նման... բայց չեմ տեղաւորուում:

Գեներալը ծիծաղեց:

Մենք չծիծաղեցինք:

– Լսո՞ւմ էք ինձ:

– Լսում ենք, գեներա՛լ, – զգաստացանք բոլորս:

– Ի՞նչ էի ասում:

Ռազեդին յանկարծ ճչաց.

– Խալիլի՞ն...

Հիմա ռազմաօդային պաշտպանութեան գեներալը եւ չրջանաւարտ շարքային օդաչու Ռազեդին նայում էին իրար: Գեներալը մեծ փորով ու լայն ուսերով փոքրիկ, խղճուկ մարդ էր, ես տեսայ, թէ ինչպէս նրա լիքը կզակը դողաց, եւ դա զայրոյթից չէր: Աչխարհում երկու մարդ կանչեցին դէմ-դիմաց: Դաշտում մնացած տաք մոխիրը նրանց անէա՛չ մօտեցրեց իրար եւ յանկարծ անէա՛չ հեռացրեց իրարից: Ի՞նչ է, մոխիրը սառե՞ց:

Գեներալը ձեռքը թափ տուեց ու ըսնաց:

Մենք բոլորս նայում էինք նրա խեղճացած մէջքին:

Հիմա նստել ենք արուարձանային մի փոքրիկ ճաչարանում: Ճաչարանը կոչւում է «Բանաֆչէչ», այսինքն՝ «Մանուշակ»: Սեթեւեթ կին է մատուցողը, մատուցում է քամահրելով, աչքերի անընդհատ ակնարկներով: Մէկը կիթառ է նուագում ինչ-որ խորհրդ, դա հին, բայց հարազատ երգ է.

«Սպասում եմ եւ գիտեմ,
Որ դու մի օր կը գաս...»

Իսկ չրջանաւարտ Խալիլին կը պա՞յ, Մոնիրէ՛...

Պատուհանից երեւում է դարնանային կապոյտ երկինքը, որտեղ ամպի ոչ մի ծուէն չկայ:

Ինչպէ՞ս ենք խմում... Մոռացել ենք գեներալին, յանձնարարութիւնները, մեր հիւրերին, որոնց հետ երեկոյեան պէտք է նստենք բաժակաճառերի անպէտք սեղանի չուրջը:

Բոլորը ինքն իրեն քթի տակ նորից փնթփնթաց.

– Հը՛մ, տատնչորս պատյո...

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

Անոր մաս կը կազմէին Փոխադրութեան նախարարը, խորհրդականները, Ռումանիոյ Խորհրդարանին փոքրամասնութիւնները, խումբին նախագահ Վարուժան Փամպուքճեան, եւայլն: Հիւրերը դիմաւորած են նախագահ Ռ. Քոչարեան եւ Արտաքին Գործերու նախարար Վ. Օսկանեան եւ ուրիշ պաշտօնատարներ: Տեղւոյն վրայ պատասխանելով լրագրողներու Ռ. Քոչարեան ըսած է որ Հայաստան քանի մը տարիէ ի վեր դեսպանատուն ունի Ռումանիա եւ մտադրութիւն կայ Ռումանիոյ դեսպանատուն բանալու Երեւանի մէջ:

Ռումանիոյ նախագահը որ Երեւան հասած է Թիֆլիս եւ Բաքու այցելելէ ետք, ըսած է թէ ներկայիս իրենց համար մեծ կարեւորութիւն ունի Մեստաքի ճանապարհը:

Նոյն կէսօրէն ետք երկու նախագահները առանձին հանդիպում մը ունեցած են, ապա տեղի ունեցած են հայեւռումանական ընդլայնուած բանակցութիւններ: Երկու երկիրներուն միջեւ ստորագրուած են տարբեր մարզերու պատկանող աւելի քան տասնեակ մը համաձայնագրեր:

Համագործակցութեան համաձայնութիւն զոյացուցած են երկու երկիրներու առեւտուրի եւ արդիւնաբերութեան փոխնախարարներն ալ:

***

ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆԻ ԻՐԱՑՈՒՄՈՎ
ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԱԾ
ԱՍՈՂԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆ ԱԼ

Պաշտպանութեան նախարարութեան պիւտճէի վարչութեան պետ Մ. Աւետիսեանի կողմէ 1997 – 1998 տարիներուն նախարարութենէն 1 միլիոն տոլարի իւրացոմին ու Յուլիս 27-ին անոր անձնասպանութեան քննութիւնները կը շարունակուին: Այդ առընչութեամբ որպէս կասկածելի քանաարկուած են նոյն վարչութեան պահեստարանին պետը Օննիկ Գալստեան, Աւմաւիրի թեմի առաջնորդ Աստղիկ Եպիսկոպոս Աբիտահէսեան եւ արտաշատցի Իչխան Խաչատրեան: Այս երեքին մասին կասկածները կան որ Մ. Աւետիսեանի հետ համաձայնած են դրամարին իւրացումին:

MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS

Anciens résidents

En vue d'organiser le 70ème anniversaire de sa fondation, la Maison des Etudiants Arméniens met à jour le fichier de ses anciens résidents. Si vous êtes concerné ou si vous connaissez des personnes concernées, merci de transmettre vos coordonnées (nom, prénom, adresse, années de séjour à la Cité Universitaire, et facultativement, coordonnées professionnelles) à :

Anaïd Donabedian, Directrice, M.E.A.
57, Bd Jourdan, 75014 PARIS
Tél. : 01. 44. 16. 10. 60 —
Fax : 01. 44. 16. 10. 61
e-mail : donabed@ext.jussieu.fr

VOUS NOUS AIDEREZ A FAIRE DE CET EVENEMENT UNE VRAIE FETE.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Offre d'emploi

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche, dans le cadre d'un emploi-jeune ou contrat à durée déterminée à mi-temps, un(e) collaborateur (trice) qualifié(e) dans le domaine de la communication et montage de dossiers administratifs (connaissance de l'arménien et de l'anglais souhaitée ainsi que de l'outil informatique).

Ecrire à C.B.A.F. —
Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար՝ Պր. Միքայէլ Յակոբեան 10.000 Ֆր., Բժիշկ՝ Եդուարդ եւ Տիկին Սոնա Ադամեան 1000 Ֆրանք, Տիկին Վան Լով 250 Ֆր.:

Ադաւնի Պզտիկեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Մեհեան Ալակէօզեան 1000 Ֆրանք:

Տիկին Հէլէն Պարսամեան՝ եղբօրը Էտուար Սիրաճեանի մահուան առթիւ՝ 9000 Ֆր.:

Նուարդ Աղապէյեանի մահուան առթիւ Տիկին Հերմինէ Մատոթ 250 Ֆր.:

Նոյն առիթով՝ (Սան – Ֆրանսիսքոյէն) Քէօսթէքեան – Մկրտչեան ընտանիք 1000 Ֆրանք:

Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Մկրտչեան իրենց աղջկան մկրտութեան առթիւ 1000 Ֆր.:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը, չնորհակալութեամբ ստացած է, ընկերուհի՝ Շաքէ Կիլակոսեանէ 200 Ֆր. իր հօրը՝ Տօնիկ Ամմպանեանցի մահուան երկրորդ տարելիցին ի յիշատակ:

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

Ս ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յուլիս 11, տօն է Սրբոց երկոտասան Առաքելոցն Քրիստոսի եւ Պօղոսի երեխասանեարդ Առաքելոյն:

Այս առթիւ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

INSCRIPTIONS pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1998 - 1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարաններ
(sous Contrat d'Association)

ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման զուգահեռ Պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE BELLEFONTAINE (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et Les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sport, randonnée, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chants...).

Nous vous invitons à inscrire vos enfants auprès de la section la plus proche de votre domicile soit :

Alfortville	Mme Zabounian	**01 43 76 50 52**
Arnouville	Mme Altounian	**01 39 87 08 73**
Asnières	Mme Danoux	**01 42 42 85 87**
Bagneux	Mme Pekmezian	**01 46 63 10 48**
Chaville	Mme Der Kaloustian	**01 47 50 64 37**
Issy-les-Moulineaux	Mme Papazian	**01 46 42 90 68**
Paris	Mme Abousefian	**01 47 84 82 90**
Sevran	Mme Papazian	**01 43 83 87 68**
Décines	Mme Dolmadjian	**04 78 49 26 66**
Lyon	Mme Aghayekian	**04 78 45 17 55**
Grenoble	Mme Saboundjian	**04 76 49 17 16**
	Mme Andonian	**04 76 43 18 44**
Valence	Mme Baron	**04 75 40 12 49**
Vienne	Mme Reymond	**04 74 85 18 58**
St-Maurice de Beynost	Mme Goubation	**04 78 55 28 82**
Vaulx-en-Velin	Mme Djanikian	**04 78 80 27 43**
Marseille	Mme Gabrielian	**04 91 77 61 66**

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents **Samedi 15 août**. Venez nombreux.

Inscriptions seulement pour le séjour **du 27 juillet au 20 août**

Age des colons: pour participer les colons doivent être nés entre le 1/1/83 et le 31/12/91.
Prix: 3 300 F + voyage: 450 F (Paris et Marseille).

FETE de la COLONIE de la CROIX BLEUE de BELLEFONTAINE

12 JUILLET

Accueil des parents à partir de 11 heures

— Présentation des activités des enfants;

— Fête champêtre avec chants et danses;

— Buffet assuré midi et soir;

— Retransmission sur écran géant de la finale de la Coupe du Monde.

——— Venez nombreux ———

Un car est prévu au départ de Marseille le 11 juillet

23h00 : 13 bd de Cazoran - St Jérôme au croisement avenue de la Figone et du 24 Avril 1915 (près du poste d'essence Beaumont)
23h30 : devant la poste de Marseille Cannebière - Réformés
Retour le dimanche 12 juillet après le match.

Renseignements au: 04 91 61 10 82 ou 04 91 50 68 71

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 8
MERCREDI
8 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԱՒԱՌ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·415 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.415

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԻՒՐՔՄԷՆԻՍՏԱՆԻ նախագահը Ս. Նիյազով Յուլիս 6-ին Թեհրան այցելած է երկու երկիրներու միջեւ – յարաբերութիւնները զարգացնելու եւ քաղաքական, տնտեսական եւ մարզական գործակցութեան համաձայնագիր ստորագրելու համար: Խօսելով Կասպից ծովու քարիւղին մասին, Թիւրքմէն նախագահը ըսած է որ ծովեզերեայ երկիրները քարիւղի աւելի արդար բաժանում մը պէտք է ընեն իրենց միջեւ: Երկու երկիրները անցեալ Դեկտեմբերին բացումը կատարած էին կազատարի մը որ Թիւրքմէնական կողը պիտի փոխադրէ Եւրոպա, Իրանի եւ Թուրքիոյ վրայով: Իրան, Թիւրքմէնիստան եւ Թուրքիա որոշած են նոր կազատարի մը շինութիւնն ալ որուն նախապատրաստական ծրագիրը յանձնուած է «Շէլ» ընկերութեան:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ նախագահները համաձայնագիր մը ստորագրած են, Յուլիս 6-ին, Կասպից ծովու քարիւղի չահագործման վերաբերեալ: Հարցը տարիներէ ի վեր անլոյծ կը մնար եւ ի վերջոյ կարելի եղած է ելք մը գտնել: Ռուսաստան, ցարդ, հաստատակայ չահագործումի մը կողմնակից էր (Ռուսաստան, Ղազախստան, Ադրբէջան, Թիւրքմէնիստան, Իրան) եւ այժմ որդեգրած է Ղազախստանի եւ Ադրբէջանի տեսակէտը: Երջանի պահեստները 15 միլիառ թոն քարիւղ կը պահատուի, ինչ որ կը համապատասխանէ Քուէյթի պահեստին:

ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ հիւանդութեան մնատուկի բացը նուազեցնելու համար, աշխատանքի եւ ընկերային հարցերու նախարարուհին՝ Մարթին Օպրի ծրագիրը մը պատրաստած է, որ վերջնական բնոյթ պիտի ստանայ Յուլիսի վերջ, խորհրդակցելէ եւս չահակից կողմերուն հետ: Մ. Օպրի դժգոհ է ժիւպէի կարգադրութիւններէն եւ կ'ուզէ այլ ձեւով խնայողութիւն ընել: Այդ նպատակու իր ընտրած ճիւղերն են. – Դեղերու ճարտարարուեստը, չոզանկարումը եւ արեան քննութեան տարրալուծարանները: Նախարարուհին 3 միլիառ ֆրանքի խնայողութիւն կ'ուզէ ընել: Արդէն ատամնաբոյժներու տակերու յաւելման յետաձգումը, հակառակ անոր որ պայմանագրութիւն կայ, բաւական դժգոհ ձգած էր ատամնաբոյժները, կարգը եկած է այլ մարզերու: Այս նոր ծրագրին համաձայն, դեղագործներն ալ իրաւունք պիտի ունենան թժիչկին յանձնարարած դեղը փոխարինել նմանօրինակ, բայց աւելի ժամ դեղով մը:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ (Ազգային ժողով եւ Ծերակոյտ) համաժողով մը գումարած էր, Յուլիս 6-ին, վերապայ, ինչպէս օրէնք է երբ օրակարգ մը կայ որ սահմանադրութեան հետ կապ ունի: 827 ձայնով 31-ի դէմ եւ 27 ձեռնպահութիւն, խորհրդարանականները քուէարկեցին Նոր – Կալետոնիոյ վերաբերեալ սահմանադրական օրինագիծը, որ կը վճռէ անոր ապագան:

ՀԻՒԻՍՑԻՆ ԻՐԼԱՆՏՑԻ Օրանժիստները (քաղաքական կողմնակիցները Օրանժի կէյսթ Գ.-ի որ դէմ էր կաթոլիկներուն) չեն ուզեր տեղի տալ եւ վճռած են իրենց տողանցքը չարունակել անցնելով կաթոլիկ թաղամասէն, ինչ որ բրիտանական բանակը արգիլած է, առաջքն առնելու համար նախորդ տարիներու ծանր միջադէպերուն: Օրանժիստները չատ մոլեռանդ են նաեւ կողմնակից Մեծն – Բրիտանիոյ հետ միացման:

ԳԱՊԻԼԻՈՑ ՄԷՋ (Ալժերիա) ծանր բախումներ ծայր տուած են արաբականացման գործադրութեան թուականէն ի վեր: Պէրպէրները վճռած են, դէն ի ձեռին, տեղի չտալ: Նախագահ Զերուալ ալ, նոյնքան վճռական, յայտարարած է որ կ'արգիլէ որեւէ զինեալ չարժում Գապլիոյ մէջ եւ այդ ուղղութեամբ բոլոր միջոցները ի գործ պիտի դնէ:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ ապատանած պարսիկ Ահմատ Ռեզայ, 22 տարեկան յայտնած է որ փուչի ծրագիր մը կայ Թեհրան, տապալելու համար Խաթամին, որու կողմնակից կը հռչակէ ինքզինքը: Ենթական դաւակն է Մոհսին Ռեզայի որ 18 տարի փոտոարաններու (յեղափոխութեան պահակներ) պետը եղած է եւ մտերիմը ողբացեալ Խոմէյնիի: Տղան Փեթրուարէն ի վեր Ամերիկա ապաստանած է, բայց միայն վերջերս իր ներկայութիւնը յայտնի դարձած է: Ըստ իրեն պարսկական դատարանի ապատարկութիւնները մատ ունին այն բոլոր ահաբեկչական արարքներուն մէջ, որոնք Թիւրախ ունին Պարսիկները արտասահմանի մէջ:

«ՇԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 6 / 7)

ԱՐՄԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ
ԿՐԿԻՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Յուլիս 6-ի հրամանագրով Արմէն Սարգսեան Մեծն Բրիտանիոյ եւ Հիւսիսային Իրլանտայի դեսպան նշանակուած է: Յանօթ է որ ինք նախապէս ալ այդ պաշտօնը վարած էր, մինչեւ վարչապետ նշանակումը:

***

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ՓՐԱՆՍԱ»
ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՇԱԲԱԹ

Յուլիս 6-ին Արտասահմանեան երկիրներու հետ մշակոյթի կապի եւ Հայաստան – Ֆրանսա բնակերութիւններուն կոչմէ բացուած է Հայաստան – Ֆրանսա մշակոյթի չաբաթը: Ներկայացուած են նկարիչներու գործերու, լուսանկարներու, հայերէն թարգմանութեամբ ֆրանսական գրականութեան, երաժշտական պրակնութեան ցուցահանդէսներ:

***

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒ
ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹՈՎ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Յուլիս 6-ին ընդունած է Ռուսաստանի սահմանապահ ծառայութեան անօրէն զօրավար – գնդապետ Ն. Բորդիւժային եւ անոր ղեկաւարած պատուիրակութիւնը: Հանդիպումին ներկայ գտնուած են նաեւ Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան, պետական սահմանի պահպանութեան ղեկաւարը վարչութեան պետը, Ռուսաստանի դեսպանը: Քննարկուած են պետական սահմանի պահպանութեան համար ռուսեւ հայկական յետագայ համագործակցութեան հարցերը:

***

ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Ռ. Քոչարեանի Յուլիս 6-ի հրամանագրով նախագահին առընթեր ստեղծուած է տեղական ինքնակառավարման հարցերու յանձնաժողով: Ան պիտի օժանդակէ տեղական ինքնակառավարման համար անհրաժեշտ պետական քաղաքականութիւն մշակելու: Յանձնաժողովը կը ղեկավարէ նախագահի խորհրդական Վ. Յովհաննիսեան:

***

ԾՐԱԳԻՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ
ՀԱՄԱՐ

ՄԱԿ-ի տնտեսական միջոցներով Սիւնիքի դիւղերուն մէջ առողջապահութեան, չինարարական ծրագիր մը կը գործադրուի: Առողջապահական մարզը կ'ընդգրկէ դեղօրայքի բաչխումի կազմակերպութիւնը. իսկ շինարարականը՝ խմելու ջուրի, ջրատարներու վերանորոգում եւ նորոգութիւն: Շինանիւթ կը տրամադրուի գաղթական ընտանիքներու որպէսզի կարենան վերանորոգել իրենց տուները, Մօտ 300 գաղթական ընտանիքի ալ փոքր վարկեր կը տրուին:

***

«ՀԱՉՕՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔ»
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԸ

Լոյս տեսած է «Հազար Հայրենիք» կուսակցութեան նոյնանուն չաբաթաթերթին առաջին թիւը: Կուսակցութեան նախագահ, Երեւանի փոխ – քաղաքապետ Վարդան Վարդապետեան արժանավայել կեանքի համար անհրաժեշտ նկատած է հզօր բանակ, հզօր տնտեսութիւն եւ հզօր մշակոյթ ունենալ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE SOIR» 6 juillet

ՂԱՐԱԲԱՂ՝
ՈՉ ՊԱՏԵՐԱԶՄ,
ՈՉ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

Պրիւսէլի այս օրաթերթը թղթակցութիւն մը հրատարակած է Մտեփանակերտէն: Ամարէ Լէօրչ կը նկարագրէ հանրահաւքով երեւանէն Մտեփանակերտ ճամբորդութիւն մը որուն ընթացքին բաժակներ կը պարպուին զոհերու յիչատակին: Զոհեր որոնք Վլատիկին համար կը չարունակեն ապրիլ, քանի որ մոռցուած չեն. «պիտի մեռնին այն օրը երբ գիրեօֆ մոռնանք» կը չեչտէ ան: Հայաստանն ու Ղարաբաղը կապող ճամբան որ Լաչինէն կ'անցնի, չինութեան ընթացքի մէջ է. նիւթականը կը հայթայթէ «Հայաստան» հիմնադրամը, Սփիւռքէն հանգանակուած դումարներով: Հակառակ որ հրադադար մը կը տեւէ, Ղարաբաղի օրինավիճակը վերջնապէս որոշուած չէ. ո՛չ պատերազմի մէջ է, ո՛չ խաղաղութիւն ունի, ոչ կցուած է, ոչ անկախ:

Թերթին թղթակիցը չոտաղարձ համաոօտ ակնարկով մը կը յիչէ պատերազմը որ կ'ըսէ թէ 40 հազար զոհ տուած է կը դրէ ներկայի 150 հազարնոց քնակչութեան, ապրանքով լեցուն խանութներուն պանդ: Քննարկուած են պետական սահմանի պահպանութեան համար ռուսեւ հայկական յետագայ համագործակցութեան հարցերը:

Ռ. Քոչարեանի Յուլիս 6-ի հրամանագրով նախագահին առընթեր ստեղծուած է տեղական ինքնակառավարման հարցերու յանձնաժողով: Ան պիտի օժանդակէ տեղական ինքնակառավարման համար անհրաժեշտ պետական քաղաքականութիւն մշակելու: Յանձնաժողովը կը ղեկավարէ նախագահի խորհրդական Վ. Յովհաննիսեան:

Լոյս տեսած է «Հազար Հայրենիք» կուսակցութեան նոյնանուն չաբաթաթերթին առաջին թիւը: Կուսակցութեան նախագահ, Երեւանի փոխ – քաղաքապետ Վարդան Վարդապետեան արժանավայել կեանքի համար անհրաժեշտ նկատած է հզօր բանակ, հզօր տնտեսութիւն եւ հզօր մշակոյթ ունենալ:

քով ժամն հայ փնտռողներու բազմութեան մասին: Լաչինի մէջ եկեղեցի մը կը կառուցուի, Ադրբէջանի ենթակայութեան ամէն հեռանկար ջնջելու վճռակամութեան որպէս խորհրդանիչ: Բայց կայ չըլլալիակութիւնը, արտաքին օժանդակութեան անհրաժեչտութիւնը: Բայց ոչ ոքի եռադարձի մասին կը մտածէ. ոչ ժողովուրդը, ոչ ղեկավարութիւնը:

Մտեփանակերտի գերեզմանատունէն ուր Ղարաբաղի մարտիկները դինուորական համազգեստով եւ զէնքով լուսանկարներ ունին չիրխիներուն մեծ մասին վրայ, կ'երեւի Շուչին: Քաղաքը ուրկէ կը ռմբակոծուէր Մտեփանակերտը, ազատագրուած է 1992-ին, Լաչինէն հետ: Ղարաբաղի 4·400 քառակուսի քիլոմէթր տարածքէն զատ, հայկական ուժերը իրենց հակակչռին տակ կը պահեն յաւելեալ 10 հազար քառակուսի քիլոմէթր եւս որով չրջանը կը վերուի փակ հողակտոր լլլալէ: Բանի որ այս հարցին մէջ Օ-ԷՍ-Սի-Ը-ի նեցուկը կը վայելէ, այս չրջաններէն հայկական ուժերու նահանջը կարգավիճակի բանակցութիւններուն նախապատման կը նկատէ: Մինչեւ Մտեփանակերտի մէջ նման քայլ անձնասպանութիւն կը համարուի: «Լաչինն ու Քելբաջարը սակարկելի չեն» կ'ըսէ խորհրդարանի պաշտպանութեան եւ ապահովութեան յանձնախումբի նախագահ Մուրատ Պեփրոսեան: Կ'աւելցնէ թէ իրենց բանակը պատրաստ է կռուելու անոնց համար, իսկ նոր պատերազմէ մը խուսափելու համար Ղարաբաղ զօրաւոր լլլալէ տարբեր այլընտրանք չունի:

Ընկերատեր Լիւտմիլա Յարութիւնեան կ'ըսէ թէ Ադրբէջանցիներն ու եւրոպացի միջնորդները միշտ նիւթ կ'ընեն սահմաններու փոփոխութիւնը, մինչդեռ Ղարաբաղը Հայերուն առիթը տուաւ իրենց պատմութեան անդրադառնալու, հասկնալու թէ ո՛վ են իրենք:

Ղարաբաղը նոր սերունդներու ինքնութեան հիմնական տարրն է. 1915-ի ցեղասպանութեամբ դրոչմուած ազգային պատմութեան դէմ տեսակ մը փոխվրէժ: Շատեր Հայաստանի հետ միացումէն հրաժարիլ բաւարար ղիչում կը նկատեն:

Ղարաբաղի Պաշտպանութեան նախարարը անհատականակն չէր նկատեր նոր պատերազմ որ որուն կրնայ Ադրբէջան ձեռնարկել: Բայց կը կարծէ որ ան ադրբէջանական նախահարձակութեան չարաչքիկայի ընդունութենէն ետք, 1999-ի ամրան կրնայ վերսկսիլ:

***

«MARIANNE» 6-12 juillet

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ՝
ՀԱՅ ԴԱՏԻՆ ՄԱՍ ԿԸ ԿԱԶՄԷ
ՂԱՐԱԲԱՂԸ

Շաբաթաթերթը չատ համառօտ հարցազրոյց մը հրատարակած է Լ.Ղ.Հ նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ: Ան պատասխանելով Ան Դատարկեանի հարցումներուն, կը կրկնէ թէ լուծումի չանքերը պէտք է նկատի ունենան պատերազմելով ստեղծուած կացութիւնը եւ թէ դրաւուած չրջանները յանձնելու Օ-ԷՍ-Սի-Ը-ի առաջարկները կը խանգարեն կողմերուն ներկայի հաւատարակչռութիւնը:

Ղարաբաղը ան կը նկատէ Հայ Դատին մէկ մասնիկը, աւելցնելով որ ցեղասպանութեան հարցն ու Ղարաբաղը նոյնն են, այն տարբերութեամբ որ այս վերջինին մէջ Հայերը կ'ապրին այսօր ալ, մինչ Թուրքիոյ մէջ ոչ մէկ Հայ մնացած է: Եւ եթէ լուծում մը կարելի է Ղարաբաղի համար, հայեցութեամբ հարցին կարգաւորումը աւելի բարդ է: Սակայն, Ղարաբաղի անկախութեան ճանաչումը միայն կրնայ օգնել որ բնականոն դառնան Հայաստանի, Թուրքիոյ եւ Ադրբէջանի վերյարաբերութիւնները:

ԱՋԳ. ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ 112-ՐԴ ՏԱՐԵԾՐՋԱՆԻՆ ՍԵՄԻՆ

ՆԵՐԿԱՅ ԿԵՆՍՈՒՆԱԿ ՎԻՃԱԿԸ ԵՒ ԱՐԴԻԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Մինչ նախկին աշակերտները տարուէ տարի կը ծերանան, Իսթանպուլի Կեդրոնական Վարժարանը տակաւ կ'երիտասարդանայ, վկա՛յ ներկայ կենսունակ վիճակը, իր 111-րդ տարեշրջանին վերջաւորութեան:

Եւ սիրուքահայ համայնքային վարժարան մը համար 111 տարին արհամարհելի տեւողութիւն մը չէ, մանաւանդ կեդրոնականի համար, ուրկէ անցած է արեւմտահայ մտաւորականութեան ընտրանին:

Մինչ նախկին շրջաններուն աշակերտութեան թիւը 100-ի չուրջ կը դառնար, ներկայիս 271 է, որուն 159-ը՝ մանչ եւ 112-ը՝ աղջիկ: Տեղի չդոյութեան պատճառաւ անօրէնութիւնը հարկադրաբար աշակերտ կը մերժէ, այնքան բարձր է վարժարանին ուսման մակարդակը, եւ բազմութիւնը՝ հոն արձանագրուիլ փափաքողներուն: Ու խորհիլ թէ վերջին տարիներու այդ թիւը հասած էր մինչեւ 400-ի, եւ շրջանաւարտներուն՝ 60-ի:

Հայ մամուլը յաճախ կ'արձագանգէ կեդրոնականցիներու յաջողութեան, համալսարանի մտից քննութիւններուն մէջ, ինչ որ վարժարանին կ'ապահովէ բացառիկ դիրք մը, Թուրքիոյ մէկ քանի հազար լիսէներուն մէջեւ (15 – 20-րդ): Բայց կեդրոնականի հարիւրամեայ չէնքը փոքր է, հնամեայ, եւ թոյլատու չէ աւելցնելու աշակերտութեան թիւը:

Տալու համար քանի մը յաւելուածական տեղեկութիւններ, քաղելով հաւաստի աղբիւրէ, ըսենք թէ վարժարանը ըստ առաջնոյն ունի երկրորդականի եւ լիսէի բաժիններ, իւրաքանչիւրը երեք դասարանէ բաղկացած: Լիսէն ունի գրական, պիտական քանի մը բաժանումներ: Երկրորդականի աշակերտութեան թիւն է 102, իսկ լիսէինը՝ 169:

Կը յիշեմ թէ մեր շրջանին, այսինքն՝ աւելի քան կէս դար առաջ, համեմատութիւնը հակառակն էր: Այսինքն, երկրորդականի բաժնին աշակերտները աւելի բազմաթիւ էին, որովհետեւ տնտեսական պատճառներու բերմամբ շատ մը ծնողներ այդքանը բաւ կը համարէին, իրենց զաւակները զործի աշխարհ փոխադրելով, եւ ձգելով լիսէի բաժինը համալսարանի թեկնածու փոքրամասնութեան մը: Կացութիւնը շրջուած ըլլալ կը թուի ներկայիս եւ ուսման պահանջը օրէ օր աւելի կը զնահատուի Իսթանպուլահայութեան մօտ, որ կեդրոնականէ զատ ունի չորս ուրիշ լիսէներ ալ, Խասեան, Մխիթարեան, Սահակեան, Դպրեվանք:

Այլ դարք, այլ բարք: Մինչ նախապէս կեդրոնականի ուսուցչական կազմը առաւելաբար արական էր, ներկայիս իգական զասն է որ գերակշիռ է հոն, 11 ուսուցիչներու կողքին ունենալով 18 ուսուցչուհիներ: Իսկ վարժարանին զեկը 1980-էն ի վեր կը զտնուի երիտասարդ ձեռնհաս անօրէնուհիի մը հեղինակաւոր ձեռքերուն մէջ, յանձին՝ Օրիորդ Սիլվա Գույումճեանի, որ այդ դժուար պաշտօնին վրայ կը զտնուի 18 տարիէ ի վեր, ինչ որ երկարակեցութեան մրցանիշ մըն է կեդրոնականի անօրէնութեան աթոռին համար:

Ներկայիս այդ 29 ուսուցիչներուն 6-ը իրենց վճարումը կը տանան պետութենէն, իսկ 23-ը՝ զպրոցին պիւտճէէն, որ 1997 – 1998 տարեշրջանին համար նախատեսուած է իբր 90 միլիոն թրքական լիրա: Աստղաբաշխական զումա՛ր մը, որ սակայն մեզի, Արեւմուտքցիներուս համար աւելի ըմբռնելի կը զառնայ, վերածուելով ֆրանքի (չուրջ 2 միլիոն Ֆր.) կամ տոլարի:

Մեր տուած տեղեկութիւններուն համաձայն, հայերէն լեզուի չարաթական դասաժամերուն թիւն է, միջնակարզի բաժնին մէջ 6 ժամ + 1 ժամ կրօնքի դաս, իսկ լիսէի բաժնին մէջ 4 ժամ + 1 ժամ կրօնք: Ակէ դուրս, կարզ մը մաթեմատիկի ու զիտութեան դասեր ալ կ'ուսանուին հայերէն լեզուով:

Հարկ է ճշդել թէ հայերէն լեզուի դասաժամերը միշտ պակաս եղած են կեդրոնականի մէջ, որուն զլխաւոր կոչումը եղած է աշակերտ պատրաստել համալսարանի համար: Սկզբնական շրջանին շատ մը նիւթեր ֆրանսերէն դասաւանդուած են հոն, որպէսզի ուսանողները կարենան ֆրանսական համալսարաններ ալ ընդունուիլ: Մնաց որ, նոյնիսկ մեր շրջանին ալ, աշակերտները հայերէն կը սորվէին նախակրթարաններու մէջ, եւ երբ կեդրոնականի դուռը ափ կ'առնէին, ուղղագրութեան ու քերականութեան բաւարար պաշարով մը պինուած կ'ըլլային արդէն:

Ըսել կ'ուզեմ թէ կեդրոնականը հիմնուած չէ իբր հայագիտական կեդրոն, այլ՝ համալսարանի պատրաստող բարձրագոյն վարժարան: Այսուհանդերձ հոնկէ ելած են կարեւոր հայագէտներ, ինչպէս՝ Հրաչեայ Աճառեան, եւ անզուգական բանաստեղծներ, ինչպէս՝ Միսաք Մեծարենց, որուն մահուան 90-ամեակն է այս տարի:

Կեդրոնականը սկիզբէն ի վեր ունեցած է ազգային վարժարանի հանգամանք եւ մատակարարուած է իսթանպուլահայ համայնքին նիւթական միջոցներով: Ինչպէս հիմա, մեր շրջանին ալ ո՛չ մէկ աշակերտ ամրողջութեամբ կը վճարէր տարեկան պիւտճէին իրեն վիճակող ծախքի բաժինը (ներկայիս՝ 330 միլիոն թրքական լիրա, աշակերտ զլուխ): Մեր առեներին, ամէն աշակերտի ձեռքը կը տրուէր արձանագրութեան տետր մը, որուն մէկ սիւնակին վրայ զրուած կ'ըլլար ուսանողին ընելիք տարեկան վճարումը, եւ միւս սիւնակին վրայ ալ՝ խնամակալութեան առանձնած բաժինը, որ երեք – չորս անգամ աւելի կ'ըլլար առաջինէն:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆՑԻՒՆ ԱՆՓԱՄԱՆՑԵԼԻ ՊԱՐՏՔԸ ՀԱՆԴԷՊ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Ազգային վարժարան մը հանրօգուտ ծառայութեան օճախ մըն է անկասկած, ամենակարեւորը՝ միւս հաստատութիւններէն, քանի որ ունի առաքելութիւնը զարգնելու ապագայ սերունդներուն ինքնութիւնը, մտաւոր զարգացումին կցելով բարոյական անհրաժեշտ արժանիքներն ալ, առանց որոնց համայնք մը չի կրնար տեւականանալ:

Ներկայ զրութեան նպատակն է այս ճշմարտութիւնը յիշեցնել աչխարհի չորս կողմը ցրուած նախկին կեդրոնականցիներուն, որոնցմէ չատեր աչքառու դիրքերու հասած են իրենց ընդզրկած մասնարէզներուն մէջ, եւ որոնք բոլորն ալ անխտիր, օգտուած են վարժարանին ընծայած բարիքներէն, եւ որուն կը պարտին իրենց մտաւոր պարզացումն ալ:

Պարա՛ք, որ անդնահատելի է եւ անժամանցելի:

Բարեբախտաբար պարտաճանաչ սակաւ չեն պակսիր: Այսպէս, վերջերս թերթերուն մէջ կարդացինք որ նախկին կեդրոնականցիի մը մեկենասութեամբ վարժարանը օժտուեր է քիմիական լապոտաթուարի արդիական սարքաւորումներով: Օրինակը կրնայ վարակիչ դառնալ, այնքա՛ն կարեւոր են վարժարանին կարիքները դէպի արդիականացում:

Միւս լապտաթուարներն ալ պէտք ունին վերանորոգուելու: Informatique-ի մարզին մէջ հարկ է զոնէ երկու աչակերտի համար մէկ համակարգիչ զործիք (computer) ապահովել, առ նուազն հինգ զործիք աւելցնելով զոյութիւն ունեցող 10-ին վրայ: Պէտք կայ նաեւ յատուկ համակարգիչի մը, տպագրական զործերու համար, եւ դիւրացնելու համար աշակերտութեան կողմէ հրատարակելի պարբերաթերթերու հրատարակութիւնը:

Ակէ դուրս, մասնաւորաբար զարուս պահանջներուն յարմարելու համար, վարժարանը պէտք ունի նաեւ ստեղծելու արհեստագիտական յատուկ ճիւղ մը, որ պէտզի զուն արհեստագիտական վարժարաններ անցնիլ փափաքող աչակերտներուն առջեւ ճամբան հարթուի, եւ լիսէի դասական բաժինները (գրական, փիլիսոփայական, գիտական, եւայլն) վերապահուին միայն համալսարանի եւ այլ բարձրագոյն թեքնիք վարժարաններու թեկնածուներուն:

Զէ՞ մի որ, թէքնոլոժիի ներկայ դարուս, չատ մը տղաք հակում ցոյց կուտան դէպի արհեստագիտական ճիւղերը, ինչ որ պէտք է դիւրացուի եւ քաջալերուի:

Վարժարանը անհրաժեշտօրէն պէտք ունի քայլ յարմարցնելու արդիականացման պահանջներուն, ինչ որ կը կարօտի նիւթական լայն միջոցներու, եւ հոս է որ կրնան մեծապէս օգնել նախկին կեդրոնականցիները, իրենց աջակցութիւնը բերելով:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԱՆՑՈՐԴ» ՄԸ ՄԵՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

1962-ին Արփիար Տէր _ Մարզարեան իր պատմուածքները ամփոփեց գիրքի մը մէջ որ կը կոչուէր «Անցորդ»: Այս գիրքը, որ գրապարանին մէջ իր պատուոյ տեղը ունի, ինծի մակարդուած չէր, այլ մակարդուած էր պարզապէս թերթի խմբագրութեան: Այնուհանդերձ ես զայն առած էի, որովհետեւ հեղինակը չատ կը յարգէի ամէն բանէ առաջ որպէս հիանալի ուսուցիչ եւ ոչ թէ գրող: Ո՛չ թէ գրող, որովհետեւ այդ չէր անոնց, իրմէ կատարուած պատահական ընթերցումներու սերպատուրութեան տակ, կը մտածէի որ Արփիար Տէր _ Մարզարեան ուսուցիչ մըն էր որ պարբերաբար գրի կ'առնէ իր աչակերտներուն եւ իր ճանչցած խոնարհ մարդոց մասին յիշատակներ եւս: Նոյն սերպատուրութեան տակ, կը մտածէի նաեւ որ «Անցորդ»ին հեղինակը անցորդ մըն է մեր դրականութեան մէջ, մէկը ու մնայուն տեղ չունէր մեր դրականութեան մէջ, որուն մնայուն ու յաւէտ խնդելի բո՛ւն տեղը՝ մեր կրթական պատմութեան մէջ էր:

Անկասկած այսօր սրտաթօրէն կրնամ արտայրել երիտասարդական շրջանի այդ համոզումս եւ Արփիար Տէր _ Մարզարեանին համար տեղ բանալ մեր դրականութեան մէջ ալ: Ես բուականի տարիներ վերջ էր որ պիտի անդրադառնայի որ Արփիար Տէր _ Մարզարեանին գիրքէն ալ դուրս կուգային մեր դաւառի դրականութեան ու դաւառի կեանքի վերյիշումի ընտիր էջեր, նոյնիսկ եթէ զեղարուեստի տարրը քիչ մը գիջողութիւն կ'ընէր հայրենասիրութեան տարրին առջեւ:

Հիմա կը մտածեմ Արփիար Տէր _ Մարզարեանի սա պատմուածքին վրայ, որուն խորագիրն է «Ափտակի մը դասը»: Այդ պատմուածքը ամէն բանէ առաջ ուշադրութիւնս դրաւած էր «ափտակ» բառով: Ինչո՞ւ ափտակ, եւ ոչ թէ ապտակ: Արդեօք ապտակ բառին սկզբնական ու ճիշդ ձեւը «ափտա՞կ» էր: Տրամաբանական կրնար ըլլալ: Զէ՞ որ ապտակը այն հարուածն է որ կը տրուի «ափի տակ»ով: Իմ բառարաններուս մէջ փնտռեցի, զարձուածքաբանութեան ու ասացուածքներու բառարաններուն մէջ փնտռեցի, չկրցայ գտնել «ափտակ» բառը: Ամէնուրեք՝ «ապտակ»ը ապտակ էր: Բայց Արփիար Տէր _ Մարզարեան անպայման բան մը գիտէր եթէ ապտակը բազմաթիւ անգամներ գրած էր «փիւր»ով:

Գալով պատմուածքին նիւթին, ցնցիչ յուշ մը կը պատմէր հեղինակը: Ահա: Այն օրը երբ Արփիար վեց տարեկան կը զառնայ, մայրը լրջին կ'ըսէ տղուր չէ տուր. «Վեց տարեկանը լրացուցիր, հայրդ իր ուխտը պիտի կատարէ»: Ի՞նչ ուխտ էր այդ: Հայրը, որ Քահանայ էր, քէչ վերջ կուգայ ու յանկարծ ապտակ մը կ'իջեցնէ իր վեց տարեկան որդւոյն դէմքին: Տղեկը, որ որեւէ յանցանք չէր զործած, կը սկսի լալ: Կուլայ նաեւ մայրը: Քէչ վերջ Նահապէտ արտասուալից աչքերով կուգայ ու իր զաւակը կը համբուրէ Քահանայ հայրը: Կը պարզուի որ տղեկը, երբ մէկուկէս տարեկան էր, օր մը յանկարծ յարձակած էր Քահանայ հօրը վրայ երբ ան Աստուածաշունչ կը կարդար: Յարձակած էր ու երախայական չարաճճիութեամբ պատռած էր Աստուածաշունչին 13 էջերը: Հայրը ըսած էր, «անպատիժ չի կրնար մնալ մէկը որ կը պատռէ Աստուածաշունչը, սակայն ես պինքը պիտի պատժեմ երբ վեց տարեկան պիտի դառնայ»: Եւ ահա այդ ուխտն էր որ կատարած էր:

Հիանալի պատմուած մըն էր այս ինծի համար: Բայց նոյն պատմուածքը կէսէն վերջ կը դադրէր պատմուածք ըլլալէ ու կը դառնար յօդուած մը: Հեղինակը այսօր կը չարունակէր պատմել որ տասնեւութ տարեկան դառնալէ վերջ օր մը կը բանայ Աստուածաչունչը եւ կը գտնէ այն 13 էջերը զրա՛ւ ինք պատռած էր երախայութեան չրջանին: Կը կարդայ զանոնք ու այնուհետեւ իր մէջ կը ցնցուի Դաւիթի մասին իր պաչտամունքը: Որովհետեւ այն ինչ որ կը կարդայ հոն, հաչտ չէր այն մտապատկերին զոր ինք ունէր հսկայ Գողիաթի դիմաց յաղթական դուրս եկած Դաւիթին մասին: Արդեօք նախախնամական նախզգացումո՞վ էր որ մէկուկէս տարեկանին ան պատռել ուզած էր այդ 13 էջերը:

Արփիար Տէր _ Մարզարեան երբէք չմոռցաւ այն «ափտակը» զոր մէկուկէս տարեկանին զործուած յանցանքի մը համար տուցաւ վեց տարեկանին: Ան վազուց մոռցած պիտի էր՝ եթէ այդ ապտակը ստուցած ըլլար նոյն վայրկեանին, մէկուկէս տարեկան հասակի մէջ:

Այնուհանդերձ, Արփիար Տէր _ Մարզարեան այսօր միտքերու մէջ գոհ բոլոր մը չէ՛ թէ որպէս զրող, այլ որպէս ուսուցիչ: Անգամ մը եւս մեր զլխարկը հանենք անցեալի այս ուսուցիչներուն առջեւ, Արփիար Տէր _ Մարզարեանին, Յովսէփ Քէչէճեանին, Վահրամ Պուրմահեանին, Պօղոս Հաճեանին, Զարուհի Արշակունիին, Հրանդ Տէր _ Անդրէասեանին, Համբարձում Տաւրեանին, Աչխէն Ձէրվէճեանին, Էլիզ Պիլէզիքճեանին, Մարիամ Մինասեանին, Մխիթարեան վարդապետներուն, այժմ հանգստեան կոչուած Էլիզ Մանասին ու Շաքէ Յակոբեանին եւ տակաւին անհամար ուրիչ ինչ ուսուցչուհիներու, որոնք այսօր մեր կրթական երկրագունտին վրայ վերջացած «տեսակի»ի մը ներկայացուցիչներն էին եւ որոնք ամէն կերպով կ'արդարացնէին հայկական դպրոցի մը զոյութիւնն ու առաքելութիւնը:

Ռ. Հ.

10-ին վրայ: Պէտք կայ նաեւ յատուկ համակարգիչի մը, տպագրական զործերու համար, եւ դիւրացնելու համար աչակերտութեան կողմէ հրատարակելի պարբերաթերթերու հրատարակութիւնը:

Ակէ դուրս, մասնաւորաբար զարուս պահանջներուն յարմարելու համար, վարժարանը պէտք ունի նաեւ ստեղծելու արհեստագիտական յատուկ ճիւղ մը, որպէսզի բուն արհեստագիտական վարժարաններ անցնիլ փափաքող աչակերտներուն առջեւ ճամբան հարթուի, եւ լիսէի դասական բաժինները (գրական, փիլիսոփայական, գիտական, եւայլն) վերապահուին միայն համալսարանի եւ այլ բարձրագոյն թեքնիք վարժարաններու թեկնածուներուն:

Զէ՞ մի որ, թէքնոլոժիի ներկայ դարուս, չատ մը տղաք հակում ցոյց կուտան դէպի արհեստագիտական ճիւղերը, ինչ որ պէտք է դիւրացուի եւ քաջալերուի:

Վարժարանը անհրաժեշտօրէն պէտք ունի քայլ յարմարցնելու արդիականացման պահանջներուն, ինչ որ կը կարօտի նիւթական լայն միջոցներու, եւ հոս է որ կրնան մեծապէս օգնել նախկին կեդրոնականցիները, իրենց աջակցութիւնը բերելով:

Ամէնէն պարզ ու դիւրին ճամբան է չէք մը դրկել, նաեւ դրամատան կամ թղթատարային փոխանցումի ճամբով դրամ ուղարկել անհատապէս, որուն համար ոչ մէկ անպատեհութիւն զոյութիւն ունի: Հաւաքական ձեռնարկները ընդհանրապէս կը հանդիպին բարդութիւններու եւ կը մնան ապարդիւն: Այսպէս, ակէ տասնեակ մը տարիներ առաջ Ամերիկայի կեդրոնականցիները խորհեցան կարելի հիմնադրամ մը ստեղծել, հասոյթը որ հիմնադրամ մը յատկացնելու համար վարժարանին պահանջներուն: Գաղափարը հրաչալի էր, բայց կարծեմ թէ զործնական գետնի վրայ հանդիպեցաւ դժուարութիւններու, որովհետեւ նախաձեռնարկները չկրցան համաձայնիլ հիմնադրամին յանձնամասնաժողովի եւ այլ ձեւական մանրամասնութիւններուն չուրջ:

111 տարիէ ի վեր կեդրոնականը կը զործէ իբր ուսման կեդրոն եւ մտքի վառարան: Իր բովէն անցած են արեւմտահայութեան լաւագոյն տարրերը: Ամէն կեդրոնականցի անժամանցելի պարտք մը ունի վարժարանին հանդիպ: Այդ պարտքին նիւթական բաժինը կրնայ վճարուիլ, բարոյական բաժինը մնալով անվճարելի:

Քանի որ մտքի լոյսը դին չունի:

ԹՈՒՐՔ ՄԵՏԻԱ

«ՐԱՏԻՖԱԼ»

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԹԱՓՈՐԻ Է»

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՓՐԻՄԱ_ԿԱՑԱՆ ԱՀՄԷՏ ԱԼԹԱՆ

«ՄԵՐ ՍԽԱԼՆԵՐԸ ՉԵՆՔ ԸՆԴՈՒՆԻՐ, ՋՄԵԶ ԱՆՍԽԱԼԱԿԱՆ ԿԸ ԿԱՐԾԵՆՔ»

ԽՄԲ. _ Երջանիկ մը ի վեր մաճաւա՛նդ, թուրքերը շատ կը զբաղին Հայերով, ծուռն ու շիտակը, մասնաւորաբար ծուռը, իրար խառնելով: Ստորեւ երկու ևմոյշ–ներ: Առաջինը յօդուած մըն է լոյս տեսած «Րատիքալ»ի մէջ, որու ակնարկած էիւճ Յունիս 30–ի մեր թիւով, եւ ուր նոյն յանկերգն է որ կը կրկնուի առանց վհատելու, միւսը, բիչ մը տարբեր եղանակ մըն է, այս անգամ հեռատեսիլի յայտա–գրէ մը: Կ'արտատպենք «Մարմարա»էն:

⁂

«Րատիքալ»ի քրոնիկագիր Մէհմէտ Ալի Քըլալը Յունիս 25–ին կը գրէ, թէ կարգ մը թուրք եւ բազ–մաթիւ արեւմուտքցի պաշտօնակիցնե–րու կարծիքով Թուրքիոյ մէջ հայկական նիւթը թապու մըն է: Անոնք կը խորհին որ այս պատճառաւ չատեր չեն ուզեր ու–սումնասիրութիւններու վրայ հիմնուած հրատարակութիւններ ընել: Յօդուածա–գրին կարծիքը այն է, թէ այս պնդումը սխալ է, քանի որ Թուրքիոյ մէջ մամու–լը, ինչպէս բոլոր նիւթերու, նոյնպէս հայկական հարցի վրայ հրատարակու–թիւններ կ'ընէ չարունակ: Ան կը նշէ, որ մամուլի մէջ յաճախ յօդուածներ կը հը–րատարակուին այն պնդումներուն մասին, ըստ որոնց 1915 – 1916 թուականներուն Թուրքիոյ արեւելեան նահանգներուն մէջ բնակող Հայերու դէմ «ցեղասպանութիւն» ի գործ դրուած է: Բայց այս ուսումնա–սիրութիւնները նկատի չեն առնուիր, ո–րովհետեւ անոնք չեն հաստատեր արեւ–մուտքի պնդումները, որովհետեւ անոնք այդ պնդումներուն սխալ կողմերը մէջտեղ կը դնեն:

Ա. Աչխարհամարտի ընթացքին Հայերու նկատմամբ ցուցաբերուած հարցերն ու մահերը այդեւք իրական «ցեղասպանու–թիւն» կը նշանակէ՞ն: Այս պնդումն է, որ հարցին հիմնական մասը կը կազմէ: Թուրքիոյ պաշտօնական տեսակէտը այն է, թէ այս պնդումները ճիշդ չեն: Բայց Թուրքիոյ տեսակէտը բաւարար բացա–յայտութեամբ եւ հետեւողականութեամբ մէջտեղ չի դրուիր, այս պատճառաւ ալ պահանջը կը մնայ: Երբ Ֆրանսական Խորհրդարանը դարձեալ օրակարգի բե–րաւ Հայկական ցեղասպանութիւնը ճանչ–նալու օրէնքը, երեւան եկաւ նաեւ այն հարցը, թէ որքան ընդունելի են հայկա–կան ցեղասպանութեան պնդումները: Այս հարցումին չատ պատասխաններ տրուե–ցան մինչեւ այսօր: Այնուհանդերձ միշտ պէտք է կրկնել այդ պատասխանները:

Չի բաւեր ըսել, թէ «Օսմանեան կայս–րութեան չրջանին, 1915 – 1916 թուական–ներուն Հայերուն դէմ ցեղասպանութիւն չէ գործադրուած: Ընդհակառակն: Այս պնդումները ճիշդ չեն»: Պէտք է Թուրքիոյ պատասխանը ուրիչ կէտերու ալ կը հպի: Բայց չատ կարեւոր ուրիչ կէտերու մա–սին բացայայտ բացատրութիւն չկայ: Ցի–չնցումներ չեն կատարուիր: Ցեղասպա–նութեան պնդումները իրենց վերջնական ձեւը առին 1995–ին հայ ընկերաբան Վա–հագն Տաթեանի հեղինակած «Հայկական Ցեղասպանութեան Պատմութիւնը» անուն գրքով: Հեղինակը իր պնդումներուն որ–պէս ամէնէն ուժեղ վաստը կը ներկայա–ցնէ այդ չրջանի Իթթհատուլի Ամերիկայի դեսպան՝ Հէնրի Մորկընթաուի յիչատակ–նները, որոնք հրատարակուեցան 1918–ին:

Կը պնդուի որ Մորկընթաու երբ յայտ–նած է, թէ 1913 – 1916 թուականներուն Իսթանպուլի մէջ եւ Արեւելեան Անատո–լուի մէջ Հայերու դէմ ցեղասպանութիւն կատարուած է առանց խորը գնելու կի–ներու, երախաներու եւ տարեցներու մի–չեւ, Օսմանեան դեկավարները իրեն պա–տասխանած են, թէ «մենք խարբ չենք գներ, որովհետեւ յայտնի չէ թէ վաղը մեղի ի՞նչ կ'ընեն, անոնք որոնք այսօր անմեղ են»:

Բոլոր այս պնդումներուն վրայ տարի–ներ չարունակ ուսումնասիրութիւններ ըրաւ հեղինակաւոր ամերիկացի պիտնա–կան մը՝ փրոֆ. Փիթ Լաուրի: Ան երե–ւան հանեց իրողութիւն մը թէ Մորկընթաուի յուշերը առեղծ անցած են չրջա–նի Ամերիկայի Արտաքին Նախարար՝ Ռո–պըրթ Լէնսինկի ձեռք եւ ան ալ վիրքը դրեթէ ծայրէն դրած է, պիրքին մէջ փո–փոխութիւններ դրած է: Այս տեսակէտով դիրքը բեռնաւորուած է բաղմաթիւ ան–հիմն կէտերով: Անչուչա Հայկական ցե–ղասպանութեան մասին ուրիչ փաստեր ալ ցոյց կը տրուին: Բայց անոնց ալ պա–տասխաններ կը տրուին դիտական ճչմար–տութիւններով:

Կարճ խօսքով այս հարցը Թուրքիոյ համար բնաւ «թապու չէ» եւ այդ մասին վէճեր կը կատարուին թէ՛ դիտական, թէ քաղաքական մակարդակով: Բայց կարելի չէ ըսել, որ պատասխանատուները միշտ արժանի կարեւորութիւնը կուտան այս վիճաբանութիւններուն ու մօտէն կը հե–տեւին անոնց: Մեր պաշտօնակիցները ե–րեւան հանեցին այն ճչմարտութիւնը թէ Ֆրանսական Խորհրդարանէն առաջ ուրիչ արեւմտեան երկիրներու Խորհրդարան–ներն ալ կը դրաւին նմանօրինակ բանա–ձեւերով: Այս բոլորը մնացած են Արտա–քին Նախարարութեան դաղտնի թղթա–ծրարներուն մէջ: 1970–ական թուական–ներուն երբ հայկական չրջանակները այս հարցը օրակարգի բերած էին, մենք կը հրատարակէինք «Եաուֆը» չարաթաթեր–թը: Գալիֆորնիոյ մէջ Հայերը սկսած էին ձեռնարկներ կատարել: Մենք աչխատե–ցանք որպէսզի այդ կողմերը բնակող թուրք ընթերցողներու միջոցաւ հարցը օրակարգի բերենք Թուրքիոյ մէջ: Բայց մեր դիմաց դառնք Իշան Սապրի Զաղ–լայանկիլի Արտաքին նախարարութեան լուութիւնն ու անտարբերութիւնը: Այնու–հետեւ բեմ ելաւ ԱՄԱՀ հայկական ահա–բեկչութիւնը: Երբ ահաբեկչութիւնը ընդհատուեցաւ, ցեղասպանութեան պըն–դումները դարձեալ օրակարգի բերուե–ցան: Ինչպէս որ Թուրքիոյ մէջ անջատո–ղական ահաբեկչութիւնը ըստ երեւոյթին դեռ երկար պիտի չարունակուի, այդպէս ալ պիտի չարունակուին Հայկական ցե–ղասպանութեան պնդումները: Այդ պատ–ճառաւ ալ պէտք է որ այս նիւթին ան–հրաժեչտ կարեւորութիւնը տանք ըլլա–կիլ մերձեցումով եւ դիտնանք թէ ի՞նչ–պէս խօսք պիտի ուղղենք Համաչխարհա–յին Հանրային կարծիքին:

⁂

«Փրիմա» հեռատեսիլի կայանէն հաղոր–դուած «Սպիտակ Պատառ» յայտագրի հիւրն էր յայտնի լրագրող ու վիպագիր Ահմէտ Ալթան, որ հրաւիրուած էր ըրու–ցելու սպիտակ պատառի, դրականու–թեան ու դրելու արուեստին մասին: Ահ–մէտ Ալթան, որ այս երկրին ամէնէն խո–զախ ու յառաջապահ մտաւորականներէն մէկն է, չատ հաճելի ըրուցող է մչակու–թային բարձրորակ նիւթերու վրայ ու ան յաճախ կը քալէ այնպիսի ուղիներէ, ո–րոնք ռտնակոխուած չեն: Ան ընդհանրա–պէս չատ ուչագրաւ մտածումներ կ'ար–տայայտէր քառերորդ դարու դրականու–թեան, վիպագրութեան, չարժանկարի արուեստին, եւայլն, մասին: Երբ ըրոյցը կը չօչափէր անկեղծօրէն դրելու մասին, ան յանկարծ իր խօսքերուն իբր օրինակ ցոյց տուաւ հայկական հարցը եւ սկսաւ պնել խեղաթիւր խորհրդածութիւններ:

Ահմէտ Ալթան այս հարցին չուրջ մտա–տորապէս ունեցաւ հետեւեալ խորհր–դածութիւնները. «Սա հայկական ցեղաս–պանութեան հարցը, օրինակ, մեր մտ–ձեռք կ'առնուի զարտուղի ձեւով մը: Նախ ինչո՞ւ սա «սէօզտէ» ածականը կը դոր–ծածուի ցեղասպանութեան առջեւ: «Իր–րեւ թէ կատարուած» ցեղասպանութիւն: Այս բառը չատ կը ջղայնացնէ զիս: Ցե–ղասպանութեան պնդում մը կայ մէջտե–ղը: Եւ այդ պնդումը կուգայ ամբողջ աչխարհի կողմէ: Իսկ մեր մտ դիրքեր դրուած են Քեմալ Կիւրքինի նման մար–դոց կողմէ որոնք դեսպանի պարտակա–նութիւն կատարած են: Մէկը կը պնդէ թէ հարիւր հազար Հայեր մեռած են, մէկն ալ կը պնդէ թէ մօտաւորապէս երկու միլիոն: Բայց հարցն այն է թէ ի՞նչ պա–տահած է: Ճիշդ է, Հայերը ապստամբե–ցան Օսմանեան կայսրութեան դէմ: Բայց Օսմանեան կայսրութիւնն ալ ամէնէն արիւնալի ձեւը ընտրեց հայ բնակչութիւն մը մէկ տեղէ ուրիչ տեղ մը տեղափոխե–լով: Այդ տեղահանութեան ընթացքին կոտորածներ պատահեցան անկասկած: Ինչի՞ կը ծառայէ ուրանալ: Կրնա՞ս ամ–բողջ աչխարհէն դաղտնի պահել: Մերին–ները միայն մեր ներսիններէն կը յայտնին պաղտնի պահել: Ցետոյ ինչո՞ւ պիտի վախնանք որ: Վախը խմաստ մը ունի՞: Իրողութիւն է որ այսպիսի դէպք մը ապ–րուած է Օսմանեան չրջանին: Գերման–ներն ալ 6 միլիոն հրեայ կոտորեցին: Ին–չո՞ւ արդեօք հիմա ամէն մարդ Գերման–ներու դէմ չապստամբիր, ինչո՞ւ Փը–րանսական Խորհրդարանը Գերման–ներու դէմ բանաձեւ չի քուէարկեր: Ո–րովհետեւ Գերմանները ցաւ յայտնեցին, ներողութիւն խնդրեցին: Վերջացաւ: Եր–կու տեսակ երկիրներ կան: Առաջինները իրենք զիրենք անսխալական կը կարծեն, այդպէս ցոյց կուտան: Երկրորդները կ'ըն–դունին որ սխալ գործած են: Մինչեւ–ւս աչխարհի վրայ անսխալական պետութիւն գոյութիւն չունի: Մենք առաջին դաս–կարգին կը պատկանինք: Մեր սխալները չենք ընդունիր, զրեղ անսխալական կը կարծենք»:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆՈՐ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ՄԸ՝ «ՀԱՅԵԱՅՔ»

Լոյս տեսած է Կիլիկոսի Հ.Բ.Ը.Մ. Մեծ–դոնեան կրթական հաստատութեան տա–րեթերթը, Ա. տարի, թիւ 1, 12 Յունիս 1998

Խմբագրապետ՝ Եղիա Գալայեան
P.O. Box 1907, Nicosia, Chypre.

Նուիրուին կատարած են: Մէկը կը պնդէ թէ հարիւր հազար Հայեր մեռած են, մէկն ալ կը պնդէ թէ մօտաւորապէս երկու միլիոն: Բայց հարցն այն է թէ ի՞նչ պա–տահած է: Ճիշդ է, Հայերը ապստամբե–ցան Օսմանեան կայսրութեան դէմ: Բայց Օսմանեան կայսրութիւնն ալ ամէնէն արիւնալի ձեւը ընտրեց հայ բնակչութիւն մը մէկ տեղէ ուրիչ տեղ մը տեղափոխե–լով: Այդ տեղահանութեան ընթացքին կոտորածներ պատահեցան անկասկած: Ինչի՞ կը ծառայէ ուրանալ: Կրնա՞ս ամ–բողջ աչխարհէն դաղտնի պահել: Մերին–ները միայն մեր ներսիններէն կը յայտնին պաղտնի պահել: Ցետոյ ինչո՞ւ պիտի վախնանք որ: Վախը խմաստ մը ունի՞: Իրողութիւն է որ այսպիսի դէպք մը ապ–րուած է Օսմանեան չրջանին: Գերման–ներն ալ 6 միլիոն հրեայ կոտորեցին: Ին–չո՞ւ արդեօք հիմա ամէն մարդ Գերման–ներու դէմ չապստամբիր, ինչո՞ւ Փը–րանսական Խորհրդարանը Գերման–ներու դէմ բանաձեւ չի քուէարկեր: Ո–րովհետեւ Գերմանները ցաւ յայտնեցին, ներողութիւն խնդրեցին: Վերջացաւ: Եր–կու տեսակ երկիրներ կան: Առաջինները իրենք զիրենք անսխալական կը կարծեն, այդպէս ցոյց կուտան: Երկրորդները կ'ըն–դունին որ սխալ գործած են: Մինչեւ–ւս աչխարհի վրայ անսխալական պետութիւն գոյութիւն չունի: Մենք առաջին դաս–կարգին կը պատկանինք: Մեր սխալները չենք ընդունիր, զրեղ անսխալական կը կարծենք»:

PUBLICATIONS
REÇUES

THE ARMENIAN WAY TO MODERNITY
Armenian Identity Between Tradition and innovation, specificity and universality

BOGHOS LEVON ZEKIYAN

Supernova, Venezia 1998.

ԱԲԻԳ ԱԻԱԳԵԱՆ

ՀԱՐԱԻԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԱՅՍ ՓՈՔՐԻԿ, ՆԵՂ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Պատահում է, որ ամէն ինչ ուզում ես ասել միանգամից, ասել այն, ինչ կու–տակուել, քրքրում է ինչ–որ տեղ՝ ներ–սում: Ասել, թէ ինչպէս էր Խալիլին, մեր ամենաանկարգապահ օգաչուն, քա–ղաքից ուշ ժամուն զօրանոց գալիս, ինչ–պէս էր պատմում տան լաւ ու վատ ան–ցուդարձերից... «Քրոջս կեսուրը խոռ–վել, դնացել էր անից, հարեւանը մի երկու օրով տան մեծ պղինձն էր ուզել՝ չոռ ու ցաւ եփելու համար, մայրս տը–ւել էր· քրոջս կեսուրը թէ՝ «ե՞ս եմ տան տէրը, թէ դու»· մայրս ասել էր· «ե՛ս»: Քրոջս կեսուրը՝ թէ «Ես»: Պղին – ձը տեղ չհատած եռ էր եկել՝ իր հետ բերելով հաչտութիւն... Տարին տաս–ներկու ամիս մայրս ինձ նախատում է, թէ՝ «Ախր ե՞րբ ես կարգուելու, թոռներ եմ ուզում, պարապութիւնից սիրտս տը–րաք՛ում է...»: Ցետոյ Խալիլին զայրա–նում էր մեզ վրայ· «Դուք ինձ լսո՞ւմ էք, թուլի՛ք, թէ՞ թքել էք խօսքերիս վրայ: Ինձ եմ եւ ուզում եմ խօսել, վե՛ր կա–ցէք, մի՛ չնթռէք: Մոնիրէն այս աչխար–հից ոչինչ չի ուզում, ուզում է միայն, որ ուրբաթ օրերը ես քաղաք հասնեմ... Մեր ծառի մօտ քեզ կը սպասեմ, – ասում է,– կը գնանք մի որեւէ տեղ, ուզում ես՝ «Աբչար Փահլավի», ուզում ես՝ «Շեմի–րան», ուզում ես՝ ոչ մի տեղ էլ չե՛նք գնայ, ծառի մօտ էլ չե՛մ սպասի, միայն թէ դու վերադարձիր... Քրոջս կեսուրը եռ եկաւ... Այս փոքրիկ, նեղ աչխար–հում ինչո՞ւ մարդիկ չեն ուզում մի կերպ տեղաւորուել... Հերի՛ք չնթռէք, վե՛ր կացէք իրար լսենք, միմեանց վերջապէս հասկանանք... Քրոջս մարդուն գործա–րանից դուրս են արել, աւանակ, ինչո՞ւ ես միացել գործադուլաւորներին, ի՞նչ է, կարծում էիր քո միանալով աչխար–հը կը փրկուէ՞ր... Մոնրիէն աննմա՞ն աղջիկ է, ձեր աղջիկների նման չէ, որ երբ այստեղ լակում, չնթռում էք, նրանք պտրտում են ուրիչների հետ... Ինչո՞ւ մայրս չի հաւանում նրան, եւ ասում է՝ «Խալիլի, կարգուի՛ր» եւ յետոյ էլ, թէ՝ «Աղջիկն ախր ցածր դասակարգից է, մեզ վայել չէ»: Ցածր դասակարգը ո՞րն է...:

Այո, պատահում է, որ ամէն ինչ ու–զում ես ասել միանգամից եւ չես կա–րողանում:

Ես Բոլսին ասացի·

– Նա մի աղջկայ էր սիրում, որ հիմա սպասում է չայխանէի դիմացի ծառի մօտ:

Ամերիկացի օգաչուն այս անգամ էլ փորձեց սրախօսել·

– Իսկ ինչքա՞ն է նա ծառի մօտ սպա–սելու:

Ասացի·

– Երեւի ամբողջ կեանքում: Մենք «Հարիքէն» չունենք, մեզ տուել են «Օ–դաքս»: Եկէք ծանօթանանք. այս ըն–կերը, որ հիմա նստել է մեր դիմաց, Ղոլա–մին է, այս Ահմադիանն է, այս՝ Բալա–յին, այս մեր Ռազեղին է, մէկը, որ երբ ասում ես «Օդաքս», քիչ է մնում՝ մարդ խժռի, այս Ռեզան է, այս՝ Փարվիզին... Այս ի՞նչ կեանք է:

Ռազեղին աթոռից ընկաւ: Ե՛ւ խմիչքն էր պատճառը, ե՛ւ տխրութիւնը, ե՛ւ չատ ու չատ բաներ, որ Խալիլի նման կեան–քում ես էլ չկարողացայ հասկանալ:

«Հարիքէն»ների դեկավար Բոլսը նո–րից ինքն իրեն փնթփնթաց·

– Տասնչո՛ւրս...

Ռազեղին անսպասելի ոտքի կանգնեց եւ սկսեց ճառ արտասանել:

– Եթէ «Հարիքէն» ունենանք, հարիւր հազար մեթր կը բարձրանանք, մահուան հարիւր հազար պատյտ կը կտաւրենք, եւ եթէ պէտք լինի, հարիւր հազար մեթր էլ կ'իջնենք հողի տակ: Եկէք մրցենք, միս–տը, ո՞վ է իսկական օգաչու, հարի–քենկտանե՞րը, թէ մենք:

Թարգմանեցի Բոլսին, Բոլսը անկեղ–ծօրէն ասաց·

– Դո՛ւք:

«Սպասում եմ եւ գիտեմ,
Որ դու մի օր կը գաս...»

Կիթառն այդ նոր է ասում, բայց որ–քա՞ն հին է երգը:

Ռազեղին հիմա գլուխը դրել է ձեռ–քերին, սեղանի վրայ եւ լայ է լինում· որքա՞ն լաւ է, որ նա ուզում է արցունք–ները թաքցնել... Բալային յանկարծ վեր կացաւ ու գնաց, ես գիտեմ, նա գնաց աւելի կործանուելու... Խալիլին ասում էր· «Պղինձը տեղ չհասած եռ եկաւ՝ իր հետ բերելով հաչտութիւն...»: Մոնի–րէն, երբ ամօթխած թարթիչներով նա–յում է աչխարհին, այնքան փոքրիկ – մոքրիկ է, որ չես կարողանում չհաւա–տալ, թէ այս անտպատներին հոգմատը–տոյտներն ախր նրան ցաքուցրի՛ կ'ա–նեն... Ռեզայի աչքերը սառել են մի կէ–տի, կարծես թէժ կրակի է նայում, եւ դլուխը համաչափ չարժում է, ես գի–տեմ, հիմա նա հաչւում է Խալիլի «մահ–ուան պատյտ»ները՝ տասներկո՛ւ ..., տասներե՛ք..., տասնչո՛ւրս Ահմադիանը իրը թէ, խորասուզուել է իմած սուրճի բաժակի մէջ՝ իր ճակատագիրը կարդա–լու, բայց մտքերն ուրիչ տեղ են. նա մալայերցի է, հէնց հիմա նա յիչում է ճահիճներով ու այդիներով լցուած հե–ռաւոր դիւղը, հէնց հիմա նա ուզում է իրեն նամուսային սայլի վրայ նստած լի–նի եւ ոչ թէ ինքնաթիռի...

Ինքնաթի՛ռ... Պղի՛նձ... Աչխարհին ամօթխած օրէն նայող թարթիչնե՛ր... «Մահուան պատ՛յտ»... Ռազմաօդային պաչտպանութեան դեներալ Ռոսթովի՛... Շտապօգնութեան աւտոնե՛ր, որոնք չը–գիտես ինչի՞ են պէտք, երբ ամէն ինչ վերջացել է... Եւ ինչքա՛ն բաներ, որոնք ուզում ես ասել այս փոքրիկ, նեղ աչ–խարհում, ասել միանգամից:

Չես կարողանում:

1964 (Շար. 4 եւ վերջ)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը ատացած է հետեւեալ նուէրները՝ ի յիշատակ Հայրապետ Սարգիսեանի մահուան քառասունքին առթիւ։

Օր. Սեդա Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Ռուժէ Սարգիսեան 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան 100 Ֆր.։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յուլիս 11, տօն է Սրբոց Երկոտասան Առաքելոցն Քրիստոսի եւ Պօղոսի Երեմտասաներորդ Առաքելոյն։

Այս առթիւ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

INSCRIPTIONS
pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
1998-1999-ի
ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարանները
(sous Contrat d'Association)

եւ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման զուգահեռ Պետական լման Ծրագիր։

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30
Concert exceptionnel
à l'Auditorium
Palais du Pharo
XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE
S A H A K - M E S R O P
Direction : KHATCHIG YILMAZIAN
Les détails ultérieurement.

FETE de la COLONIE de la CROIX BLEUE de BELLEFONTAINE

12 JUILLET

Accueil des parents à partir de 11 heures

— Présentation des activités des enfants;

— Fête champêtre avec chants et danses;

— Buffet assuré midi et soir;

— Retransmission sur écran géant de la finale de la Coupe du Monde.

——— Venez nombreux ———

Un car est prévu au départ de Marseille le 11 juillet

23h00 : 13 bd de Cazoran - St Jérôme au croisement avenue de la Figone et du 24 Avril 1915 (près du poste d'essence Beaumont)
23h30 : devant la poste de Marseille Cannebière - Réformés
Retour le dimanche 12 juillet après le match.

Renseignements au: 04 91 61 10 82 ou 04 91 50 68 71

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ԱՆԻ ԿԱՍԷՐ

Մանօթ դաշնակահարուհի Անի Կասէր, Յուլիս 13–ին ժամը 19·30–ին կը նուագէ Շաթօ ու Սթոքհոլմ (Շուէտ)։ Դաշնակ եւ թաւ լութակի յայտագիրն է Պէթհովէնի, Տէպիւսի, Շոսթաքովիչ։ Յուլիս 15–ին, ժամը 18–ին եւ 19·30–ին, այս անդամ Փառք Նասիոնալ Սքանսէն։ Յայտագիրն է՝ Սքարլաթթի, Պախ, Մոցարթ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ — 100 Ֆր.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ — 80 Ֆր.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ — 75 Ֆր.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ — 75 Ֆր.
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ — 150 Ֆր.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ — 75 Ֆր.
եւ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Ծաղկափաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) — 120 Ֆր.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի։

Թղթատարի ծախք՝ 25 Ֆր., հատոր գլուխ։

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Colonie de vacances de Bellefontaine séjour Août 1998

Nous invitons tous les parents à inscrire leurs enfants pour le séjour du mois d'août à Bellefontaine auprès de la section la plus proche de leur domicile ou en téléphonant au siège social au 01 48 24 46 57

Une fête champêtre sera organisée le dimanche 9 août.

Հ. Բ. Ը. Մ.
ՄԵԼԿՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

1998 – 1999 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մելկոնեան կրթական Հաստատութիւնը 72 տարուան պատմութիւն ունեցող երկրորդական, երկսեռ եւ դիւերօթիկ վարժարան է։ Հաստատութիւնը օժտուած է արդի ուսումնական պահանջքները ամբողջացնող կառոյցներով՝ տարրալուծարաններ, համակարգիչներ, գրադարան, մարզական համալիր։

Մ. Կ. Հաստատութեան ուսումնական ծրագիրը կ'ընդգրկէ՝

– Հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով դասաւանդութիւն,

– Ակակերտի Ծննդավայրի լեզուի դասաւանդութիւն (արաբերէն, ֆրանսերէն, պուլկարերէն, յունարէն)։ ինչպէս նաեւ այլ օտար լեզուի դասաւանդութիւն՝ բաւարար թիւով խմբակ դոյանալու պարագային։

– Հայերէն եւ անգլերէն լեզուներու անբաւարար մակարդակ ունեցող աշակերտներու մասնայատուկ դասաւանդութիւն։

– Անգլիական GCE "O" Level–ի (սովորական մակարդակ) եւ "A" Level–ի (յառաջացած մակարդակ), ինչպէս նաեւ ամերիկեան TOEFL, SAT I–ի եւ SAT II–ի պատրաստութիւն։

– Կ'ապահովուին բարձր ճանաչում ունեցող ամերիկեան եւ եւրոպական համալսարաններու ընդունման պայմանները։

– Արտադասարանային ծրագրուած գործունէութիւն (նկարչութիւն պարարուեստ, երգչախումբ, խողերախումբ, լրագիր, սկաուտական եւ մարզական չարժումներ)։

Հաստատութիւնս իր կարելին կ'ընէ նիւթական սահմանափակ հնարաւորութիւն ունեցող բայց ընդունակ և ջանասէր աշակերտներուն համար։

Մ. Կ. Հաստատութեան վկայականը ստացող շրջանաւարտները կրնան որեւէ տեղ շարունակել իրենց բարձրագոյն ուսումը։

Յաւելեալ տեղեկութիւններ ստանալու, ինչպէս նաեւ արձանագրութեան համար կրնաք դիմել՝

Admission Office
(Attn: Mrs. I. Guevherian)
A. G. B. U.
Melkonian Educational Institute
P. O. Box 1907
1514 Nicosia, Cyprus
Tel: ++357-2-422195/422204
Fax ++357-2-493155
E-Mail: agbumei@melkonian.ac.cy

ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
8ՈՒԼԻՍ 9
JEUDI
9 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·416 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.416

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԱՂԱՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Արտաքին Գործերու նախարարը Ի. Ճէմ Երուսաղէմ այցելելով հանդիպումներ ունեցած է Իսրայէլի վարչավարներուն հետ: Այցին նպատակը աջակցիլ է երկու երկիրներուն տնտեսական, առեւտրական եւ ռազմավարական գործակցութիւնը: Իսրայէլի ճարտարարուեստի ու Առեւտուրի նախարարին հետ տեսակցութեան նիւթ եղած է բաքու – Ճէյհան քարիւղատարն ալ, որուն վերաբերեալ Իսրայէլ տրամադրութիւն յայտնած է նիւթական ապրիւրներ վճարելու: Ի. Ճէմ բաւական երկարատեւ տեսակցութիւն մըն ալ ունեցած է վարչապետ Նեթանիահուհի հետ, յատկապէս Թուրքիա – Իսրայէլ քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւններուն եւ Միջին – Արեւելքի խաղաղութեան խոչընդոտներուն մասին:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ տարաբաժանումը համաձայնագրէն եւաք, Կասպից ծովու քարիւղի պահեստներու շուրջ, կըրկին կը սկսի փոխադրութեան վերաբերող պայքարը, ինչ որ մասնագէտներու կարծիքով վալիք տարիներու «քաղաքական եւ տնտեսական տիրապետող ճակատամարտը» պիտի ըլլայ: Ըստ Պրզեզինսկիի, նախագահ Գարթըրի նախկին խորհրդականը, Կասպից ծովու եւ Կեդրոնական Ասիոյ շրջանները «աշխարհի նոր առանցքը» պիտի ըլլան: Ինք, ներկայիս քարիւղային քանի մը ընկերութիւններու լուռ խորհրդատուն է եւ գլուխ մը գրած է այս հարցերուն մասին: Ա՛յս առընչութեամբ, «Լիպերասիոն» (Յուլիս 8) հարցազրոյց մը հրատարակած է Ղազախստանի Արտաքին նախարար՝ Տոկովի հետ, որ վերջերս փարիզ կը գտնուէր: Ան կը չեշտէ որ կարեւորագոյն հեռանկարը ծով հասնելն է եւ զանազան կարելիութիւններ կան: Նախագահութիւնը Կասպից ծովու նաւթուղին է որ 1999–էն սկսեալ Թոյլ պիտի տայ զազախ քարիւղի փոխադրութիւնը: Առիւրաուն պիտի կապէ ռուսական Նովորոսիսկ քաղաքին: 1580 քիլոմեթր երկարութեամբ, պիտի գործէ 2000–էն սկսեալ: Բանակցութիւններ ալ կան նաւթուղիի հատուած մը կառուցման շուրջ որ Առիւրաուն պիտի կապէ Սամարայի, Ռուսաստան: Նախարարը կը խօսի նաեւ Իրանէն անցնող նաւթուղիին մասին եւ արդիւնաւոր չի գտներ այդ երկրին Միացեալ – Նահանգներու կիրարկած շրջափակումը: Հուսկ, Տոկով կ'ակնարկէ վերջին ծրագրի մը որ Բաքուն կը կապէ Ճէյհանի (Թուրքիա), ինչ որ Ուաշինկթընն կ'ուզէ պարտադրել, ի վնաս Իրանի: Զազախ նախարարը կ'ընդունի որ հետաքրքրական է, բայց պէտք է թեքնիք եւ եմտական ուսումնասիրութիւններ ընել:

ՔՈՍՈՎՈՅի մէջ կացութիւնը չի բարելաւուիր եւ տեղւոյն Ալպանացիներն ալ ականջ չեն տար հրազադարի կոչերուն: Յուլիս 6–էն ի վեր պանդտան յարձակումներու ճեռնարկած են Սերպերու դէմ, երիք ոստիկան սպաննած եւ 9 ուրիշներ ալ վիրաւորած: Արեւմտեաններն ալ չատ բան չեն կրնար ընել, քանի Ալպանացիներն ալ պառակտուած են եւ ընդհանուր ներկայացուցչութեան հանդամանք ունեցող խօսակից չունին:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ

Յուլիս 7–ին, Մարսէյլի Սթատ – Վերսոռմի մէջ է որ տեղի կ'ունենար կէս – աւարտականներու առաջին հանդիպումը՝ Պրազիլ – Հոլանտա:

Բուն խաղը սկսաւ երկրորդ կիսախաղին, երբ առաջին վայրկեանին իսկ Պրազիլ նշանակեց առաջին կէտը: Մինչեւ վերջին վայրկեանները, հակառակ չատ բուռն խաղարկութեան մը Հոլանտացիներու կողմէ, Պրազիլի յաղթանակը կասկածի տեղի չէր տար, երբ 87–րդ վայրկեանին Հոլանտա կը նշանակէր հաւասարեցնող կէտը արդիւնքը հաստցնելով 1 – 1ի եւ կը սկսէին երկու երկարաձգումները, 15–ական վայրկեան, որոնք ոչ մէկ փոփոխութիւն պիտի բերէին:

Փէնալթիներու առեներն է միայն որ Պրազիլ 4 – 2 կը յաղթէր եւ կ'որակուէր աւարտականին համար: 10–րդ անգամն է որ Պրազիլ աւարտականի կը հասնի:

ԻՏԱԼԻՈՑ նախկին վարչապետը՝ Սիլվիօ Պէրլուսքոնի երկու տարի եւ ինը ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Յուլիս 7–ին Միլանոյի դատարանին կողմէ: Իր գործակիցներէն երեքը եւս եմտական ոստիկանութեան չորս կաշառակերներ եւս դանազան պատիժներու դատապարտուած են: 1982–էն 1992 Ս. Պէրլուսքոնի 1·3 միլիոն ֆրանք (380 միլիոն լիր) կաշառք տուած կ'ըլլայ խուսափելու համար հարկային քննութիւններէ:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Զերուալ չատ մտահոգ է Գապիլիոյ կացութեան պատճառաւ, բայց եւ այնպէս չի նախատեսեր պէրպէրը ընդունիլ որպէս ազգային լեզու, նոյնիսկ եթէ համամիտ է որ արաբականացումը փուլ առ փուլ պիտի կատարուի:

ՀԻՒՍԻՍԱՑԻՆ ԻՐԼԱՆՏԱՑԻ կացութիւնը չի բարելաւուիր եւ Յուլիս 8–ին, Թոնի Պէրը հանդիպում կ'ունենար անդիջող Օրանժիստներուն հետ: Այս վերջիններս դիրք բռնած են Տրըմքրի եւ կը պնդեն որ իրենց տողանցքը անպայման պէտք է անցնի կաթողիկէ թաղամասէն:

ԺԻԱԹ – ԷՆՏԻՍԹՐԻ որ Ֆրանսայի պինամթերքի, գլխաւորաբար Լըքլէր հրասայլի շինարարն է կը պատրաստուի բազմաթիւ դործակցութիւններու, ինչ որ ցոյցերու ատիթ տուաւ իր զանազան գործատուներուն քաղաքներուն մէջ: Կը նախատեսուի 3600 գործազրկում ներկայի 10·500 բանուորներու վրայ: Ասոնք պիտի վերաբերին գլխաւորաբար Լը Մանի, Ռէնի, Սէն – Թ'Էթիէնի եւ Սալպրիի:

ՊԱՊԸ առաքելական Գիրով մը կ'անդրադառնայ կիրակի օրուան բնոյթին եւ որու ընթացքին պէտք է խուսափիլ աշխատանքներէ որոնք խոտոր կը համեմատին Տիրոջ օրուան սրբացման հետ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՄՈԼՈՐԵՑՆԵԼՈՒ ՋԱՆՔԵՐ ՈՒ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԽՈՒՍԱՓՈՒՄՆԵՐ»

ԷթիԷն Մահճուպեանի այս խորագիրով դրութիւնը զոր «Ռատիքալ» թերթէն արտատպած է «Միլլիյէթ» (Յուլիս 8), չափազանցութիւն չէ ըսել որ եղակի երեւոյթ է թուրք մամուլին մէջ. ճիշդ է որ հոն պատմութիւնը խեղաթիւրող, կապզպարներ կրկնող էջերու մեծամասնութեան քով կը յայտնուին առողջ դատողութեան արդիւնք, ինքնաճանաչումի, սրբագրութեան բաւական անկեղծ նպատակով դրի առնուածներ ալ: Սակայն է. Մահճուպեանի հայկական նիւթով վերջին դրութիւնները (նախորդը տե՛ս՝ «Յառաջ», Յուլիս 3, «Գարնան մաքրութիւն») յատկապէս ուշադրաւ են իրենց չեշտակի վերլուծումներով ու հարցադրումներով:

Վերոնշեալ էջին մէջ ան նախ կը յատկացնէ «ցեղասպանութիւն» եզրին սահմանումը: Կուտայ անոր երկու գլխաւոր յատկանիշները. մշակութային տարբերութեան պատճառով հաւաքականութեան մը բնաջնջումը հարկաւոր նկատող գործարը եւ այդ գաղափարը գործադրելու համար պիտակից կամքի մը գոյութիւնը: Ըսելով հանդերձ թէ հայութիւնը «ստրկին» ցեղ մը նկատելու մօտեցումին մասին կարելի չէ խօսիլ ու այդ մօտեցումով դժուար է 1915–ին պատահածները ցեղասպանութիւն որակել, կը գրէ թէ հաւանօրէն իթթիհատականներու ուզածը երկիրը պարպել էր տարբեր ինքնութեան տէր զանգուածներէ եւ հողը պատկանելութիւնը զարձնել ցեղային միակ ինքնութեան մը: Իսկ այս պարագան թէ՛ չի կրնար տարազրութեան ցեղասպանական յատկանիշները քօղարկել եւ թէ չատ մը չրջաններու մէջ իրականացող ազգակ մը եղած է: Այս պատճառով, մինչեւ որ անվերապահօրէն չբննուին նպատակին ու կիրարկութեան բարդ կապերը, չքննուի թէ ինչպէ՛ս պետական նախաձեռնութիւն մը հաւաքական հոգեվիճակի եւ ուժական ազդակի վերածուած է եւ թէ ինչպէ՛ս պետութիւնը այդ ուժականութիւնը ծառայեցուցած է իր նպատակին, կարելի չէ պատմական վճիռներ արձակել:

Այս նախաբանէն ետք է. Մահճուպեան կը թուէ վերջերս Թրքական հանրային կարծիքին մէջ յայտնուած խոտորումները եւ կանխակալ կարծիքները որոնք ցոյց կուտան թէ վիճաբանումները որքան հեռու են իր պարզած մօտեցումէն: Ան կը գրէ.

Ա. – «Ֆրանսա յանցաւորի բարդոյթով կը շարժի եւ ատիկա պարտկելու համար ուրիշ յանցաւորներ կը փնտռէ». այս պնդումին մէջ եթէ նոյնիսկ իրականութեան բաժին մը կայ, ուրիշին հոգեբանութիւնը կրնա՞յ բացայայտիչ դեր կատարել մեզի համար արպէսզի մեր պատմութիւնը ըմբռնենք: Այս մօտեցումը ինչին արդեն հոգեբանական խուսափում մը չէ՞:

Բ. – «Խնդրոյ առարկայ շրջանին տակաին գոյութիւն չուներ «ցեղասպանութիւն» եզրը»: Եզրը գոյութիւն ունէ՞ր ցիական արարքներէն առաջ: Ո՞ւր տեսնուած է որ սահմանումները նախորդեն պատմական եղելութիւններու: Իրաւական սահմանումին չգոյութիւնը բաւարա՞ր է խիղճերը հանդարտեցնելու:

Գ. – «Թուրքիոյ մէջ այսօր եւս Հայերը հայրենադաւ ըլլալով, օրինաւոր է որ պատժուին»: Մէկուկէս միլիոն մարդ հայրենադա՞ւ էին: Թուրքերու մէջ ալ կային հայրենադաւներ. պետութիւնը ինչո՞ւ չմտածեց անոնք ալ տարագրել: Այսօր, փՓՔ–ի պատճառով Քիւրտերը դէպի արտասահման տարագրել օրինաւոր արարք մը կ'ըլլա՞յ:

Գ. – «Նոյն դէպքերուն Թուրքերու կորուստները 2·5 միլիոն եղած են»: Օսմանեան մարդահամարին համաձայն, այդ շրջանի մահմետական թուրք բնակչութիւնը 6 միլիոն չէ՞ր: Հայերը տարագրութեան ընթացքի՞ն յաջողեցան այդքան մարդ կոտորել: Թէ ոչ, արդեօք այս թիւր չափազանցուած ձեւով, ի. դարու առաջին քառորդին արձանագրուած մահմետական բնակչութեան (ներառեալ Քիւրտերը) ամրողջութեան կորուստի՞ն կ'ակնարկէ:

Այն հաւաքականութիւններուն մէջ ուրոնց անցեալը հոգեբեկումներ ունի, «անվերապահութիւնը» միայն փոխադարձ յարաբերութիւններով կրնայ կրկին գոյանալ: Ոչ ոք կրնայ պնդել որ Հայերը այս առումով աւելի լաւ կացութեան մէջ են: Սակայն, այնքան ատեն որ վէրքը թոյածներուս նման խոտորումներ կը շարունակուին, կացութիւնը դիւրաւ չի կրնար փոխուիլ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 7 / 8)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ (ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄ ՈՒՆԻ, ՈՉ՝ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆ

Նախագահի խորհրդական Արամ Սարգսեան կը ճշդէ որ Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը ինքնավարութեամբ չի մըներ Ադրբեջանի կազմին մէջ եւ անոր են–թակայ չըլլար: Այս՝ Հայաստանի դիրքորոշումն է եւ ոչ թէ նախապայմանը բանակցութիւններէն առաջ: Ադրբեջան կրնայ այս կէտին համաձայնիլ կամ չհամաձայնիլ: Նախապայման դնողը, կ'աւելցնէ Ա. Սարգսեան, Բաքուն է, երբ կը յայտարարէ որ Ղարաբաղը իր տարածքն է եւ բանակցութիւններու պէտք է երթալ այդ «իրողութենէն» մեկնելով: Ըստ Ա. Սարգսեանի բանակցութիւնները կը ձգձգուին Ադրբեջանի ներքին կացութեան պատճառով: Նախագահական ընտրութիւնները եւ քաղաքական իրարաձուլթիւնները Ադրբեջանը դրած են ապառողական դիրքի մէջ: Ա. Սարգսեան կ'աւելցնէ որ Բաքու նախապայմաններ դնելու գոյութիւնը փաստը քէ ցեղասպանութիւն կատարուած չէ»: Այսինքն, ըսել կ'ուզեն որ «երէ մենք բան մը ընենք, կատարեա՞լ կ'ընենք»: Ի՞նչ տեսակ հոգեվիճակ է որպէս արդարացում գործածել ջնջել այն տուեալը որ մաս մը մարդիկ կը շարունակեն սպրիլ:

Դ. – «Օսմանցին բնաջնջելու մշակոյթ չունի, այնքան ատեն որ քաղաքական իր գոյութիւնը սպառնալիք ենթակայ չէ»: Արդեօք Ալեւիները կամ պալճանեան ժողովուրդները զանազան ժամանակներու մէջ տարբե՞ր պատմութիւն մը ապրեցան:

Ե. – «Հայերը հայրենադաւ ըլլալով, օրինաւոր է որ պատժուին»: Մէկուկէս միլիոն մարդ հայրենադա՞ւ էին: Թուրքերու մէջ ալ կային հայրենադաւներ. պետութիւնը ինչո՞ւ չմտածեց անոնք ալ տարագրել: Այսօր, փՓՔ–ի պատճառով Քիւրտերը դէպի արտասահման տարագրել օրինաւոր արարք մը կ'ըլլա՞յ:

Զ. – «Նոյն դէպքերուն Թուրքերու կորուստները 2·5 միլիոն եղած են»: Օսմանեան մարդահամարին համաձայն, այդ շրջանի մահմետական թուրք բնակչութիւնը 6 միլիոն չէ՞ր: Հայերը տարագրութեան ընթացքի՞ն յաջողեցան այդքան մարդ կոտորել: Թէ ոչ, արդեօք այս թիւր չափազանցուած ձեւով, ի. դարու առաջին քառորդին արձանագրուած մահմետական բնակչութեան (ներառեալ Քիւրտերը) ամրողջութեան կորուստի՞ն կ'ակնարկէ:

Այն հաւաքականութիւններուն մէջ ուրոնց անցեալը հոգեբեկումներ ունի, «անվերապահութիւնը» միայն փոխադարձ յարաբերութիւններով կրնայ կրկին գոյանալ: Ոչ ոք կրնայ պնդել որ Հայերը այս առումով աւելի լաւ կացութեան մէջ են: Սակայն, այնքան ատեն որ վէրքը թոյածներուս նման խոտորումներ կը շարունակուին, կացութիւնը դիւրաւ չի կրնար փոխուիլ:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

«ՀԱՅԵԼԱՑՔ ԵՐԵՒԱՆԻՑ»

◆

Քաղաքական ասպարէզի գործօն դերը ճգնէլէ ետք, Հայաստանի անկախութեան Արտաքին Գործերու Ա. Նախարարը Ր. Յովհաննէսեան հիմնադրած էր «Ռազմավարական եւ ազգային հետազօտութեան հայկական կեդրոն» մը։ Քաղաքական վերլուծողներու կարմով մը, այդ կեդրոնը կը հրապարակէր իր ուսումնասիրութիւններուն, հետազօտութիւններուն, վերլուծումներուն արդիւնքները, Հայաստանի քաղաքական, հանրային սա կամ նա անցքին, երեւոյթին մասին։

Նոյն կեդրոնը հիմնադրած է վերլուծական ամսագիր մը որ կը կոչուի «Հայկացք Երեւանից»։ Ղեկաւար խմբագիրն է Վարդան Այտինեան։ Առաջին թիւը կը կրէ Ապրիլ 1 թուականը։ Գունաւոր տպագրութեամբ, ճաշակաւոր ձեւաւորումով 54 էջնոց թերթ մըն է որ հրատարակուած է ոչ պաշտօնական ուղղագրութեամբ։ Այդ առաջին թիւին խմբագրականը կ'ըսէ որ նոր հանդէսին կապուած են ազգին միասնականութիւնը ամրապնդելու, Արցախեան հարցին արդար եւ բանական լուծում բերելու, կաշառակերութեան ու զանձադրոյթեան դէմ անզիջում պայքար տանելու լուրջ յոյսեր։ Տակաւին կը սպասուի որ այդ օրգանին գերակայութիւնը հաստատէ, վերահաստատէ ընկերային խաղաղութիւնը, ապագայի հաւատքը, եւայլն։

Ամսաթերթին արտէս սկզբնակէտ, յատկանշական կը նկատուի ժամանակը երբ երկիրը կը դանուի Ղարաբաղի չարժման տանտէրերուն մէջ եւ երբ չատեր հալածուած՝ սովի ու աղքատութեան ուրուականին, հեռացած են հարաւային օճախներէ։ Ընդգծելով որ հզօր Հայաստան մը միայն կրնայ պատասխանել մարտահրաւէրներու, թերթին խմբագրութիւնը կ'ըսէ անկեղծօրէն թէ իրենք պատրաստի դեղագիր չունին. այլ կ'առաջարկեն խորհիլ, վիճիլ, փնտռել՝ «գործի դնելով ազգի մտաւոր ողջ ներուժը Հայաստանում, Ղարաբաղում եւ Սփիւռքում»։ Հետաքրքրական մեկնակէտ մըն է այս մկրը, թէեւ խմբագրութիւնը չի յայտներ թէ ի՛նչ ձեւով կիրարկութեան դնել կը մտածէ իր առաջարկը։ Կայ նաեւ որոշ հակասութիւն մը այս առաջարկին ու ամսաթերթին անունին միջեւ։ Եթէ նպատակն է ազգին ամբողջ մտաւոր ներուժը, երեք դիմաւոր հատուածներով — Հայաստան, Ղարաբաղ, Սփիւռք — գործի լծել, հատուածական մօտեցում մը, կամ առնուազն կանխակալ նախընտրութիւն մը կը մատնէ «Հայկացք Երեւանից» անուանումը։ Մանաւանդ որ յաջորդող էջերուն մէջ իրեն հետ հարցազրոյցի մը ընթացքին Ր. Յովհաննէսեան կ'ըսէ թէ հանդիսին դերն է «աշխարհի անցուդարձին հայեացք ուղղել սեփական դիտանկիւնից»։ Թերթը կը նկատէ նաեւ Հայաստանի քաղաքական անկախ միակ պարբերականը։

Թիւը որուն մէջ ամէնէն լայն տեղը կը դրաւեն Հայաստանի ու նաեւ շրջանի երկիրներուն, անոնց կարեւոր անցքերուն մասին վերլուծական դրութիւնները, ունի ժամանակագրական սխնակներ ուր սեղմ տողերով արուած են ժամանակակից ներքին ու միջազգային անցքերը, երբեմն պատկերազարդ։ Ինչ կը վերաբերի վերլուծական յօդուածներուն, ամէնէն հետաքրքրականն է Ազատ Թադեւոսեանի «Վերադարձ "ժամանակների սկիզբ"» խորագրով գրութիւնը։ Հոն, կայ 1998-ի նախագահական ընտրութեան նախօրեակին հերոս — հակահերոս ըմբռնումին մը չակումը ու այդ ակնոցով մօտեցում մը քաղաքական մարզը գլխաւորողներու. Լ. Տէր — Պետրոսեան, Ռ. Քոչարեան, Կ. Դեմիրճեան, նաեւ Վ. Մանուկեան, Ս. Բադալեան։ Ուշադիր վերլուծումի են ենթարկուած են իւրաքանչիւրին ժողովրդականութեան, անկումին, հետանկարներուն գլխաւոր գիծերը։

Ղարաբաղեան տանտէրերէն ալ, որուն դուգադիպած է թերթին հրատարակութիւնը Մարտէլ Պետրոսեանի «Զարթօնքի եւ հզօրացման տարիները» էջէն զատ յետագարձ ընդարձակ հայեացքի մը մղած է ընկերաբան, հանրային գործիչ Լիւսիա Յարութիւնեանը։ Ան պատասխանելով Մարինա Գրիգորեանի հարցումներուն, կը վերլուծէ 1988-ին բացուած «օդանցք»ը, Ղարաբաղեան չարժումին յայտնութեան պարագաները, որոնց մասին խօսելու ընթացքին չի վարանիր սեւեռիլ բառին գործածութենէն։ Խօսելով ներկային մասին, Լ. Յարութիւնեան կ'ըսէ թէ նոր դէմքերու ապասումին մէջ է եւ կը հաւատայ որ անոնք կը յայտնուին, քանի որ «արդէն յայտնուել են նոր գաղափարներ»։

Ամսագրին թղթակիցներէն Գայեանէ Մովսիսեան էջով մը ամփոփած է վոգոյի բարմութենէն պատասխանները որոնք տրուած են «Ի՞նչ էք ակնկալում Հայաստանի նախագահից» հարցումին։ Պատասխաններուն գլխաւոր տեղը կը գրաւեն Ղարաբաղի հարցը, աշխատանքը, ընկերային կեանքի անհաւասարութիւնները ջնջումը, կարգ — կանոնը։ Տրուած տասնեակ մը պատասխաններէ միայն մէկն է, պատմաբանի մը պատասխանը որ նաեւ կ'ակնկալէ Սփիւռք — Հայաստան բնականոն յարաբերութիւններ։

Վերլուծական ամսաթերթը վերջին էջերու մէջ ունի մարզական, արուեստի բաժիններ. վերջին էջը տեղ գտած են բանաստեղծութիւններ։

ՎԱԼԱՆՍ

Հ. Ը. Ը. Մ.

Վալանսի Հայերը, յաճախ կը հպարտանան ըսելով որ, բացառիկ եւ օրիժինալ ձերնարկները (անշուշտ հայկական) վալանսէն է որ կը ծնին...

Վալանս, թէեւ պզտիկ քաղաք մըն է, բայց իր առաւելութիւններով չի նմանիր այն մեծ քաղաքներուն, որոնք՝ իրենք իրենց մէջ խակ կորսուած են եւ ամէն օր, ինչե՛ր կը կորսուին ու կորսուած են իրենց մէջ...

Վալանսի Հայութիւնը, հայութեան եւ հայկականութեան իր վառ սիրոով, ընդհանրապէս եւ գործնականապէս տարբեր է այլ գաղութներէն։

Վալանս, հակառակ փոքր եւ համեստ քաղաք մը ըլլալուն եւ հակառակ իր փոքրաթիւ հայութեան, Եւրոպայի բոլոր Հայ գաղութներու ունեցած եկեղեցիներուն մէջ, ունի, լայնանիստ, տաճարանման մեծադոյն եկեղեցին։ Կան ու կը գործեն նաեւ՝ 32 միութիւններ։ Ունի նաեւ՝ հայկական ռատիօկայան մը։ Եւ այս բոլորը, ամբողջ տարուան ընթացքին, առանց պիտի խաչաձեւելու եւ «հրմշտուքի», կը գործեն ու կը ծառայեն հայկականութեան։

Այնքան տարեր որ կայ ու կը մնայ Ռիւ Սէնթլը, Պուֆիէ Թաղամասը, Ռիւ Փոմ-փերին եւ Ռիւ Ֆաւանթինը, Հայու հոգին եւ ներկայութիւնը չի կրնար խամրիլ Վալանսի մէջ...

Ահա թէ ինչու, վալանսահայը, միւս գործերու վրայ, յատկապէս առաջնակարգ եղած ըլլալու «հովերը առնելու»... բայց եւ այնպէս, Վալանսահայուն այս կարծիքին եւ կացութեան դիմաց, երբ արդար մօտեցում ցոյց տանք, կարելի է ըսել որ՝ եթէ ոչ յաճախ բայց, երբեմն, եւ երբեմն յաճախ ալ՝ իրաւունք ունին։

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Եւրոպայի երիտասարդական 10-րդ հանդիսավարներէն ետք, տակաւին իրենց «յոգնութիւնը չառած», Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Վալանսի երիտասարդները, օրիժինալ գաղափարը ունեցան, այս տարի «Մայրերու Օր»ը իրենք կազմակերպել եւ ձօնել մայրերուն։ Գաղափարը իսկապէս օրիժինալ էր, որովհետեւ աշխարհի ամէն կողմը եւ Վալանսի մէջ ալ, մէյ մէկ կիներն են որ կը կազմակերպեն այս հանդիսութիւնը, գիրար կը յարգեն, կը «խնկարկեն» իրենք զիրենք եւ վերջ...

Բայց, այս տարուան «Մայրերու Օր»ւան ոճը, Վալանսի Հ. Բ. Ը. Մ.-ի սրահին մէջ, Ցունիսի երկրորդ Շաբաթ գիշերը, բոլորովին տարբեր փայլ, հմայք եւ նշանակութիւն ունէր, որովհետեւ, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի ամբողջութեամբ լեցուած սրահին մէջ, այս անգամ, մայրերը եւ ծնողները հանդիսատ բազմած, իրենց զաւակներն էին որ կը սպասարկէին ճաշը, կը գործադրէին օրուան պատշաճ յայտադիրը եւ Տիկին Մարի Կօշկարեանը պատուոյ մայր ընտրելով կ'ամբողջացնէին օրուան հանդիսութիւնը։

***

Ցունիսի վերջին Շաբաթ գիշերը, դարձեալ երիտասարդները, վալանսի դուռդրդ, Հայաստանի Իջեւան քաղաքի ակերտներուն գրեթէ պիտոյքներուն հայթայթման օգտակար դառնալու համար, դարձեալ օրիժինալ գաղափարը ունեցած էին, դուռ երիտասարդական երեկոյ մը կազմակերպելու եւ նիւթական ապահովելու...

Ամենուրէք, միշտ տեսած ենք որ՝ տեղեներ եւ հարուստներ եղած են նման դրամահաւաքներու կորիզը։

Այս անգամ, Օլիվիէ Մարզարեան, գաղափարը յղացած էր առ — էնտ ռալի ընդհրութեան (առանց պարելու) երեկոյթ մը կազմակերպել եւ Վալանսի փոխ — քաղաքապետ, դարձեալ երիտասարդ, Նուպար Քէչիչեանի եւ քաղաքապետարանի ամբողջական նեցուկը վայելելով, փակ տրայ Ֆուարի Էսփաս սրահին մէջ, երիտասարդական խանդավառ եւ յոյսով երեկոյ մը հրամցուցին Օլիվիէն եւ իր նուագախումբը։

Այս բացառիկ երեւոյթով ձեռնարկը, իր հունթեան եւ խորքին մէջ, առ — էնտ ռալի ազմուկէն տարբեր, անուշութիւն եւ արժէք մը ունէր, երբ պիտենք թէ՝ ընդհանրապէս ամէնուրէք, երիտասարդները, իրենց կարիքներուն եւ ծախքերուն համար, միայն կը ստանան, եւ ահա, Վալանսի երիտասարդները, իրենք այս նախաձեռնութեամբ, ոչ թէ միայն տոնախնդութեամբ, այլ տպաւ ալ՝ ճաշակը եւ պիտակութիւնը ցուցաբերեցին։

Ինչ պզտիկ բան է երիտասարդ ըլլալ եւ ինչ երջանկութիւն է, անոնց դրական չարժումները տեսնել ու ապրիլ։

Ապրիք տղաք։

Ա. Ֆ.

ԵՐԲ ՀԻՆ ՀՌՈՎՄԷԱՑԻՆԵՐԸ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ Կ'ԵՐԹԱՑԻՆ

Ցարուան այս չրջանին, երբ արձակուրդի մեկնողներու չարանները լեռները, գիւղերը, ամարանոցները եւ ծովափները կը լեցընեն, նոր կշռոյթ մը կը մտնէ այդ վայրերուն ձգտող անձերու կեանքին ներս, տարբեր տարուան միւս ամիսներու կապանքներէն եւ պարտաւորութիւններէն, որոնց ընթացքին մարդ իրրեւ թէ պարտիզը բնակութեան վճիռին տակ գլատնուի։

Բայց, սխալ է կարծել թէ արձակուրդի երթալը նոր ժամանակներու վերաբերող սովորութիւն կամ պահանջ է։ Աբգարեւ, Ձուլէվիկ Փոնթիճճա կը դրէ թէ արձակուրդը Հռոմէացիները հնարեցին. ո՛չ արդիները, այլ հինները։ Աչխատանքի տենդէն դրգռուած եւ գործելու անդիմադրելի հրամայականին ամէնէն աւելի զերի գոլորշի մը միայն կրնար զանոնք կասեցընելու մասին երազել, որպէսզի յանկարծական պարապ մը բացուէր, որու ընթացքին անհատական եւ հանրային գործունէութիւնները կասէին։ Իսկութեամբ «վազանցա, վազանս» (արձակուրդ) բառերը կը սերին «վագարէ»էն (պարապիլ), որ կը նշանակէ բանէ մը ազատ ըլլալ։ Սակայն նկատելի է որ հին չրջանին բայը հնարուած էր, բայց ոչ անոր գոյականը։ Այս «պարապականութիւն»ը ձգուեցաւ յետագայ սերունդներուն, որոնք զայն երկար ժամանակ յետոյ իրագործեցին, Ժ.Զ.-էն Ժ.-դար, երբ «վազանցա, վազանս» բնորոշումները սկսան յատկանշել (նախ Ֆրանսայի եւ ապա Իտալիոյ մէջ), դպրոցները, կաճառները եւ խորհրդարանները փակելու չրջանը։ Յետոյ, Ժ.-դարուն, արձակուրդի պաղափարը ընդլայնեցաւ, որպէս աչխատանքի կասեցման փնտռուած չրջան մը։ Եւ այսօր ասիկա դարձած է ինքնին նոր աչխատանք մը, նոյնինքն արձակուրդի գոյողներուն համար, որոնք իրենց լաւագոյն ուժերը տարուան ամէնէն յոգնեցուցիչ չրջանին կը յատկացնեն։

Բայց վերադառնանք հին Հռոմէացիներուն։ Իշխող եւ վերի դասին մէկ հատուածին համար ժամանակաւոր կերպով «պարապիլ»ը աւելի հանգիստի համար էր քան թէ խոկումի, մինչ ուրիչ հատուածի մը համար՝ ընթերցումի, ընութիւնը վայելելու, բարեկամներու հետ զրուցելու կամ վերանորոգող առանճնութիւն մը ապրելու։ Այսպէս, հոգիին հանդստութիւնը, որ Սենեքայի եւ Պլուտարքոսի կողմէ իմաստասիրականօրէն պիտի արծարծուի, միջոցը կամ պատրուակը կը դառնայ ամբոխէն հեռանալու, մինչ առանճնատուն վերադառնալը կատուլլոսի, Ովրատիոսի եւ Պլինիոս Կրտսերի համար հանդէս մը կը դառնայ, ինքզինք վերադտնելու արարք մը։ Այս վերջինը արձակուրդին դերազանց գովքը կը հիւսէ երբ կը գրէ. «Ի՛նչ անխառն եւ ազնիւ կեանք՝։։։ Օ՛ անոյշ եւ անեղծ խաղաղութիւն, որուէ զբաղումէ աւելի գեղեցիկ՝։։։ Օ՛ ծով, օ՛ ծովափ, դուք ինծի համար Մուսաներու իսկական տաճար մըն էք»։

Սակայն, եթէ հին Հռոմի մէջ զանգուածային արձակուրդները գոյութիւն չունէին, փոխարէնը կային զանգուածային «հանդիսութիւն»ները։ Այս հանդիսութիւնները կրօնական էին որոնք, խաղերու յատկացուած օրերուն առընթեր, հռովմէացի աչխատաւոր դասակարգին տարբերները կը լեցնէին։ Կղոտիոսի կայսրութեան չրջանին, 93 օրեր յատկացուած էին խաղերուն եւ 159 օրեր հանդիսութիւններուն։ Երեք դար ետք, խաղերուն յատկացուածները 175-ի բարձրացած էին իսկ 200՝ (տարուան կէսէն աւելի) հանդիսութիւններուն։ Լէուիս Մամֆըրտ, այս թիւերը նկատի առնելով, «Քաղաքը պատմութեան մէջ» դիրքին մէջ կը գրէ. «Ոչ մէկ քաղաքային հաւասարակշռութիւն, ոչ իսկ իր կայսերականութեան գագաթնակէտին հասած Աթէնքը, երբեմ նոյնիսկ ազատ ժամանակ չունեցաւ զայն ապուշ պարապմունքներով լեցնելու»։

Արձակուրդին կողքին, հին Հռովմէացիները հնարեցին նաեւ արեւի ճառագայթներէն մորթը թուխ դարձնելու արարքը, ինչպէս Ձորճօ Իէրանօ դիտել կուտայ։ Մարսիալ, իր վերտառութիւններէն մէկուն մէջ, հետեւեալ ձեւով կը բաժնէ կուտայ ընկերոջ մը որ գիւղական կեանքի մը կարօտը կ'ներթայ. «Հանգիստ տո՛ւր, գէթ ամրան մը տեւողութեան, քաղաքին լուծէն ճմռուած ճիտիդ։ Թող ֆու աւերուած մորթդ արեւ ծծէ, ծարաւ յագեցնելու նման։ Շատ գեղեցիկ պիտի դառնաս, այնքան ատեն որ հեռու գտնուիս։ Եւ երբ վերադառնաս, ֆու տժգոյն ընկերներդ ճեզ պիտի չճանչնան, ֆու թուխ այտերուդ պիտի նախանձին՝։։։ Բայց Հռոմը վայրկեանի մը մէջ պիտի գողնայ այն գոյնը զոր ճամբորդութիւնը ճեզի շնորհեց. նոյն իսկ եթէ եթովպիացիի մը նման սեւցած ըլլաս»։

Իսկապէս, հին Հռոմը չատ ապականած էր եւ քաղաքացիները բոլորը դատարկ ղմփքեր ունէին։ «Հազիւ եոխս ձգած Հռոմի ճնշիչ օդը, շուտով անդրադարձայ որ առողջութիւնս բարելաւուած էր», կը պատմէ Սենեքա, արձակուրդի ճամբան բռնած։

Թուխ դառնալուն առընթեր, Հռովմէացիները հնարեցին նաեւ մորթը օծելու արեւային խիւսեր։ Գոյութիւն ունէր «չոր արեւ»ը, մորթը արեւին դէմ պաչտպանելու ոչ մէկ նիւթ քսելով մարմինին վրայ, եւ կար այն զոր Կիկերոն իր բարեկամին, Ատտիկէին ուղղուած նամակի մը մէջ կը կոչէ «իւղոտարեւ», սպեղանիներով եւ իւղերով պատրաստուած։ Սակայն Սենեքա, «անոնք որոնք իրենց կեանքը արեւին տակ եփելով կ'անցընէին», կը դասէ ապերջանիկ եւ տաղնապալի մարդոց չարքին։ Անոնց կեանքը կը նմանի անոնց «որոնք ժամեր եւ ժամեր կ'անցընեն վարսայարդարին մօտ» եւ անոնց «որոնք իրենց ժամանակը կը վատնեն գրականն անպէտ հարցերու մասին զրուցելով»։ Ապա կ'աւելցնէ թէ «ասոնք բոլորը լաւ մշակուած ձեւեր են՝ ոչինչ ընելու»։

Թերեւս այս է պատճառներէն մէկը, որ մեր ժամանակներու արձակուրդներու յատկացուած անթիւ ծանուցումներուն մէջ երբեք Սենեքայի անունին չենք հանդիպիր՝։։։

Կազմեց՝
ՍԱՐՈՒՆԻ

ՆՈՐ ՋԼԱՄԱՐՏ ԲԵԼԱՌՈՒՍԻ ԵՒ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ՄԻՋԵՒ

Արեւմտեան լրատուները մեծ արձագանգ չտուին օտար պիւտճէներու բեռլուսոյ նախագահին կողմէ իրենց դէսպանները վտարումին: Մինչդեռ հարցը միջազգային դայթակղութիւն մը առեղծելու ամէն տուեալ ունէր: Տեղւոյն վրայ Բելառուսները այդ վտարումին մէջ իրենց նախագահին խիղախութեան մէկ ապացոյցը կը տեսնեն: Հպարտութեան չափով մը կ'ըսեն թէ Լուկաշենկօ հերոս մըն է, ոչ ոքէ վախ ունի: Անոնք իրենց նախագահը կը նկատեն բելառուս Դաւիթ մը որ հարուածած է արեւմուտքի Գողիաթը:

Լեհ լրագրող մը այլ ակնոցով կը դիտէ պատահածը: Կ'ըսէ թէ խորքին մէջ ան միայն դիւանագիտական հարց մը չէ, այլ դէմ յանդիման կը ձգէ Բելառուսը եւ Եւրոպան; Լուկաշենկօ երբ կը վտարէր դեսպանները, շատ լաւ գիտէր ըրածը: Նախ, առաջ ան մեծ ժողովրդականութեան կ'արժանանար, այնպէս որ ազգասոյց, յետադիմած երկրին մէջ ուշադրութենէ պիտի վրիպէր ընդհանուր թշտառութեան մէջ անհահման պերճանք ապրող քանի մը տասնեակ ընտանիքներու տանձնաչնորհը: Երկրորդ՝ յայդնեցաւ դեսպանատուներու հարցով քօղարկել ուզել կարեւոր բաներ. օրինակ, բոլորը կը գտնդատէին որ այդ դեսպանատուները միշտ ջուրի ու էլեկտրականութեան խզումներ կ'ունենային: Բայց ոչ ոք կը նկատէր որ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի այդ սահմանագիծին վրայ, Ռուսաստանի ու Լեհաստանի միջեւ որ ՕԹԱՆ-ի ապագայ անդամ մըն է, մենատիրութեան ու ամբարտաւանութեան կեդրոն մը կը ստեղծուէր:

Բելառուսը երկիր մըն է ուր նախագահի մը կամքը կը փոխարինէ նոյնիսկ միջազգային օրէնքները: Կղզի մըն է ան ուր տակաւին կանգուն է խորհրդային դաղափարախօսութիւնն ու վարչաձեւը որ կրնայ ապրել Ռուսաստանի մէջ քաղաքական ուժերու, քանի որ երկու երկիրները միացումի դաշինքով մը կապուած են իրարու:

Կայ ներքին ազդեցութիւնն ալ: Լուկաշենկոյի քայլով երկրին ժողովրդավար ընդվիմութեան համար ա՛լ աւելի դժուարացաւ արեւմուտքցի դեսպաններու հետ չփումը որ արդէն տակաւ մակարդակի վրայ էր: Այլեւս գրեթէ ոչ մէկ օժանդակութիւն կրնան յուսալ անոնցմէ:

Բացուած կը նկատուի նոր Ջլամարտի շրջանը որուն խորքին առ այժմ տեղ գտած է բնակավայրերու խնդիրը մը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԴԱՂՈՒԹԷ ԴԱՂՈՒԹ

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ, 11 հոգիէ բաղկացած հայկական պատուիրակութիւն մը որ կ'ընդգրկէր Սոֆիա գործող հայկական կազմակերպութիւններու համագործակից խորհուրդի անդամներ եւ Փլովտիւի հայկական եկեղեցական հոգաբարձութեան ատենապետ՝ Կարօ Ալեքսեանը, Յունիս 10-ին ընդունած է Պուլկարիոյ նախագահին կողմէ: Խօսակցութիւնը կեդրոնացած է Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պաշտօնական կրօնք ընդունուելուն 1700-ամեակը եւ Սոֆիայի մէջ, Հայաստանեայց նոր եկեղեցիի մը կառուցումը: Այս մասին, Պուլկարիոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Թեմական Խորհուրդի ատենապետը՝ Օնիկ Քիւրտեան յայտնած է թէ ցայսօր մայրաքաղաքին Հայերը իրենց իսկական աղօթավայրը չունին, բայց շնորհիւ Պուլկար պատասխանատու հաստատութիւններու կողմէ ցուցաբերուած հասկացողութեան ի մօտոյ Սոֆիայի մէջ, պիտի բարձրանայ Սուրբ Աստուածածինի եկեղեցւոյ զանգակատունը: Նախագահը փափաք յայտնած է ներկայ գտնուիլ օծման արարողութեան: Հ. Բ. Ը. Մ.-ի եւ Հ.Օ.Մ.-ի մասնաճիւղերու ատենապետուհիները խօսած են իրենց բարեսիրական կազմակերպութիւններու մասին; Տեղւոյն հայ մամուլի («Երեւան», «Վահան» եւ «Հայեր») եւ հայ լեզուի մասին խօսած է «Երեւան»ի պլխաւոր խմբագիրը Վարդանոյշ Թուխաքաչեան: Երիտասարդութեան մասին (Ուսանողական Միութիւն) տեղեկութիւններ տուած է Օր. Սիլվա Մարտիրոսեան: Փլովտիւի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ վերանորոգման 170-ամեայ տարեդարձին մասին ալ խօսած է Պ. Ալեքսեան եւ հրաւիրած է նախագահ Սթոյանովը Փլովտիւ, Սեպտեմբերին, երբ կը նշուի այդ 170-ամեակը: Հայ Դատի Յանձնախումբին ատենապետն ալ՝ Ֆիլիփ Մեսրոպ ակնարկած է Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին Պուլկարիոյ Ազգային Ժողովին կողմէ: Հ. Մ. Ը. Մ.-ի մասին խօսած է Յորէն Քիւրտեան: Հանդիպումը վերջ գտած է ջերմ մթնոլորտի մէ մէջ:

*
**

ՊԼՑՐՈՒԹի մէջ, Յունիս 24-ին իր մահկանացուն կնքած է իրաւաբան Մուսա Փրէնս հայութեան ծանօթ իր հայանպաստ կեցուածքին եւ գործունէութեան համար: Հեղինակն էր հատորի մը խորագրուած՝ «Ալմհնոսիա»: Ծնած էր 1925ին, իրաւաբանութեան եւ քաղաքական գիտութեանց doctorat ունէր: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունիս 26-ին Սոսէքոյի Մար Անթոնիոս եկեղեցին:

ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐ ՈՐՈՆՔ ԿԸ ՆՊԱՍՏԵՆ ՑԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ

— • —

Յաճախ կը կարդանք որ յիշողութիւնը վերաշխուժացնելու եւ զօրացնելու լաւագոյն ձեւը մաքի մարզանքներն են, բայց եւ այնպէս անոնք սառնձիներն բաւարար չեն մեզ դաւաճանող յիշողութիւնը վերաշխուժացնելու համար:

Մասնագէտներու կարծիքով, մարդուս անդադարութիւնը շատ կարեւոր դեր կը խաղայ յիշողութեան վերաշխուժացման մի-ջոցառումներուն մէջ եւ, հետեւաբար, սերտուած ճաշացուցակ մը մեծապէս կը-նայ նպաստել մեր յիշողութեան զօրացման:

ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՏՈՒԵՔ ԻՒՂԵՐՈՒՆ

Իւղերը ամբառնուած են մեր առողջութեան վնասող բոլոր չարիքներով: Ճիշդ է, որ անոնց չափազանցուած սպառումը դանազան հիւանդութիւններու դուռ կը բանայ անոնցմէ յիշենք՝ քոլեսթերոլը, թրիգլիսերիտը, սրտանօթային հիւանդութիւնները, եւ այլն ... Բայց եւ այնպէս իւղերը կը կազմեն մեր ուղեղին հիմնական տարրերը եւ անոնց անբաւարարութիւնը մեր մարմնին մէջ, կրնայ ուղղակի ազդել եւ վնասել ուղեղին լաւ գործունէութեան: Հետեւաբար, ապահովելով հանդերձ անոնց գործածութիւնը, պէտք չէ բոլորովին հրաժարիլ անոնցմէ:

Միւս կողմէ, բնապահները ուղեղին կ'օգնեն, որպէսզի «նէօրոններուն» միջեւ ղրկիռները փոխանցող քիմիական լարատարներ արտադրէ:

Վերջապէս, ուղեղը գործելու համար ուժանիւթի պէտք ունի, իսկ այդ ուժանիւթը չաքարն է, նախընտրաբար դանդաղ չաքարը:

Բացի այս երեք պլխաւոր նիւթերէն (իւղ, բնապահ, չաքար) ուղեղը անկասկած որ պէտք ունի հանքայիններու, քանի որ անոնք չատ կարեւոր դեր ունին մեր ամբողջ մարմնին մէջ: Հոս յիշենք, որ ուղեղը 50 անգամ աւելի մանկանէզ կը պարունակէ քան արիւնը, հինգ անգամ աւելի պղինձ եւ 2 անգամ աւելի դինկ...

ՕԳՏԱԿԱՐ ՁԱՇԱՑՈՒՑԱԿ

× Ուղեղը լաւ պնանելու համար ահաւասիկ ցանկը կարգ մը ուտելիքներու, հանքայիններու եւ կենսանիւթերու, որոնք անպակաս պէտք է ըլլան մեր առօրեայ ճաշացուցակէն:

× Պէ. 9 կենսանիւթը (կամ ֆոլիք թթուն) ինչպէս նաեւ Պ. 6 եւ Պ. 12 կենսանիւթերը, որոնց պակասը անքնութիւն, յիշողութեան խանգարում եւ ջղագրգռութիւն կը պատճառեն: Այս կենսանիւթերը կը գտնենք լեարդին, կաղինին, սոմոն ձուկին, կովու միսին եւ կաթնեղէններուն մէջ:

× Ա., Բօ. եւ Սէ. կենսանիւթերը, որոնք ուղեղին բջիջները կը պաշտպանեն կանխահաս ծերութենէ զանոնք կրնանք գտնել լեարդին, կարագին, ձկնին, ցորենի սերմին, կաղինին եւ պտուղներուն մէջ:

× Սելենիումը, որ կը պաշտպանէ Բօ. կենսանիւթը: Զայն կը գտնենք ծովային պտուղներուն, ձուկին, լեարդին եւ հացին մէջ:

× Պղինձը կը նպաստէ բջիջային շնչառութեան: Զայն կը գտնենք լեարդին, ընդեղէններուն, հաւկիթին եւ ցորենի սերմին մէջ:

× Զինկը, որուն պակասը հոտառութեան եւ համեղը գնահատելու կարողութիւնը կը տկարացնէ. զայն առաւելաբար կը գտնենք ծովային պտուղներուն եւ լեարդին մէջ:

× Իոտը իր կարգին կը նպաստէ ուղեղին լաւ գործունէութեան, հետեւաբար պէտք է ապառել այն աղերը, որոնք իոտով օժտուած են (տուփին վրայ կարդալ եւ ստուգել):

× Մեկնեզիումը իր կարգին կենսական է ուղեղի բջիջներու լաւ գործունէութեան: Զայն կը գտնենք քաքաւին, տուրմին, նուշին, հացին եւ ընդեղէններուն մէջ:

Ահաւասիկ բոլորիս մատչելի կենսանիւթերու, հանքայիններու կամ գտնենք պարունակող ուտելիքներու ցանկը, որմէ ինքզինք պէտք չէ զրկէ ոեւէ անձ, յատկապէս նիհարցնող սննդականոնի հետեւողը, երբ արագ արդիւնքներու հասնելու համար յաճախ միտեսակ կ'ուտէ, յատկապէս իւղերը զեղչելով: Այսպիսիները երկար չեն դիմանար, քանի որ թէ՛ անոնց ուղեղները եւ թէ մկանները տէն մը ետք տեղի կուտան եւ կը թերանան իրենց գործունէութեան մէջ:

«Ս. Փ.»

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՈՆ
Կրօնական – գրական – քաղաքական պաշտօնաթերթ երուսաղէմի Հայ պատրիարքութեան
Յունուար, Փետրուար, Մարտ 1998
P.O. Box 14235, Jerusalem, Israël

— ԱԲԻԳ ԱԻԱԳԵԱՆ —

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԺԱԼԷՆ

Եօթներորդ պատուհից զգայի, որ ինքնաթիռն ինձ մի ենթարկւում: Թողեցի դէմն ու նայում էի պատուհան դեռնին, մտածում էի՝ ահա այս է այն բոլորը, որը կոչւում է վերջ: Փակեցի աչքերս եւ այնտեղ տեսայ աշխարհը՝ սեւ չորեր հագած հարազատներիս, դերեզմանատան ծառուղիները, մարդկանց, որոնց հանդիպել եմ կեանքում եւ մարդկանց, որոնց յետոյ պէտք էր հանդիպէի... Համլետ... Թումանեան...

Հարիւր յիսուն մեթրի վրայ ինքնաթիռը պատուհից հրաշքով դուրս եկաւ: Միայն մի ակնթարթ ես տեսայ հորիզոնը, տեսայ Ալբորզի ձիւնապատ լեռնաշղթան, դիւղեր, որոնք նոր էին արթնանում: Մինչեւ հասցրի դէմը բռնել, ինքնաթիռը ձախ կողքով եւ այլանդակօրէն խփուեց դեռնին: Եղաւ մի պահ, որ մտածեցի՝ հիմա պէտք է որ պէնդինի պայքը պայթի: Զպայթեց:

Ցետոյ ոչինչ չեմ յիշում...

Զինուորական հիւանդանոցից ինձ դուրս դրեցին չորս օր յետոյ՝ ճակատս ու ձախ թեւս վիրակապերով: Գլխաւոր բժիշկն ասաց.

— Փա՛ռք Աստծոյ, ամէն ինչ բարեյաջող անցաւ: Ձեր գեներալը հեռախօսով մեզ սպաննեց: Ներքեւում ձեզ սպասում են. պէտք է գնաք չատ, այսինքն՝ դեներալի մօտ: Փառք Աստծոյ:

Ես լաւ դիտէի այդ փոքրիկ, սեւ «Ֆորա»ը. գեներալն այն ուղարկում էր կարգապահ օդաչուներին չատ տանելու եւ պարգեւատրելու համար, ուղարկում էր նաեւ անկարգապահներին գնդան տանելու:

Զինուոր վարորդը պատուի կանգնեց: Ես ուրախացայ, որ կենդանի եմ, ուսերիս վրայ ուսադիրներ կան, որ ամառուայ երկինքը ինչքան խորն է ու կապոյտ:

Հասանք ռադմատօդային չտապ:

— Լսում եմ ձեզ, գեներալ, — ասացի:

Գեներալն ակնոցն ուշացումով դրեց թղթերի դէզի վրայ, թեք նայեց ինձ ու ասաց.

— Պետական ինքնաթիռ ես ջարդում եւ լո՞ւմ ես:

— Ես հարցրի դուրս գալ պատյից, գեներա՛լ, — ասացի, — Խալիլին, Ահմադիանը, ինչո՞ւ ենք հեռու գնում, հէնց մեր Բալային, չկարողացան ինքնաթիռը պատյից հանել եւ բերել, նստեցնել դաշտում, իսկ ես բերեցի:

— Դու մի՛ ճչայ, — զայրացաւ գեներալը ու վեր կացաւ:

Հիմա նա քայլում էր զրասեղանի ու աթոռների արանքներով:

— Հը՛մ պետական ինքնաթիռ ես ջարդում:

— Հասցրի դուրս գալ պատյից, գեներա՛լ, — ասացի, — երբ Խալիլին ընկաւ ու չարդուեց, դուք ասում էիք...

— Շա՛տ բան էի ասում, իսկ դու մի՛ ճչայ, վերջապէս ես գեներալ եմ:

Ես մտածեցի՝ «վերջապէ՛ս...»:

Նրա անունը Յոսրովի էր, բերել, ըրբերել էին մի տեղ, որտեղ պէտք չէր: Նըստում էր զրասեղանի եռեւ. քարտուղարուհիները թղթեր էին բերում ստորագրելու համար, նա ե՛ւ ստորագրում էր, ե՛ւ մտածում՝ «չան տղերքը դիւերը չկըրնան, վաղն օդային վարժութեան օր է, պիր կ'ընկնեն, կը սատկեն»:

— Մայոր Ռեզվանին կանչէք, — ճչաց նա դռներին:

Մայոր Ռեզվանը ներս մտաւ, ոտքերով պատուի կանգնեց, ինձ ժպտաց:

— Ձեկուցէ՛ք, — հրամայեց գեներալը:

— Ամէն ինչ կատարուած է դիտաւորեալ, գեներա՛լ, — զեկուցեց մայորը, — բոլոր ստուգումներն ապացուցում են:

Զորս օր առաջ ձեզ իրազեկ դարձրի:

Դուրս եկայ համբերութիւնից.

— Սո՛ւտ է, մայո՛ր, չտապային դրասենեակները եւ օդաչուներին մի՛ խառնէք իրար:

Գեներալը բռունցքը հարուածեց աթոռի թիկնակին.

— Լռե՛լ: Ո՛չ ոք իրաւունք չունի այստեղ ճչալու:

— Ես ձեզ իրազեկ դարձրի... — սկսեց մայոր Ռեզվանը, բայց ինչ լա՛ւ էր, որ գեներալը նրան էլ ընդհատեց.

— Լա՛ւ, լիազօրակալութիւն, գնացէ՛ք:

Մայորը նորից պատուի կանգնեց ու գնաց:

Ընդարձակ, չքեղ սենեակում մնացինք ես եւ գեներալը: Նա ձեռքերը մէջքին քայլում էր դորգի վրայ, մէկ լինճ էր նայում, մէկ զրասեղանին դիզուած թղթերին:

— Համառօտ եւ մանրամասն զեկուցի՛ր, — ասաց նա, —ինչպէ՞ս ստացուեց:

Ես ժպտացի: Նա արագ չուռ եկաւ եւ բռնեց իմ ժպիտը:

— Պետական ինքնաթիռ ես ջարդում եւ ծիծաղո՞ւմ ես, — ճչաց նա, — քեզ կը յանձնեմ դաշտային դատավարութեան. իսկ դու կարծեմ լաւ գիտես, թէ այդ ինչ է նշանակում: Այստեղ ռադմատօդային չտապ է, ես ձեր գեներալն եմ, իսկ դու ծիծաղո՞ւմ ես, ի՞նչ է, կրկէ՞ս ես եկել:

— Ո՛չ, գեներալ, — ասացի:

— Իսկ ինչո՞ւ ես ծիծաղում

— Գեներալ, դուք ասում էք՝ «համառօտ եւ մանրամասն»:

Նա կանգնեց պատուհանի մօտ: Ես նայում էի նրա մէջքին եւ զգում էի, որ նա հիմա սպասում էր իր արտասանած յիմարութեան տպաւորութիւնը յայտնի սենեակից. մինչեւ այն կը փախչէր, չուռ եկաւ պատուհանից եւ հրամայեց.

— Մանրամա՛սն:

(Շար. 1)

(Շար. Ա. Էջէն)

նելով, նկատի չառնելը քաղաքական իրողութիւնները եւ անչքնչելի փոփոխութիւնները, որոնցմէ մէկն այն է որ Ղարաբաղ 10 տարի է արդէն անկախ պետութիւն է:

*
**

Լ Ղ Հ
ՆՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ
Ա. ՆԻՍՏԸ

Յուլիս 7–ի Լ Ղ Հ կառավարութեան նիստին նախագահ Ա. Ղուկասեան հնորհաւորելով նոր կազմը, ընդգծած է միասնական եւ համախմբուած ջանքերու անհրաժեշտութիւնը, քանի որ միայն ներկայի պատասխանատու վիճակէն դուրս գալ կարելի է այդ միջոցով: Այդ նիստին որոշուած է Տնտեսութեան եւ Ֆինանսներու նախարարութիւնը անուանել Ֆինանսներու նախարարութիւն, կառավարութեան գործերու կառավարչութիւնը՝ կառավարութեան աշխատակազմ, կենսաթոշակային եւ զգուշութեան ֆոնդը՝ պետական կենսաթոշակային հիմնադրամ: Նոյն որոշումով լուծուած են չարք մը վարչութիւններ ալ:

*
**

ՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՇԷՆՔԸ ՎԱՃԱՌՈՒԱԾ

Յուլիս 7–ի մամուլի ասուլիսի մը յայտնի եղած է որ 1995–ին վաճառուած է Նկարիչներու Միութեան չէնքը. տեղեկութիւնը փոխանցած է Միութեան անդամ Ս. Մուրատեան: Նախագահ Պ. Հայթայեանի եւ «Ազարեկեան – Բեգ Ինթէրնէշընըլ» սեփական ձեռնարկութեան միջեւ նոյն տարին չէնքին 300 հազար տոլարի վաճառքին մասին պայմանագիրը ստորագրուած է, այն պայմանով որ դուռմարին կէսը տրուէր Միութեան. սակայն մինչեւ այսօր տրուած է միայն 70 հազար տոլար: Աւելի ետք ձեռնարկութիւնը չկրնալով փոխարժէքը վճարել, գրաւի դրած է չէնքը ու առենին ալ գրաւէն չհանելով, դրամատունը որոշած է աճուրդով ծախել զայն: Այդ աճուրդին չէնքին տէր եղած է «Միլլիէթ» իրանեան դրամատունը: Այդ բոլորին միութեան անդամները տեղեակ դարձած են միայն ամիս մը առաջ ու պիտած հանրապետութեան նախագահին, վարչապետին, Մշակոյթի նախարարին:

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

RECHERCHE

Recherchons pour affaire de famille
Madame MAISSIAN Nevarth
née à CESAREE (Arménie)
le 14 Juillet 1920
de nationalité arménienne
veuve de Mr VARTANIAN Vartan

pour toute information, prière de contacter le

Cabinet Généalogique RICHARD

tél. 01 43 22 59 25

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատանամ ընկերակցութիւնը, Մոնմորանսիի Հանգստեան տան դաշտահանդէսին առիթով շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Բժիշկ Սերժ Գազանճեան, Պր. Ամման Եսիզարտաչեան 2000–ական Ֆր., Տիկին Մօրան, Տէր եւ Տիկին Ռըպէ Թորոսեան 1000–ական Ֆր., Պր. Անտրէ Եսիզարտաչեան 700 Ֆր., Տիկնայք՝ Ժան Առաքելեան, Նուարդ Պօյաճեան եւ Պր. Ժապ Գալճեան 500–ական Ֆր., Պր. Կրէկուար Գալայճեան 200 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège social 7 Place des Ursules
Saint-Etienne 04 77 33 71 37

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

Շաբաթ, Յուլիս 11, տօն է Սրբոց երկոտասան Առաքելոցն Քրիստոսի եւ Ջօրդոսի Երեմտպապաներորդ Առաքելոյն:

Այս առթիւ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Colonie de vacances de Bellefontaine séjour Août 1998

Nous invitons tous les parents à inscrire leurs enfants pour le séjour du mois d'août à Bellefontaine auprès de la section la plus proche de leur domicile ou en téléphonant au siège social au 01 48 24 46 57

Une fête champêtre sera organisée le dimanche 9 août.

FETE de la COLONIE de la CROIX BLEUE de BELLEFONTAINE

12 JUILLET

Accueil des parents à partir de 11 heures

— Présentation des activités des enfants;

— Fête champêtre avec chants et danses;

— Buffet assuré midi et soir;

— Retransmission sur écran géant de la finale de la Coupe du Monde.

——— Venez nombreux ———

Un car est prévu au départ de Marseille le 11 juillet

23h00 : 13 bd de Cazoran - St Jérôme au croisement avenue de la Figone et du 24 Avril 1915 (près du poste d'essence Beaumont)
23h30 : devant la poste de Marseille Cannebière - Réformés
Retour le dimanche 12 juillet après le match.

Renseignements au: 04 91 61 10 82 ou 04 91 50 68 71

ԾՆՆԴԵԱՆ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՋԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԻՄԵԾԷ'Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԱՆԱՄՈՒԱՏ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,
ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խաթպոկ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

INSCRIPTIONS pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻԻՆ 1998-1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարանները
(sous Contrat d'Association)

եւ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման շուրջհաւ Պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 10
VENDREDI
10 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋԱԳԻՐՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·417 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.417

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՐԻՒՂԸ ՉՆԶԵԼ ԿՈՒՏԱ՞Յ ԲԱՔՈՒԻ ՊԱՏԻԺԸ

ԱՄՆ–ու Արտաքին Գործերու նախարարութիւնը օգնելու համար ամերիկեան քարիւղի ընկերութիւններուն որ Կասպից ծովու ուժանիւթի պահեստներէն բաժին ունենան, Յուլիս 8–ին Գոնկրէսին առաջարկած է ջնջել Ադրբեջանի կիրարկուած պատիժները: Մինդրոյ առարկայ պատիժները սահմանուած էին Հայաստանի պարտադրած չրջափակումին պատճառով: Իսկ այսօր Ադրբեջան բանալի երկիրը կը նկատուի որմէ կախում ունի Կասպից ծովու քարիւղի կարեւոր հանքերուն չափագործումը: Նախարարութեան առաջարկին դէմ արտայայտուող ծերակուտականներ գտնուած են որոնք կանխահաս նկատած են պատիժները ջնջելու որոշումը, յատկապէս նախագահական ընտրութենէն առաջ եւ երբ երկրին մէջ ժողովրդավարութեան դէմ բազմաթիւ ոտնձգութիւններ կ'արձանագրուին: Նոյն վէճին ընթացքին Արտաքին երկու փոխ – նախարարներ Սէմթանովիչ եւ Կրոման կրկնած են թէ ԱՄՆ–ու կառավարութիւնը առանց այլեւայլի կը զօրակցի քարիւզատարի այն ծրագրին որ Բաքուն պիտի միացնէ Միջերկրականին, անցնելով Թուրքիայէն: Աւելցուցած են որ կառավարութիւնը խստիւ կ'ընդդիմանայ Իրանին անցնելիք ամէն քարիւզատարի, այն պատճառաբանութեամբ որ այդ երկիրը ահաբեկչական կազմակերպութիւններու նեցուկ կը կանգնի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՆ չատ խիստ կերպով դատապարտեց Ռուսաստանի եւ Ղազախստանի քարիւղի համաձայնագիրը Կասպից ծովու պահեստներու բաժանման վերաբերող: «Որեւէ երկկողմանի համաձայնագիր չեղեալ է եւ ի գօրու չէ, Իրան երբէք պիտի չճանչնայ» չեչուած է Արտաքին Նախարարութեան բանբերը՝ Մահմուտ Մոհամմատի: Ըստ Իրանի, չրջապատող 5 պետութիւնները պէտք է ամբողջական համաձայնագիր մը ստորագրեն Կասպից ծովու հարստութեան արդար եւ հաւասար բաժանումի մը չուրջ: Թեհրան գտնուող Թիւրքմէնիստանի նախագահը՝ Նիազով նոյն տեսակէտն ունի եւ պահանջեց որ համաձայնութիւն մը գոյանայ հինգերու միջեւ (Ռուսաստան, Ղազախստան, Թիւրքմէնիստան, Ադրբեջան, Իրան) ինչ որ Ռուսաստանի ալ սկզբնական դիրքն էր, բայց ի վերջոյ տեղի տուաւ Ադրբեջանի: Համաձայնագրէն ետք, երկու հարարտ ճակատ ստեղծուած է; Մէկ կողմ՝ Իրան եւ Թիւրքմէնիստան որոնք կը խորհին թէ Կասպից ծովը լիճ մըն է որու հարստութիւնները պէտք է բաշխուին հինգերուն միջեւ, միւս կողմ՝ Ադրբեջան, Ղազախստան եւ Ռուսաստան, զոր որոնց ծով մըն է ազգային յատակօրէն ճշդուած սահմաններով:

ՆԻԳԵՐԻԱՅի ընդդիմադիր ղեկավարը՝ Մոչուա Ապիոլա մեռած է Յուլիս 7–ին, զոհ «սրտի տագնապի» մը ինչ որ չի հաղորդեր բոլորը, մանաւանդ ոչ աղբիւրներէն մէկը որ կ'ըսէ թէ հայրը թունաւորած են: Երկու օր ետք ազատ պիտի արձակուէր: Ծաւակցութեան մէջ էր ամերիկեան կառավարութեան բանագնացներուն հետ, երբ սկսած է հազալ, մրսիլ եւ քիչ ետք մեռած է հիւանդանոցը ուր փոխադրուած էր: Ամերիկացիք դիպուածին կը պահանջեն: Ապիոլա մեծահարուստ գործարար մըն էր որ 1993–ին պահանջած էր նախագահական ընտրութեան յաղթանակը, ընտրութիւնը զոր վինուորականները ջնջած էին եւ բանտարկուած էր 1994–ին: Ծնած էր 1937–ին: Բախտով Պարսից Շահին քրոջ քովը դտնուած է օդանաւի մը մէջ, ինչ որ առիթ եղած է առասպելական պայմանագրերը ստորագրելու եւ կրնայ ըլլալով:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի օդատորմիղին ծանր փոխադրութիւններու Մկինսքի բաժնին յանձնուած է բնականոն գործունէութեան վերադառնալ, օդանաւի մը անկումէն ետք զրուած վեցամսեայ արգելքը վերջ գտած ըլլալով: Ռուսական բանակի «Կարմիր աստղ» թերթին լուրը տալով «Էր է Գոսմոս»ը, կ'ըսէ թէ այդ միաւորը աշխարհի ամէնէն մեծ ռազմական օդանաւերը կը գործածէ փոխադրութիւններու համար: Այդ օդանաւերէն են «Ռուսլան»ները որոնք 21 մրցանիւղի տէր են այս մարդին մէջ: Սակայն, անոնց հպարտութեան մեծ ծագոյն աղբակն է Սպիտակի երկրաշարժէն ետք Հայաստան փոխադրուած մարդասիրական օժանդակութիւնը: Այդ չորքանին «Ռուսլան»ները փոխադրած են տասը հազար հոգի, 370 պիւլտոզեր եւ 1800 թոն ապրանք, կատարելով 692 թռիչք:

ԺՈՍՓԻՆ հրաժարեցաւ տուրք գնելէ աշխատանքի վերաբերող ինչքերու վրայ, զոհացում տալով գործատիրութեան եւ դժգոհ ձգելով իր բազմատարր մեծամասնութեան որոշ տոհանքներ, ինչպէս հաստատուեցաւ որոշ ժամանակ առաջ: Նախարարապետին համար բարգաւաճումը լաւ ճամբու մէջ եւ գործատէրերը կրնան ներդրումներ ընել եւ աշխատանք ստեղծել:

ԵՓԵՍՈՍի Մարիամ Աստուածածնին ուխտատեղին 2000 թուականի պատրաստելու համար որոշուած է ճոպանուղի մը կառուցանել, դիւրացնելու համար պուռաշրջիկներու այցը: Թուրք մամուլը կը դրէ թէ քրիստոնեայ համայնքը դէմ է ծրագրին որուն յատկադիծը պատրաստուած է «Սիմենս» ընկերութեան կողմէ: 16 – 17 միլիոն ֆրանքի այդ ծրագրին համար դէմում կատարուած է Վատիկանի, որպէսզի վաւերացուի եւ ընդդիմադիրները լռեն:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆի մէջ հեռատեսիլը արդիւնեցաւ եւ 15 օր պայմանաժամ տրուեցաւ հեռատեսիլի գործիք ունեցողներուն որ յանձնեն, հակառակ պարագային ծանր պատիժներ նախատեսուած են: Միւս կողմէ Թալիպան քաղաքապօրքը, մրտկներով զինուած ոտիպած են Քապուլի փողոցներու անցորդներուն (Յուլիս 8–ին) որ գուբանի հատուածներ արտասանեն, վատահ ըլլալու համար որ լաւ պիտեն: Այս քննիչները, առիթէն օգտուած են, առուգելու համար մօրուքներու երկարութիւնը: Այրերը պէտք է ձգեն որ մօրուքը բուսնի, առանց արտօնութիւն ունենալու կարելու:

ՄԱՐՍԷՅԼի չրջանը, հարաւային թաղամասերը բազմաթիւ հրդեհներ պատճառած են որ բնակիչներ տեղափոխուին: Յուլիս 9–ին հրչէջները կրցած էին մարել բոլոր օճախները: Յայտնուած է որ բոլորն ալ ոճրային արարքներու հետեւանք են:

ԱԻՍՏՐԱԼԻՈՑ պահպանողական կառավարութիւնը յաջողած է օրէնք մը քուէարկել տալ Վերակոյսին որ կրկին խնդրոյ առարկայ կ'ընէ Ապորիժէններու կալուածային իրաւունքները ի նպաստ մեծ կալուածատէրերուն: Ապորիժէնները բուռն հակազդեցութիւն ունեցած են եւ յայտնած թէ Բարձրագոյն Ատեանին պիտի դիմեն:

ՉԻՉԼԻՆԻՈՑ նախագահը՝ Մասխատով ընդունած է վարչապետ Բասայեւի հրաժարականը: Ան միայն վեց ամսուան համար ընդունած էր այդ պաշտօնը:

ՖՐԱՆՍԱՑի մէջ, ութ վերջին տարիներու ընթացքին, ոճիր, բռնաբարում, կողոպտում 51% յաւելում կրած է:

ԳՈՒՆԱԹՈՂ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՔԱԺԱԿ

ԱԻԱՐՏԱԿԱՆԸ՝ ՖՐԱՆՍԱ - ՊՐԱԶԻԼ

Յուլիս 8–ին, Սէն – Տընիի մարզադաշտին մէջ է որ Ֆրանսա տարաւ ակնկալուած յաղթանակը, 2 – 1 պարտութեան մատնելով Խրուաթիան եւ որակուելով աւարտականին համար, որ տեղի կ'ունենայ նոյն տեղը, Կիրակի, Յուլիս 12–ին:

Եթէ Ֆրանսացիները երեք անգամ կէս աւարտականներու հասած են համաշխարհային բաժակի մրցաշարքերուն, առաջին անգամն է որ աւարտականի կը հասնին: Առաջին կօնը, սակայն, Խրուաթները նոր չանակեցին, բայց հազիւ քանի մը երկվայրկեան ետք Ֆրանսա արդէն կրցաւ հաւասարեցնող կէտը նշանակել: Աւելի ուշ, կրկին Թիւրամն էր որ երկրորդ կէտով մը կ'ապահովէր Ֆրանսայի յաղթանակը:

Մրցումին ներկայ էին Հանրապետութեան նախագահը՝ Ժ. Շիրաք, վարչապետ Լ. Ժոսփէն, բազմաթիւ նախարարներ, քաղաքական թէ արուեստի ճիւղերու անձնաւորութիւններ: Զաղրէպէն եկած էին նաեւ իրենց խումբին զօրավիգ եղողներ, դէմաւորութեամբ Խրուաթիոյ նախագահ՝ Թիւճմանի:

Խաղին աւարտին Ֆրանսական կոմպի խանդավառութիւնը աննախընթաց էր, Շիրաք որ Ֆութպոլիսթի չափիկ մը ի ձեռին եկած էր, յաղթանակէն ետք հագած է չապիկը որ թիւ 23–ը կը կրէր:

Աւելի քան 300 հազարի հասնող բազմութիւն մը ողողած է Շան – ը'Էլիզէն ուր մինչեւ առաւօտեան ժամը 4, ոգեւորութեան կողքին պատահած են միջադէպեր: Գողցուած են բազմաթիւ կառքեր, կին մըն ալ բռնաբարուած է:

Խանդավառութիւնը տարածուած էր նաեւ գաւառը եւ տասնեակ հազարաւորներ փողոց իջած են Մարսէյլ, Լիոն, Թուլուզ եւ ընդհանրապէս բոլոր քաղաքները: Լիոն բնակող կին մը լսած է որ նման պատկեր մը չէր տեսնուած քաղաքին մէջ Ազատագրութեան օրէն ի վեր:

Մեծ հանդիպում մըն է որ տեղի կ'ունենայ Կիրակի, դէմ առ դէմ հանելով Ֆրանսա եւ Պրազիլ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 8 / 9)

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

«Արմէնփրէս»ի Թղթակից Զարուհի Բարսեղեան կեդրոնական դրասատան լրատուական ծառայութեան զեկավար նշանակուած է: Իսկ հեռատեսիլի տնօրէն Տ. Նազղալեանի հրամանով լուրերու «Լրաբեր» յայտագրին տնօրէն նշանակուած է Արմէն Արզումանեան:

*
**

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑՆԵՐՈՒ ԵՒ ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԻՐՈՋ

Կառավարութեան Յուլիս 7–ի խորհրդակցութեան յայտնուած է որ այս տարի կը նախատեսուի սեփականաշնորհել երեք հիւանդանոց: Անոնք են «Արաբկիր» բժշկական կեդրոնը եւ երկու հիմնարկներ: Մինչեւ 2001–ի ծրագիրը կը ներփակէ ուրիշ վեց հիւանդանոցներ ալ:

*
**

ՆՈՐ ԳԻՐՔ 1937 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

«Աւերեսում – Անի» հրատարակչատունը լոյս ընծայած է Արմենակ Մանուկեանի, գրական ծածկանունով՝ Արման Արմրիկեան, նոր գիրքը՝ «Անմեկնելի են Աստուծոյ ճանապարհները»: Հեղինակը բնաբան էընտրած Գարեգին Ա.ի խօսքերէն՝ «Հաւատում եմ, որ մահը միայն մերն է, բայց՝ ոչ ազգինը», «Հայ ազգը հոգի վըրայ ծառ մնաց ... մեր արմատները խորն են»: Արմենակ Մանուկեան, Հայաստանի լրագրողներու միութեան, Միջազգային լրագրողներու Դաշնակցութեան եւ Միջազգային ռազմագէր գրողներու (Մոսկուա) անդամ է: Երկար տարեն աշխատելով Հայաստանի Պետական Ապահովութեան մարմիններուն մէջ (ներկայիս ալ Ազգային Ապահովութեան դնդապետ է) կրցած է խորապէս ուսումնասիրել 30–ական թուականներու եւ յաջորդող տարիներու դաժան չրջանները: Գրքին յառաջարանին մէջ, Ներսէս Ամթաքեկեան ինքնատիպ կ'որակէ հատորը զանազան տեսակէտներով՝ կառուցուածք, գրելաձեւ, նչում եւ դիտական պատմաբանի մօտեցում:

*
**

ԱՐՍԷՆ ՄԵԼԻՔԵԱՆ ԱՑՆՇԹԱՑՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԱՆԴԱՄ

Արսէն Մելիքեան, «Տիգրան» պետական վակ բաժնետիրական ընկերութեան տնօրէնը ընտրուած է Բնութեան եւ Հանրութեան դիտութիւններու Այնքթայն Միջազգային Ակադեմիայի (Մոսկուա) անդամ: Որոշումը տուած է Ակադեմիայի դիտական խորհուրդը նկատի առնելով Ա. Մելիքեանի դիտական եւ ստեղծագործական վաստակը տիգրանի դեղագիտական եւ արդիւնաբերական տիգրանի ապարէդներուն մէջ: Արսէն Մելիքեան չարք մը հատորներ հրատարակած է վարդապետ Յարութիւնեանի եւ Մուրատ Հասրաթեանի հետ եւ հեղինակ է չուրջ 30 դիտական ուսումնասիրութիւններու:

ՔԻԼԻԱՐԱ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

_ 1 _

Վաթսուն հազար տարիէ ի վեր ապրիճիններու անհամար սերունդներ եկեր՝ ապրեր են այս կտոր մը հողի ու ջուրի հանդիպումին, խօսեր են կենդանիներու ու ծառերուն հետ, սիրեր ու տառապեր են՝ բայց ոչ մէկ վայրկեան խորհեր են դիր գտնելու, բառ արձանագրելու, նաւ ու տաճար կառուցանելու, քար յղկելու եւ բնակարան շինելու մասին: Պարեր են «տիճըրիտու»ի միապաղաղ եղանակներով, ծառերու կոճղերուն կեղեւները խնամքով հաներ, լուացեր, տափակցուցեր ու նկարազարդեր են՝ բայց ոչ մէկ մնայուն կոթող ձգեր են ժամանակի ու պատմութեան հետ իրենց պայքարը յաւերժացնող: Սակայն 1805–ին, Սիտնիէն տասը ըմնող քիլոմեթր հիւսիսային կէտին վրայ էր որ անգլիացի պոռոգացող կալնաւուր թիապարտներ, դաժան վերակացուներու հսկողութեան տակ եկեր առաջին անգամ ոտք դրեր էին եւ ամիսներով, տարիներով ծառ կտրեր են, ժայռ փչրեր են, կենդանի որսացեր են հայհոյելով եւ պիրար դանկաելով՝ մինչ չուրջի անտառին ծառերուն արանքէն պիրենք դիտեր են սարսափահար ու չուարած ապորիճիններ: Տեսարանը իրապէս ցնցիչ եղած ըլլալու է բնիկներուն համար, որոնք կը դուրգուրային ապրող բնութեան վրայ, եւ իրենց որսացած «տինկոներուն» (տինկոն վայրի շուն է, որուն տաք մարմնին փաթթուած կը քնանային ձմեռ գիշերները, ու մինչեւ այսօր ալ օդին պաղութիւնը իրենց դրկած ու պահած չուներուն թիւով կը չափեն), կամ քանկարուներուն համար մսանուոր աղօթք ու գոյնի ու ոգի երգեր հնարեր էին: Այդ եղերական օրերէն տասը տարի վերջն էր, որ 1821 Ապրիլ 5–ին կառավարիչը այդ հողաշերտը ձոզէֆ Ֆիրզն կոչուած մէկուն ծախած էր: Պիտի անցնէին տասնամեակներ, բարեպաշտ ու մոլեռանդ մի ոմն այրի ակին ձէն Մաք Կիլիվրէ աղջկանց դպրոց մը պիտի բանար իր հիւղակին կից, բնակչութիւնը պիտի չառնար, ապորիճինները պիտի անհետանային իրենց հայրենիքէն, եւ արդէն հարուստ մարդիկ պիտի գնէին հողը, երկաթուղին պիտի հասնէր մինչեւ այդ կողմերը, կայարան պիտի շինուէր 1899–ին...: Եւ ի վերջոյ, օրուան կալուածատէր ջոկերէն մին, ձէյմս Ճորճ Խոուըրդ, որուն ձեռքերուն վրայ բնիկներու արիւն չատ չկար, այս արձանին անունը պիտի դնէր Քիլլարա, որ ապորիճին լեզուով «մէյա տեւական հոն» կը նշանակէ: Բայց նախախնամութիւնը ուրիշ խմաստ տուեր էր այդ բառին, ու լքեր էր, որ լեզուին տէրերը մաքրուէին հոնկէ:

Այսօր, Սիտնի ապրողներուն համար (այդպէս կը կոչուին Սիտնիցիները), Քիլլարան բոլոր արուարձաններուն մէջէն ամէնէն հնորհալի, ընտիր ու գրաւիչն է, ուր բնակութիւն հաստատած են մեծ մասով բարեկեցիկ, հին, տոհմային աւանդութիւններու կառչած, չաքարախտէ, յօդացաւէ, քոլեսթէրոլէ տառապող ընտանիքներ: Կայսերական փառքի մը ժամանած ցոլքին մէջ ապաստանած ղըլխաւորաբար անկլօ–սաքսոն այս բնակչութիւնը որ դեռ թագուհիին միսթիքով կը տաքցնէ իր տակաւ պաղող սիրտը, հաւանաբար միակն է իր տեսակին մէջ, որ կը պայքարի ամերիկեան քաղաքակրթութեան վարակիչ ու, իրենց դատումով՝ պռեհկացուցիչ ազդեցութեանց դէմ: Քիլլարա, որ մօտաւորապէս քսան հազարնոց արուարձան մըն է, ոչ «մոլ» ունի, ոչ Շոփինկ սէնթըր, ոչ պէնղինի կայան, ոչ կառաժ, ոչ Մաք Տոնըլտ, ոչ Փիցա Հաթ, ոչ էինական կամ թայլանդի ճաշարան, ոչ ոստիկանատուն, ոչ ալ դրամատուն: Բոլոր արուարձաններէն միակն է, որ իր ծառաստանները, ծաղկաւէտ պարտէզները կրցած է պահել իրենց նախկին ճոխութեամբ եւ անմեղութեամբ: Քիլլարան առաջատի դիշերը իր տարեվաճառ փեսան Ջորնսթուցած ու կէս գարէ ի վեր անոր գլխուոյով ու երազով ապրած հարսն է, որ կը մերժէ ամէն սակարկութիւն կեանքի հետ:

Հազիւ ոտք կոխած Սիտնի, մեր հայ բարեկամները մեզի հասկցուցին, թէ չորս ճամբայ կը բացուէր մեր առջեւ կամ տուն մը կը գնէնք, կամ տուն մը կը վարձենք, կամ յարկաբաժին մը կը գնենք՝ կամ ալ, Աստուած մի արասցէ՝ հատ մը կը վարձենք: Եւ աւելցուցին՝ «ինքզինքը յարգող ամէն Հայ՝ իր անձնական տունը կ'ունենայ»: Մենք ալ զացինք եկանք վերջին լուծումը ընտրեցինք – 11 – 635, Փասիֆիք Հայուէյ, Քիլլարա: Առաջին շաբաթը որ հաստատուեցանք այդ յարկաբաժնին մէջ, մեր տանտէրը մեզ իր տունը հրաւիրեց, երեկոյեան ժամը 6–ին՝ «ծանօթանալու համար չէնքին միւս բնակիչներուն»: Այնտեղ – անտեղ մենք ալ զացինք իր յարկաբաժինը ու չքեղ բազկաթոռներու եզերքը նստած՝ անձկալին սպասեցինք մեր դրկիցներուն: Եւ ահա մէկ մէկ եկան ու սենեակը լեցուցին կոկիկ, բարեդէմ բարեկիրթ եւ առանց մեզի նայելու իրարու հետ մեղմօրէն խօսող պառաւներ, որոնք քիչ հաք սկսան մեզ հարցուփորձել մեր ամէն ինչի մասին: Աւելի ուշ էր որ հասկցանք, թէ քննութիւն անցուցեր էինք այդ դիշեր եւ այդ կիները եկեր էին ստուգելու, թէ այս «ոչ – անգլօ – սաքսոն»ները, այս «ուոգ»երը արժանի՞ էին այդ չէնքին մէջ ապրելու, Քիլլարայի բնակիչ ըլլալու ... որովհետեւ ուղղափառական ընկերութիւնը (այս ալ աւելի ուշ հասկցանք) երեք խաւերու կը բաժնուի: Անգլիացիք, Սկովտիացիք եւ Իրլանտացիք՝ իշխող խաւն է, տէրը երկրին հարստութեան ու քաղաքական ուժին: Ասկէ յետ՝ կան ներգաղթողները – Արաբ ու Թուրք, Իտալացի, Հայ, Չինացի եւ 75 այլ ազգեր: Ատոնք են ստորադաս կարգ հանգուրժուած «ուոգ»երը: Եւ վերջապէս՝ ապորիճինները, որոնք մաս կը կազմեն բնութեան քարին, ծառին ու տինկոյի աշխարհին: Ու տակաւ իրարու վարժուեցանք, մենք տանելի ուոգեր ու իրենք՝ հին, երջանիկ օրերու յիշատակները իրարու անվերջ պատմող, ամուսիններուն չատոնց մեռած այրի աւտրալիացի կիներ: Նոյնիսկ կարելի եղաւ, հազար զգուշութեամբ, քիչ մը մտերմանալ ու մեր վերջնական բաժանումի պահուն արցունք տեսնել ատոնց սառած, կապոյտ աչքերուն մէջ:

Քիլլարայի ողնաշարը Փասիֆիք Հայուէյն է, որ ամբողջ Աւստրալիոյ չորջանը կ'ընէ, կարծեմ հինգ հազար քիլոմեթր ու կեանք կուտայ մեր արուարձանին իր անդադրում երթեւեկով, ահարկու, տիւ ու գիշեր ոռնացող աղմուկով: Ամբողջ Քիլլարան այդ մայր ճամբուն մէջ մէկ քիլոմեթր երկարութիւն կը դրաւէ միայն, բայց երկրին հանգչային ու այլ արտաղրութիւնը անոր կռնակէն կ'անցնի քանչրս անիւով վիթխարի բեռնակառքերու մէջ լեցուած, ապականելով օդն ու ականջները, եւ մխրճուելով դէպի Սիտնի տանող արուարձաններու նեղ, խճողուած փողոցները: «Ողնաշար»ը տառացի իմաստով է գրեթէ ու անոր երկու կողմերէն հողը վար կը սահի դէպի դաչտային չրջաններ եւ աննկարագրելի թափեր: Քիլլարա սակայն չատ կապ չունի այդ դղրդուն, ապականիչ հոսքին հետ, տարածուն, ծառախիտ եւ այլամերժ պարտէզներու մէջ թաքնուած են իր բազմայարկ, հնաոճ տուները, որոնց խորհրդաւոր երեսոյթին տակ կ'ապրին նոյնքան անթափանցելի «Aussi»ներ, ապաստանած իրենց ոճրապարտ նախնիքներէն ժառանգած գեղապաշտ ոգիին տուած հպարտութեան մէջ: Այս մտայնութեան վրայ վերջերս եկաւ աւելցաւ նոր քարտոյթ մը – ամբողջ 19–րդ դար ապորիճիններու վրայ դեղատպանութիւն կատարած ըլլալու մեղադրանքն ու ատոր արդիւնք՝ յանցանքի դգացումը: Եւ այս բարդ հոդեվիճակին հետ ,այդ քիլլարացիները դեռ պիտի համակերպին ապրիլ հեչտամոլ, ապարդիւն ու գերարդիական բազմացեղ երիտասարդութեան մը հետ, որուն աղմուկը, թմրամոլային ախորժակները, կանկաչային եւ մաֆիոզական արկածախնդրութիւնը այնքան վտանգաւոր գարձուցած են այդ խարխուլ ու խոցելի քալուածքով, նրբահիւս մաղայարդարանքով պատոյտի ելած պառաւներն ու ծերունիները: Փասիֆիք Հայուէյը ինքն իր կեանքը ունի, զոր չուրջի անդորրութեան մէջէն չալկած կը տանի հեռաւոր նաւահանգիստներու եւ ուղեւորին մէջ իրեն ապասող անհամբեր, տարաչխարհիկ անուններով, մեծդի եւ ժանգոտած նաւերը: Դիւցազներգական որակ մը կենսունակութիւն կուտայ անոր, մինչ մայր երակի մը արեան գնդիկներուն նման կառքերը կը սուրան ետ ու առաջ անվերջանալի ծէսի մը նման: Ահա այս թոհուբոհին մէջն է որ ես ալ կը մըտնեմ՝ երբ վար կ'իջնեմ իմ ամէնօրեայ քայլամարզանքիս, դէպի կարտըն ու ետ:

Երրորդ յարկի խաղաղ, ներհայեաց մթնոլորտէն առտուան ժամը 10–ը 10 անց վար իջնել ու դուրս ելլել մեր չէնքի շրջափակէն (տաբօրինակ, անհասկնալի պատճառով մը մեր բնակարանի մուտքին Պլու Միսթ անունը դրած են) կը նշանակէ յանկարծ մաս կազմել մայրուղիին չարժումին ու ժխորին: Ձիտուն քայլ դէպի աջ՝ եւ արդէն ճամբուն միւս կողմը կը սեանուէին չորս խանութներ, որոնք Քիլլարայի կեդրոնը կը նշանակեն: Կը պարունակէ տունի առուձախի վեց զրասենեակ, որոնք քով քովի չարուած, մասնաճիւղ մըցակցութիւն կ'ընեն յաճախորդ գողնալու կռուին մէջ: Բայց բուն չահեկանը՝ փիցայի խանութին է, որ երկու Հայեր կը դարձնեն տարիներէ ի վեր, Գէորգ Աչճեան եւ Գէորգ Պզտիկեան: Ամէն առտու ժամը 8–ը քառորդ անց, Պի–Պի–Սի–ի լուրերը առնելէ ետք, պէտք է հանդիպիմ իրենց. սանկ տասը վայրկեան մը խօսինք «ապրին գործերուն» մասին, ողջանք՝ ամէն աւանդապահ Հայու նման, Աստուածմէ առողջութիւն ու երկար կեանք մաղթենք իրարու համար: Անկեղծօրէն կը հաւատա՞ք որ գուբ տեղ կ'աչխատէի, կը հաւատա՞ք որ այլեւս ատելորդ տիմարութիւն էր պղպղել հայ մամուլով ու հայ պրականութեամբ: Կրնա՞ք հաւատալ: Եթէ չէր հաւատար, ինչո՞ւ այսքան վճռական ու չլսուիչ ոճով կը ձաղկէր այն աչխատանքը որուն նուիրուած էի, ինչո՞ւ կը չնար փլցնել հաւատքիս պատերը, պիս աւրջնորդել դէպի կասկածամտութիւն ու վհատութիւն: Իսկ եթէ իսկապէս այլեւս կը հաւատար իր ըսածներուն, Աստուա՛ծ իմ, այսքան տագնապաւոր գրող մը ինչպէս կրնար կռնակ գարձնել մեր գրականութեան: Ի՞նչպէս կրնար կտրել իր գրիչը ու ուրիչներն ալ հրաւիրել դիր կտրելու:

Այո՛, ահա թէ ինչու պիտի չուզէի որ մօտնար ինձի ու գաղձեալ հարցնէր թէ կը չարունակէի՞ իմ այս «տիմար» աչխատանքս: Որովհետեւ ինձի համար դիւրին պիտի չըլլար այնպէս ձեւացնել թէ չէի ազդուեր իր այդ չլսուիչ հարցումէն, դիւրին պիտի չըլլար վճռական չեզոք պատասխանել որ ես համակարծիք չէի իրեն հետ, թէ չէի փոխուած, թէ ես, հակառակ ինչ ինչ դժուարութիւններու ու գառնութիւններու, տակաւին եռանդուն, քառասուն տարի առաջուան հաւատքով, խանդավառութեամբ ու երկնակութեամբ կը չարունակէի ընել այն ինչ որ կ'ընէի ահաւասիկ: Ինձի համար դիւրին պիտի չըլլար ըսել այս բոլորը, որովհետեւ հակառակ որ ան պիտի չվախնար պիս չլսուելէ, ես պիտի վախնայի դինքդ չլսուելէ՝ իրեն բացատրելով որ ան իրաւունք չունէր գառնութիւններու դիմաց պարտուելու ու դասալիք ըլլալու: Ի՞նչ ըսէի իրեն: Իր գառնութեան վրայ նոր գառնութի՞ւններ աւելցնէի: Եթէ գառնութիւնը ապրելակերպ մը դարձած էր իրեն համար, հիմա ես այդ ապրելակերպը ձաղկելով նոր հիասթափութի՞ւն մը աւելցնէի անոր վրայ:

Ո՛չ, պիտի չէնէի այդ բանը, չէսել պիտի ձեւացնէի իր ակնարկութիւնները, եւ, նեղութը պիտ իսիոխէի իր որպիսութիւնը հարցնելով, օգէն ջուրէն պիտի խօսէի, մանաւանդ պիտի հետաքրքրուէի իր առողջական վիճակով:

Զաւէն Պիպէեա՛ն:

Երեսոյթ մըն էր ան մեր գրականութեան կարուածէն ներս, նաեւ անառակ որդի մը մեր գրականութեան մէջ, մէկը որուն նմանը քիչ կուգայ, որուն յարգը դիւրին չէ հասկնալ: Տասնամեակներ չրունակ ան մեզ ցնցեց իր գրականութեամբ ու գաղափարներով, երբեմն հանդիսացաւ դրօշակիրը ընկերային պայքարներու, մեր գրականութեան մէջ յեսոդիմականներու մարտահրաւէր կարդաց, բայց ամէն բանէ առաջ տուաւ իրապաշտ ու առողջ գրականութեան մը օրինակը: Ես պիտի չուզէի՞ որ գինքը յիշէի իր այդ ուժեղ դիմագծութեան մէջ, փոխանակ հիմա իր անուան մէջ տեսնելու այն հիասթափուած ու գառնացած տխուր ու հիւանդ մարդը, որ իր կեանքի վերջին չորջանին կարծես մերժեց իրը նկատել այն ինչ որ այնքան յաղողակօս կառուցած էր իր ամբողջ կեանքի ընթացքին:

Ռ. Հ.

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԶԱԻԷՆ ՊԻՊԷՌԵԱՆԻ ՏԹՈՒՐ ԶԱՑՆԸ

ՀԱՆԴԻՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԵՂԱՑ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԽԿՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

— 1 —

♦ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԵՂԱՑ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ Կ՚ԱՐՏԱՀԱՅՏԵ ՆԱԽԿՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԻՐ

ՀՐՉ. Ի՞նչ է նախկի մասնակցութիւնը։

ՊԱՏԱՍԽ. Նախկի մասնակցութիւնը կը նշանակէ, որ ես անցեալին մասնակցած եմ ընտրութիւններուն։

ՀՐՉ. Ինչպէ՞ս կ՚ընտրուի նախկի մասնակցութիւնը։

ՊԱՏԱՍԽ. Նախկի մասնակցութիւնը կ՚ընտրուի ընտրողներու ցուցակներուն մէջ անոնց անունները գրանցելով։

ՀՐՉ. Ինչպէ՞ս կրնայ ընտրողը ստուգել, թէ ինք նախկի մասնակցութիւն ունի թէ ոչ։

ՊԱՏԱՍԽ. Ընտրողը կրնայ ստուգել, թէ ինք նախկի մասնակցութիւն ունի թէ ոչ, ընտրողներու ցուցակներուն մէջ։

— 2 —

♦ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՆՑ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎԱՐԱՑՔԻ ՄԸ ՊԱՀԱՆՋԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՀՐՉ. Ի՞նչ է անձնական տուարացքի մը պահանջումը։

ՊԱՏԱՍԽ. Անձնական տուարացքի մը պահանջումը կը նշանակէ, որ ընտրողը ինքզինքը ներկայացնելու է ընտրական յանձնաժողովին առջեւ, ինչպէս նաեւ ներկայացնելու է անձնական տուարացքի մը, որ ինքը կրնայ ստանալ ընտրական յանձնաժողովէն։

ՀՐՉ. Ինչպէ՞ս կրնայ ընտրողը ստանալ անձնական տուարացքի մը։

ՊԱՏԱՍԽ. Ընտրողը կրնայ ստանալ անձնական տուարացքի մը, եթէ ինք ներկայանայ ընտրական յանձնաժողովին։

ՀՐՉ. Ինչպէ՞ս կրնայ ընտրողը ստանալ անձնական տուարացքի մը, եթէ ինք չկրնայ ներկայանալ ընտրական յանձնաժողովին։

ՊԱՏԱՍԽ. Ընտրողը կրնայ ստանալ անձնական տուարացքի մը, եթէ ինք չկրնայ ներկայանալ ընտրական յանձնաժողովին, եթէ ինք ներկայացնէ ընտրական յանձնաժողովին գրաւոր դիմում մը, որուն մէջ ան կը յայտնէ, թէ ինք չկրնայ ներկայանալ ընտրական յանձնաժողովին։

ՀՐՉ. Ինչպէ՞ս կրնայ ընտրողը ներկայացնել գրաւոր դիմում մը, որուն մէջ ան կը յայտնէ, թէ ինք չկրնայ ներկայանալ ընտրական յանձնաժողովին։

ՊԱՏԱՍԽ. Ընտրողը կրնայ ներկայացնել գրաւոր դիմում մը, որուն մէջ ան կը յայտնէ, թէ ինք չկրնայ ներկայանալ ընտրական յանձնաժողովին, եթէ ինք ներկայացնէ ընտրական յանձնաժողովին

CHERCHE

GARDE MALADE EXPERIMENTEE

pour tenir compagnie et assister une femme agée, d'origine arménienne, habitant Arnouville les Gonesse. Cette assistance comportera une présence le matin, aux heures des repas et au coucher.

La rémunération intégrera le logement et la nourriture.

Libre de suite de préférence.

tél. 01 46 60 84 67 (le soir).

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱՒՈՑ ԹԱՂԻՄԵԱՆ ՄԱՄՆԱՁԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջ Միօրեայ դպրոցին։

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան։

Կ'ուսուցուի հարերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ-ֆու։

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՁԻԼԵԱՆԻՆ

Հեռաձայն. –

01 – 39 – 83 – 71 – 19

ժամը 20–էն յետոյ։

կամ՝

ՆԱՋԵԼԻ ՁՈՒՐԹԻՒՆԻ

01 – 45 – 84 – 57 – 18

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Մարգարեաց – Փափազեան Ամեցօրեայ վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները դպրոցի բարգաւաճման համար. –

Տէր եւ Տիկին Սերժ Մանուկեան 5000 ֆրանք։

Հանգուցեալ՝ Ստեփան Տիւյմէնեանին մաերիմ ընկերները՝ Պր. Վազգէն Պոստանեան, Պր. Արման Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Պզտիկեան, Պր. Ժան Կոնդարտ, Պր. Հանրի Լվաքեր, Տէր եւ Տիկին Սերժ Միքայէլեան, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Աճէմեան, Տէր եւ Տիկին Ժօզէֆ Ներկիկեան 400–ական Ֆր.։

*
**

Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար, Ստեփան Տիւյմէնեանի մահուան քառասունքին առթիւ.

Տէր եւ Տիկին Սերժ Մանուկեան 5000 Ֆրանք, Տիկին Լուսաթեր Մանուկեան 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արման Ռուզուեան 1000 Ֆր., Պր. Յակոբ Օհաննէսեան (Վուարոնէն) 300 Ֆր.։

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30

Concert exceptionnel

à l'Auditorium
Palais du Pharo

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE SAHAK-MESROP

Direction : KHATCHIG YILMAZIAN

Les détails ultérieurement.

FETE de la COLONIE de la CROIX BLEUE de BELLEFONTAINE

12 JUILLET

Accueil des parents à partir de 11 heures

— Présentation des activités des enfants;

— Fête champêtre avec chants et danses;

— Buffet assuré midi et soir;

— Retransmission sur écran géant de la finale de la Coupe du Monde.

——— Venez nombreux ———

Un car est prévu au départ de Marseille le 11 juillet

23h00 : 13 bd de Cazoran - St Jérôme au croisement avenue de la Figone et du 24 Avril 1915 (près du poste d'essence Beaumont)

23h30 : devant la poste de Marseille Cannebière - Réformés

Retour le dimanche 12 juillet après le match.

Renseignements au: 04 91 61 10 82 ou 04 91 50 68 71

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յուլիս 11, տօն է Սրբոց երկոտասան Առաքելոցն Քրիստոսի եւ Պօղոսի երեխատասաներորդ Առաքելոյն։

Այս առթիւ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

INSCRIPTIONS pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԻՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1998-1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարանները
(sous Contrat d'Association)

եւ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման գուգահեռ պետական լման Ծրագիր։

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

1954 ——— 1998
44ème ANNIVERSAIRE
1954 ——— 1998

PÈLERINAGE ST-GRÉGOIRE à TALLARD

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԹԱԼԱՐԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France et avec le concours de l'Association Culturelle des Arméniens de GAP et des Hautes-Alpes

Sous la présidence de
MGR LAGRANGE,
Evêque de Gap
et MGR DARON GEREJIAN,
Vicaire Général des Arméniens du Sud de la France

— 10 h 30 : Une Messe sera célébrée par *Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN*
La messe sera chantée par la Chorale *Sourp KRIKOR LOUSSAVORITCH de Beaumont*

— 13 h : Un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.

Des autocars, suivant le nombre des insrits seront mis à la disposition pour des personnes que ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.
Les personnes qui se rendront par leur propres moyens sont priées de s'inscrire par téléphone sous indiqué

Départ à 7 heures précises

Pour tous renseignements et réservations s'adresser :

— *Marseille* : 04. 91 77. 84. 70;
— *Beaumont* : 04. 91. 93. 13. 50;
— *Saint-Antoine* : 04. 91 65 56. 75;
— *Toulon-Abri's Club* : 04. 94. 27. 10. 51.

Pour toutes autres régions :
Ass. Culturelle des Arméniens de GAP — 04. 92. 51. 71. 80 (h. de repas) & 04. 92. 51. 00. 87.

Prix du trajet de Marseille
Aller-retour seul —100 F.;
Repas seul — 120 F.;
Aller-retour et repas compris — 220 F.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Colonie de vacances de Bellefontaine séjour Août 1998

Nous invitons tous les parents à inscrire leurs enfants pour le séjour du mois d'août à Bellefontaine auprès de la section la plus proche de leur domicile ou en téléphonant au siège social au 01 48 24 46 57

Une fête champêtre sera organisée le dimanche 9 août.

PARIS - EREVAN - PARIS

à partir de

3250 F

Renseignements & inscriptions :

SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք–Նշանուխ	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թ.Ա.Մ. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, Մինչեւ ՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վար չուրթեան։

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 11-12
SAMEDI - DIMANCHE
11-12 JUILLET
1998
LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԶ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.418 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.418

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 9 / 10)

ՎՃՌԱԲԵԿ ԱՏԵԱՆ ՀԻՄՆՈՒԱԾ

Յուլիս 9–ին նախագահ Ռ. Քոչարեանի ուղերձով յայտարարուած է վըճռաբեկատեանի ստեղծումը: Նոյն օրը գործել դադրած է Գերագոյն դատարանը: Անոր անդամներէն Հենրիկ Դանիելեան Վճռաբեկի նախագահ նշանակուած է, քրէական գինուորական բաժնին՝ Մհեր Մաչատրեան, իսկ քաղաքացիական–տնտեսական բաժնին՝ Արման Մկրտումեան: Նախագահ Հ. Դանիելեան ըսած է թէ Վճռաբեկը երկրին գերագոյն ատեանը կ'ըլլայ, որուն վճիռը սրբագրող մարմին գոյութիւն չունի: Նոր հիմնուած ատեանը ունի 13 անդամ: Նախագահը կազմութենէն եւ անդամներու ներկայացումէն ետք պատասխանած է լրագրողներու հարցումներուն:

*
**

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Կառավարութեան Յուլիս 9–ի նիստին վարչապետ Ա. Դարբինեան ներկայացուցած է մաքսային վարչութեան նոր պետ Յուսիկ Գէորգեանը: Այդ մարզին որ լուրջ բարեփոխումներու պէտք ունի, վարչապետը մեծ յոյս կապած է նոր պետին արդիւնաւէտ գործունէութեան: Նոյն օրուան նիստին Արագածոտնի մարզպետ նշանակուած է ՀՅԴ Գերագոյն մարմնի անդամ Հրայր Կարապետեան:

*
**

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Յուլիս 9–ին, աշխատանքի այցելութեամբ Մոսկուա գացած է Վարդան Օսկանեան: Ռուս իր պաշտօնակից Եւ. Պրիմակովի հետ տեղի ունեցած հանդիպումին անոնք քննարկած են երկու երկիրներու յարաբերութիւններու զարգացման հեռանկարները եւ տարածքային, յատկապէս Լ. Ղարաբաղի կնճիռին լուծման առընչուող հարցեր: Այս տեսակցութեան ներկայ եղած են նաեւ ռուս Արտաքին նախարարին տեղակալը՝ Բ. Պաստուխով, Մինսկի խումբի ռուս ներկայացուցիչը՝ Եուրի Եուկալով եւ Հայաստանի դեսպան Գագիկ Շահպազեան: Նոյն իրիկունը Վ. Օսկանեան մասնակցած է Հայաստանի դեսպանատան մէջ տեղի ունեցած «Մշակոյթ առանց սահմաններու» թեմայով երեկոյթին:

*
**

Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՀԵՏ

ԱԺՄ–ի նախագահը Յուլիս 9–ին հանդիպելով լրագրողներու, ներկայ իշխանութեան մասին ըսած է թէ «շատ բան է ասուել, բիչ բան է փոխուել»: Իր արժեւորումները ընդհանուր առմամբ ժխտական եղած են, նոյնիսկ ըսած է թէ համեմատած նախորդ իշխանութեան, ներկային հիասթափութիւնը աւելի մեծ է: Ան աւելորդ համարած է այս պայմաններուն մէջ Ազգային Ժողովի լուծարումն ալ, քանի որ նոր ընտրութիւններով դրական ոչ մէկ հեռանկար կը նշմարուի: Խօսելով Ղարաբաղի խնդրին կարգաւորման մասին, Վ. Մանուկեան ըսած է թէ նախորդ եւ ներկայ իշխանութիւններուն վարած քաղաքականութեան միջեւ էական տարբերութիւն չկայ: Իսկ միացումի մասին կատարուած «անմիտ յայտարարութիւնները» դրական լուծում մի հեռանկար չեն բերեր:

Ինչ կը վերաբերի Սահմանադրութեան

(Շար.ը Գ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՑ կեդրոնը գտնուող եգիպտական չուկային մէջ արկածալի պայթում մը պատահած է Յուլիս 9–ին, որու հետեւանքով եօթը հոգի մեռած են որոնց մէջ 3 մանուկներ: 110 վիրաւոր կայ, ասոնց մէջ ալ երեք Ֆրանսացիներ, (նոյն ընտանիքէն), երեք Գերմանացի, երկու նորվեկիացի, երկու իրլանդացի եւ մէկ ռումանացի: Պայթումը պատահած է տանուտիչ ծախող յունական կրպակի մը մէջ: Անձրեւը պատճառ եղած է որ բազմութիւնը չուկան խռնուի ապաստանելու համար: Թէեւ ստոյգ կը թուի որ կապի արկածալի պայթում մըն էր եւ ռումբի կամ պայթուցիկի հետք չէ գտնուած, բայց ըսողներ կան որ երկու հոգիի վախուստը նըշմարած են:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ մէջ նոր ռմբափորձ մը եւս գործուեցաւ Յուլիս 9–ին, ամէնէն մահացու ռմբափորձերէն մէկը, որու հետեւանքով 10 մեռեալ կայ եւ 21 վիրաւոր որոնց հինգը շատ ծանր վիճակի մէջ: Նոյն օրը, ցոյց մըն ալ կար, բողոքելու համար արաբականացման օրէնքի գործադրութեան դէմ: Մեծ մասը եկած էր Գաբիլիէն, երթի մը համար, որ առաջին անգամ ըլլալով իշխանութեանց արտօնութիւնը կը վայելէր: Յուցարարները կը պահանջէին Թամազիղի (պէրպէր լեզու) ճանաչումը, խաղաղութիւն, ազգային հաշտութիւն:

«ԿԻՊՐՈՍ՝ դէպի 21–րդ դարու Եւրոպան» խորագրով ծանուցում մը լոյս տեսած է «Ֆիկարօ»ի Յուլիս 10–ի թիւին մէջ առորագրութեամբ դեսպան՝ Անդրէաս Փիրիչիսի եւ ուր երկարօրէն կը պարզուի Թուրքիոյ վարած քաղաքականութիւնը Կիպրոսի մէջ, քաղաքականութիւն մը որ դէմ է միջազգային իրաւունքին եւ միջազգային հաւաքականութեան կամքին: Թուրքիա կը վարէ քաղաքականութիւն մը, կ'ըսէ դեսպանը, հիմնուած այն ասացուածքին վրայ ըստ որուն ուժն է որ արդարութիւն կը ծնի, փաստը չէ՞ որ մեզի ըսաւ «Մարդիկ յաջողած չըլլան լոմ որ արդարը ուժով ըլլայ, այնպէս ըրին որ ուժովը արդար ըլլայ»:

ՇԱՆ – ՋՒԼԻՋԻ չրջանը ոչ մէկ միջադէպ պատահած է առջի գիշեր (Յուլիս 8–ին) երբ 350 հազարի մօտ բազմութիւն մը տօնած է Ֆրանսայի յաղթանակը ընդդէմ Խրուաթիոյ, Ֆութպոլի կէս աւարտականին: Սկզբնական լուրերու համաձայն որոնց մենք ալ արձագանգած էինք դոզութիւն եւ բռնարարքով գործըւած էին (լուրը տրուած էր նաեւ Եւրոպա Մէկ ձայնասփիւռի կայանէն):

ՊԵԼՃԻՄ դատապարտուեցաւ Եւրոպական Ատեանին կողմէ որովհետեւ մերժած էր Եւրոպական Միութեան անդամներուն քոէի իրաւունք տալ երկրին Թագաւորական ընտրութիւններուն: Ընտրել եւ ընտրուիլ մաս կը կազմէ եւրոպական օրէնքին որ ի զօրու է 1994–էն եւ եւրոպական երկիրները մէկ տարի պայմանաժամ ունէին իրենց օրէնսդրութիւնը փոխելու համար: Զգձգումը կուգայ գլխաւորաբար Փլաման կողմէն, ուր վախ կայ որ օտարներու քուէարկութիւնը Փրանսախօս կողմն անցընէ կարգ մը թաղամասեր ուր լեզուական հաւասարակշռութիւնը խախտած է:

ԽՐՈՒԱԹԻՈՑ խումբին զօրավիգ եղող մը բարեկամի մը հետ 2000 տոլարի գրաւի եկած էր որ Խրուաթիա պիտի չպիտի

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԳԻՏԱԽԱՂ՝ ԵՐԿՈՒ ՀԵՐՈՍՈՎ ԿԱՄ ՊՆԱԿ ՄԸ ԽԱՌՆԱՊՈՒՐ

Ուղղագրութեան վերադառնալու հարցը ընդդիմադիրներու այնպիսի եակատ մը ստեղծած է Հայաստանի մէջ որ "փոբրամասնութիւն" բառը անգամ շատ ղայն կը թուի արբագրութեան հետամուտ առողջներու խմբակը որակելու: Առաջիններուն փրցուցած աղմուկ – աղաղակով լեցուած է միջոցը ուր թէ՛ թէ՛ կը տողանցեն ճնշեմափայլ տգիտութիւնն ու մեծաքաո ինքնագոհութիւնը: Այնքան տպաւորիչ պէտք է ըլլայ ատուերներու այդ ագերքը որ "մշակութային" կոչուած ինչ մը շատ լայն ու արձակ հայաստանեան մարգին մէկ ծայրին հպածներ, ալ յայտնի չանսիրութեամբ կը փութան պակաս չմնալ անկէ:

Այս շա՛տ հայրենասէր, մշակութասէր, բծախնդիր, մանաւանդ ինքնին իրենց ծանօթութեամբ ապշեցնող քոլորտիբայինները յետադիմական քամ – քամին մէկ – երկու զարկով մասնակից ըլլալու ոչ մէկ առիթ կը փախցնեն: Թերթի սիւնակ, ճառախօսի ամպիոն, ժողովի սրահ, բեմ, փողոց, ամէն շրջանակ յարմար գետին է տգիտախաղ մը բեմադրելու:

Վերջին երկու օրինակներ բերին փաստն ալ թէ այդ խաղին հերոսները ոչ մէկ վախ ունին, ցոյնիսկ ծիծաղելի ըլլալէ: Առնուազն առաջինը կը պատկանի Սամուէլ Սարգսեան անուն յօդուածագրի մը որ ճամբայ ելած է «"Ու"ի տեղը այբուբենում» մեծապէ՛ս գիտական հետազօտութեամբ, յանգելու համար դասական ուղղագրութիւն – արեւմտահայերէն – արեւելահայերէն – անկարելի խառնապուրի մը: Կրկնելէ ետք «արեւմտահայերէնի ուղղագրութեան» անցքով «երեքուկէս միլիոն Հայաստանցիներս ուղղագրութիւն չհմացող» դարձնելու հեռանկարը, ան կարելի ենթադրութիւն մը կը ներկայացնէ· «որ արեւմտահայերէնի ուղղագրութեանն անցնելով՝ մենք կը նպատակենք Սփիւռքում հայ լեզուամշակոյթի պահպանմանն...» եւայլն: Ապա հարց կուտայ «ուղղագրութիւն չհմացող»ի վախագդու հեռանկարը շա՛տ լայնօրէն գերազանցած չհմացութեամբ· «արդեօք այս խնդրի բարենպաստ լուծման համար այդքան կարեւո՞ր է որ Հայաստանահայերս դրենք ու կարդանք արեւմտահայերէն» («Առաւօտ», Յունիս 26):

Երկրորդ օրինակը տուած է դժբախտաբար աւելի պատկառելի անուն մը որ կուգայ հայ բեմէն. գլխաւորաբար «Նահապետ»ի տիպարով հանրածանօթ Սօս Սարգսեանն է ան որ հակառակ հանրապետութեան նախագահի պաշտօնին թեկնածութեան (1991) ճամբայ ելած է «"Ու"ի տեղը այբուբենում» մեծապէ՛ս գիտական հետազօտութեամբ, յանգելու համար դասական ուղղագրութիւն – արեւմտահայերէն – արեւելահայերէն – անկարելի խառնապուրի մը: Կրկնելէ ետք «

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄՐՋԻՒՆՆԵՐՈՒԻ ՈՒ ԶԱՒԷՆ ՊԻՊԷՌԵԱՆԻՆ ՎԵՐՋԱԼՈՒԾԸ

Զաւէն Պիպէռեան՝ ինծի համար մեր դրականութեան ողբերգական էջերէն մէկուն հերոսը...:

Քառասունական թուականներու ընկերվարական հոսանքի ուժեղ գրիչներէն էր ան, որ քաջարի կեցուածք ունէր ընկերային ու քաղաքական հարցերու պաշտպանութեան մէջ: Եւ ան օր մը յանկարծ հերոսացաւ երբ գրեց ուժեղ յօդուած մը որ կը կրէր «Ալ կը բաւէ» խորագիրը: Ցնցող յօդուած մըն էր, որ իր խօսքէ կ'ուզէր իշխանութիւններու: Ոմանք հիացան, ոմանք գայթակղեցան, ոմանք վախցան, բայց այդ օրէն վերջ Զաւէն Պիպէռեան կոչուեցաւ երկրորդ անունով մը եւս. «Ալ կը բաւէ»: Այս երեք բառերը նոյնացան էին Զաւէն Պիպէռեանի անուան հետ:

Զգուտ ու ղգային երիտասարդ էր, ընկերային կամ քաղաքական անիրաւութիւններու չէր հանդուրժեր, ամէն բանաձեւի մէջ կը ջանար պաշտպանել այն կողմը զոր ինք արդար կը նկատէր: Այսպէս էր որ ան բոլորովին ինքնակամ ու անակնկալ կերպով եկաւ մեզ պաշտպանել երբ մենք նոր գրականութիւն մը ստեղծելու մեր աշխատանքին մէջ ենթարկուած էինք «փամանակ» թերթի աշխատակից Վահրամ Բարունեանի յարձակումներուն: Պիպէռեան «Ց. Դերձակեան» ծածկանունով ակաւ գրի առնել յօդուածներ որոնք Վահրամ Բարունեանին կը պատասխանէին նոյն ոճով ու սպանիչ հեգնանքով: Այս ծածկանունը կը գործածէր ո՛չ թէ անոր համար որ կը վախնար իր ինքնութիւնը հրապարակելէ, այլ անոր համար որ համոզուած էր որ գիմացի կողմը աւելի պիտի չմտիկ եթէ չգիտնար թէ ո՞վ կար այդ ծածկանունին տակ: Եւ այդպէս ալ եղած էր: Եւ մենք յաջողած էինք պահել այդ ծածկանունին տակ թաքնուած անձին անունը:

Բայց Պիպէռեան գիս չատ գարմացուց, երբ 1959–ին «Ռուզիս»ին մէջ ինծի համար անհոգանալի յօդուածով մը ողջունեց իմ «Կեանքի Մը Երեք Կիրակիները» թատերախաղս: Ան երջանկօրէն կը զգուսաէր իմ թատերախաղս եւ կը գոչէր որ Իսթանպուլահայութիւնը կրնար հպարտանալ թէ այլեւս իրաւ թատերագիր մը չունէր:

Զաւէն Պիպէռեանի այդ խանդավառութիւնը մեծ զարմանք պատճառած էր ինծի, որովհետեւ կրնայի մտածել որ Պիպէռեանի նման ընկերվարական մը իմ այդ թատերախաղս չատ «քաղքենի» պիտի դանէր: Նոյն թուականներուն ուրիշ երիտասարդ մը, որ աւելի վերջ նշանաւոր իրաւագէտ պիտի դառնար այս երկրին մէջ, Գէորգ Ամէմեան, հեղնական տողերով արտայայտուած էր իմ մասիս եւ ընկերվարական իր այդ շրջանի հասկացումներէն տարուած, պիս ձաղկած էր որպէս քաղքենի բարքերով մէկը: Ուրեմն Պիպէռեան, որ անկէ չատ աւելի խանդավառ ընկերվարական մըն էր, ի՞նչպէս սիրած էր իմ գործս:

Այսօր կը մտածեմ որ Պիպէռեան այդ թատերախաղին մէջ կրցած էր տեսնել գրական արժէք մը եւ առով իսկ խանդավառուած էր: Որովհետեւ ան, իր քաղաքական գրոդի դիմագծութեան տակ, ունէր նաեւ գեղարուեստական գրոդի չատ ուժեղ դիմագծութիւն մը, որով մեր գրականութեան պիտի չհանդիպէր հետագային պատմուածքներ ու վէպեր:

Պիպէռեան 1959–ին մեզ ցնցեց իր առաջին վէպով, «Լկտուածը»: Ծայր աստիճան իրատպաշ ոճով հետաքրքիր վէպ մըն էր այս, որ ձեռքէ ձեռք պտըտեցաւ ու կարդացուեցաւ մեծ յափշտակութեամբ:

Երկու տարի վերջ, 1961–ին, լոյս տեսաւ Պիպէռեանի պատմուածքներու հատորը՝ «Ծովը»: Անոր 1962–ին յաջորդեց ուրիշ վէպ մը՝ «Անկուսի Սիրահարներ»:

Երեք – չորս տարուան կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ այս երեք գիրքերը Զաւէն Պիպէռեանը դարձուցին մեր գրականութեան ամէնէն ուժեղ դէմքերէն մէկը: Ան ունէր իր ուրոյն ու անկրկնելի ոճը, ղգուտ, իրատպաշ, տեղական գոյները նոյնութեամբ ցոլացնող մթնոլորտ, հեղնանք ու ճաղկում, նկարագրելու վարպետութիւն, երեւակայելու ու դէպքեր հնարելու կարողութիւն:

Այնուհետեւ ան մէջոց մը պաշտօնավարեց Պեյրութ եւ Սեդա Զօպեանի խմբագրապետութեան շրջանի «Մարմարա»ի մէջ: Բայց ապստամբ ու չամառ իր բնաւորութեամբ տեղի տուաւ դժգոհութիւններու, իր ու թերթին միջեւ դատական

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

– 2 –

Քանի մը քայլ՝ եւ արդէն «Կրին Կէյթ Հոթէլ»ի առջեւ եմ: Հիւսիսային ծովափի այս շրջաններուն ամէնէն հին ու հանրածանօթ պանդոկն է, կառուցուած 1832–ին, ուր ամէն տարի երկու պիչեր հարիւրաւոր երիտասարդներ այս կողմերէն կը խռնուին վրայ վրայի, հոն քաշուած իրարու քով ըլլալու բնազդային ախորժակներով ու գարնէջուրի անյագելի ծարաւով, հսկայ կառոյցը լեցնելով իրենց պռուշտուքով ու դուրս յորդելով մայթերու ու շուրջի խանութներուն մէջ: Նշանաւոր Բարեկենդանի մոնն է, երբ աչխարհի բոլոր երկիրներէն սեռախտաւորներ կուգան տոնանգել Սիանիի պողոտաներէն, որոնց մայթերուն հարիւր հազարաւոր մարդիկ, երեխաներ ու պատանիներ կը դիզուին սիրելու եւ ծափահարելու իրենց լղճուկ ինքնացուցադրումը: Անգործ քահանաներու տաղակալի բարոյախօսութիւն չէ այս դատումը, այլ զուտ գեղագիտական տպաւորութիւն մը՝ ի տես այդ միասեռականներու ցուցադրած մարդկային էակի տիպարին, ուր համերաչխութիւնը ոգեկան, խմացական եւ քնազդային տարբերու, բոլորովին խախտած է՝ ի չահ միայն վերջինին: Տգեղ են այդ մարդիկը, աւելի տգեղ քան տիեզդ մը՝ երբ մարդկային մտերիմ կեանքը կը պատցոնեն փողոցներու մէջ եւ ուշադրութիւն կամ հետաքրքրութիւն կը մուրան: Հոգս չէ ինչ կ'ընեն իրենց առանձնութեան մէջ եւ իրենց ապականութիւնը կը վայելեն, բայց չեմ ուզեր որ իրենց անձնական կեանքը հրապարակ հանեն ու մարդկային հասարակաց տարածութեան վրայ բռնանան: «Կրին Կէյթ Հոթէլ»ի բազմութիւնը տարուան այդ գիչերը սանձակոտոր ապատարրում մը կ'ապրի բանիւ եւ գործով, կը կոտրէ, կը թափէ ինչ որ կրնայ, տեսակ մը գաթարսիս, երբ ամէն ինչ արտօնուած կը դդայ՝ ի տես միասեռականութեան տուած օրինակին: Այդ օրը երկու Գէորգները եւ չորս հատ ալ օդնական հայ տղաք ու բարեկամներ գիչերը կը լուսցնեն ժըխորին եւ գործին հեւքին մէջ, չիչի փշրանքներու, պինովներու փսխունքին եւ գերքին...: Արդիական մեծ քաղաքի մը կեդրոնախոյս ձգտումներուն մէկ տեսանելն է ասիկա, յատկապէս ուչադրաւ ինծի նման մէկու համար, որ ոչ կրնայ մասնակցիլ այդ ահարկու ուժին որ մարդկային հոյակապ գոյութիւնը կը ստեղծէ, ոչ ալ դատել կամ դատապարտել զայն յանուն ինչ որ բարոյական ամուլ ճիպին:

Զաբէնի՝ «Միցոպիչի» ինքնաչարժի ընկերութեան ցուցասրահն է ուր կոչս, փալփլուն, ցանկայարոյց եւ անմերձենալի կառքեր կը սպասեն մեծ համբերութեամբ, մինչ կոկիկ հագուած, ծայր աստիճան պզաղ, քու գոյութեանդ անտարբեր ու լուրջ մարդիկ լաթ մը ձեռին՝ անկարելի փոչին կը մաքրեն օրն ի բուն, այդ «հարսները» պատրաստ պահելու՝ դրամի «իչխաններուն» քահանայքին համար: Հարխմի եւ կուսանոցի խառնուրդի մը տպաւորութիւնը թողած է վրաս այդ հզ, ղրդիչ, տրամադրելի բայց անհասնելի կառքերու բազմութիւնը: Ամէն տեղ ղրամ ու պերճանք, մարդկային անհատասարութիւն եւ անարդարութիւն, ցաւ ու անհեթեթի ներկայութիւն, բոլորիս մէջ յուսահատ ճիգ՝ կեանքէն համ առնելու՝ բայց ոչ մէկ տեղ որեւէ նչան, թէ իմաստ մը ունի՞ այս բոլորը, թէ ինչո՞ւ միակ բանը որ հաւասարապէս բաչխուած է մարդոց միջեւ տառապանքն է: «Մարդիկ կը մեռնին եւ դժբախտ են» կ'ըսէ Գամիւ տեղ մը, հասկցնելու համար թէ երջանկութիւնը անկարելի իտէալ մըն է եւ մարդկային հոյակապ գոյութիւնը կը ստեղծէ, ոչ ալ դատել կամ դատապարտել զայն յանուն ինչ որ բարոյական ամուլ ճիպին:

*Զաբէնի՝ «Միցոպիչի» ինքնաչարժի ընկերութեան ցուցասրահն է ուր կոչս, փալփլուն, ցանկայարոյց եւ անմերձենալի կառքեր կը սպասեն մեծ համբերութեամբ, մինչ կոկիկ հագուած, ծայր աստիճան պզաղ, քու գոյութեանդ անտարբեր ու լուրջ մարդիկ լաթ մը ձեռին՝ անկարելի փոչին կը մաքրեն օրն ի բուն, այդ «հարսները» պատրաստ պահելու՝ դրամի «իչխաններուն» քահանայքին համար: Հարխմի եւ կուսանոցի խառնուրդի մը տպաւորութիւնը թողած է վրաս այդ հզ, ղրդիչ, տրամադրելի բայց անհասնելի կառքերու բազմութիւնը: Ամէն տեղ ղրամ ու պերճանք, մարդկային անհատասարութիւն եւ անարդարութիւն, ցաւ ու անհեթեթի ներկայութիւն, բոլորիս մէջ յուսահատ ճիգ՝ կեանքէն համ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԺԳՈՀ ԵՒ ԱՆՋՕՐ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսաստանի մէջ օրէ օր կը մեծնայ ժժդոհութեան երեւոյթ մը որ կուգայ ուսանողներէ: Երկար տարի իշխանութիւնները համոզուած էին որ այդ պանդուածը իրենց կողքին էր, բայց կը յայտնուի որ բոլորովին տարբեր է իրականութիւնը: Հասկնալի է որ երեւոյթը վարչաձեւի փոփոխութեան հետեւանք է, բայց կը սպառնայ վտանգաւոր կարողականութեան մը վերածուիլ:

Ինչիր այն է որ բարձրագոյն ուսումի խորհրդային համակարգը պատրաստուած էր ճարտարարուեստական զարգացած ընկերութեան մը կարիքները նկատի առնելով: Մինչդեռ այսօրուան Ռուսաստանը օրէ օր աւելի նախնական ճարտարարուեստով եւ արտադրութեան տեւական անկումով աւելորդ կը դարձնէ զարգացած ուժերու մեծ մասը: Տիրող պայմաններուն համաձայն ապրելու նորօրեայ ըմբռնումը կը նշանակէ պակասցնել վկայեալներու թիւը եւ զեղչել ուսուցման որակը: Ու այս կացութեան մէջ ամէնէն ժժուարը անցքի տարիներուն ուսանողութեան վիճակն է, քանի որ անոնք երբ հասան ուսումնական հիմնարկներուն մէջ տեղեր կային տակաւին, բայց չուկան վկայեալ նոյն թիւով մասնագէտներու պէտք չունէր արդէն: Իսկ այսօր զործի հրապարակին լաւագոյն տեղերը գրաւած են յարաբերաբար երիտասարդներու կողմէ որոնք հոն հասած են խորհրդային չքնաղի աւարտի օրերուն: Եւ անոնք բոնաւ տրամադրութիւն չեն յայտներ իրենց տեղերը ձգելու այն սերունդին որ այսօր կը զանուի համալսարանի գրասեղաններուն վրայ: Հոգեբաններ նշմարած են թէ անդունդ մը կը բաժնէ 25 – 35 եւ 15 – 25 տարեկաններու սերունդները: Այս վերջիններուն բողոքները թիրախ ունին ո՛չ միայն համայնավարները, այլ նոր Ռուսերը եւ անոնց վարչաձեւը: Անոնք չեն նախընտրեր վճարովի ու մասնաւոր ուսումնարանները: Եթէ կը յաջողին մասնակի աշխատանքով մը ընդունելի կեանք մը ապահովել, տակաւին ձրի ուսումին չնորհիւ է: Մինչդեռ, վճարովի հաստատութիւններուն մէջ ալ նոյն դասախօսները կը դասաւանդեն, մակերեսային նոյն մօտեցումով: Կը բացուին նաեւ մեծ խոստումներ բերող պարադայական հաստատութիւններ: Ու հետեւանքն չէ որ կացութիւնը սրբագրուի յառաջիկայ տասնամեակին:

Դժգոհ երիտասարդութիւնը բնական է որ պիտի չհիանայ Ձիւգանովի համայնավարներուն որոնք տարեց են եւ որոնց ոչինչ կ'ըսեն իրենց հարցերը: Կոմսոմոլը է որ իր եռանդուն գործունէութեամբ կը գրաւէ երիտասարդները: Անոր 25 հազար անդամները ունին իրենց երեսփոխանն ալ որ Տարիա Միխիինա կը կոչուի: Վերջերս ուսանողներու ֆորում մը կազմակերպուած է ուր մեծամասնութիւն կազմած են կոմսոմոլին ներկայացուցիչները: Նոր ընկերակցութիւն մը ծագում առած է անկէ որ առժամապէս կոչուած է Ռուսաստանի ուսանողներու չարժում: Անոր վարչութեան մէջ ալ կոմսոմոլցիները մեծամասնութիւն են: Առ այժմ չատ ընդհանուր ծրագիր մը մշակուած է, քանի որ ուսանողները տարեվերջի քննութիւններու պէտք է պատրաստուին: Բայց կը սպասուի որ յաջորդ ֆորումը տեղի ունենայ արձակուրդներէն ետք ու աւելի լայն արձագանգ գտնէ:

ՔԱՂՀԱՆ

LIVRES REÇUS

LE DEPORTE DE DEIR-EZ-ZOR
La déportation des Arméniens ottomans en 1915

NOUBAR MAKAROFF

La Pensée Universelle, Paris 1998.

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Ալեքս Սհարոնեան սրահին մէջ, Յունիս 21–ին, յոբելենական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Յակոբ Օշականի, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Սանահին մասնաճիւղի զրական յանձնախումբին: Հանդիսութեան բացումը կատարած է Համազգայինի Շրջ. վարչութեան տեսնող՝ Վրէժ – Արմէն Արթինեան: Օրուան բանախօս Վահէ Օշականի կենսագրական դիծերը կարդացած է Ռուբինա Քիւրքեան, ապա, բանաստեղծ Յարութիւն Պէրպէրեան վերլուծած է Վահէ Օշականի գործերը, յայտնելով թէ 60–ական թուականներուն գրած հատորներէն ներկայ աշխատանքները Վահէ Օշական եղած է քարացած կացութիւնները յեղաշրջող գրագէտը: Վրէժ – Արմէն յայտնած է որ ամբողջ չարաթ մը Վահէ Օշական դասախօսութիւն – դասընթացք մը տուած է Մոնրէալ, ապա զեմ հրաւիրած է դինքը որպէսզի խօսի իր հօրը մասին: Վահէ Օշական արտայայտուած է իր հօր արհամարհոտ եւ յանդուգն կեանքին մասին: Շեշտած է որ նոր սերունդի ներկայացուցիչները, Հայաստանի թէ Սփիւռքի մէջ, պէտք է լաւ կարդան Յակոբ Օշականի գործերը, որոնց մէջ յստակ պիտի դտնեն հայ ժողովուրդի յարերժութեան եւ ապրիլ վարուց պատգամը: Համազգայինի Սանահին մասնաճիւղի տեսնապետ՝ Ղազար Գալայճեան շնորհակալութիւն յայտնած է զրագէտին: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիրը մը, Վազդէս Քիւրքեան կարդացած է Յակոբ Օշականի «Թիւրքմէնին աղջիկը»: Հանդիսութեան աւարտին տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը:

***

ՕԹԹԱՒԱՅի մէջ, Հայաստանի Մշակոյթի նախարար Ռոլան Շահոյեան Յունիս 27–էն Յուլիս 1 մասնակցած է Գանատայի Մշակոյթի նախարարին նախաձեռնած կլոր սեղանին որուն մասնակցած են 20 երկիրներ: Յուլիս 6–ին Ռ. Շահոյեան լրագրողներու հետ հանդիպումի մը ներկայացուցած է այդ կլոր սեղանին քննարկուած հարցերը, գոյացած համաձայնութիւնները: Մասնակիցները մտահոգութիւն յայտնած են միջազգային յարաբերութիւններու ընդհանրացման ու առեւտուրի ազատականացման պայմաններուն մէջ ազգային մշակոյթի ապագայութեան տարածումին, վտանգներու դէմ յատկութեան մասին: Ինք իր ելոյթով կոչ ըրած է որ պետութեան դերը չնչտուի ազգային մշակոյթի պահպանման գործին մէջ:

***

ՊՈԼՍՈՅ Հոլիուէյ Ինն պանդոկի լողասենեակին չուրջ, Յունիս 29–ին հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է որու ընթացքին Սահակեան – Նունեան լիսէի 48 շրջանաւարտները, պլմաւորաբար աղջիկները, ստացած են իրենց վկայականները եւ Սամաթիոյ Թաղային Խորհուրդին կողմէ պատրաստուած նուէրները: Տնօրէնուհի Էլիզապէթ Զէքի «Օրուան հերոսները» կոչեց իր շրջանաւարտները: Վարժարանին հիմնադիր՝ Անդրանիկ Քէօսէտաղ յիշեցուցած է որ քսան տարի առաջ, ինք ալ շրջանաւարտ եղած է այս դպրոցէն: Ճաշէն յետոյ, տեղի ունեցած է վկայականներու բաշխումը: Բեմ հրաւիրուած են հայերէնի յաջողագոյն երկու աշակերտուհիները որոնց ոսկեայ չքանչաններ յանձնուած են Ր. Հատտէճեանի եւ հայերէնի ուսուցիչ Փասքալ Թէօրէնլիի կողմէ:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի Համազգայինի «Ց. Մանուկեան» գրադարանին մէջ, պաշտօնական բացումը կատարուած է, Յունիս 23–ին, հինգ Հայ գեղանկարիչներու գործերու ցուցահանդէսին: Կազմակերպիչ յանձնախումբին կողմէ, բացումը կատարած է Ամէն Մարտիրոսեան: Մասնակցող արուեստագէտներն էին. – Ակիս Սինանեան, Հռիփսիմէ Մարզարեան, Տիգրան Մատուլեան, Անահիտ Արահամեան եւ Նուպար Սերոբեան: Ցուցահանդէսը վերջ գտած է Յունիս 28–ին:

***

ԳՈՒՄԳԱԼՈՒԻ (Պոլիս) Պէզճեան սրահին մէջ, կեդրոնականի 43 շրջանաւարտները իրենց վկայականները ստացած են Յունիս 26–ին, տպաւորիչ հանդիսութեան մը ընթացքին: Քոքթէյլին յաջորդած է ճաշ մը եւ ելոյթ ունեցած են վարժարանին տնօրէնուհին՝ Սիլվա Գուլումճեան, խնամակալութեան տեսնապետը՝ Ամման Մարաչեան, հիմնադիր՝ Կարպիս Պալմուճեան, Սանուց Միութեան տեսնապետուհին, ապա յանձնուած են վկայականները:

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ԵՐԳԻՉԱՆՔ

ՇԱՐԹՈՒԱՆ ԱՆԵԿՏՈԹԸ

Սերժ Սարգսեանը հանդիպելով Վահօ Սիրադեղեանին հարցնում է.

– Ո՞նց ես, տնաչէն:

– Լաւ եմ, տնաքանդ:

***

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՏԱՆ ՈՒՂԵՐՁը ԴՍՏՐԻԿ ՊԱՆՔԵՐՈՒՆ

«Գըրպը եկաւ, չատ յուզուեցաւ, Զեզի, մեզի մեծ աւետիս»:

ԱՐԻԳ ԱԻԱԳԵԱՆ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԺԱԼԷՆ

– Քեզ ներքեւում սպասում են, – ասաց նա, – Ժալէն է:

Հէնց ա՛յդ էր պակաս...

– Իսկ ես դնացի, – ասաց Նավլին, – չեմ ուզում զեներալին տեսնել: Երեւի մի օր կը հարբեմ ու մայորին չանսատակ կ'անեմ: Դու ճիշդ ես ասում՝ զրասենեակայլ'ն... Երբ զեներալի հետ օդանաւակայան է զալիս, կօշիկներին է նայում, թէ չլինի յանկարծ զրանց վրայ փոշի նստի... Թքա՛ծ զեներալի տուած կանաչ հարիւրանոցի վրայ... Բայց էլի խօսքը մեր մէջ մնայ, պատյոը լաւ էիր դասաւորել: Ձը՛, երեկոյեան կը զանք ձեզ մօտ: Այս էլ քո Ժալէնն. ես գնացի:

– Ես հիմա ուզում եմ դինի խմել ու լաց լինել:

– Դէ գնա՛ դու էլ, – զեներալի նման ես էլ ձեռքս թափ տուեցի ու գնացի:

Ժալէնն մնաց մայթեզրեայ ծառի մօտ, ես լաւ գիտեմ, որ հիմա նա լաց էր լինում:

Երեկոյեան կերուխումի սեղանը չատ էր առատ. բաժակներն էլ էին ուրախ երգի պէս զրնգում: Աստիճին ճառեր, թէ՝ «պատյոը լաւ էր... որտեղի՞ց հասցրիր... փառք աստծոյ, որ հիմա տանն ես, որ լուսաբացի չեփորների ոռնոցը քեզ չի ստիպի խաղաղ քնից վեր ցատքել, որ ստիպուած չես պատուի կանչնել մայոր ռեզվանների առաջ, որ... բայց խօսքը մեր մէջ մնայ...»:

Ես չեմ չարանում, որ իմ ընկերները դեռ չեն հասցնում ինձ հաւատալ, որովհետեւ տանն եմ: Տնեցիների հետ տան կատուն էլ է խառնուել իրար, նրա աչքերը չեմ տեսնում, բայց մէջքի վրայ ուրախութիւն կայ. նա գնում է խոհանոց, երեւի խառնուում է մարդկանց ոտքերին. մայրս ճչում է.

– Դէ ռա՛դ էլի դու էլ...

«Դու մի՛ ճչայ...». յիշում եմ զեներալին:

Ես համոզուած եմ, որ աշխարհում ամենալաւ տեղը տունն է, երբ լուսաբացին լսում ես աման–չամանի զրնգոց, երբ հարեւանի աքաղաղի կանչերը հաչում ես ու հասնում տասնչորսի...

Մեր ընկեր Խալիլին ախր ինչո՞ւ յիմարութիւն արեց, իբենից մի բուռ մոխիր էլ չմոզեց՝ թաղելու համար: Ո՞ր մէկին յիշես...

Լուսաբացն սկսում էր, իսկ բաժակաճառերը վերջ չունէին: Տնային աշխատող Նարիմանը մօտեցաւ ինձ եւ կամացուկ ասաց.

– Աղա՛, փողոցի մեր դրան մօտ մէկը նստած քնել է:

Ժալէնն էր:

Աբթնացրի. կանչնեցրի ոտքերի վրայ. ախուր ժպտաց, մայրերի փոքրիկ հիւսքը քաշեց ճակատից ու ասաց.

– Ես հիմա լաց կը լինեմ...

Բոլորին թողեցի տանն ու գնացի նրա հետ:

Մինչեւ սրճարանները կը բացուէին, մենք քայլում էինք մայթերով: Երեւի մի փոքրիկ, անզօր ամպից կարճ անձրեւ եկաւ եւ լուսաբացի հաւաքարարների բարձրացրած փոշին կոտրեց:

Քաղաքի հեռաւոր ու անծանօթ թաղամասի անկիւնում մռայլուած սրճարան գտանք: Նստեցինք դէմ–դիմաց:

– Միայն թէ չհարբես, Ժալէ՛, – զգուշացրի նման – եթէ հարբես, – ես կը զբնամ:

– Չեմ հարբի, – ասաց աղջիկը, – միայն թէ դու պատմիր այդ պատյա–մատյաի մասին:

Ծիչեցի զեներալի «ատանալիք–մատանալիք»ը:

– Թո՛ղ, ի սէր աստծոյ, մի՛ յիշեցրու, Ժալէ, զեներալից սկսած մինչեւ իմ ամենամօտ մարդն ինձ չհաւատաց...

Ցետոյ ես մոռացայ, որ իմ զիմաց նստած աղջիկը ռազմաօդային ուսումնարանից, «Օդաքս» կոչուող անդրծրհեղեղեան ինքնաթիռներից ու «մահուան պատյա»ներից այնքան է հասկանում, որքան, ասենք, պրասենեակներում թղթեր տարածող մայոր ռեզվանները կը հասկանային, եւ պատմեցի.

– Դեռ եօթերորդ պատյակից հազիւ այ, որ...

Ժալէնն ծնօտը յենել էր բռունցքին ու նայում էր ինձ իր փոքրիկ, կանաչ աչքերով: Երբ ասելիքս վերջացրի, նա աչքերը փակեց, եւ տեսայ, թէ ինչպէս արցունքներ թափուեցին սիտոցին:

Այդ ժամանակ մի ոստիկան ներս մտաւ, նա փոչոտուած էր ու ծեծուած, նայեց մեզ, պատուի չկանդնեց: Նորից յիշեցի, որ ուսադիրներս խուզել են:

Ծնօտը բռունցքին յենած Ժալէի աչքերը դեռ փակ էին:

Որքա՛ն լաւ է, երբ արցունքները փակուած կոպերի արանքից են իջնում. այդ լացին, որը լուռ է, հեծկլտանքներ չըկան, պէտք է որ հաւատալ. միայն թէ ափսոս են արցունքները, երբ թափուում են սիտոցին, եթէ սրտի վրայ չեն կարող թափուել, թող թափուեն երկնքի աստղերի վրայ...

(Շար. 3)

(Շար. Ա· Էջէն)

փոփոխութեան, եթէ փոխուածը միակ կէտ մըն ալ ըլլայ, պէտք է նոր Սահմանադրութիւն նկատել: ԱԺՄ–ն կը շարունակէ կողմնակից ըլլալ խորհրդարանական համակարգին, քայց պատրաստ է փոխադարձ զիջումի եւ ընդունելու սահմանափակ լիազօրութիւններով նախագահական համակարգ մը:

Վ. Մանուկեան եւ ԱԺՄ–ն կասկածներ ունենալով հանդերձ նախագահական ընտրութիւններուն մասին, պատրաստ են մասնակցելու քաղաքական գործընթացին:

***

ԳՆԴԱՁԵԻ ԿԱՑԾԱՌԿ

Հեռատեսիլի «Լրաբեր» յայտագրէն հաղորդուած է որ Արարատի Վանաչէն գիւղին մէջ հազուագիւտ երեսոյթ մը արձանագրուած է. յանկարծակի յայտնուած գլորող հրաշէկ գունտ մը տարբեր աստիճաններու այրուածքներ պատճառած է դաշտը ֆութպոլ խաղացողներու: Երկու հոգի հիւանդանոց փոխադրուած են, որոնցմէ մէկը չատ ծանր վիճակի մէջ: Ենթադրուած է որ հրաշէկ գունտը կայծակի տարատեսակ մըն է, թէեւ օդերեւութաբանական կեդրոնը այդ չրջանին մէջ կայծակ չէ արձանագրած: Կ'ըսուի որ 40 տարի առաջ ալ նման երեւոյթ դիտուած է որուն մասին «Արմէնփրէս»ը տեղեկացուցած է թէ գնդաձեւ կայծակ մը բաց պատուհանէ մը ներս սուրացած ու սարսափի մատնած է հոն գտնուողները:

***

ՎՏԱՆԳԻ ԵՆԹԱԿԱՑ ՇԷՆՔԵՐ

Երկրաչարժային ծառայութեան ուսումնասիրութիւններով պարզուած է որ Երեւանի տարածքին 38%–ը կը գտնուի վտանգի գօտիին մէջ: Ոչ սեփական 7000 չէնքերէն 1516–ը վտանգի ենթակայ կը նկատուին, 243–ը առաւել չափով:

***

ԱՆՁՐԵՒԻՆ, ԿԱՐԿՈՒՏԻՆ ԱՒԵՐԸ

Յուլիս 7–ին տեղացած յորդ անձրեւն ու կարկուտը Գեղարքունիքի ցանքերուն մօտ 700 հեկտարը փճացուցած է: Կառավարութիւնը Յուլիս 9–ին որոշած է վնասներու հատուցում կատարել: Կազմուած յանձնախումբ մը պիտի ճշդէ վնասին չափերը:

***

ՕԴԱՑԻՆ ՆՈՐ ԿԱՊ

«Արարատ» օդային գիծերը թռիչքներու իրենց ուղղութիւններուն աւելցուցած են Դոնեցկն ալ որ Ուկրանիոյ Բ. քաղաքն է: Երեւան – Դոնեցկ առաջին թռիչքը տեւած է երկու ժամ 45 վայրկեան: Ծրագիր կը մշակուի յառաջիկային ուկրանական Զապորոժիէ քաղաքն ալ աւելցնելու ցանկին վրայ: Ներկայիս այդ գիծին վրայ կը թռչին միայն ուկրանական օդանաւեր:

***

ԷՈՊԻՄԸ ԷԶԲ ԿԱՏԱՐԱԾ ՋՈՒԱՐԹՆՈՑ ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ

Յուլիս 8–ի երեկոյեան Ֆրանսական Էոպիւսը էջք կատարած է Զուարթնոց օդակայանը եւ հանդիսաւորութեամբ օծուած էջմիածնի դիւանապետ Ներսէս Արքեպիսկոպոսի կողմէ: 15 տարուան օդանաւը փաստը տուած է որ հինցած ու ժամանակավրէպ չէ, ինչպէս պնդած են հայաստանեան մամուլի որոշ անուններ: Ան վարձուած է հինգ տարուան համար:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Colonie de vacances de Bellefontaine séjour Août 1998

Nous invitons tous les parents à inscrire leurs enfants pour le séjour du mois d'août à Bellefontaine auprès de la section la plus proche de leur domicile ou en téléphonant au siège social au 01 48 24 46 57

Une fête champêtre sera organisée le dimanche 9 août.

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 19, վարդավառ է, Պայծառակերպութիւն Տեառն Մեր Յիսուսի Քրիստոսի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30–ին:

Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին:

Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանդիսա չի կատարուիր:

Երկուշաբթի, Յուլիս 20, Ք· օր վարդավառի: Յիշատակ Մեռելոց:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 19, / տօն Է ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն – Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի, Յուլիս 20, Մեռելոց: *Ժամը 11–ին Հոգեհանգիստ:*

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր անկեղծ ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր գրասենեակի վարիչ քարտուղար ընկերուհի Նելլիի եւ իր ամուսնին, ժաղ Պաչայեանի իրենց հօր՝ Աշուր Պաշայեանի մահուան առթիւ:

INSCRIPTIONS pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO · ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1998 - 1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարանները
(sous Contrat d'Association)

ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման զուգահեռ Պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN

Subvention 1998

OFFRE

AUX ASSOCIATIONS ARMENIENNES DE BIENFAISANCE RELEVANT DE L'EGLISE D'ETCHMIADZINE

ENVOYER UN DOSSIER **AVANT LE 15 AOUT 1998**
(date de dépôt prévue initialement jusqu'au 30 Juin)

Le dossier doit comporter : un RIB - Les statuts de l'Association, les comptes de l'exercice précédent - la composition du CA et du bureau.

à **FONDATION Léa et Napoléon Bullukian**
18, rue Louis Tourte
69410 CHAMPAGNE au MONT-D'OR

150 Ancienne route de Beaujeu - GLEIZE BP 421
69653 Villefranche sur Saône
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

ԱՐԱՔՍԻ ԴԱՐԱՆՁԻԼԵԱՆԻՆ

Հեռաձայն. –
01 – 39 – 83 – 71 – 19
ժամը 20–էն յետոյ:

կամ՝

ՆԱՋԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ապառու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք–Նշանառւթ	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ·Վէ·Ա· (տե՛ս· փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչ ՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վար չութեան:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 14
MARDI
14 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋԱԳԻՄ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·419 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.419

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 12 / 13)

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԱՅՑԸ ՍԻՒՆԻՔ

Վարչապետ Ա. Դարբինեան Յուլիս 10 – 11 հանդիպած է Սիւնիքի մարզի ղեկավարներուն. նիւթ եղած է փորձի համար Սիւնիքի հանրակրթական վարժարանները համայնքին անօրինումին յանձնելու հարցը, հողի սեփականաշնորհման, ջրովի ջուրի, կարկուտին վնասները գրամանելու խնդիրները: Ա. Դարբինեան այցելած է Սիսիանի հիւանդանոցը, միջնակարգ դպրոցը, ուսումնասիրած վնասւած չէնքերը· տպա անցած է Տաթեւի վանքը: Հանդիպում ունենալէ ետք Գորիսի ղեկավարութեան հետ, վարչապետը այցելած է Խնձորեսկ գիւղը: Վարչապետին ընկերացած են տարածքային կառավարման նախարար Դ. Զաքոյեան, գլխաւոր դանձապետ Ա. Ղարիբեան, Սրպուհիներութեան եւ Առեւտուրի փոխ – նախարար Մ. Զաւարեան եւ Սիւնիքի մարզպետը Ռ. Նաւասարդեան:

*
**

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐ

Յուլիս 10–ին Սեւանակային երաժշտութեան տան մէջ պարզեւներու հանդիսաւոր յանձնումը տեղի ունեցած է այն երկրպահ կամաւորականներուն որոնք պարգեւատրուած էին նախագահին Մայիս 27–ի հրամանագրով: Հանդիսութեան մասնակցած են Ազգային Ժողովի փոխ – նախագահ Ա. Բազէեան, Պաշտպանութեան փոխ – նախարարներ, զինուորականներ: Վայրկեանի մը լռութեամբ յարգելէ ետք նահատակներու յիշատակը, ողջոյնի խօսք արտասանած են Ա. Բազէեան եւ փոխ – նախարար Ա. Պետրոսեան· ապա կատարուած է մեռելներու յանձնումը: Գ. Զանիկեան Ա. Բազէեանի յանձնած է Ֆրանսային – ուր ցմահ բանտարկութեան դատապարտուած է – Վ. Կարապետեանի կամաւորական միութեան նշիրած պաստառը եւ կարդացած անոր ուղերձը:

*
**

ՅՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
Ե· ՔՈՉԱՐԻ
ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ

Հայաստան – Ֆրանսա մշակութային աշխուժ առիթով Յուլիս 10–ին Ե. Քոչարի թանգարանին մէջ բացուած է արուեստագէտին վարիչեան չրջանի գործերուն ցուցահանդէսը: Այդ չրջանին մասին բացատրութիւնները տուած է թանգարանին տնօրէնը Լալա Մարտիրոսեան – Քոչար: Ըսած է որ 1923 – 26 արուեստագէտը անմիջապէս ուշադրութիւն դրաւած էր Փարիզ, բայց ներգաղթելով (1936) ինկած էր ստեղծագործական մեկուսացման մէջ: Ե. Քոչար (1899 – 1979) ծնած է Թիֆլիս, Փարիզի մէջ ցուցադրուած Մաթիսի, Փիքասոյի, Պրաքի, Լեժէի, Գիւրիքոյի եւ ուրիշ ծանօթ անուններու հետ: Երեւանի մէջ դասախօսած է գեղարուեստաթատերական հիմնարկի ուսանողութեան: Իր գործերէն են Երեւանի Սասունցի Դաւիթի եւ Վարդան Մամիկոնեանի արձանները: Իր անունը կրող թանգարանը բացուած է 1984–ին: Երեւանի փողոցներէն մէկն ալ կը կրէ իր անունը:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ

ԱԽՈՅԵԱՆԸ՝ ՖՐԱՆՍԱ

Պատմական յաղթանակ մըն է զոր տարաւ Ֆրանսական խումբը Յուլիս 12–ին Պրազիլի դէմ 3 – 0 արդիւնքով: Յաղթանակը ալ աւելի խմաստ եւ տարողութիւն կը ստանար նկատի առնելով որ Պրազիլ Փութպոլի աշխարհի լաւագոյն եւ անպարտելի նկատուած խումբն է: Պէտք է խոստովանիլ, տակայն, որ խաղը մրցաշարքին ամէնէն հետաքրքրականներէն չէր, ինչպէս կ'ակնկալուէր նախապէս, Պրազիլցիները բաւական յուսախաբ ըրին իրենց խաղարկութեամբ, որ համակերպած պարտութեան մը տպաւորութիւնը կը ձգէր:

Ֆրանսայի երկու առաջին կէտերը նշանակեց Զիտան առաջին կիսախաղին եւ երկրորդը՝ Փըթի, խաղին վերջին վայրկեանին, այն վայրկեանին որ կը համապատասխանէր խաղի դադարներուն, ճշդուած ժամանակաշրջանէն ետք: Առաջին անգամն է որ Ֆրանսա աշխարհի ախոյեան է:

Աւելորդ է ըսել թէ խանդավառութիւնը արտակարգ էր ամբողջ երկրին մէջ, նաեւ Սէն – Տընիի մարզադաշտը անչուչտ, ուր նախագահ Շիրաք խմբապետին՝ Տէշանի կը յանձնէր Բաժակը: Այդ խանդավառութիւնը, որ հիսթերիի ալ բնոյթ ունի տեղ տեղ, վաղուց պիտի թափէր մխիթարեալ Ֆրանսացիներ փարիզէն դաւառ: Մկկունկէս միլիոն կը նկատուի Շան – զ'Էլիզէի բազմութիւնը, ինչ որ աննախընթաց է Ազատագրութենէն ի վեր: Նոյն պատկերը պարզած են դաւառի բոլոր քաղաքները, մեծ թէ պզտիկ: Գինովցած ժողովուրդ մը որ չի կրնար զսպել իր ուրախութիւնը:

Դժբախտաբար, նման պարագաներու միջադէպերը անխուսափելի են: Առաւօտեան (Յուլիս 13) ժամը 3–ի չուրջ է որ կառք մը խուժած է բազմութեան վրայ, Շան – զ'Էլիզէ վերաւորելով 80 հոգի որոնց տասը չատ ծանր վիճակի մէջ են: Նման ուրիշ արկած մըն ալ պատահած է նոյնպէս Շան – զ'Էլիզէ, Փուքէյին առջեւ, կառք մը հրմչկած է անցորդները, հոս ալ 3 հոգի վիրաւորուած են: Նոյն ժամերուն լակոտներ թալանի տուած են վաճառատուներ, չարդուփշուր ըրած ցուցափեղկեր, բաւական մեծ վնասներ պատճառելով:

Յուսախաբութիւնը մեծ է պրազիլ ուրբէկուան հերոսը՝ Ռոնալտո, այսօր չատ բուռն քննադատութիւններու առարկայ է:

Նախորդ իրիկունը, Յուլիս 11–ին, փառք տէ Փրէնսէ մէկ տեղի կ'ունենար ինչ որ կը կոչուի պարեւալներու աւարտականը, որ դէմ առ դէմ կը հանէր Հոլանտա եւ Արուաթիա, երրորդ տեղին համար: Արուաթիա կը յաղթէր 2 – 1:

ՅՈՒԼԻՍ 14–Ի ԱԶԳ· ՏՕՆԻՆ առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ (Յուլիս 15, Զորեքշաբթի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Հինգշաբթի, Յուլիս 16:

ՄԱՄՈՒԼ

«POLITIQUE INTERNATIONALE»

(Eté 1998, No 80)

ENTRETIEN AVEC MESUT YILMAZ

TURQUIE: LA MAL-AIMEE

Լիպերասիոնի խմբագիրներէն Մարք Սեմօն է որ հարցազրոյց մը ունեցած է Թուրքիոյ վարչապետին հետ: Տալէ ետք Եըլմազի կենսագրական դիծերը, լրագրողը կ'անցնի հարցումներու: Անոնցմէ մէկն է.– «1915–ի հայկ· ցեղասպանութեան ճանաչումը Ֆրանսական Ազգ· Ժողովին կողմէ քաւական մեծան հոսեցուց(*). ի՞նչ է ձեր տեսակէտը»: Ու Եըլմազ կը պատասխանէ.– «Ֆրանսան Հայաստանի համակրանքը կը չահի, բայց կրնայ կորսնցնել Թուրքիոյ համակրանքը: Պատմաբաններուն ձգենք այս հարցը: Ժողովի մը մէջ որեւէ քուէ միայն քաղաքական չափանիշներու կը հետեւի: Ինչպէ՞ս երեւակայել որ Ֆրանսացի ընտրողները կարենան գիտնալ թէ իսկապէս ի՞նչ անցած–դարձած է Օսմանեան կայսրութեան մէջ, առաջին աշխարհամարտին: Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը պատժեց այդ արարքներուն կարգ մը պատասխանատուները եւ հրապարակաւ յայտարարեցինք որ կը ցաւինք այդ դէպքերուն համար: Այս ըսելով, պէտք է զանոնք դեռեղել իրենց չրջադիծին մէջ, պատերազմին չրջադիծին եւ չմոռնալ որ բազմաթիւ Թուրքեր ալ չարդուեցան Հայերու կողմէ: Կարճ՝ կը վախնամ որ երկկողմանի մեր յարաբերութիւնները, ցարդ հիանալի, խորապէս ազդուին այս տխուր պատահարէն»:

*
**

Այս պատասխանին մէջ, հարկ է ճըշդել սակայն որ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը չէր որ պատժեց որոշ պատասխանատուներ, սա պարզ պատճառաւ որ իւնիոնիսթներու դատավարութեան առեն Թուրքիան Հանրապետութիւն չէր տակաւին:

Միւս կողմէ, ինչ որ չահեկան է թերթին տուած ծանօթութիւնն է հոն ուր խօչ մը ըրուած է լրագրողին հարցուցին մէջ: Ահա թէ ինչ կը ըրէ այդ ծանօթութեան մէջ· – «Երիտթուրք կառավարութիւնը որ կը ղեկավարէր Օսմանեան կայսրութիւնը եւ զոյն մղած էր առաջին աշխարհամարտին, 1915–ին ոչնչեց արեւելեան չրջանները ապրող Հայերու զանգուածային տեղահանութիւնը դէպի Սուրիա: Իշխանութիւնը վախն ունէր որ այս վերջիններս կը միանան ռուսական ուժերուն որոնք կը յառաջանային Կովկասի մէջ: Հարիւր հազարաւոր Հայեր (300 հազարէն մէկուկէս միլիոն) բնաջնջուեցան այս պարտադիր տեղահանութիւններու եւ սիսթեմատիք չարդերու ընթացքին: Անկէ յ վեր Հայերը կը պայքարին որպէսզի այս ցեղասպանութիւնը ճանչցուի, դարուս առաջինը: Ցաղոդեցան, ի մասնաւորի Եւրոպական Խորհրդարանը, ռուսական Դուման, ազգային եւ չունական Խորհրդարանները, ինչպէս նաեւ պելճիական Ծերակոյտը:

*
**

«PARIS-MATCH»

(16 Juillet)

CHIRAC VIENT D'ANNULER SON VOYAGE EN ARMENIE

Շաբաթաթերթը կը դրէ թէ Շիրաք չնչած է Հայաստան եւ Թուրքմէնիստան իր ճամբորդութիւնը, որ նախատեսուած էր Սեպտեմբերին: Դրդապատճառն է, կ'ըսէ Մաչ, նախագահը չուզեր վչտացընել Թուրքիան, արդէն «բարկացած» հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման օրէնքի առաջարկէն: Աւելին, այդ առաջարկը պէտք է թաղուի Ծերակոյտին մէջ:

ՄԱՀ ԳԷՈՐԳ ԷՄԻՆԻ

Երկուշաբթի առաւօտ, Յուլիս 13–ին, թերթը մամուլի յանձնելու պահուն, Երեւանէն տեղեկացանք որ Շաբաթ իրիկուն, Յուլիս 11–ին, յետ կարճատեւ հիւանդութեան իր մահկանացուն կնքած է բանաստեղծ՝ Գէորգ Էմին: Բուն անունով կարլէն Մուրատեան, ողբացեալը ծնած էր Աչտարակ, 1919–ին: Հեղինակն է բազմաթիւ գործերու, յիշենք՝ «Եօթը երգ Հայաստանի մասին» որ Փիլմի ալ վերածուած է: Թաղումը կը կատարուի Զորեքշաբթի, ըստ իր վախճային՝ Աչտարակ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ ՕԴԱՅԻՆ ԽԱՐԻՍԽ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ԱՄՆ–ու «Քրիսթիըն սայընզ մոնիթոր» թերթը հիմնուելով թրքական աղբիւրներու, գրած է թէ Իսրայէլ արեւելեան Անատոլուի մէջ օդային խարիսխներ պիտի հիմնէ, մինչեւ իր գործածութեան համար: Համաձայնութիւնը դոյացած է Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարար Ի. Ճէմի Իսրայէլ այցին ընթացքին: Թերթին տեղեկատուութիւնը կ'աւելցնէ թէ թրքական օդանաւեր Իսրայէլի մէջ զաղտնի ռազմափորձեր կատարած են, կարենալ չէզոքացնելու համար փոքր–ի ցամաքէն օդ արձակուած հրթիռները:

Թուրքիա – Իսրայէլ զինուորական յարաբերութիւններու զարգացումը միայն երեք տարուան անցեալ մը ունի: Զինուորական պատրաստութեան առաջին համաձայնագիր մը ստորագրուած էր 1995–ին, ապա անցեալ Յունուարին միացեալ ռազմափորձեր կատարուած էին Միջերկրականի արեւելեան չրջանին մէջ: Վերջերս ալ Թուրքիոյ Սպայակոյտի փոխ–նախագահը այցելած էր Իսրայէլ, որուն յաջորդած էր Արտաքին գործերու նախարարին այցը:

Թուրքիոյ տարածքին վրայ զինուորականի խարիսխ ունենալու պարագան անհանգստացուցիչ է Իսրայէլի համար ու կը համարուի կարեւոր զարգացում մը: Հետաքրքրութեամբ կը սպասուի արաբական աշխարհին հակազդեցութեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՐԼԱՆՏԱՅի մէջ, կացութիւնը միշտ նոյնքան լարուած է, քիչ մըն ալ աւելի Յուլիս 12–էն ի վեր, երբ

(Շար·ը Դ· էջ)

ՔԻԼԼԱՐԱ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

– 3 –

Վեց հարիւր դար կառուիլ ինքն իր հետ, սերունդէ սերունդ փոխանցել աւանդութիւն եւ լմաատուիւն, քնուիթեան տոկալ, խորասոյզ ապրիլ Dreaming կոչուած երազային վիճակով որ արդի քառարանները կը բացատրեն իբրեւ նախաբանական միքիֆ հոգեվիճակ մը ուր մարդիկ իրենց հնաբած առասպելներու կախարդանքին անձնատուր կ'ըլլան – եւ չկրնա՞լ դիմանալ ափ մը դիւապարտ ու գինով Աֆղխացիներու սադրանքներուն, ուխքին ու ծխախոտին դիմաց ո՞չ մէկ պաշտպանութիւն ունենալ: Այն որ Եւրոպացիները Տրիմինկ կը կոչեն՝ ապորիճիններուն համար ոչ մէկ կապ ունի երազի կամ եւ բաղելու հետ, այլ իրականութիւն է որ իրենց կեանքի ամէն երեւոյթները, իրենց դիւցազներգական ու հէքեաթային պատմութիւնը կը դունաւորէ: Ու հիմա, 21–րդ դարու առաջին կեցած՝ ի՞նչ յոյս կայ որ Քիլլարայի բուն տէրերը իրենց հազարամեայ պատմութիւնը չարունակեն քանի տարի մը եւս: Ոչ մէկ: Անկասկած որ աշխարհ պիտի աղքատանայ իրենց կորուստովը հակառակ որ նիւթական ոչինչ տուած են քաղաքակրթութեան, սակայն այդ չէ միակ չափանիշը: Կայ նաեւ անհիւթականը, այն որ միայն մարդկային ոգիի աղնուութեան, մարդ – բնութիւն կապին ու զգացումին խորութեան որակով կը չափուի: Եւ այդ տեսակէտով՝ այդ յետամնաց եւ անուս մարդիկը անփոխարինելի արժէք մը կը ներկայացնեն քովն ի վեր բանապատ ու քաղաքակրթեալ արդի մարդոց: Առեղծուած մըն են ժամանակէն ու պատմութենէն դուրս ապրող այդ ապորիճինները:

Ամէն պարագայի մէջ, ըստ պատմաբաններու, Քիլլարայի փառքի շրջանը չատ կարճ տեւած է, միայն տասը տարի, 1900–էն 1910–ի չուրջ: Աւստրալիացիք սովորութիւնը ունին լուրջը կատակի տալու եւ կատակը՝ լուրջի առնելու: Ժամանցի քաղաքակրթութիւնը, որուն մաս կը կազմեն մարմնամարզը, բախտախաղը, սինեման եւայլն, կատարեալ ծխայինն, գրեթէ պաշտամունքային նկարագիր մը ունին զանգուածին համար: Միայն երկու տարի առաջ էր որ գաշնակցային վարչապետը, Ճոն Հաուըրտ, բանախոսութեան մը ընթացքին սա դայթակղեցուցիչ յայտարարութիւնը ըրաւ. «Ինծի համար, աւտրալիացիի մը կեանքին մէջ գերագոյն իրագործումը էքսիէք–ի խումբին էվփըրնն ըլլալն է»: Այդ տասը տարիներուն ընթացքին, Քիլլարան մարմնամարզի, հաճելի ժամանցի եւ մշակոյթի առանձնաչնորհեալ ապաստան մըն էր Սիտնիի բնակիչներուն համար: Ինչ որ կարելի դարձուցած էր այդ «հրաշքը» Սիտնիէն Քիլլարա երկաթուղիին երկարաձգումն էր, որուն շնորհիւ քաղաքէն մարդիկ կրնային օգտուիլ Քիլլարայի կոլֆի եւ թէնիսի ընդարձակ հաստատութիւններէն եւ Պոլինկ Կրիինկ (աս ալ ուրիշ նուիրագործեալ խաղ մըն է: Կամ միայն այլ՝ կամ միայն կլճի կը խաղան, մաս մաքուր ու հարթ հաւասար քառակուսի դետնի մը վրան, բացարձակ լռութեան մէջ, զլուխն մինչեւ կօշիկ հրեշտակներու պէս ճեմի ճերմակ: Եւ բացարձակապէս արգիլուած, նորէն հրեշտակներու օրինակով՝ որեւէ զգացում արտայայտելու (այս օրէնքը իր կրճատուած ձեւն ալ ունի որ «no PDA-Public display of affection» կը կոչուի): Մեառաջեայ գունտ մը հեռուն, զգալի դնդակի մը նետել, կարելի եղածին չափ մօտ...– այդ է խաղին էութիւնը): Այս բոլոր խաղերը դեռ կան:

Քիլլարայի մէջ նոյն թուականներուն երաժշտական ընկերակցութիւն մըն ալ կը հիմնուէր, մինչ Մարիան փողոցին վրայ համայնքային կեդրոն մը կը բացուէր ուր թատերական ներկայացումներ կը տրուէին: Մինչեւ այսօր ալ այդ թատերասրահը կը գործէ եւ կը ծառայէ ամատեան նուագահանդէսներու համար եւս: Այդ օրերուն թաղը կը լեցուի անգլիական հին, ութսուն տարուան ինքնաշարժներով: Երեկոն կը սկսի փառաւոր ընթրիքով մը, որմէ ետք բոլորը կը հաւաքուին սրահ, հարիւրաւոր տարիքոտ զոյգեր, այրերը՝ գինուորական չիտակ, կարծր, մեքենական քալուածքով, իրար բարեւելով միավանկերով, եւ տեղծելով մանրանկար ու ժամանակավրէպ աղնուականութեան մը պատրանքը: Իսկ կիները ծայր աստիճան վայելուչ զգեստաւորումով ու իրենց իրաւ նման ճերմակ, ոլորուն մազերով ծաղիկներու ալեկոծ ծովու մը տպաւորութիւնը տալով: Գանի մը վայրկեան՝ ու կատարեալ լռութեան մէջ բոլորը ոտքի կը կանգնին երգելու «Աստուած պահէ թագուհին»: Ուրիշ դարու եւ աշխարհի մէջ գոնուելու զգացումը կուգայ մարդուս վրայ, այս անգամ կրկնապէս օտար՝ հայկական զգայնութեան որ քանի մը տարուայ ընթացքին յաջողեր էր ուռկի իր իրաւակարգին յարմարիլ: «Հանդուրժուած» ըլլալու զգացումն է այդ, բայց մնալով լուսանցքային, «առօրեաս» եւ անկարեւոր՝ աշխարհի գործերու ընթացքին մէջ:

Ինչպէս Սիտնին, Քիլլարան ալ մեծ փոփոխութիւններու չրջան մը կը բոլորէ: 1930–ական թուականներուն կառուցուած անգլիական ոճով մեծզի բնակարանները տակաւ կ'անհետանան, «առուկ» ապրելէ սպասուհի կամ պարտիզպան ալ չեն աշխատիր իրենց ծառայութեան մէջ, տուները պղտիկցած են եւ «օտար» ցեղերէ մարդիկ յանդգնած են, գրամի ուժով, մուտք գործել պապենական եւ հնաւանդ հողերու մէջ: Նոյնիսկ Քիլլարայի նամակատունը, կառուցուած 1910–ին, անցած է հնդիկի մը ձեռքը – բան մը որ դայթակղեցուցած է ամբողջ անգլիացի բնակչութիւնը: Հունկ – Գոնկի, Սինկափուրի եւ Ճաւախոնի դրամադլուխը սկսած է ասիր գործել, բայց Ռավընհաւուտ աղջկանց անգլիական դպրոցը կը շարունակէ սիրող ազգին աւանդութիւնը – համապետական գործածութիւնը, խիստ կարգապահութիւնը, ցեղային խտրականութիւնը, fրիիէքի եւ hոմէի պարապուրիչ խաղերը: Ֆութպոլ չկայ անշուշտ, ոչ հոս, ոչ ալ տղոց վարժարաններուն մէջ, որովհետեւ տակաւ օտար եւ նորամուտ ժողովուրդներու կողմէ (յոյն, խրուաթ, արաբ, խտալացի, մակեդոնացի եւայլն) նախընտրուած ու սեփականացուած խաղը եղած է:

Կը մօտենամ Կորտըն արուարձանին, եւ արդէն քառերորդ գարու կնիքը կը յստականայ: Ննասութիւնը, եկեղեցիները, ճաշարանները (թայ, չինական, երկու հնդկական, երկու ամերիկեան, երեք աւստրալիական), զգեստի «պուտիք»ներ, դրամատուները (քով քովի հինգ հատ), բայց մանաւանդ՝ դեղարաններ (Փասիֆիք Հայուէյի հարիւր մեթրի վրայ չորս հատ կայ...) կը վխտան չուրջս: Ամէն քայլափոխի՝ չինացիի մը կամ թուխ, կարճահասակ, ածապարուած միջերկրականեան տիպարի մը կը հանդիպիմ: Նոր, բազմամշակոյթ եւ անինքնուութիւն Աւստրալիան է այս, որ տակաւ թափընթաց կը ստանայ ու կը դիմէ դէպի հանրապետական վարչակարգը, որուն գաղափարն իսկ ահ ու դողի կը մատնէ մեր տան բռնակիչներն ու համայն արքայապաշտ բռնակչութիւնը որ երկրին մէկ երրորդը կը կազմէ: Ամերիկեան մշակոյթի ազդեցութիւնը հոս չատ աւելի չեշտուած է ու Ուոլտորֆի դերչուկան հսկայ մաղնիսի նման իրեն կը քաչէ բազմութիւնները: Իրարանցում, աղմուկ, վիթխարի բեռնակառքերու մարաթոն, ապակեայ օդ, հրշէջ կառքերու վայնասուն, եւ այդ բոլորին մէջէն՝ զիլ ու յեղակարծ երգերը թռչուններու, որոնք երդիքներու տակ ապաստանած՝ իրենց բնական ձայնին տասնապատիկը պիտի ճչան որ լսելի դառնան ժխորին վրայէն: Մոռցուած է Քիլլարային անդորրը՝ ուր մէր յարիւրաժնին չուրջի ծառերէն Ռէնպօ Լորիքիթ կոչուած գունագեղ թռչունները (կանաչ փետուրներ թեւի ու պոչի, նարնջագոյնի ու կաս – կարմիրի խառնուրդ լանջ ու գլուխ, փայլուն կապոյտ աչքեր) տասնեակներով ամէն առտու կուգային պատըշգամ՝ չաքար ուտելու ձեռքէս: Սակայն դժբախտաբար երաժշտական ղեկավարանքն զուրկ էին եւ անճոռնի ճչոց մը միայն կրնային հանել:

Քիչ մը անդին ոստիկանատունն է: Բնբեխտաբար մարդ ոչ մէկ տեղ ոստիկանի կը հանդիպի այս երկրին մէջ – կամ ծպտուած են, կամ ալ զարանակալ կը հսկեն ամէն կողմէ: Կամ ալ՝ պարզապէս չկան..., Բայց հոն ուր ներկայ են ու տեսանելի՝ օրինակելի խստութեան մը համբաւը ունին, հակառակ որ վերջերս կառավարութիւնը ստիպուեցաւ Անգլիան ոստիկանատեսէ մը բերել ու դնել իր ոստիկաններուն վրայ, այնքան չատ ու տարածուն էր օրինազանցութիւնը այդ մարզոց մէջ: Աւտր քովն է հանրային մատենադարանը, որուն պակասը այնքան զգալի է Քիլլարայի մէջ: Միակ վայրն է կորտընի մէջ, ուր քէչ մը հանդարտութիւն կը տիրէ:

Կարօտը սրտիս՝ ետ Քիլլարա կ'ուղղեմ քայլերս եւ ամբողջ ճամբան երեւելի աղմուկին կը յանձնեմ ինքզինքս: Քիլլարա Փիցջերային հասած՝ անդամ մըն ալ կը նայիմ մեր Հայ տղոց պարապ խանութին, գաղտնօրէն ուրախ որ այդ տրէյային Զինացին նոր վարձակալ չէ դտած, ու դուռ վնաս է հիմա ատիկա: «Արդարութիւն ըսուած բան մը կայ դեռ աչխարհիս երեսին» կը մտածեմ ու ճամ կը դառնամ մեր չէնքին մուտքէն ներս: Եւ անմիջապէս կը սուզուիմ խաղաղ անդորր մթնոլորտին մէջ, փառք տալով Թելեֆոնի հսկայական կառոյցին, որ կը պատըսպարէ մեզ ինքնաչարժներու աղմուկէն եւ բեռնակառքերու ծուխէն: Ուրախ եմ նաեւ, որ էլեկտրականութեան այդ կառոյցին ճերմակ պատերը տակաւին չեն բռնաբարուած կրաֆիթիներով, որոնց անտեսանելի ու գիշերային հեղինակները չատ քիչ անգամ գեղադիտական ճաշակ կը դնեն իրենց գծագրութեան մէջ: Վեց տարուան ընթացքին՝ միայն երկու անգամ այցելած են մեր թաղը ու Անգլուհի այրի դրացիներուս տիկինները Հիփսլէյ, Ուիլսըն եւ Ուոլքութի համար՝ տիկնայն ոստիկանապետ մը բերել ու դնել իր ոստիկաններուն վրայ, այնքան չատ ու տարածուն էր օրինազանցութիւնը այդ մարզոց մէջ: Աւտր քովն է հանրային մատենադարանը, որուն պակասը այնքան զգալի է Քիլլարայի մէջ: Միակ վայրն է կորտընի մէջ, ուր քէչ մը հանդարտութիւն կը տիրէ:

Կարօտը սրտիս՝ ետ Քիլլարա կ'ուղղեմ քայլերս եւ ամբողջ ճամբան երեւելի աղմուկին կը յանձնեմ ինքզինքս: Քիլլարա Փիցջերային հասած՝ անդամ մըն ալ կը նայիմ մեր Հայ տղոց պարապ խանութին, գաղտնօրէն ուրախ որ այդ տրէյային Զինացին նոր վարձակալ չէ դտած, ու դուռ վնաս է հիմա ատիկա: «Արդարութիւն ըսուած բան մը կայ դեռ աչխարհիս երեսին» կը մտածեմ ու ճամ կը դառնամ մեր չէնքին մուտքէն ներս: Եւ անմիջապէս կը սուզուիմ խաղաղ անդորր մթնոլորտին մէջ, փառք տալով Թելեֆոնի հսկայական կառոյցին, որ կը պատըսպարէ մեզ ինքնաչարժներու աղմուկէն եւ բեռնակառքերու ծուխէն: Ուրախ եմ նաեւ, որ էլեկտրականութեան այդ կառոյցին ճերմակ պատերը տակաւին չեն բռնաբարուած կրաֆիթիներով, որոնց անտեսանելի ու գիշերային հեղինակները չատ քիչ անգամ գեղադիտական ճաշակ կը դնեն իրենց գծագրութեան մէջ: Վեց տարուան ընթացքին՝ միայն երկու անգամ այցելած են մեր թաղը ու Անգլուհի այրի դրացիներուս տիկինները Հիփսլէյ, Ուիլսըն եւ Ուոլքութի համար՝ տիկնայն անձերազանցելի բարիք մըն է որովհետեւ այդ խորհրդաւոր նշանները վիեթնամցի կամ քորէացի կանկերու ներկայութեան սարսափազդու վկաստներն են: Քիլլարան բոլոր արուարձաններուն մէջէն ամէնէն ապահովի համբաւը ունի:

Ինքնամփոփ, առանձնաչնորհեալ, արուեստական բայց ներշնչիչ պզտիկ դրախտ մըն է Քիլլարա, ուր կրցի մէկ վէպ, երկու բանաստեղծական հատոր, երկու թատերախաղ հրատարակել, անթիւ յօդուած ու գրական քրոնիկ գրել, հարիւրաւոր գիրք կարդալ այս վեց տարիներու ընթացքին, եւ հինգ հատորնոց «Հրեաներ» դերվէպիս առաջին երկու հատորները գրել: Առաւել՝ վայելել չքեղ բնութիւնն ու փոխանցել իմ սքանչելի դրացիներուս հայութեան գոյութեան բոլորական արժէքներուն ու պատմական իմաստութեան գիտակցութիւնը: Մայիս 23–ի կէսօրէ ետք ժամը 1–ին արցունքոտ աչքերով բաժնուեցանք, Հայու մը համար բնական՝ բայց հազուագիւտ երեւոյթ՝ անգլիական աւանդապահ մշակոյթի այդ ներկայացուցիչներուն մէջ: Այդ արուարձանին բուն տէրերը ապորիճիններն ալ պիտի մնան մինչեւ մաքիս մէջ իրենց քիլարա բառով («Մինչեւ հոն»), որ իրենք չկրցան պաշտպանել, բայց անցուցին ինչպէս ոչ միայն իրենց բանը ոչ ալ ուրիշ մէկուն, ոչ ալ ոեւէ մէկ ուժ կրցաւ իրենց բանաձեւը վերցնել ու զրկել սկսէր այս անգամ մրջիւններու արուարձագ մը, արշալոյս մը:

Անկեղծ խօսք, հիմա կը վախնամ որ իրիկունները Զաւէն Պիպէոեանը ինծի կը մօտենայ, սառած աչքերով կը նայի ինծի ու ինձմէ կը խնդրէ որ գրագարանիս մէջէն վերցնելով վառարան նետեմ իր գիրքերը:

Ռ. Հ.

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԴԵՌ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵ՞Ս»

Ի՞նչպիսի դէպքեր արդեօք Զաւէն Պիպէոեանը պաղեցուցած էին մեր գրականութիւնէն, չեմ գիտեր, բայց գժուար չէր ենթադրել: Թերեւս ո՛չ մէկ դէպք: Միայն յուսախաբութիւնը: Դառնութիւնը: Թերեւս այն անհաճոյ ճնշումը զոր իր վրայ չարունակ կը զգար իր առողջական վիճակը: Թերեւս չդիտնալը՝ թէ ի՞նչ պէտք էր ընէր խմաատ մը տալու համար իր կեանքի մնացեալ օրերուն: Թերեւս տեսնելը՝ թէ ընկերվարութիւնն ալ սին երազ մըն էր, պարտութեան դատապարտուած, ինչպէս հայ գրականութեան նուիրումը: Եթէ անդին չպրատէր ընկերվարական իր գաղափարներն ու հայերէն գրելու իր տարողութիւնը, ի՞նչ կը մնար իրեն այս կեանքին մէջ:

Կը յիշեմ որ մէկուց մը իր կողակցին հետ պրազեցաւ խաղալիքի արդիւնաբերութեամբ: Բայց ծովէն դուրս հանուած ձուկ մըն էր, որ գժուար կը շնչէր:

Կը յիշեմ որ քանի մը անգամ այցելութեան եկաւ Թոքաթլեան Յակի այդ չբրջանի մեր խմբագրատան սենեակիս մէջ: Կը մտեներ հեղնական իր ժպիտով, որ ծակող ժպիտ մըն էր: Ու կը հարցնէր.

– Դեռ կը չարունակե՞ս: Դեռ չհասկըցա՞ր որ անիմաստ աչխատանք է:

Իր այդ հարցումը կը տառապեցնէր զիս, բայց բնաւ յայտնի չէի ըներ: Ի՞նչ գիտնամ, ան թերեւս մխիթարութիւն մը կը փնտռէր իմ քով գալով: Թերեւս իրեն համար մխիթարութիւն էր զիս ալ վհատեցնել, ինծի եւս հաւատացնել թէ տխմարութիւն է մշակել հայ գրականութիւն զոր ո՛չ ոք կը կարդայ, որմէ ո՛չ մէկը բան մը կը հասկնայ, զոր ո՛չ մէկը կը գնահատէ: Դեռ կը գրե՞ս: Դեռ թե՞րթ կը հրատարակես: Այդ վայրկեանին ինծի այնպէս կը թուէր որ ես յանցաւոր էի, որովհետեւ ինք լքած էր այդ բոլորը եւ ես չէի լքած, ինչպէս որ ան վաղուց պարտաւորուած էր լքել իր սիրելի ծխամորճը մինչ ես դեռ կը ծխէի իր իսկ աչքերուն առջեւ ծուխի լայն ծուէններ արձակելով:

Ես չէի ուզեր հակաճառել, իր յուսախաբութեան վրայ աւելցնել այն անդրադարձումը՝ թէ ես եւ ուրիշներ չէինք բաժներ իր յոռետեսութիւնը: Տարբեր նիւթերու մասին կը խօսէի: Այնատեն ինծի կը նայէր սառած նայուածքներով: Կ'ներեւի թէ ըսել կ'ուզէը որ չէր հաւատար ինծի: Կամ թերեւս ըսել կ'ուզէը որ կը կարեկցէր իմ միամտութեան վրայ: Թերեւս ալ այդ վայրկեաններուն չէր տեսներ զիս, զիս տեսնել չէր ուզեր: Իր այս ցանցառ այցելութիւններու ընթացքին, միշտ յարգեցի իր գառնութիւնները ու յուսախաբութիւնները: Երբեք չփորձեցի ձեզի գինքը գործի բերել, հակառակ որ ամէն վայրկեան կը մտածէի թէ մեր գրականութիւնը դեռ ի՛նչեր կրնար չտիլ անոր դրիչէն:

Տակաւին գառնութիւններու սպանիչ չրջանէն ներս մուտք չէր գործած, երբ օր մը խմբագրատուն եկաւ եւ ինծի նուիրեց «Ժամանակ» թերթի մէջ թերթօնի ձեւով հրատարակուած իր վերջին վէպին՝ «Մրջիւններու վերջալոյս»ին իր կսկիծ դիրքի ձեւով կազմուած մէկ օրինակը: Թերթէն կտրուած կտրօններու հաւաքածոյ մըն էր, ո՛չ թէ իրական դիրք մը: կարծես ի՛մաչնար որ այդ դիրքը այդ ձեւով կը նուիրէր ինծի: «Հապիւ տասը օրինակ կրցայ կազմել, մէկը քեզի» ըսաւ: Զայն ընդունեցայ որպէս թանկագին նուէր մը, որպէսզի զայն գրադարանիս մէջ իր միւս դիրքերուն քով դնեմ: Եւ ան հոն բաւական երկար ժամանակ մնաց, մինչեւ որ քանի մը տիկիններու նախաձեռնութեամբ ու մասնաւորաբար Աբիկ Հայրապետեանի ազնիւ մեկենասութեամբ այդ հրաչալի վէպը տպեցինք Պիպէոեանին արժանավայել դիրքի մը ձեւով: Գրադարանիս մէջ նախկինը վերցուցի ու անոր տեղ նորը դրի:

Մեր մօտիկ անցեալի գրականութեան մէջ Զաւէն Պիպէոեան ինծի համար միշտ պահեց իր առանձնայատուկ տեղը: Իր մահէն վերջ չարունակ կը վերյիչէի իր վերջին այցելութիւնները եւ այն առանչարժանկարի ժապաւէնի մը նման աչքերուս առջեւէն կը տողանցէին դէպքերը այդ ժամանակաչրջանին որ մերը եղաւ եւ որու ընթացքին այնքան չատ բան փոխուեցաւ ժխտական ուղղութեամբ: Պիպէոեան իր տատմոքը կորսնցուցած էր, բայց տակաւ տակաւին մահ չէր իրեն համար, որովհետեւ ինք արդէն տատմոքի մարդ չէր, ուտելու համար չէ՛ր որ կ'ապրէր: Ան ուելի վերջ իր սի՛րտն էր որ պիտի կորսնցնէր, իր հաւատաքը, եւ տակաւ արդէն մահ էր իրեն համար: Ինծի այնպէս կը թուէր որ ան արդէն մեռած մարդ էր երբ Խմբագրատուն կուգար ու կը հարցնէր թէ դեռ կը չարունակե՞մ գրել, դեռ կը չարունակե՞մ թերթ հրատարակել:

Այսօր երբեմն կը մտածեմ թէ թերեւս սխալ ըրինք երբ հաւատացինք իր յուսախաբութիւններուն ու դառնութիւններուն: Սխալ ըրինք երբ բաներ մը չփորձեցինք իր մէջ մեր գրականութեան նկատմամբ նոր սէր մը, նոր հետաքրքրութիւն մը արթնցնելու ուղղութեամբ: Իր չորցած մարմնին մէջ իսկապէս չորցո՞ծ էր նաեւ դրելու տաղանդը: Արդեօք լեռները տեղն չարժե՞լ պէտք էր, որպէսզի բան մը խաղցնէինք անոր տրտին մէջ, որպէսզի ստիպէինք որ գրիչը վերցնէր ու գրել սկսէր այս անգամ մրջիւններու արեւածագ մը, արշալոյս մը:

Անկեղծ խօսք, հիմա կը վախնամ որ իրիկունները Զաւէն Պիպէոեանը ինծի կը մօտենայ, սառած աչքերով կը նայի ինծի ու ինձմէ կը խնդրէ որ գրադարանիս մէջէն վերցնելով վառարան նետեմ իր գիրքերը:

Ռ. Հ.

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ԲԱՆԱԿԸ ԵՒ ԲՆԱԿԵՑՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Ամերիկացի զորձի մարդ մը գաղափար չէ յղացած երուսաղէմի հարաւ – արեւելեան գեղատեսիլ մկնկ բլուրին վրայ չքեղ բնակարաններ կառուցանելու: Սակայն, վայրը չատ մօտ է Իսրայէլի եւ պրուսել տարածքներու սահմանագիծին. նաեւ անտառածածկ չրջան ըլլալով, կայ բնապահներու ժխտական կեցուածքը: Այս պատճառներով ամերիկացի չինարարը զժուարութիւններու դէմ յանդիման կը մնայ, չինութեան արտօնութիւն ունենալու համար:

Ճարը կը գտնուի զինուորական մարզին մէջմտութեան չնորհիւ: Մինչեւ հիմա չ պատահած որ զինուորական պահանջ մ մերժուի: Ուրեմն, այդ վայրը կը ներկայացուի որպէս երիտասարդ մարտիկներու բանակավայր, ինչ որ արտօնութեան ոչ մէկ խնդիրը կը յարուցանէ: Ցետոյ, կը բաւէ որ այդ բանակավայրը գուծածուի մէկ կամ երկու տարի ու վերածուի բնակութեան նոր զօտիի մը: Այդ ձեւով չրջանցուած կ'ըլլայ ոչ արտօնեալ վայրերու մէջ բնակութիւն հաստատելու զժուարութիւնը:

Ինդրոյ առարկայ չինարարը ծնած է Իսրայէլ, յետոյ ծնողքը գաղթած են ԱՄՆ ուր մեծցած է ինք: 1995–ին սկսած է հետաքրքրուիլ սրբազան հողերու վրայ կալուածային զործառնութեամբ: Շատ հաւանօրէն, իրաւամբ մտածած է որ կըրնայ հրեայ ծագումով ամերիկացի մեծահարուստներու համար աւազանով հանգրուանի վիլլաներ չինել ու վաճառել: Չրջանցելու համար արտօնութեան մերժումը, զործի լծած է անձնաւորութիւն մը, ան ալ զործի հրապարակէն, որ մօտիկ մկնկ է Պաշտպանութեան նախարարին, բանակին:

Այսուհանդերձ, բնապահներէն զատ բանակէն պատասխանատուներ ալ զժգոհ են ծրագիրէն ու անոր ընձեռուած կարելիութիւններէն: Անընդունելի կը նկատեն պղպունքներու այս ձեւով ոտնակոխումը: Կան ուրիշներ ալ որոնք կը զանգատին որ բանակը զործիք կը ծառայէ բաներու որոնք իրեն չեն վերաբերիր: Մինչդեռ այն զօրավարը որ ընթացք տուած է հրեայ – ամերիկացի զործի մարզուն փափաքին, չի հաւկնար յայտնուած զժգոհութիւնը: Կ'ըսէ թէ երիտասարդ մարտիկներու կապակերպութեամբ իրենց մասնակցութիւնը կը բերէն երկրին բնակեցման զործին: Իսկ Պաշտպանութեան նախարարը մերժած է արտայայտուիլ նիւթին մասին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ 1997-98 ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԸ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մելգոնեան Կըրթական Հաստատութեան պղպջէն հարիւրամեայ տարեդարձութեան մէջ, տարի մը եւս հասաւ իր լրումին:

Ուսումնական հարուստ վորձառութեամբ եւ իրագործումներով յատկանշուող 1997 – 1998 ուսումնական տարին, կրթօճախի արդի չրջանի պատմութեան մէջ պիտի մնայ իբրեւ յաջողութիւններու տարի մ:

1998 Յունիս 13–ին տեղի ունեցաւ Հաստատութեան ամավերջի հանդիսութիւնը: Աւանդութեան համաձայն արարողութիւնը սկսաւ Աչմահ Բարեբարներու Դամբանին առջեւ, ուր տեղի ունեցաւ ջահերու փոխանցում եւ պաշտամունք, երգչախումբի երգեցողութեամբ (Ղեմբ.՝ Պր. Սեպուհ Ապգարեանի):

Հանդիսութեան սկզբնաւորութեան Հաստատութեան փողերախումբի կատարողութեամբ (Ղեմբ. Պր. Ֆելիքս Մովսէսեանի) հնչեցին Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ ՄՀԿ–ի քայլերգները, որմէ ետք հանդիսավար Տիկին Վիոլէթ Թաշճեան կատարելով հանդիսութեան բացումը բարի գալուստ մաղթեց բոլորին, եւ աւելցնելով իր խօսքը ըսաւ. «Այսօր իր զործին եւ առաքելութեան պիտակից մանկավարժի խոնարհ ապրումներով կուգանք իրենց անմիջական ընտանիքներուն եւ ազգին վերադարձնելու այս թուռ մը աղաքն ու աղջիկները, որոնք անցնող եօթը տարիներու ընթացքին Մելգոնեանի մէջ իրենց իմացական եւ հոգեկան անհատականութիւնները յղկեցին եւ կազմաւորուեցան իբրեւ մարդ եւ հայ, որպէսզի վաղը իրենց ստացածը վերածեն յանձնառութեան»: Ապա ան բեմ հրաւիրեց անօրէնուհի Օր. Աչի Լաչինեանը, փոխանցելու անօրէնութեան խօսքը:

Խօսելով մեր կեանքի մէջ դպրոցի դերեգած դերակատարութեան մասին, Օր. Լաչինեան ըսաւ թէ ան կը մնայ խաչմերուկը մեր սփիւռքեան զոյավիճակին դրբեթէ բոլոր հարցադրումներուն: Անդրադառնալով հայրենիքէն դուրս հայապահպանման ու հայակերտման աշխատանքներու մեր զժուարութեանց նոր հրամայականներուն, ընդգծեց թէ հայ դպրոցը կրնայ նոր ուղիներ լուսաւորել մեր առջեւ որովհետեւ «դպրոցը այն վայրն է ուր առօրեայ իրականութիւնը, պատմութիւնը, մշակութային զանազանութիւնը, վաղուան երազը՝ դիրկընդխառնուած կը չաղախուին ամէն օր, նոր ուղիներ հարթելու համար»: Շարունակելով իր խօսքը Օր. Լաչինեան ըսաւ թէ կը վերիմաստաւորուի հայ դպրոցին գոյութիւնը միշտ յիշելով նաեւ որ անկախ պետութիւն ունեցող ժողովուրդի մը զաւակներն ենք: Մենք ենք պատասխանատուն մեր ներկային, մեր ապագային եւ միայն մենք: Ամփոփելով իր խօսքը Օր. Լաչինեան ըսաւ. «Հ. Բ. Ը. Մ.ի առաջնորդութեամբ, ՄՀԿ–ն 72 տարիներու ընթացքին հատատարիմ մնաց իր առաքելութեան՝ Մելգոնեան եղբայրներու կտակին: Այս իմաստով Մելգոնեանի պատմութիւնը հանրապետական մտածողութեան ալ մարմնացումն է: Այսօր մեր առջեւ ծառացող խնդիրները տարբեր են եւ բազմաթիւ: Մեր պատասխանատուութիւնն է մնալ ակնկալութեան, ապրիլ ժամանակով նոր սերունդներու հայեցի կրթման լաւագոյն կերպով ծառայելու համար»:

Այնուհետեւ անօրէնուհին, հոգաբարձական կազմի անդամներ՝ատենապետ՝ Պր. Սարգիս Պէաքճեան ու դանձապահ՝ Պր. Միսաք Քէչիչեան յանձնեցին տան – սանուհիներու մրցանակները: Յաջորդաբար ելոյթ ունեցաւ հաստատութեան վարչախումբը, մեկնաբանելով «Նափոլիթանական պար»ը «Կարապի Լիճ» դրուագէն, որմէ ետք Զ. դասարանի աշակերտուհի՝ Լալա Տէմիրճեան հանդէս եկաւ չրջանաւարտներուն ողջերթի խօսքով:

Ապա բեմ հրաւիրուեցան Օր. Անի Լաչինեան եւ Պր. Սարգիս Պէաքճեան յանձնելու չրջանաւարտներուն վկայականները, որմէ ետք չրջանաւարտ աշակերտ՝ Սուրէն Խաչատրեան կարդաց ուղերձը է. դասարանի կողմէ:

Այս Օրուան առիթով յատկապէս հրաւիրուած էր Հ. Բ. Ը. Միութեան Լիբանանի կրթական Յանձնախումբի ատենապետ՝ Պր. Մկրտիչ Պուլտուքեանը, որ կատարեց «Հուսկ Բանք»ը: Պր. Պուլտուքեան փոխանցեց իր մտածումները մարդկային նկարագրի, կեանքի մէջ ունենալիք պատասխանատուութեանց եւ փոխ – յարաբերութիւններու չուրջ: Շեշտեց կեանքի մէջ կարեւորութիւնը մարդկային հիմնական արժէքներու հակառակ արարքներու զէմ պայքարին, ինչպէս նաեւ քաջութիւնը՝ դիրքորոշուելու յանուն արդարութեան: Յարգելի բանախօսը ղեմելով չրջանաւարտներուն ըսաւ. «Որպէս Հ. Բ. Ը. Միութեան, Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան սաներ, չարունակելով ձեր նախորդներուն աւանդութիւնները ձեր անհատական եւ քաղաքացիական պարտականութիւններու կողքին ունիք սրբազան պարտականութիւն Սփիւռքի դժուարին պայմաններուն մէջ վառ պահելու ձեզի փոխանցուած ազգային ոգիի ջահը, դիտակից հայեացքով փոխանցելու որպէս աւանդ յաջորդ սերունդներուն»:

Հանդիսութեան աւարտին ՄԿՀ–ի սանսանուհիները ներկայացուցին խմբային արտասանութիւն մը, որմէ ետք երաժշտութեան հնչիւններու տակ չրջանաւարտները ուղղուեցան դէպի Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի քանդակին չուրջ, ուր սատան ներկաներու չնորհաւորութիւնները:

Բարի երթ կը մաղթենք մեր չրջանաւարտներուն:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Յունիս 24, 1998

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԱՄՐԱՆ ԹԵՐԹՕՆԸ

ՉՕՐԱՎԱՐ ՌՈՒԽԻՆԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսաստանի մամուլը չատ կը զբաղի զօրավար Ռուխլինի խորհրդաւոր նկատած սպանութեամբ: 51 տարեկան այս զօրավարը, Աֆղանիստանի պատերազմի հերոս, երկու անգամ վիրաւորուած կռիւներու ընթացքին, հրաչքով ազատած թռանի արկածէ մը, կատաղի ընդդիմադիր Ելցինեան վարչակարգին որու կեանքը վերջ կը դնէ անհոդինին մէջ, դիւրը, գնդակ մը ուտելով գանկին մէջ: Մարդասպանն ալ՝ կինը որու հետ կ'ապրէր 30 տարիէ ի վեր: Բազմաթիւ թերթեր իրենց առաջին էջերը նուիրած են դէպքին Յուլիս 7–ի թիւերուն մէջ: Անոնք կը չեշտեն Ռուսերը չահահրդռող քննութեան մը անկապակից բնոյթը:

Ժողովրդական օրաթերթը՝ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա» խորագրած է՝ «Քաջ սպայ մը, Աֆղանիստանի եւ Չէչէնիոյ մարտիկ սպաննուած իր անկողնին մէջ: Ո՞վ է յանցագործը» ու կը թուէ զանազան տարբերակներ՝ Թամարա Ռուխլինի սիրային ոճիրը: Անհաւատարակիտ կին մը, ոչ երիտասարդ, ոչ ալ տարեց, որ առաւօտեան 4–ի մօտ, խելագարութեան պահու մը զժուար զործածելի ՓԿ–ԷՍ–ԷՄ ատրճանակ մը կ'առնէ եւ ամուսինը կը սպաննէ: Այլ վարկած մը՝ «ընդդիմադիր» Ռուխլինի քաղաքական սպանութիւնը. ան կը խանգարէր Ելցինի «հակաժողովրդական վարչաձեւը», հուսկ չէչէն ռազմիկներու վրէժը: Անոնք, 1995 Յունուարէն ի վեր երբ Ռուխլինի ղեկավարութեան տակ յարձակում կը զործուէր Գրոզնիի նախագահական պալատին վրայ, երդում ըրած էին պղտիկը ուտելու: Բայց, կը զրէ թերթը, հետաքննութիւն կատարողները կը նախընտրեն կառչիլ ամէնէն պարզ տարբերակին՝ «ընթացիկ կեանքի ոճիր մը»:

Բայց, «Նովիէ Իզվեստիա»յի համար հարցը հեռու է փակուած ըլլալէ: «Վեւ Ռուխլինի սպանութիւնը ամէն հաւանականութիւն ունի դասուելու անլոյծ մնացած մեծ ոճիրներու չարքին, ինչպէս Ալեքսանդր Մէնի (փոփ մը կացինով սպանուած 1988–ին), Դմիտրի Վոլոդովի (լրագրող մը մեռած իր պայուսակին պայթումէն 1994–ին) եւ Վլադիսլաւ Լիզոխեւի ոճիրները»: Ռուխլինի անմիջական չրջանակը չի հաւատար քննիչներու տարբերակին: Նոյն կարծիքը յայտնած է «Նեզաւիսիմայա Կազետա», որ կը յիշեցնէ Ռուխլինի ընտանիքին տարօրինակ յայտարարութիւնները: Ոճիրին վաղորդայնին, Էլէնա Ռուխլին, աղջիկը պնդած էր հեռատեսիլէն որ մայրը տխպուած եղած էր ինքզինքը չանցագործ հռչակելու, որովհետեւ սպառնալիքի տակ էր որ հակառակ պարագային, ամբողջ ընտանիքը կը բնաջնջուի: Այս խոստովանութիւնը ըրած էր իրեն մայրը, կարճ խօսակցութեան մը ընթացքին զոր ունեցած էր հետը բանտը: Եւ ըստ թերթին, սիրային ոճիրի ձեւ արուած, ապտպրուած ոճիրի մը վարկածը ալ աւելի զեղին զտած է քննիչներու կատարած յայտնաբերման մը պատճառաւ: Ռուխլինի տաչային մերձաւոր անտառի մը մէջ գտնուած են երիտասարդ երեք մարդոց այրած մարմինները, որոնք, ըստ թերթին, կրնան բուն մարդասպաններուն դիակները ըլլալ: Թերթօնը չէ վերջացած:

Թ. Ա. Թ.

ԱԲԻԳ ԱԻԱԳԵԱՆ

ՀԱՐԱԻԱՅԻՆ ՏԵՆԴ

ԺԱԼԷՆ

Փչոտուած, ծեծուած ոսիկանը վանասպեղանի մօտ մի ըմպանակ օղի խըմեց, թեւով մաքրեց պեխերը, նորից մեզ նայեց եւ դուրս գնաց:

Մենք էլ դուրս եկանք:

Քաղաքի հեռաւոր ու անծանօթ թաղամասի մայթով գնում էինք: Ժալէն ուսով յենուել էր ինձ, իսկ ես արդէն մոռացել էի զիշերը, բաժակաճառերը, ընկերներին, որոնց Թողեցի կերուխումի սեղանի մօտ:

– Ժալէ՛, մեզ անցորդները նայում են, – պռուչայրի, – կարգին քայլիր:

Չգիտես ինչո՞ւ, այդ ամառուայ օրն ամէն ինչ խորն էր: Կարծես պայմանաւորուել էին, բայց Ժալէն ախր հեռո՛ւ էր այդ պայմանաւորութիւններից:

– Թո՛ղ նայեն, – ասում էր, – աշխարհում ճանապարհները չատ են խառնուել իրար... Աչմերուկների անկիւնադարձերը զատարկուել են ու զերվիշներն այլեւս չեն կանգնում այնտեղ... Ժալիլին ընկաւ, ես լաւ զիտեմ, որ Թաղելու համար նրանից ոչինչ չմնաց... Եթէ դու էլ դուրս չգայիր այդ անիծեալ պատուհից, քեզանից էլ ոչինչ չէր մնայ... Ես հիմա լաց կը լինեմ:

Աղջիկը լաց էր լինում, ես նրան տանում էի մայթով, իսկ արցունքներն արդէն Թափուում էին ասուզերի վրայ:

– Ձերոնք ասում են Ժալէն մահմետական է, իսկ դու՝ քրիստոնեայ, իմ տատիկն ու մայրս էլ, Թէ՝ Թող զայ գոնէ սիրած այդ օղաչուն, ազգութիւնը փոխի, գնայ մեճիտ մի լաւ մաքրուի՝ յետոյ... Մեճի՞տը որն է եկեղեցին որը...

– Ժալէ՛, – ասացի, – մեզ նայում են:

– Է՛, Թո՛ղ նայեն, – նա փոքրիկ բռունցքով խփեց փոքրիկ կրծքին, – այստեղ կուտակուել է ու քրքրում է հոգիս, ես պէտք է դուրս Թափեմ... Երեկոնէրից վախենում եմ. ի՛նչ լաւ է, որ հիմա արեւ կայ երկնքում... Գո Ժալիլին... Գո պատյանները... Աչխարհում ճանապարհներն ախր չատ են խառնուել... Հայրս, հաճի աղան, ասում է՝ դատա՛ նանք, ես ասում եմ՝ սէր. ձերոնք ասում են՝ Քրիստոս, ես ասում եմ՝ սէր... Քրիստո՞սը որն է, Մոհամէտը որը...

– Ժալէ՛:

– Ո՛չ մի «Ժալէ»:

– «Մի՛ ճչայ», – նորից զեներալին յիշեցի...

Ներեցէք:

Ժալէն իր արցունքներով լուաց, մաքրեց աչխարհի բոլոր ուսադիրները, մայոր ռեզվանների բոլոր սուտ ժպիտները, բոլոր սուտ քարտուղարուհիներին եւ բոլոր նրանց, որոնք չեն հասցնում միմեանց հաւատալ:

Սահմաններ կան եւ ես չգիտեմ, Թէ հիմա նա որտե՞ղ է. այն երկինքը, որը կախուել է զլխին՝ ի՞նչ զոյն ունի, Շիրազի կապոյտ երկի՞նքն է, Դամզանի կանա՞չը, Թէ Ռեչտի զորչը: Շնորհակալ եմ նրան, որ ինձ հաւատաց. հաւատաց առանց խօսքերի, սփռոցին, սրտին եւ աստղերին Թափուող իր արցունքներով:

Ցիշում եմ. նա զինի էր խմում եւ չարունակ ասում էր. «Հարկաւոր է մի երեք, չորս քայլ եւ վերադառնալ կեանքում ու նորից նայել...»:

Մի երեք, չորս քայլ ես եւ չվերադարձայ կեանքում, Ժալէ՛, ես գնացի անվերջանալի ճանապարհներով, քունեցի չատ խաչմերուկների անկիւնադարձերին, տեսայ աւերակ քարվանսարաների քարացած ու խմաստալից լռութիւնը, տեսայ չատ անխմաստ ազմուկ, որը հիմա կոչւում է «ժամանակակից»:

Դրանք բոլորը ես ուզում եմ ծալել ու դնել մի կողմ եւ քեզ յիշել: Ախր կեանքում միայն դու հաւատացիր ինձ, Ժալէ՛...

1964

(Շար. 4 եւ վերջ)

PUBLICATIONS REÇUES

Centre de Recherche
DIKRAN TCHOUHADJIAN

Président Claude Mutafian

Bulletin de l'association, n° 1, Juillet 1998

54, *rue Eugène Carrière, 75018 Paris.*

(Շար. Ա. Էջէն)

երեք կաթողիկէ մանուկները ողջ ողջ այրեցան իրենց տունին մէջ որ կրակ առած էր բողոքականներու նետած քոքթէյլ մոլոտովներէն։ Կոչ եղաւ կաթողիկէներուն որ չհակազդեն, բայց տիրող մթնոլորտին մէջ, դժուար է։ Օրանժիստները (բողոքական) միշտ կը յամառին եւ կ'ուզեն անպայման իրենց երթը կատարել կաթոլիկէ թաղամասը։

ՊՈԼՍՈՑ չուկաներէն մէկուն մէջ Յուլիս 9–ին տեղի ունեցած պայթումը որ եօթը հոգիի մահուան պատճառ եղած էր, յայտնի դարձած է որ ռումբի մը հետեւանք էր։ Պայթումէն կարճ ժամանակ առաջ արեւելեան անատոլցիի տիպարով թուխ երիտասարդ մը պղպջակ զնած ու հոն մոռցած է ձեռքի ծրարը։ Կրպակին պատասխանատուները լսած են որ հակառակ նման պարագաներու ուշադիր Ըլլալու իրենց տրուած հրահանգին, այդ օրը առանց լրջօրէն քննելու «մոռցուած» ծրարին պարունակութիւնը, անկիւն մը դրած են զայն։ Ծրարին տիրոջ հետամտելէն կարճատեւ միջոց մը ետք տեղի ունեցած է պայթումը։

ԹՈՒՐՔԻԱ բացարձակապէս մերժեց թուիչքի արգիլուած գօտիի մը ստեղծումը Կիպրոսի մէջ կրկնելով որ որեւէ սակարկութիւն չընդունիր Հունաստանին պնուած Լ-Ս 300 հրթիռներու շուրջ։

ՊԱՊ Լուի – Մարի Պիլէ Եպիսկոպոսը նշանակեց Լիոնի առաջնորդ։ Ան, յարդէքս – ան – Փրովանսի առաջնորդ էր եւ ներկայիս ալ նախագահ է Եպիսկոպոսական ժողովին։ Լիոնի առաջնորդը ունի նաեւ «պաղեստինցիներու գահերէց»ի տիտղոսը (Փրէմա ատ Կօլ) որ կը տրուի երբ ամբողջ պատմական յատուկ նկարագիր մը ունի։

ՁԱՓՈՆի վարչապետը հաւանաբար ընտիպուի հրաժարիլ, Յուլիս 12–ի ծերակուտական մանակի ընտրութիւնները ծանր հարուած մը ըլլալով իր կուսակցութեան համար։ Մանակցողներու համեմատութիւնը հազիւ 60% էր, պիտի ընտրուէր 252 անդամներու կէսը։ Առաջին արդիւնքներու համաձայն Հաշիմիթոյի կուսակցութիւնը՝ Ազատական – Դեմոկրատ ծանր պարտութիւն մը կրած է։

ՊԷՐԼԻՆի ՄԷՋ, Ֆրանսայի Ս.րտաքին նախարարը՝ Հիւպէր Վեորին հիմնարկէքը կատարած է Ֆրանսայի ապագայ դեսպանատան, որ պիտի կառուցանուի հոն ուր կը գտնուէր պատերազմէն առաջ։ Բացուելու պէտք է կատարուի 2001–ի սկիզբը։

ՆԻԺԵՐԻԱՑի ընդհ.մադիրը՝ Ալիոլայի մահը քնական էր ըսա կատարուած պիտինութեան։ Հաստատուած է որ տարիներէ ի վեր կը տառապէր սրտէն։

Ա. ՄԷԿ ԿԱՌՈՒՂԻՆ վրայ, ամէն Ուրբաթ իրիկուն խումբ մը երիտասարդներ արգելութեան մրցում մը կ'ընեն Փարիզ – Հիւսիս ճարտարարուեստական գօտիին մէջ, Պէ – Էմ – ՏՈՒՊՂՎԻՆերով, ժամական մինչեւ 200 քիլոմեթր արագութեան հասնելով։ Յուլիս 10–ին, կէս դիշերուան մօտ, առնցմէ մէկը այլեւս տէրը չէ իր կառքին եւ կը բախի Փէժօ 106–ի մը, ուր կան մայր մը իր երեք զաւակներով, 16 ամսու, չորս տարեկան եւ 16 տարեկան, կառքը կը նետուի ցածլիկ պատի մը վրայ ու ամբիծապէս կը պայթի։ Կինը եւ երեք զաւակները ողջ – ողջ այրած են։

ՊԻՐԼԻՆի ՄԷՋ «Լով փարամը» որ բեմիս երաժշտութեան փառատօն է աշխարհի մեծագոյն ռօնկին վերածուած է։ Յուլիս 11–ին, ապագան բեմիս կ'ըլլայ կամ չըլլար ըզուռնզուռ է որ մօտ մէկ միլիոն երիտասարդներ պարած, երգած, իրենց մարմինները ցուցադրած են։ Ֆրանսայի Մշակոյթի նախկին նախարարը որ կը հովանաւորէ այս ձեռնարկը եւ Ջառագով մըն է բեմիս երաժշտութեան կ'ուզէ որ նոյն ոգեւորութիւնը տիրէ Փարիզ Սեպտեմբեր 19–ին, Ռեփիւպլիքէն Նասիոն ուր տեղի պիտի ունենայ առաջին «Ռէյվ փարթի»ն (խելայեղ ռօնակատարութիւն)։ Ձէք Լանկ վրդոված է որ այնքան պէշ վերաբերում ըլլայ բեմիսի նկատմամբ։ Իսկական փառատօն մըն է որ տեղի պիտի ունենայ Սեպտ. 10–էն 20, Մշակոյթի նախարարութեան օժանդակութեամբ։

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 19, վարդավառ է, Պայծառակերպութիւն Տեառն Մեր Յիսուսի Քրիստոսի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30–ին։
Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին։

Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։

Երկուշաբթի, Յուլիս 20, Բ· օր վարդավառի։ Յիշատակ Մեռելոց։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն հանգուցեալց։

Ս· ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 19, յոտն Է ՎԱՐԴԱՎԱՌի։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն – Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի, Յուլիս 20, Մեռելոց։ *Ժամը 11–ին Հոգեհանգիստ։*

INSCRIPTIONS
pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO · ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
1998 - 1999-ի
ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարանները
(sous Contrat d'Association)

եւ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ
Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի
դասաւանդման զուգահեռ
Պետական լման Ծրագիր։

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

Pensez dès maintenant à réserver votre journée du :
DIMANCHE 13 SEPTEMBRE
pour participer à la

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX de Paris
animée par l'Orchestre «*S p i t a k*»
dans les jardins du Dr et Mme Keghian à VILLIERS-LE-BEL

Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas
Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola
Réservez bon accueil à nos billets de tombola.
Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)
P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

Հ.Բ.Ը.Մ.
ՄԵԼԿՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻԻՆ
1998 – 1999 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

Մելկոնեան Կրթական Հաստատութիւնը 72 տարուան պատմութիւն ունեցող երկրորդական, երկսեռ եւ դիչերօթիկ վարժարան է։ Հաստատութիւնը օժտուած է արդի ուսումնական պահանջքները ամբողջացնող կառոյցներով՝ տարբրալուծարաններ, համակարգիչներ, գրադարան, մարզական համալիր։

Մ. Կ. Հաստատութեան ուսումնական ծրագիրը կ'ընդգրկէ՝

– Հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով դասաւանդութիւն,

– Աշակերտի ծննդավայրի լեզուի դասաւանդութիւն (արաբերէն, ֆրանսերէն, պուլկարերէն, յունարէն)· ինչպէս նաեւ այլ օտար լեզուի դասաւանդութիւն՝ բաւարար թիւով խմբակ դոյանալու պարագային։

– Հայերէն եւ անգլերէն լեզուներու անբաւարար մակարդակ ունեցող աշակերտներու մասնայատուկ դասաւանդութիւն։

– Անգլիական GCE "O" Level–ի (սովորական մակարդակ) եւ "A" Level–ի (յառաջացած մակարդակ), ինչպէս նաեւ ամերիկեան TOEFL, SAT I–ի եւ SAT II–ի պատրաստութիւն։

– Կ'ապահովուին բարձր ճանաչում ունեցող ամերիկեան եւ եւրոպական համալսարաններու ընդունման պայմանները։

– Արտադասարանային ծրագրըւած գործունէութիւն (նկարչութիւն պարարուեստ, երգչախումբ, խողերախումբ, լրագիր, սկաուտական եւ մարզական շարժումներ)։

Հաստատութիւնս իր կարելին կ'ընէ նիւթական սահմանափակ հնարաւորութիւն ունեցող բայց ընդունակ եւ ջանասէր աշակերտներուն համար։

Մ. Կ. Հաստատութեան վկայականը ստացող շրջանաւարտները կըրնան որեւէ տեղ շարունակել իրենց բարձրագոյն ուսումը։

Ցանկալի տեղեկութիւններ ստանալու, ինչպէս նաեւ արձանագրութեան համար կրնաք դիմել՝

Admission Office
(Attn: Mrs. I. Guevherian)
A. G. B. U.
Melkonian Educational Institute
P. O. Box 1907
1514 Nicosia, Cyprus
Tel: ++357-2-422195/422204
Fax ++357-2-493155
E-Mail: agbumei@melkonian.ac.cy

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

Կ'ՈՒԶՈՒՄ

Կը վճռուի հիւանդի խնամք տանող փորձառու կին մը, ընկերութիւն ընելու եւ օգնելու համար տարեց հայ կնոջ մը Անուիլ – լէ – Կոնէս։

Այդ օգնութիւնը կը կայանայ ներկայութեան մէջ առաւօտը, ճաշի ժամերուն եւ քնանալու։ Վճարումը կը ներառէ բնակութիւնը եւ սնունդը։ Նախընտրաբար անմիջապէս ազատ։

Հեռաձայնել՝
01 – 46 – 60 – 84 – 67
(իրիկունը)։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Colonie de vacances de Bellefontaine séjour Août 1998

Nous invitons tous les parents à inscrire leurs enfants pour le séjour du mois d'août à Bellefontaine auprès de la section la plus proche de leur domicile ou en téléphonant au siège social au 01 48 24 46 57

Une fête champêtre sera organisée le dimanche 9 août.

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 16
JEUDI
16 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·420 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.420

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 14/15)

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Յուլիս 14–ին պաշտօնական երկօրեայ այցով Երեւան հասած է Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարը Ի. Սերգէեւ: Ա. Դարբինեանի հետ հանդիպումին նիւթ եղած են շրջանին մէջ զործակցութեան եւ ապահովութեան հնդիրները: Ռուս նախարարը զոհունակութեամբ յայտնած է որ հայեւռուս զործակցութիւնը արդիւնաւէտ է եւ երկու երկիրները սկզբունքի հարցերու վերաբերեալ նոյն դիրքորոշումները ունին: Հանդիպումին ներկայ զտնուած են Պաշտպանութեան նախարարը Վ. Սարգսեան եւ Ռուսաստանի Երեւանի դեսպանը:

Նոյն օրը, հիւր նախարարը ընդունուած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ: Անոնց տեսակցութեան հիմնական նիւթը եղած է պաշտպանութեան բնագաւառէն ներս Ռուսաստանի եւ Հայաստանի զործակցութիւնը:

*
**

ՄԱՔՍԱՅԻՆ ՆՈՐ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Յուլիս 14–ին Զուարթնոց օդակայանին մէջ սկսած է կիրարկուիլ ելքի կանոնչ ուղին: Ան կը վերաբերի այն ուղեւորներուն որոնք յայտարարելու բան չունին: Նորութիւնը կը բացատրուի մաքսային վարչութեան նոր պետին նշանակումով ու համակարգին կատարելագործմամբ: Երկրէն զրամ դուրս հանելու մասին օրէնքի փոփոխութիւն չկայ: առաւելագոյն չափը 10 հազար տոլար է:

*
**

Լ Ղ Հ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏ

Յուլիս 14–ի կառավարութեան նիստին Յակոբ Ղահրամանեան նշանակուած է հարկային վարչութեան պետի տեղակալ: Որոշուած է փոփոխութիւն կատարել տեղական ինքնակառավարման մարմիններու ընտրութեան օրէնքին մէջ:

*
**

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻՆ ԱՌՈՋԻՆ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐԸ

Հայաստանի սպայական բարձրագոյն վարժարանը տուած է առաջին շրջանաւարտները: Բարձրագոյն ուսման հիմնարկները աւարտած աւելի քան 200 երիտասարդներ սոսկացած են սպայի վկայականն եւ ուսադիր: 1994–ին բացուած բարձրագոյն զինուորական ուսումնարանն է որ 1998 Յունուարին Պաշտպանութեան նախարարին հրամանագրով վերածուած է ռազմական հիմնարկի:

*
**

ԱՐՑԱԽԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՓՈԽ–ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՁԱԿՈՆ ԵՒ ԳՈՐԷԱ ԱՑՑԵԼԱԾ

Արտաքին գործերու փոխ–նախարար Ա. Բայբուրդեան Յուլիս 6 – 12 պաշտօնական այց մը կատարած է Ճափոն եւ Հարաւային Գորէա: Թոքիոյի մէջ հանդիպումներ ունեցած է իր պաշտօնակիցին ու միջազգային գործակցութեան ծանօթ գործակալութիւններու, նախարարութիւններու, ընկերութիւններու ներկայացուցիչներուն հետ: Քննելէ եռաք գործակցութեան կարելիութիւնները, Ա. Բայբուրդեան չնորհակալութիւն յայտնած է Հայաստանին յուցաբերուած ճարտնական թէքնիք օժանդակութեան համար:

Սէուլի մէջ ալ ան հանդիպումներ ունեցած է Արտաքին փոխ–նախարարին, Արդիւնաբերութեան փոխ–նախարարին ու զլխաւոր ընկերութիւններէն Սամսունկի, Տէուի նախագահներուն հետ:

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀՐԱՄԱՆԱԳՐՈՎ

Ռ. Քոչարեանի Յուլիս 13–ի հրամանագրով իր պաշտօնէն հեռացուած է Իրանի արտակարգ եւ լիազօր դեսպան Վահան Բայբուրդեանը:

*
**

ՇՈՒՇԻԻ ԱՄԷՆԱՓՐԿԻՉԻՆ ԲԱՑՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻԻ ՊԱՐԳԵՒ ԵՊԻԿՍ.Ի ՈՒՂԵՐՁԸ

Յուլիս 19–ին Պայծառակերպութեան տօնին օրը կը բացուի Շուշիի Ամենափրկիչ եկեղեցին. այս առթիւ Արցախի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկ. ուղերձ մը յղած է հայ ժողովուրդին ուր կ'ըսուի. «Շուշիի ազատագրումը ինքնապողպեքեաց եւ հայրենասիրական դրսեւորման անկրկնելի օրինակ է դարձել, ինչն էլ դժուար է ճշգրիտ գնահատել, որովհետեւ այս եակատամարտը կատարեալ բեկում մտցրեց թէ մեր, թէ Ազերիների եւ թէ այլ ժողովուրդների գիտակցութեան մէջ»:

Առաջնորդ եպիսկոպոսը հոն ուխտի երթալու կոչ կ'ուղղէ հայութեան, հրաւիրելով Շուշի: Ամենափրկիչ եկեղեցին տեղ 1722–էն փոքր եկեղեցի մը եղած է. 1858–ին կառուցուած է եռայարկ զանգակատուն, Խանդամիրեան բարերարներու կողմէ: 1868 – 87–ին կառուցուած է նոյն եկեղեցին, Ղազանչիներու բարերարութեամբ. օծուած է 1888 Սեպտեմբերին: Այսօրուան եկեղեցիին բարերարն է Նիւ–Ճըրզիէն Ա. Ռուբեան, զանգակատունը՝ Մոսկուայէն Լեւոն Հայրապետեան:

*
**

Լ Ղ Հ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՀԲԸՄ–ԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

Յուլիս 11–ին Ստեփանակերտի մէջ Ա. Ղուկասեան ընդունած է ՀԲԸՄ պատուիրակութիւնը որուն մաս կը կազմէին Կիպրոսի Մելգոնեան վարժարանի տնօրէնուհին Անի Լաչինեան, ՀԲԸՄ կեդր. վարչական ժողովէն Լ. Գազանճեան, Ուսչինկրճնի լրատու ծառայութեան տնօրէն Դ. Զէնեան եւ Ամերիկեան համալսարանէն Անահիտ Ղազարեան: Զրոյցը նիւթ ունեցած է Սփիւռքը եւ ՀԲԸՄ–ի Արցախի հետ կապերը ամրապնդելու կարիքը: Նախագահ Ա. Ղուկասեան կարեւոր նկատած է զարգացման միասնական ծրագիր մշակելու անհրաժեշտութիւնը:

*
**

ՊԱՐԳԵՒՆԵՐ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐԶԻՉՆԵՐՈՒ

Յուլիս 12–ին Ծաղկաձորի ողիմպիական մարզակեդրոնին մէջ նախագահ Ռ. Քոչարեան դրամական պարգեւներ յանձնած է յաջողազոյն մարզիկներու եւ մարզիչներու: Մշակոյթի, մարմնամարզի նախարար Ռ. Շառոյեան խօսք առնելով ըսած է որ Հայաստանի մարզիկները Եւրոպայի մրցումներուն 27

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԱՐԵԻԵԼԵԱՆ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Ի հետեւումն Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմի Առաջնորդարանի առաջին հաղորդագրութեան (Մայիս 4, 1998)՝ ներկայ զրութեամբ կ'ուզենք չարունակել տեղեակ պահել մեր ժողովուրդը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի՝ Նորին Սրբութիւն Տէր Տէր Գարեգին Ա. Վեհափառ Հայրապետի առողջական կացութեան մասին:

Աւարտած ըլլալով բուժման եւ զարմանումի վեց չաբաթներու վրայ տարածուած առաջին շրջանի ռատիօ չողարձակումներու ընթացքը, նախապէս տնօրինուած կարզադրութեան համաձայն՝ Յուլիս 7–ին Վեհափառ Հայրապետը հիւանդանոց մտաւ երկրորդ հանդրուանի բուժման ընթացքը կատարելու համար:

Այստեղ, Նորին Սրբութիւնը ենթարկուեցաւ ասեղներու եւ ձողիկներու միջոցաւ չողարձակմամբ զարմանումի (radiation implant treatment process) ընթացքի մը:

Եօթնեկն տասը օրերու վրայ տարածուած այս երկրորդ – եւ չատ հաւանաբար վերջին – հանդրուանը բոլորելէ եառ՝ Վեհափառ Հայրապետը պիտի անցընէ կատարեալ հանգիստի շրջան մը՝ որպէսզի չարունակուի բուժական դիտարկութեան (medical observation) տակ մնայ մինչեւ իր վերադարձը ի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին:

Թեմիս Առաջնորդ Գերշ. Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեան եւ Թեմական Խորհուրդը՝ բարեկամ եւ մասնագէտ բժիշկներու օգնութեամբ՝ մօտէն կը հետեւին Վեհափառ Հօր առողջական կացութեան կատարեալ բուժման աշխատանքներուն:

Կը յանձնարարենք մեր հաւատացեալ ժողովուրդին՝ որպէսզի չարունակէ աղօթել իր սիրեցեալ Հայրապետին առողջական վիճակի վերականգման եւ բուժման ընթացքին չուտափոյթ ատարին եւ ամբողջական արդիւնաւորման համար:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Յուլիս 12, 1998
Նիւ – Եորք, Ն. Ե.

ՀԱՆԳԻՍՏ՝ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱԲԲԱՀԱՅՐ՝ Հ. ՊՕՂՈՍ ՎՐԴ. ԱՆԱՆԵԱՆ

(1922 – 1998)

ՎԵՆԵՏԻԿ («Յառաջ»). –

Ամենախոր ցաւով Պէյրութէն զուժուեցաւ անակնկալ մահը Գեր. Հ. Պօղոս Վրդ. Անանեանի, որ հազիւ չաբաթ մը առաջ (Երկուշաբթի, Յուլիս 6–ին) հաղած էինք եւ երիտասարդ վարդապետի մը ընկերակցութեամբ, ճամբու դրած դէպի Փիքֆայալ Մխիթարեան ամարանոցը, ուրկէ պիտի կարենար խուսափիլ խոնաւ Վենետիկէն եւ զրական – քանասիրական աշխատանքները չարունակէր Լեւոնեան ուխտատունէն:

Հ. Պօղոս Վրդ. Անանեան, աւազանի անունով՝ Անտոն, ծնած էր Պոլիս 1922 Ապրիլ 27–ին եւ հազիւ տասնմէկամեայ կը ժամանէր Ս. Ղազար ուսկից կարճ տեղ մը հեռու պիտի մնար միայն (Հռոմ) նախ որպէս համալսարանական ուսանող (1940 – 1946) եւ ապա որպէս Ընդհ. Գործակալ Մխիթարեան Միաբանութեան Հռոմի Ս. Աթոռին մօտ (1964 – 1970):

Բնատուր վանականի խառնուածքով, օժտուած մեծ իմացականութեամբ, տիրացած բացառիկ հմտութեան Հայ Եկեղեցական պատմութեան, հայրախոսութեան, աստուածարանական, դաւանաբանական եւ իմաստասիրական հարցերու, դիրքերով, յղուածներով եւ խօսակցութեանց կը միջամտէր միայն նորութիւն մը ըսելու, յայտնագործութիւն մը կատարելէ վերջ եւ այնուհետեւ չէր սիրեր վերադառնալ այդ նիւթերու շուրջ:

65 երկար տարիներ, բացի վերոյիշեալ հռոմէական ընդմիջումներէն, Հ. Պօղոս Վրդ. Անանեան, զարճած էր կենդանի խորհրդանիշ Մխիթարեան վանականի, իր աղօթասիրութեամբ, ծիսական նախանձախնդրութեամբ, ուխտերու հանդէպ հաւատարմութեամբ. աւելի սիրելց դործադրել վանական օրէնքները, քան դործադրել տալ. այդ առումով չատ տառապեցաւ 12 տարի (1970 – 1982) երբ իր միաբանակից եղբայրները զինք ընտրեցին Ընդհ. Աբբահայր, 10–րդ յաջորդը Մխիթար Սեբաստացիի:

Կը խուսափէր միշտ աչքարհիկ աղմուկներէն, մեծամեծ ծրագիրներ մշակելէն եւ մեղի ատեպ կը յիշեցնէր թէ Մխիթար Աբբահայր իր համեստութեամբ մեծ եղած է;

Իմաստնալից կեանք մը ամբողջ, ի սպաս դրուած Միաբանութեան եւ Հայ Եկեղեցւոյ, ուսկից քիչ մը ամէնքս, կայծեր քաղելով, օգտուած ենք մեծապէս իր անխոնջ նուիրումէն, ներանձնական կեանքի օրէնակէն, հայագիտական արտադրութիւններէն:

1949–ին սկիզբ կ'առնէ իր աշխատակցութիւնը ԲԱԶՄԱՎԷՊ էջերէն ներս: Պրպտած եւ հրատարակած է բազմաթիւ անտիպ երկեր նախնեաց դրականութենէն, խնամքով պահուած Ս. Ղազարի Ձեռագրատան դանձերուն մէջ. նախասիրած նիւթերն եղած են հայրախօսութիւն, եկեղեցական պատմութիւն: Ունի ընդարձակ ուսումնասիրութիւն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի ժամանակագրչեան մասին, ինչպէս նաեւ Վարք Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ: Մօտաւորապէս 50 տարի ուսումնասիրութիւնները կատարած է ԲԱԶՄԱՎԷՊի էջերուն մէջ, որոնցմէ չարք մը լոյս տեսած են առանձին հատորով. Վարդապետ Վրդ.ի Ակզեկցոյ խրատք – Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի Ձեռնադրութեան Թուականը... – Աւետիք Պատրիարքի անտիպ մէկ դրութիւնը եւայլն: Իր հեղինակաւոր մասնակցութիւնը բերած է միջազգային Հանրագիտարաններու, այսպէս Bibliotheca Sanctorum — Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastique, Enciclopedia Cattolica հոգալով անոնց հայկական բաժինը:

Վերջին տասնամեակին, յառաջացած չաբաթախտը, զգալապէս տկարացուցած էր իր տեսողութիւնը եւ ընդհանուր տկարութիւն յառաջացուցած. այնուհանդերձ երբեք չդադրեցաւ իր բանասիրական պըրպտումներէն եւ կը յամառէր խոչորացոյցի մը օգնութեամբ կարդալ ձեռագիրներ, որոնց լուսագրին պատուղը հանդիսացաւ «Ս. Ղազարի Մանրանկարչութեան» Բ. հատորին համար իր պատրաստած նեբածականը ուր ի վերջոյ կրցաւ տառադել Մլքէ Թադուհիին վերագրուած Աւետարանին Թուականը որ Թ. դարէն անցաւ Զ. դար, գառնալով հայկական հնագոյն ձեռագիրը եւ աչխարհիս հնագոյն Աւետարաններէն մին:

Թաղումը կը կատարուի Պէյրութի մէջ Հինգշաբթի, Յուլիս 16–ին:

Հ. Ց. ՎՐԴ. ՊՋՏԻԿԵԱՆ

Յուլիս 13

ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ռ. Քոչարեանի նախագահութեամբ, նորավի ապաւումներ ներչնչող մարդ նըկատուեցաւ Հայաստանի Արտաքին Գործերու նախարարութիւնը: Գլխաւոր պատճառը այն էր որ այս ուղղութեամբ տարուղ քաղաքականութիւնը կը ծրագրուէր երկրին նախագահին կողմէ. նաեւ կար նախարարի փոփոխութեան պարագան: Եթէ նախարարը՝ Ա. Արզումանեան ընդհանուր առմամբ կիրարկողն էր ծրագրուած ընթացքի մը, անոր յաջորդը որ պիտի փոխարինէր՝ Վ. Օսկանեան, ըլլալով Սփիւռքահայ, աւելի լայն ճանաչում ունի արեւմտեան աշխարհին, ինչ որ կըրնայ պարզ կիրարկողէն աւելի գործօն տարրի մը վերածել զինք:

Ապաւումներ ներչնչող ամէնէն չօշափելի ազդակը, բնականաբար, եղաւ Ռ. Քոչարեանի իր նախորդէն տարբերող նախաձեռնութեամբ Ղարաբաղի խնդրին լուծումին ու ցեղասպանութեան նիւթին: Ճիշդ է որ առաջինը տակաւին կը գտնուի կողմնակի բանակցութիւններու, համոզելու ջանքերու, ապահովաբար նաեւ սակարկութիւններու շրջանակին մէջ. այլ խօսքով՝ քաղաքական կեցուածքի հայաստանեան փոփոխութիւնը տակաւին յանգած չէ չօշափելի տուեալի: Իսկ ցեղասպանութեան նիւթը արտաքին քաղաքականութենէն չանջատելու առաջադրութիւնը բաւական հակազդեցութիւն ստեղծեց թուրք հանրային կարծիքին մօտ, վերջ տալով նախորդ իշխանութեան զիջողական կեցուածքին որպէս պատասխան, ցոյց տրուած անտեսումին: Նոյնիսկ պատճառ եղաւ յապաղած անդրադարձներու թէ Անգարա անտարբեր գտնուելով Լ. Տէր – Պետրոսեանի մեղմ քաղաքականութեան, դեռին հարթած էր իրեն համար խոստապահանջ խօսակիցի մը: Այս մթնոլորտին հետ հետաքրքրական զուգադիպութիւն մը կազմեց Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին Մայիս 29-ի ճանաչումը որ ոչ միայն հանրային կարծիքի, լրատուականներու, այլ նաեւ թուրք քաղաքական շրջանակներու մէջ այժմէականացուց Հայերու ցեղասպանութեան նիւթը: Անշուշտ ասիկա չի նշանակեր որ մօտեցումները, արտայայտութիւնները փափաքելի որակը եւ միջուկը ունին. այսուհանդերձ, կարելի չէ չնչմարել արձանագրուած մեծ փոփոխութիւնը երբ թուրք մամուլին, հեռատեսիլին մէջ գրեթէ մնայուն տեղ ունի 1915-ը, հոգ չէ թէ մեծ մասով ժխտումի, կամ չատ – չատ արդարացումի ջանքերով: Ասոր քով պէտք է ընդունիլ որ կայ որոշակի լայնախոհութիւն մը, մինչեւ իսկ սրբագրութեան, լուծումի անկեղծ արամադրութիւն մը, քանի որ նոյն լրատուականները տեղ կուտան, իրարմէ կ'արտատպեն իրականութիւնը բաւական սուր բնոյթով մատնանշող, ժխտողականութիւնը ձաղկող էջեր: Շատ հատանօքէն դրականներու այս կարգի փաստագիրեր աւելի պիտի ընդարձակուին եթէ Ֆրանսայի քայլին հետեւին ուրիշներ ալ:

Հայաստանի Արտաքին քաղաքականութեան մէջ նոր մօտեցումներու նիւթը նախարար Վ. Օսկանեանի հետ հարցազրոյց մը թելադրած է «Առաւօտ»ի խմբագիր՝ Արմէն Պաղտասարեանի (Յուլիս 1):

Խօսելով չրջանի ընդհանուր քաղաքականութեան մասին, նախարարը հոն կը դիտէ Հայաստանի հետեւած ուղղութիւնը: Ան հիմնուած է բնութագրումներ եւ անոնցմէ մէկուն մաս կազմելու մօտեցումին մերժումին վրայ: Աւոր լատգոյն ապացոյցը այն է որ Երեւան Ռուսաստանի հետ պայմանագրեր ունի, կը մասնակցի ՀԱՊ-ի ապահովութեան պայմանագրին, կը փորձէ առնչք լրացնել Օ – ԷՍ – ՍԷ – Ը-ի չրջանակին մէջ Եւրոպայի ապահովութեան, սպառազինութեան երաչխիքներով: Այս մօտեցումին մէջ ցեղասպանութեան ճանաչման հետամուտ կեցուածքը ոչ թէ ժխտական դեր կ'ունենայ, այլ որոշ ճկունութիւն կուտայ արտաքին քաղաքականութիւնը վարելու: Ակէ արդէն կը հետեւի որ Վ. Օսկանեան քաղաքական մեկուսացումի վտանգ չի տեսներ Հայաստանի համար: Այսուհանդերձ, կ'ըսէ թէ Թուրքիոյ չրջափակումը եւ արեւելք – արեւմուտք առանցքի մը բացակայութիւնը որոշ մեկուսացումի մը պատճառ է, բայց որ կապուած չէ տարուած քաղաքականութեան, այլ մասամբ Ղարաբաղի հարցին:

Բեւեռացումներէ խուսափելու սկզբունքով կը բացատրուի Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւններու մասին հարցումի մը տրուած պատասխանն ալ: Ճիշդ է որ կան բարձր մակարդակի յարաբերութիւններ, բայց Մոսկուայի կողմէ կեցուածքի կտրուկ փոփոխութեան մը պարագային վախ չկայ որ Հայաստան ինքզինք գտնէ պարապին մէջ: Ռուսաստանի հետ սերտ կապերու ամէնէն չօշափելի ազդակը ռուսական ռազմական խարիսխներու ներկայութիւնն է Հայաստանի մէջ. ու ատիկա անդամ, ըստ նախարարին, արդելք չէ արտաքին ինքնուրոյն գործունէութիւն ունենալու:

Անկարելի է, բնականաբար, որ Արտաքին Գործերու նախարարին հետ զրոյց մը չանդրադառնայ Ղարաբաղի նիւթին: Վ. Օսկանեան կ'ըսէ թէ նպատակը այսօր առանց նախապայմանի բանակցութեան սկսիլն է. այսինքն ապահովել կացութիւն մը ուր Բաքու հրաժարի Ղարաբաղը իր զերիչխանութեան ենթարկելու, իր մէկ մասը նկատելու նախապայմանէն: Այս ուղղութեամբ որոշ տեղաշարժ կը նկատէ Աղրբեջանի չարունակուող մերժումին քով Մինսկի խումբին նախագահներուն կեցուածքը. անոնք ըմբռնումով մօտեցած են խնդրին ու կը փորձեն որոշ փոփոխութիւն մտցնել իրենց առաջարկներուն մէջ, ինչ որ ինք ապացոյցը կը նկատէ Հայաստանի դիրքորոշումին արամաբանական բնոյթին:

Ղարաբաղի հարցին մէջ Մինսկի խումբին նախագահներուն մօտ կեցուածքի նչմարուած փոփոխութեան հետաքրքրական զուգադիպութիւն մը կայ որ Ղարաբաղի ազգային ժողովին Մայիս 29-ի ընտրութիւնները կազմակերպուեցան: Անոնք ըմբռնումով մօտեցած են խնդրին ու կը փորձեն որոշ փոփոխութիւն մտցնել իրենց առաջարկներուն մէջ, ինչ որ ինք ապացոյցը կը նկատէ Հայաստանի դիրքորոշումին արամաբանական բնոյթին:

Ղարաբաղի հարցին մէջ Մինսկի խումբին նախագահներուն մօտ կեցուածքի նչմարուած փոփոխութեան հետաքրքրական զուգադիպութիւն մը կայ որ Ղարաբաղի ազգային ժողովին Մայիս 29-ի ընտրութիւնները կազմակերպուեցան: Ճիշդ է որ կան բարձր մակարդակի յարաբերութիւններ, բայց Մոսկուայի կողմէ կեցուածքի կտրուկ փոփոխութեան մը պարագային վախ չկայ որ Հայաստան ինքզինք գտնէ պարապին մէջ: Ռուսաստանի հետ սերտ կապերու ամէնէն չօշափելի ազդակը ռուսական ռազմական խարիսխներու ներկայութիւնն է Հայաստանի մէջ. ու ատիկա անդամ, ըստ նախարարին, արդելք չէ արտաքին ինքնուրոյն գործունէութիւն ունենալու:

Անկարելի է, բնականաբար, որ Արտաքին Գործերու նախարարին հետ զրոյց մը չանդրադառնայ Ղարաբաղի նիւթին: Վ. Օսկանեան կ'ըսէ թէ նպատակը այսօր առանց նախապայմանի բանակցութեան սկսիլն է. այսինքն ապահովել կացութիւն մը ուր Բաքու հրաժարի Ղարաբաղը իր զերիչխանութեան ենթարկելու, իր մէկ մասը նկատելու նախապայմանէն: Այս ուղղութեամբ որոշ տեղաշարժ կը նկատէ Աղրբեջանի չարունակուող մերժումին քով Մինսկի խումբին նախագահներուն կեցուածքը.

ԿՈՉ Է ԱՐՎԱԾ ՀԱՅ ԱԶԳԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ ԱՆՊԱՏԻԺ ՈՃԸ

ԴԱՎԻԹ ՍԱՍՈՒՆՑԻ

Ինչպես հայտնի է, Հռոմի պապ Հովհաննես Պողոս Բ-ն 1998 թ. մարտի 12-ից 26-ը կատարելու է պաշտոնական այցելություն Հայաստան: Այդ առիթով մեր ընթերցողներին ենք ներկայացնում հայտնի պատմաբան Դավիթ Սասունցու հոդվածը, որը տպագրվել է «Ազգ» օրաթերթի 1913 թ. հունվարի 1-ի համարում:

Ինչ որ ես ուզում եմ ասել, ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ: Ես ուզում եմ խոսել Հռոմի պապի մասին: Ես ուզում եմ ցույց տալ, թե ինչ ազդեցություն է ունեցել Հռոմի պապությունը հայ ազգի վրա, ինչ ազդեցություն է ունեցել հայ ազգը Հռոմի պապության վրա, ինչ հարաբերություններ են եղել հայ ազգի և Հռոմի պապության միջև, ինչ հարաբերություններ կան հիմա և ինչ հարաբերություններ պետք է լինեն ապագայում:

Ես ուզում եմ խոսել այդ մասին, որովհետև ես համոզված եմ, որ հայ ազգի ապագան մեծ մասամբ կախված է նրանից, թե ինչ հարաբերություններ կլինեն հայ ազգի և Հռոմի պապության միջև: Ես համոզված եմ, որ հայ ազգի ապագան մեծ մասամբ կախված է նրանից, թե ինչ հարաբերություններ կլինեն հայ ազգի և Հռոմի պապության միջև: Ես համոզված եմ, որ հայ ազգի ապագան մեծ մասամբ կախված է նրանից, թե ինչ հարաբերություններ կլինեն հայ ազգի և Հռոմի պապության միջև:

Ես ուզում եմ խոսել այդ մասին, որովհետև

(Շար. Ա. Էջէ)

մեռալի տիրացած են: Նախագահը չնորհաւորելով 100 հազարէն 1 միլիոն դրամի պարգեւներ յանձնած է անոնց: Ասպա պարգեւատրուածներուն կողմէ չնորհակալութեան խօսք արտասանած է աշխարհի կրկնակի եւ Եւրոպայի Բ. ախոյեան Արայիկ Գէորգեան, որպէս յարգանքի մեծագոյն նշան նախագահին նուիրելով աշխարհի ախոյեանի իր գօտին: Պաշտօնական բաժինէն ետք նախագահ Ռ. Քոչարեան, Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան, նախագահի խորհրդական Պ. Հայրիկեան մարզիկներուն եւ մարզիչներուն հետ մասնակցած են սեղանի թէնիսի, պասքէթպոլի խաղերու:

*
**

ԿՈՆԵԱԿԻ ԳՈՐԾԱՏԱՆ
ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Երեւանի կոնեակի գործատան մէջ Յուլիս 8-ին մամուլի ասուլիս մը կազմակերպուած է, նոր տէրերուն կողմէ: Զարգացման մարզի փոխ-անօրէնն է. որ փոնսէն ներկաներուն ներկայացուցած է խորհուրդի փոխ-նախագահ Հրանդ Բագրատեանը: Փոխ-անօրէնը ըսած է թէ փեռնօ-Ռիքարի ուշադրութենէն չէին կրնար վրիպիլ Հայաստանի քաղցրահամ պտուղները: Պատասխանելով հարցումներու, փոխ-անօրէնը չեչուած է թէ իրենք կաշառքով ոչինչ ձեռք ձգած են եւ թէ Հ. Բագրատեանը կը ճանչնայ միայն ամիսկ մը ի վեր:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(14 Juillet)

Le génocide arménien

UN MILLION ET DEMI DE VICTIMES DANS LES ANNEES 1915 — L'EXTERMINATION REPREND EN 1921 — LA NEGATION DES FAITS TRANSFORMEE EN VERITE

(CHARLES DEDEYAN)

Այս խորագրին տակ, թերթին «Կարծիքներ» էջին մէջ, վրոփէսէօր Շարլ Տէտէեան խիստ չահեկան եւ բաւական ծաւալուն յօդուած մը սատրագրած է, ուր ջորս սիւնակներով հակիրճ պատմականը կուտայ այն եղերական դէպքերուն որոնց ենթարկուած է Հայ ժողովուրդը 1894 — 1896-էն սկսեալ: Շ. Տէտէեան մեկնելով Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումէն Ազգային Ժողովին կողմէ եւ Թրքական Ջազդրիա հակաղեցութիւններէն, կը գրէ թէ ջարդերը սկսած են 1894 — 96-ին Սպահիլ Համիտի օրով զանգուածային կերպով, ի մասնաւորի էրզրում: Կաւտայ թիւեր, հիւանդ կայսրութեան բնակչութենոյ խճանկարին, ուր Հայերը մաս կը կազմէին յաղթականին ենթակայ «հօտ»ին, Սլաւներ, Յոյներ: Կը յիշեցնէ որ թուրք ժողովուրդին օճախը կեդրոնական Ասիան է, երթը սկսած է Միջին — Դարուն, նուաճելով Փոքր Ասիան ԺԱ. դարուն, Պալքանները ԺԴ. դարուն, նուաճումներ որոնք պսակուած են Պոլսոյ գրաւմամբ 1453-ին: Կ'անդրադառնայ թրքական երազին, որու իրականացման համար հարկ է բնաջնջել բնակչութիւնները որոնք կը կազմեն դէրագոյն ցեղը Վոսփորէն Չինաստան: Այդ երազէն մասնիկ մը կայ, կը գրէ Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի ներկայ զինակցութեան մէջ եւ Ղարաբաղը կը խանգարէ: 1908-ին Իթթիհատ կը սկսի իր աշխատանքը: Ջարդերու երկրորդ ծրագրի մը դաշտը Կիլիկիան է: 30 հազար զոհ կայ Ատանա: 1913-ին, երբ Թուրքերը զինուորական մենատիրութիւն մը կը հաստատեն: Ու Շ. Տէտէեան մանրամասնօրէն կը քրքրէ պատմութեան արիւնոտ էջերը, կովկաս կրած ձախողութեան պատասխանատուն կը նկատուին Հայերը, 1915 — 1917 լուսադոյն առիթն է Թուրքերուն համար ցեղասպանութեան համար: Յօդուածագիրը կը յիշէ աղբիւրները, զօրավար Յոն Ջանտէրս, Վերֆէլ, Մորկընթաու, Լեփսիուս, ուսելի մօտ չըլլանին՝ Տատրեան, Թերնոն: Կ'անցնի Կիլիկիա ու կ'ոգեկոչէ Փօլ տիւ Վէուի (յօդուածին մէջ, սխալմամբ գըրուած է Տիւթէյու մէկ բառով) «Լա փասիոն տը Սիլիսին» ու յօդուածին վերջաւորութեան կ'անդրադառնայ 1921 — 1922-ի իմպիրի դէպքերուն: Կ'եզրակացնէ ըսելով՝ «կարելի՞ է ժխտել պատմական հաստատուած դէպքեր: Թուրքեր կը ճանչնան ցեղասպանութիւնը եւ կը դատապարտին ինչպէս Իվ Թերնոնի դրքին թարգմանիչը: Պէտք է կրկին կարդալ Վիքթոր Հիւկոյի քերթուածը՝ «Խիղճը»: Կայէն սպաննելէ եառ Աբելը, կը փախի իրեններուն հետ: Խղճին աչքը գինք կը հետապնդէ ամէնուրեք, մինչեւ գերեզմանին մէջ: Աչքը գերեզմանին մէջ էր եւ կը նայէր կայէնի»:

*
**

COURRIER DES LECTEURS

ARMENIE

«Un gouvernement et un peuple contemporains ne peuvent pas assumer la responsabilité de leur histoire».

OLIVIER GISCARD-D'ESTAING

Հետաքրքրական երեւոյթ է որ փրոֆ. Շ. Տէտէեանի յօդուածին ճիշդ կողքին, Թերթին նամակատիի բաժինին մէջ, լոյս տեսած է Օլիվիէ Ժիսքար տ'Էսթէյնի (նախկին նախագահին եղբայրը) նամակը, որ գրուած է իրրեւ հետեւանք ժան — Գլօտ Գաղանովայի «Հայկական ցեղասպանութիւնը» խորագրուած յօդուածին, լոյս տեսած նոյն «Ֆիկարօ»ի Յունիս 17-ի թիւին մէջ (տես՝ «Յառաջ», Յունիս 18):

Նամակագիրը կը սկսի վերը նշուած սկզբունքէն (բառը՝ երն է) ըսելու համար որ եթէ չընդունուի այս սկզբունքը, աշխարհի բոլոր ժողովուրդները կրնան իրենց գլխուն յայտնել սարսուռեան մասին եւ հրահրել իրենց ներքին լարուածութիւնները (ինչպէս յեղափոխական ոճիրները) եւ միջազգային անհատնում ամբաստանութիւններով, հետեւանք եղբայրասպան պատերազմներու, գործուած բոլոր երկիրներու կողմէ: Ուրեմն, կ'ըսէ, մեր ժողովուրդներու միջեւ մերձեցումը չատ pաfp եւ հասկացողութիւն կը պահանջէ եւ նման քուէարկութիւններ (խմա՝ Ազգային Ժողովի ճանաչումը Հայոց ցեղասպանութեան) աւելորդ տեղը կը բարդացնեն այդ մերձեցումը: Դեռ հետեւանքները կը տեսնէ աշխատանքին վրայ եւ ընդունելի կը գտնէ միայն այն պարագային երբ անոնք կրնան դրական արդիւնքներ տալ, ինչ որ չէ այս պարագային: Անընդունելի կը գտնէ եզածը, եզրակացնելու համար՝ «Չամբաստանենք մեր ժամանակակիցները անցեալի ոճիրներուն համար»:

Բաւական տարօրինակ տրամաբանութիւն մը որ կը մղէ մեզ հարց տալու Օլիվիէ Ժիսքար տ'Էսթէյնի որ ինչո՞ւ նոյն նամակով մը բողոք չյայտնեց երբ Շիրաք դատապարտեց Վիշիի օրինաւոր կառավարութիւնը իր գործած ոճիրներուն համար Հրեաներու դէմ:

Տիկին Ռոզ Տէտէեան եւ զաւակները,
Պ. Պէրնար Տէտէեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ինճէեան,
Այրի Տիկին Փաշայեան, զաւակներն ու թոռները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, քրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԶԱՊԵԼ ՏԷՏԷՃԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Ինճէեան)

մահը որ պատահեցաւ Յուլիս 12-ին, 90 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յուլիս 17, ժամը 14·15-ին Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցին 31-33, rue Saint-Just — 95400 Arnouville ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Կուսէնվիլի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Փոխան ծաղիկի նուէրները, ըստ ողբացեալին փափաքին, հայկական դպրոցներուն:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ» - Մեր ցաւակցութիւնները Պէրնար Տէտէեանի:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԱՂՈՎ

ՅՈՒԼԻՍ 14-ԻՆ տեղի ունեցաւ ատանդական տողանցքը Շան - ս'Էլիզէի վրայ, ուր համախմբուած էին շուրջ 150 հազար հոգի: Տողանցքէն ետք, Էլիզէի կարապետարէին անտեսուած երեւոյթ մը ունէր Ֆրանսայի յաղթանակին չնորհիւ: Հաւաքուած էին վեց հազար հոգի, հրմշտուքը աննախընթաց էր, օրուան հերոսներն էին խմէ ժաքէ (մարզիչը) եւ խաղացողները: Միշտ ըստ աւանդութեան ժապ Շիրաք, հարցազրոյց մը տուաւ երկու լրագրողներու (Արլէթ Շապօ, Փաթրիք Փուվար տ'Աբլոր) որու ընթացքին իր յատնած տեսակէտներէն կը պարզուէր որ աւելի գոհ է ժոսփէնի կառավարութենէն եւ վարած քաղաքականութիւնէն քան իր աջ կողմնակիցներէն, որոնց դաս ալ տուաւ: Համաձայն չէ Պալատիւրի «Ազգային նախընտրութեան», երկիրը բարգաւաճում կ'արձանագրէ, տուրքերու դրութիւնը չատ ծանր է Ֆրանսայի մէջ, Փութպոլի խումբը՝ Եռագոյն եւ բազմագոյն գեղեցիկ պատկեր մը կուտայ Ֆրանսայի, ընդվզումութիւնը կրնայ զօրաւոր ըլլալ միայն այն պարագային՝ երբ միացած է· ասոնք եղան Շիրաքի գլխաւոր միտքերը: Յայտնեց թէ պատուոյ լեգէոնի չքանչան պիտի չնորհէ բոլոր խաղացողներուն, տուաւ արդէն է. ժաքէի Յուլիս 14-ի չնորհումներու չարքին: Յանդամանութիւնը որեւէ սահման չունեցաւ, երիտասարդները կը բացագանչէին՝ «Զիտան՝ նախագահ» (Զիտան Ֆրանսական խումբին վճռական կէտերը նշանակողը եղաւ) ինչ որ «Լիպերասիոն»ի խմբագրականին որպէս խորագիր ներշնչած է.- «Ժապ Զիտան»:

ՇԱՆ - Ջ'ԷԼԻԶԷի վրայ Յուլիս 12-ի գիշերը, կին մը իր կառքով խուժած էր բազմութեան վրայ որու հետեւանքով 80 հոգի վիրաւորուած էին, ասոնցմէ մէկը, 42 տարեկան, մեռաւ Յուլիս 14-ին: 35 վիրաւորներ, որոնց տասը ծանր վիճակի մէջ, հիւանդանոցը կը մնան: Գալով արկածին պատասխանատու կնոջ, պարզուած է որ հոգեկան հիւանդ մըն է, թէեւ մանկապարտէզի ուսուցչուհի, խնամքի տակ առնուած է յիմարանոցի մը մէջ:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ դիմած է Իսրայէլի որպէսզի ի գործ չդնէ «Մեծ Երուսաղէմ»ի իր ծրագիրը, առանց սակայն որեւէ դատապարտում ընելու այդ ուղղութեամբ, որովհետեւ Ղաչինկլէն իր վէթօն դրած է որեւէ դատապարտում: Ուրեմն ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդը զոհացած է միայն «ծանր եւ վնասակար զարգացում» որակելով Նեթանեհահուի ծրագիրը:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ Արտաքին նախարարը՝ Պրոնիսլաւ Կէրէմէք նախքան Ֆրանսա կատարելիք (Յուլիս 16) այցելութիւնը հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկարօ»ի ուր Եւրոպայի դատը կը պաշտպանէ: Կ'ըսէ թէ Պէրլինի պատին անկումին յաջորդած երանելի վիճակը իր ժամանակը ըրած է, հարկ է յատակօրէն պիտնալ թէ մէկ եւ միւս կողմէն Եւրոպական Միութիւնը ընդլայնելու տրամադրութիւն կա՞յ թէ ոչ:

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

Կիրակի, Յուլիս 19, Վարդավառ է, Պայծառակերպութիւն Տեառն Մեր Յիսուսի Քրիստոսի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին:
Ծանօթ. — Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

Երկուշաբթի, Յուլիս 20, Բ. օր Վարդավառի: Յիշատակ Մեռելոց:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն հանգուցեալոց:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 19, տօն է ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔՈՐԵԱՆ,
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի, Յուլիս 20, Մեռելոց: *Ժամը 11-ին Հոգեհանգիստ:*

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») Կեդրոնական Վարչական Ժողովը ներկայիս կը ծանուցանէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 80-րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի 1998, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, առաւօտեան ժամը 10-ին, Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Տէմիրճեան կեդրոնին մէջ, Անթիլիաս, Լիբանան:

Սոյնը 80-րդ Ընդհանուր Ժողովի գումարման մասին տրուող մեկ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրենք որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Սեպտեմբեր 15, իրենց փոխանորդագիրները, - Հիմնական Կանոնադրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած, - յանձնեն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի ատենադպիրին, հետեւեալ հասցէով· -

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
55 East 59th Street
New York, N. Y. 10022

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1· - Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր թարոյական տեղեկագրին:

2· - Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:

3· - Ընտրութիւն Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամներու:

4· - Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:

5· - Նկատառում եւ գործադրում վերոնշեալներուն հետ առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին ուշադրութեան բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու:

6· - Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
ԼՈՒԻԶ - ՍԻՄՈՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

Յուլիս 10, 1998

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 17
VENDREDI
17 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·421 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.421

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԻՆՁՈՒ ԳՐՈՒԵՑԱՆ»

«Բատիբալ» թերթէն Յուլիս 15-ի «Միլլիյէթ»ին մէջ արտատպուած իր գրութեամբ է. Մահճուպեան այս հարցումը կ'ուղղէ, ակնարկելով օրերէ ի վեր Թուրք մամուլին մէջ Հայերու ցեղասպանութեան նիւթով լոյս տեսած էջերու: «Ենթադրելով որ այդ էջերուն նպատակը կրնար պատմական անդրադարձով մը կարգ մը ջնջումներու մասին վիճարկումի փափաքը ըլլալ, կը գրէ. «Հայերու ոճրագործը եւ անոր եղիկ մնացածը մեր պատմութիւնը հասկնալու տեսակէտէն մեծապէս կարեւոր ըլլալով հանդերձ, վիճարկումի վայրը չեն կրնար երբեմն էջերը ըլլալ»: Ապա կը ճշդէ որ արդէն պատմական իրականութեան չեշտումէն աւելի, նիւթը եղաւ այն պարագան թէ նիւթը ի՛նչ ձեւով ձեռք տնտեսայ Թուրքիոյ մտաւորականներուն կողմէ: «Այլ խօսքով՝ խնդրոյ առարկայ գրութիւնները ոչ թէ պատմութեան, այլ քաղաքական գրութիւններ էին»:

«Գաղափարական ամբոխավարութեամբ» բացատրելէ եւրոպական մօտեցումը, հարց կուտայ թէ «ինչո՞ւ Թուրքիոյ «մտաւորականները» 1915-ի դէպքերը պատմութեան տեսանկիւնէն կարեւոր չնկատելով հանդերձ, քաղաքականապէս կարեւոր կը նկատեն»: Իր կարծիքով առաջին պատճառը այն է որ «խնդրոյ առարկայ դէպքերը ազգայնականութեան պաշտօնական ակռոցով կը կարդացուին ու ակներեւօրէն դժուար է պաշտօնական կեցուածքէն զատուղիլ»: Աւելին կը բացատրէ «քաղաքացի»ի կերտումին ու այդ ինքնութեան իւրացումին երեւոյթով: «Այդ է պատճառը, կ'ըսէ, որ մարդիկ ամենայն հանգստութեամբ կ'արտայայտուին պատմական դէպքերու մասին որոնց «կիսկատար» ծանօթ են, եւ որովհետեւ ամէնուն քաջածը նման է, քէ՛ ըսուածը «պատմութիւն» կը կարծեն եւ քէ կեղծ իմաստասիրութիւն մը յառաջ կը բերեն»:

Այս հոլովոյթը «մտաւորական»ի ընդհանրական տիպար մը կը ստեղծէ որ հապարակաց գաղափարներու կրկնութենէն ուրիշ ընելիք չունի: Նոյն հոլովոյթը կեդրոնաճիգ ուժ մը կը դառնայ, իրեն քաշելով բոլոր «մտաւորական»ները որոնցմէ աջակողմեանն ու ձախակողմեանը, լիքն ու կրօնամոլը տարբերակել այլեւս անկարելի կ'ըլլայ: Այսպէս բնորոշելէ ետք Թուրք մամուլին մէջ 1915-ի մասին գրողներու պարագան, Է. Մահճուպեան կ'եզրակացնէ. «հաւանաբար, այդ անկարելիութեան պատճառը այն է որ տարբերութիւնները միայն մակերեսային են եւ մտայնութիւններու մակարդակին խնդրոյ առարկայ է շատ շեշտուած նմանութիւն մը: Այլ խօսքով՝ «մտաւորական» եւայլն չկայ հրապարակին վրայ···»:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԱՖԵԱՆ ԳԱՆԱՏԱՑԻ ԴԵՍՊԱՆ ԼԻԲԱՆԱՆ

Հայկ Սարաֆեան Գանատայի դեսպան նշանակուած է Պէյրութ: Անցեալին ալ դիւանագիտական պաշտօններ ունեցած է Լիմա, Պաղտատ, Սան — Փաւլօ, Թունուզ, Դամասկոս եւ վերջին չորս տարիներուն ալ Փարիզ (1993 — 1997): 1990-էն 1993 ընդհ. տնօրէնն էր Մոնրէալի Միջազգային առեւտուրի կեդրոնին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 15 / 16)

ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Վարչապետ Ա. Դաւթեանի Յուլիս 15-ի հրամանագրով փոփոխութիւններ կատարուած են տեղեկատուութեան եւ դրամագրային վարչութեան կազմին մէջ: Իրենց պաշտօնէն առնուած են պետ Ա. տեղակալ Հրաչիկ Բայադեանը, տեղակալներ՝ Անահիտ Թարխանեանը եւ Եղուարդ Սարոյեան: Պետի տեղակալ նշանակուած է Աշոտ Զալինեան:

***

Պատմութեան եւ մշակոյթի յուշարձաններուն պահպանութեան վարչութեան պետ նշանակուած է Գագիկ Գիւլբէկեան:

***

Գ. ԷՄԻՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Յուլիս 15-ին ժամը 12-էն 13 Երեւան վերջին հրաժեշտը տուած է Գ. Էմինի: Յատուկ արարողութիւն տեղի ունեցած է Ա. Աշտարեան մեծ դահլիճին մէջ ուր պահնեը դնեղուած են կառավարութեան, Երեւանի քաղաքապետարանի, Արագածոտնի մարզպետարանին, կազմակերպութիւններու եւ անհատներու կողմէ: Ներկայ գտնուած են Ազգային ժողովի նախագահը, փոխ — նախագահը, վարչապետը, Երեւանի քաղաքապետը: Ապա, ժամը 15-ին, մարմինը փոխադրուած է Աշտարակ եւ կարմրաւոր եկեղեցւոյ մէջ արարողութեան ետքին, թաղումը կատարուած է քանատեղիին ծննդավայրը:

***

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԷՆ ՄԵՏԱՂՆԵՐ

Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարին Յուլիս 15-ի հրամանագրով «Ռազմական համագործակցութեան ամրապնդման համար» մետալի արժանի նկատուած են Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար՝ Վ. Սարգսեան, փոխ — նախարարներ՝ Մ. Յարութիւնեան եւ Վ. Շիրխանեան: Ռուս նախարարը ինք անձամբ յանձնած է պարգեւները:

***

ՕԳՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԲԵՐՔԱՀԱՒԱՔԻՆ

Գիւղատնտեսութեան նախարարութիւնը բերքահաւաքին օգնական ըլլալու մտադրութեամբ արտօնած է որ իրեն ենթակայ ընկերութիւնները իրենց փոխադրամիջոցները վարձեն պիւղական տնտեսութիւններու եւ անհատներու: Վարձու կրնան տրուիլ ինքնաշարժներ, թրաքթէօրներ, եւայլն: Յանձնարարուած է համայնքներու ղեկավարներուն հետ պայմանագիրը կնքել վարձակալութեան այդ գործառնութեան համար:

***

ԵՐԹԵԻԵԿԻ ԱՐԿԱԾ

Յուլիս 15-ին կէսօրուան մօտ Երեւանի Մխիթար Հերացի եւ Կորիւն փողոցներուն անկիւնը Նորքէն եկած հանրակառք

(Շար. Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՖՈՒԹՊՈԼԸ ԵՒ ԿԱՐՕՏՆԵՐ

Ֆրանսայի խումբին յաղթանակով գագաթնակէտին հասաւ այն խանդավառութիւնը որ ամիսէ մը ի վեր կը ծաւալէր երկրին այս կամ այն մարզադաշտէն ուր ֆութպոլի մեծերը կը ճակատէին ամէնէն ցանկալի մրցանակին տիրանալու հեռանկարով: Ֆրանսան ու անոր հետ ամբողջ աշխարհը հետեւեցաւ ամէնէն ժողովրդական այս մարզաձեւին մէկ ամսուան փառատօնին· խաղերուն, խաղացողներուն առօրեային ամէն մէկ մանրամասնութեան: Լրասփիւռներու գլխաւոր տեղերը գրաւեցին անոնք, իրենց ետին ձգած աշխոյժի ցաւերը, ուրախութիւնները, յոյսերն ու յուսախաբութիւնները:

Որեւէ հարցեր, անշրջանցելի տուտկներ կարճ ժամանակ մը մոռնալու կամ անգիտանալու մարմա՞ջն էր որ գրեթէ 22 զոյգ ոտքեր գետեղեց աշխարհի կեդրոնին· թէ՞ յաղթանակի մը ձգտելու, հերոսներ ունենալու յուսալու, յոյսի ճամբան մեծ ապրումներով անցնելու կարօտը: Զգացական այս պաշարը կը թուէր թէ ժամանակավրէպ մանրուքի վերածած էր արդի մարդուն առօրեան: Բայց ան վերադարձաւ յանկարծ, պոռթկումին թափով իրեն վիճակած անտարբերութեան հաշիւը պահանջելու:

Խօլ խանդավառութեան, ուրախութեան եւ հպարտութեան պոռթկումին մէջ որ միլիոնավոր բազմութիւնը տարաւ դէպի Շաք — զ'Էլիզէ, Յուլիս 12-ի յաղթանակէն ետք, տիրականը ամբողջութեան մը մաս կազմելու, միասնական ապրումէն անմասն չմնալու մղումն էր: Բաներ ոչ մէկ ամէնէն դիւրաւ մէկդի դրուածներն են մեծ խաղաֆի մեքենացած մարդու առօրեային մէջ: Երիտասարդներ որոնք եթէ կը ճանչնան, հազիւ կը բարեւեն իրենց դրկից մարդիկը, այդ գիշերը ձեռ կ'երկարէին բոլորին. կառոով, հեծանիւով, վազելով, բալելով դէպի Յաղթանակի կամարը դիմող ամէն մէկուն հետ նոյնիսկ երբ կարելի չէր ձեռնուիլ, ապրումի մը համար կառէ կառ, մայթէն կառ, հեծանիւէն մայթ ձեռքեր իրարու կուգային, հազիւ բառերով, աչքերով կ'երկարէին մայթեզրին, կամ անցնող կառքերու քովերէն, վրայէն ծածանող դրօշակներուն:

Ցետոյ հոն, ծպգումով ոչ ֆրանսացիի մը արձանագրած երկու կոլերը ըրին բոլորներու, եւառերու, խրատականներու չկրցածը: Ո՞վ կրնար պնդել թէ այդ երեկոյ Ֆրանսայի ամէնէն սիրելի, պաշտելի անձնաւորութիւնը չէր այդ կոլերուն հեղինակը: Կարելի՞ էր մտածել աւելի մեծ խնդավառութիւն, բան՝ այն որ յաջորդական ալիքներով ծաւալեցաւ միլիոնաւոր բազմութեան մէջ, էքուալի հրապարակէն մինչեւ Գոնգորտ երբ հսկայական կամարին եակատը լոյսէ գիրեր երկու բառով թարգմանեցին ամբողջ ժողովուրդի մը զգացածը՝ «Շնորհակալութի՛ւն Զիզու»: Այդ երկու բառերուն անուղղակի շարունակութիւնը եղաւ եախագահ Շիրաքի Յուլիս 14-ի արտայայտութիւնը թէ Ֆրանսայի Ազգային եուագոյնը էր նաեւ բազմագոյն խումբ մը ու ատիկա հպարտութիւնը էր երկրին:

Շատ բաներ ըսուեցան, գրուեցան աշխարհի բաժակի մրցումներուն առիթով· ուշագրաւ էր այն մօտեցումը որ կ'ըսէր թէ աշխարհի զարգացած, բարգաւած երկիրներուն համար ֆութպոլի այս ախոյեանութիւնը կը փոխարինէր պատերազմներու բացակայութիւնը. կը փոխարինէր՝ պատրաստուած մարտավարութիւններով, կազմերու նուրբ հաշիւներով, յաղթանակին մեծ պահանջով, սուր մրցակցութեամբ, հերոսներու փնտռտուքով, հերոսացնելու ծարաւով:

Այս անմերժելի համեմատականէն աւելի տպաւորիչ եղաւ սակայն ախոյեանութեան խաղին յաջորդած պատկերը. երբ պատերազմին նմանութեամբ ընկալուած ձեռնարկը այնքան յեղաստեղծական թափով վերածուեցաւ եղբայրութեան, բարեկամութեան ամէնէն սերտ խորհրդանիշին:

Երկու բեւեռներուն միջեւ ճամբան մե՛ղմ որ շատ հազուադէպօրէն ա՛յսքան կարճ է:

Թ. ԱՐՓԻ

ԱԼԻԵԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՑԸ ՀԱՑ ԼՐԱԳՐՈՂԻՆ

ՊԻ-ՊԻ-Սի-ի Երեւանի թղթակից Կարէն Թովհէսեանի հարցազրոյցը Ադրբեջանի նախագահ Հ. Ալիեւի հետ, ձայնասփռուած է անգլիական կայանէն որպէս առաջին հարցազրոյցը որ հայ լրագրողի մը տըրուած է Ադրբեջանի նախագահին կողմէ, Ղարաբաղի հարցին ծագումէն ի վեր:

Հ. Ալիեւի կարծիքով բանակցութիւններու ընթացքը կանգ առած չէ, քանի որ Կայ Մինսկի խումբին նախագահներուն առաջարկը զոր իրենք ընդունած են: Կ'ըսէ թէ Հայաստան եւս պէտք է կեցուածք որոշէ այդ առաջարկին նկատմամբ: Կ'աւելցնէ թէ Մինսկի խումբը կրնայ զարկ տալ բանակցութիւններու ընթացքին:

Հեղնական երկար ծիծաղէ մը ետք պատասխանելով «այսօր ունեցածէն աւելի ի՞նչ կրնաք տալ Ղարաբաղին» հարցումին, ան կ'ըսէ. «կը կարծէ՞ք որ Լեռնային Ղարաբաղը անկախ պետութեան մը օրինավիճակը ունի: Միակ պայմանը պէտք է յարգուի· Ղարաբաղը պէտք է մաս կազմէ Ադրբեջանի տարածքին: Եւ այդ տարածքին մէջ պատրաստ ենք ինքնավարութեան բարձրագոյն օրինավիճակը տալու անոր»: Այդ օրինավիճակը կը նմանցնէ Թաթարստանին որ 5 միլիոն բնակչութեամբ մաս կը կազմէ Ռուսաստանի դաշնակցութեան: Իսկ Աբեմուտքի մէջ ըսածին օրինակը կը նկատէ Ֆինլանտայի Ալանտեան կղզիները: Կ'ըսէ թէ հայ-ադրբեջանական պատերազմը մը հոն զսպած է, ուսումնասիրելու առնոնց պարագան:

Հայաստանի նախագահին հետ իր յարաբերութիւններուն մասին հարցումին Հ. Ալիեւ կը պատասխանէ թէ կ'ուզէ դարձակիլ Ռ. Քոչարեանի հետ: «Հանդիպում կ'ունենայի իրեն հետ երբ Ղարաբաղի դեկավարն էր. ներկայիս նախագահ է, ժողովուրդը ընտրած է զինք: Կ'ուզեմ գործակցիլ որպէսզի կարելի ըլլայ Ղարաբաղի խնդրին մէջ խաղաղ լուծումի մը հասնիլ» կ'ըսէ:

Կ. Թովհէսեանի վերջին հարցումը կը վերաբերի այդ լուծումին. կրնա՞յ փոփոխութիւն ըլլալ անոր մէջ, քանի որ Ադրբեջանի ընդդիմութենէն որոշ դէմքեր կ'ըսեն թէ եթէ խնդիրը ժամանակին չլուծուի, Ադրբեջան կրնայ պինեալ լուծումի ձեւին դիմել: Ալիեւ կ'ըսէ. «կը տեսնե՞ք, պէտք չէ մտիկ ընել ընդդիմութեան: Ան նման կարծիք ունի, ես՝ ո՛չ: Կը խորհիմ որ հարցին համար զինուորական լուծումը խենթութիւն մը կ'ըլլայ եւ ո՛չ Ադրբեջան, ոչ ալ Հայաստան պէտք է դիմեն նման բանի»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՋԱՅԼԱՄԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ

Հայ մամուլի եւ մանաւանդ «Յառաջ»ի ընթերցողները աւելի քան ամիսէ մը ի վեր առիթը ունեցան հետեւելու Թուրք թերթերու իրենց ընթերցողները «լուսաբանելու» ճիգերուն։ Այսօր միայն Պոլսոյ մէջ քանի չափ օրաթերթ եւ շաբաթաթերթ լոյս կը տեսնէ որոնք «դեմոկրատ» վարչաձեւով օժտուած Թուրքիոյ մէջ յատկանութիւնը ունին ժողովուրդին ոչ թէ միայն օրուան քաղաքական, ընկերային, տնտեսական կամ մշակութային լուրերը հաղորդելու, տեղական կամ միջազգային, այլ գոյն առաջնորդելու եւ ի հարկին ցարդ անծանօթ կամ նուազ ծանօթ պատմական հարցերու շուրջ ալ լուսաբանելու։ Լրագրողմ մը առ հասարակ իր ապարդիւնին բեռոմով երկրի մը քիչ թէ շատ մասնորակն զասակարդին կը պատկանի։ Ան նախ եւ յառաջ իր ընտրած ճիւղին կամ մասնագիտութեան, յաճախ պարտաւոր է նաեւ այլ նիւթերու շուրջ ալ ծանօթութիւններ ունենալու, մանաւանդ քաղաքական կամ պատմական, ինչ որ մեր ժամանակներուն շատ այժմէական են։ Թուրք լրագրողը բնականաբար բացառութիւն մը չի ներկայացներ այս տեսակէտէն։ Անշուշտ ամէն անհատի նման լրագրողն ալ կրնայ ունենալ իր անձնական համոզումները, սխալ կամ ճիշդ, ինչ որ մարդկային է։ Բայց իշխամիտ եւ պարկեշտ լրագրողի մը համար ամէնէն էականը, ըստ մեզի, իր դատելու կարողութենէն զատ, անկողմնակալ ըլլալուն մէջ կը կայանայ։ Այլապէս, սուտի եւ յերիւրանքի վրայ հիմնուած լուր մը, պատմական վերլուծում մը ուշ կամ կանուխ ի վերջոյ դատապարտուած է երեւան ելլելու եւ հեղինակը վարկաբեկելու։

Մայիս 29–ին Ֆրանսայի Ազգային ժողովին կողմէ հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումին Թուրք մամուլի հակազդեցութեան չափանիշը ղլեց անցաւ ամէն երեւակայութիւն։ Անխտիր բոլոր թերթերու լրագրողները իրարու հետ կը մրցին իրը թէ վաստելու համար որ հայկական ցեղասպանութիւն ըսուածը ձրի զրպարտութիւն մըն է։ Անհաւատալի է, բայց ճշմարիտ, թէ զրեթէ չկրցանք յօդուած կամ զրուխիւն տեսնել որ անկողմնակալ մօտեցում մը ներկայացնէր։ Զինք ապատը որ պետական տեսակէտէն զատ, տարբեր, բոլորովին անկողմնակալ մօտեցում մը զըտնէինք, ինչ որ Թուրքիոյ պէս երկրի մը մէջ զրեթէ անհնար է, բայց անկարելի չէր հաւատարակչռուած յօդուած մը որ միաժամանակ յայտնէր թէ եթէ քանի մը կաշառուած կամ այլ հաշիւներէ մղուած «պատմաբաններ» Թուրքիոյ կը խնդկարկեն ինչո՞ւ պաշտօնական դիւաններու մէջ պահուած անհամար վաւերաթուղթեր ուրիշ բան կ'ըսեն։ Ինչո՞ւ չի յիշուիր երիտթուրքերու 1919–ի գարնան սկսած դատավարութիւնը որու արձագրութիւնը տասնօր Օսմանեան պաշտօնաթերթ Թագվիմ–ի վէճայիի մէջ հրատարակուած է։ Իսթանպուլ լոյս տեսնող քրտամէտ «Էօզկիւր Փոլիթիքա» թերթը անշուշտ քրտական չարժումին նեցուկ դտնելու, պաշտպան ունենալու հաշիւներով միակն է որ զրական ուղղութեան մը կը հետեւի։ Այս առիթով կ'ուզենք անգամ մը եւս յիշեցնել թէ մենք երբեք կողմնակից չենք եղած մեր հարցերը քրտական չարժումին մօտեցնելու դաղափարին։ Հայ ժողովուրդի Գողգոթան, ինչպէս Պալաքեան արքեան կը կոչէ, եթէ 1915 – 1916 տարիներուն տեղի ունեցաւ, չմոռնանք որ Արեւմտահայաստանի պատմնեղուն հայ ժողովուրդը չորս դար քրտական վաչկատուն ցեղերու քամահանոյքին եւ յարատեւ կեղեքումին ենթակայ եղած է։ Այս պատմական ճշմարտութիւնը իր ամբողջ ծաւալով դեռ պատմաբաններուն իսկ ծանօթ չէ։ Քիւրտերը իրենց ազգային դատը ունին, ասիկա իրենց իրաւունքն է։ Բայց Հայերուն կ'իյնայ չափազանց զըջահայեաց ըլլալ եւ պարզապէս հետեւիլ դէպքերու զարգացումին։

***

Թրքական թերթերը («Հիւրրիյէթ»ը, «Միլլիյէթ»ը, «Սապահ»ը, «Ռատիքալ»ը, «Թիւրքիյէ»ն եւ «Ենի Եիւզեյլ»ը) զորս տեսնելու առիթը ունեցանք, բոլորն ալ իրարու հետ կը մրցին փաստելու համար թէ ինչպէս կարելի է պատմութիւնը առանձապոյնս աղաւաղել։ «Տիւնեա»յի Մայիս 23–ի թիւին մէջ, Փարիզի Թղթակից Տէվրիմ Ալթօկէ կը զրէ «Կանաչենրու կուսակցութեան նախագահ» Տոմինիք Վուանէի Մորբղարանին մէջ առած նախաձեռնութեան մասին որ առիներն «Լը Մոնտ»ի մէջ լոյս տեսաւ (1), «եթէ Ֆրանսական Մորբղարանը «այսպէս կոչուած» (սէօզտէ) հայկական ցեղասպանութիւնը ճանչնայ, Թուրքիա ալ չորս ընդծովեաներ պնդելու պայմանագրութիւնը ջնջելով Պրեթանյի հարիւրաւոր զործատուներու անդործ մնալուն պատճառ կըըներայ ըլլալ։ Նենգամիտ լրագրողը կ'ակնարկէ թէ հայ պատմաբանները կը պնդեն թէ 1·300000 հոգի մեռած է մինչդեռ կոտուտը 300·000–ի չուրջ է։ Հակառակ որ կը չարունակէ Վանի, Մուշի եւ Պիթլիսի մէջ ուր հայ բնակչութիւնը խիտ էր ու բազմաթիւ անդամներ ալ զրուեցաւ թէ անոնք կիներ, երախաներ եւ ծերեր էին, Օսմանեան կառավարութիւնը անոնց հանդէպ կոտորածի քաղաքականութիւն մը չէ կիրարկած։

«Հիւրրիյէթ»ի մէջ խմբագիր Էմին Զէօլաչան «Հայկական դէպքը» (երմէնի օլայը) խորագիրը կրող երկար յօդուածով մը կը կարծէ տեղահանութեան հարցը լրիւ լուսաբանած ըլլալ։ Առանց իսկ զերմանական, ամերիկեան եւ աւստրիական հիւպատոսներու, դիւանագիտական զործակալներու տեղեկագիրները յիշելու, որոնք Էրզրումէն, Տրապիզոնէն, Սամսունէն եւ Հալէպէն օրը օրին զրկուեցան եւ իրենց կառավարութիւններուն ու տարագրութեան բոլոր անցուդարձերուն զանոնք տեղեակ ըլլին, կը յանդգնի զրել թէ Վանի, Մուշի, Տիյարպէքիրի, Պիթլիսի, Սվասի, Առանայի եւ Մարաշի մէջ հարիւր հազարներով Հայեր ապստամբած էին եւ Օսմանեան տէրութիւնը առոր առաջքը առնելու համար է որ տեղահանութեան օրէնքը զործադրեց (2)։

Լրագրող խմբագիր Զէօլաչան անդիտանալ կը ձեւացնէ թէ վերոյիշեալ քաղաքներու մէջ զտնուող Օսմանեան կայսրութեան դաշնակից Գերմանիոյ հիւպատոս Ռէօյսլէր 1915 Մայիս 10–ին (այսինքն տեղահանութեան օրէնքի յայտարարութենէն 17 օր առաջ) Էրզրումէն զեսպան Վանկէնհայմի կը զրէր թէ «Թուրք կառավարութիւնը ծրագրած է բոլոր վայրերու մէջ հայ ժողովուրդը բնաջնջել» (Vernichtung) (3)։

Զէօլաչան հայ ժողովուրդի ընդհանուր կորուստը 50·000–ի չուրջ կը հաշուէ։ Կարելի է ուրեմն իրեն հարցնել թէ – ըստ Թրքական աղբիւրներու որ վերջը Ասիոյ հայ բնակչութեան թիւը 1·500·000 էր – ի՞նչ եղաւ մնացեալը…։ Ան կ'ուզեայ որ պատերազմէն եռք Եոզկատ Պողազլըեան զաւառի քայմաքամ Ռէմալի, Ուրֆայի միւթէսարրըֆ Նուսրէթի նման անմեղ եւ հայրենասէր անձեր ամօթալի դատավարութենէ մը յետոյ կախաղան բարձրացան…։

«Սապահ»ի քրոնիկագիր՝ Կիւնկէօր Մէնկի «Ի՞նչ տեսակ ցեղասպանութիւն է ասիկա» խորագիրով յօդուածի մը մէջ կը զրէ թէ «Ցեղասպանութիւնը պետութեան մը կողմէ կանխամտածուած եւ ծրագրուած կերպով փոքրամասնութեան մը բնաջնջումն է»։ Մինչդեռ, կը շարունակէ, «Այս փոքրամասնութիւնը իր եկեղեցիներով, վարժարաններով, հիւանդանոցներով եւ միութիւններով կ'ապրի։ Հայոց պատրիարքարանի գոյութիւնը 500 տարին անցաւ»։ Մէնկի կը դատապարտէ Ֆրանսան «որ քուէի որսորդութեան նպատակաւ Հայերու պատմական զեղծարարութեան զործիք եղած է» (4)։ Տարագրութեան որոշումը հայ հրատակախումբերու դէմ տրուած որոշում մը նկատելով, անտեսելով այն բոլոր տեղեկագիրները որոնք զերմանացի եւ ամերիկացի դիւանագէտներու կողմէ այսօր կը վաստեն ցեղասպանութիւնը, կը շարունակէ.

«եթէ ցեղասպանութիւն տեղի ունեցած ըլլար, զաղտնի չէր կրնար մնալ։ Այդ տարիներուն օտար տէրութիւններու միսիոնարները Անատոլու կը զտնուէին»։ Նենգամիտ լրագրողին տրամաբանութիւնը չատ տեղին զտանք եւ համամիտ ենք թէ միսիոնարները հոն կը զտնուէին եւ անհերքելի վկայութիւններ կը փաստեն թէ «բարեխնամ» Օսմանեան տէրութիւնը հայ ժողովուրդը բնաջնջելու ծրագիր չէր մըչական … Սորբեւ կ'ամփոփենք ամերիկացի միսիոնարի մը Սուրիոյ անապատէն ականատեսի վկայութիւնը որ ոչ մէկ կասկած կը ձգէ ցեղասպանութեան մասին։ «Ամարի մօտ, կր գրէ ան, շուրջ 7000 տարագրեալներ կան, որոնց 3000–ը գրեթէ մերկ են։ Տարագրեալները, կը չարունակէ «առանց գործի, առանց բնակարանի ամենաթշուառ վիճակի մէջ են, մարախներով կը սպանին, բախտաւոր կան շուները կը սպաննեն ուտելու համար եւ նոյնիսկ մարդակերութիւնը անպակաս է, դիակներու միսը ուտելու համար իրարու հետ կը վիճին» (5)։

Նոյն օրուան (Մայիս 29) «Հիւրրիյէթ»ի մէջ Թուֆան Թիւրկէշ եւս յօդուած մը ստորագրած է ուր կը հարցնէ «Այդ մարդկանց արեան հաշիւը ո՞վ պիտի տայ»։ Ընդդէմ առարկայ մարդիկը հոս Թուրք դիւանագէտներն են որոնք ԱՄԱԼԱ–ի փամփուշտներուն զոհ զացին, իսկ իր հարցումը ուղղուած է Ֆրանսայի Մորբղարանի երեսփոխաններուն։ Թիւրկէշ կը մոռնայ կամաւորաբար թէ հայ «ահաբեկիչները» ինչո՞ւ այդ միջոցին դիմեցին։ Ըստ իրեն «արխիւային վաւերաթղթերու համաձայն, անկողմնակալ պատմաբաններ տեսած են թէ ցեղասպանութիւն չէ գործուած»։

«Սապահ»ի մէջ, (Մայիս 30) Հասան Ճէմալ եւ Իսմայիլ Եաղճը «Թիւրքիյէ»ի մէջ (Յունիս 11), իրը անհերքելի եւ ճըշմարիտ աղբիւր ըլլալով Սթէնֆորտ Շօյի եւ Պէրնար Լէուիսի հատորները ցոյց կուտան։ Առանց բաղդատելու պաշտօնական փաստաթուղթերու կամ այլ հատորներու հետ, կ'եզրակացնեն թէ «տեղահանութիւնը ցեղասպանութիւն կոչել պատմական ճշմարտութեան ներհակ է»։

Նոյն տեսակէտին կը յանդի նաեւ «Ճումհուրիյէթ»ի Յունիս 3–ի թիւին մէջ Էրկուն Պալճը որ «Հայկական հարցը» խորագրով բաւական երկար յօդուած մը ստորագրած է։ Ան Անգլիան կը նկատէ հայկական հարցին ջերմ պաշտպանը, մինչդեռ այսօր բնաւ զաղտնիք մը չէ թէ «Նենգամիտ Ալպիոնն» էր որ (Պէրլինի վեհաժողովին) հայկական պահանջներու անտեսումին պատճառ եղաւ։ Պալճը կը պնդէ թէ «Օսմանեան կառավարութիւնը ռուսական բանակին եւ ըմբոստացող հայ հրոսակներու միջեւ զտնուեցաւ եւ այս պատճառաւ 1915 Մայիս 27–ին տեղահանութեան օրէնքով որոշեց Հայերը Սուրիա աքսորել»։ Անշուշտ կարելի է Թուրք լրագրողին հարց տալ թէ ինչո՞ւ այդքան պինուած հայ հրոսակախումբերը որեւէ տեղ չփորձեցին տարագրեալներու կարաւանները պաշտպանել որոնք չատ անդամ քանի մը տասնեակ զինուորներով միայն կ'առաջնորդուէին։

Աւտակարգ պիւտճէ մըն ալ կ'ընէ քանի մը դիրքերու հեղինակ Օրհան Քօլօղլու։ Ան «Հիւրրիյէթ»ի (Յունիս 5) մէջ կը զրէ թէ «1880–ական թուականներէն սկսեալ հայ ահաբեկիչներու նպատակը եղած էր «մահմետական բնակչութիւնը վախցնելով (՞) փախուստի մատնել, որպէսզի արեւելեան նահանգներու մէջ զերակշռութիւն ձեռք ձգեն։ Ասիկա – ցվերդութիւնը առաջ տանելով կը չարունակէ թէ «անոնք իրենց գործունէութեան չմասնակցող Հայերն ալ պատնեշին»։

Հետաքրքրական գրութիւն մը ունի Յունիս 3–ի «Սապահ»ին մէջ Ֆաթիհ Չէքիրկէ։ Ան նախ խոստովին կը զատապարտէ Ֆրանսական Ազգային Ժողովը որ Թուրքիոյ պատմութիւնը արատաւորած է «այսպէս կոչուած հայկական ցեղասպանութիւնը ճանչնալով»։ Հետեւաբար կ'եզրակացնէ, «Աչխարհի պատմութեան մէջ Սուլթան Ռէշատը մասագործ (խնամակալը) ըլլալով արձանագրել կ'ուզուի, ինչպէս Թալէաթը, Էնվէրը եւ Քէմալը հարապետները Հիթլէրի աստիճանին պէտք է դասել»։ Մէկդի պնդենք բոլորիս քիչ թէ շատ ծանօթ պաշտօնական հանգամանքը կրող հրատարակութիւնները, ծագումով զերմանացի հրեայ եւ սիոնիստ չարժումի պարագլուխներէն Ամերիկայի Պոլսոյ դեսպան Մորկընթաու երբ իր յուշերը հրատարակեց նախ անգլերէն (6), յետոյ թարգմանաբար ֆրանսերէն (7), թալէաթ եւ Էնվէր զեռ տղայ էին եւ ոչ մին ու ոչ ալ միւսը. հերքեցին անոր բովանդակութեան ճշմարտութիւնը։ Մորկընթաուի այդ երկուքին հետ ունեցած խոսակցութիւնը խիստ ուշագրաւ է. երկուքն ալ քաջ դիտնալով թէ դեսպանը փոքր – Ասիա պաշտօնով զտնուող դիւանագիտական զործակալներու միջոցաւ բոլոր անցուդարձերուն տեղեակ է, բնաւ ալ չեն ծածկած հայ ժողովուրդը ոչնչացնելու իրենց ծրագիրը։

Թալէաթ Չէքիրկէ լաւ գիտէ թէ Էնվէրի եւ Թալէաթի կանխամտածած տճիրները ճանչնալ կը նշանակէ զանոնք Հիթլէրի մը, Այխմանի աստիճանին տեսնել եւ կ'ուզէ զանոնք անմեղ հռչակել։ Արդարեւ ինչպէս հաշտեցնել մեծ ոճրագործ Էնվէրի յիշատակին ընծայուած պատիւը երբ անոր ոճիրները ճիշդ երկու տարի առաջ կեդրոնական Ախայէն Իսթանպուլ փոխադրուեցան։ Եւ երբ պատմական մեծ դեր խաղացող այս «ազատութեան հերոս»ին ոճիրները ամփոփուեցաւ Ազատութեան Բլուրը, պաշտօնական արարողութիւնով, Թալէաթի քով (8)։

«Ենի Եիւզեյլ»ի մէջ նախկին դեսպան մը կը զրէ թէ «Օսմանեան պետութիւնը երբ հայ ժողովուրդը տեղահան ըրաւ բնաջնջելու նպատակ չունէր»։ Իսկ եթէ աքսորեալները մեծ թիւով կորուստներ տուին, առոր պատճառը փոխադրութեան միջոցներու անբաւարար վիճակին կը վերագրէ քանի որ ճամբորդութիւնը սայլերով կը կատարուէր» (9)։ Ըստ դեսպան Աքանթի, պետութիւնը 3·000·000 զրուշի պիւտճէ մը յատկացուցեր է տարագրեալներու կեանքը պաշտպանելու, փոխադրութեան, պարէնաւորման եւ հանդիստին համար։ Աքանթ որ կը թուի թէ հմայնել – Եորք կը բնակի, վստահաբար զըժգարութիւն պիտի չունենայ Ուաշինկթընի Արտաքին Գործերու նախարարութեան դիւանները պրպտելու։ Տարակոյս չունինք թէ զինք զարմացնող անհամար տեղեկագիրներ պիտի տեսնէ։ Արդեօք այդ տեղեկագիրները կե՞զծ են։

Անտարակոյս ամէնէն հետաքրքրական դրութիւններէն մին է երբեմնի լուրջ թերթ նկատուող «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ լոյս տեսած Թուրքիոյ պետական դիւաններու նախագահ Իսմէթ Պինարքի մէկ յայտարարութիւնը։ Անոր «Օսմանեան վաւերաթուղթերով ցեղասպանութիւն» խորագիրը կրող հաղորդագրութիւնով տեղեկացանք թէ Արտահանի եւ Կարսի մէջ Հայոց կողմէ ցեղասպանութեան ենթարկուած մահմետականներու թիւը 30·000–ի չուրջ է։ Պղտոր ջուրի մէջ ձուկ որսալու մտադիր Պինարք կ'աւելցնէ նաեւ թէ «Հայ հրոսակները 300–ի չափ ալ Հրեաներ ջարդեր են» (10)։ Միտ բանին պարզ է թէ հրէական լոպիները Հայոց դէմ զրգռելու կը ճգնի։

Սակայն զլուխ զործոց զրութիւնը կը պատկանի Եըլմազ Էօզթունայի որ «Մեր չուրջը խնդիրներ կան» խորագրով իւրայատուկ կերպով կը վերլուծէ ցեղասպանութիւնը։ «Ըսելը անդամ աւելորդ է, կը զրէ, հայրենիքը պաշտպանելու համար պետութիւնը Հայերը աքսորեց։ Անոնք, կը չարունակէ, հարիւրներով թրքական եւ քրտական զիւղեր մտան, տասնեակ – հազարներով քաղաքացիներ սպաննեցին։ Մենք ի՞նչ ըրինք» կ'եզրակացնէ «Թիւրքիյէ»ի խմբագիրը, «խիստ կլիմայ ունեցող վայրերէն զանոնք կայսրութեան հաճելի վայրերը փոխադրեցինք, ո՞վ կրնար երեւակայել որ ատոր նահանջները մեզմէ պիտի անջատուէին» (11)։

«Օսմանեան եւ Հանրապետական Թուրքիոյ մէջ Արեւմուտքի մէկ եղածին նման ե՞րբ ցեղի, կրօնքի եւ զաւանանքի խնդիր տեղի ունեցած է հարց կուտայ Էօզթունա, որ 1915–ին ալ այսպիսի բան մը պատահած ըլլայ»։ Էօզթունան չենք կրնար մեղադրել։ Վստահ ենք որ Թրքական վարժարաններու զասագիրքերէրն զատ որեւէ հատոր տեսնելու առիթ չէ ունեցած (թէեւ կը զրէ թէ եւրոպական մշակոյթին լաւ ծանօթ է)։ Եթէ անցեալին անտեղեակ է այդ պատճառաւ, զարմանալի չէ՞ որ (1955, Սեպտեմբեր 6 / 7) չէ խմացած։

***

Մենք Թրքական մամուլէն համառօտաբար քաղուածքներ ներկայացուցինք։ Ինչպէս կը տեսնուի «Հայկական ցեղասպանութեան» հանդէպ Թուրք լրագրողներու վերաբերումը հասարակ յայտարար մը ունի։ «Կառավարութիւնը ինքնապաշտպանութեան համար այդ միջոցին զիմած է, կանխամտածում չկայ»։ Բայց հոս կայ բացառապէս կարեւոր պարագայ մը թէ հակառակ այս պնդումին, լրագրողներուն մօտ որեւէ տարակոյս չկայ ճշմարտութիւնը խոստովանելու։ Իրենց միակ մտահոգութիւնը զանգուածը խաբել է։ Նոյն զիրքորոշումը զուցէ ոչ միայն հետեւութեան զիակներ։ Արդեօք բացայայտ ճշմարտութիւնը ընդունելով, առեւտրական հարցերու

ՊԱՂՏԱՏԻ ՆՈՐ ՀԱՐՈՒՍՏՆԵՐՆ ՈՒ ՆՈՐ ԱՂՔԱՏՆԵՐԸ

Հակառակ որ միջազգային լրատուները այլեւս զրեթէ չեն իսկ յիշեր, Պաղտատի ժողովուրդը կը շարունակէ կրել շրջափակումին ծանրածանր հետեւանքները, ամէն օր քիչ մը եւս խրելով թշուառութեան մէջ։ «Լիպերասիոն»ի (Յունուար 7) թղթակիցը Տ. Ֆրանսուա այդ հետեւանքներուն առաւել զգալի վայրը կը նկատէ մանկական հիւանդանոցը որ կը կրէ երկրին մեծատէր նախագահին անունը։ Կը պակսին միջոցները. փժիշկները մեծ դժուարութեամբ կը յաջողին տրամադրելի ամենապարզ դեղերով բուժումներ կատարել։ Մեծ է ափսոսանքը նաեւ այն պատճառով որ շրջափակումէն առաջ իրաք առողջապահութեան մարզին մէջ շրջանին օրինակելի երկիրն էր։ Վերջերս, ՄԱԿ–ի թիւ 986 բանաձեւով շրջափակումէ մը թեթեւցաւ քիչ մը, քանի արտօնուեցաւ որ իրաք արտօնեալ քանակութեամբ քարիւղ արտածէ, փոխարէնը աննզեղէն ու դեղօրայք գնելու պայմանով։ Այդ կարգադրութեան ներկայիս կարելի կ'ըլլայ անթիսիոթիքներ գնել։

Միջոցներու բացակայութիւնը անկարելի կը դարձնէ ենթակառոյցներու խնամքն ալ։ Ելեկտրականութեան ցանցը հազիւ կրնայ լուսաւորել քաղաքները, ջրատարներէ արտահոսած քանակութիւնը համամարակի մնայուն սպառնալիք կը նկատուի, քարիւղի կառոյցները, գործարանները, խողովակաշարները լուրջ նորոգութեան կարօտ են։ Ջեռնարկութիւնները չեն կրնար աշխատիլ որովհետեւ նախնական չունին, ոչ ալ պահեստի կոտորներ։ Անգործութիւնը անձկութիւնները կատարել։ Մեծ է ափսոսանքը նաեւ այն պատճառով որ շրջափակումէն առաջ իրաք առողջապահութեան մարզին մէջ շրջանին օրինակելի երկիրն էր։ Վերջերս, ՄԱԿ–ի թիւ 986 բանաձեւով շրջափակումէ մը թեթեւցաւ քիչ մը, քանի արտօնուեցաւ որ իրաք արտօնեալ քանակութեամբ քարիւղ արտածէ, փոխարէնը աննզեղէն ու դեղօրայք գնելու պայմանով։ Այդ կարգադրութեան ներկայիս կարելի կ'ըլլայ անթիսիոթիքներ գնել։

Միջոցներու բացակայութիւնը անկարելի կը դարձնէ ենթակառոյցներու խնամքն ալ։ Ելեկտրականութեան ցանցը հազիւ կրնայ լուսաւորել քաղաքները, ջրատարներէ արտահոսած քանակութիւնը համամարակի մնայուն սպառնալիք կը նկատուի, քարիւղի կառոյցները, գործարանները, խողովակաշարները լուրջ նորոգութեան կարօտ են։ Ջեռնարկութիւնները չեն կրնար աշխատիլ որովհետեւ նախնական չունին, ոչ ալ պահեստի կոտորներ։ Անգործութիւնը անձկութիւնները կատարել։ Մեծ է ափսոսանքը նաեւ այն պատճառով որ

Յաջորդ համարին մէջ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԼԷԼԷՍԻ ՄԷՋ

Ա.Մ.Ը.Մ.Ի ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ 23–ՐԴ ՄԱՐԶԱԽԱՂԵՐՈՒ ՓԱԿՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍԻՈՒԹԻՒՆԸ

Լոս–Անճելըսի Պըրմինկհամ Հայ Սքուլի մարզադաշտին վրայ, Յուլիս 5–ին տեղի ունեցած է Հ.Մ.Ը.Մ.–ի Նաւասարդեան 23–րդ մարզախաղերու փակման հանդիսութիւնը, որուն ներկայ եղած են աւելի քան 10 հազար հանդիսականներ, որոնց կարգին՝ թեմին առաջնորդը Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան, Հայաստանի աւագ հիւպատոս Ամէն Մելքոնեան, մարզախաղերու պատուոյ նախագահ Տէր եւ Տիկին Տիգրան եւ Զարուհի Տէր – Ղազարեան։ Դրօշակի արարողութենէն առք տեղի ունեցած է աւանդական տողանցքը, նուագախումբի ընկերակցութեամբ։ Տողանցքին մասնակցած են Արեւմտեան – Ամերիկայի Հ.Մ.Ը.Մ.–ի 16 մասնաճիւղերու վարչական կազմերը, յանձնախումբերը, սկաուտական եւ մարզական խումբերը, ինչպէս նաեւ հիւր շրջաններու՝ Ֆրանսայի, Գանատայի եւ Արժանթինի Հ.Մ.Ը.Մ.–ի մարզական խումբերը։ Խօսք առած է Հ.Մ.Ը.Մ.–ի Շրջ. Վարչութեան ատենապետ Մհերը Դաւիթեան, նշելով որ մարզախաղերու պատուոյ նախագահ Տէր եւ Տիկին Տիգրան եւ Զարուհի Տէր – Ղազարեան իրենց ամբողջ ունեցուածքը կտակած են Հայ ազգին, մեծ բաժին վերապահելով Հ.Մ.Ը.Մ.–ի Արեւմտեան շրջանին։ Խօսք առած են նաեւ Առաջնորդն ու աւագ հիւպատոսը։ Կատարուած է յաղթանակի գաժակներու յանձնումը։ Գեղարուեստական բաժինն հանդէս եկած է Երգչուհի Նունէ Եսայեան (Երեւանէն)։

***

ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ Հ.Մ.Ը.Մ.–ԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Հոլիվուտի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ մէջ, Յուլիս 1–ին, թեմին առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան հանդիսութիւն մը ունեցած է նաւասարդեան խաղերուն մասնակցելու համար Լոս – Անճելըսի ժամանած Ֆրանսայի, Գանատայի եւ Արժանթինի Հ.Մ.Ը.Մ.–ի մարզական խումբերու հետ։ Բարի գալուստի խօսք արտասանած է Վազգէն Քհնյ. Աթմաճեան։ Առաջնորդը բացատրութիւններ տուած է Արեւմտեան թեմի եկեղեցիներուն եւ դպրոցներուն գործունէութեան մասին։ Ապա, հիւրերը այցելած են բակից Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս ազգային վարժարանը։

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՏԿԱՑՈՒԱԾ ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Հոլիվուտի «Սողանալեան» սրահին մէջ, Յունիս 20–ին, տեղի ունեցած է հայկական ցեղասպանութեան յատկացուած միօրեայ հանդիպում մը, որուն նպատակը եղած է հայկական ցեղասպանութեան նիւթին մասին յաւելեալ տեղեկութիւններ փոխանցել հանրութեան։ Զեկուցումներով հանդէս եկած են Հայ Դատի Յանձնախումբի անդամ Սթիւ Տէյէեան, Փոքրթէնհալ համալսարանէն տոքթոր՝ Կրկոր Կէօքճեան, տոքթոր Ռուբինա Փիրումեան, Օրէկընի հայ դատի յանձնախումբի ատենապետ Սերոբ Նէնճեան, վրոփ. Լեւոն Մարաշլեան, Ռիչըրտ Քլոյեան եւ Արեւմտեան Ամերիկայի Հայ Դատի դրասենեակի վարիչ Վիգէն Սոնենց – Փափազեան։

***

ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԱՍՈՐԻ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ՀԵՏ

Արեւմտեան Ամերիկայի թեմի առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան, ընկերակցութեամբ Գրիգոր Վրդ. Զիլֆճեանի, Յունիս 29–ին այցելած է Ասորի Ուղղափառ քոյր եկեղեցւոյ Արեւմտեան Ամերիկայի առաջնորդ Էօժէն Արք. Գափլանին։ Խօսակցութեան նիւթ եղած են երկու եկեղեցիներու փոխ – յարաբերութիւնները, որոնք պատմութեան ընթացքին միշտ եղած են սերտ եւ եղբայրական։

Յուլիս 2–ին, ասորի առաջնորդը փոխադարձ այցելութիւն մը տուած է Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանին, Ազգային Առաջնորդարանին մէջ։ Խօսուած է երկու եկեղեցիներուն միջեւ գործակցութեան ստեղծման եւ յարաբերութեանց սերտացման մասին։

ԼՐԱՏՈՒ

Գերմանահայ Եւանգելականի

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՏՆՕՐԷՆ Ր. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ՊԷՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

«Ես ժողովուրդի ծառան եմ, եւ այդ ծառայութիւնը ինծի համար կը շարունակէ ըլլալ մեծագոյն պատիւ։ Ուստի եւ կը շարունակեմ իմ աշխատանքը, մինչեւ այն պահը, երբ ժողովուրդը իմ մասիս այլ բան ըսէ»։

Րաֆֆի Յովհաննէսեան
Երեւան, Հոկտեմբեր 1992

«Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի նպատակն է, հայ ազգի հնարաւորութիւններու ու կարողութիւններու համախումբ գործադրութեամբ օգնել Հայաստանի վերաշինման ու զօրացման եւ օժանդակել Հայաստանի անտեսութեան կայունացման։

1992 Մայիս 18–ի հրամանագրով, Հայաստանի Հանրապետութեան Առաջին Նախագահը հաստատած է, «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի հոգաբարձուներու խորհուրդը ընդունած է յայտարարութիւն մը ուր կ'ըսուի թէ հիմնադրամին կազմակերպումը պէտք չէ նըկատել որպէս պարզ հանգանակութիւն կամ բարեգործութիւն, այլ ազգային կարեւոր տուրք, քաղաքական պարտք՝ Հայոց անկախ հանրապետութեան հայ ազգին հանդէպ։

Հիմնադրամի գործադիր վարչութեան տնօրէնի աթոռը թափուր մնացած էր այս տարուան Փետրուարի սկիզբէն, երբ ընդունուեցաւ Տիկին Մանուշակ Պետրոսեանի հրաժարականը։

Ապրիլ 23–ին Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրական դատարանի նախագահ «Հայաստան» Համահայկական հիմնադրամի հոգաբարձուներու խորհուրդի փոխ – նախագահ Պր. Գագիկ Ցարուքեանեանը, ներկայութեամբ հիմնադրամի վերատուչիչ յանձնաժողովի անդամ Պր. Վահէ Ձագմատարեանի (Ֆրանսա), ներկայացուց հիմնադրամի գործադիր վարչութեան տնօրէնի պաշտօնակատար Պր. Րաֆֆի Յովհաննէսեանը։

Հայաստանի Երրորդ Հանրապետութեան Առաջին Արտաքին նախարար, Ռազմավարական եւ ազգային հետաքրքրութիւններու հայկական կեդրոնի ղեկավար եւ ՀՀ Տեղեկատուութեան ու Գրահրատարակչութեան վարչութեան նախկին պետ Պր. Րաֆֆի Յովհաննէսեանը տնօրէնի պաշտօնակատար նշանակուեցաւ հիմնադրամի հոգաբարձուներու խորհուրդի նախագահութեան որոշումով։ Նոյն որոշումով, փոխ – տնօրէնի պաշտօնակատար է Սամուէլ Ենգոյեանը։

Յուլիս 5, Պէրլին ժամանեց Պր. Րաֆֆի Յովհաննէսեան ընկերակցութեամբ՝ ՀՀ Պոնի դեսպան Պր. Աշոտ Ոսկանեանի եւ Գերմանիոյ հիմնադրամի նախագահ Պէրլինաբնակ Պր. Ստեփան Թաշճեանի, խորհրդակցելու եւ ներկայացնելու հիմնադրամի հոգաբարձուներու խորհուրդի դումարած վերջին նիստի արդիւնքները Պէրլինի Հայ համայնքի անդամներուն։

Երեկոյեան ժամը 19–ին «Հայ Տան» մէջ, ուր ներկայ էին հաւիւ 60 հոգի, Պէրլինի համայնքի վարչութեան կողմէ Պր. Վարդգէս Ալեանաքի բացման խօսքէն ետք, Հայաստանի դեսպան Պր. Աշոտ Ոսկանեան մանրամասնութիւններ եւ մեկնաբանութիւններ տուաւ Պր. Յովհաննէսեանի չրջապտոյտ հանդիպումներուն եւ խօսակցութիւններուն մասին Գերմանիոյ զանազան քաղաքներու մէջ եւ ներկայացուց ներկաներուն օրուան հիւրին անցեալի եւ ներկայ գործունէութիւնը։

Օրուան հիւրը քացատրեց իր ղեկավարած հիմնադրամի նպատակը եւ ըսաւ՝ մեր ծրագիրները հետեւեալներ են, հինաբարական – Հայաստանի եւ Ղարաբաղի մէջ երկու ճամբաններու հինութիւն։ Ա– ղէտի գօտիի մէջ, Սպիտակի – Գիւմրիի եւ Վանաձորի մէջ պատրաստել քնակարաններ, դպրոցներ եւ հիւանդանոցներ։ Ղարաբաղի պատերազմի զոհերու որբերու նիւթական օգնութիւն։ Եւ ամէն Հայ իր Ազգային Տուրքը պէտք է տայ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամին՝ գործնականօրէն փաստելով իր մասնակցութիւնը Հայաստանի, Արցախի եւ Հայութեան խնդիրներու լուծման տեսակէտով, Պր. Րաֆֆի Յովհաննէսեանը հաստատացուց թէ հիմնադրամին ոչ մէկ մասնիկը կը վատնուի եւ բոլոր հաշիւները քննութեան տակ են։ Իսկ. Պր. Ս. Թաշճեան դեմատներին ներկաներու բացատրեց Գերմանիոյ մասնաճիւղի գործունէութիւնը Ղարաբաղի մէջ եւ ներկաներուն ցոյց տուաւ պատահին վրայ իրագործուած աշխատանքներէն մաս մը։

Բոլոր հարցումներուն երիտասարդ տնօրէնը պատասխանեց յստակօրէն եւ փաստով ու չնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց որոնք ներկայ գտնուեցան այս օրուան հանդիպումին։

Պր. Րաֆֆի Յովհաննէսեանի ղեկավարած «Ռազմական եւ ազգային հետաքրքրութիւններու հայկ. կեդրոնը» Հայաստանի մէջ կ'աշխատի հետեւեալ ուղղութիւններով.

Ա. – Հայբենիքի քաղաքական կայունութեանը, տնտեսական բարգաւաճմանը եւ աշխարհաքաղաքական ապահովութեան նպաստող համահայկական ռազմավարութեան մշակում։

Բ. – Հայաստանի իշխանութիւններուն քաղաքականութիւն վարելու խորհուրդներ՝ երկրի անմիջական եւ ապագայ հիմնահարցերու վերաբերեալ։

Գ. – Ազգային միասնութեան ստեղծում եւ արդիւնաւէտ, հաւասարազօր ու ներգաշնակ կապերու հաստատում Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ։

ՀԱՄՕ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Գերմանիա, Յուլիս

Անշուշտ այս միակ փաստը չէ· յիշենք նաեւ Խարբերդի ամերիկեան հիւպատոս Լեսլիի տեղեկագիրը որ *La Province de la mort* խորագրով Բաճի մը տարի առաջ լոյս տեսաւ։ Դեռ կրնանք բազմաթիւ կարեւոր վկայութիւններ նշել։

(6) Տե՛ս. Henry Morgenthau, *Secrets of the Bosphorus* (1913-1916), London, 1918.

(7) *Mémoires de l'Ambassadeur Morgenthau*, Paris 1919.

(8) Տե՛ս. «*Մխիթար*»ի եւ «*Հիւրիւթ*»ի 1996 Օգոստոս 4–5–ի թիւերը։

(9) Տե՛ս. «*Ենի Եիւղըլ*», 1998 Յունիս 14։

(10) «*Ձամհուրիյէթ*», 1998 Յունիս 5։

(11) Տե՛ս. «*Թիւրքիյէ*», 1998 Յունիս 14։

(12) Տե՛ս. «*Լը Մոնտ*», 1998 Յունիս 14–15։

մէջ չանթաժ ընելով (12) կարելի՞ է պատմութեան իսկական պատահարները չըրջել։ Եթէ այդպէս կը կարծեն Թուրք լրագրողները, կը նշանակէ թէ Յայտմի քաղաքականութիւնը որդեգրած են, բայց որ ի վերջոյ իր ամբողջ ճշմարտութեամբ պիտի ցցուի իրենց իսկ ժողովուրդին առջեւ, ինչպէս որ այսօր արաբ աշխարհին արդէն ծանօթ է։

Ա. Պ.

(1) «Le Monde», 26/27 *Avril*, *N*° 16.562.

(2) Տե՛ս. «*Հիւրրիյէթ*»ի Մայիս 29–ի թիւը։

(3) Dr. J. Lepsius, *Deutschland und Armenien*, Potsdam, 1919, p. 66.

(4) Տե՛ս. «*Սապահ*»ի Մայիս 29–ի թիւը։

(5) Տե՛ս. A. Beylerian, *Les Grandes puissances, l'Empire ottoman et les Arméniens dans les archives françaises* (1914-1918), Paris, Publications de la Sorbonne, 1983, p. LVI.

(Շար. Ա. էջէն)

մը տապալած է, զարնուելով հոն կանգնած ինքնաշարժներու։ Կին մը մահացած է, 30 հոգի եւ վարորդը վիրաւորուած։ Երեքին վիճակը ծանր է։ Վնասուած են հոն գտնուղ վեց ինքնաշարժներ։

***

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՑՑԸ ԼՈՌիի ՄԱՐԶԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան այցելած է Շիրակի մարզ ապա կէսօրէն ետք ալ Լոռիի մարզը։ Սպիտակի մէջ ան հետաքրքրուած է չինարարական աշխատանքներով եւ Ս. Յարութիւն եկեղեցիին կառուցումով։ Վանաձորի այցը ղուգպիպած է Տարօն թաղամասին մէջ չորս բնակարանամուտին։ Նախագահը հիւրընկալուած է անոնց յարկին տակ։ Ապա հետաքրքրուած է վնասուած չէնքերու նորոգութեան ծրագիրներով։

***

ՊԱՏԱՆԻ ՀԱՑ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ՑԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Մոսկուա տեղի ունեցող համաշխարհային պատանեկան խաղերուն Հայաստանի առաջին մետալները ապահոված են ըմբիշներ Արմէն Անտոնեան (42 քկ.) եւ Արմէն Վարդանեան (57 քկ.), որոնք միայն ասպարեզի խաղերուն պարտութիւն կրած են եւ արժանացած արծաթէ մետալի։ Անոնցմէ մէկուն մրցակիցն էր Արտաշէս Զաքարեան որ կը ներկայացնէր Ռուսաստանը։ Ցունահոմէական ոճի այլ երկու ըմբիշներ ալ՝ Սերոբ Մուրադեան (95 քկ.) եւ Սահակ Ցովհաննիսեան (45 քկ.) որակուած էին ասպարտականներուն։ Անոնցմէ առաջինը ըստիպուեցաւ դադրեցնել արծաթով մինչ Ս. Ցովհաննիսեան խլեց ոսկի մետալը։ Առաջին հաշուարկով մը, Հայաստան 1 ոսկի եւ երեք արծաթ մետալով Ռուսաստանի յետին կը գրաւէր Բ. դիրքը։ Մարզական այլ ոճերու մէջ Հայաստան ներկայ է նաեւ բազմաթիւ մարզիկներով։ Ցաջող ելոյթներ ունեցած են աթլէթիզմի, թէնիսի, մարմնամարզութեան, սամփոյի մրցումներուն մասնակցող հայ պատանիները, որոնցմէ ոմանք յաւակնութիւն ունին մետալներ խլելու։ Ամէնէն ձախորդները եղած են լողորդները։

***

ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

Ռ. Քոչարեանի Ցուլիս 13-ի հրամանագրով Կասիա Աբգարեան նշանակուած է ՀՀ նախագահի խորհրդական։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՀՍՏ «ՄԻԼԼԻՅԷԹ» թուրք օրաթերթի Ցուլիս 16-ի թիւին մէջ Թոլկա Շարդանի ստորագրած թղթակցութեան, ՓՔՔ-ի բարձրաստիճան վարիչները ուղղակի կամ անուղղակի բանակցութիւններ կը վարեն Ռուսաստանի եւ Հայաստանի պետական լիազօր անձնաւորութիւններու հետ։ Այս կէտին կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ Ապահովութեան Տնօրէնութեան ՓՔՔ-ի վերաբերող տեղեկագիրը, որու հեղինակները կը պնդեն թէ Ա. Ջօճալան կը ջանայ ռազմավարական խարիսխ մը հաստատել Հայաստան եւ իր հրահանգով է որ բանակցութիւններ կը տարուին այդ առընչութեամբ։ Ջօճալան կ'ուզէ որ Հայաստան դիւղ մը տրամադրէ ՓՔՔ-ի, հոն կրթական, առողջապահական եւ մշակութային գործունէութիւններ սկսի տարուին, յետագային ալ այդ գիւղը ՓՔՔ-ի Կովկասի գործունէութեան համակարգումի խարիսխը պիտի ըլլայ։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Նախարարաց Խորհուրդի հերթական նիստին (Ցուլիս 15) մարզական եւ երիտասարդութեան ճիւղի համայնավար նախարարուհին՝ Մարի-Ժորժ Պիւֆէ մեծ խանդավառութեամբ արտայայտուած է Փութպոլի Բաժակի տեղծած խանդավառութեան մասին, չեշտելով թէ նման բան չէր տեսնուած Ազատագրումէն ի վեր։ Նախարարապետ Ժոսփէն անմիջապէս պէմոլ մը զրած է, առարկելով թէ հարկ է չափ մը դնել, նման բաղդատութիւններ չընել, ի վերջոյ միայն մարզական դէպք մըն է։

ՍՈՒՐԻՈՑ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Ասատ Փարիզ ժամանեց ուր կը կատարէ պետական մակարդակի այցելութիւն մը, որ բաւական քանավէճի ալ դուռ բացած է, քանի ահաբեկիչ երկրի մը պետը կը նկատուի։ Ասատի առաջին պաշտօնական այցելութիւնն է արեւմտեան երկիր մը 22 տարիէ ի վեր։ Ֆրանսայի զօրակցութիւնը կ'ուզէ ձեռք ձգել Մերձաւոր-Արեւելքի բարդ կացութեան մէջ։

ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ուժերու 22 զինուորներ եւ քաղաքացիներ սպանուած են Ցուլիս 14-ին, բախումներու ընթացքին ՓՔՔ-ի անջատողական տարրերուն հետ։ Բուռն կռիւները չորս ժամ տեւած են։ Բախումները տեղի ունեցած են Հաքքեարիի գաւառը, գոհերու մէջ եօթը «գիւղի պաշտպաններ» կան, որոնք Թրքամէտ քիւրտ քաղաքացիներ են, զինուած Թուրք բանակին կողմէ։

ԱՄԻՆ փառատօնին, «Հարաւի Հանդիսումներու» չարքին, Ցուլիս 16-ին, Մանիկ Գրիգորեան ներկայացուցած է հայերէն երգացանկ մը։ Իրեն համար Լիպերասիոն (Ցուլիս 15) կը գրէ թէ պահապանն է սպառնալիքի տակ գտնուող մշակոյթի մը։ Դեռ կ'աւելցնէ որ ամանդր կը պահէ երեքհազարամեայ մշակոյթի մը, վերապրած իր հողերուն վրայ ընդդէմ «արշաւանքներու, կայսրութեանց եւ միապետութեանց հաստատման եւ ցեղասպանութեանց»։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ երկու մեծագոյն օրաթերթերու համաձայն Փութպոլի համաշխարհային Բաժակի մրցումները խարդախուած էին եւ քանի մը մրցումներ ալ նախապէս կարգադրուած։ Օրինակ, կը գրէ «24 Ժամայ» Պրազիլցիները ասպրտականը խաղացին թագի մը խումբին նման որովհետեւ գիտէին որ «այս անգամ պէտք չէ ախոյեան ըլլային»։

ՄԱՔ ՏՈՆԱԼՏՆԵՐՈՒ (արագ ճաշերու ամերիկեան ճաշարանները) հայրը՝ Տիք Մք Տոնալտ մեռած է 89 տարեկանին։ Ինք է որ այս գրութիւնը հաստատած էր 1940-ին, առաջին ճաշարան մը բանալով Սան Պերնարտինօ (Գալիֆորնիա) որ մեծ յաջողութիւն արձանագրած էր անմիջապէս։ Տարիներու երկայնքին անոնք ճաշ են աշխարհի ամէն կողմը արտադրելով «ամերիկեան քաղաքակրթութեան» խորհրդանիշը Գոգա-Գոլային հետ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ մէջ, մասնաւորաբար՝ Պէրլինի, նոր լեզու մը ծնունդ առած է՝ fauտէրգաննա որ միացումն է գերմաներէն fauտըրվելշ և թրքերէն թարգման բառերուն։ Այս լեզուին հեղինակները են գաղթած Թուրքերը (աւելի քան երկու միլիոն) որոնք իրենց խօսած ատենը կը խառնեն երկու լեզուները եւ ի վերջոյ ստեղծած են ա լա թուրքա գերմաներէն մը, Պէրլինն ալ գարձած է «Պիւրիւլին», մեթրոյի կարդ մը կայանները անուններն ալ վերամկրտուած են, այսպէս՝ գերմաներէն «կէդունտպրիւնըն» (Աղբիւրը որ կը գարմանէ) եղած է Քէսիքպուրուն (կտրուած քիթ), «Քայզըր տամ» վերածուած է Թրքերէն Քայսերիտամ, ոգեկոչելով ոչ գերման կայսրը (քայզէր) այլ Թրքական Քայսէրի (Կեսարիա) քաղաքը, եւլն., եւլն.։

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Գուլումեան ընտանիքը հոգեհանգըստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Ցուլիս 19-ին, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, իրենց սիրեցեալ եւ անմոռանալի մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԹԱԳՈՒՀԻ ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ-Ի

մահուան Ա. տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՒԱՔ

(Ազգային, կաթողիկէ, Աւետարանական եւ Սեփական)

ՑՈՒԼԻՍ 29 – ՕԳՈՍՏՈՍ 2, 1999

1983-ին Մոնրէալի մէջ ծնունդ առած եւ տարիներու ընթացքին աշխարհի տարբեր երկիրներու մէջ կայացած Եգիպտահայ սպորտային վարժարաններու նախկին աշակերտներու հաւաքները այլեւս աւանդութիւն դարձած են։ Հաճոյքով կը յայտարարենք, թէ Ցուլիս 29 – Օգոստոս 2 1999-ին, առաջին անգամ ըլլալով Եգիպտոսի ԲՈԼՈՐ հայ վարժարաններու համաշխարհային հաւաքը տեղի պիտի ունենայ Մոնրէալի մէջ, նախաձեռնութեամբ Մոնրէալի Եգիպտահայերու Ընկերակցութեան։

Այս քացառիկ հաւաքին մասնակցելու, նաեւ մանրամասնութիւններէն տեղեակ մնալու համար, կը խնդրենք զոլոր նախկին աշակերտներէն, որ անմիջապէս ուղարկեն հետեւեալ տեղեկութիւնները՝

Name, Surname (married and maiden)
School attended / Date attended
Address / Phone / Fax / E-mail

Հասցէ՝ –
World Reunion of Armenian Schools of Egypt
P.O.Box 216 Cartierville
St-Laurent, Quebec, Canada H4R 2V8
Fax: (514)336-7361
E-mail: marodik@total.net

Կազմակերպիչ Մարմին
ԵՐԱՆ ՉԼԼԻՔԵԱՆ Ատենադպիր
ԿԱՐՕ ՆՇԱՆԵԱՆ Ատենապետ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Colonie de vacances de Bellefontaine séjour Août 1998

Nous invitons tous les parents à inscrire leurs enfants pour le séjour du mois d'août à Bellefontaine auprès de la section la plus proche de leur domicile ou en téléphonant au siège social au 01 48 24 46 57

Une fête champêtre sera organisée le dimanche 9 août.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Ցուլիս 19, վաղդավառ է, Պայծառակերպութիւն Տեառն Մեղոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը 8·30-ին։
Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին։
Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։

Երկուշաբթի, Ցուլիս 20, Բ. օր վարդավառի։ Ցիշատակ Մեռելոց։

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց։

Ս. ՑԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Ցուլիս 19, տօն է ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Ցակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատւիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն – Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի, Ցուլիս 20, Մեռելոց։
Ժամը 11-ին Հոգեհանգիստ։

PARIS - EREVAN - PARIS
à partir de
3250 F
Renseignements & inscriptions :
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.
Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, Հոկտեմբեր վերջի Միւօրեայ դպրոցին։

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասընթաց։

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ-ֆու։

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՑԻԼԵԱՆԻՆ

Հեռաձայն՝ –
01 – 39 – 83 – 71 – 19
ժամը 20-էն յետոյ։

կամ՝

ՆԱՋԵԼԻ ՑՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 18-19
SAMEDI - DIMANCHE
18-19 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

73ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·422 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.422

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԻՇՏ ԿԸ ԾԵԾՈՒԻ ՊՈԼՍՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Մարմարա հետեւեալ արձագանգը կու տայ «Աքսիոն» շաբաթաթերթի յօդուածին: Շաբաթաթերթը իր վերջին թիւին մէջ չորս էջ նուիրած էր պատրիարքական ընտրութեան հարցին «Հայ հասկացողութիւնը ընտրական յուզումի մէջ» խորագրին տակ: Թերթին աշխատակիցը եասին եաղուբ տեսակցութիւն ունեցած է Մեսրոպ Արք·ի եւ տոքթ· Արամ Ֆընտըճի հետ:

*
**

*Պատրիարքարանի պատմութեան ու վերջին եղելութիւններու մասին տեղեկութիւններ հաղորդելէ վերջ, Թղթակիցը կը փոխանցէ Մեսրոպ Արք·ի բացատրութիւնները չորս նուիրապետական աթոռներու մասին, ապա կ'անցնի կուսակալութեան կողմէ Մեսրոպ Արք·ի փոխանորդութեան դէմ կատարուած ադարկութեան ու կը նշէ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոսի տեսակէտները կուսակալութեան այդ հրահանգին առընչութեամբ: Ըստ Թղթակցին, Մեսրոպ Արք· կը յայտնէ որ մեր եկեղեցին կը կառավարուի Ս. Աթոռանէն ներշնչուած որոշ օրէնքներով, սակայն փոխարէն չկայ օրէնք մը, ըստ որու փոխանորդ պէտք է ընտրուի ամէնէն տարեց եկեղեցականը: Այստեղ անդամ մը եւս կը խօսուի փրոֆ· Հաթէմի տեղեկագրին մասին եւ դիտել կը տրուի որ Մեսրոպ Արք· դանազան տեղեր դիմում կատարած է բողոքելու համայն կուսակալութեան հրահանգին դէմ:

Թղթակիցը կը փոխանցէ նաեւ տոքթ· Արամ Ֆընտըքի տեսակէտները: Տոքթ· Ֆընտըք կը նշէ որ հայ ժողովուրդին համար մեծ բարիք մը ըրած էր Ֆաթիհ, երբ հիմնած էր Պատրիարքարանը: Օսմանեան շրջանին, բացի քանի մը բացառիկ շրջաններէ, Հայերը ապրեցան առանց ճնշումի եւ Պատրիարքարանն ալ դարձաւ մէկը այն ժառանգութիւններէն, որոնք պատմութեան գնացքին մէջ Օսմանեան պետութենէն փոխանցուեցան Թուրքիոյ Հանրապետութեան: 500 տարուան ընթացքին 83 պատրիարքներ բազմեցան այս գահուն վրայ եւ հիմա նոր Պատրիարքի մը ընտրութիւնը օրակարգի վրայ կը գտնուի: Տոքթ· Ֆընտըք կը պաշտպանէ այն տեսակէտը թէ Մեսրոպ Արք· պէտք է շարժի կառավարութենէն եկած հրահանգներու գծով: Կանոններու համաձայն, Պատրիարքի թեկնածուն պէտք է լրացուցած ըլլայ 35 տարեկանը, քրքահպատակ ըլլայ ու պէտք է չհասած ըլլայ պետութեան վատահութիւնը: «Ես Մեսրոպ Արք·ի նկատմամբ յարգանք ունիմ եւ նիմ, բայց աւելի մեծ յարգանք ունիմ եկեղեցի թեկնածուին, Շահան Արք·ի նկատմամբ: Բացէ ի բաց Շահան Արք·ին կողքին կանգնած եմ: Բայց եթէ վաղը Մեսրոպ Արք· ընտրուի, պէտք է պնդայ որ անոր կողքին կը կանգնիմ նոյն յարգանքով», կ'ըսէ տոքթ· Արամ Ֆընտըք:

Յօդուածի վերջաւորութեան դրամական եկամուտներու ու աղբիւրներու հարց մըն ալ օրակարգի կը բերուի Թղթակիցին կողմէ: Այստեղ կը յիշուին էթիէն Մահտեսեանի քանի մը վերլուծումները, ըստ որոնց կարգ մը մարդիկ կրնան թերեւս հարց տալ թէ եկամուտի ի՞նչպիսի աղբիւրներ կամ կոնքեր կրնան գոյութիւն ունենալ Պատրիարքարանի չուրջ մըղուած դաւադրարախօսական հակամարտութիւններու մէջ: Բայց Մեսրոպ Արք· ըստ երեւոյթին չի բաժներ այս տեսակէտը եւ կը յայտնէ թէ Պատրիարքարանը կալուած կամ եկամուտ չունի, ժողովուրդին նուիրատուութիւններով կանգուն կը մնայ, իսկ միւս կալուածներով ու եկամուտներով մեր հանրային մարմիններն են որոնք կը զբաղին: Իսկ հոն ուր համայնք չէ մնացած, կարգ մը կալուածներ այդ շրջաններուն մէջ բնական քանի մը մարդոց ձեռքը անցած են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ս· ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԻ Ս· Պետրոս և Պօղոս մայր տաճարին մէջ, Յուլիս 17–ին, կը կատարուէր Ռուսաստանի վերջին ցարին, Նիկոլա Բ·ի եւ իր ընտանիքին վերջնական թաղումը: Ներկայ կ'ըլլար եւցին հակառակ Դումայի համայնավար երեսփոխաններու բողոքին: Հարցը հոն է որ առարկութիւնները ալ կան դիակնեղու հարազատութեան մասին: Ոչ մէկ ձեւով փաստուած է որ Էկատերինբուրգէն բերուած ոսկորները Նիկոլա Բ·ի ոսկորներն ըլլան: Ա–Տէ–Էն–ի քննութիւնները ոչ ոք համոզած են եւ արքայական ընտանիքներու բալամթիւ անդամները մերժած են ներկայ ըլլալ այս թաղումին, ճիշդ այդ պատճառով: Յուլիս 16–ին է որ ինը դագաղներ բերուած են Ս· Պետերսբուրգ: Ասոնք կը պարունակեն ճիւնները Նիկոլա Բ·ի, կնոջը, երեք աղջիկներուն, ինչպէս նաեւ ցարին ժիժլիկին եւ երեք ծառաներուն որոնք զնդակահարուած էին ցարին ընտանիքին հետ: Ռոմանովներու չառաւիղէն վերապրողները դիմաւորած են դագաղները: Ըստ աւանդութեան, պիտի թաղուին մայր տաճարը ուր թաղուած են բոլոր Ռոմանովները:

Շ· ՓԱՍՓՈՒԱ, Ներքին նախկին նախարար (իր անունը կը կրէ դաշտօղնեղու վերաբերող օրէնքը) անակնկալի բերաւ իր կուսակիցներն ու հակառակորդները, յայտարարելով (Լը Մոնտ, Յուլիս 17) որ պէտք է կանոնաւորել թուղթերը բոլոր անոնց որոնք դիմում կատարած են, բայց եթէ յանցագործութիւն մը ըրած են:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ մէջ նոր սպանդ մը կատարուած է Յուլիս 16–ին: 13 հոգի մարթուած են երկրին արեւմտեան շրջանը, Թիարէի մօտ: Իշխանութիւնները խլամապաշտներուն կը վերագրեն այս չարագործութիւնը: Ոչ պետական մամուլը չէր կրցած անդրադառնալ պործադուլի պատճառաւ: Արդարեւ, հրատարակիչները զրկուած էին այն 70 լրագրողներուն, զորս իշխանութիւնները կ'ուզեն արտաքսել Պետական պանդոկէն, ուր ապահով պայմաններ կը վայելեն:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ հեծանիւով, որ է դէպ, այս տարի Իրլանտային ճամբայ ելաւ, բաւական վարկաբեկուեցաւ Ֆէսթինա խումբին դայթակղութեամբ, երբ պարզուեցաւ տոփինկի պատմութիւնը եւ համապատասխան դեղահատներ գտնուեցան, պելժիական սահմանապլուխը, խումբին պատասխանատուներու կառքին մէջ: Այժմ Ֆէսթինայի անօրէնը դիպած է (Յուլիս 17–ին), մարզիչը պաշտօնազրկուած է: Որքան ալ չանք թափուի չարատաւորելու Շրջանը, վնասը գործուած է եւ վատահութիւնն ալ խախտած:

ՋԻՋԻՆԻՈՑ մէջ, 50 հոգի սպաննուած է եւ 15 հոգի ալ վիրաւորած, Յուլիս 14–ին, ապահովութեան ուժերու եւ խլամական դինեալ տարրերու միջեւ պատահած բախումներու ընթացքին:

Ֆ· ՊԵՐՆԱՐԴԻՆԻ, Պուշ–ու–Ռոնի Ընդհ· Խորհուրդի նախագահը, ի վերջոյ տեղի տուաւ եւ հրաժարեցաւ: Պետութեան Խորհուրդն է որ իրեն պարտադրեց այդ հրաժարումը: Պերնարտինի Իսթրի իր թաղապետութեան մէջ վարկեր քուէարկել տուած էր կազմակերպութեան մը զոր կը դեկավարէր եւ այդ դրամը գործածուած էր ոչ հանրային նպատակներու:

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՕՐՈՎ

Ուրիշ որեւէ բարբառ ունի՞ այս բառը, Վարդավառ, այնքան հարազատ եւ հոսուն, Ո՛չ միայն արեւահամ, այլեւ արեւահոտ:

Բառը հպիւռ արտասանուած, կը թուի թէ արեւ կը ծագի չորս դին, ու վարդեր կը փռուին ճամբուդ վրայ:

Դարերն են որ կը խօսին այդ մէկ հատիկ բառին մէջ: Քրիստոնէութիւնը ի դուր փորձեր է այլափոխել անոր իմաստը, վերածելով «Այլակերպութեան»:

Վարդավառը է եւ կը մնայ հեթանոս Հայաստանի խորհրդանշանը, իր նաւասարդեան խաղերով ու երգերով: Իր ջուր – ջրցանով ու վարդերով:

Իր պապաչուն ծիծաղներն ու քրքիջները, զոռում – զոչոմներն անգամ հայկական են, ոչ թէ քրիստոնէական: Վկայ՝ ինչ որ տեղի կ'ունենար Տարօնի մէջ, մինչեւ Համաշխարհային Առաջին պատերազմը:

Ո՛վ որ բախտն ունեցեր է վարդավառը տեսնելու Ս· Կարապետի վանքին մէջ, պիտի խոստովանի թէ լոյս կ'իջնէր հատասցեալին թէ անհատներուն վրայ:

Հազարներ ու հազարներ էին որ կը խլրտէին, կը խայտային, կ'ոստոստէին ուրախաձայն, հայրենի հողը իրենց ոտքերուն տակ, հայրենի իրենց գլխուն վերեւ:

Սուրբ կարապետ բարձրիկ բոլոր ճամբան ունի ոլոր մոլոր, ուր դուռ կ'երթայ շատ ընտաւոր, որ ձիաւոր, որ ոտնաւոր:

Եւ այդ ճիաւորներուն մէջ կ'ըլլային ուխտաւորներ մինչեւ Կովկասէն, նոյնիսկ Ռուսաստանէն, ինչպէս Թուրքիոյ զանազան գաւառներէն:

Աշխարհ մըն էր որ կ'եփէր ինքն իր մէջ: Կ'երդէր ու չարքաշ կեանքի մը ակօսները կը հերկէր Վարդավառ՝ իմաստութեամբ:

... Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ Տարօն աշխարհը փլաւ, ինքն իր արեան մէջ խեղդուեցաւ Վարդավառի օրերուն, սկսելով 1915 Յունիս 27–էն:

Իրականին մէջ, դաւը չատոնց սարքուած էր: Դեռ 1914–ի աշունէն, ինչպէս բոլոր «արեւելեան նահանգներուն» մէջ:

Աբիւնարբու հրէշները յարմարագոյն պատեհութեան կը սպասէին, գործադրելու համար քնաջնջումի ծրագիրը: Թուրքիան տակաւին չէր մասնակցեր պատերազմին: Հազարաւոր հայ երիտասարդներ չալակով քեռ կը կրէին բանակին համար կամ քար կը կոտրէին, իսկ անտէր – անտիրական դիւղերու մէջ քաջարի «Մէհմէմջիք»ները եւ տեղացիները աւարի կուտային եւ՝ տուն–տեղ եւ կին ու աղջիկ:

Հայկական ամէն շրջան իր առանձին պատմութիւնն ունի ահուսարսափի այդ օրերէն: Զարդապատում ինչպէս եւ հերոսապատում:

Տարօնի պարագան մինչեւ այսօր ալ սարսուռ կ'պղէ մանաւանդ անոր համար որ կրնար փրկուիլ ինչպէս Վասպուրականը, եթէ ռուսական բանակը ուզէր: Եթէ ուզէ՛ր:

Քանի մը օրուան խնդիր էր: Ամբողջ ժողովուրդ մը կը հեւար, ակնդէտ կը սպասէր, բաժակը բերնին: Եւ սակայն...

Սովորական Զարդէն աւելի բան մըն էր որ տեղի ունեցաւ: Կատարեալ ողջակէզ:

– «Հետեւեալ օրը, լուսաբացին, Յուլիս 28–ին, Մուշի Հայոց թաղերը չորս կողմէ թնդանօթի կը բռնուին· բոլոր ժողովուրդը ներսը փակուած: Թնդանօթագնդութեան հետ միասնաբար ուր – տասը հազար հրացաններ կ'որոտան անմեղ, անզէն ու ահաբեկ ժողովուրդին վրայ, տուներ կը հրդեհուին, տուներ կը փլին, աղեխարշ վայնասուն ու աղաղակներ բաղմբը կը լեցնեն ու թնդանօթները կ'որոտան...» (Գեղամ Տէր – Կարապետեան)

Աղօտ, անկատար վկայութիւն մըն է այս բաղդատմամբ բուն իրականութեան հետ:

Եւ այս ահաւոր սպանդին հետ, դիմադրութեան, ինքնապաշտպանութեան հոյակապ խոյանքներ, որոնց մասին այնքան հրատարակութիւններ եղած են այս թերթին մէջ:

Ճ.

1947, Վարդավառ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ԼՂՀ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 16 / 17)

ԵԻՐԱԿԻ ԵՒ ԼՈՒՒԻ ԱՑՑԷՆ ԵՏՔ

Նախագահ Ռ· Քոչարեան մամուլի ասուլիսով մը արժեւորած է Շէրակ եւ Լոռի այցը: Ըսած է թէ չինարարութեան մէջ ոգեւորութիւն կը նշմարուի, քանի որ նիւթական յատկացումները կանոնաւոր կերպով կը կատարուին: Նախագահը կարեւոր կը նկատէ քաղաքաշինական նոր գաղափարախօսութիւն մը· քաղաքի կեդրոնէն տնակները պէտք է վերնան: Ան ըսած է որ պետութիւնը 15 – 20 հազար տոլար կը ծախսէ բնակարաններու համար որոնց չուկայի արժէքը 3 – 4 հազար է: Կը նշանակէ որ նոյն միջոցներով կարելի է քանի մը անգամ աւելի արդիւնքի հասնիլ: Ռ· Քոչարեան ըսած է որ խոստումներէն չեղած չէ· վրիպումներ չունի եւ պիտի չունենայ:

*
**

ԼՂՀ Ազգային ժողովի նախագահ Օ· Եսայեան ընդունած է Օ–ԷՍ–Ըի նախագահին անձնական ներկայացուցիչ օդնական Մ· Վումխտալը: Նախագահը չեխ դիւանագետին ներկայացուցած է ԼՂՀ–ի կեցուածքը լուծումի քանակցային ընթացքին նկատմամբ: Անդրադարձած է նաեւ հանրապետութեան ներքին որոշ հարցերու: Մ· Վումխտալ ըսած է որ նաեւ Բաքու գտնուած է եւ ներկայիս ամիս մը պիտի աշխատի Սահակեան, նոյնքան ալ Երեւան:

*
**

Խ· ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԳՈՀ Է ԱԶԳ· ԽՈՂՈՎԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԷՆ

Ազգ· ժողովի նախագահ Խ· Յարութիւնեան Յուլիս 16–ին մամուլի ասուլիսով մը ամփոփած է Խորհրդարանի 7–րդ նստաշրջանի աշխատանքները: Ասուլիսին ներկայ գտնուած են Ազ-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԵՏԱԼԻՆ ՈՒՐԱԽԱՑՆՈՂ ԵՐԵՍԸ ԲԱՑԱ ՆԱԵԻ ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐ

Ուղղագրութեան հարցին մէջ ճիշդ է որ միջոցը լեցնողը սխալին տեւականացումին ձգտողներու աղմուկն է: Մահուան սպառնալիքին առջեւ գոնուողներու խուճապին կը նմանի իրենց, երբ ոչ մէկ չօշափելի տուեալ կայ նման բարդառնալիք տեսնելու: կարելի է նոյնիսկ պնդել որ նիւթը «հարց» նկատել իսկ ճիշդ բնորոշում չէ, քանի որ ոչ վիճաբկում կայ, ոչ վիճաբկումի հասարակաց դեմքն. այլ՝ մենախօսութիւններ, մենախօսողներ: Հոս ալ դիրքերու բաշխումը չատ անհաւասար է. գրեթէ ընդհանուր է ոգի ի բուն սխալին, այլանդակումին զօրակից կեցուածքը: Կայ փոքր խումբ մըն ալ որ անվհատօրէն կը ջանայ ուղղագրութեան սայլը խրած ճախճախուտէն դուրս քաշել ու դնել չիտակ ճամբուն վրայ: Համարտութեան, յաճախ նաեւ վարկաբեկումի, անհրաւութեան թիրախ այս փոքրամանուածներն է որ կը կրէ այս մարդին փրկութեան բոլոր յոյսերը: Կ'արձանագրենք սի՞ այդ փրկութիւնը վերջապէս մեր պատմութեան մէջ. ե՞րբ: Եթէ նոյնիսկ ներկան մեծ տուեալ չունի առաջին հարցումին խանգաւառ դրականով պատասխանելու, չի կրնար յուսակ ժխտական ալ ըլլալ անոր պատասխանը: Իսկ «ե՞րբ»ը ինկած է անորոշութեան անծայրածիր ծովու մը մէջ:

Աղմուկին, սպասումին, պատրանքներու ներկայի չրջանին, սպասումը խթանող ու լաւատեսութիւն ներշնչող ազդակ կ'ըլլայ այսօրուան համար տակաւին փոքրամանուածութեան թեւէն եկած ամէն արձագանգ: Այդ կարգի էջեր ունին Ցունիսի վերջին, կամ Ցուլիսի առաջին օրերու թերթերը, տեղեկացնող Ցունիս 17-ին տեղի ունեցած գիտաժողով մը, նուիրուած՝ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադարձի անհրաժեշտութեան: Ներկայ գտնուած են բարձրաստիճան ուսման դասախօսներ, գիտական, մշակութային հաստատութիւններու եւ լրատուէմիններու ներկայացուցիչներ: Բացումի խօսքով հայ գիտական կաճառի նախագահ Զանի Միրզաբեկեան ըսած է որ գիտաժողովին նպատակն է ի մի բերել հանրային կարծիքը Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադառնալու անհրաժեշտութեան մասին:

Կաճառին փոխ – նախագահ, բանասեղծ Լեւոն Միրիմանեան նոյնպէս վերադարձին ի նպաստ արտայայտուած է, չեշտելով յատկապէս նոր «ուղղագրութեան» պատճառած վնասը: Ըսած է որ ան աղքատացուցած է գրաւոր հայերէնը, քանի որ կորսուած են հարիւրաւոր արմատներ, ածանցներ, եւլն.: Ըսուած է թէ մայրենի լեզուն ներկայի սերունդներուն անճանաչելի դարձած է եւ թէ ան է յանցաւորը արեւելահայերէն – արեւմտահայերէն գրաւոր լեզուներու որոշակի խզումին որ ժխտական անդրադարձ կ'ունենայ ազգային միասնութեան հոլովոյթին վրայ: Ան չատ իրաւամբ դժգոհած է թէ երրորդ հանրապետութիւնը արդէն պէտք է լուծած ըլլար ուղղագրութեան վերադարձի հարցը, չեղեալ յայտարարելով Խորհրդային Հայաստանի 1922 Մարտ 4-ի որոշումը: Ապա ներկայացուցած է յապաղումին յանգաւորները ալ «խորհրդային կարգերի օրոք տիտղոսների եւ պաշտօնների հասած մի շարք լեզուաբաններ յամառօրէն խանգարում, դիմադրում եւ թոյլ չեն տալիս պետականօրէն չեղեալ յայտարարել համայնավարական Հայաստանի ամենաազգակործան ժողկոմի 1922-ի որոշումը («Երկրապահ» թիւ 16):

Ի նպաստ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադարձին արտայայտուած են կաճառին անդամներէն Ս. Դանիէլեան, Յ. Պետրոսեան, Լ. Ղազանչեան, նաեւ Գ. Զուլալեան, Բ. Տէրտէրեան, Ս. Կոծինեան: Գիտաժողովին կարդացուած են նոյն նիւթին մասին Անդրանիկ Զէյթլեան եւ Սիմոն Հովհաննիսեանի զրուցիները: Լ. Ղազանչեան եւ Յովհ. Զաքարեան անմիատ համարած են նիւթին չուրջ բանավէճը անդամ, առաջարկելով անցնիլ գործնական քայլերու եւ տեղեակ մնալ նախարարութիւն: Ներկայ գտնուած է նաեւ լեզուի տեսչութեան նոր պետը՝ Լեւոն Գալստեան որ այդ պաշտօնին նշանակուած է ուղղագրութեան վերադարձին ու հայ լեզուի արժանաւորութեան հետամուտ Վաղերի Միրզոյեանին տեղ: Ան ըսած է թէ «ինքն արեղեանական ուղղագրութեան կողմնակիցը է, սակայն որպէս պաշտօնեայ անկողմնակալ է, պատրաստ է համագործակցութեան»: Այս արտայայտութեան մէջ սխալ չէ նկատել Լեզուի տեսչութեան պետ նշանակումին բացատրութիւնն ալ, քանի որ նախագահ Ռ. Քոչարեան քանիցս հաստատեց թէ քաղաքական պատկանելիութիւններ ոչ մէկ դեր պիտի խաղային նոր նշանակումներու մէջ եւ թէ անոնք պիտի կատարուէին միմիայն արհեստավարժութեան չափանիշով...: Անկէ անդին չատ պարզ չէ մեկնաբանել Լ. Գալստեանի կեցուածքը, կարծել եթէ թէ ինք կը խոստովանի որ կողմնակից է աբեղեանական ուղղագրութեան, բայց անկողմնակալ է որպէս պաշտօնեայ:

Շատ ուշադրաւ երկու կէտ մատնանշած է Գարեգին Զուլալեան, ըսելով որ ուղղագրութեան խնդիրները քաղաքական խնդիրներ են եւ լուծում կը գտնեն երբ քաղաքականութիւնը կը պահանջէ: Արդարեւ, ո՞վ կրնայ պնդել թէ նոյնը չէր պարագան երբ Մոսկուայէն իջած հրովարակով մէկդի ձգուեցաւ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը ու տեղը դրուեցաւ աբեղեանականը զոր «փուչ ուղղագրութիւն» կը կոչէ Լ. Միրիմանեան: Այսօր անհասկնալին ամբողջ ժողովուրդին կենքնութեան աղաւաղումին ձգտող այդ հրովարտակին յամեցող չայողութիւնն է, ինքզինքը մտաւորական նկատող տարրի մը մօտ: Նաեւ այդ չայողութեան անկախութեան իշխանութիւններէն ալ տրուած նեցուկը:

Դ. Զուլալեանի մատնանշած Բ. կէտը այս մարդին մէջ օրինակելի փորձառութիւն մըն է որ կը պատկանի Աղբրեչանին: Բաքու եւս ենթարկուած էր ռուսացումի նոյն քաղաքականութեան. բայց կ'երեւի աղբրեչանցի մտաւորականները նուազ նախանձախնդիր են իրենց ժողովուրդը մէկ օրէն միւսը անգրագէտ դարձնելու միտումներու, քանի որ երկիրը արդէն ոչ միայն ուղղագրութիւն, այլեւ գիր փոխելով միացած է Թուրքիոյ իր եղբայրներուն: Կը գործածէ լատինական այբուբենը:

Գիտաժողովը ընդունած է նաեւ քանաձեւ, զայն նախագահ Ռ. Քոչարեանի յղելու առաջադրանքով: Կարելի՞ է այդ դիրքէն դրական անդրադարձ յուսալ: Նախագահը փարիզի մէջ այս նիւթով հարցումի մը պատասխանած էր, ըսելով որ ինք մարզին մասնագէտ չէ, այլ միայն կողմնակից է մեծամասնութեան համար դիւրին ձեւին: Այս մօտեցումին վրայ աւելցնելով Վ. Միրզոյեանի փոխարինուած մը Լ. Գալստեանով, չատ տեղ չի մնար լաւատես ըլլալու. թէեւ նոյնքան գժուար է խաւարամտութեան շրջանակի մը մէջ գետեղել Ռ. Քոչարեանի նման անձնաւորութիւն մը: Ո՞վ գիտէ...

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐԱՅԵԱՆ

ՀԱԽԱՏՈՑ ՀԱՆԳԱՆԱԿԸՍ

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Վարդավառն եկա՛ւ, չողը արեւին՝ որպէս քօղն հարսի ճգած իր գլխին, Վարդավառն եկա՛ւ սարէն ու ձաշէն, կախարդանք թափեց թարմ ու նկարէն, մեր գիւղը ըրաւ նոր հանդիսավայր, զոյն զոյն ծաղկաշար՝ կամարով մարմար:

Ինչպէս կը սահի երազն՝ ըզգեղէն, կամ համբոյրն չուրթին՝ կոյսին այտերէն, այնպէս սահ եկաւ գիւղին Վարդավառ, ձեռքին մէջ բռնած՝ փունջ մը նուիրուած, առտուան լոյսին հետ, ափեց մեր դռներ, չոյեց, քնքշօրէն պարտասուն սեր...:

Երկինքը՝ սէր էր, սիրերգ կը կաթէր. Վարդավառն խե՛նթ էր, վարդեր կը փետաչէր...:

Երկինքը լոյր էր: Երկիրը ծաղկի՝ ծիրանի ծով էր: Երկինքն ու երկիրը լինկած իրար գիրկ՝ սիրավառ ու պիրկ՝ լարեր են հարսնիք...:

Հովը կը սլլայ բլուրին վրայ: Մինչ խաւարծիլը ի խորոց սրտին՝ հէքեաթին կը պատմէ Լէյլի – Մէջնունին: Սրտերու երգին կ'արթննայ թռնիր, երգին կը յաւելն թէ մուխ, մոծիր:

Աղօթք կայ ժամատուն: Ժամկոչը «ճա-չ»ուն:

Մունկը կ'արտասուէ ընդդէմ Աստղծուն:

Եկաւ Վարդավառ: Գիւղը խանդավառ՝ վառեց բերկրանքին ջահերը պայծառ: Զկա՛յ տխրութիւն, հոգին է ծաղկուն: Գիւղն է հարսնեւառն, գիւղը կոչնական, աչխարհն է լռներ չէնչող մարդու ճայն: Այստեղ՝ Հաբբրան, այնտեղ՝ Գիւղում Ջան...:

Գիւղէն մինչեւ կալ, ժամատունէն՝ Խաչքար, «տաուլ» կը հնչէ, կ'եռայ կլոր – պար: Հարսներ կը պարեն, չունին յոգնութիւն, աղջիկներն համակ ցունց են ու ոստում: Հատուկ տղաքը մրցման են ելեր, ու ժողովուրդն կը խրեն ծափեր:

Հարսերը կ'երգեն:

Բարի՛ եկար, Վարդավառ,
Վարդավառի կրակ վառ,
Մեր ուսերուն վրայ թառ՝
Գովք մը հիւսէ մեզ համար...

Հարսերը՝ ծա՛ռ են, ծաղի՛կ են բացեր՝ կարմիր ու ճերմակ, սիրոյ ճնճղուկներ՝ երգ – հանդէս կուտան անոնց չուքին տակ՛...:

Աղջիկները կ'երգեն,

Լոյսով եկա՛ր, Վարդավառ,
Սէր ու երգով մեզ համար,
Բարձրացեր ես բախտին ծառ՝
Բախտ կը դրես մեզ համար:

Աղջիկներն՝ վարդ են, կոթնած Սիրոյ Տան կախարդ դռնակին՝ տղոց կը նետեն թերթեր բախտաբեր՝ սիրոյ զըրոյցին...:

Տղաքը կ'երգեն.

Սիրով, բարով, Վարդավառ,
Սիրոյ խապրիկ մեզ համար,
Մեղրէն անոյշ՝ Վարդավառ
Ծիլ ու ծաղկով մեզ համար...:

Տղաքն են ծիծաղ, աղջիկները՝ տաղ, հարսերը՝ թրխկաղ, խռովքն է բռներ, խել ու խելագար՝ գիւղի մէն մի թաղ...:

Աղջիկներն՝ քահքահ: Մանչերը՝ հա՛, հա՛. հարսերը զարկին ափ – ափին վրայ, աչխարհս բերկրանքէն ինչպէ՛ս կը խընդայ:

Հօ՛յ, Վարդավառ, Վարդավառ,
Ծափ ու ծիծաղ մեզ համար:

Հարսերն խնդացին, աղջկունք՝ երգեցին, հարսերն քօղուեցան, փեսաներ քանի՛ պարին մէջ մտան:

Ա՛յ, Վարդավառ, Վարդավառ,
Սիրատօն մը՝ մեզ համար:

Գիւղի փողոցներ սերերգ է թափեր, հողերը անդամ սէրէն գինովցեր: Կ'երթան ու կուգան, չեն կենար բնաւ, աղջիկները մի՛թէ ունին սիրոյ ցաւ: Ուր որ ալ դառնաս՝ երգի ճայն կ'առնես, ուր որ ալ երթաս՝ աղջիկ կը տեսնես, զոյնզոյն տարազ, բարմերանգ պերճանք՝ աչքերուն կուտան դրախտի խաբկանք:

Այստեղ՝ թուխ լաճեր, գրոյց ու կատակ, այնտեղ՝ նորահաս, սիրազեղ տըղաք· ամէն մի անկիւն, դարձուածք ու տան – տուն՝ ունի իր յատուկ մութ սիրերգութիւն:

Օ՛յ, Վարդավառ, Վարդավառ,
Սիրոյ հանդէս մեզ համար:

Տանիքներն՝ երգ են, փողոցները՝ սէր, ծառերը՝ քաւոր, ամբրոցներն՝ տէրտէր: Հարսնիք են բռներ երկինքն ու գետինք, հարսնեւառն տէրն է հայ գիւղը նոյնինքն...: Դէ՛, տղա՛ք, պարկէք «տաուլը» թում թում, մենք ենք վարդավառ, ու մենք՝ խնդութիւն: Հայոց Աչխարհը – ինքնիչխան արքայ – ինքզինքն կը բերէ որպէս հարսընծայ...:

Ամպ չկայ երկինք: Բայց՝ ա՛հ, կ'անձրեւէ, ըսէք, ո՞վ է ո՞վ, որ Ջուր կը ցանէ՝ բարակ չարմաղով...:

Ջրատօն է, Վարդավառ,
Գիւղը՝ դաղտնիք մեզ համար:

Ամէնքը կը վազեն, ձեռքերուն մէջ՝ կուժ, Վարդավառն անոնց ոտքին կուտայ ուժ: Մէկը Ջուրն պարպած, Ջուրին կը վազէ, մէկալն լեցուցած՝ ակէն ետ կուգայ, ու ճամբուն վրայ կ'ելլեն դէմ-դիմի, վա՛յ անոր ով որ՝ իր Ջուրը չունի:

Ջրցանքի օ՛ր, Վարդավառ,
Ջուրըդ բերկրանք՝ մեզ համար:

Պապիկ ու մամիկ, հարս ըլլայ, աղջիկ, ապատ ու պարման, տղամարդ ու ծեր, ամէնքն՝ անխտիր Ջուր պէտք է ցանեն Հայոց հնածոր Վարդավառ տօնին: Վարդավառն կուտայ ուժը ծերերուն, իսկ սէրն՝ մէն մի սիրատենչ տղուն:

Պառաւները կ'երգեն.

– Ա՛յ, Վարդավառ, արեւ-վառ,
Կարօտ ունինք քեզ համար:

Ծերերը կը մրմնջեն.

– Սո՛ւրբ Վարդավառ, ճրա՛գ-վառ,
Մենք՝ ծառայ ենք քեզ համար:

Հարսերը կը չչնչեն.

– Վարդավառի խարոյկ վառ,
Փունջ մը ծաղիկ մեզ համար:

Աղջիկները կը ճչեն.

– Հայու անո՛յշ Վարդավառ,
Սէր ու սիրերգ մեզ համար:

Մանչերը կը կանչեն.

– Պապենա՛կան Վարդավառ,
Խաղ ու տաղերգ մեզ համար:

Մեռելոցն անգամ ծաղիկ է հագեր, ու տօնին առջեւ՝ ժպտադէմ կեցեր: Անոր մատուռին տանիքին բարձրէն՝ մեռելներ գիւղին՝ պարը կը դիտեն:

Ցանկին թեւընկեր՝ գետակն է փրփրեր, իր չուրթին վրայ՝ սիրերգներ չարեր: Բաղէչն եւս ելած բարտիին գագաթ՝ գիւղ-գիւղուխին կը դնէ նոր թագ:

Գիւղին ժամը չէն՝ հին ու ամրաչէն, յատուկ թք կը գրէ ամրան արեւէն, մինչ խաչը անոր՝ գիւղակին սիրուր, համբոյր կը նետէ բիւր ու բիւրատոր ... Ջրցանք ամէն գի, կանչէ ու երգի՝ հեղեղներ առատ գիւղ ու ամէն դի: Կուժ՝ ընդդէմ

1700–ԱՄԵԱԿԻՆ ԸՆԴԱՌԱՋ

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ՎԱՆՔԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆՑ ԸՆԹԱՑՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Քրիստոնէութեան Հայաստանի Պետական կրօն Հռչակման 1700–ամեակի առիթով նախատեսուած ձեռնարկները կը վերաբերին Հայաստանի վանքերուն եւ եկեղեցիներուն նորոգութեանց: Մեր ընթերցողներն ալ քաջ գիտեն, որ 1700–ամեակի առթիւ ծրագրուած է վերանորոգել դէթ 40 վանք ու եկեղեցի, որոնց անունները պարբերաբար ալ կը հրապարակուին հայ մամուլին մէջ:

Բնական եւ հասկնալի պատճառներով, ամառնային ամիսները վերանորոգութեանց եւ վերաշինութեանց համար իտէալ ամիսներ են, եւ այդ պատճառաւ ալ, Ամենայն Հայոց Հայրապետի հովանաւորութեամբ, 1700–ամեակի վարիչ – քարտուղար՝ Մեսրոպ Արք. Աշճեան եւ ճարտարապետ Հրաչեայ Գասպարեան ոգի ի բուն կ'աշխատին առաւելագոյն օգտագործել ամառուան ընձեռած առիթէն: Եւ ուրախ ենք, որ առիթը ունինք մեր ժողովուրդին ծանուցանելու ընթացքի մէջ եղող աշխատանքները: Նախ՝ արտաքին չնորհակալութիւն կը յայտնենք մեր բոլոր բարերարներուն, որոնք՝ Արժանթինէն Գանատա, Իտալիա եւ այլուր իրենց արտաքին նուիրատուութիւններով կը նպաստեն, որ մեր վանքերը նոր դէմքեր հագնին, խոնարհած գմբէթները վեր բարձրացնեն իրենց կաթողիկէները, եւ մենք, բոլորս չամչնանք յաղորդ սեղրունդներէն, որոնց կը յուսանք, պիտի կարենանք ժառանգ թողուլ պայծառ եկեղեցիներ եւ վանքեր:

Այս օրերուն լայն թափով աշխատանքներ յառաջ կը տարուին հետեւեալ վայրերուն մէջ. –

Սաղմոսավանքի վանական համալիրին մէջ, այս տարի կը նորոգուի գաւիթը: Աշխատանքներուն իրենց նպաստը կը բերեն «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի կամաւորները՝ Ամերիկայէն, Ֆրանսայէն, Պելժիայէն եւ Եգիպտոսէն: Սաղմոսավանքի նորոգութեան ծախքերը կը հոգացուին «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի կողմէ:

Յայտնենք, որ Գանատայի Թեմի «Սահակեան Միութիւն ի Հայաստան» խումբը, աւելի քան 25 հոգիներէ բաղկացած, այս տարուան Յուլիս 10 – Օգոստոս 10–ի միջոցին պիտի աշխատի Նոր Վիրապի վանքին բարեզարդման եւ Արարատի շրջանի թեմին կաթիքներուն համար:

Բիւրականի Ս. Յովհաննէս, Սեւանի Ս. Յովհաննէս, Յովհաննավանքի Ս. Կաթողիկէն եւ գաւիթը, Տաթեւի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ զանգակատունը, Կեչառիսի Ս. Գրիգոր Եկեղեցին եւ գաւիթը, բոլորն ալ պանապան վերաշինութեանց մէջ են:

Սանահինի մէջ այս տարի կը վերանորոգուի գրատունը եւ զանգակատունը: Սանահինի նորոգութիւնը չատ էր ուշացած, եւ չնորհակալութիւն Մոնթէալէն Հերի եւ Լիլիըն Մարզարեանի, որոնց չնորհիւ է որ սկսաւ Սանահինի նորոգութիւնը:

Մուղնիի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ տանիքը լրիւ պիտի փոխուի այս տարի: Այս վանքի նորոգութիւնը կը կատարուի չնորհիւ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի քահանայական ձեռնադրութեան 35–ամեակին առթիւ կատարուած նուիրատուութեանց:

Այս օրերուն կարբի գիւղը այցելողը դէղեցիկ անակնկալներու դէմաց է: Լրիւ վերանորոգուած է գիւղի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին: Բ. Պատերազմի զոհերուն յիշատակին կառուցուած յուշարձանի եւս անուշիկ չինք մընա՝ նոր հովուատունը: Քիչ մը անդին՝ պատրաստութեան մէջ է 5000 քառակուսի մեթր տարածութեամբ հանրային պարտէզ մը՝ ուր պիտի կանգնի Մեսրոպ Թաղեադեանի կիսանդրին, գործ՝ Թոմ Գէորգեանի: Նոյն պարտէզին մէջ պիտի դեռեղուի նաեւ Արժանթինի ազգային քարերար Պօղոս Արզումանեանի եւ իր քրոջ՝ Սիրանոյշ Մեծատուրեան – Արզումանեանի որբ օրերուն նուիրուած պրոնզեայ յուշարձանը: Ասիկա յարգանքի արտայայտութիւն մըն է Արմէն եւ Սիրանոյշ Մեծատուրեանի եւ Արժանթինի հանրածանօթ Պօղոս Արզումանեան հիմնարկութեան, որոնց օգնութեամբ կ'ըլլան այս բոլորը: Կարբի գիւղի նոր եւ նորոգեալ կառոյցներու բացումը եւ եկեղեցւոյ վերընձայումը տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ Օգոստոս 22–ին, ընդ նախագահութեամբ՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին:

Ամատու նորավանքի մէջ արդէն իսկ վերանորոգուած է եւ երկա՛ր երկար տարիներէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով իր ամբողջական գեղեցկութեան մէջ կը տեսնուի Բուրթէլաշէն երկյարկ եկեղեցին, որ Օրբէլեաններու տոհմական գերեզմանն է: Այս եկեղեցւոյ լուսամատուները իր գմբէթին չ՝ քոթանատով: Նորավանքի այս եկեղեցւոյ վերանորոգութիւնը առանձնաբար էին, Մոնրէալէն՝ Տէր եւ Տիկին Տիգրան եւ Տիանա Հաճէթեան, որոնք իրենց արդէն իսկ կատարած նուիրատուութեան վրայ աւելցուցին 50 հազար տոլարի գումար մը եւս, շրջապատի գարեզարդման համար:

Բուրթէլաշէն տաճարի եւ Նորավանքի պաշտօնական բացումը տեղի պիտի ունենայ 1999 Թուականի Ապրիլի 25–ին, ըստ առիթի – Հայաստան ուխտագնացութեան առաջին:

Եղեղնաձորի վայքի շրջանին մէջ, արդ թափով յառաջ կը տարուին աշխատանքները բոլորովին նո՛ր եկեղեցւոյ մը, չուտով այնտեղ կը կանգնի Ս. Տրդատ Եկեղեցին, բարերարութեամբ Տիթրոյիթին Գալուստ եւ Լմմա Սողոյեան ամուսնին, եւ այդ շրջանին մէջ միակ եկեղեցին պիտի ըլլայ Ս. Տրդատը, եւ նաեւ նշանը մեր նոր ժամանակներուն, երբ կը տեսնենք որ ոչ միայն հին եկեղեցիները կը նորոգուին, այլեւ բոլորովին նորերն ալ կը կառուցուին: Այսպէս Յուլիսի 22–ին, Զօրեքշաբթի օր, Դիլիջանի մէջ պիտի կատարուի օծում ուրիշ նորաշէն եկեղեցւոյ մը, Ս. Ներսէս անուամբ, որուն նուիրատուներն են Պոսթընէն, Տէր եւ Տիկին Գէորգ եւ Պերճուհի Ներսէսեան:

Որքա՜ն գեղեցիկ կը հնչէ աղօթքը՝ զոր սովրեր ենք լսել Մեծ Պահոց հակումներուն. – «Երանի եկեղեցի շինողաց...»:

Այստեղ պէտք է յատկապէս նշել, որ այս բոլոր նորոգութեանց հետ միասին, Հայաստանի տարբեր թեմերուն մէջ բազմաթիւ նոր եկեղեցիներ կը կառուցուին եւ ո՛չ միայն Սփիւռքէն հայ բարերարներ կը նպաստեն այդ տաճարներու շինութեանց՝ այլեւ Հայաստանէն նո՛ր երիտասարդներ, որոնք, հակառակ խորհրդային բժիժմի տակ ապրած ըլլալուն՝ գիտեն Աստուծոյ բաժինը տալ Աստուծոյ: Օրինակնե՞ր, չատ են. Մարտունիի Թուխ Մանուկէն, մինչեւ Առինջ, եւ մինչեւ Երեւանի մէջ բարձրացող բազմաթիւ եկեղեցիները:

Ի վերջոյ, յայտնենք որ չուտով աշխատանքներ կը սկսին Հառիճաւանքի, Աշտարակի Մարինէի, Օշականի Քառասնից Մանկանց եւ Գեղարդ վանքերուն մէջ:

Օրհնեալ ըլլան բոլոր բարերարները, ճարտարապետները, բանուորները, քարակոփները, եւ բոլոր անոնք՝ որոնք իրենց սիրով եւ սրտով կը բարձրացնեն Աստուծոյ տաճարները:

***

Հ. Մ. Ը. Մ.–Ի ՍԱԿՈՒՏՆԵՐԸ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ՎԱՆՔԵՐՈՒ ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԻՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.–ի մեծ ընտանիքը այս Յուլիսին իր բանակումը պիտի ունենայ մեր Հայրենիքին մէջ: Բանակումի ընթացքին, որուն կը մասնակցին չուրջ 600 սկաուտներ, բազմաթիւ յարտափրներու առընթեր, յատուկ ծրագիր մը մշակուած է, ըստ որում ամէն օր 200 սկաուտ պիտի երթայ վանք մը եւ համապատասխան մարմիններու եւ Թեմի Առաջնորդին առաջնորդութեամբ, պիտի մաքրեն վանքերու շրջապատը: Ըստ կանխատեսին համաձայնութեան, Յուլիս 13–ին, բանակատունները պիտի ըլլան կեչառիսի մէջ, 14–ին՝ Սեւան, 15–ին՝ Սաղմոսավանք, 16–ին՝ Կարբի, 17–ին՝ Մուղնի, 18–ին՝ Տեղեր եւ 19–ին ալ Մեղրաձոր:

Միայն երեւակայել անգամ գեղեցիկ է, ու տեսնել Հ. Մ. Ը. Մ.–ի արիները՝ որոնք կը մաքրեն, կը գեղեցկացնեն մեր վանքերը, անոնց պատերը, պարտէզները, շրջապատը:

Վստահ ենք, ամէն Հ. Մ. Ը. Մ.–ական ալ քիչ մը աւելի պիտի սիրէ իր եկեղեցին, իր ազգը, իր հողը, իր երկիրը:

1700–ԱՄԵԱԿԻ
ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ

Յուլիս 10

ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ԱՌԹԻԻ

ՀԻՆ ԷՋԵՐ ՄՇՈՑ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ _ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՍԱՐԳԻՍ ԱՂԲԱՐԸ

□

1889 Թուականի վերջերն ենք: Հոկտեմբեր ամիսը անցնելու վրայ է եւ Մշոյ դաշտին մէջ կալուկուտ չէ մնացեր: Սառառան պարզ ու ջինջ օդին յաղորդելը է մէգ ու մշուշ, եղանակը անձրեւային, երկինքը երբեմն ամպամած եւ քիչ կը պահի, որ թաշխած արեւը ամպի եւ մշուշի տակէն իր հոյ ճառագայթներն արձակէ այս ընդարձակ տարածութեան վրայ:

Կիրակնամուտի իրիկուն մը կէս գիշեր անցեր էր, Մշոյ դաշտի Մուրատ գետի երկայնութեամբ, չարուած դիւղերէն մին հողապատ տնակի մը մէջ, մարդու մը չոր հազալու ձէնը կուգար, որ միանալով տխուր ախոռվախին հետ աւելի սրմամաչուք տպաւորութիւն մը կը գործէր:

Այս մարդը երիտասարդ Հայ մ'էր քսանըհինգ – քսանվեց տարեկան, ալ պէխ ու մազ ունէր, ալ սրտին մէջ ընտանեկան հոգը, թախիծը բոյն դրեր էին:

Վշտակիրը քուն չունի, նա հանդիստ ու դադար չի վայելեր, երազները մէկ մէկ հրէշային արհաւիրքներ են նորա համար, կը տեսնէ յանուրջս՝ որ գինքը ապառաժէ վար կը ձգեն, եւ վիշապը կը յարձակի կոտ տալու, կը տեսնէ որ գետի հեղեղի մէջ լինկած է եւ հեղձամղձուկ կը կորսուի, կը տեսնէ մեռելոց ուրուականք եւ կեր եւ գինքը դժոխք կը տանին, եւայլն, եւայլն: Մեր Սարգիս Աղբարը այդ երեկոյ քներ – չէր քներ, յերազի ի՞նչ տեսնէ. ահա իւր լուսահոգի հայրը ոսկեայ պատանքը վրայ քաշած, տունն դարձեր, եւ դրան սեմին վրայ նստած կուլայ կը հեկեկայ ... Սարգիս ինքն ալ յերազի կը սկսի լալ ու կանչել. «Ախ, հայրիկ, ինչո՞ւ կուլաս, արդեօք ինչո՞ւ համար», եւ այդ հոգեյոյզ վիճակին մէջ միամիտ դարձեր, աչքերը բացեր, որ հայր համբարձեր է: Ագամայ մուխ մի տիրեր է մէջ տան, լուս չկայ, կատուի ճվոց անդամ չի լսուիր, իր խեղճ կողակիցն եւ երկու մատաղ երախայք անխորով կը խորդան, եւ ինքն ու ինքն մինակ է, որ պատեալ պաշարեալ է հոգու տագնապներով:

Ձեռքը ճակտին տարաւ, չիեց մեքենաբար եւ մէկէն ելաւ նստաւ: Քրտինքի մէջ կորած էր, կը հեծեծէր, կը վհուար, կը բա՛ղկ ինկեր էր ուղեղին, կը սարսռար, հայրը տեսեր էր, եւ այժմ չի տեսներ, այնքան կը սոսկայ, որ կարծէ թէ մեռելոց ուրականք չորս դիէն պիտի յարձակին իւր վրայ եւ խեղդեն զինքը: Միտքը բան մի կ'իյնայ, – պոռալ, կանչել իւր կողակից եւ ազատուիլ մխայնութեան արհաւիրքէն, ուստի կը պոռայ ,այլ ձայն չելներ, երկիւղէն ձայնը կտրեր է: Ուղեղը տակաւ կը տաքնայ, կարծես կը վառի անդադար, ճեռքը կը տանի աչքերուն եւ ճակտին, խմանալու համար թէ ի՞նչ եղաւ. բարեբախտաբար ուշքը վրայ եկաւ, չուտ մը կայծքարը առաւ, լուցկին վրայ դնելով երկաթի կտորի մը զարկաւ, կրկնեց եւ կրա՛կ գտաւ:

Սրտի դողը քիչ մը հանդարտեցաւ, զբաւաւ երկայն ծխափողն ալ, Մշոյ անուշահոտ թիւթիւնը լեցուց, լուցկին վրայ դնելով՝ սկսաւ բոլոր ուժովը ծխել:

Թիւթինի ծուխը լեցուցած էր տունը:

Քրտինքը հետզհետէ կը պաղէր, զգաց որ կը մրսի, դի բոլորովին մերկ էր, շապիկ չունէր, կամ ունէր՝ երեք չորս կտոր էր, եւ ամէն մէկ կտորը քանի՞ տարուան: Փնտռեց չապիկը, չգտաւ. մազէ հին ապա մը կար, զոր իւր հանդուցեալ հայրը կարգուած տարին նուէր բերեր էր իր մկկիկ Սարգին. ապան թեւերէ անցուց, կշտի վրայ լինկաւ, բարձ չունէր, անոր տեղը ձեռքը ծնօտին յեցուց, ոտքերը կծկեց եւ դարձեալ զօր տուաւ ծխափողին:

Ինչի՛ վրայ պառկած էր, եւ ի՛նչ էր իւր բնակարանը:

Բազաքացիք կամ բարեկեցիկ մարդիկ երբ կարդան թէ՝ պառկած է, կարծեն որ իրապէս անկողին ունի, վերմակ, բարձ, եւ կակուղ մահճի մը մէջ անհոգ կը ննջէ: Հապա ինչպէս:

(Շար. 1)

(Շար. Ա· էջէն)

գային ժողովի փոխ–նախագահները, յանձնաժողովներու նախագահները, եւ բեափոխաններ: Ա. Ցարուքհանեան ժողովին գործունէութիւնը ներկայացուցած է թիւերով· օրակարգի նիւթ եղած են 130 տարբեր հարցեր, Մարհրգարանը ընդունած է 48 օրէնք: Ան անցեալ նստաշրջանին կարեւորագոյն նիւթը նկատած է գաւառեւարական բարեփոխումներուն վերաբերող օրէնսդրութեան ընդունումը, ինչ որ Յուլիսէն ետք կու տայ սկսիլ բարեփոխումներու թափը: Ցիշած է նաեւ անտեսական ոլորտին վերաբերող կարգ մը օրէնքներու ընդունումը, բայց նաեւ ընտրական օրէնսդրքի մշակման հարցը, չեշտելով թէ քննարկուող տարբերակներէն ոչ մէկը ընդունուեցաւ: Ա. Ցարուքհանեան անդրադարձած է նաեւ միջխորհրդարանական հանդիպումներուն, նշելով թէ Ազգ· Ժողովը մտադիր է գործօն դեր ստանձնելու արտաքին քաղաքականութեան մարզին մէջ: Վերջաւորութեան ան ոգեկոչած է Ազգ· Ժողովի կառոյցներու բարելաւման ուղղութեամբ կատարուած քայլերը, կառավարութեան հետ փոխ–յարաբերութիւններու յստակացումը եւլն· եւլն·, յանդելու համար այն եզրակացութեան թէ Ազգ· Ժողովի անցեալ վեցամսեայի գործունէութիւնը գոհացուցիչ եղած է:

***

ԲԱԿՈՒՆՑԻ 99–ԱՄԵԱԿԸ ՆՇՈՒԱԾ

Յուլիս 11 – 12–ին իր ծննդավայր Գորիսի մէջ հանդիսութեամբ նշուած է Ակսել Բակունցի ծննդեան 99–ամեակը: Իր անունը կրող հրապարակի արձանին առջեւ խօսք առած են փոխ – քաղաքապետ Գ. Ցարուքհունեան եւ Հրաչեայ Մաթեւոսեան· ապա թափօրը գացած է գրողին տուն – թանգարանը: Բազմութեան մէջ գտնուած է Բակունցի ժամանակակից Հայրավարդ Ցարուքհունեանը որ յուշեր պատմած է գրողէն: Հրապարակ տանող մայթերուն վրայ հարիւրայի հիւրասիրութիւն եղած է ու Գորիսի արամաթիկական թատրոնը ներկայացուցած է «Նամակ ոուսաց թագաւորին» նորավէպը: Երեւոյթին քաղաքապետ Ս. Ասլանեան տեղեկացուցած է թէ յաջորդ տարի Բակունցի հարիւրամեակը կը նշուի որպէս ժողովրդական մեծ տօն: Խօսք առած են Դ. Գասպարեան, Փարիզէն Լ. Քալոյեան, Վլ. Մարեան, Հրաչեայ Մաթեւոսեան, Ռ. Սարգսեան, Ա. Ղազարեան, Ղարաբաղէն Կ. Գաբրիէլեան եւ ուրիշներ: Ասոր ներկայացուած է Լ. Մանեանի «Բակունցի վերջին օրը» թատերգութիւնը:

Նոյն օրերուն պատրաստ եղած է գրողին «կէօրէս» վիպակն ալ (1936) որ հրատարակուած է Գորիսի քաղաքապետարանին եւ «ՆՈՐՔ – Ֆիլմա» տպարանին նախաձեռնութեամբ:

***

«ԱԷՈՐՈՓԼՈՓ»Ի ՏՆՕՐԷՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանեան նոր դրասենեակին բացումին առթիւ Հայաստան պանուած է ռուսական օդային դիծերու տնօրէն Վ. Օկուլով ու հանդիպումներ ունեցած վարչապետին, հանրապետութեան նախագահին հետ: Կողմերը քննարկած են գործակցութեան հեռանկարները, ծանրանալով չերջանին մէջ տարանցիկ հանգոյց ըլլալու Հայաստանի կարելիութիւններուն վրայ: Հանդիպումներուն ներկայ եղած են Փոխադրութեան նախարար Ե. Ջախարեան, Ռուսաստանի դեսպանը Ա. Ուռնով:

***

ՔԱՅԼԱՐՇԱԻ ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Երիտասարդ հաշմանդամներու «Հաւատամք» հիմնադրամը կազմակերպած է Սեւիլեանակերտէն Երեւան քայլարշաւ մը որուն նպատակն է «Հոգեւոր, մշակութային եւ վերականգնողական համալիր»ի մը կառուցման ծրագրին վրայ ուշադրութիւն կեդրոնացնել: Ծրագիրը իրականացումի համար պէտք ունի 750 հազար տոլարի: Կեդրոնը կ'ունենայ աւազան, մարզարան, արուեստանոց, գրադարան, եւայլն:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Վարդավառի առթիւ, Տիկին Վարդուհի Շիրինեան 1000 Ֆր·:

CROIX BLEUE

Fête Champêtre

A LA COLONIE DE BELLEFONTAINE
Le Dimanche 9 Août
toute la journée.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ կրօնքահայրերէն Նշան Սայրիճի մահուան առիթով, Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը փոխան ծաղիկի շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները·–

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Քէլէճեան 1000 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Լիոնէլ Պալեան, Այրի Տիկին Մարի Սայրին 500–ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Համբար Մոսիկ 300 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Թէզէլ, Տէր եւ Տիկին Արթօ Թէզէլ, Տէր եւ Տիկին Արէզ Պալ, Տէր եւ Տիկին Հերման Պալ, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Ասլան, Տէր եւ Տիկին Թաթուլ Մոսիկ 250–ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Մարշալկիւէր, Տէր եւ Տիկին Համբար Քասապ 200–ական Ֆր·:

Եղած են նաեւ հետեւեալ նուէրները·–

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ՀԱՑԱՄՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ. – Տէր եւ Տիկին Փիլաթ Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկին Արիս Թէհիրեան 1000–ական Ֆրանք, Տիկին Ժընեւիեւ Տօնիկեան, Պր· Մեսրոպ Մարթայեան, Տէր եւ Տիկին Արթին Պալ 500–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Պօյ 400 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Պէրնար Կանխեան 300 Ֆր·:

ՀԱՑԱՍՏԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻՆ ՓՐԱՆՍԱՑԻ. – Տէր եւ Տիկին Պրիւնօ Խանթէմուրեան, Տէր եւ Տիկին Ժան – Փասքալ Մարի 250–ական Ֆր·:

MCA-ին (Médecins des Communautés arméniennes). — Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին 1000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Սայրին, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սայրին, Տիկին Անի Պետրոսեան 250–ական Ֆր·:

Իսիի Թարգմանչաց Վարժարան. – Տէր եւ Տիկին Նազարէթ Տէրտէրեան 1000 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Շէրօշլու 300 Ֆր·:

Իսիի Կապոյտ Խաչին· – Տէր եւ Տիկին Արման Խանթէմուրեան 500 Ֆր· եւ 500 Ֆրանք «Յառաջ»ին:

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 19, Վարդավառ է, Պայծառակերպութիւն Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը 8·30–ին:

Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին:

Ծանօթ. – *Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:*

Երկուշաբթի, Յուլիս 20, Բ· օր Վարդավառի: Յիշատակ Մեռելոց:

Ժամը 10–ին *պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:*

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 19, տօն է ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՓԱՐԵԱՆ
Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն – Ալփի Հայոց

Երկուշաբթի, Յուլիս 20, Մեռելոց: *Ժամը* 11–ին *Հոգեհանգիստ:*

L'ASSOCIATION
SAINTE-CROIX-DE-PARIS
organise
avec la collaboration
de **Nouvelles Frontières**
U N

Voyage à VENISE

du 5 au 8 novembre
(4 jours — 3 nuits)

PROGRAMME:
— Visite de la ville de Venise;
— Visite des Iles de Murano-Burano;
— Visite de l'Ile St-Lazare et du Monastère des Pères Mekhitaristes.

Aller et retour en avion —
Logement en hôtel au centre ville, avec demi-pension.

Prix : 2.650 F au départ de Paris

Renseignement et réservations :

01 40 51 11 90 (Eparchie);
01 44 59 23 50 (Paroisse).

INSCRIPTIONS pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1998 - 1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարաններ
(sous Contrat d'Association)

ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ· դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման զուգահեռ Պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège social 7 Place des Ursules
Saint-Etienne 04 77 33 71 37

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

Pensez dès maintenant à réserver votre journée du :
DIMANCHE 13 SEPTEMBRE
pour participer à la

Grande Fête Champêtre Annuelle

organisée par l'ASSOCIATION SAINTE CROIX de Paris
animée par l'Orchestre «*S p i t a k*»
dans les jardins du Dr et Mme Keghian à VILLIERS-LE-BEL
Programme : 11h Divine liturgie — 13h Repas
Musique — Jeux pour les enfants — Tirage de la tombola
Réservez bon accueil à nos billets de tombola.
Réservez vos places : 01 40 51 11 90 (Eparchie — Centre culturel)
01 44 59 23 50 (Paroisse)
P.A.F. Adultes : 120 F — Enfants : 80 F.

ԱՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 21
MARDI
21 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԱՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·500 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·423 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.423

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԾՆՈՒՆԴ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԺԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԻ ՄԸ

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄ ՈՃԻՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՄԱԿ-ի հովանիին տակ Հռոմ համախմբուած պետութեանց հատուկ նստաշրջանը, Յուլիս 17-ին, ծնունդ առաւ Պատժական Միջազգային Ատեանի մը որու պաշտօնն է դատել, ապա՝ պատիժ սահմանել ծանրակշիռ ոճիրները: Միացեալ Նահանգները մաս կը կազմեն այն եօթը երկիրներուն որոնք դէմ քուէարկեցին, ի վերջոյ որոշումը արուեցաւ 160 մասնակից պետութեանց 120-ին կողմէ:

Ատեանին կեդրոնատեղին պիտի ըլլայ Լա Հէ եւ իր ձեռնհասութիւնը վերաբերի երս ոճիրներու դէմ կ'ընդունի միջազգային իրաւասանութիւնը· — Ցեղասպանութիւն, պատերազմական ոճիր, մարդկութեան դէմ ոճիր եւ յարձակման ոճիր: Կնքուած դաշինքը ի զօրու կը դառնայ երբ 60 երկիրներու Մօրհղդարանները վաւերացնեն, ինչ որ 3-էն 4 տարի կրնայ տեւել, քանի կը պահանջէ սահմանադրական վերատեսութիւն:

Այս դաշինքը արդիւնք է երկարատեւ ակարկուտեանց եւ խնդրոյ առարկայ դիմաւոր կէտ կը վերաբերի այն կարեւորութեան զոր ատորագրող ամէն մէկ պետութիւն կ'ունի, եօթը տարիներու երկայնքին, զերծ մնալ դաշինքին պարտադրանքներէն չորս ոճիրներէն մէկուն պարագային՝ պատերազմական ոճիրները: Ֆրանսա չատագով էր այս թոյլատուութեան ինչ որ բաւական քննադատութեանց ա-րիթ տուած է: Ոչ — կառավարական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները մասնաւոր ասուլիսի մը ընթացքին զատապարտած են Ֆրանսայի եւ Միացեալ — Նահանգներու ապիրատ խաղը որ կը կանայ յանձնառութիւն մը առնելու եւ անկէ խուսափելու մէջ, նոյն քնագրով:

Ատեանը, երբ ծնի, պիտի կարենայ դատել վերոնշեալ չորս տեսակ ոճիրներ: Պիտի բաղկանայ 18 դատաւորներէ: Դիտել կը տրուի որ դաշինքը բազմաթիւ թերիներ ունի եւ գլխաւորաբար 111 պիս յօդուածը պատերազմական ոճիրներու վերաբերեալ կը տակաւցնէ ծրագիրը: Այս Ատեանը պիտի չկարենար դատել Փոլ Քոթը կամ Ս· Հիւսէյնի ոճիրները քանի Խամպոճ եւ իրաք ատորագրող երկիրներու մաս չեն կազմեր: Գալով 111 պիս յօդուածին, ան թոյլ կուտայ ատորագրող երկիրներուն, փոխանցման չրջանի մը ընթացքին, մերժել Ատեանին ձեռնհասութիւնը պատերազմական ոճիրներու համար:

Ցաջորդ օրը, Շաբաթ, Յուլիս 18-ին, հանդիսաւոր արարողութիւն մը, որու ներկայ եղաւ ՄԱԿ-ի քարտուղարը՝ Քոֆի Անան, տեղի ունեցաւ ատորագրութեան համար: Ցիշենք նաեւ որ Միացեալ — Նահանգներէն զատ դէմ քուէարկողներու մէջ են Չինաստան, Հնդկաստան, Իսրայէլ, 21 պետութիւններ գլխաւորաբար, արաբական, ձեռնպահ մնացին:

Մեհեանները, Յուլիս 17-էն ի վեր, այս Ատեանին համար կը գործածեն նաեւ «ոճրային» ածականը: Այդ «Լը Մոնտ» (Յուլիս 19) կը ճշդէ որ պաշտօնական վերջնական որակումը՝ պատժական է եւ ոչ՝ ոճրային:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐԱԿՈՒԱՅ ԱՐԵԱՆ կապակցութեամբ, երեք նախկին նախարարները Հանրապետութեան Աջդարազատութեան Ատեան պիտի ներկայանան, ինչ որ աննախընթաց երեւոյթ է ե· Հանրապետութեան քառասնամեայ չրջանին մէջ: Լօրան Ֆապիուս, նախարարապետ, Ժորժինա Տիֆոս, Ընկերային հարցերու նախարար եւ Լոմոն Հերվէ Ազողջապահութեան նախարար (1984 — 86) կ'ամբաստանուին «ակամայ մարդասպանութեան» համար: Վճռաբեկ Ատեանի որոշումը ըստ որուն դատի դրգռապատճառ չկար երեք նախարարներուն համար, վրդոված էր զոհերն ու մեռեալներու ընտանիքները եւ այսօր կը պարզուի որ եղթականները չազատեցան: Այս անակնկալը հետեւանք է հարցաքննիչ յանձնախումբին նոր ռազմավարութեան: Տուժող կողմը (զոհերու պաշտպանութեան կազմակերպութիւնը) մասնակի զոհողութիւն յայտնեց միայն, որովհետեւ ամբաստանութիւնը կը սահմանափակուի «ակամայ մարդասպանութեան» եւ կը բացառէ «թունաւորման մեղսակցութիւնը»: Լ· Ֆապիուս յայտարարած է թէ դատարանին առջեւ պիտի արտայայտուի ճշդելով թէ գործած է համաձայն իր խղճին: Ե· Հերվէ դժգոհ է եւ չընդունիր այս նոր որոշումը: Զոհերու Ֆրանսական Միութեան նախագահը կ'ըսէ թէ պաշտպաններու համար քաղաքական զօրաւոր անձնաւորութիւններ, 20-րդ դարու առողջապահական ամէնէն մեծ ոճիրը վերածուեցաւ հասարակ յանցագործութեան մը:

ԳԼԵՐՄՈՆ — ՖԵՐԱՆի (Փիւ—սը—Տոմ նահանգ) նախկին ծերակուտական — քաղաքապետը՝ Ռոժէ Քիյօ (Ընկերվարական) անձնասպան եղաւ 73 տարեկանին, որպէսզի «ոտքի մեռնի» ըստ իր արտայայտութեան: Կը տառապէր սրտէն եւ թոքերէն: Կինը փորձած է հետեւիլ ամուսնոյն, բայց փրկուած է եւ հիւանդանոցն էր: Նամակով մը զոյգը տեսակ մը կատակ ըրած է, գրելով թէ «ահա, մեր ժամանակը ըրինք», Գամիւի տղը: Քիյօ մեծ մասնագէտ մըն է գլուպէտին:

Ս· ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳի, Յուլիս 17-ին, Պետրոս և Պօղոս Մայր տաճարին մէջ, բայց ոչ նախկին ցարերու կողքին, թաղումը կատարուեցաւ Նիկոլա Բ·ի եւ իր ընտանիքին եւ այդ առթիւ Բ· Ելցին յայտարարած է· — «Անոնք որոնք այս ոճիրը գործեցին յանցաւոր են, անոնք որոնք տարիներու երկայնքին վաւերացուցին այս ոճիրը, նաեւ յանցաւոր են: Պատմական օր մըն է Ռուսաստանի համար: Թաղելով այս աճիւնները, կ'ուզենք քաւել մեր նախնեաց մեղքերը»: Ռուսաստանի պատրիարքը ներկայ չէ եղած, նաեւ կարգ մը անձնաւորութիւններ որոնց առարկութիւնն այն էր որ աճիւնները Նիկոլա Բ·ին աճիւնները չեն:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ մէջ, չարաթավերջը անդամ մը եւս արիւնալի եղած է: Երեք օրուան մէջ աւելի քան 50 հոգի չարդուած են:

ՔՈՍՈՎՈՑԻ ՄԻՋԻ մթնոլորտը չատ լարած է, բախումները սաստկացած են ալպանացի անջատողականներու եւ եուկոսլաւ ուժերու միջեւ: Կ'ըսուի թէ երկու օրուան ընթացքին (Յուլիս 18 — 19) արդէն 110 մեռեալ կար:

ՓԱՓՈՒԱՅի — Նոր Կինէայի մէջ, երկրաչարժին յաչորդած յորձանքը աւեր գործած է: Գիւղեր ամբողջ քարուքանդ եղած են: Աւելի քան 3000 մեռեալ կայ:

ՀԵԾԱՆԻՒՈՎ ՖՐԱՆՍԱՑի Շրջանը մրցաշարքէն արտաքսուեցաւ Ֆեոթինա խումբը, իբրեւ հետեւանք տռփաժի յայտնութեամբ: Խումբին մաս կը կազմէին անուանի հեծանուորդներ, որոնց համար ծանր հարուած է: Գայթակղութիւնն ալ մեծ է եւ տրուած որոշումը, ամանոյ համար, անարդար: Շատեր, ինչպէս առողջապահութեան ենթանախարար՝ Պ· Քուշնէր կը խորհին որ տռփաժը ընթացիկ երեւոյթ մըն է եւ միայն Ֆեոթինայի պարագան չէ, որ տեսակ մը քաւութեան նոխազ դարձած է:

ՀԱՐԱՒԻ—ԱՓՐԻԿԷի նախագահը՝ Մանտելա իր 80-ամեակը տօնեց մեծ չուքով: Նոյն օրը ամուսնացաւ Մոզամպիքի նախկին նախագահին այրիին հետ, 52 տարեկան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 18/20)

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔ· ՊՈՂՈՍՊԱԼԵԱՆի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՍՈՂԻԿ ԵՊԻՍԿ·Ի ՀԵՏ

Ընդառաջելով Մայր Աթոռի դիւանապետ՝ Ներսէս Արք· Պողոսպալեանի խընդրանքին, Հանրապետութեան դատախազը՝ Հենրիկ Աճէտարեան արտօնած է որ ան տեսնուի վերջերս արգելափակուած Արմաւիրի թեմի առաջնորդ Ասողիկ Եպիսկոպոսի հետ: Այս մասին, Մայր Աթոռի դիւանապետը հետեւեալը ըսած է Արմէնփրէսի թղթակիցին· — «Հիւանդութեան պատճառով երկարատեւ բացակայող Գարեգին Ա· տեղեակ պահուած է Մայր Աթոռին առընչուղ բոլոր հարցերուն, անոնց կարգին նաեւ այս հարցին: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի թեկնադրանքով նպատակայարմար գտանք Մայր Աթոռի անունով ներկայանալ Ատրպատականի Թեմի Եպիսկոպոսին, պարզել կարգ մը մանրամասնութիւններ: Մենք արդէն փոխանորդ նշանակած ենք Արմաւիրի թեմին մէջ, բայց այդ չի նշանակեր թէ Ասողիկ Եպիսկ· պաշտօնազրկուած է: Նման բան չի կրնար ըլլալ մինչեւ իրական մարմիններու վճիռ տալը: Իմ անձնական տպաւորութիւնս է որ ան խարուած է իր շրջապատի մարդոց կողմէ, զարմանալի կերպով միամտութիւն ցոյց տալով, քանի որ ինք չատ ճարպիկ ու շրջահայեաց մարդ է: Սակայն, կեանք է, երբեմն պարագաները կը պարտադրեն, երբեմն մարդ ինք կը հպատակի որեւէ առաջարկի եւ կը խարուի: Փաստօրէն, ան չէ ստացած ամբողջ այն գումարը, որու վերաբերեալ փաստաթուղթ ստորագրուած է: Միայն մաս մը ստացեր է որպէս օգնութիւն եկեղեցիին եւ թեմին ծախքերուն: Սակայն պարզուած է որ այդ օգնութեան քօղին տակ մարդիկ Մաւրիկ Աւետիսեանի ձեռքով իւրացուցեր են մեծ գումար, երեւի պնդելով որ Ասողիկը ստորագրութիւն դնէ ստացածին մօտ եռապատիկ թիւ բովանդակով թուղթի տակ: Այժմ պահանջ կայ որ Ասողիկ Եպիսկ· վերադարձնէ իր ստացած գումարը (120 հազար տոլար): Կ'ենթադրեմ որ ան իր չուրջի մարդոցմէն կըրնայ հայթայթել այդ գումարը ու այդ ձեւով թերեւս հարցը լուծուի: Իսկ եկեղեցին նման գումար չի կրնար տալ, որովհետեւ որեւէ առընչութիւն չունի

ՄՇԱԿՈՒՅԹ

«LE MOCI»
(Moniteur du Commerce International)

(Du 9 au 22 Juillet)

TURQUIE

LA FRANCE, PARTENAIRE MAJEUR

Առեւտրական այս երկշաբաթաթերթը ամբողջ թղթածրար մը նուիրած է Թուրքիոյ որու հետ յարաբերութիւնները լաւ էին, կը դրէ, մինչեւ Մայիս··· : Փոխանակութիւնները երբեք այսքան ծաւալուն չէին եղած: 220 ֆրանսական ձեռնարկութիւններ Թուրքիա կ'աչխատին, Ֆրանսան երկրին չորրորդ հայթայթիչն է եւ Թուրքիան իր երկրորդ յաճախորդն էր անցեալ տարի ղինամթերքի մարդին մէջ: Քաղաքական դեմնի վրայ, Անգարա կը դնահատէր Փարիզի նեցուկը լուծում մը գտնելու համար իր անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան: Այդ, կը չարունակէ պարբերականը իր ներածականին մէջ, Մայիսի վերջ Ազգային Ժողովը բանաձեւ մը քուէարկեց որ կը ճանչնար հայկական ցեղասպանութիւնը: Ծերակոյտը պիտի չարաչայտուի Հոկտեմբերին առաջ: Բայց, եթէ բանաձեւը վերջնապէս ընդունուի, երկկողմանի յարաբերութիւնները կրնան լրջօրէն «սառիլ»: Ճակատագրաբախտ կամ յարձակողական, տեղւոյն վրայ գտնուող Ֆրանսական հաստատութիւնները տարեվերջին կը սպասեն, մտահոգութեամբ:

Այս նախարանին կը յաջորդեն բազմաթիւ էջեր: Կը ներկայացուի Թուրքիան,

(Շար·ը Դ· էջ)

անոր ստացման հետ, քանի որ բոլորովին տեղեակ չէ եղած նման գումարի գոյութեան մասին»:

*
**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՆԵԱԿԻՆ ԵՒ ԳԻՆԻԻՆ ՈՍԿԻ ԵՒ ԱՐԾԱԹ ՆՈՐ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐ

Ս· Պետերսբուրգ տեղի ունեցած խըմիչքներու ցուցահանդէս — համաեսին հայկական տարբեր մակնիշի կոնեակներ ու որակաւոր գինիներ արժանացած են ոսկի եւ արծաթ մետալներու: 134 տեսակ գինիներէն յարձակումն «մեծ մըցանակ»ին արժանացած է Երեւանի «Արեւշատ»ը, նոյն գործատան «Նիկոլա Շուստով» կոնեակն ալ ստացած է ոսկի մետալ: «Դուինի» կոնեակին եւս տրուած է մեծ ոսկի մետալ, «Ցորելեանական»ին՝ ոսկի, իսկ «Հայաստան»ին՝ արծաթ: Արտաշատի գործատան «Արտաշատ» եւ «Արտաւազդ» կոնեակները եւ «Գետաշէն» ու «Այգեշատ» գինիներն ալ ստացած են արծաթ մետալներ:

*
**

ԿԱՐՕՏԵԱԼ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Ֆրանսայի Փա—սը—Գալէ նահանգի եւ հեծանիւի մարզաճեւի Հայաստանի Դաշնակցութեան նախաձեռնութեամբ ու գործակցութեամբ կազմակերպուած է Երեւան — Գեղարքունիք — Մարտունի — Երեւան 700 քմ·նոց հեծանիւի արշաւ մը, որուն մասնակցած են Հայաստանցի եւ Ֆրանսացի կարօտեալ ու որբ երախաներ: Անոնք Յուլիս 8-ին մեկնած են Երեւանէն եւ իրենց երկար ճամբուն վրայ իջեւանելէետք բազմաթիւ տեսարժան եւ արձակուրդի վայրեր ինչպէս Գեղարքունիքի դիւղերը, Սեւան քաղաքն ու լիճը եւլն· Յուլիս 18-ին վերադարձած են մայրաքաղաք:

ՀԱՅԱԾԷՍ ՊԱՏԱՐԱԳ ԿԵՌԱՅԻ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅՈՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

(1998 ՅՈՒՆԻՍ 27)

–ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ 250-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ–

(1748–1998)

Կեռլան, երբեմնի Արմէնոպոլիս – Հայաքաղաքը կ'ապրի իր պատմական օրերէն մէկը: Փառաշուք ծխականաարութիւն, հանդիսաւոր պատարագ, հայերէն քարոզ, հայաճաշ հոպնսեղան:

Տեղւոյն ու Շրջանին Առաջնորդ՝ հունդար Արքեպիսկոպոս Գերապ. Կիւրկի Եպուպինի մասնաւոր հրաւէրով, Հայաստանէն ժամանած է Հ. Ներսէս Արքեպիսկոպոս Տէր – Ներսէսեան՝ Առաջնորդ Կաթողիկէ Հայոց Հայաստանի, Վրաստանի եւ Արեւելեան Եւրոպայի, արժանավայել չուքով փառաւորելու կեռլայի Հայ Կաթողիկէ Մայր Եկեղեցւոյ չինուԹեան մեծ յոբելեանը, որու հիմնարկէքը կատարած է՝ ճիշդ 250 տարի առաջ, Գերապ. Օքաննէսիոս Վերդարիուս Հայասեան Առքեպիսկոպոսը, 1748–ի Սեպտեմբերի 18–ին: Եկեղեցին վերջերս վերանորոգուած է, ներսէն ու դուրսէն, կատարեալ օգնուԹեամբ եւ հայ բարերարներու ազնիւ նուիրատուուԹիւններով, տեղւոյն Ժողովրդապետ՝ Տէր Շահէ Եհնօ վարդապետի ջանքերով:

Եքեզաարդ ու սպիտակազգեստ հարսի նման կը փայլի այսօր եկեղեցին, տանիքի արծաԹափայլ ԹիԹեղեայ նոր ծածքով: Ճակատին վրայ կ'ելեւէջ աշտարակաձեւ բարձրադմբեթ զանգակատունը, մեծ չքազատուհանով. երկու կողմերուն կը հսկեն սրածայր գոյդ գմբեԹաձեւ աշտարակները, որոնք կ'ելեւէնեն ծագկազարդ ու կանաչապատուած մեծ հրապարակին վրայ:

Ցունիս 27. պայծառ արեւը կ'ողջունէ մեզ ջերմօրէն, որ կեռլա կը հասնինք՝ Ալեպ – Եուլիայի Արքեպիսկոպոսարանէն 150 քիլոմեթր ճամբայ կտրելով, այդ նուիրական չաթաի առաւօտեան:

Ժամը 11–ին կը հնչեն կեռլայի զանգերը, ու Թափօրը – Ժողովրդապետանոցէն մեկնած – կը մտնէ տաճար. փոքրիկ Դպիրները, վարդապետներ, ընծայակ գիւղերէն, զգեստաւորուած, կ'առաջնորդեն Գերապ. Եպուպինի Արքեպիսկոպոսը եւ օրուան պատարագիչ Ներսէս Արք. Տէր – Ներսէսեանը, որոնք օրհնելով կը մտնեն լոյսերու մէջ չողշողացող եկեղեցին, նուիրուած Ամենասուրբ ԵրրորդուԹեան, ընդ պաշտպանուԹեամբ Սրբոյ Հօրն մեծի Գրիգորի Լուսաւորչի: Բոլորը կը խաչակնքեն խորունկ հաւատքով:

Խորանին սպասարկողներն են Շահէ Վարդապետը եւ Ս. Ղազարու Մխիթարեան վանքի միաբան՝ Հ. Վահան Վրդ. Օհանեան. սարկաւագի պաշտօն կը կատարէ հունդարահայ Տէր Խաչիկ Թուչէքեան: Հոկայ եկեղեցին լիքն է հաւատացեալներով. չուրջ 600 հոգի նստած, պատրաստուր Հայեր եկած են ուխտի, մասնաւոր հանրամիջոցներով, Պուտափեշտէ, Պուքրէշէն եւ ջերմակայ հայ կաթողիկէ գիւղերէն (Կիւրկեն, Տումպրովեն, Ֆրումօասա): Կիւրկենի Ժողովրդապետը՝ Մխիթարեան Հ. Ղուկաս Վրդ. Ֆոկոլեան բացակայ է, այս օրերուս Վենետիկի մէջ բժշկական դարմանումի ենԹարկուած:

Պուտափեշտէն եկողներէն յիշենք՝ Պր. Ալեք Ալանէսեան, նախագահ Հայոց Միութեան, բազում հետեւորդներով:

Պուքրէշէն՝ Պր. Վարուժան Ոսկանեան, նախագահ Հայոց Միութեան (Ծերակուտական), Պր. Վարուժան Բամպուքճեան, երեսփոխան Ռումէն Խորհրդարանի մէջ եւ ներկայացուցիչ Հայ Ժողովուրդին: Ներկայ էին նմանապէս՝ Պր. Պերճ Մարզարեան, ընդհ. քարտուղար Հայոց Միութեան, եւ Պր. Թիրայր Կիւլպէնկեան՝ Պուքրէշի Թեմական Խորհուրդի անդամ եւ ազգային բարերար, 40–ի չափ ընկերացող հայ ուխտաւորներով:

Երգչախումբը, վերակազմուած նոր անդամներով, մէկուկէս ամիսէ ի վեր պատրաստուած է այս երջանիկ օրուան. Հունդարացիներ են, որոնք հայերէն կ'արտասանեն ու կ'երգեն. փայլուն նուագի ընկերակցուԹեամբ:

Սուրբ Գրային եւ Աւետարանի ընԹերցումները կը կարդացուին նաեւ հունդարերէն:

Քարոզը կը հնչէ հայերէն, յուրախուԹիւն բոլորին (հունդարերէն թարգմանուԹիւնը կուտայ իսկոյն Գերպ. Եպուպինին) : Ներսէս Արք. կ'լսէ ի մէջ այլոց՝–

«Հոգեւոր ցնծութեան եւ հրճուանքի բացառիկ ոճն է այսօր կեռլա – Հայաքաղաքին համար, ու կարծեմ՝ բոլոր Թրանսիլվանիոյ, եւ յատկապէս՝ այս չըքնաղ Հայոց համար, որոնց նախահայրերը Հայաստանէն գաղԹելով, մեր հինաւուրց չքեղ մայրաքաղաք Անիէն, դժնէ պայմաններու տակ, դարեր առաջ ա՛յս տեղ գտան սրտաբաց ասպնջականուԹիւն, եւ տեղական իշխանուԹիւններու համակրանքին արժանանալով, հիմնեցին այս չքնաղ քաղաքը, կանգնեցին այս չքեղ տաճարը, որուն հիմնարկէքին 250–ամեակը կը տօնենք այսօր հանդիսապէս:

«Ձեր մեծայարդ Նախնիները իրենց հետ բերին այստեղ քրիստոնեայ հաւատքը, զոր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչէն ժառանգած էին. բերին իրենց քաջերառը, քարքերն ու հայրենի սովորոյԹները, ոչ եւս հալածուած՝ անդուլԹ քանակնելով, ապաստանելու համար Ամենասուրբ ԵրրորդուԹիւնը, որուն նուիրուած է այս տաճարը, Սամոչ գետի ափունքին, գեղատեսիլ բլուրներով պաշարուած այս գաւառակին մէջ:

Քաղաքական հաւասար իրաւունքներով, Հայերը, ոչ այլեւս նժդեհ, դարերով մասնակցեցան դրապէս այս երկրի, իրենց երկրորդ հայրենիքի ընկերային, տնտեսական, մշակուԹային վերելքին, չահելով յաճախ իշխանական պատուանշաններ:

Սքանչելի առիԹ մըն է այս հանդիսաւոր ոճնակատարուԹիւնը, միաժամանակ ոգեկոչելու անցեալի հոյակապ իրագործուԹիւններն ու հերոսները:

Եւ ասոր համար, ջերմօրէն շնորհակալ եմ Գերապայծառ Կիւրկի Եպուպինի Արքեպիսկոպոսին, որ Ատուածմէ ներշնչուած՝ որոշեց հանդիսապէս յիշատակել այդ բոլորը, եւ հրաւէր ուղղեց ինձ՝ գառնալու գլխաւոր գերակատար այս պատմական յոբելեանին:

Թող հնչէ գարձեալ մեր սքանչելի չարականը:

«Խորան սրբութեան կանգնեցաւ Սուրբ եկեղեցի, եւ Քրիստոս թագաւորն ի սմա պատարագեալ. եկա՛յք, հաւատացեալք, երգեսցուք Քրիստոսի երգ նոր:

«Նզդա՛ եւ զուարճացի՛ր հարսնացեալդ յԱստուծոյ՝ եկեղեցի ... Լուսաւորեա՛, լուսաւորեա՛, կաթողիկէ եկեղեցի, քանզի ի բեզ շող աստուածեղէն ի Հօրէն լուսոյ ծագեաց եւ լուսաւորեաց զմանկունս քո»:

Ու մինչ կ'ոգեկոչենք անցեալի յիշատակները, նշանաւոր դէմքեր, անձնաւորութիւններ, եւ դէպքեր կամ իրագործութիւններ, վերարծարծենք մեր սրտերուն մէջ՝ հոգեկան վերանորոգումի, քրիստոնէական կեանքն աւելի սերտօրէն ապրելու ջերմ առաջադրանքը, լաւագոյնս ծառայելու համար մեր Եկեղեցիին, մեր Հայրենիքին, մեր քաղաքին, որպէսզի բոլորս միասին սատար կանգնինք նոր աւետարանացումի քարոզչութեան, մեր իսկ անձնական վկայութեամբ գառնանք նոր առաքեալներ, ծաղկեցնելու Ս. Եկեղեցին, Ատուածմէ ժողովուրդը, հոգեւոր, կրօնական, մշակութային, ընկերային եւ նիւթական մարզերու մէջ: Զի յաւէր յարդել ու պատուել մեր նախնիքներու յիշատակը, եւ պարծիլ անոնցմով. պէտք ենք անոնց արժանաւո՛ր որդիներն ըլլալ, ժառանգորդներ՝ անոնց քաջի համբաւին. պէտք է որ անոնց հոգիները պարծենան մեզմով, ձեզմով, իրրեւ հարազատ Հայեր, հաւատացեալ քրիստոնեաներ, իրրեւ Կեռլայի գործօն ու պարկեշտ քաղաքացիներ, որպէս Թրանսիլվանիոյ ձեր դաղութին կենսունակ անդամներ, արեւելքէն եկած ազնուական ժողովուրդի մը լուսաչող զաւակները:

Ասոր համար է որ այսօր մեր աղօթքը կը բարձրացնենք երկինք, հայցելու Սուրբ Գրիչըոր Լուսաւորչի հզօր ու հայրական բարեխօսութիւնը, մեր չարականին մեղրածոր բառերով.

«Առաջնորդ հաստատոյ եւ Լուսաւորիչ անճանաց մերոց, Տէր Սուրբ Գրիգոր. եկա՛յք հաւատացեալք, ի ձեռն նորա հանգուցուք Աստուծոյ գոհութիւն:

«Մեծ խոստովանողն Քրիստոսի եւ գչարչարանս յանձն առող վասն մեր, Տէր Սուրբ Գրիգոր. եկա՛յք, հաւատացեալք, ի ձեռն նորա հանգուցուք Աստուծոյ գոհութիւն:

«Քահանայապետ Աստուծոյ եւ պատմող աստուածային օրինաց, Տէր Սուրբ Գրիգոր. եկա՛յք, աշակերտեալք, ընդ նմա երգեսցուք փառք ի բարձունս Աստուծոյ»:

«Գրիգոր, Սուրբ Քահանայապետ, որ գհաւատս ուսուցեր եւ զբանսիս դիւացն հալածեցեր, մարդկան ուսուցեր բարոգել գերրորդութիւնն. արդ բարեխօսեա՛ առ Տէր վասն անճանաց մերոց»:

Պատարագի աւարտին՝ երգչախումբը կը լսեցնէր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի նուիրուած, երկարաշունչ կրկնութիւններով օծուն աւանդական աղօթք մը (իրենք կ'անուանեն «Լիթանիա» Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի), որու ամէն մէկ խնդրանքի աւարտին՝ ժողովուրդը կը պատասխանէր հունդարերէն, «Լո՛ւր, Տէր, եւ ողորմեա՛»:

Ու թափօրով կը վերադառնայինք դարս ժողովրդապետարան:

Ժողովրդապետարանի սրահներուն մէջ, գեռնախոր երեք այլ մեծ սենեակներու մէջ, ժողովրդապետին կողմէ եղբայրական սիրոյ ճաշ կը տրուէր հեռուներէն եկած ուխտաւորներուն (270 հոգի): ըմպելիքը առաւ ճաշը՝ աւանդական «անկաճանուր»ով եւ աւարտ գտաւ հայկական «վաքլաւայ»ով:

Ներսէս Արք. ճաշի ընթացքին կ'իջնէր ներքեւ, մի առ մի ողջունելու սեղանակիցները, ջերմ բարեմաղթութիւններով, Եպուպինի Գերապայծառը իսկոյն հունդարերէնի եւ ռումաներէնի կը թարգմաներ Սրբազան Հօր խօսքերը: Տասնամեայ փոքրիկ երախայ մը օրհնելով, Տէր – Ներսէսեան Արք. կը մաղթէր որ արժանանար ոճնելու եկեղեցիին 300–ամեակը (2048 թ.), ու կ'աւելցնէր՝ երանի՛ թէ ես ալ ներկայ ըլլայի այդ օրուան հանդէսին. մեծ ծիծաղով եւ ծափողջոյններով կը պատասխանէր ժողովուրդը:

Ասոք կ'առնէր Պուքրէշի գաղութին ռումանահայ Պր. Վարուժան Բամպուքճեան, որ մաքուր հայերէնով, բոլորին կողմէ չնորհակալութիւն կը յայտնէր Ներսէս Արք.ին, սրտաբուխ խորհրդածութիւններով. յատկապէս կը մաղթէր որ կեռլան արժանի դառնայ յաճախելի այնպիսի հայածէս արարողութեանց: Հոն, Մարթայեան ազգանունով միակ հայախօս հայրիկը հպարտութեամբ ողջունեց Արքեպիսկոպոսը, յայտարարելով որ երկու տղաքները՝ անցեալ տարիներուն հետեւած են հայապիտութեան դասընթացքներու, Վենետիկի մէջ:

Նոյն երեկոյ իսկ, ռումանական հեռատեսիլէն սփռած էին արարողութենէն տեսարաններ եւ լուրեր:

Այդ օրն այցելեցինք նաեւ կեռլայի փոքրիկ եկեղեցին, 25 տարիով աւելի հին, նուիրուած Ս. Կոյս Մարիամի Ասեաման: Կանգ առինք կեռլայի նշանաւոր բանտին առջեւ ուր տառապած էր, 1948–1954 տարիներուն, մեր Ներսէս Արք. Տէր – Ներսէսեանի հայրիկը, Տէր Բարդէն Քահանան, հոգեւոր հովիւ Քոնսթանձա քաղաքի, որ վկայակից կ'ըլլար ապագայ Ծիրանաւոր կարդինալ Թոտէայի չարչարանքներուն:

Բանտին կից կար հայկական դերեզմանատուն, բազմաթիւ կոթող յուշարձաններով. յուզումով կարդացինք հայկական ազգանուններ. Ֆոկոլեան, Գովրիկեան, Եան...եան: Բոլորին հոգիներու հանգչեան համար՝ սրտագին «Հոգւոց» մը ղրուցեցինք, տխրութեամբ:

Այցելեցինք նաեւ Ֆրումօասա հայագիւղը (հունդարերէն՝ Սեվվիզ). գիւղին ժողովրդապետն էր երբեմն նշանաւոր Հ. Մկրտիչ Վրդ. Պոտուրեանը, որուն հանդիպած է 1933–ին մեր Ներսէս Արք. Տէր–Ներսէսեանը: Գիւղին միակ հայախօսն է Պետրոս Զաքարիաշը, 84–ամեայ, որու տունն հիւրասիրուելու պատիւն ունեցանք. քաղցր հայերէն զրքեր ունէր – մանկութեան՝ Վիէննայի Մխիթարեաններու մօտ սորված էր մայրենի լեզուն:

Այդ առիԹով, անցանք նաեւ Տումպրովէն հայագիւղը, ուր քանի մը տարի առաջ վախճանած է մեծարգոյ Տիրեան Վարդապետը, եղերական մահով. գիւղաքաղաքը՝ հին անունով Պաչալոֆ, ապա կոչուած է ԵղիսաբէԹուպոլիս. հայերու Թիւն է հիմա 17. մէկը միայն լիիհայ, ի հօրէ եւ ի մօրէ, վաԹսունամեայ կին մը, հայկական դիմագիծով, որ միայն հունգարերէն կը խօսի: Տումպրովէնի մէջ, Մխիթար Աբբայի օրերէն գոյուԹիւն ունի Մխիթարեան Վանատուն, եկեղեցի, (Մ. Պետրոս – Պօղոս), գեռ կանգուն, ունեցած է նաեւ դպրոց: Գիւղի միւս եկեղեցին նուիրուած է Սրբուհի ԵղիսաբեԹի. մեծ ոճնակատարութեան օրն է վերջախոհութիւնը, երբ հարեւան գիւղերէն եկող ուխտաւորներով կը լեցուի մեծ եկեղեցին: Այժմ մնացած այրի, պահակ կնոջ նման:

Փառաշուք պատարագէն եառ, տխուր տպաւորութիւններով վերադարձանք Ալեպ – Եուլիա, ուրկէ մեկնած էինք առաւօտուն:

Կեռլա Տումպրովէնն, կիւրկեն, Ֆրումօասա, մնացի՛ք բարի, ձեր հունդարախօս սակաւաԹիւ հայորդիներով: Ծաղումով հայ, ազգասէր – հայախօս ու խանդավառ վարդապետներու կարիք ունի Թրանսիլվանիոյ հայ կաթողիկէ համայնքը այսօր: Թող Տէրը յարուցանէ նուէր հովիւներ:

ՈՒԽՏԱՒՈՐ ԱՁԳԵԼՈՒ

«ԿԵՌԼԱ» ՔԱՂԱՔԻ ԱՆՑԵԱԼԸ

Կեռլա, հունգարերէն՝ Սամոչ–ուվար, Թրանսիլվանիոյ «պառօք» ոճով կառուցուած ամենագեղեցիկ քաղաքն է, որ փռուած է Սամոչ գետի դաշտավայրին չրջապատուած՝ դալար բլուրներով, գաղտակուրի մէջ Թաքնուած մարգարիտի մը նման:

Կեռլա անունը հաւանաբար սլաւոնական ծագում ունի:

ԺԳ. դարուն, Կեռլա կը պատկանէր Բալվանեոչ ամրոցի տիրոջը եւ շատ կարեւոր պաշտպանողական ու մաքսային դեր կը կատարէր: Սակայն, յետագային, յաճախ պատերազմներու Թատերաբեմ դարձաւ ու աւերուեցաւ:

1410 Թուականին՝ արդէն այդտեղ կը տեղական զօրավարի նստավայրը:

1540–ին սկսաւ դարձեալ վերաշինուիլ եւ ստացաւ «Ուլվար» անունը: Այդ քաղաքացիներուն՝ հոն կը պահպանուէին Թագաւորական գանձերը: Տէր կիւրկի քահանան, սկսելով հիմքերէն, մեծ աշխատանքով եւ ոչ նուազ ծախքերով, վերակառուցեց Բալվանեոչ ամրոցը, բարձրացնելով հզօր ու գեղատեսիլ պարիսպներ, դիմադրելու համար Հունգարիոյ եւ Թրանսիլվանիոյ Թշնամիներուն:

1672 Թուականին, Թրանսիլվանիա ժամանող Հայերը հոն բնակելու արտօնութիւն ստացան Միհայ Ա. Ապաֆի իշխանէն: Հայ գաղթականներուն ընդունելութիւն ստացան այնպիսի երկիր մը, որ Լեհաստանի դէմ մղած պատերազմի հետեւանքով (Ռակոցի Ֆէորդի Գ.ի օրով), չատ ծանր վիճակի մէջ կը գտնուէր՝ չնայած այդ հանգամանքներուն, Ապաֆի Միհայ Ա.ը ընդունելով Հայերը Թրանսիլվանիա, կը փափաքէր նոր ընթացք տալ երկրի տնտեսական զարգացման: Գաղթականներու մեծ մասը ապաստանարան գտաւ Գէորգի – սէնթ – Միկլոշ եւ Զիկ – Սեպվիզ. բայց Ֆէյֆալու, Գէորգէնի, Պետէլէն, Բատոշ եւ Վիցէն քաղաքները նոյնպէս ընդունեցան մեծ թիւով հայ ընտանիքներ: Իսկ Բեստերց բնակող Հայերը, 1696–97 Թուականներուն բաժնուելով սաքսոններէն, Լիպտա Ա. Թագաւորէն հնարաւորութիւն ստացան, 12·000 Ֆորինտ վճարելով, կեռլայի մէջ հողատարածք գնելու եւ քաղաք հիմնելու:

1712 Թուականի դիւանական դրութիւններէն կը տեղեկանանք որ 90–100 հայ ընտանիքներ, ռազմական խորհուրդի կողմէ նշուած վայրերու մէջ տուներ կը կառուցանեն:

1716 Թուականին, տարբեր աղբիւրներէ կը տեղեկանանք արդէն հայապատկան 111 հողամասերու մասին: Նոյն աղբիւրներու մէջ կը յիշատակուին նաեւ հայ վաճառականներու անուններ, ինչպէս, Պլաչինտար, Կորովէ, Սըեուչ, Յակոբ, Թոդոր, Գերդէյ, Նիկոլա, Անդրէաս, Շիմոն, Միկլոշ, Եանոչ, Դանիէլ, Պալ, Լուկաչ, Բոգդան, Մորդուիկ, Մարտոն, Կորբուլ, Կիրակոս, Քրիստոս, ...

...ռաջ վախճանած է մեծարգոյ Տիրեան Վարդապետը, եղերական մահով. գիւղաքաղաքը՝ հին անունով Պաչալոֆ, ապա կոչուած է ԵղիսաբէԹուպոլիս. հայերու Թիւն է հիմա 17. մէկը միայն լիիհայ, ի հօրէ եւ ի մօրէ, վաԹսունամեայ կին մը, հայկական դիմագիծով, որ միայն հունգարերէն կը խօսի: Տումպրովէնի մէջ, Մխիթար Աբբայի օրերէն գոյուԹիւն ունի Մխիթարեան Վանատուն, եկեղեցի, (Մ. Պետրոս – Պօղոս), գեռ կանգուն, ունեցած է նաեւ դպրոց: Գիւղի միւս եկեղեցին նուիրուած է Սրբուհի ԵղիսաբեԹի. մեծ ոճնակատարութեան օրն է վերջախոհութիւնը, երբ հարեւան գիւղերէն եկող ուխտաւորներով կը լեցուի մեծ եկեղեցին: Այժմ մնացած այրի, պահակ կնոջ նման:

Փառաշուք պատարագէն եառ, տխուր տպաւորութիւններով վերադարձանք Ալեպ – Եուլիա, ուրկէ մեկնած էինք առաւօտուն:

Կեռլա Տումպրովէնն, կիւրկեն, Ֆրումօասա, մնացի՛ք բարի, ձեր հունգարախօս սակաւաԹիւ հայորդիներով: Ծաղումով հայ, ազգասէր – հայախօս ու խանդավառ վարդապետներու կարիք ունի Թրանսիլվանիոյ հայ կաթողիկէ համայնքը այսօր: Թող Տէրը յարուցանէ նուէր հովիւներ:

ՈՒԽՏԱՒՈՐ ԱՁԳԵԼՈՒ

Դրագոման, Զերչել, Իժակ, Նիկոլա, եւլն...:

1727 թուականին, արդէն արճանագրուած էին 193 բնակուած եւ վեց անբնակ տուն:

1728 թուականի Ապրիլ 17–ին, Նալիսերենի մէջ կայացած ազգային համաժողովին հրատարակուեցաւ կարոլոս Զ. կայսրի որոշումը, որու համաձայն, ըստ Մինաս Տէ Բառնխուէլ խնդրանքին, կեռլայի հայ բնակիչներուն կը տրուէին հետեւեալ իրաւունքները· –

ա) Այնուհետեւ քաղաքը կը վերանուանուի՝ Արմէնոպոլիս,

բ) կայսրութեան պատկանող հողատարածքը անվճար կը յատկացուի քաղաքին,

գ) քաղաքը բնակութիւն հաստատել փափաքող Հայերու համար՝ պատասխանատուութիւնը կը դրուի քաղաքային խորհուրդին վրայ,

դ) քաղաքը կը վայելէ Թրանսիլվանիոյ իշխանութեան եւ կայսրութեան ազգային գլխաւոր հրամանատարութեան պաշտպանութիւն,

ե) քաղաքին կը տրուի առեւտրական որոշ արտօնութիւններ·

1· ամէն հայ ընտանիք պարտաւոր է վճարել տարեկան 10 Ֆորինտ հարկ,

2· քաղաքը կ'ազատի բանակային զօրամասերը տեղաւորելու պարտականութենէն,

3· քաղաքը չի կրնար պատկանիլ ոեւէ առանձին ազնուականի,

4· Քաղաքին կ'արտօնուի կառուցանել հայ կաթոլիկէ եկեղեցի:

1736 թուականին, կեռլայինները 100 հազար Ֆորինտ վճարելով, որպէս 90 տարուան դրաւական, տէր կը դառնան քաղաքին մերձակայ Կանդիա աւանին: 1828 թուականին, Մարիա – Թերեզա կայսրուհին կը վաւերացնէ այդ պարգեւը, եւ Յովսէփ Բ. կայսրը Արմէնոպոլիսին կը շնորհէ կայսերական աղատ քաղաքի պատուական կոչումը:

Ինչպէս ըսինք վերեւ, Արմէնոպոլիսը Թրանսիլվանիոյ վաղուց նախագծուած «պատօք» ոճի միակ քաղաքն է, որու հիմնադրութիւնը տրուեր է 1700 թուականին, Օքսենհոս Վերզաբիուս Արք·ը, համաձայն՝ Հռոմէն հրաւիրուած Ալեքսա Ճարտարապետի նախագիծին:

1723 թուականին, կը կառուցուի, Սողոմոն եւ Աստուածատուր Շիմայեանի ծախքով, Ս· Աստուածամօր Ասեհման նուիրուած անդրանիկ փոքր եկեղեցին (կոչուած նաեւ՝ Սողոմոնի տաճար), չուրջ 200 հոգինոց:

1748 թուականին, կը հիմնադրուի Կեռլայի հայ կաթոլիկէ մեծ եկեղեցին, քաղաքի գլխաւոր հրապարակին վրայ, նուիրուած Ամենասուրբ Երրորդութեան,

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԹՐԻՓԼԷՔՍ» ԴԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹԸ ԻՐ ԱԿՆԱՐԿԸ ԿԸ ՍԵՒԵՌԷ ԳԱՆՏԻԼԼԻԻ ՎՐԱՅ

ՀԻԱՆԱԼԻ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐ ԳԱՆՏԻԼԼԻԻ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԷՆ

«Թրիփլէքս» պարբերաթերթը, որ ընդհանրապէս ճարտարապետական ու տան յարդարանքներու նիւթերուն նուիրուած աղգին հրատարակութիւն մըն է, իր վերջին թիւին որպէս առաջին նիւթ՝ ընտրած է Խթանպուլի գեղատեսիլ Գանտիլլիի թաղամասը, իր պատմութեամբ ու իր այօրուան կառոյցներով: Եւ այօրուան կառոյցներուն մէջ նշանակելի կը դառնայ Գանտիլլիի Երկոտասան Առաքելոց Եկեղեցին, որուն լուսանկարներն ալ հրատարակուած են: Պէտք է ըսել որ վերջին տարիներու ընթացքին մեր այս սիրուն ու պատմական եկեղեցիին մասին երբեք այսքան գեղեցիկ լուսանկարներ հրատարակուած չէին: Շնորհաւորելի է պարբերաթերթին լուսանկարիչը, որ Գանտիլլիի այնքան գեղեցիկ համայնապատկերին մէջ ճաշակով տեղ տուած է նաեւ Հայոց Եկեղեցիէն վերցուած պատկերներու: Յօդուածին մէջ նախ կը բացատրուին թէ ինչո՞ւ այս թաղամասը կոչուած է Գանտիլլի: Ան իր անունը կ'առնէ փարոսէ մը, որ առենօք կը գտնուէր Գանտիլլիի դիմաց, ծովուն վրայ: Այսօր Գանտիլլին կը դիմադրէ ժամանակին դէմ, որպէսզի չկորսնցնէ իր անցեալը: Ուրիշ վարկածի մը համաձայն ալ Գանտիլլի թաղամասը իր անունը առած է «Գան Տիլլի», այսինքն արեան հրուանդան բացատրութենէն, քանի որ Գանտիլլիի թաղամասը ծովու վրայ ունէր հրուանդան մը, ուրկէ առենօք ինքզինք ծով նետուիլ անձնասպան եղած է սուլթանին մարզոց մէ մէկը: Պատմաբան Ինճիճեան է, որ առաջ կը գայ այս վարկածը եւ կ'ըսէ թէ այդ օրէն ակռեալ թաղամասը կոչուած է «Գան Տիլլի»:

Յօդուածին մէջ ապա, զանազան կառոյցներու կարգին կը խօսուին Գանտիլլիի Հայոց Եկեղեցիին մասին: Առենօք մեծ թիւով Յոյներ եւ Հայեր կը բնակէին Գանտիլլիի մէջ եւ ատոնց մէջէն կը գտնուէին անձեր, որոնք բարձր պաշտօններ կը վարէին Օսմանեան պետութեան վարչական կարգերուն վրայ:

Յօդուածին մէջ Գանտիլլիի Եկեղեցւոյ մասին ծանօթութիւններ կ'արտատպուին Սարգիս դպիր Սարաֆ Յովհաննէսեանի կողմէ 1800–ին գրուած գիրքէ մը՝ «Մայրաքաղաք Իսթանպուլի պատմութիւնը» խորագրեալ, ուր մանրամասն կերպով կը նկարագրուի նաեւ Գանտիլլի թաղամասը: Իսթանպուլի պատմական հրդեհէն այս թաղամասն ալ վնասուած է, բազմաթիւ պատմական տպարանքներ հրոյ ճարակ դարձած են:

Ս· Երկոտասան Առաքելոց Եկեղեցին կառուցուած է 1846–ին եւ այսօր կանգուն կը մնայ Յունաց Եկեղեցւոյ կողքին: Յօդուածագիրը կը խօսի Գանտիլլիի նշանաւոր եւ դեղեցիկ ծովեզերեայ տպարանքներուն մասին, բացատրութիւններ կուտայ անոնց ներքին յարդարանքին եւ կառոյցին մասին: Առնոց կարգին, օրինակ կը նշէ Կարապետ Պալեան ճարտարապետի կողմէ կառուցուած «Իմայիլ Փաշա» տպարանքը, «Ապուտ Էֆէնտի» տպարանքը, երկուքն ալ կառուցուած 1853–ին: Առնոցմէ առաջինը ամբողջովին հրկիզուած է եւ անոր տեղ հիմա բազմայարկանի շէնք մը կառուցուած է:

Վերջաւորութեան, յօդուածագիրը կը նշէ, որ Գանտիլլիի թաղամասը, իր ապարանքներով, իր հին ծովեզերեայ պալատներով, այգիներով եւ պատմական միւս կառոյցներով մէկն է մեր այն հազուադիւտ թաղամասերէն, որոնք կրցած են անցեալը փոխադրել մինչեւ մեր օրերը, որոնք կրցած են պահպանել իրենց հիւանդկէններն եւ չեն կորսնցուցած իրենց անցեալի մթնոլորտը:

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԵԼԼԷՍԻ ՄԷՋ

ՍԻՐՈՒՆ ԵՐԷՑԵԱՆԻ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Փասատինայի Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան կեդրոնի «Պօյաճեան» սրահին մէջ, Յունիս 5–ին, տեղի ունեցած է Սիրուն Երէցեանի նկարչական անհատական ցուցահանդէսը, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Կեդրոնին կողմէ խօսք առնելով Յակոբ Պօղոսեան անդրադարձած է նկարչուհիին արուեստին, վեր առնելով անոր խիզախութիւնը: Նկարչութեան ուսուցչուհի Գարոլան Թիւֆէնքեան վերլուծելով Սիրուն Երէցեանի արուեստը, նշած է թէ նկարչուհին իր ներաշխարհին մէջ կը կրէ մշակութային երեք ժառանգութիւններ՝ հայկականը, լիբանանեանը եւ ամերիկեանը: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է արուեստագիտուհին:

***

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻԻՆ՝ «ՀԱՅ ԿՂԵՐԱԿԱՆԸ ԻԲՐԵՒ ՊԱՏՄԻՉ» ՆԻԿԻԻՆ ՇՈՒՐՋ

Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, Յունիս 10–ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ «Հայ կղերականը իբրեւ պատմիչ» նիւթին շուրջ: Բացատրած է Թաղմիկ Քհնյ. Խաչատուրեան: Դասախօսը՝ Կարօ Մոմճեան, նշած է թէ Հայ եկեղեցին իր հմուտ կղերականներուն միջոցով կրցած է դարեր շարունակ ժողովուրդի յիշողութեան հիմնական առարկան հանդիսացող պատմութիւնը փոխանցել ժողովուրդին, մինչեւ որ նոր ժամանակաշրջաններուն այդ բանը իբրեւ հետազօտութեան առարկայ անցած է համալսարանական մասնագէտներու ձեռքը: Դասախօսը անդրադարձած է հայ պատմագրութեան եւ անոր կարեւոր դէմքերուն: Դարերու դասը հանդէս եկած է հայ բահանաներու մեկնաբանութեամբ:

ԼՐԱՏՈՒ

ընդ պաշտպանութեամբ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայրապետի. եկեղեցին չուրջ 2·000 հոգի կրնայ պարունակել, ոտքի:

Կեռլա քաղաքը մեծ դեր խաղացած է, իր հիմնարկութենէն ի վեր, Թրանսիլվանիոյ մշակութային կեանքին մէջ: Անոր հայ բնակիչները յաջողեցան դարերով պահպանել հայ ազգային մշակոյթի առանձնայատկութիւնները, խմբագրելով իրենց եկեղեցւոյ չուրջ, հիմնելով դպրոցներ, որբանոցներ, տպարան, դրելով ու թարգմանելով գիրքեր Հայոց ու մեր ազգօճախներու պատմութեան մասին:

Սակայն Մայր Հայրենիքի հեռաւորութիւնը, անմիջական կապի անկարելիութիւնը, հաղորդակցութեան միջոցներու անպայմանութիւնը՝ անցեալ դարերուն, հասցուց այն պահուն, որ հիմնադիրներու եւ Անիէն գաղթող նախնիներու ժառանգները ձուլուեցան Հունգարացիներու մէջ, կորսնցնելով նոյնիսկ մայրենի լեզուն: Այսօր, ժամանակակից Հունգարահայերը հայերէն կ'արտասանեն միայն պատարագի ժամանակ, Աստծոյ ուղղուած երգերով ու չարականներով:

ԻՐԱԶԵԿ

ՀԻՆ ԷՋԵՐ ՄՇՈՑ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ԴԵՂԱՄ ՏԷՐ _ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՍԱՐԳԻՍ ԱՂԲԱՐԸ

□

Խաւար մը փռուած էր, երկու կտորէ, մէկը ծուխն ծուխն, կավերը կերեր ծակծկիը էին, միւսն ալ այնքան աղտոտած փառ, որ աղբանոցի մէջ չեն թալեր. գոյն եւս ոտքերուն ներքեւը պարզեր, կաւիկ մաղտա փոսք մ'ալ իր չորերու վրայ փաթթելով բարձ ըրեր, եւ արտի կերպուրի հին մէկդիրը վերմակ ըրեր ու իր մերկութիւնը ծածկեր էր իր զաւակներէն: Գաւառները այցելող, մանաւանդ Մշոյ կողմերը, տեսեր են գիւղացւոց տնակն ու բնակը: Սարգիսը այժմ աղքատ դասակարգին կը պատկանէր, իր տունը տուն չէր, խրճիթ մ'էր, որուն երկու մասի մէկը Թոնրատունն է, ուր մուխի եւ ծուխի մէջ օրն ի բուն աշխատի խեղճ կնիկը, ապուկէ, թափէ, հաց կողէ, հաց պատրաստէ, եթէ ունենայ, իր երախայից, երկանք աղայ, եւ կարկատէ հին ու մին չորերն ճժերուն: Տան երկրորդ մասը ախոռ է, ուր գիշերներ կապն տաւարները, իրենք տաւարներուն հետ, տաւարներն ալ իրենց հետ: Շէնքը հողապատ է ամէն կողմէ, պատերը խիտ ցած, տախտը խոնաւ, եւ սիւներու մէջ կորած, մխոտ, մրուտ գերաններըը զրկած են տանը ծածկը այս խեղճերուն. զրանդիք ցած են, վտքիկ տախտակեայ դուռ մը կը փակէ տան անցքը, առանց փակ ու բանալիի· այս է իրենց զարդը, այս է իրենց տարրը:

Սարգիսը կը մտմտար, ու մտմտուքի կռիւ մ'ունէր սրտին մէջ· կը թուէր թէ բան մը կը վճռէր, ու կը մերժէր, կ'ուզէր եւ անմիջապէս կը զղջար: Խենթի պէս բան մը մտքէն կ'անցնէր, կը մտածէր Ստամպօլ երթալ, եւ իրաւ, խենթ պէտք է լինէր մարդ մը, որ այն տեսն ուզէր Ստամպօլ գնալ:

Սարգսին հայրը՝ լուսահոգի Մկրտիչը գեղին երեւելիներէն մէկն եղած էր ժամանակին, մալի եւ գութաքի տէր, սեղանի, օճախի տէր, վերջապէս նահապետական տուն մը: Գեղի համբաւ էր:

Մկրտիչը գիւղապետութեան պաշտօնին ալ հասած էր, եւ Մելիք Մկրտիչ կ'ըսուէր, եւ այդ տեսիլները իւր Սարգիսը տասնուվեց տարեկան հասակին մէջ մտած էր, տարիք մը որ ամուսնութիւնը հարկ կ'ընէ այն տեսիլ երիտասարդաց. ուստի Մկրտիչը նշանեց Սարգսին եւ առօք փառօք, ջուխթակ գուսանքով պսակեց զնա իր գիւղի համբաւներէն մէկուն համեստ աղջկան հետ: Հարսի տէր էր Մկրտիչը եւ թոռներ ալ տեսաւ:

Եօթն տարի անցեր էր այդ օրերէն. ինչպէս եղաւ, ինչպէս չեղաւ, Աստուած դիտէ, Մելիք Մկրտիչը իւր մալ ու միւլք կորուցեր էր, պղպջացեր, տուն ու տեղն պարտատիրոջ տուեր եւ եկեր մտեր էր այս խրճիթը, ուր Սարգիս իր երազով կ'այրէր ու չէր վառուեր:

Տան օր առաջ մեր տանուտէր Մկրտիչը մեռեր էր: Կտակ չունէր, ի'նչ ունէր որ կտակէր, հոգեվարքի տաեն Սարգսի ձեռքն բռներ եւ հազիւ հասկնալի ըսեր էր. «Եօթըն հարիւր ղրչ. մնաց պարտքս, դիտես որո՛նց է, բ'ղդիս, աշխատէ տասն պարտքն ալ, որ պահանջատէրք չնզովեն գերեզմանս»... եւ աչկունքն փակեր էր, յաւիտեան քնանալու: Սարգիս թաղեր էր իւր հայրը, բայց պահեր էր նորա յիշատակը, որ նորա տուրուտպի կտակը: Իւր պարտքն էր:

Սարգիս կը մտածէր: Առաւօտ կիւրակի է, իւր ազգ ու ազինք կուգան գինք մխիթարել, պարտատէրերն ալ անդութ են, պիտի զան պարտքը պահանջել, եւ իւր մարդոց առջեւ, ու հօր մահուան յիշատակին առջեւ գինք խաղք խայտառակ ընեն: Ախր անտանելի բան է այս:

Չէ, կ'ըսէ նա, պէտք է երթամ, եւ Ստամպօլ երթամ. հեռու, ծովէ անդին, կամ մեռնիմ, կամ պարտքս առնեմ դառնամ:

Վեր ելաւ, վճռեր էր վերջապէս. կամացուկ մօտեցաւ կնոջ չորերուն, բան մը կը փնտռէր, գտաւ վեց դուրուչ արծաթ դրամ, կնոջ հարսնական զարդերէ մնացած, առաւ, ծրարեց գօտիին մէջ, մը նայեցաւ չորերն հազաւ, եւ չարոխն (արեւ) ոտք ձգելով՝ խաչ հանեց, գնկաւ անո՛ւշ համբուրեց երկու երախաներն, գագշտելով դուռը գոցաւ, եւ դուրս թռաւ:

Լմնցած էր: Ղուրպաք կ'երթար:

Ամպամած էր օրը, գիշեր քիչ անձրեւ կաթկթեր էր, գետինը թաց էր, ասդ մ'իակ չէր երեւար, գեռ շատ կար մինչ աղօթարան, վեր լչեց, վար լչեց, ջուխթակ ատղերը տեսաւ, Ստամպօլայ ճամբու ատղերն են, գոսաւ մէկ մ'ալ աչկունքը դարձուց դէպ ի տնակը, դէպ ի կրակը, եւ ձեռքը ծոց դնելով, ջուխթ մ'արցունքի կաթիլ ալ մինչեւ սիրտը գլորելով, մթութեան մէջ անյայտացաւ...:

***

Այնպէս էր վեց ամիս այն օրերէն, յորս Սարգիս թողեր էր իւր տունն ու տեղը· կէսօր մը գարնան կանանչ օրերուն, յանկարծ գիւղին ալեւոր ժամկոչը ինկած իւր ճոկանի վրայ՝ ուշիկ ուշիկ ներս կը մտնէր Սարգիսի խոպան տնկաչէն ի ներս՝ ձեռք ունենալով սեւցած եւ ազտոտ թղթի մը կտոր, գարիպի փուտուլաճ: Մայրամբ՝ Սարգսի անբախտ ամուսինը արդէն տան անկիւնէն նշմարեր էր թուղթն եւ ժամկոչն, եւ որովհետեւ հազուադէպ բան էր ժամկոչ ծերուկի իրենց տուն մտնելը, Մայրամի սրտին մէջ բան մը թրթռար, բան մը անցնէր գառնար, կարծես բնազդ մը կ'ունենար, թէ գարիպէն խոպար մը պիտի առնու:

Բարի լո՛յս – ըսաւ ժամկոչը, աչքդ լո՛յս, քու գարիպէն խոպար եմ բերի, էս թուղթը Սարգսից է եկեր ի Ստամպօլայ, տէրտէրը ուսեց որ բերեմ կարդամ քեզի, եւ սկսաւ բանալ տոմսակը:

Մեր ալեւոր Խաչօն կարդալ ալ գիտէր, եւ ա'յնքան կարդալ որ հաւատովը բերան կ'ըսէր իրկուն առաուն Ս. Սարգսի պատկերի առջեւ. Խաչօն ժամկոչ չէր, կէս տէրտէրու էր:

Քանի անդամ սերտելով, ո'վ գիտէ քանի անդամ հապալով, վերջապէս կարդաց հետեւեալ խօսքերը, որք Ստամպօլայ գրի մէջն էին, Ստամպօլայ միւրաճէպով գրուեր էին:

Ցիսուսի Քրիստոսի Յառաջ Մկրտչի Սարգսից չատ սիրով ու կարօտով բարեւ, իր կողակից Մայրամին,
Ի Մշու դաշտ...

(Շար· 2)

(Շար. Ա· էջէ)

անոր հակազդեցութիւնը այս ճանաչման առթիւ եւ Ֆրանսայի սպառնացող մրցակցութիւնները:

«1825 – 1921, ի՞նչ բանի մասին կը խօսուի» խորագրուած դրուագին մէջ կ'անդրադառնայ հայկ. հարցին՝ կը պարզէ, մասամբ միայն, թրքական տեսակէտը: Երբ, կ'ըսէ, բազմացեղ Օսմանեան կայսրութիւնը կը կրէր Ռուսաստանի յառաջխաղացումը, Հայերը, մեծամասնութիւն վանի չուրջ, «հայկ· ներկայ հողամասերուն վրայ» (ընդգծումը մեր կողմէ) եւ ներկայ այլուր (160 հազար Պոլիս) երեւցան որպէս սպառնալիք մը (որովհետեւ քրիստոնեայ եւ ընդունակ հրապուրելու Ռուսաստանէն) եւ քաւութեան դիւրին նոխազ մը: 1895 – 1896, 300 հազար Հայեր ջարդուեցան Աբտիւլ Համիտի հրահանգով եւ 100 հազար փախան: 1909ին, մինչ մահմեդ կայսրութիւնը այլեւս կը կառավարուէր «երիտ Թուրք» ըսուած պաներու կողմէ, 25–էն 30 հազար կը պատնուին Ատանա: Համաշխարհային Ա· պատերազմին, մինչ քանի մը հազար Հայեր կը միանային ռուսական թշնամի զօրքերուն, Թրքական իշխանութիւնները որոշեցին պարպել երկրին արեւելեան մասը հայկական որեւէ ներկայութենէ: 1915 Յունուարի վիրաւորական առաջին մի–ջոցներէն եւ զանգուածային գնդակահարումներէն ետք, ընդհանուր տեղահանութիւնը սկսաւ 1915–ի գարունէն մինչեւ 1916: Պաշտօնապէս, հարցը Հայերը տեղափոխել էր, բայց առանց ընդունման որեւէ կառոյցի, հետիոտն, անասնատէն եւ պանոնք յանձնելով քիւրտ հրոսակներու: Թրքական աղբիւրներու համաձայն 1·3 միլիոնի վրայ 800·000 հազար ջարդուած են («Յառաջ», առաջին անգամն է որ նման թիւ մը կը տրուի թրքական աղբիւրէ), հայկական աղբիւրները 1·5–էն 2·1 միլիոնի մասին կը խօսին: Երկու պարագային ալ գնահատումը 2/3–ի է: Վերապրողները (600·000–էն 800·000) փախան: Ժառանգութիւն մը որ կը վկայէ՝ Ջ. Ա· 7–րդ դարէն ներկայութիւն մը սպառնալիքի տակ էր: Հուսկ, 150 հազար Հայեր ապիսուեցան լքել Կիլիկիան, երբ Ֆրանսան հրաժարեցաւ այդ հողամասերէն 1921–ին: Այսօր կ'ըսուի թէ 50–էն 60 հազար Հայ կը մնայ Թուրքիա:

Պէտք է ընդունիլ թէ հարցը ներկայացուած է որոշ առարկայութեամբ:

Ապա կը խօսուի ֆրանսական զանազան ձեռնարկութիւններու ներդրումներէն Թուրքիա՝ Ռենօ, Տանոն, Գառըֆուր, Վալէօ, Սէթելեմ, եւայլն, եւայլն, հուսկ՝ պինամթերք:

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Մխօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ–ֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն· –
ԱՐԱՔՍԻ ԴԱՐԱՆԳԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19
ժամը 20–էն յետոյ:

կամ՝
ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք--Նշանուխ	600	(723,60)
Մնուցիկ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ·Վէ·Ա· (տե՛ս· փակագիծի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՕՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վար չուրեան:

ՓՆՆԴԵԱՆ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԻՄԵԾԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԱՆԱՄՈՒԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,
ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խաթալոկ

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

1954 ——— 1998
44ème ANNIVERSAIRE
1954 ——— 1998

PÈLERINAGE ST-GRÉGOIRE à TALLARD

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԹԱԼԱՐԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France
et avec le concours
de l'Association Culturelle des Arméniens de GAP et des Hautes-Alpes
Sous la présidence de
Mgr LAGRANGE,
Evêque de Gap
et Mgr DARON GEREJIAN,
Vicaire Général des Arméniens du Sud de la France

— 10 h 30 : Une Messe sera célébrée par *Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN*
La messe sera chantée par la Chorale *Sourp KRIKOR LOUSSAVORITCH de Beaumont*

— 13 h : Un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.

Des autocars, suivant le nombre des insrits seront mis à la disposition pour des personnes que ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.
Les personnes qui se rendront par leur propres moyens sont priées de s'inscrire par téléphone sous indiqué

Départ à 7 heures précises

Pour tous renseignements et réservations s'adresser :

— *Marseille* : 04. 91 77. 84. 70;
— *Beaumont* : 04. 91. 93. 13. 50;
— *Saint-Antoine* : 04. 91 65 56. 75;
— *Toulon-Abri's Club* : 04. 94. 27. 10. 51.

Pour toutes autres régions :
Ass. Culturelle des Arméniens de GAP — 04. 92. 51. 71. 80 (h. de repas) & 04. 92. 51. 00. 87.

Prix du trajet de Marseille
Aller-retour seul —100 F.;
Repas seul — 120 F.;
Aller-retour et repas compris — 220 F.

L'ASSOCIATION
SAINTE-CROIX-DE-PARIS
organise
avec la collaboration
de **Nouvelles Frontières**
U N

Voyage à VENISE

du 5 au 8 novembre
(4 jours — 3 nuits)

PROGRAMME:
— Visite de la ville de Venise;
— Visite des Iles de Murano-Burano;
— Visite de l'Ile St-Lazare et du Monastère des Pères Mekhitaristes.

Aller et retour en avion —
Logement en hôtel au centre ville, avec demi-pension.

Prix : 2.650 F au départ de Paris

Renseignement et réservations :

01 40 51 11 90 (Eparchie);
01 44 59 23 50 (Paroisse).

CROIX BLEUE

Fête Champêtre

A LA COLONIE DE BELLEFONTAINE
Le Dimanche 9 Août
toute la journée.

INSCRIPTIONS pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
Langue — Culture — Civilisation
ET
Le Programme Français
de l'Education Nationale

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1998 - 1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարանները
(sous Contrat d'Association)

ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ
Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի գաղաւանդման գուգահեռ Գետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 22
MERCREDI
22 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·424 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.424

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆԱԻԱՏՈՐՄԸ, Յուլիս 17ին, պրկեթի նաւահանգիստին մէջ ափր դարձած է, 1997 Սեպտեմբերին գնուած ականախոյզ հինգ նաւերէն մէկուն: 508 թոննոց նաւերուն թուրք անձնակազմերը պիտի պատրաստուին Ֆրանսայի մէջ:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԺԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԸ, որ ծնունդ առաւ Յուլիս 17–ին Հռոմի մէջ (տես՝ «Յառաջ», Յուլիս 21), արդէն իսկ բաւական քննադատութիւններու առիթը կուտայ: Եթէ ատորապրող երկիրները դոհ են, ոչ – կառավարական կազմակերպութիւնները (Ո–ԼՆ–ԺԷ) չատ անգթաբար կը նկատեն պատրաստուած քնագիրը եւ պայքարի կ'անցնին ամբաստնելու համար նախաձեռնած պարտադրանքները: Նոյն տարին ատենի, Ֆրանսայի Արտաքին Նախարար՝ Հ. Վեդրին հարցազրոյցով մը «Մոնտո»ին (Յուլիս 21) կ'ըսէ թէ կ'ուզէ որ այլ պետութիւններ միանան 120 ատոր բաղդողներուն: Լրագրողին հարցումներուն մէկն է. – «Կարելի է զարմանալ որ նոյն դաշինքի մը մէջ, կանոն մը հաստատի եւ կարելիութիւն տրուի խուսափելու այդ կանոնէն», ու նախարարը կ'ըսէ թէ բարմաթիւ դաշնագրերու պարագան է, ամէն կանոն բացառութիւններ կ'ընդդրկէ: «Առանց սահմանի բժիշկ»ներուն մօտ ալ այդ գգացումը կը տիրէ որ պատմական առիթ մը կորսուած է:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆի Թալիպանները երկրէն արտաքսեցին մարդասիրական, միջազգային կազմակերպութիւնները, որոնք ըսպիսպուեցան մեկնիլ Յուլիս 20–ին իսկ: Արդէն, ՄԱԿ–ի երկու տեղացի գործակալներ սպաննուած են:

ՓԱՓՈՒԱԶի – ՆՈՐ – ԿԻՆԷԱՑի յորձանքի զոհերու առաջին պաշտօնական տեղեկագիրը մը արուեցաւ Յուլիս 20–ին, որ որուն մեռելներու թիւը 1200 է, բայց 6000 հոգի անհետացած են: Ֆրանսա 600 հազար ֆրանքի օժանդակութիւն մը կատարեց:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԾԵՐԱԿՈՑՏԸ «պատերազմական ոճրագործ» որակած է Եուկոսլաւիոյ դաշնակցային Հանրապետութեան նախագահը՝ Սլոպոտան Միլոսեւիչ եւ դիմած է Սպիտակ Տան որպէսզի ան Լա Հէյի միջազգային պատժական դատարան քաշուի, բանաձեւը միաձայնութեամբ քուէարկուած է. հոն կ'ըսուի որ Միլոսեւիչ «դրգռած եւ չահագործած է սերպ բնակչութեան ծայրայեղ ազգայնամոլութիւնը»:

ԱԼՊԱՆԻԱ կը սպառնայ միջամտել Քոսովոյի մէջ եւ Պելկրատի հետ մթնոլորտը քիչ մըն ալ աւելի լարուած է: Թիրանա եւ Պելկրատ զիրար կ'ամբաստանեն որպէս իրենց ինքնիշխանութիւն բռնաբարող: Պելկրատ ալ կ'ուզէ որ ազպարկոմը դրուի Ալպանիոյ դէնքերու ներածման վրայ:

ՍՈՒՐԻՈՑ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Ասատ Փարիզին եռք, այցելութիւն մըն ալ պիտի կատարէ Պէյրութ, Դոնէ այդպէս ըսած է լրագրողի մը, որ Փարիզի մէջ, հարցուցած է իրեն թէ՝ այս տարի Լիբանան կ'այցելէ՞: Նման այցելութիւն մը քաղաքական նշանակութիւն կ'ունենայ, այն իմաստով որ ցոյցուն հաստատումը կ'ըլլայ Լիբանանի «անկախութեան» Սուրիոյ նկատմամբ:

ԷՐԻՔ ԹԱՊԱՐԼիի մարմինը յայտնաբերուեցաւ Իրլանտայի քացը եւ Յուլիս 20–ին, չորեքշաբթի Ուաթըֆորտ հիւանդանոցին մէջ իր մտերիմ բարեկամը հաստատեց որ Էրիք Թապարլին էր: Մեծ նահատին, ծովու մեծ սիրահարը նաւէն ինկած էր Յունիս 12–էն 13–ի լուսնալիք դիշերը: Մարմինը պիտի դիակիզուի տեղւոյն վրայ եւ աճիւնները Ֆրանսա բերուին:

ՅՈՐԴԱՆԱՆի Հիւսէյն Թագաւորին Ջրանաց այցելութիւնը, որ տեղի պիտի ունենար Յուլիս 21–էն 23, յետաձգուեցաւ ցնոր անօրինութիւն, Թագաւորը ներկայիս Միացեալ – Նահանգներ հիւանդանոց մըն է ուր թժշկական յատկեալ քննութիւններու կ'ենթարկուի:

ՖՈՒԹՊՈԼի Համաշխարհային Բաժակի կէս աւարտականին (Ֆրանսա – Խրուաթիա) դնդակը աճուրդով ծախուեցաւ 250·000 Ֆրանքի: Գումարը յանձնուեցաւ, ինչպէս նախատեսուած էր «Առանց սահմանի Թղթակիցներուն»:

ԿԻՐԳԻԶՍՏԱՆի նախագահին տղան՝ Այտար Ակայեւ 23 տարեկան ամուսնացած է, Յուլիս 19–ին, Ղազախստանի նախագահին աղջկան՝ Ալիա Նազարբայեւայի հետ, 18 տարեկան: Երկուքն ալ կ'ուսանին Միացեալ – Նահանգներ: Շատ պահ կը դոնուի այս ամուսնութիւնը, Ղազախստան կապի եւ քարիւղի կարեւոր պահեստներ ունի, իսկ Կիրգիզստան աղատան առեւտուրի ջատագով մըն է եւ նախկին Խորհրդային Միութեան միակ Հանրապետութիւնն է որ ընդունուած է Առեւտուրի Միջազգային Կազմակերպութեան մէջ:

ԼՕԶԱՆԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ, ՁՈՒԻՑԵՐԻԱ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

«Հիւրրիյէք» Շաբաթ օրուան (Յուլիս 18) թիւով առաջին էջին վրայ հակայ խորագրով մը՝ «Լօզանի երկրորդ յաղթանակը» կը տեղեկացնէր որ զուխերական իշխանութիւնները – Լօզանի քաղաքապետարանը եւ վօ–ի քանթոնի կառավարութիւնը –«մթագեալ ժողովէ մը ետք չեղեալ համարած են նախապէս որոշուած ոտքը, լսա որուն կ'արգիլուէր Թուրքերուն որ Լօզանի դաշնագրին տարեդարձը տօնեն հոն ուր կնքուած էր, զուխերական իշխանութեանց մասնակցութեամբ: Անմիջապէս հեռաձայնային կապ հաստատեցինք Ժընեւի մեր թղթակիցին՝ Արման Գասպարի հետ որ քացարձակապէս հերքեց լուրը եւ յայտնեց թէ միակ պիջոմը որ եղած է կը վերաբերի Նեղուցներու (Տարտանէլ) միջազգային պայմանագրութեան (1936, Յուլիս 20) տարեդարձի նշումին, հոն ուր ատորագրուած է, այսինքն՝ Մոնթրէօ, նոյն իրիկունը, Յուլիս 20–ին եւ որու ներկայ կ'ըլլան Թուրքիոյ դեսպանը եւ չարք մը անձնաւորութիւններ:

Բանակցութիւններ կը տարուին, որ Լօզանի մէջ, նշում մը ըլլայ Հոկտեմբեր 29–ին (Թուրք Հանրապետութեան տարեդարձին օրը), բայց, առ այժմ վերջնական ոչինչ կայ այդ ուղղութեամբ:

Յուլիս 24–ին եւ 25–ին, Լօզանի մէջ համագումար մը կազմակերպած են Քիւրտերը ուր հրաւիրուած են Հայեր, Յոյներ, Ասորիներ: Խօսք պիտի առնէ նաեւ Արման Գասպար:

ՇՈՒՅԻՑԻ ՂԱԶԱՆՉԵՑՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՕԾՈՒՄԸ

Կիրակի, Յուլիս 19–ին, տեղի ունեցաւ Շուէյցի պատմական Ղազանչեցոց Եկեղեցւոյ վերաբացումը:

Պատարագած եւ քարոզած է Արցախի թեմի առաջնորդը՝ Պարգեւ Եպիսկոպոս: Արարողութեան ներկայ եղան Արցախի նախագահը՝ Արկադի Ղուկասեան, Ազգային Ժողովի նախագահ Օլեգ Եսայեան, վարչապետ Ժիրայր Պօղոսեան, Պաշտպանութեան նախարար Սամուէլ Բաբայեան: Երեւանէն ժամանած էին նաեւ նախագահի խորհրդական Պարոյր Հայրիկեան, Ազգային Ժողովի երեսփոխաններ դլխաւորութեամբ փոխ – նախագահ Եուրի Բախչեանի: Ս. Գայանէ Եկեղեցւոյ ծխական Յարութիւն Քհնյ. Դարբինեանի դեկավարութեամբ էջմիածնէն եկած էին աւելի քան 70 ուխտաւորներ: Եկած էին նաեւ «Հայաստան» հիմնադրամի նախագահը՝ Րաֆֆի Յովհաննէսեան, իսկ Գուգարաց թեմի առաջնորդը՝ Սեպուհ Արք. Զուլեան կարդացած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ուղերձը: Գարեգին Ա. որպէս նուէր ղրկած էր նաեւ սկիհ մը:

Նախորդ իրիկունը, Յուլիս 18–ին, դիւնով եւ միւռոնով օծուած էին Եկեղեցւոյ պատերն ու դռները:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 20/21)

ԵՐԿՐԱՊԱՀՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՄԻԱՆԱՆ

Յուլիս 20–ին, «երկրապահ» երեսփոխանական խումբը, «Երկրապահ» կամաւորական միութիւնը եւ Հայաստանի Հանրապետական կուսակցութիւնը համատակաց յայտարարութեամբ մը հաղորդած են իրենց միացումը այս վերջնոյն հովանիին ներքեւ: Յայտարարութեան մէջ ըսուած է թէ յետխորհրդային շրջանին ձեռք ձգուած դրական արդիւնքները զուգահեռ տնտեսական քայքայուած վիճակը, դործազրկութիւնը, բնակչութեան ընկերային վատթար վիճակը, ընդհանրապէս Արցախի եւ Հայաստանի ապագան ապահովելու մտահոգութիւնը թելադրած են որ յիշեալ կազմակերպութիւնները քաղաքական համախմբումով նոր դրկ տան Հանրապետական կուսակցութեան ծրագրին իրագործումին:

*
**

ՀՈՐԴԱՌԱՏ ԱՆՁՐԵՒՆԵՐԸ ԿՐԿԻՆ ԱԻԵՐՆԵՐ ԳՈՐԾԱԾ ԵՆ

Յուլիս 19–ին տեղացած առատ անձրեւներէն եւ զօրաւոր քամիէն մեծ վնասներ կրած են Արագածոտնի մարզի Թալինի եւ Աշտարակի վիւղագիական տնտեսութիւնները: Արագածոտնի մարզպետարանի հաղորդած լուրերուն համաձայն գլխաւորաբար տուժած են գիւղահատիկի արտերը եւ պտղատու ծառերը: Սասունիկի մէջ ալ դոհ գացած է մէկ հոգի:

*
**

ՍԱՀՄԱՆԱՑԻՆ ՄԻՋԱԴԷՊ

Հայ – ադրբեջանական սահմանին հիւսիս–արեւելեան հատուածին մէջ արձանագրուած է նոր միջադէպ: Յուլիս 18–ի դիշերը ադրբեջանական կողմէն հրազէներով կրակ բացուած է Եղէգնաձորի Խաչիկ բնակավայրի եւ Յուլիս 19–ի առտուն Տաուշի Մովսէս բնակավայրի պաշտպանական դիրքերուն վրայ: Հակադարձ կրակէ ետք թշնամին լռած է: Զոհեր չկան:

*
**

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ Գ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Հայաստանի եւ սփիւռքահայ ուսանողները, Յուլիս 18–ին, Հայաստանի կառավարութեան նիստերու դահլիճին մէջ սկսած են համահայկական ուսանողական երրորդ համագումարը: «Պարմանիի» ուսանողական հիմնադրամին նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած ու ասանդական դարձած համագումարը կը բոլորէ իր երրորդ տարին: Այս անդամուան կարգախօսն է՝ «Հայաստանը համայն հայութեան հայրենիքն է»: Համագումարին բացումը կատարած է «Պարմանի»ի նախագահ Գրիգոր Աւագեան: Մասնակիցներուն ողջոյնի խօսք ուղղած են Ազգ. Ժողովի փոխ–նախագահ Ալպէր Բաղէեան, Կրթութեան եւ Գիտութեան նախարար Լեւոն Մկրտչեան, Պետական Համալսարանի տեսուչ Ռաֆիկ Մարտիրոսեան եւ ուրիշներ: Եռօրեայ նիստերու ընթացքին կը քննարկուին ուսանող – երիտասարդութեան հոդերը, Սփիւռք – հայրենիք դործնական կապերը, համակարգիչի կեդրոնի եւ ուսանողական համագային խորհուրդի ստեղծման հարցերը:

*
**

ՏԷՐԵԱՆԱԿԱՆ ՕՐ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ ԾՆՆԴԱՎԱՅՐԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս աւելի քան երեք տասնամեակ է, այս տարի եւս Վրաստանի Գանձա դիւղին մէջ, ուր ծնած է բանաստեղծը, Յուլիս 19–ին նշուած է Վահան Տէրեան-ի բանաստեղծութեան տօնը: Նախա–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԿՐԿՆՈՒՈՂ ՎԱՆՈՒՄԸ

Ըստ էութեան, արեւելահայ – արեւմտահայ, դասական ուղղագրութիւն–աբեղեանական ուղղագրութիւն վէճը կամ դիմադրութիւնը պիտի երկարի, այնքան ատեն որ արեւմտահայ մը կամ դասական ուղղագրութեան պաշտպան մը դիւրութիւն ունենայ: Այսպէս, հետզհետէ աւելի յստակ կը դառնայ որ արեւելահայերէնի – արեւմտահայերէնի, դասական ուղղագրութեան – աբեղեանական ուղղագրութեան հարցը կարելի չէ անջատել Հայաստանցիներու մօտ լայնօրէն տիրող իշխանութիւն – իշխուելու, գերազանցելու – առաջադասելու բարդոյթէն որ, դուրս գալով մշակութային եւ համահայկական վերակազմութեան ծիրէն, կը դառնայ արդիւքը վախերուն, առանց որոնց կարծէք հայ հասարակութիւնը չի կրնար դիւրանալ: Եւ երբ դիւրութիւն ունին դիւրանական անհակակշռելի վախեր, հետեւաբար կան մոբեռանդութիւնը, ազիւռթիւնը, քանի կը պակսին առկայ հարցերը կիրքերէ եւ բարդոյթներէ զերծ դիտելու եւ քննելու պատրաստակամութիւնը, կը պակսին յառաջատեսութիւնն ու հեռատեսութիւնը, երեւոյթները ճշդրտօրէն գատելու կարողութիւնը:

Կացութիւնը աւելի ցաւալի կը դարձնէ իրողութիւնը թէ «մէկ ժողովուրդ, մէկ մշակոյթ, մէկ հայրենիք» գաղափարը կամ լոզունգը հետզհետէ կը պարպուի իր մէջէն, որովհետեւ այդ արտաքին պատակին տեղի քօղարկուած, Հայաստանէն արտայայտուող մտայնութիւնները ճիշդ հակառակը կը հաստատեն եւ տակաւ ատոնք աւելի կը կարծրանան ու կը փրփրին, հայատանցիի եւ ոչ – հայաստանցիի, արեւելահայու եւ արեւմտահայու, դասական ուղղագրութեան եւ աբեղեանական ուղղագրութեան միջեւ խրամատը աւելի ընդլայնելով (*): Աւսոր մեծագոյն ապացոյցներէն մէկը դասական ուղղագրութիւնը նկատելն է «արեւմտահայերէնի ուղղագրութիւն», անոր ոչ միայն արտահայատանեան պիտակաւորում մը տալով այլ՝ անկէ խլելով հայերէնին գրելային կորիզը ըլլալու դարաւոր պատկանելիութիւնը: Մշակութային եւ քաղաքակրթական ի՛նչ բարձր գիտակցութիւն եւ արհամարհանք: Դեռ չենք խօսիր արեւմտահայերէնը ափիւռքահայերէն որակելու երեւոյթին մասին:

Կրնան մեզ յեռաղխմութեամբ, պահպանողականութեամբ եւ ժամանակավրէպութեամբ ամբաստանել: Նման անձերու կը ներկայացնենք արտահայկական քանի մը պարագաները, Ֆրանսական – իտալական, որոնք թերեւս աւելի լաւ հասկցուին մեր բազմաթիւ ազգակիցներու միանշանակ միտքերուն կողմէ:

Նոյեմբեր 1992–ին, Եւրոպայի Խորհուրդը վաւերացուց հրովարտակ մը (սակայն առանց որ բոլոր պետութիւնները առենին զայն ստորագրեն), որ կը պարտադիրէ չորհնային ոչ – պետական լեզուներուն ճանաչումը որպէս երկրի մը «մշակութային հարստութեան արտայայտութիւն»ը, ինչպէս եւ անոնց մասնակից գործածութիւնը, նաեւ արդարադատութեան եւ վարչական մարզերէն ներս: 1996–ին, նախագահ Ժակ Շիրաքի պրթթանյը կատարած ճամբորդութեան ընթացքին յայտնած փափաքէն ետք, կը նախատեսուէր որ Ֆրանսան ալ զայն ստորագրէ: Իսկ ընթացիկ ամսուան սկիզբը վարչապետ Լիոնէլ Ժոսփէն իր կարգին նոյն ցանկութիւնը յայտնեց, իր ձեռքին տակ ունենալով տեղեկագիրը մը՝ Պերնար Փուէնիանի (Քեմփէրի ընկերվարական քաղաքապետ) կողմէ ներկայացուած: Ըստ այս տեղեկագիրին, չորհնային փոքրամասնութեանց լեզուները ո՛չ Ֆրանսերէնին կը սպառնան եւ ո՛չ ալ Հանրապետութեան. ընդհակառակն, անոնք գրական գրաւարկ մըն են: Այսպէս, «Ֆրանսա իր իսկ սկզբունքներուն պիտի դաւաճանէ եթէ աչ ուշադիր չգտնուի այս լեզուներու եւ մշակոյթներու պահանջքներուն, ակնկալութիւններուն»: Փուէնեան կ'աւելցնէ թէ «ԻՄ. գարը պարտի տնօրինել ինքնութեան հրամայականները», որպէս հակազդեցութիւն՝ համաշխարհայնացման:

Այս ուղղութեամբ, ուշագրաւ են Ֆրանսայի հարաւ – արեւմտեան Լանկըտոգ – Րուսիյոն չորհնային յատուկ օգնութեան լեզուին պարագան եւ վերիվայրումները, որոնց ան ենթարկուած է: 1991–ին կատարուած հարցախոյզ մը, նոյն տարածքին մէջ, ցոյց կուտար թէ զայն հասկցողու համեմատութիւնը 48 առ հարիւր էր եւ՝ զայն յաճախ կամ առօրեայ կիրարկողներունը 9 առ հարիւր: Վեց տարի ետք համեմատութիւնը իջած էր 34 եւ 5 առ հարիւրի:

Լեզուին այս նահանջը իր պատմական պատճառները ունի, ինչպէս «Լը Մոնտ»ի մէջ ժաք Մոնէն ղեկտել կուտայ: Պատճառներ՝ որոնք զարերէ ի վեր սահմանափակած են անոր տարածումն ու կիրարկումը: Ժ.Ջ. գարուն, Ֆրանսուա Ա. թագաւորը Ֆրանսերէնին գերազանցութիւնը հաստատած էր լատիներէնին վերայ, իսկ Ֆրանսական յեղափոխութիւնը երկիրը միացուցած էր միակ լեզուի յայտարարելն տակ, մինչ չուրջ դար մը ետք նախագահ Ժիւլ Ֆերրի դպրոցներուն մէջ արգիլած էր շրջանային լեզուներու կիրարկումը՝ «ճիշդ» Ֆրանսերէն մը պարտադրելու համար: Այս ձեւով, օգնութեան լեզուին դէմ անզաղար պայքար մղուեցաւ ու ան իր արժէքը կորսնցուց: Աւելի ուշ, 1960 – ական տարիներուն, այլ վայրերէ եկող եւ շրջանին մէջ հաստատուող զանգուածները ալ աւելի արագացուցին անոր կծկումը:

Բայց, տարամօրէն, որովհետեւ ճնշումի տակ է, օգնութեան լեզուն, որպէս հակազդեցութիւն, մեծ աշխուժութիւն մը կ'ապրի: Ժ. Մոնէն կը շարունակէ թէ օգնութեան չարժումը, 1930–ական տարիներուն երեւան եկած, 32 շրջաններու մէջ կազմակերպուած կը մնայ: Բազմաթիւ ընկերակցութիւններ կը ստեղծուին եւ հաղորդացանցին վրայ սիքեր կը բացուին: Օգնութեան գրող Մաքս Ռուքէթ կ'ըսէ. «Մենք միայն կ'ուզենք որ մեր լեզուն եւ մեր մշակոյթը ճանչցուին: Ոչ թէ զայն պարտադրելու համար, այլ զայն կիրարկողներուն տալու նոյն իրաւունքները, ինչպէս ուրիշները ունին» եւ կ'աւելցնէ թէ «Պաշտօնական լեզուի մը ըմբռնումը» խորքին մէջ «խտտոր կը համեմատի ֆրանսական էութեան» եւ թէ այդ ընթռնումը «շատ ժագոպէն է ու, ի վերջոյ, ստալինեան...»: Իսկ Ժան – Լուի Պլենէ, Մոնթելիէի մէջ մէկէ աւելի օգնութեան ընկերակցութիւններու պատասխանատուն, կը յարէ. «Զգոյշ պէտք է ըլլալ այն ըմբռնումէն որ, օգտակարութեան եւ արդիականութեան անունով, ֆրանսերէնի գործածութիւնը կը պահանջէ, որովհետեւ ասիկա պումբանկի մը ազդեցութիւնը կրնայ ունենալ»: Քանի որ «եթէ այսպէս տրամաբանենք, վաղը անգլերէնն է որ պիտի փոխարինէ ֆրանսերէնը: Քէպէցիները ֆրանսերէնը կը պաշտպանեն ոչ թէ որովհետեւ ան միջազգային լեզու մըն է', այլ՝ պարզապէս որովհետեւ ան իրենց լեզուն է, ըլլալու իրենց ձեւը՝ աշխարհին մէջ»:

Ինքնութեան եւ մշակութային արմատներու գծով, Յուլիս 2–ին նոր քայլ մը եւս առնուեցաւ, Ֆրանսական եւ Իտալական կառավարութիւններուն համատեղ ջանքերով: Երկու երկիրներու կրթական նախարարները Սիէննայի մէջ հասարակաց յայտարարութիւն մը վաւերացուցին, զասական մշակոյթը զարգացնելու համար՝ որպէս «Եւրոպայի Վերածնունդի կորիզ» եւ պահպանելու «պատմական եւ լեզուական հարստութիւն մը, հասարակաց արմատներ ունեցող», յունարէնն ու լատիներէնը ընդգրկող: Յայտարարութիւնը առորոշուեցաւ նաեւ երկու երկիրներու վարչապետներուն կողմէ, մինչ նպատակին ուղղութեամբ գիտական, հաղորդակցական եւ ուսումնական բոլոր միջոցները ի գործ պիտի դրուին:

Հետաքրքրական է դիտնալ թէ այս հարցերուն մասին ի՞նչ կը մտածէ Սօս Սարգսեան, որ յայտարարած է. «Ինչքա՞ն պէտք է մարդ ցեղմիտ լինի որ առաջարկի վերադառնալ հին ուղղագրութեանը, գրաքարին եւայլն: Իմ կարծիքով՝ աշխարհի հայութիւնը պիտի խօսի, գրի այնպէս, ինչպէս գրում ու խօսում են հայրենիքում: Լեզուաշինութիւնը հայրենիքում է կատարւում»: Նոյնքան հետաքրքրական է դիտնալ նաեւ իրեն բազմաթիւ համախոհներուն կարծիքը:

Պարտք կը զգանք կրկնելու որ 1915–ի Սպանդին եւ Ցեղասպանութեան հետեւանքը միայն մարմինին քնաջնջումը չէր, այլ նաեւ մշակոյթին, լեզուին: Իւրաքանչիւր Հայ, Սփիւռքի տարածքին կամ Հայաստան, պարտի իր աչքի լոյսին պէս պահպանել ու պաշտպանել արեւմտահայերէնը, ոչ միայն որպէս հարազատ լեզու այլ նաեւ՝ որպէս ինքնին Ցեղասպանութեան ճախողիլը հաստատող գեղարդան խորհրդանիշ, աւելի հզօր քան յուշակոթողները եւ նիւթեղէն այլ էութիւններ ու կառոյցներ: Զայն վանողները այս իրողութիւնը կ'ըմբռնե՞ն կամ ասոր կը գիտակցի՞ն:

ԱՆՏՈՒՆԻ Բ.

(*) – Տե՛ս Արփի Թոթոյեանին գրութիւնը, «Տգիտախաղ՝ երկու հերոսով կամ պնակ մը խառնապուր», «Յառաջ», Յուլիս 11 – 12, 1998:

ՒՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Ստորեւ կուտանք Մ. Շիրինզատէ ստորագրութիւնը կրող յօդուած մը, որ լոյս տեսած է Բաֆուլի «Այնա–զեռքալօ» թերթին Յունիս 6–ի համարով:

Բազմաթիւ հակասութիւններով լի այս գրութիւնը բաւական առատ նիւթ կը մատակարարէ ազդրեջանական քարոզչական բաղաքականութեան ապատեղեկատուական երեսը բացայայտելու համար:

Առաջին հերթին, ան կը բացայայտէ կեղծիքը՝ վերջերս Ադրբեջանի կողմէ տարածուած այն հաստատումին, թէ հոն տակաւին կ'ապրին հազարաւոր Հայեր: Ապա, «գիտնականի» մը բերնով դարձեալ առաջ կը բաշուի այն սին վարկածը, թէ Ազերիները այս շրջանին քնիկներն են, նախապէս՝ աղուան – բրիստոնեայ, իսկ այժմ իսլամ: Միաժամանակ փորձ կը կատարուի հարց ստեղծելու հայ եւ ռուս եկեղեցիներուն միջեւ:

Այսպէս, Ադրբեջանցիները հատուտարմօրէն կը հետեւին Թուրքիոյ իրենց եղբայրներուն, մէկ կողմէ փճացնելով եւ արժեզրկելով մշակութային կոթողներ, իսկ միւս կողմէ կեղծ լայնամտութեամբ խեղաթիւրելով իրականութիւնները:

«Ազդակ», Յունիս 27

***

Մորհրդարանը, վերջապէս ընդունեցաւ «Պատմական եւ մշակութային կոթողներու պաշտպանութեան մասին» օրէնքը, որ քանի մը օրէն, նախագահին ստորագրութենէն ետք պիտի ստանայ գործադիր ուժ եւ պիտի դառնայ փաստաթուղթ մը, որ պիտի ճշդէ ապրին մշակութային ժառանգութեան ճակատագիրը: Հիմա յոյս մը կայ, որ այլեւս պիտի չյաճախեն «անցանկալի» կոթողները եւ չէնքերը, որոնց տեսքը միայն ցաւ եւ տխրութիւն կը պատճառէ: Բայց, արդեօք պիտի ըսուի՞ վերջին խօսքը նմանօրինակ կոթողի մը ... Հայկական Եկեղեցիին ճակատագրին մասին:

Անցեալ գարուն Բաքուն ադրբեջանական քաղաք չէր. «տեղացիներու» (Ագերիներու) թիւը, ներառեալ արուարձանները միատարր բնակչութիւնը հազիւ թէ կը հասնէր 40 առ հարիւր համեմատութեան, մնացեալը կը կազմէին՝ Ռուսերը, Հայերը, Հրեաները, եւ այլն: Թերեւս այս է պատճառը, որ քաղաքին ամենափարթամ, կեդրոնական մասին մէջ (այսպէս կոչուած «հին կեդրոնը») հայկին իսլամական տաճարները, ի բացառութիւն Իչերի Շիհէր մզկիթին: Բայց, կային՝ Բողոքականներու եկեղեցին, Ուղղափառներու Ս. Աղեքսանդր Նեւսքի Մայր տաճարը (Մորհրդային Միութեան առաջին տարիներուն ականահարուած եւ փոխարինուած՝ երկրորդական վարժարանով մը, ինչ որ երբեք «չյարմարեցաւ» դարպասին ճարտարապետական ոճին) եւ անշուշտ՝ հայկական եկեղեցիին: Այս վերջինին պէտք է անդրադառնալ առանձնաբար:

Հայկական եկեղեցին կրցաւ պահել իր կրօնական կեդրոնի վիճակը աւելի երկար քան իր «ղրացիները»: Հոն, արարողութիւն կատարուեցաւ մինչեւ 1990–ի ձմեռը, ներառեալ՝ նախկին «չոր այդիին», «դարպասին» եւ «Կառլ Մարքս պարտէզին» (այժմ՝ Աղբիւրի հրապարակ) վերանորոգման ժամանակաշրջանը:

Այդ ժամանակ, զուգընթացաբար ազդամիջեան յարաբերութիւններուն լարումին հայկական եկեղեցիին ներկայութիւնը ստեղծեց վէճ եւ ըսի ըսաւներ: Եկեղեցիին ճակատագիրը մնաց «օդէն կախուած», երբ անոր նախկին տէրերը կրակի տուին զայն եւ փախան քաղաքէն (ի՞նչ հեգնանք – Ա.):

Աղբիւրի հրապարակը այսօր, ունի իր իւրայատուկ կեանքը. անոր չքեղութեան մէջտեղը կանգնած է նախկին եկեղեցիին չէնքը, որուն կարգ մը մասերուն մէջ հիմա կը գործեն արուեստի վերանորոգումի խանութները, կարգ մը անկիւններ կ'օգտագործուին իբրեւ առեւտրականներու պահեստանոց, իսկ մնացեալը լի է աղբով:

Ժողովուրդը կ'ըսէ, թէ եկեղեցին Աստծոյ տունն է եւ ոչ՝ աղբանոց կամ խաղավայր: Աստգուածքը կ'ըսէ «Լքուած տաճարը կ'երթայ սատանային»: Որչափով ճշմարտութիւն կայ ասոր մէջ, նոյնիսկ եթէ տաճարը հայկական է:

Չէնքը, անշուշտ կորսնցուցած է իր կրօնական իմաստը. Բաքուի մէջ այլեւս Հայեր չկան: Ոմանք կ'առաջարկեն զայն յանձնել հրեայ համայնքին (կ'ըսեն, թէ նախապէս այդ հողին վրայ սինակոգ մը եղած է). խօսք կայ նաեւ, որ չէնքը կրնայ դառնալ մօտը գտնուղ դրադարանի մը. կայ նաեւ լսի – լսաւ մը գերմանական ընկերակցութեան մը մասին: Առայժմ սակայն, մեծ քաղաքի մը կեդրոնին մէջ, ան միայնակ չէնք մըն է, որ կ'օգտագործուի փողոցի առեւտրականներուն կողմէ. արդեօք անտէր պիտի մնա՞յ:

◆ ԿԻՓՓԻՈՒՍ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԻՆ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Անցեալ գարուն, ճարտարապետական համատով Բաքուն տարբեր չէր միւս շրջանային մայրաքաղաքներէն: 1859–ին է, որ երկրաչարժի պատճառով Շեմախայի կործանումէն ետք ան ստացաւ նահանգային քաղաքի կոչում: 19–րդ գարու վերջաւորութեան եւ 20–րդի սկիզբին քարիւղի օգտագործման ամբ պատճառ եղաւ քաղաքին արագ զարգացումին: Քարիւղի հարուստները կառուցեցին պալատներ, պանդոկներ եւ վարձու չէնքեր: Բերդը չատոնց կորսնցուցած էր իր պատերազմական դերը եւ քաղաքը տարածուած էր անոր պարիսպէն դուրս: Հին բնակարանները կը քանդուէին, անոնց տեղը կը կառուցուէին 2, 3 կամ 4 յարկանի չէնքեր:

Ճարտարապետութեան Միջազգային Ակադեմիայի նախագահ՝ Շամիլ Ֆաթուլայեւ կ'ըսէ՝ «20–րդ գարու սկիզբին, Բաքուն տակաւին չունէր ճարտարապետական յատուկ դիմագիծ: 1903–ին, հայկական համայնքը գնած է հողաշերտ մը եւ սկսած՝ եկեղեցիի կառուցման, նախագիծը պատրաստած է Կիւմրիւս ճարտարապետը, որ նաեւ չէնքը կառուցած է ծովեզերեայ շրջանին մէջ:

«Եկեղեցին ճարտարապետութիւնը յատկապէս նուրբ չէ», կը շարունակէ վրոփ. Ֆաթուլլայեւ, «հաւանաբար բաւարար չափով դրամ չէ ծախսուած կառուցման համար եւ այսպէս եկեղեցին ստացած է համեստ տեսք մը: Կոշտ եւ հաստ գիծերով շինութիւնը կը կանգնի չորս սիւներու վրայ, որոնք կ'աւարտին վրանաձեւ սուր անկիւնով փոխան՝ գմբէթի (որ կը նշէ երկնակամարը): Անշուշտ, գարեր դիմացող լաւորակ շինութիւն մըն է, որ սակայն, պատմական կոթողի արժէք չունի»:

◆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԱՂՈՒԱՆԱԿԱՆ ԶԻ

Ժողովուրդին մօտ կայ այն կարծիքը, թէ եկեղեցին հայկական չէ այլ՝ աղուանական յատակագծումի համար դիմեցինք դիտութիւններու տոքթոր Տաւուտ Ախունովին՝ ճարտարապետ եւ հեղինակ Աղբեժանի պատմութեան մասին գիրքերու:

«Ո՛չ, ասիկա աղուանական եկեղեցի չէ, ո՛չ ալ սինակոգ է: Զանգակատան վրայ փորագրուած «Դաւիթի աստղը» ճարտարապետական զարդ մըն է, որ որեւէ կապ չունի յուդայականութեան հետ. ան բոլորին ծանօթ՝ Դաւիթ մարգարէին նըշանն է եւ կրնայ գտնուիլ նաեւ իսլամական կոթողներու վրայ, ուր յաճախ կը գտնուին վեց կամ ութ անկիւնով աստղեր:

Ես Մորհրդարանին (Միլլի մեճլիս) պիտի առաջարկէի եկեղեցիին չէնքը օգտագործել իբրեւ Արուեստից թանգարանի ցուցադրութեան սրահ: Ոմանք կրնան կը խօսին եկեղեցին մզկիթի վերածելու մասին. այս կարելի չէ ընել. կան մարդկային օրէնքներ, որոնք կը վերաբերին ուրիշին կրօնին յարգանքին. նման քան մը արտապղծութիւն պիտի ըլլար:

Օրինակի համար, 12 – 13–րդ դարու բիւզանդական կոթող՝ Այա Սոֆիա մզկիթը, որ նախապէս Ս. Սոֆիա Մայր տաճարն էր հիմա կ'օգտագործուի իբրեւ թանգարան: Երբ տաճարը կը վերա-

ՀԱՅՈՑ ՈՒՂԻՂ

ԳՂԵՑԱԳՈՒՅԿ ՀԱՅ ՄԱՆՐԱ

ՀԻՄՆԱԴՐՎԱԾ ՄԱՍԻՆ

□

Մենք նոր ենք սկսում մեր ճանապարհը դեպի հայ գրքասեր ընթերցողը, որ ցանկանում է ծանոթանալ հայ մանրավեպի զարգացման ընթացքին, ուսումնասիրել նրա ներկայիս վիճակը, ինչպես նաև ծանոթանալ մանրավեպի ժանրի ներկայացուցիչների ստեղծագործական ոճերին, նրանց գրական ուղիներին, ինչպես նաև ընթերցողի ճաշակին ու պահանջներին։

Ինչո՞ւ մանրավեպ, ինչո՞ւ հենց այս ժանրը, որ ներկայումս ամենատարածվածն է աշխարհում։ Ինչո՞ւ ոչ վեպ, ոչ պատմվածք, ոչ էսսե, ոչ ակնարկ, ոչ ֆելիետոն, ոչ էլ որևէ այլ ժանր։ Ինչո՞ւ հենց մանրավեպ։ Ինչո՞ւ այս ժանրը ներկայումս ամենաշատ ընթերցողն ունի։ Ինչո՞ւ այս ժանրի գրքերն են ամենաշատ վաճառվում։ Ինչո՞ւ այս ժանրի գրքերն են ամենաշատ տպագրվում։ Ինչո՞ւ այս ժանրի գրքերն են ամենաշատ կարդացվում։ Ինչո՞ւ այս ժանրի գրքերն են ամենաշատ գովազդվում։ Ինչո՞ւ այս ժանրի գրքերն են ամենաշատ քննադատվում։ Ինչո՞ւ այս ժանրի գրքերն են ամենաշատ ծաղրվում։ Ինչո՞ւ այս ժանրի գրքերն են ամենաշատ ծաղրանկարվում։ Ինչո՞ւ այս ժանրի գրքերն են ամենաշատ ծաղրանկարներ ստեղծ

(Շար. Ա· էջէն)

ձեռնարկեան մասնակցած են Գանձակի եւ մօտակայ միւս գիւղերու բնակիչնե-րը, երեւանէն ժամանած «Զատիկ» հայրենակցական միութեան անդամնե-րը, «Հզօր հայրենիք» կուսակցութեան եւ Հայաստանի Գրողներու Միութեան պատուիրակութիւնները: Բանաստեղծին նուիրուած իրենց խօսքը արտասանած են «Զատիկ»ի նախագահ Յովհ· Ալթա-եան, տեղացի եւ Հայաստանէն ժամա-նած գրողներ ու բանաստեղծներ, մշա-կոյթի գործիչներ, արուեստագէտներ:

*
**

140 ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱԻԱՔԱԿԱՆԸ 19–ՐԴ ԱԻԱՐՏԱՆ

Յուլիս 20–ին, Մոսկուայէն վերադար-ձած է Հայաստանի պատանիներու մար-զական պատուիրակութիւնը: Ռուսաս-տանի մայրաքաղաքը կազմակերպուած համաշխարհային պատանեկան խաղե-րուն Հայաստանի հաւաքականը 19–րդ դասուած է 140 երկիրներու միջեւ: Ա-նոնք չհաշած են 4 ոսկի, 3 արծաթ եւ 3 ալ պրոնզէ մետալները: Ցիշենք որ այս խա-ղերուն ընդգրկուած չէին ծանրաթար-ձութիւնը, կռիւմարտը եւ քանի մը այլ մարզաճեւեր, որոնց մէջ հայ մարզիկնե-րը ընդհանրապէս յաջող արդիւնքներ ձեռք կը բերեն: Յաջորդ խաղերը կազմա-կերպելու փափաք յայտնած են ԱՄՆ, Չի-նաստան (Հոնկ–Քոնկ), Աւժանթին:

*
**

«ՇԻՐԱԿ»ԻՆ ՎԻՃԱԿԵՑԱՒ «ՄԱԼՄԷՕ»Ն

Ֆութպոլի Իւ·է·Ֆ·Ա·ի բաժակի նախ-նական փուլին վիճակահանութիւնները կատարուած են: Գիւմրիի «Շիրակ»ին մրցակից վիճակած է Շուէյտի Մալմէօ քաղաքի նոյնանուն ակումբը:

CROIX BLEUE

Fête Champêtre

A LA COLONIE DE BELLEFONTAINE

Le Dimanche 9 Août
toute la journée.

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱԽԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ	
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	100 ՖՐ.
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ	
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	80 ՖՐ.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	75 ՖՐ.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	75 ՖՐ.
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ	150 ՖՐ.
ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ	
ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ	75 ՖՐ.
ԵՒ	
«ՅԱՌԱՋ - 50» (Ծաղկափաղ 50-ամեայ հաւաքածոյեն)	120 ՖՐ.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 30 ՖՐ·, Հատոր դլուխ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու ասկագիրը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք--Նշանուք	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու ասկերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% ԹԷ·ՎԷ·Ա· (տե՛ս· փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵԻ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վար չութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
33, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

L'ASSOCIATION
SAINTE-CROIX-DE-PARIS
organise
avec la collaboration
de **Nouvelles Frontières**
U N

Voyage à VENISE

du 5 au 8 novembre
(4 jours — 3 nuits)

PROGRAMME:
— Visite de la ville de Venise;
— Visite des Iles de Murano-Burano;
— Visite de l'Ile St-Lazare et du Monastère des Pères Mekhitaristes.

Aller et retour en avion —
Logement en hôtel au centre ville, avec demi-pension.

Prix : 2.650 F au départ de Paris

Renseignement et réservations :

01 40 51 11 90 (Eparchie);
01 44 59 23 50 (Paroisse).

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

INSCRIPTIONS
pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՋԱՆԱԳՐՈՒԹԻԻՆ
1998-1999-Ի
ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա· Բ· Գ· դասարանները
(sous Contrat d'Association)

եւ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ· դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման զուգահեռ Պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ՄԱՄՆԱՃԻԿ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձա-նագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօ-րէ վերջի Միօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակար-դակները մինչեւ Պաքալորէայի դասա-րան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմու-թիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ-ֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրու-թեան համար դիմել՝

Հեռաձայն· –
ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19

Ժամը 20–էն յետոյ:

կամ՝

ՆԱԶԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 23
JEUDI
23 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօդեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 19·425 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.425

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿՂԶԻԱՅՄԱՆ ՄԷՋ ՉԷ ԿՐՄԷ ՔՈՉԱՐԵԱՆ

Մեանակ ամէն առք, այս անգամ հետաքրքրական հարցազրոյցի մը ընթացքին է որ նախագահ Քոչարեան բացարձակապէս հերքած է այն լուրերը զորս կարդ մը քաղաքական դէմքեր եւ մեծխաներ կը տարածեն Հայաստանի միջազգային կեդրոնացման մասին: Ր. Քոչարեան անուն չ՚տուած, բայց ըսած է թէ «անհեթեթ լուր է»: Նախագահը աւելցուցած է որ իր նախագահութեան առաջին 100 օրերու ունեցած միջազգային շփումները «բաւ են ուրիշ տարուան մը կամ 18 ամսուան համար»:

Նկատի է, Քոչարեանի համար, տնտեսական վիճակին վերաբերող լուրերը, զորս որոնց անհրաժեշտ կացութիւնն կը տիրէ: Յայտնած է թէ որոշած է իր խոկ հակակշիռին տակ առնել ներդրումներու հարցը, կանխելու համար վարչարարական արգելքները:

*
**

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԾԵՐԱԿՈՑԸ ՔՈՒԻՒԱՐԿԵՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Յուլիս 21–ին, Ամերիկեան Ծերակոյտի պիտճէի յանձնախումբը 90 միլիոն տոլարի մասնայատուկ օժանդակութիւն մը քուէարկած է Հայաստանի 1999–ի համար: Ասոր 10 միլիոն տոլարը ամերիկեան համալսարանին, 4 միլիոնը հիւլէական բարդին ապահովութեան բարելաւման: Օժանդակութիւնը 2·5 միլիոն տոլարի յաւելում մը կ՚արձանագրէ բազդատմամբ 1998–ի: Բայց ի տարբերութիւն անցեալ տարուան, ոչ մէկ օժանդակութիւն կայ Լ. Ղարաբաղի համար:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 21 / 22)

ՄԵԼՐԻԻ ՋՕՐԱՄԱՍԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ՝ ՂԵՒՈՆԴ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

Զինուրական, պաշտօնական շրջանակները կասրած պահուն, Մելբրնի ջօրամասի հրամանատարը՝ գնդապետ Ղեւոնդ Յովհաննիսեան, 38 տարեկան, գոհ պայած է արաի սուր տագնապի մը: Համազգային շարժումի առաջին օրերէն իսկ Ղեւոնդ Յովհաննիսեան ինքնապաշտպանական իր ջոկատով զինուորագրուած է Հայաստանի անկախութեան նպատակին Մելբրնի լեռներէ, անդնդախոր կիրճերու մէջ մաքառած է դէմ առ դէմ մահուան եւ միշտ յաղթած: Թէեւ զինուորական կրթութիւն չունէր, բայց ծնունդով զինուոր էր, ինչպէս պատը որ լեռնահայաստանի մարտերու ճակատագրական ժամերուն խոփը ձգած զինուորագրուած էր Նժդեհի բանակը:

Ղեւոնդ Յովհաննիսեան եւրոպական զինուորական վարժարանի մը մէջ կատարելագործած էր իր ռազմական գիտելիքները:

Վարչապետ Ա. Դարբինեան կառավարական յանձնախումբ մը նշանակած է Ղեւոնդ Յովհաննիսեանի յուզարկաւորութեան կարգադրութիւններուն համար: Յուլիս 23–ին գնդապետ Ղեւոնդ Յովհաննիսեան աճիւնը կը դրուի Երեւանի կայարանի սպայի տունը: Թաղումը կը կատարուի Յուլիս 24, ժամը 13–ին Ապարակ քաղաքը:

*
**

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔ.Ի ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ, ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՃՇԴՈՒՄ – ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

«Արմէնփրէս» հարցազրոյց մը ունեցած էր Էջմիածնի Մայր Աթոռի դիւանապետ՝ Ներսէս Արք. Պողպատեանի հետ, Ատոմիկ Եպիսկոպոսի ձերբակալման առթիւ (*): Այս առնչութեամբ, Յուլիս 21–ին, «Արմէնփրէս» կը յայտնէ թէ Պաշտպանութեան նախարար Վազգէն Սարգսեանէն ստացած է հեռեւեալ պատասխանը Ներսէս Արք.ի, ուր կ՚ըսէ. – «Ներսէս Արք. Պողպատեանին.–

Ցաւով եւ տարակուսանքով կարդացի ձեր յայտարարութիւնը «խեղճ եւ խաբուած» Ատոմիկ Արիստակէսեանի մասին, որին Մաւրիկ Աւետիսեանը «երեւի պիղծել է, որ տորպատրութիւն դնի ստացածիդ մօտ եռապատիկ աւել թիւ պարունակող թղթի տակ»: Մ՛թթ՛ դուք հաւատում էք ձեր ասածին: Իւրաքանչիւր ոք, ով դէմ մէկ անգամ հանդիպել է Ատոմիկ Արիստակէսեանին...: Դուք լինէ հակակցաք մեկնարանութիւններն աւելորդ են: Կամ կը գտնուի՞ ձեր չարքերում մէկը որը կը պնդի թէ Ատոմիկ առաջին անգամ է այդպէս «խաբւում»:

Ինչ վերաբերում է Մաւրիկ Աւետիսեանին, ապա գոնէ մինչեւ 1997 ոչ ոք չի կասկածել նրա աղնուութեանն ու նուիրուածութեանը բանակաշինութեան գործին, որին լծուած էր Պաշտպանութեան նախարարութեան ստեղծման առաջին օրից:

Եւ Ատոմած պիտի, կարո՞ղ էր դաւաճանել պատանի Մաւրիկին, եթէ գործին խառնուած չլինէր Սրբազանի մասը: Սա արդէն ձեր իմանալու ոլորտն է, ինքնուրոյն որոշէք:

Ես կարծում եմ, որ ոչ:

Զինուած ուժերում, այո, բարոյական չափանիշները չատ բարձր են եւ մօտեցումները չատ կոշտ: Ճակատում, թէ թիկունքում, մեծ սխալների համար այստեղ պատասխան են տալիս սեփական կեանքով: Զլինէր այդպէս՝ բարոյականութեան ու արդութիւնների սեփականաշնորհման այս գլխապատառ թոհուբոհում ոչ բանակ կ՚ունենայինք եւ ոչ էլ, կը նեղէք, Հանրապետութիւն: Մաւրիկ Աւետիսեանը սեփական կեանքի գնով քաւեց մեղքը իր գինակից ընկերների, իր ժառանգների, ուղում եմ հաւատալ, Տէր Աստուծոյ առաջ:

Ատոմիկ Արիստակէսեանի դէպքում, դոնէ, լռելը ճիշդ կը լինէր:

Ներսէս Արք.ի
Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ
ՀՀ. Պաշտպանութեան նախարար

(*) Տես՝ «Յառաջ», Յուլիս 21

*
**

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ

Յուլիս 20–ին, Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեանի գլխաւորած հայաստանեան պատուիրակութիւնը աշխատանքի հանդիպում մը ունեցած է Սթրազպուրկի Եւրոպայի Խորհուրդի ընդհ. քարտուղար Տանիէլ Տարշիսի եւ խորհրդարանական ժողովի քաղաքական եւ իրաւական յանձնախումբերու ներկայացուցիչներուն հետ: Հանդիպումներու ընթացքին քննարկուած է Եւրոպայի Խորհուրդին Հայաստանի անդամակցութեան ընթացքը: Նախարար Օսկանեան ներկայացուցած է նաեւ Հայաստանի մօտեցումները Ղարաբաղեան հարցին խաղաղ լուծման եւ բանակցութիւններու վերսկսման կապակցութեամբ: Նախարարը եւ իր պատուիրակութիւնը Յուլիս 21–ին Սթրազպուրկէն մեկնած են Հռոմ ուր Վ. Օսկանեան տեսակցած է Իտալիոյ երեսփոխանական ժողովի նախագահ Լուչիանօ Վիոլանթէի հետ:

*
**

ՀԱՅԵՒՐՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԶԱՅՆԱԳԻՐԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒԱԾ

Նախագահ Բ. Ելցին ստորագրած է օրէնք որ կը վաւերացնէ Մոսկուայի եւ Հայաստանի միջեւ ստորագրուած համաձայնագիրը որ կը վերաբերի Հայաստանի տարածքին ռուսական զօրքերու խարիսխներէն դուրս ռուս զինուորական ուժերուն մէջոցները զտնել Թուրք կիպրացիները համոզելու եւ անոնց իրական դեր մը տալու համար:

ՍՈՒՏԱՆԻ մէջ սովը աւեր կը գործէ եւ ըստ հասած լուրերուն, երկրին հարաւային շրջանը 50–էն 100 հազար հոգի սովէն մեռած է Յունուարէն ի վեր: Զինեալ ճակատումին մէջ որ զէմ առ դէմ հանած է իշխանութիւնը վարչակարգը եւ անջատականները, անունդի պակասը որպէս զէնք կը գործածուի:

ՏԱՃԻԿՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ՄԱԿ–ի առաքելութեան չորս անդամներ ապաննուած են անձնաւորներու կողմէ, լեռնային ճամբու մը մէջ, մայրաքաղաք Դուշամբէի արեւելեան կողմը:

ՓԱՓՈՒԱԶԻ ազէտին հաշուեկշիռը օրէ օր կը ծանրանայ եւ Յուլիս 22–ին կ՚ըսէր թէ մեռելներու թիւը 8000 է, թէեւ բոլոր մարմինները չեն գտնուած: Միւս կողմէ սովը եւ համաճարակը չատ աւելի մահ կրնան պատճառել գալիք օրերուն, ըստ չրջանի մէկ եպիսկոպոսին:

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԳՈԼՄՊՈՍԻ դէմ դատ բացուած է եւ ան կը դատուի որպէս ցեղասպան: Գանտիսօ Մարթինէզ Ամերիկայի հարազատ «կարմրամորթ» ոչինչ ներած է նուաճողներուն եւ կ՚ամբաստանէ Քրիստափոր Գոլոմպոսը «աւազակութեան, ցեղասպանութեան, առեւանգումի, չարչարանքի, սպանութեան, բռնաբարումի, գերեվարութեան, բնաջնջման եւ մշակոյթի պարտադրանքի» մեղքերով: Ըստ փրէն ձենովացին խորհրդանիշն է անոնց որոնք կողոպտեցին իրենց հարստութիւնները, բռնաբարեցին կիները եւ սպաննեցին իրենց եղբայրները: Հոնտուրասի 300 կարմրամորթներ ձեռնարկած են դատի մը, ժողովրդական կազմակերպութեանց Խորհուրդին նախաձեռնութեամբ: Պաշտպան փաստաբանը կը փորձէ համոզել որ ամբաստանեալը չատոնց մեռած ըլլալով (1506) մեղադրանքները ժամանցոմի են: Մարթինէզ տեղի չի տար եւ 70 միլիոն կը դնահատէ գոնճուիսթա–ի զոհ կարմրամորթները, ինչ որ կ՚ըսէ. – «մեծագոյն ողջակիզումն է որ մարդկութիւնը ճանչցած է»: Ցետ մահու վճիռը պիտի արուի Հոկտեմբեր 12–ին, որ Գոլոմպոսի Ամերիկա ժամանման թուականն է:

ԴՐԱԳԻՏ ԺԱՆ ԺԻՈՆՈՑԻ այրին մեռաւ Մանոսք (Հարաւային – Ֆրանսա) 101 տարեկանին:

ՏԱՐԻՆ ՍԿԶԲԱՆ ԱՐԴԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսայի Ազգային ժողովի նախագահ Լիոնէլ Ժոսպէն Յուլիս 22–ին, կառավարութիւնը կը յայտնէր նախատեսած իր պիւտճէն 1999–ի համար:

Մորապէս պիտի բարեփոխուի Արհեստի Տուրքը (Թաքս Փրոֆէսիոնէլ) որ ծանր կը կշռէ ձեռնարկութիւններուն վրայ: Ամսական արձքերը չուրջ 34%–ը ներկայացնելով այդ տուրքին, թեթեւացումը չուրջ մէկ երրորդին պիտի հասնի: Բայց, պիտի նշանակէ նաեւ չհերու յաւելում մը ձեռնարկութեանց համար, ուրեմն տուրքի յաւելում մը, այդ պատճառաւ ընկերութեանց տուրքը 15%–էն 10%–ի պիտի իջնէ:

Կը նախատեսուի նաեւ բնակութեան տուրքի բարեփոխում մը:

Ցաւելում պիտի կրէ հարստութեանց վերաբերող տուրքը (Ի–Վէ–Էս), բայց մանրամասնութիւնները չեն ճշդուած, կ՚ըսուի սակայն թէ արուեստի գործերը զերծ պիտի մնան. ամէն պարագայի մէջ, հարստութեան տուրքը 2 միլիառ ֆրանք պիտի ապահովէ:

Հաւանական է որ կարդ մը մարզերու մէջ (կապ, ելեկտրականութիւն) Թի–Վէ – Սը–ն պիտի չվճարէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆի նախագահը՝ Ալիեւ քննադատած է արեւմուտքը որ հարկ եղած ատեն չափ զօրաւիղ չէ կովկասի եւ ասիպողական կը գտնէ որ ան պէտք եղածը ընէ դէմ դնելու համար Ռուսաստանի ազդեցութեան: Ան կ՚ըսէ, («Ֆայնընշիլ Թայմզ», Յուլիս 21) պէտք է, մանաւանդ տնտեսական իր ներկայութիւնը ամրապնդէ: Ալիեւ քննադատած է նաեւ Ռուսաստանի դերը չրջանին մէջ, ներառեալ զինուորական իր համագործակցութիւնը Հայաստանի հետ: Ալիեւ դեռ կ՚ըսէ որ զինուորական զինակցութիւններ չի փնտռեր արեւմտեան երկիրներու հետ, աւելի լաւ կ՚ըլլայ որ Կովկաս բոլորովին զերծ մնայ զինուորական զինակցութիւններէ:

ՆԻԿՈՍԻՈՑ ՄԷՋ (Կիպրոս) եւրոպացի բանակնոցը տեսակցութիւն ունեցած է նախագահ Գլերիտէսի հետ, լուծում մը գտնելու համար կղզիին բաժանման եւ Կիպրոսի Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան: Այս վերջին հարցին կապակցութեամբ, ըսած են թէ կ՚ուզեն լաներու կողմէ զէնքի գործածութեան կարգին. ասիկա յատկապէս անոնց թոյլ կու տայ կրակել անակնկալ յարձակման պարագային: Դուման արդէն ընդունած էր օրէնքը 1998 Յունիս 19–ին եւ Դաշնակցային Խորհուրդն ալ Յուլիս 9–ին:

*
**

Տ. ԱԶՈՑԵԱՆ ԿԸ ՄՆԱՑ ԻՐ ՊԱՇՏՕՆԻՆ ԳԼՈՒԽՈՐ

Վերջերս հայաստանեան մամուլին մէջ յաճախ խօսք եղած էր այն մասին թէ «Հայկական Աւիատուղիներ»ու գլխաւոր տնօրէնի պաշտօնակատար Տիգրան Աչոյեան պաշտօնազրկուած է: Այս մասին Քաղաքացիական օդուժի Վարչութեան պետ Վաղարշակ Մնացականեան «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին յայտնած է թէ ոչ միայն լուրը անհիմն է այլ նաեւ քատ–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԶՐՈՅՑ

«ՍԱՊԵՐԱԹՈՒՐ» ԵՒ «ՍԵՒԱՆ» ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՏՆՕՐԷՆՆԵՐՈՒՆ՝ Լ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆԻ ԵՒ Վ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Սփիւռքի ու Հայաստանի մամուլը լայն տեղ տուաւ «Հայկական աւիատուղիներ»ու կողմէ Ֆրանսական «Էոպիւս» օդանաւի մը վարձակալման լուրին։ Ճամբորդական կամ առեւտրական այդ գործառնութիւնը որ ամենայն բնականութեամբ ամէն օր կը կատարուի աշխարհի սա կամ նա անկիւնին մէջ, մեր պարագային վերածուեցաւ դրեթէ ազգային յաղթանակի մը։ Էոպիւսը ամենայն հանդիսաւորութեամբ, չուքով, չուրջ երեք տասնեակ հրաւիրեալներով, Գերմանիոյ Պրեմէն քաղաքէն տարուեցաւ Երեւան. դրեթէ ճիշդ այնպէս, ինչպէս անցեալ գարուն, կամ այս գարնանամուտին թռի ու թմբուկով հարս կը տանէին մէկ գիւղէն միւսը։ Նոր մանութիւնը յատկապէս չնչտող էր ծէսի բաժինը. օդանաւը թէ՛ մեկնումին Պրեմէնի մէջ, եւ նաեւ Երեւան ժամանումին օրհնուեցաւ եպիսկոպոսական աղօթքով, աղ ու հացով։ Արդէն մկրտուած է «Արարատ»։ Ցետոյ «ծէս»ին արդիական բաժինը լրացուցին չամփանդով «կենա՛ց»ները։ Դժուար չէ երեւակայել որ նոյն մօտեցումով նոյն օդանաւը քանի՛ օրհնութիւն կընայ առանալ, ու քանի՛ դոյլի, եթէ հինգ տարին անգամ մը վարձուի օդային տարբեր ընկերութիւններու կողմէ. ընկերութիւնները որոնք ըլլան օրինակ՝ թիւրքմէնական, ճափոնական, հնդկական, եւայլն։

Հակառակ կատակի տրամադրող այս տուեալներուն, կարեւոր քայլ է անշուշտ ոչ իսկ տասնամեայ հայկական օդային ընկերութեան կողմէ նման փոխադրամիջոցի մը վարձակալութիւնը։ Ան կը նշանակէ որ պարբերական յատակ ուղղութեան վրայ է նախաձեռնութիւնը, հակառակ իրերայաջորդ պաշտօնադրկումներու եւ նշանակումներու որոնք տեղի ունեցան 6 – 7 տարուան ընթացքին։ Փոփոխութիւններ որոնց ամէն հանդրուանին, պաշտօնապէս կամ անպաշտօն կերպով, հրապարակաւ կամ չչուկներու ձեւով, ընկերացան ոչ շատ ուրախալի տուեալներ։ Բայց, շատ հաւանօրէն, ինչպէս կը թելադրէ հայաստանեան իմաստութիւնը, կարեւորը այն է որ մարդը բռնած է բարձաւաճումի ճամբան ու վաղը աւելի լաւ կ'ըլլայ։

Երբ Փարիզի մէջ կը խօսուի Հայաստանի օդային փոխադրութեան նիւթով, դրեթէ անկարելի է չըլլանգել չփոթի վիճակ մը որ վերջին տարիներուն յայտնըւած է այս մարզին մէջ։ Պատճառը այն է որ Ֆրանսայի մէջ, մարզին խորհրդային չըլլանգն ծանօթ հացկէն «Սապերաթուր» եւ «Սեւան» գործակալութիւններն են։ Նոյնիսկ երբ անկախութենէն ետք եղան մրցակցութեան փորձեր, ճախողեցան։ ու Հայաստանի ճամբորդները, մէկըզըլլալով Եւրոպայի զանազան անկիւնները, կը դիմէին երկուքէն մէկուն։ Առաջինը կը գործէր ու կը գործէ Փարիզ, երկրորդը՝ Լիոն։ Իսկ վերջին տարիներուն նոյն չըլլանգին մէջ հետզհետէ սկսաւ լսուիլ «Հայկական աւիատուղիներ»ու անունը, առանց այդ ընկերութիւնը որոշակի ներկայութիւն լլալու։ Տոմսերու, օդակայանի կարգադրութիւններու, փոխադրութիւններու ու ամէն կարգի գործողութեան համար յաճախորդները կը շարունակէին ու կը շարունակեն դիմել երկու գործակալութիւններէն մէկուն։ Երկու ամիսէ ի վեր միայն, անոնց միացած է դուիցերական օդային ընկերութեան գործակից հաստատութիւն մը։

Էոպիւսին վարձակալութիւնը, անոր տրուած լայն արձագանգը պատճառ եղան «ներսէն» դիտելու փորձի մը այն մարդը որ կը պատկանի Հայաստանի օդային փոխադրութեան վարիզեան ճիւղին։ Զայն դիմաւորող երկու դէմքերուն՝ Վարուժան Սարգիսեանի («Սեւան») եւ Լեւոն Պաղտասարեանի («Սապերաթուր») հետ զրոյցը տեղի ունեցաւ երկրորդին Փարիզի գրասենեակը։

***

Հ. – Օդանաւ մը վարձելու պարագան իսկապէս այնքան կարեւոր երեւոյթ է օդային փոխադրութեան ընկերութեան մը համար որ այսքան արձագանգ տրուի անոր։ Մանաւանդ որ ըսուեցաւ որ վարձուած «Էոպիւս»ը 15 տարուան է։

Պ. – Այդ օդանաւերուն կեանքը 40–45 տարի կը նկատուի. բնական երեւոյթ է որ 5 – 10 տարուան համար վարձուին 10 – 15 տարեկան օդանաւներ։ Սովորութիւն է աւելի հինցածները թեռներու փոխադրութեան համար գործածել, կամ թղթատարութեան։ «Հայկական աւիատուղիներ»ուն վարձած այս մէկը Քուէյթի օդանաւ էր և չէ գործածուած իրաքի պատերազմին չըլլանգն. այսինքն աւելի նոր է, քան՝ 15 տարի գործածութեան բնական չըլլան ունեցած որեւէ ուրիշ օդանաւ։ Շարժիչները նոր են, ինք ալ ամբողջութեամբ նորոգուած, ներկուած է։

Ինչ որ կարեւոր է, հետաքրքրական այս վարձակալութեան մէջ, այն է որ «Էոպիւս» մը աւելցնելով օդային իր փոխադրամիջոցներուն, նաեւ մատչութեան, փոփոխութիւն մը կ'արձանագրվի «Հայկական աւիատուղիները»։

Հ. – Այսքո՞ճճն։

Պ. – Իրենք, անշուշտ տասնամեակներու կուտակումով, միշտ հակում ունին հաւատալու որ աւելի լաւ, աւելի որակաւոր են ռուսական օդանաւները։ Մինչեղեռ արեւմտեան, այս պարագային՝ Ֆրանսական օդանաւ մը աւելցնելով իրենց ունեցածին, Հայաստանի օդային պիծերու ղեկավարութիւնը ցոյց կուտայ որ մէկ բեւեռով այդ հաւատքին մէջ փոփոխութիւններու ժամանակը հասած է։ Կարելի է որ յաջորդ տարի, կամ աւելի ետք մէկ կամ երկու նոր օդանաւ եւս վարձուի, 160 հոգինոց, չորս – հինգ տարուան համար։

Հ. – Կա՞ր յատուկ պատճառ մը «Էոպիւս»ի նախընտրութեան։

Պ. – «Հայկական աւիատուղիներ»ը երկար առենէ ի վեր կը փորձէին նոր օդանաւ մը վարձել։ «Պոինկ» կամ «Էոպիւս»։ Բուն հարցը երաշխաւորագինն էր։ Քանի մը մը տասնեակ միլիոն տոլար արժող օդանաւի մը համար այդ երաշխաւորագինը կը պահանջուի երկրի մը կեդրոնական դրամատունէն, կամ ուղղակի կառավարութենէն։ Հայաստանի պարագային երկուքն ալ չէին կրնար, տրուած ըլլալով որ այդ երաշխաւորութիւնը արդէն քանի մը միլիոն տոլար է։

Հ. – Ինչպէս կարելի եղաւ ուրեմն։

Պ. – «Էոպիւս»ի եւ «Պոինկ»ի հետ քանի մը տարուան չփումներէ ետք, երբ Ռ. Քոչարեան վարչապետ Լ. Ժոսփէնի հետ հանդիպումի առիթ ունեցաւ, միջամտեց որ դրամական երաշխիքի այդ պայմանը վերցուի. ինչ որ ընդունուեցաւ։ «Պոինկ»ը չէր ուզեր այդ ժեսթը ընել։ Եւ քանի որ լաւ է նոյն տեսակի օդանաւներ ունենալ, հաւանական է որ յաջորդով նոր մէկ, կամ երկու Էոպիւս եւս վարձուի։

Հ. – Ինչ գործածութեան պիտի յատկացուի վարձուած այս օդանաւը։

Պ. – Պիտի սպասարկէ եւրոպական մայրաքաղաքներուն. մանաւանդ, յոյս կայ որ Օդոստոսին Փարիզէն Թոխիքները չափը երկուքի բարձրանան։

Հ. – Ինչով կը բացատրուի այդ որոշումը։

Պ. – կան առեւտրական – այլ ընկերութիւններու հետ մրցակցութեան նկատումով – նպատակներ, ապահովութեան եւ սպասարկումներու բարելաւումի պարագաներ եւ վերջապէս երրորդ կէտ մը. «Հայկական աւիատուղիներ»ու ունեցած խորհրդային օդանաւները մինչեւ 2001 թուականը միայն արեւմտեան օդակայաններ կրնան էջք կատարել, ազմուկի, օդի ապականութեան պատճառով։

Հ. – Փարիզէն, Ֆրանսայի այլ շրջանակներէն, նաեւ Եւրոպայէն երեւան մեկնողներու համար դուք միակ հասցէն եղած մինչեւ վերջերս։ Այսօր, Սապերաթուրի, Սեւանի հետ սկսած է լսուիլ «Հայկական աւիատուղիներ»ու անունն ալ։ ո՞վ է մարզին բուն տէրը. ձեր երեք պետ է գործակիցնե՞ր նկատել։ կամ կա՞յ արդեօք պարտականութեան բաժանում մը։

Պ. – Խորհրդային չըլլանէն, բայց յատկապէս վերջին տասը տարուան ընթացքին մենք՝ Սապերաթուր եւ Սեւան սերտ կապ ունեցանք Երեւանի հետ։ 1989–էն ակսան չարթըր թռիչքները դէպի Երեւան։ Գործակցութիւնը ռուսական ընկերութեան «Աէրոֆլոթ»ին հետ էր։ 1993–ին ստեղծուեցան «Հայկական աւիատուղիներ»ը. բայց հասկնալի է որ հարկաւոր ենթակառոյցները չունէին – գլխաւորապէս, եւայլն–։ Եւրոպայի ներկայացուցչութիւնը մեզի յանձնեցին։ Աւտր համար ալ մենք ճամբորդական գործակալութեան ընդհանուր մեր գործունէութենէն անջատ գրասենեակ բացինք։ Միջոց մը եաք երբ Հայաստանի ընկերութիւնը ամբողջապէս զարգացաւ, դէպի Եւրոպական քաղաքներ, ինչպէս՝ Լոնտոն, Ամսթէրտամ, Թոխիքի գիծ բացուցաւ, որուշեցին իրենց ներկայացուցիչնե– ը նշանակել այդ վայրերուն մէջ. մեզի ձգեցին տոմսերու վաճառքին, ծանուցումներու նման գործին առեւտրական մասը։ Իրենք կը կատարեն վարչարարութիւնը։

Հ. – Հոս տեղն է անդրադառնալու վերջին շրջանի յաճախակի դժգոհութիւններու. գարձր կը նկատուին տոմսերու գիները. մարդիկ կը գանգատին բեռներու յատկապես ծանրութեան դէմ ցոյց տրուած անզիջող խստութենէն։ Հոսկէ մեկնող հայաստանցի ուսանողներու անգամ նը– ւազագոյն ըմբռնում ցոյց չի տրուիր ու կը պահանջուի որ վճարեն արտօնուածէն աւելի ամէն մէկ բիլօկրամը։ Իսկ երեւանի օդակայանին մասին աւելորդ է խօսիլ, երբ 10, 20 տոլար աւելի փրցնելու համար կը պատահի որ ճամբորդներու ձեռքի պայուսակներն իսկ կշռուին...։ կարեւատեսութիւն մը չի՞ մատներ այս մօտեցումը։

Պ. – Ճիշդ է որ յաւելեալ քիլօներու նկատմամբ չափազանց չեզտուած այդ թծախնդրութիւնը նոյնիսկ պաշտօնական անձնաւորութիւններու կիրարկուեցաւ, դժգոհութիւն պատճառելով։ Ինդիրը հոն է որ «Հայկական աւիատուղիներ»ը գործի առած են Ֆրանսացի պաշտօնեաներ ուրոնք ծանօթ չեն Երեւանի ճամբորդներու պայմաններուն ու տառացիօրէն, առանց այլեւայլի կը կիրարկեն օրէնքը։

Հ. – Տոմսերու գիները կ'ընդունի՞ք որ բարձր են։

Պ. – Զորս տարիէ ի վեր այդ գիները Երեւանէն կ'որոշուին։ Մենք քանիցս թելադրեցինք որ զեղչէն։ 2990 Ֆրանքի իջեցուցին երբ զուիցերական օդային գիծերու թռիչքները սկսան։ Ներկայիս 3250 Ֆրանք է երեք շաբաթուան պայմանաժամով։

Հ. – կարելի՞ է ըսել որ Երեւանը հետաքրքրական, հրապուրիչ հասցէ մըն է ճամբորդական գործակալութեան մը համար։

Պ. – Ֆրանսայի համար այդ իմաստով նոր է չարժումը։ Ֆրանսական կարգ մը ընկերութիւններ մշակութային ճամբորդութիւններ կազմակերպեցին, բայց Հայաստանը զանգուածային ճամբորդութեան երկիր չէ։ Հոն հետաքրքրութիւն արթնցնողը պատմական յուշարձաններն են։

Հ. – կարելի՞ է միջին թիւ մը տալ տարեկան մեկնումներու։

Պ. – Ֆրանսայէն տարեկան 2000 – 2500 մեկնող կ'ըլլայ։

Հ. – Շուրջ երկու ամիսէ իվեր մրցակից մը ունիք որ զուիցերական օդային ընկերութիւնն է։ Ինչպէս կ'արժեւորէք այդ մրցակցութիւնը։

Պ. – Մեր կարծիքով, երեւոյթը դրական է։ Մրցակցութիւն մը միշտ չէ որ աշխուժացնող, հետաքրքրութիւն ըստեղծող ազդակ է։ Թռիչքներու յաճախականութիւնը, գացողներու թիւը կը չատնայ։ Հայաստանի ղեկավարութեան քաղաքականութիւնը Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի օրէն օդակայանը բանալ էր օտար ընկերութիւններու. առիթը քաղաքական վարկանիշ կը նկատուէր։ Միւս կողմէ, անոնց ներկայութիւնը վատնդաւոր է «Հայկական աւիատուղիներ»ուն համար. անոնք ի վերջոյ, իրենց օդանաւերով, անձնակազմով, սպասարկութեամբ, կըզնան նախընտրելի ըլլալ ճամբորդներուն համար։

Հ. – Իսկ դուք, ձեր ծախած տոմսերու թիւին վրայ տարբերութիւն մը ունեցա՞ք։

Պ. – Փարիզէն ոչ. պատահեն մեկնումներու վրայ թեթեւ տարբերութիւն մը այո՛, ունեցանք։

***

Վ. Սարգիսեանի եւ Լ. Պաղտասարեանի ճամբորդական գործակալութեան փորձառութիւնը չէ սահմանափակուած Երեւանի թռիչքներով կամ գիւանչըլյական ճամբորդութիւններով։ Փարիզի ու Լիոնի մէջ ոչ միայն հայ ճամբորդներու կարեւոր հատուածի մը նախընտրած, վարժուած հասցէներն են Սապերաթուրը եւ Սեւանը։ Երկու պատասխանատուներուն արտայայտութեան մէջ, «Հայկական աւիատուղիներ»ու գործակցութեան մասին, կարելի չէ որոշ յուսախարութիւն մը, նոյնիսկ տեղ տեղ դառնութեան չէչտեր չընկատել. բայց չեն ուզեր յամենալ առանց վրայ։ Այսուհանդերձ, հոս եւս թափանցիկ է յաջողութեան աստիճանին թերուած գործունէութիւն մը ոչ շատ նըպատակաւորի կերպով իւրացնելու մտայնութիւնը, առանց երկու քայլ անդին մըտածելու։ Կ'երեւի հոս եւս, ամէնքը պէտք է անձնական փորձառութեան սիրանան, մոռնալով ուրիշին ապրածէն օգտուելու իմաստութիւնը։

Վերջին պարագայ մը որ անպայման պէտք է նշուէր այս առիթով, անկախութենէն ի վեր Սապերաթուրի եւ Սեւանի կատարած թղթատարական կարեւոր գործն է։ Եւ հակառակ պաշտօնական թղթատարութեան մասին քանիցս սըրուած հաւաստումներու, շատ տեղ անձնական փորձառութեամբ դիտենք որ մէկէնէն ապահովը անոնց միջոցով կատարուածն է. դրկելու եւ առանալու համար հաւատարապէս, առանց սանթիմի մըն ալ վճարումին։

Անոնց խանգարեալ անտուկները որոնք կ'երթան ու կուգան Փարիզէն Երեւան, Երեւանէն Փարիզ, կը պարունակեն անձնական պահարաններու, թերթի կապոցներու, դիրքի ծրարներու հետ, պաշտօնական պահարաններ ալ, պաշտօնական անձնաւորութիւններու ուղղուած դրութիւններ, նամակներ, եւայլն։

Երբ կ'անդրադառնամ այս ծառայութեան, իրենց պատասխանը չի տարբերիր զրոյցին ընդհանուր ոճէն. կ'ըսեն թէ հարկաւոր նկատուած բան մըն էր առիթը ու կ'ընեն սիրով։ Ինչպէս տարիներէ ի վեր ամբողջ իրենց կարելին, երբեմն մինչեւ իսկ զոհողութեան գնով։

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՑԵԱՆ

Սուրիահայ նամակաբեր

ԲԱՆԱՍԷՐ ՅԱԿՈՒԲ ՋՈՒԱՔԵԱՆԻ «ՔԵՍԱՊ» ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ Բ. ՀԱՏՈՐԸ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ

ՀԱԼԷՊ («Յառաջ»). – Սուրիահայ գաղութին հրատարակչական նախաձեռնութիւնները, որոնք վերջին քանի մը տարիներուն արտակարգ թափ ստացած են, նորերս ընթերցողին սեղանին բերին չքնաղ ու փառաւոր հատոր մը եւս՝ «Քեսապ» (բ. մաս), աշխատասիրութեամբ հալէպահայ կրթական երկարամեայ մշակ, քանասէր եւ բանահաւաք Յակոբ Ջուլաքեանի։

Պատմական կիլիկիոյ հայաբնակ տարածքներէն բացառապէս վերապրող մասնիկ մըն է Քեսապ, կանգնեալ պիւզանդիոնի մը Ալէքսանդրէթի սանճաղին հարաւային փէչերուն, ծուարած՝ թուրքսուրիական այժմու սահմանի կուչին։

Շրջանին հայկական դիմագիծը, որ դարերու պատմութիւն ունեցած է, մեծապէս ձեւաւորուեցաւ Ժ. դարուն, երբ Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան անկումէն ետք, հոն հաստատուեցան Հեթումեան իշխանական տոհմի ճիւղերէն մին։ Ասոնք, ինչպէս նաեւ Կիլիկիոյ հայ ազնուականութեան ուրիշ ներկայացուցիչներ, ապաստանած էին հոն՝ Մամլուքեան տիրապետութեան ծանր լուծէն ազատելու համար։ Ասոնց հետ միասին հոն հաստատուեցան նաեւ հայ գիւղացիներ, որոնք ստիպուած էին լքել իրենց հայրենի բնակավայրերը։

Քեսապի հայութիւնը, որ ունեցած է իր ինքնուրոյն կեանքը, ինքնուրոյն կենցաղն ու աւանդութիւնները, ինքնուրոյն բարբառը, ինքնուրոյն ժողովրդական երգերն ու պարերը, ինքնուրոյն ազգագրական ամբողջ հարստութիւնը, ստեղծած է նաեւ իր ինքնուրոյն գրականութիւնը։ Ասոր ամենէն ականաւոր ներկայացուցիչներէն մին է Յակոբ Ջուլաքեան։

Ծնած է 1911 թուականին, Քեսապի Գիւղ Կեսրէ գիւղը։ Ուսումը ստացած է գիւղի եւ Քեսապի մէջ։ Ուսուցչական ասպարէզին նուիրուած է 1930–ական թուականներէն սկսեալ։ Ուսուցչական իր գործունէութեան ընթացքին հրատարակած է մանկական գրքեր, ինչպէս նաեւ ուսումնական ձեռնարկներ։ Ան նաեւ հրատարակած է «Քեսապ» տարեգիրքը, որ 1960–ական թուականներուն կը լոյս տեսնէր Հալէպի մէջ։ Ան հրատարակած է նաեւ «Քեսապ» շաբաթաթերթը, որ 1970–ական թուականներուն կը լոյս տեսնէր Լաթաքիոյ մէջ։

Ջուլաքեան հեղինակ է նաեւ «Քեսապի ժողովրդական երգերը» (1969), «Քեսապի ժողովրդական պարերը» (1970), «Քեսապի ժողովրդական աւանդութիւնները» (1971), «Քեսապի ժողովրդական հեքիաթները» (1972), «Քեսապի ժողովրդական առածները» (1973), «Քեսապի ժողովրդական հանելուկները» (1974), «Քեսապի ժողովրդական ասացուածքները» (1975), «Քեսապի ժողովրդական հաւատալիքները» (1976), «Քեսապի ժողովրդական խաղերը» (1977), «Քեսապի ժողովրդական հարսանեկան աւանդութիւնները» (1978), «Քեսապի ժողովրդական ծէսերը» (1979), «Քեսապի ժողովրդական ողբերը» (1980), «Քեսապի ժողովրդական ծնունդի աւանդութիւնները» (1981), «Քեսապի ժողովրդական ուխտագնացութիւնները» (1982), «Քեսապի ժողովրդական հիւանդութիւնները» (1983), «Քեսապի ժողովրդական հագուստները» (1984), «Քեսապի ժողովրդական կերակուրները» (1985), «Քեսապի ժողովրդական խաղողագործութիւնը» (1986), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (1987), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (1988), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (1989), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (1990), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (1991), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (1992), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (1993), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (1994), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (1995), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (1996), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (1997), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (1998), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (1999), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2000), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2001), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2002), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2003), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2004), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2005), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2006), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2007), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2008), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2009), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2010), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2011), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2012), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2013), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2014), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2015), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2016), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2017), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2018), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2019), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2020), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2021), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2022), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2023), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2024), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2025), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2026), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2027), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2028), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2029), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2030), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2031), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2032), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2033), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2034), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2035), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2036), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2037), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2038), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2039), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2040), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2041), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2042), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2043), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2044), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2045), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2046), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2047), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2048), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2049), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2050), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2051), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2052), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2053), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2054), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2055), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2056), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2057), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2058), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2059), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2060), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2061), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2062), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2063), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2064), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2065), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2066), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2067), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2068), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2069), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2070), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2071), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2072), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2073), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2074), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2075), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2076), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2077), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2078), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2079), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2080), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2081), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2082), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2083), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2084), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2085), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2086), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2087), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2088), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2089), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2090), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2091), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2092), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2093), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2094), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2095), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2096), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2097), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2098), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2099), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2100), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2101), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2102), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2103), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2104), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2105), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2106), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2107), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2108), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2109), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2110), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2111), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2112), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2113), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2114), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2115), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2116), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2117), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2118), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2119), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2120), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2121), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2122), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2123), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2124), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2125), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2126), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2127), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2128), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2129), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2130), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2131), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2132), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2133), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2134), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2135), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2136), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2137), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2138), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2139), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2140), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2141), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2142), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2143), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2144), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2145), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2146), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2147), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2148), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2149), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2150), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2151), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2152), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2153), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2154), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2155), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2156), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2157), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2158), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2159), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2160), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2161), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2162), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2163), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2164), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2165), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2166), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2167), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2168), «Քեսապի ժողովրդական ամառնային աւանդութիւնները» (2169), «Քեսապի ժողովրդական աշնանային աւանդութիւնները» (2170), «Քեսապի ժողովրդական ձմեռնային աւանդութիւնները» (2171), «Քեսապի ժողովրդական գարնանային աւանդութիւնները» (2172), «Քեսապի ժողովրդական

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՃԸՂ ՎԻԷՆԻ ԾՈՒԽԻՆ

Կիրակի, Յուլիս 12, Վիէնի ծուխը ան– դամ մը եւս ուրախութիւնն ունեցաւ վա– յելելու Ռոն–Ալփի Հայրապետական Պատ– ւիրակի Փոխանորդ՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի ներկայութիւնը: Նորվան Եպիսկ. տեղւոյն Սուրբ Թէոտորոս եկե– ղեցիին մէջ պատարագեց եւ քարոզեց: Իր քարոզին ուարտին, ան հատատացաւ– ներուն յայտնեց որ Սեպտեմբեր ամսուն, հանդիսաւոր, նոր հոգեւոր հովիւ մը կը նշանակէ իրենց համայնքին համար. Մայր Աթոռ Էջմիածինէն հրաւիրուած երիտա– սարդ հոգեւորական մը պիտի ստանձնէ փոն ոը Շեռիւի եւ կրընոպլի (տակաւին վերջնական որոշումը չէ տրուած) հոգե– ւոր հովուութիւնը եւս: Այս պարագային, իդէո նահանգը կ'ունենայ մէկ հոգեւոր հովիւ: Այս անգամ եւս, Նորվան Արք.ի այցելութիւնը մեծ հետաքրքրութիւն եւ խանդավառութիւն տեղծեց Վիէնի հա– տատացեալներուն մօտ: Պատարագին ան– միջապէս յետոյ, Պօռըվիէռի շրջանէն եկած չորս երախաներ (երեք քոյր, մէկ եղբայր), Եպիսկոպոսին ձեռքով մկըր– տուեցան ու զրոյմուեցան ինչ որ ան– շուշտ բացառիկ երեւոյթ մըն էր Վիէնի նման զաղութի մը մէջ:

Ցետմիջօրէին ժամը 5–ին, Նորվան Արք. ընկերակցութեամբ Վիէնի հոգաբար– ձուներէն ատենապետ Սուքիաս Սուքիաս– եանի, կ'այցելէր Սէն – Լօուան _ Ան – Ռուայան–ի մօտ գտնուող «Սուրբ Անտոն Մեծի» ուղղափառոց վանքը: Հոն ներկայ կը գտնուի երեկոյեան ժամերգութեան: Արարողութեան ուարտին, վանատան մէջ տեղի կ'ունենայ ընդունելութիւն մը: Հայր Փլասխա, վանահայրը, Միաբանու– թեան անունով բարի գալուստ կը մաղ– թէր Նորվան Արք.ի յայտնելով իր ուրա– խութիւնը Հայ Եպիսկոպոսի մը այցելու– թեան առթիւ: Ան ընդհակառակ յայտնելէ յետոյ կը պատասխանէ վանա– հօր, Միաբաններուն եւ աշակերտներուն հարցումներուն: Ընդունելութեան ուար– տին, Միաբանութիւնը իր վանահօր գըլ– խաւորութեամբ Նորվան Արք.ի կ'ընկե– րանար մինչեւ վանքին ելքը, զանգե– րուն ղօղանջին տակ: Նորվան Արք. նոյն իրիկունը Լիոն կը վերադառնար յաջորդ օրուան, Աղգային ժողովին հանդիսութեանց մասնակցելու եւ զաղութը ներկայացնելու համար:

ԿՈՐԻԻՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Յուլիս 2–ին, ճաշ _ հանդիպում մը տեղի ունե– ցած է ի պատիւ Հայաստանի Մշակոյթի Նախարար՝ Ռոլան Շառոյեանի, կազմա– կերպութեամբ Հայաստանի դեսպանա– տան: Հիւրասիրութեան ուարտին, նախ– քան ճաշը, Ա. Ահարոնեան սրահը մուտք գործած է նախարարը, ընկերակցութեամբ դեսպան Լեւոն Բարխուդարեանի եւ դես– պանատան անձնակազմին: Բացման խօս– քը արտասանած է դեսպանատան խոր– հրդական Եդուարդ Յովհոյեան, ապա խօսք առած է Ռ. Շառոյեան որ պարզած է իր նախարարութեան հարցերն ու ծրա– գրերը:

*
**

ՊԻՑՐՈՒԹի մէջ, Համազգայինի կազ– մակերպած Հայ համալսարաններու Դ. համախմբումին կը մասնակցէին 48 հոգի: Աւոնցմէ չորսը արեւելեան Ամերիկայէն, տասը Սան – Ֆրանսիսքոյէն, մնացեալը՝ Լոս – Անճըլըսէն: Համախմբումը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 17–էն Օգոստոս 2 Նշան Փալանճեան ճեմարանին մէջ: Ակադե– մական ծրագրումի պատասխանատուն է Հրանդ Մարզարեան: Դասախօսելու հր– աւիրուած են Ռիչըրտ եւ Վարդիթեր Յովհաննիսեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ

ԹՊԻՏ

ԸՆԿԵՐ ՓԱՆՋՈՒՆՈՒ Ա.ՆԿԻՒՆ

Վերջերս պարզուեց, որ կոնեակը Հա– յաստանում ջրի գին ունի, իսկ ջուրը՝ կոնեակի:

*
**

Աւտոիկը վազդենից դողացաւ, Աստ– ուած տեսաւ, զարմացաւ:

*
**

ՀՀ դատախազութիւնից յայտնել են, որ անցած չաբաթ Աւտոիկն ու Ուտոդիկը ձերբակալուեցին, իսկ Մարսոդիկը առ– այժմ ազատութեան մէջ է:

*
**

Աւտո են՝ գեներալ Ռոխլինի սպա– նութիւնից յետոյ ՀՀ Պաշտպանութեան նախարար Վազգէն Սարգսեանը վերջնա– կանապէս որոշել է չամուսնանալ:

ԹՈՐՈՆԹՈՑի մէջ, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի Գլաձոր մասնաճիւղին, Յուլիս 5–ին եղոյթ ունեցած է էրեբունի պարախումբը ԱՀ – Փոսլիւն թատերասը– րահին մէջ: Պարախումբին գեղարուես– տական ղեկավարն է Երեւանի Երաժշտա– նոցի դասախօս՝ Արուսեակ Սահակեան:

*
**

ՊՈՒՔՐԻՇԻ Տուտեան Մշակոյթի Տան մէջ, Մայիս 10–ին («Յառաջ», նոր ստա– նանք տեղւոյն «Նոր կեանք» ամսաթերթի Մայիսի թիւը) տեղի ունեցած է Մելինէ Փօլատեանի թարգմանաբար լոյս ընծայած «Հայկական հէքեաթներ» հատորի ներ– կայացումը: Առաջին խօսք առնողը ե– ղած է գրքին հեղինակը, որ նշած է թէ հատորը կ'ընդգրկէ հայկական երեք հէք– եաթներ: Եղոյթ ունեցած է նաեւ Ռումա– նահայ Միութեան փոխ _ նախագահը՝ Վարուժան Փամպուքճեան:

*
**

ՊՈՒՔՐԻՇԻ Ռումանիոյ Հայոց Միու– թեան սրահին մէջ, Մայիս 23–ին, տեղի ունեցած է «Արարատ» ռումաներէն լեզ– ուով հրատարակուող երկշաբաթաթերթին 150–րդ թիւի նշումը: Երեկոյթին բաց– ման խօսքը արտասանած է գլխաւոր խմ– բագիրը՝ Մխհայ Ստեփան _ Գազագեան, որ անդրադարձած է թերթին հիմնադիր տնօրէն՝ Վարդան Մեսուճեանի լրա– գրական գործունէութեան որ տեւած է 1924–էն 1942, այսինքն մինչեւ իր մահը, երբ գադրած է թերթին հրատարակու– թիւնը: Թերթը վերհրատարակուած է 1990–ին Վարուժան Ոսկանեանի նախա– ձեռնութեամբ եւ խմբագրութեամբ:

*
**

ԵՆԻԳԻԻՂի (Պոլիս) Եկեղեցւոյ մէջ Յուլիս 5–ին նշուած է Գիւտ Տփոյ տօնը: Կրօնական արարողութեան յաջորդած է աշխարհիկ հանդիսութիւն մը սիրոյ սե– ղաններու չուրջ: Նախագահած է Շահան Արք.: Օրուան հանդիսավարը՝ Ցարու– թիւն Զիլինկիրեան խօսած է Թարգման– չաց տօնին մասին եւ դրուատած գիրե– րու դիւտը: Խօսք առած է «Մարմարա»ի խմբագրապետը՝ Ռ. Հատտէճեան որ յայտնած է թէ համայնքը այս չրջանին կ'ապրի փոթորկոտ մթնոլորտ մը, հա– ւատացնելով որ այս մէկն ալ կ'անցնի: Պերճ Շիկահեր պատմած է իր յուչերը Ենիգիւղի Եկեղեցիին մասին, կարճ եղոյթ մըն ալ ունեցած է Տիգրան Գէորգեան: Հուսկ Բանքը արտասանած է Շահան Արք. որ ծանրանալով Թարգմանչաց տօ– նին վրայ, ըսած է թէ ամէն տունէ ներս պէտք է գտնուի հայատառ գրադարան մը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ ՄՇՈՑ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ _ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՍԱՐԳԻՍ ԱՂԲԱՐԸ

□

Բայց ուրթաթ՝ չարաթէն առաջ եկաւ:

Սարգսի քեռին այդ երեկոյ զործ զտեր էր իր քեռորդւոյն, եւ չահաւո՞ր զործ, օնպաշութիւն, տասնեւհինգ իդղատի (բանւոր) վրայ հսկողութիւն, որուն յարմար կը զտաէր գնա. զի Սարգիս իր տան մէջ չարունակ ութ տասը մչակ– ներու հսկողութիւն ըներ եւ վարժուեր էր. ի՛նչ կ'ուզես, Սարգսի բախտը բաց– ւեցաւ:

Առաւօտ դեռ նա երազի մէջ, եկան կանչեցին եւ տարին իր քեռիին քով, ան– միջապէս համալի ձեռք մը հալաւ բերին անոր, հագցուցին, հագցուցին նաեւ օն– պաշութեան պաշտօնն ալ: _ «Տէ՛ս, որ– զա՛յ, քաւ նմա քեռին, ախոր քու լուս աչ– քով մը տեսնաս, էս Ստամպօլն է, այս– տեղ համրանքով կը քալեն, չափով կը խօսին, չափով ալ կը լռեն, խելքդ զլուխդ ժողվէ. տասնուհինգ տղեկներու դլուխ պիտի կենաս, անուշութիւնով երթաս հետերնին, աչքաթաց լինիս, բանդլնես, ծեռէշութիւն չընես (գողութիւն), եւ այն– պէս չարժիս, որ քու քեռին չամչնայ»:

Սարգիս եղաւ օնպաշի, անարգեալ Սարգսին այժմ փաղաքչողներ կան, ծա– ռայողներ կան...

Անցան քանի մը ամիսներ, ալ Սարգիս հետզհետէ փոխուեցաւ, իր չորն, իր դէմքն, իր սի՛րտն ալ հետը: Նա չէր յի– շեր ալ տուն ու տեղ, իր զբօսանքը երե– կոյեան զուարճութիւններն էին: Իր կուչտ ու բոլոր օղի կար, իր դրամը պի– նեռւոնները կ'երթային: Մոլտած էր:

Պոլսոյ մէջ եղած զարիպ հայ տղաք Սարգսի մէկ առաքինութիւնը անդադար յիշէին, անդադար գովէին, եւ գովելի առաքինութիւն մը պահած էր զՍարգիս ի սպառ չկործանուելու համար:

Իր առատաձեռնութիւններուն մէջ կար հաղուագիւտ զգոյշ մը:

Երկայն ձեռքը չի կարճանար, կ'ըսեն դիւզացիք: Իր հօր համբայութեան ժա– մանակ սորվեր էր աղքատին հիւրընկալել, չքաւորին, անօդնականի պատսպարել:

Առատաձեռնութիւնն իւր հոգեկան ձիր– քերն էր:

Իրաւ մոռցաւ տուն ու տեղ, բայց հա– զարաւոր խեղճերուն չինայեց իր դը– րամն ու գումարն:

Երկիր վերադառնալու պաղատանքն ի սպառ աչերի տուած էր:

Երբեմն երբեմն թէեւ դրամ ղրկէր տուն, բայց այդ օղնութիւններն ալ չէին հասներ, ամէն մէկին իրեն կ'ուտէր:

Նորա խեղճ կինը տառապանաց ամէն դառնութեան ներքեւ յուսահատած, ճը– գեր էր իրենց տունն, երկու տղաքներն ալ դիւղի մեծ տներուն կը ծառայէր եւ հացի փչրուններ կը ժողվէր...

Սարգսի ձէնը հասեր էր երկիրը, եկող գացողները կը զովէին եւ կը զատափե– տէին գնա, կային ոմանք, որք երթային Մայրամին, եւ յորդորէին, որ տղայքը ղրկէ հօրեղբօնուն քովը. տակայն նա սրտի զայրոյթով կը մերժէր, եւ կը նախատէր այն ամէնքը, որ այնպիսի խորհուրդ կու– տային իրեն: Այդ սեւ անունը մի՛ յիշէք ինձ, նա մեռած է մեզ համար, ի՛նչ կ'ու– զէք, իմ մատաղ տղաք ալ երթան կորին հոգով, մարմնով:

Մայրամ պահեց տղաքները, Աստուած ալ պահեց դիրենք, զօրացան չուխթակ առնեկներն մեծացան, եւ վերջապէս տուն մը չինեցին, ուր Մայրամը չուխթակ հարսներով՝ ամէն աղօթարանին դԱստ– ուած փառաբանէ:

Իսկ Սարգիս ի՛նչ եղաւ:

Զորս օր առաջ Ղալաթիա սրճարանի մը դռնէն կ'անցնէինք. ցոյց տուին ինձ Սար– գիսը: Մերացեր է, թառամեր են ծնօտներն, խամրեր են աչքերը, ճակատա եւ պա– տառատուն չորերով ծածկուած էր, ծը– ռեր էր մէջքը, թառեր էր խելքը, որճա– բանի տղայոց ծաղու առարկան է դար– ձեր, հայ մուրայ եւ տակաւին մաքէն չանցըներ երկիր դառնալ: Քանի՛ հարիւր– ներ այսպէսով կը կորսուին:

(Շար. 4 եւ վերջ)

Արեւելք,
1890, թ· 1943

(Շար. Ա. Էջէն)

բային փոփոխութեան որեւէ նախաձեռնութիւն չկայ։

***

ՅԱՆՑԱԳՈՐՈՇԻՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԽՃԱՆԿԱՐ

1998–ի Յունուար – Մայիս ամիսներուն Հանրապետութեան մէջ արձանագրուած է 3761 յանցագործութիւն, ինչ որ 24,4% նուազ է նախորդ տարուան նոյն ժամանակահատուածի տուեալներէն։ Աւտնցմէ 1085 դէպք կը վերաբերին անձնական ինչքերու յափշտակութեան, 186–ը՝ խարդախութեանց եւլն.։ Գալով ծանր յանցագործութեանց՝ արձանագրուած են սպանութեան եւ սպանութեան փորձի 46, բռնաբարութեան եւ բռնաբրութեան փորձի 8, խուլիկանութեան 132 դէպքեր։ Թմրեցուցիչներու առընչուող յանցագործութեանց թիւը յաւելում կը բած է հասնելով 192–ի։ Տնտեսական յանցագործութիւններու թիւն է 191, ո րոնցմէ 69–ը ծանր, 73՝ պետական ինչքերու յափշտակութիւն (36–ը ծանրակշիռ)։

***

ԼՂՀ ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԴԻՏԱՐԿՈՒՄ

Յուլիս 21–ին, Օ–ԻՍ–Սէ–Ը հերթական նախագահի անձնական ներկայացուցչին պատուիրակութիւնը հերթական դիտարկումներ կատարած է ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանի Մատաղիս գիւղի շրջակայքը եւ ԼՂՀ ու Ադրբեջանի ռազմական ուժերու մօտ։ Ընկերացած են ԼՂՀ բանակի չտապի եւ տեղական հրամանատարութեան սպաներ, ինչպէս նաեւ ԼՂՀ Ապահովութեան նախարարութեան ներկայացուցիչը։ Դիտարկումները ընթացած են ըստ նախատեսուած ժամանակացոյցին եւ առանց միջադէպի։

***

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

Յուլիս 18–ին, նախագահ Ռ. Քոչարեան Երզահաններու Միութեան Դիլիջանի հանգստեան տան մէջ հանդիպում մը ունեցած է մտաւորականութեան հետ։ Իրեն կ'ընկերանային վարչապետ Արմէն Դարբինեան, Մշակոյթի, Մարզանքի եւ երիտասարդութեան հարցերու նախարար Ռոլան Շառոյեան, խորհրդականներ Վահան Յովհաննիսեան եւ Արամ Սարգսեան։ Ռ. Շառոյեան «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին բացատրած է թէ նկատի ունենալով որ մշակութային քաղաքականութիւնը մաս կը կազմէ երկրին քաղաքականութեան, հանդիպումին նպատակն էր յստակացնել, թէ փոխադարձ օգնութեան միջոցով ինչպէս կարելի է երկիրը առաւել ներկայանալի դարձնել աշխարհին։ Նախագահը իր խօսքին մէջ նշած է թէ Պետութիւնը պատրաստ է ներդրումներ կատարելու, միայն թէ հարկ է ներկայանալ գործնական առաջարկներով եւ համապատասխան հայեցակարգով։

***

Ս. ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ.–
«ՀԱՒԱՔԱԿԱՆԻ ԴՌՆԵՐԸ ԲԱՑ ԵՆ ԲՈԼՈՐ ԽԱՂԱՑՈՂՆԵՐԻ ԱՌՋԵՒ»

«Արմէնփրէս»ի թղթակիցին տուած հարցազրոյցին, Ֆութպոլի Հայաստանի ազգային հաւաքականին մարզիչը՝ Սուրէն Բարսեղեան ըսած է թէ դժ խումբին վերջերս Ֆրանսա կատարած ուսումնամարզական այցէն։ Ան նշած է թէ այդ վարժընթացին հիմնական նպատակն էր մօտէն ծանօթանալ հաւաքականի բոլոր թեկնածուներուն (Ֆրանսա ժամանած էին 32 ֆութպոլիստներ), բայց նաեւ բարձրացնել խաղի մակարդակը, մշակել ոճը։ Ֆրանսա իր կեցուածքեան օրերուն հայկ. հաւաքականը բարեկամական երկու խաղեր խաղաց. Յուլիս 8–ին 3–0 յաղթեց Նիսի (կէտեր՝ Նիզոյեան, Գասպէեան եւ Մխքայէլեան) իսկ Յուլիս 12–ին 1–1 արդիւնք մը արձանագրեց Գաննի դէմ. Հայաստանի կէտը նշանակեց կրկին Մխքայէլեան։

Ինչ կը վերաբերի յառաջիկայ պաշտօնական խաղերուն, Ս. Բարսեղեան խօսած է Եւրոպայի Ազգերու Բաժակին զտման մրցումներուն մասին ըսելով թէ Հայաստանի խմբակին մէջ կան Ֆրանսայի, Ուկրանիոյ եւ Ռուսաստանի նման զօրաւոր մրցակիցներ ու հաւրենի հաւաքականը կը պատրաստուի այդ ելոյթներուն. ան աւելցուցած է թէ խումբին դռները բաց են բոլոր անոնց որոնք արժանի կը դառնան։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱԻՍՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԿՈՒԼԼՄ. – Մ. Գիւլիւնքեան 250 Ֆրանք։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ դպրոցին։

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան։

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ – ֆու։

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն.–
ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՃԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19
Ժամը 20–էն յետոյ։

կամ՝

ՆԱՋԵԼԻ ՅՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

«ԱՓՍԻՈՆ» ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻՆ ՅՕԴՈՒՄԱԾԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՏՕՔԹ. ՖԸՆՏԸՔԻ ՃՇԴՈՒՄԸ «ՄԱՐՄԱՐԱ»Ի

Յուլիս 18 / 19–ի մէջ թիւով, արտադած էինք «Մարմարա»ի մէջ թարգմանաբար լոյս տեսած «Աֆսիոն» շաբաթաթերթի յօդուածին ամփոփումը պատրաստական հարցերու վերաբերեալ։ Ա յս առընչութեամբ «Մարմարա» Յուլիս 14–ի թիւով հետեւեալ ճշդումը լոյս ընծայած է.–

«Թարգմանաբար անդրադարձած էինք «Աֆսիոն» շաբաթաթերթի կողմէ հրատարակուած յօդուածի մը մէջ Տոքթոր Արամ Ֆընտըքի խօսքերուն։ Դժբախտաբար սխալ թարգմանութիւն մը ըրած էինք։ Գրած էինք որ Տոքթոր Ֆընտըք ըսած է որ «եթէ վաղը Մեսրոպ Սրբազան ընտրուի, պէտք է գիտնայ որ անոր կողքին կը կանգնիմ»։ Մինչդեռ այս նախադասութիւնը պէտք է ըլլայ. «եթէ վաղը Մեսրոպ Սրբազան ընտրութիւնը կորսնցնէ, պէտք է գիտնայ որ անոր կողքին կը կանգնիմ»։

Կը ճշդենք։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30

Concert exceptionnel

à l'Auditorium
Palais du Pharo

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE
S A H A K - M E S R O P

Direction : KHATCHIG YILMAZIAN

Les détails ultérieurement.

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 100 ՖՐ.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 80 ՖՐ.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 75 ՖՐ.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 75 ՖՐ.
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ 150 ՖՐ.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՍՓԻԽՈՒՔԻ ՄԷՋ 75 ՖՐ.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 120 ՖՐ.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի։

Թղթատարի ծախք՝ 30 Ֆր., հատոր ղլուխ։

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») կեդրոնական վարչական ժողովը ներկայիս կը ծանուցանէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 80–րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի 1998, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, առաւօտեան ժամը 10–ին, Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Տէմիրճեան կեդրոնին մէջ, Անթիլիաս, Լիբանան։

Սոյնը 80–րդ Ընդհանուր Ժողովի գումարման մասին տրուող միակ ծանուցագիրն է։ Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրենք որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Սեպտեմբեր 15, իրենց փոխանորդագրերը, – Հիմնական կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած, – յանձնեն կեդրոնական Վարչական Ժողովի տեղապահին, հետեւեալ հասցէով.–

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
55 East 59th Street
New York, N. Y. 10022

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1. – Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր թարոյական տեղեկագրին։

2. – Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին։

3. – Ընտրութիւն Միութեան կեդրոնական վարչական Ժողովի անդամներու։

4. – Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը։

5. – Նկատառում եւ գործադրում վերոնշեալներուն հետ առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին ուշադրութեան բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու։

6. – Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու։

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
ԼՈՒԻԶ – ՍԻՄՈՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

Յուլիս 10, 1998

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդեու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Չոգեհաճգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք–Նշանտուք	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, Մինչեւ ՉԵԻ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 24
VENDREDI
24 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ԴԱՐԻ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·426 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.426

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՊԱՀԼԻ Մորվրդարանը (ՔՆԷԱԷԹ) լայն մեծամասնութեամբ օրինագիծ մը քուէարկած է Յուլիս 22-ին որ կ'արգիլէ իսպահլի քաղուիլը Կոլանէն։ Օրինագիծը կը չեզոքէ որ «որեւէ նահանջ հողամասէ մը ուր կը տիրէ խաղաղեան օդինքը չի կրնար ըլլալ առանց ժողովրդական հանրաքուէի եւ առանց Մորվրդարանի քուէարկութեան բացարձակ մեծամասնութեան»։

ՓԱԹՐԻՔ ՏԻՎԷՃԵԱՆ «Ֆիկարօ»ի մէջ (Յուլիս 23) արտայայտուելով 1999-ի պիտճէին մասին, կ'ըսէ որ անիկա ընտրական բնոյթ ունի, առանց որեւէ ապահովութեան աշխատանքի վրայ եւ աչքի փոշի է։

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ թագաւորը հաստատած է որ խվրէզ կը տառապի եւ նոյն ուռեցքն ունի (լէնֆոմ) որու համար արդէն զոհաբերութեան ենթարկուած էր 1997-ին։

ՀՈՒ ՏՒԱՋԻՒԻՐԻ մեծահարուստ յաճախորդները Ռուսաստանէն կուգան այլեւս եւ նախ համբաւաւոր Նեկրեսքօ պանդոկը կիւրեղեան այբուբենով ճաշացուցակ մը պատրաստած է անոնց համար։ Արեւելեան Եւրոպայէն եկող 209 հազար զբօսաշրջիկներէն 100 հազարը Ռուս են։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԾՈՎԱՓՆԵՐԸ կը խուժեն կրկին հազարաւոր զաղթականներ որոնք, գլխաւորաբար, Թունուզէն եւ Ալպանիայէն կուգան եւ քանի մը հազար Ֆրանք տուած են ասոր – անոր որպէսզի նաւերով ծովափ հասնին։ Երբեմն չեն իսկ հասնիր եւ ճամբորդութիւնը ոդերեւոյթական վախճան կ'ունենայ։ Ըստ Ներքին նախարարութեան 2773 հոգի զաղտնաբար, հասած են Յուլիս 1-էն ի վեր։

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ
ԲԱԺԱԿ

Փութպոլի համաշխարհային բաժակի սեղծած խանդավառութիւնը զրեթէ դեռ չաւարտած, ներկայիս հայեացքները արդէն ուղղուած են Եւրոպայի Բաժակի խաղերուն, որոնց զաման մրցումները սկսած են։ Յուլիս 22-ին, անոնց կը մասնակցէին նաեւ հայրենի երկու խումբեր՝ մայրաքաղաքի «Երեւան»ը եւ Գիւմրիի «Շիրակ»ը։ Անոնցմէ առաջինը կը մասնակցի Ախոյեաններու Բաժակի մըրցաշարքին եւ իր մրցակիցն էր Ֆինլանտական «Հ.Ժ.Ք.» ակումբը։ Հելսինքիի առաջին մրցումին հայաստանեան խումբը 2-0 պարտութիւն մը կրած է, եթէ նոյնիսկ չնչին, որոշ յոյս մը պահպանելով զարձի մրցումին համար։ Իսկ «Շիրակ» իր զաչտին վրայ, ի հաչիւ Իւ.Էֆ.Ա.-ի բաժակի զաման մրցումներուն, 0-2 պարտուած է Շուէյտի «Մալմէօ»էն եւ գրեթէ զատապարտուած մրցաշարքէն դուրս մնալու։ Դարձի խաղերը տեղի կ'ունենան Յուլիս 29-ին։

ՄԱՄՈՒԼ

«ՄՈՆՏ»Ի ՅԱՒԵԼՈՒԱԾԸ՝ ԹՈՒՐՔԻԱ

Յուլիս 23 թուականը կոդ «Լը Մոնտ» 16 էջնոց յաւելուած մը կցած է իր ընթացիկ թիւին ամբողջութեամբ նուիրուած Թուրքիոյ։

Առաջին էջին վրայ նկար մը կը ներկայացնէ Տէմիրէլի եւ Շիրաքի սիրալիր ողջագուրումը, երբ Թուրքիոյ նախագահը Փարիզ եկած էր անցեալ փետրուարին։ Նոյն էջին վրայ ենթախորագիրը մը կը հաղորդէ. – «Ֆրանսայի հետ դիւանագիտական համաձայնագրի մը ստորագրութիւնը պէտք է ամրապնդէ երկու երկիրներու միջեւ լաւ յարաբերութեանց աւանդութիւնը»...։

Ապա, էջերու երկայնքին կը ջատագովի Թուրքիան բոլոր մարզերու մէջ։ Երկրորդ էջին վրայ, Պոլսոյ նկարին կ'ընկերանայ սա խորագիրը՝ «Հանրապետութեան 75 տարիները՝ երիտասարդ Պետութիւն մը հին ժողովուրդի մը համար»։ Հոն, դովքը կը հիւսուի նոր պետութեան. – «...Հանդուրժողութեան այն աւանդութեան մէջ, որ Օսմանեան կայսրութիւնը վերածած էր Եւրոպայի հալածուած փոքրամասնութիւններու ապաստանին»...։ Իր կարճ գոյութեան վերջին տասնամեակին Փիէր Պեհար, Սաոէ եւ Փրիվ Ը համալսարանի Եւրոպական Հիմնարկի Փրոֆէսէօրը կը գրէ. – «...Աշխարհներու խաչմերուկին վրայ, հսկայ կամուրջ մը Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ, նոր Թուրքիան նուագ պէտք ունի Եւրոպայի քան Եւրոպան՝ Թուրքիոյ»։ Յաջորդ էջով, կը չեչտուի Թուրքիոյ ռազմական դերը։ Նաեւ առանցքային կարեւորութիւնը Սեւ ծովեան կազմակերպութեան մէջ։

Յօդուածներ իրարու կը յաջորդեն սերտ համագործակցութեան ծրագրին, զործատուութեան կենսական կապերուն Եւրոպայի հետ, սերտ յարաբերութիւններուն Ֆրանսայի հետ, զոլոր մարզերուն մէջ։ Այս վերջին նիւթին մասին կ'արտայայտուի Ֆրանսայի դեսպանը Անդարա՝ Տանիէլ Լոքերթիէ։ Կ'ըսուի՝ «պատմականօրէն մօտ Թուրքիոյ, Ֆրանսան այս վերջինին կողմէ կը նկատուի Եւրոպական Միութեան այն երկիրը որ լաւագոյնս հասկցած է իր եւրոպական տեղացքը»։ Կայ նաեւ Ֆրանսայի մշակութային զործակցութիւնը Թուրքիոյ հետ, յատկապէս զործունեայ։

Դեռ կը խօսուի Թուրքիոյ «Հազար եբեւներով զբօսաշրջային զրախտ»ին մասին, Իզմիրի ճարտարարուեստին, կապիտ ծովու ուժանիւթային զրաւարկիին, եւայլն, եւայլն։

***

Անշուշտ, պէտք չէ անտեսել թէ նման յաւելուածներ միշտ կ'ըլլան, զանազան երկիրներու համար եւ ծանուցումի բնոյթ ունին։ Բայց, կարելի չէ նաեւ չմտահոգուիլ, երբ նման յաւելուած մը կը զուգադիպի ժամանակաշրջանի մը, ուր հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման այդ ժամգոյն բանաձեւը (զոր չվարանեցանք «պատմական յաղթանակ» որակելու) վերջնական բնոյթ չունի տակաւին, թէեւ աւելորդ, չքեղու համար անտեղի փութկոտութեամբ մը չնորհակալութեան տարափ մը տեղացուցինք մինչեւ Շիրաք, որ ոչ միայն ոչ մէկ զեր ունէր, այլ զէմ իսկ էր Ազգային Ժողովի այդ քայլին։

Այս յաւելուածը, որ քանի մը օրով կ'յաջորդէ «Le MOCI» (Moniteur du Commerce International)ի ծաւալուն թղթածրարին զոյց կուտայ, եթէ հարկ էր, որ Անգարա ձեռնածալ նստած չէ եւ Ֆրանսան ալ չանք չի խնայեր սիրաշահելու համար Թուրքիան։

ԱԼԻԵԻԻ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵԾՆ-ԲՐԻՏԱՆԻԱ

Ադրբեջանի նախագահը որ կ'այցելէր Մեծն-Բրիտանիա, Յուլիս 21-ին չորք մը կարեւոր համաձայնագրեր ստորագրած է նաւթային ընկերութիւններու հետ։ Աստնցմէ առաջինը կը վերաբերի Նաւթի Աբիւս հանքավայրի երեք զաշտերու իւրացման։ Այդտեղի հորերու օգտագործման կը միանայ նաեւ Պրիթիշ Փեթրոլիումը։ Երկրորդ փոխադրութիւնը կը վերաբերի Ինամ հանքավայրին. հոս եւս անգլիական «Մոնիւմէնթ Օյլ էնտ կես» ընկերութիւնը կը միանայ մշակման ադրբեջանա-ռուսա-ամերիկեան նախագիծին։ Իսկ երրորդ համաձայնագիրը մը կը նախատեսէ «Ռամէօ էնըրճի» ընկերութեան մասնակցութիւնը Մուրադխանլի հանքավայրի իւրացումին, որու արտահանման ծաւալը 100 միլիոն թոն է։ Նոյն օրը Ալիեւ վերակառուցման եւ Զարգացման եւրոպական Դրամատան ներկայացուցիչներուն հետ ստորագրած է համաձայնագիր մը որ կը նախատեսէ 20 միլիոն տոլարի յատկացում մը Ադրբեջանի զրամատնային համակարգին եւ անձնական ձեռնարկներու զարգացման։

Աթաթիւրք, Պանտէրաս եւ յունական լոպին

Անթոնիօ Պանտէրաս, ապանացի դերասանը որու վերջին ֆիլմը՝ Թիր մասէ օֆ Զորօ մեծ յաջողութիւն զտած է Ամերիկա, հրաժարած է Աթաթիւրքի դերը ստանձնելէ, յունական լոպիին ճնշումին տակ, թէեւ իր բանկերը կը հերքէ որ այդ պատճառը։

Սըր Լօրանս Օլիվիէի տղան, որ ամուսնացած է Թրքուհիի մը հետ մտադրած է ֆիլմ մը պատրաստել տալ բեմադիր Պրուս Պէրէսֆորտի, նուիրուած Աթաթիւրքի կեանքին, հիմ ունենալով 1964-ին լոյս տեսած անգլիացի պատմաբան Քինրոսի հրատարակած կենսագրութիւնը։

Գլխաւոր դերը, այսինքն Քեմալի դերը կատարելու համար նախատեսուած էր Պանտէրաս եւ լուրն ալ հրապարակուած է Աթենքա Ապրիլի վերջ։ Այդ օրէն յոյն – ամերիկեան լոպին զործի անցած է համոզելու համար Պանտէրասը որ պաստառին վրայ մարմնատորէ անձ մը՝ «պատասխանատու յոյն – հայկական ցեղասպանութեան», «վայրագ խելագար», «ալֆոլամոլ» եւ «մանուկ բռնաբարող» չատ դէչ տպաւորութիւն կը զործէ լրեն նման մէկուն համար։

Պանտէրաս հրաժարած է դերը ստանձնելէ, բայց չուզեր ընդունիլ որ յունական ազդանալիքներու հետեւանք ըլլայ։ Մնաց որ Ցոյներն ալ համաձայն չեն լրենց մէջեւ եւ Ամերիկա լոյս տեսնող «Թիր Կրիք Ամերիքըն» չաբաթաթերթը որ Նիւ – Եորք կը հրատարակուի վրդոված է հակաթաթիւրք այս պայքարէն զոր լուրջ չի նկատեր։ Խմբագրականին մէջ կ'ըսէ. – «Բուն հարցը, Աթաթիւրքն իսկ չէ։ Հարցը այն մեթոտներն են եւ ճառերը որոնց կը դիմեն մեզմէ ոմանք լրենց պատճառաբանութիւնները ազդեցութեան համար» եւ խմբագրապետը՝ Նիւք Պաքոս հոն կը տեսնէ «մակեդոնական նոր – ազգայնամոլութիւն մը»։

Այս նիւթին մասին Օլիվիէը եւ իր թուրք կինը, որոնք դեռ չոյս ունին որ կրնան համոզել Պանտէրասը, կ'ըսեն թէ Աթաթիւրքի ներքաղաքականը սլիտի չընդնէին, այդ մասին խօսեր են Տէմիրէլի հետ որ ըսեր է թէ պէտք է «լաւ եւ դէշ կողմերը զոյց տալ»։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 22/23)

«100 ՕՐԸ ԿԻՉ Է ՍԵԱԼՆԵՐ ԹՈՑԼ ՏԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ»
Կ'ԸՍԷ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ

Իր պաշտօնավարութեան 100 օրուան առթիւ նախագահ Ռ. Քոչարեան մամուլի ասուլիս մը կազմակերպած է Յուլիս 22-ին։ Նախքան լրագրողներու հարցումները, ան մանրամասն ներկայացուցած է երկրին տնտեսական վիճակը եւ արտաքին քաղաքականութեան դիրքորոշումը։ Այնուհետեւ, լրագրողներէն մէկը խնդրած է ներկայացնել անցեալ հարիւր օրերու ընթացքին զործուած սխալները եւ նախագահը պատասխանած է թէ ժամանակահատուածը բաւարար չէ նկատելու համար տնտեսական մարզին առընչուող սխալները. բայց, աւելցուցած է ան, օրինակ օրէնսդրութեան վերաբերող թերութիւնները աւելի արագ նկատուեցան, ըսելով՝ «Այո, սխալներ կան, բայց սկզբունքային, ճակատագրական սխալներ, որոնք ազդեցութիւն կարող են ունենալ, ես չեմ տեսնում»։ Քաղաքական քայլերու մէջ եւս նկատելի սխալներ չի տեսներ Ռ. Քոչարեան։ Ինչ կը վերաբերի արտաքին քաղաքականութեան, ան նշած է թէ մօտեցումներու մէջ նորութիւններ կան եւ անոնց արձագանգները դրական են. «Մեզ յաջողւում է նաեւ քանակցութիւնների ընթացքում ցոյց տալ, որ մենք կոնստրուկտիւ ենք, որ այս մօտեցումները ուղղուած են ոչ թէ հարցը միայն բարձրացնելուն, այլ այն կարգաւորելուն։ Շատ աւելի վատ է, եթէ Հայաստանը հանդէս գայ մօտեցումներով, որոնք, մի գուցէ, արտաքին աշխարհի համար հաճելի են, սակայն հնարաւոր չէ իրականացնել, դրանք կը դառնան ճիշդ ճանապարհից շեղելու ձեւեր» եզրակացուցած է նախագահը։ Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւններու մասին հարցումի մըն ալ պատասխանելով Ռ. Քոչարեան որ զանոնք բնութագրած է ռազմավարական նշանակութեան հարց, ըսած է թէ իր խօսքը կը վերաբերի 1997 Օգոստոսին կնքուած պայմանագրին հաւաստարիմ մնալուն։ Նշած է թէ տնտեսական փոխյարաբերութիւններու տեսակէտէն կընճիռներ կան որոնք կ'առընչուին Ռուսաստանի հարկային քաղաքականութեան եւ հարցը քննարկումի դրուած է։

Արագ եւ արդիւնաւէտ քայլեր պահանջող հիմնական խնդիրներու շարքին դասուած է նաեւ արդիւնաւէտ կառավարման հարցը։ Նախագահը նշած է որ ինք չատ լաւ կը յիշէ նախընտրական իր ծրագիրը եւ ըրած բոլոր խոստումները։

***

ԼՂՀ ԿՈՄԿՈՒՍԻ ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ
ՊԷՏՔ Է ՆՊԱՍՏԷ
ԽՆԴՐԻՆ ԿԱՐԳԱՒՈՐՄԱՆ

Այս օրերուն Ստեփանակերտի երիտասարդութեան եւ մշակոյթի պալատին մէջ տեղի ունեցած է Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան պարագլուխ Սերժէյ Բաղրատեանի հանդիպումը ԼՂՀ համայնավարներուն հետ որ ձեւով մը հիմնադիր համագումարի վերածուած է, քանի որ այս առիթով ընտրուած է ԼՂՀ կեդրոնական կոմիտէի Ա. քարտուղար, յանձին վալերի Ասթաջանեանի։ Ընտրուած է նաեւ 21 հոգինոց կոմիտէ մը ու հաստատուած են կուսակցութեան ծրագիրն ու կանոնադրութիւ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆՈՒՆԸ ՎԱՐԴ, ԻՆՔԸ ՓՈՒԾ

Վարդենիսը որ Հայաստանի հիւսիս – արեւելեան անկիւնն է, կրած անունին ամբողջովին հակառնակ իմաստով մը դրոշմուած է մաքին մէջ բոլոր անոնց ո– րոնք 1996 Հոկտեմբերին կարդալու, կամ լսելու առիթը ունեցան «Առանց սահմանի բժիշկները»ուն ահազանգը։ Իրենց թերթին շորս էջնոց գունաւոր, պատկերազարդ յատկացուածով անոնք մի քանի տարուան ա– նընդունելի կացութիւնն մը կը մատնանը– չէին Վարդենիսի տակաւին մեծ մասամբ ա– պատառանէն, միակ քառի մը մէջ ամ– փոփելով վայրին ամբողջ զարհուրանքը։ այդ յատկացուածը խորագրուած էր «Վար– դենիսի մահարանը»։ Անով կը կ'ըլլար օժանդակութեան որպէսզի նշանակալի ըլլային իրենց ջանքերը ու մահարանը վերածուէր ապրելի ջրջանակի մը։ «Ա– ռանց սահմանի բժիշկները», – այդ նա– խաձեռնութեան «Յառաջ»ի մէջ տրուած արձագանգէն միջոց մը եաք, կազմակեր– պութենէն հասած նամակ մը չնորհակա– լութիւն կը յայտնէր կատարուած մատ– նանչումին ու կ'աւելցնէր որ ընթերցող– ներէ նիւթական նուէրներ ստացած է։

Դէպքերու, լուրերու արագահոս ըն– թացքին մէջ Վարդենիսի «մահարան»ը միջոց մը եաք տեղը ձգեց ուրիշ նիւթե– րու։ Բայց Յուլիս 1–ի «Հայաստանի Հան– րապետութիւն»ով վերադարձաւ, անգամ մը եւս յիշեցնելու համար թէ տխուր անց– եալի մը վերածուած չէ «Առանց սահմանի բժիշկները»ու մօտ երկու տարի առաջ գր– ծած մոտալ պատկերը։ Այդ թիւին մէջ թերթը ամբողջ էջ մը յատկացուցած է Նունէ Ալեքսանեանի գրուածքի որ ունի «S.O.S. Բանակցութեան սահմանագծի հակառակ կողմից» խորագիրը։ Ամէն տա– րիքի պատասպարեալներու տասնեակ մը լուսանկարներ ալ տեղ գտած են էջին մէջ։

«Ինչ որ տեսանք հոգեբուժարանում եւ հարեւան մասնաշէնքում տեղակայուած տուն – ինտերնատում, պարզապէս դուրս էր մարդկային երեւակայութիւնից» կը գրէ Ն. Ալեքսանեան, աւելցնելով՝ «Սա մի աշխարհ է որտեղ մեր հապարակու– թիւնը կարող է տեսնել իր արատաւո– րութեան ամբողջացած պատկերը»։ *Այս բնորոշումը բնականաբար կ'առընչուի անխուսափելի զուգահեռին որուն մէկ կողմը կը գտնուին «հիւանդներ, ծերեր, հաշմանդամներ որոնք պահուում են նոյն պայմաններում», իսկ միւս կողմը՝ «բա– ղաքակրթութեան մոլուցքով տառապող իշխանաւորներն ապրում են անթոյլա– տրելի գեխութեան մէջ»։ Կացութեան լա– ւագոյն ամփոփումը կրնայ ըլլալ հոգեկան հիւանդներէն մէկուն ազազակը. այդ երիտասարդը իր սենեակին վանդակապատ պատուհանէն կը գոչէ. «Օգնեցէ՛ք մեզ, մեր իրաւունքները ոտնահարում են»։ Ն. Ալեքսանեան կ'աւելցնէ նախադասութեան մէջ հիւանդին զանց առած ենթական ալ. «այդ իրաւունքները ոտնահարում են այդ իրաւունքների միակ երաշխաւորի՝ պե– տութեան կողմից»։ Ուրիշներ ալ կը տըր– ւորոշեն որ իրենց ուղարկուած օգնու– թիւններէն բաժին չեն առնար։*

Վարդենիսի հոգեբուժական այդ հիւան– դանոցը ստեղծուած 1983–ին «պետական ձեռնարկութեան կարգավիճակ ունի»։ Ա– նով հանդերձ, «իր տասնըհինգամեայ մահառումի տարիներին հոգեբուժարանի անձնակազմը, հիւանդները որեւէ ան– գամ աջակցութիւն չեն ստացել հայաս– տանեան որեւէ հասարակական կամ բա– րեգործական կազմակերպութիւնից»։ Իսկ հոն լուրջ գործունէութեան մէջ օտար կազմակերպութիւններու՝ «Առանց սահ– մանի բժիշկներ» եւ ուրիշներու ներկա– յացուցիչները «երբեւէ չեն հանդիպել ի– րենց հայ գործընկերներին»։ Միայն անց– եալ տարի Հայաստանի ընկերային ներ– դրումներու հիմնադրամը մասնակցած է «Առանց սահմանի բժիշկները»ուն հետ, չենքին մասնակի վերանորոգումին։

Մարդ աչքերուն չի հաւատար կարդա– լով որ նման հաստատութիւն այս պայ– մաններուն մէջ կրնայ գրկուիլ նաեւ ջուրէ եւ էլեկտրական հոսանքէ։ «Հոգե– բուժարանի ունեցած 1.5 միլիոն դրամ (3 հազար տոլար) պարտքի պատճառով արդէն մէկ ամիս հոսանքի անջատումները դարձել են սովորական երեւոյթ. իսկ վերջին մէկ շաբաթուայ ընթացքում մըշ– տաբնակ պարտատէրերը որոշել են դի– մել աւելի վճռական միջոցների՝ ընդհան– րապէս անջատելով ելեկտրականութիւնը»։ Ճիշդ է որ թուժարանը չարժանան ելեկ– տրականի ունի, բայց քանի որ անոր համար ալ տիկդէլ վառելանիւթ անհրա– ժեշտ է ու հիմայ պետական հարկաւոր յատկացումը, դիմած են «ջրամատակա– րարման ամենայուսալի եւ աւանդական» ձեւին, այսինքն՝ ջուրը դոյլերով կը բեր– ւի մօտակայ ջրափոխէն։ Կարելի՞ է մօ– տաւոր կերպով հաշուել թէ քանի դոյլ ջուր պէտք է կրել նուազագոյն չափով պահպանելու համար օրական առողջապա– հական պայմանները 190 հիւանդներու եւ 30 երախաներու. նաեւ ծերերու եւ հաշ– մանդամներու։ Թէեւ հարցումը եւ հաշ– ւելու փորձը արդէն աւելորդ բաներ են, երբ Ն. Ալեքսանեանի գրածին համաձայն, «միջանցքներում, ննջասենեակներում տիրող գարշահոտութիւնը, անկողինների, բնապարկերի կեղտի սեւ, հաստ շերտերը վկայում էին որ դրանք ոչ թէ մէկ շաբաթ, այլ ամիսներ շարունակ չեն լուացուել»։

Փոխ – նախագահ Ց. Նալբանդեան կը փոր– ձէ կառավարութիւնը ամբաստանելով բացատրել կացութիւնը։ Իսկ լրագրողու– հին իրաւամբ կը յիշէ այդ նոյն «կառա– վարութեան իւրաքանչիւր երրորդ – չոր– րորդ կարգի չինովնիկ այնպիսի ծառայո– ղական մեքենաներով է շրջում, որոնցից ցանկացածի վաճառից գոյացած գու– մարը կարող էր էականօրէն փոխել հոգե– բուժարանի ադէտալի վիճակը։ Միեւնոյն այստեղ բնակուող 30 հիւանդ երեխանե– րից, ծերերից որեւէ մէկի ոտքին նորմալ կօշիկ չկայ»։

Ամբողջ եաք կարելի չէ բան մը յու– սալ այդ հիւանդներու, ծերերու, հաշ– մանդամներու ընտանիքներէն ալ։ «Մար– դիկ կան որ հիւանդին բերում են եւ էլ ընդհանրապէս չեն գալիս, նոյնիսկ նրա մահուան դէպքում» կ'ըսէն աշխատողնե– րը։ *Բանի մը տող անդին յայտնի կ'ըլլայ որ մահուան պարագային անգամ չեն յայտ– նուողները 50%–ի համեմատութիւն ու– նին։*

Դրական միակ, այլ քաւական կարեւոր տուեալ է այն տեղեկութիւնը որ «օդո– տութեան, համաճարակների դէպքերը բացառում են»։

*Ն. Ալեքսանեան կը ներկայացնէ տի– պարներ ալ. բանակատութեան սահմա– նագծին հակառակ կողմը գտնուողներէն է երրորդ յարկի երիտասարդը որ «աո– վերջ հոչակում էր մարդու իրաւունքների իր դեկլարացիան»։ Ուրիշ մը ծանօթի պէս կը հարցնէ թէ իրենց տունէն ինչ նորու– թիւն բերած են այցելուները։ Կին մը որ նոյն այցելուներուն մէջ Յիսուսը կը փնտռէ, կ'ըսէ թէ «Գարուն»ի ստեղծած դրական սերտունդէն է ինք, ժամանակին ծանօթ եղած է գրողներու. Յովհ. Գրի– գորեանին, Մերուժան Տէր Գուլանեանին որ յետոյ «խորհրդարան գնաց առհասա– րակ ուրացաւ»։ *Այդ մոռցուած անկիւնին մէջ լրագրողները կը հանդիպին «ստեղ– ծագործող»ի մըն ալ։ Յաամիկը ամէն բան կը պատմէ իր չինած տիկնիկներով։* «Յաամիկի տիկնիկները կարող են զարդա– րել ցանկացած մանկական ցուցասրահ, կրթօճախ եւ թանգարան»։ *Սակայն երբ կը հարցնեն թէ ինչ կ'ընեն զանոնք, խը– նամակալ հիւանդապահուհին կ'ըսէ.* «Սա հա ստեղծում ա, մենք հաւաքում – թա– փում ենք. ինքը էլի ստեղծում ա»։ *Յաա– միկ այդ տիկնիկները կը չինէ ճարած քուրջերով, թելերով։ Երբ Ն. Ալեքսան– եան կը խնդրէ որ անոնցմէ մէկը իրեն նուիրէ, ջղային չարժումով մը կ'ետնէ առաջին պատահածը ու կ'երկարէ։* «Այդ պահից Յաամիկը էլ չբաժանուեց ինձնից. իսկ մի որոշ ժամանակ անց ցանգամ ցան– կացաւ բռնել պայուսակս» կը գրէ լրա– գրողուհին։ Էջին յետ գրութեան տողե– րով ալ կ'աւելցնէ որ տունը երբ պայու– սակը բացած է, գտած է երկրորդ տիկնիկ մըն ալ...։

Շարունակութիւնը՞։

Թերթին Յուլիս 9–ի թիւին Ա. էջին վրայ չրջանակուած քանի մը տողեր կան ուր խմբագրութիւնը կը տեղեկացնէ թէ ընթերցող մը հետաքրքրելով հարցուցած է չատերու նման թէ վերոնշեալ յօդուա– ծին սահմանակցող փաստերուն առթիւ Առողջապահութեան նախարարութենէն կամ վերին ոլորտներէն մէկը վրդոված է։ «Ոչ» կը պատասխանեն տխրուած։ Ա– ւոր վրայ «ընթերցողը ամենեւին էլ չկար– կամեց։ Ճիշդ հակառակը՝ առատօրէն «դուրս թափեց» սրտում կուտակուա– ծը...» կ'ըսէ խմբագրութիւնը եւ կ'աւել– ցնէ. «Մեղմներս ինչ թաքցնենք. մենք

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

ՄԻ ՆՈՐ ԳԻՐՔ ԲԻԱԻՆԵԼԷ–ՈՒՐԱՐՏՈՒԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Վերջերս երեւանում լոյս տեսաւ «Հայկական լեռնաշխարհը ոեպագիր աղ– բիւրներում» մատենաշարի Ա. հատորի առաջին գիրքը՝ «Սեպագիր տեղանուն– ներ (Այրարատում եւ յարակից նահանգ– ներում)» վերնագրով։ Գիրքը բաղկա– ցած է երեք բաժնից, որոնք վերաբերը– ւած են այսպէս՝ «Սեպագիր եւ մեհենա– գիր մշակոյթ», «Սեպագիր տեղանուն– ներ», «Աւերծուածների լարիւրինթոս»։ Գիրքը օժտուած է նաեւ օգտագործուած գրականութեան եւ տարբեր թնոյթի ցանկերով։

Աշխատանքը գրուած է տասնամեակներ չարունակ կատարուած ուսումնասիրութիւնների, բիւրնական (ու– րարտական) սեպագիր աղբիւրների կա– տարելագործուած ընթերցանութեան, ճշգրտուած թարգմանութեան եւ հեղի– նակի կողմից բացայայտուած լեզուա– կան բազմաթիւ հնչիւնական օրինաչա– փութիւնների հիման վրայ, որոնց մեծ մասը մինչեւ այսօր անծանօթ են գիտա– կան աշխարհին։

Գրքում առաջ են քաշուած եւ լուծ– ուած բազմաթիւ եւ բազմաբնոյթ պը– րոբլեմներ։ Շօշափուած է հնդեւրոպացի– ների (ուստի եւ հայ ժողովրդի) նախա– հայրենիքի՝ Հայկական լեռնաշխարհում լինելու պրոբլեմը, խուռի–բիւրինացինե– րի (խուռի–ուրարտացիների) մ. թ. ա. Դ.–Գ. հազարամեակներում գալու հան– գամանքը, որոշակի յառաջընթաց է կա– տարուել բիւրնական մեհենագրերի վեր– ծանման ասպարէզում։ Ընթերցուած են մեհենագրով գրուած Միհնուա, Արգիշ– թէ, Սարդուր, Ուրսա, Արգիշթէ Սար– դուր[ե]խէ, Տուշպա, Արմէ եւ այլ գրու– թիւններ։

Հեղինակը սեպագիր սալիկներից մէ– կում յայտնաբերել է խիստ կարեւոր մի փաստ։ Թագաւորը խօսել է ինչ–որ մի լեզուով (ամենայն հաւանականութեամբ՝ հայերէն), իսկ գպիրները այն թարգմա– նել եւ գրել են բիւրներէն (ուրարտե– րէն), որը վկայում է Սարդուրեան ար– քայատոհմի հայախօս գառնալու հանգա– մանքը, մի երեւոյթ, ինչը կատարուել է նաեւ յետագայում՝ Արշակունի արքա– յատոհմի հետ։

Գրքում չօշափուած է նաեւ ինչպէս բիւրնական, այնպէս էլ հայկական հե– թանոսական դիցարանի հարցը։ Պարզը– ւում է, որ թէ՛ մէկը, թէ միւսը չեն պահպանուել, իսկ դրանց տեղը համար– եա ամբողջութեամբ բռնել է իրանական դիցարանը։ Դա կատարուել է Աքեմեն– եան արքայից արքայ Քսերքսէսի (486 – 465) թթ. մ. թ. ա.) իրագործած կրօ– նական ռեֆորմի պատճառով։ Արքայից արքան ասում է. «Եւ այն երկրներում, որտեղ առաջ դեւեր էին պաշտում... ես այնտեղ ստիպեցի պաշտել Ահուրամազ– դային...»։ Բնականաբար, յիշեալ ռե– ֆորմը յետագայում աւելի ամբապնդը– ւեց, երբ Հայաստանի գահին բազմեց Պարթեւստանի արքայից արքայի կըրտ– սեր եղբայր Տրդատ Ա.ն (52–88 թթ.), այն է, Իրանի գլխաւոր քրմապետը։

Գրքում նշուած է նաեւ, որ Ուրար– տու, Արարատ եւ Այրարատ անուանում– ները բացարձակապէս կապ չունեն մի– մեանց հետ, իսկ Արարատ, Արագած եւ Արայի լեռան տեղանունները ծագում են Արա Գեղեցիկի անունից։

Գրքում նշուած է նաեւ, որ մեզ հետա– քրքրող ժամանակաշրջանում եղել է 2 ար– քայատոհմ՝ Աբրամեան որի արքայանիստը եղել է Արծաշէնու (յետագայի Արճէշ) մայրաքաղաքը, եւ Սարդուրեան, որի նստավայրը եղել է Տուշպա (յետագա– յի Տոսպ, Վան) մայրաքաղաքը։ Պար– զըւում է նաեւ, որ շատ կարճ ժամանա– կով Տուշպայում իշխել է նաեւ Մինուա– յի աւազ որդին՝ Ինուշպուան (788 – 786 թթ. մ. թ. ա.), իսկ յետագայում նաեւ Արգիշթէ Գ.ն (625 – 620 թթ. մ. թ. ա.), որի դոյութիւնը բացայայտը– ւած է հեղինակի կողմից։

Պարզւում է նաեւ, որ հայկական ա– ւանդական պատմութեան Կայպակ, Սկա– յորդի եւ Պարոյր թագաւորները ոչ թէ Հայեր են, այլ սկիւթացի երկու ցեղա– պետեր՝ Իշպաճա (նոյնը՝ Շագայորդի) և Պարտաթուա, որոնք հայկական աւան– դական պատմութեան մէջ հանդէս են գալիս որպէս երեք տարբեր անձինք։

Գրքում խօսւում է նաեւ Բիւինելէի (Ուրարտուի) հիւսիսային սահմանի մա– սին, որը ինչպէս եւ յետագայում, համ– ընկել է Կուր գետի հետ, ինչպէս նաեւ Հայկական լեռնաշխարհից դէպի հա– րաւ–արեւելք կատարուած հեռաւոր ար– շաւանքների վերաբերեալ, երբ բիւինա– յինները ներխուժել են Լլամի, հիւսիսային սահմանները եւ Շաթիրա–Ռապա երկի– րը (իմա Աշաթրա–Ռապա, այսինքն՝ Ռա– գայի (Ռէյ իշխանութիւն) եւ Թիկունք– քից հարուածել Բաբելոնին։

Գրքի հիմնական բաժինը վերաբերում է տեղանուններին։ Տեղորոշուած եւ ստու– գաբանուած են տասնեակ բնակավայ– րեր, երկրներ, նահանգներ, գաւառ– ներ, ցեղեր, գետեր, լճեր, գաշտեր եւ լեռներ։ Պարզւում է, որ երեւան քաղ– քանունը հնդեւրոպական բառ է եւ նշ– նակում է «երկանիկ քաղաք», իսկ կաղ– գուան՝ «Ներքուան Զուան», Կորդոն (ա– ւելի հինը՝ Կոդոն), այն է՝ յետագայի Շէնգաւիթը, իրականում՝ Հրազդան գե– տը, որը նոյնպէս հնդեւրոպական է եւ նշանակում է «ծովագետ», Յոլակերտ բնակավայրի անունը ծագում է հայերէ– նի սեռական հոլովով տրուած Լուխիտ (իմա՝ Լուխիոյ) ձեւից, որի արմատը նշանակում է «լոյս», Չերմաջուր տեղա– նունը ծագում է երելթուա երկրանունից, որը նոյնպէս հնդեւրոպական է եւ նշ– նակում է «տաք ջուր», իսկ Սասուն եւ Քարուէճ տեղանունները համապատաս– խանաբար վկայուած են հայերէնի սե– ռական հոլովով՝ Շաշնու (իմա՝ Սասնու) եւ Քարուիշայ (իմա՝ Քարուիճայ) ըն– որում, սեռական հոլովում նկատուող է–ի հնչիւնափոխութեամբ, որը յատուկ է միայն հայերէնին եւ այն էլ հայերէնի դրերի գիւտից 1200 տարի առաջ։ Իսկ Սեւանայ լճի աւազանի երկրները, որոնք միասին կոչուել են Վեդուրէ եթիու (իմա՝ Վեդուր եթիու), նոյնպէս հնդեւրոպական է եւ նշանակում է «Ջրային էթիու», ո– րի հնութիւնը հասնում է առնուազն մ. թ. ա. Թ. դար։

Հեղինակի կողմից յայտնաբերուած լեզուական հնչիւնական օրինաչափու– թիւնների հիման վրայ հնարաւոր է եղել հաստատել հետեւեալ զուգահեռները. Էրերուէ (հնչել է Էրերոն) – Երեւան, Ալիշքու–Ազատեւ, Երդուա–Արդուի, Սա– դուա–Սադուի, Երւիա–Երգիվանիք, Կատ– գուան–Կաղգուան, Իրդուան–Որդուան, Բեխուրա–Վաչուրաթակ, Լուխիու–Յոլա– կերտ, Մեննեզայա–Մանազկերտ, Բուզու– նիա–Բջնի, Գիւարնիա–Գառնի, Գելամիա– Գեղամի, Գուրիա–Գորիս, կեխու–կե– չառոյք, Ուբուրդա–Հոբարթի, երելթուա– Չերմաջուր, Քարուիշա–Քարուէճ, Ար– գուկիա–Արգիճի, Լուշա–Լօռի, Լուխիու– խէ–Ղեխէ, Սաբուա–Շաքի, Բուլուա–Ղու– խէ–Ղեխէ, Սաբուա–Շաքի, Բուլուա–Ղու, Քուրբու (հնչել է Քորբու)–Քարէ, Ե– քիու–Հայք, Ալուանէ–Աղուանիք, Ուրտե– խէ (հնչել է Որտեխ)–Արցախ, վիտերու– խէ–Գուգարք, Տեյաւեխէ–Տայք, Բեր– գիրա–Բերձոր, վելեբուխէ–Գեղարքու– նիք, Խուշանէ–Խորձէնիք, Երկիլա–Հարթ– լանիք, Տուէշդուանէ (հնչել է Տուէշդոն)– Ճուաշտոտ, Իլդարուանիա–Հրազդան, Ուամ– շէ–Ասպահէն, Աբուա–Վարարակն (բար– բառային՝ Վռակը), Տուտուա–Տրտու,

Ա Ր Ա Ր Ա Տ Ի Ա Ն Կ Ե Ն Տ Ր Ո Ն Ա Կ Ա Ն Կ Ե Դ Ր Ո Ն Ի Ն

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՒ-ԱՆՃԼԼԸՍԻ ՄԷՋ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

«ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Մանթեվելլոյի «Մեսրոպեան» Ազգային վարժարանի աւարտական հանդէսը տեղի ունեցած է դպրոցին բակին մէջ, Յունիս 21–ին: Յայտագիրը վարած է փոխ – տնօրէն Անոյշ Զաքեան: Ազգային վարժարաններու խնամակալ մարմնի խօսքը փոխանցած է Յակոբ Դանիէլեան: Մըրցանակաբաշխութենէն ետք խօսք առնելով Ազգային Կեդրոնական վարչութեան անդամ Աբգէն Դանիէլեան չէ՛ւտած է ազգային վարժարան աւարտելու առաւելութիւնը, վեր առնելով անհատի մը ծառայութիւնը հանրային կեանքին: Հուսկ բանքը արտասանած է տնօրէն Դաւիթ Ղուկասեան, փակման խօսքը՝ առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Այս տարի վարժարանը տուած է 15 շրջանաւարտներ:

***

«ՓԵՐԱՀԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Լինսինոյի «Փերահեան» Ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Յունիս 28–ին, տեղի ունեցած է վարժարանին ամավերջի հանդէսը: Բացումը կատարած է Նուպիկ Ճարագեան: Խնամակալ մարմնի խօսքը փոխանցած է Սարգիս Տէրտէրեան: Մրցանակաբաշխումէն ետք Հուսկ Բանքը արտասանած է տնօրէն Մարզպետ Մարկոսեան: Յանուն Առաջնորդին՝ չնորհաւորանքի խօսքով հանդէս եկած է Գրիգոր Վրդ. Զիվձեան: Վարժարանը այս տարի ունեցած է 43 շրջանաւարտներ:

***

«ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Փասատինայի «Սահակ _ Մեսրոպ» Հայ քրիստոնէական վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 19–ին: Ազօթք մատուցած է Զ. կարդի շրջանաւարտներէն Թամարա Տարեան: Բարի գալուստի խօսք արտասանած են Հայկ Տարագճեան եւ Սիմոնիա Քէօսայեան, գեղարուեստական պատչաճ յայտագրի դործ ծագումնաբեմէն ետք կատարուած է վկայականներու եւ մրցանակներու բաշխում, որմէ ետք դնահատանքի խօսք արտասանած է տնօրէն Լեւոն Ֆիլեան: Այս տարի «Սահակ – Մեսրոպ» վարժարանը վեց տարուան համար վարկաւորուած է Արեւմտեան դպրոցներու եւ Գոլէճներու կազմակերպութեան եւ Քրիստոնեայ վարժարաններու համաչխարհային կազմակերպութեան կողմէ, որոնց ներկայացուցիչները բեմ բարձրանալով իրենց գնահատական խօսքը փոխանցած են հոգաբարձութեան, տնօրէնութեան եւ ուսուցչական կազմին: Դպրոցին նախակրթարանի բաժինը տուած է 19 շրջանաւարտ, իսկ միջնակարգը՝ 11 շրջանաւարտ:

***

«ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Փասատինայի «Աղաճանեան» սրահին մէջ, Յունիս 24–ին, տեղի ունեցած է Ալֆրէտ եւ Մարկրիթ Յովսէփեան վարժարանի ամավերջի հանդիսութիւնը: Գեղարուեստական յայտագրի դործադրութենէն ետք յաջորդաբար խօսք առած են հոգաբարձութեան ատենապետ Ռիչըրտ Մուշեղեան, բարերարուհի Մ. Յովսէփեան, Վազգէն Քհնյ. Մովսէսեան, տնօրէն Յովսէփ Ինճէճիքեան եւ Խաչիկ Թաշճեան շնորհակալութիւն յայտնելով հայերէն եւ քրիստոնէական դաստիարակութեան այժմէականութիւնն ու անհրաժեշտութիւնը: Օրհնութեան խօսք արտասանած է առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան: Այս տարի վարժարանի նախակրթարանը աւարտած են 11 աշակերտներ, իսկ միջնակարգի բաժինը՝ 12 աշակերտներ:

***

«ՇԱՄԼԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Կլենտէյլի Շամլեան վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 28–ին: Յայտագիրը վարած է ուսուցիչ Սարօ Նազարեան: Բացման խօսքը արտասանած է փրոֆ. Լեւոն Մարաչլեան, թելադրելով աշակերտներուն լրջութիւն ցուցաբերել հայերէն լեզուին ու պատմութեան հանդէպ: Խնամակալ մարմնի խօսքը փոխանցած է Գնար Մուհիթեան: Վկայականաց բաշխումէն ետք Հուսկ Բանքը արտասանած է տնօրէն Վազգէն Մատէոսեան: Օրհնութեան խօսքով հանդէս եկած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Այս տարի դպրոցին նախակրթարանը տուած է 59 շրջանաւարտներ, իսկ միջնակարգ բաժինը՝ 30 շրջանաւարտներ:

ԼՐԱՏՈՒ

Dictionnaire
des Lettres Françaises

ARMEN LUBIN

Նոր լոյս տեսած այս չհեկեան հատորին մէջ (1170 էջ) տեղ գտած են նաեւ ծագումով հայ հեղինակներ: Անոնց կարգին են Արմէն Լիւպէն (Շահան Շահնուր), Վահէ Քաչա, Վահէ Կոտէլ, Արթիւր Սադամով եւ ուրիշներ: Ընդհանրապէս խնամքով պատրաստուած «բառարան» մըն է ուր ամէն մէկ հեղինակի մասին արտայայտուողը ձեռնհաս մէկն է եւ տրուած ծանօթութիւնները ճիշդ են: Յաջորդաբար կը ներկայացնենք կարգ մը անուններ:

Արմէն Լիւպէնի մասին կ'արտայայտուի Միշէլ Ֆինք. _ Ծագկանունն է Շահան Շահնուր Քերքմեճեանի: Ծագումով հայ, ծնած Պոլիս, հոն կ'ուսանի Ֆրանսական լիսէն նախքան դաղթելը: Իր գործը մկկեղուած է կրկնակ աքսորի մը նշանաբանին տակ՝ աշխարհագրական եւ լեզուական, զայրացած մայր – հողի բացակայութենէն եւ փարիզեան աղքատ կեանքէ մը: Լիւպէն որ երբէք ձեռք չէ ձգած Ֆրանսական հպատակութիւն, ինքզինք կը փնտռէ դժուար երկլեզուութեան մը փորձութեան մէջ Փարիզ, հայերէնը կ'ընտրէ արձակի մէջ (Նահանջը առանց երդի, 1929, պատում մը որ կը նկարագրէ իր ժողովուրդին դաղթը) եւ Ֆրանսերէնը բանաստեղծութեան մէջ («Le Passager clandestin» 1951, «Transfert nocturne» 1955, «Les hautes terrasses» 1957, «Feux contre feux» 1968): Իր քերթողութիւնը չանջատուիր հիւանդութեան իր տառապանքէն, ոսկրային թոքախտ, աւելի ծանրակշիռ դարձած ընկերային ապահովութեան բացակայութենէն եւ փոխակերպուած աշխարհի եւ բառերու հետաքննութեան մէջտեղ: Պոլէնի, Ժաքոպի, Սալմոնի եւ Փոլանի բարեկամ, Լիւպէն կը զետեղուի Գորպիէրի եւ Լաֆորկի չարքին: Իր բանաստեղծութեան մէջ, իբրու կը բախին փորձուած ձեւակերպումներ՝ յանդ, կանոնաւոր կշռոյթ, յանկերգ, երկհակ եւ հզօր լեզու մը առաջապանքէն ծուատած: Ա. Լիւպէնի բանաստեղծութեան գատորոշիչ յատկանիշն է այն միաձուլումը որ կը պարփակէ «հեղնոտ հեռացումը» (Անրի Թոմա) դոր կարելի կը դարձնէ Ֆրանսերէնը եւ «ցաւին մուրճով» (Ֆիլիփ Ժաքոթէ) խօսքին տուած հատու քնոյթը: Արմէն Լիւպէն մեռած է 1974 Օգոստոս 20–ին:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

ԱՄԲ. _ Ս. Փրկիչ ամսաթերթը բացառիկ շահեկան թիւ մը լոյս ընծայած է ուր կուտայ հիւանդանոցին եւ հատկացիրին 90 տարի առաջուան պատկերը: Կուտանք որպէս նիւթ պատմութեան համար:

***

Թղթատելով Ազգային Հիւանդանոցի 1908–ի Ընդարձակ Օրացոյցին էջերը, եթէ պահ մը փոխադարձինք դէպի 90 տարի առաջ, կը տեսնենք Մ. Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոցի կեանքը, հետաքրքրական պիտի գտնենք թէ այս հաստատութիւնը ինչպիսի պատմական ու բախտորոշ թուականներէ անցեր է հասնելու համար մինչեւ 1908: Այդ բոլորը անշուշտ որ իրենց տեղը գտած են հիւանդանոցի պատմութեան մէջ, բայց կ'արժէ որ անոնցմէ քանի մը մեծ կարեւոր մէկ քանի իրազարձութիւնները ընդգծենք, որպէսզի աւելի լաւ հասկնանք թէ որքան թանկագին պէտք է նկատուի այն ինչ որ այդ հեռաւոր շրջանի իրազարձութիւններէ մնացած է մինչեւ այսօր:

Յատկանշական է որ հիւանդանոցին հիմնարկէքէն ճիշդ մէկ տարի վերջ կը մեռնի հիւանդանոցի հիմնադիրը, բարեբար Պէզճեան Յարութիւն Ամիրա: Բախտը չէ ուզած որ ան տեսնէ հիւանդանոցի բացումը, գոնէ քանի մը տարի վայելէ այդպիսի հաստատութիւն մը հիմնած ըլլալու ուրախութիւնը, կամ համոզուէ այդ հաստատութեան առաջին դժուարութիւններուն դառն բաժակը:

Տարեդրութեան մէջ 1844 թուականի տակ կայ հետաքրքրական մանրամասնութիւն մը: Տատեան Պօղոս Պէյ հոգաբարձու կը կարդայ եւ իրեն ու իր ընտանիքին յատկացեալ օրական 10 օխա միսը մնայուն կերպով կը թողու հիւանդանոցին: Եթէ այս նուիրատուութիւնը կատարուած ըլլար այսօր, որքան սովորական պիտի նկատուէր ատիկա, երբ մեր ժողովուրդին մէջ այնքան տարածուն դարձած է նուիրելու պատրաստակամութիւնը: Բայց դժուար չէ հասկնալ որ Պօղոս Պէյի այդ չարժուձեւը այդ շրջանին բաւական խմաստալից էր, քանի որ կը յիշատակուէր Հիւանդանոցի պատմութեան կարեւոր անցուդարձերու ցանկին մէջ:

Մեր ուշադրութիւնը կը դրաւէ, կամ պէտք է դրաւէ 1851–ին պատահած իրադարձութիւն մը: Այդ թուականին հիւանդանոցի որբանոցին մէջ կը սկսի կրօնական դասախօսութիւն, յատկապէս վարդապետներ հասցնելու առաջադրութեամբ: Սոյն Ա. հատորի երկրորդ գիրքը լինելու է «Սեպագիր տեղանունները (Վասպուրականում եւ յարակից նահանգներում)»: Մատենաշարը ունենալու է նաեւ Բ., Գ. Դ. եւ այլ հատորներ՝ իրենց տարբեր քանակի գրքերով:

Սոյն առաջին գրքի հեղինակն է Հայաստանի Գիտութիւնների Ազգային Ակադեմիայի Արեւելագիտութեան ինստիտուտի աւագ գիտաշխատող, երեւանի պետական համալսարանի դասախօս բնիինագէտ Յովհաննէս Կարապետեանը: Աչխատութիւնը բարեխղճօրէն եւ գիտական բարձր մակարդակով խմբագրել են պատմաբաններ Ալեքսան Յակոբեանը եւ Մերուժան Կարապետեանը:

Գիրքը (25 մամուլ, 392 էջ) լոյս է տեսել Քաշաթաղի վարչակազմի մեկենասութեամբ Երեւանում 1998 թուականին 1900 օրինակ տպաքանակով:

ԷԼԻԶԱՊԷԹ ԹԱԶԻՐԵԱՆ
Հայաստանի Հանրապետութեան Գիտութիւնների Ազգ. Ակադեմիայի Պատմութեան ինստիտուտի գիտաշխատող

Սոյն Ա. հատորի երկրորդ գիրքը լինելու է «Սեպագիր տեղանունները (Վասպուրականում եւ յարակից նահանգներում)»: Մատենաշարը ունենալու է նաեւ Բ., Գ. Դ. եւ այլ հատորներ՝ իրենց տարբեր քանակի գրքերով:

Սոյն առաջին գրքի հեղինակն է Հայաստանի Գիտութիւնների Ազգային Ակադեմիայի Արեւելագիտութեան ինստիտուտի աւագ գիտաշխատող, Երեւանի պետական համալսարանի դասախօս բնիինագէտ Յովհաննէս Կարապետեանը: Աչխատութիւնը բարեխղճօրէն եւ գիտական բարձր մակարդակով խմբագրել են պատմաբաններ Ալեքսան Յակոբեանը եւ Մերուժան Կարապետեանը:

Գիրքը (25 մամուլ, 392 էջ) լոյս է տեսել Քաշաթաղի վարչակազմի մեկենասութեամբ Երեւանում 1998 թուականին 1900 օրինակ տպաքանակով:

ԷԼԻԶԱՊԷԹ ԹԱԶԻՐԵԱՆ
Հայաստանի Հանրապետութեան Գիտութիւնների Ազգ. Ակադեմիայի Պատմութեան ինստիտուտի գիտաշխատող

Զենք դիտեր թէ այդ դասընթացքները որքան տեւեցին եւ ինչ արդիւնք տուին, բայց հարցապրումը կարեւոր է եւ մեզի մտածել կուտայ որ այդ շրջանին, երբ մեր եկեղեցին ունէր դլխու պոյտ պատճառելու չափ մեծ թիւով եպիսկոպոսներ, վարդապետներ ու քահանաներ, մարդիկ արդէն կը մտածէին վաղուան մասին եւ պահանջքը կը պայմանաւորներ հասցընելու: Եւ այդ նպատակին համար ալ կը մտածէին օգտուիլ Հիւանդանոցի կարելիութիւններէն:

Իրազարձութիւններու ցանկին մէջ պէտք է պահ մը կանդ առնել նաեւ Հիւանդանոցէ ներս բացուած ղանազան վարժարաններու վրայ, ինչպէս՝ կօշիկի ու դերձակի արհեստանոցներ, կամ 1854–ին երկրազործական վարժարան: Հիւանդանոցը հոս եւս ուղեր է բախտորոշ դեր խաղալ մեր ժողովուրդին համար, ուսման փափաք չունեցող երիտասարդներուն դէմ արհեստ մը սորվեցնելու տեսակէտով: Հետաքրքրական է նաեւ որ 1859–ին որբանոցի մէջ սարքուած կրօնական դասաւանդութիւններուն չաղորդեր է ժառանգաւորաց վարժարանի մը հիմնարկութիւնը, անշուշտ եկեղեցականներ պատրաստելու հեռապատկերով:

Կը կարծենք թէ մեր ազգային մարմիններու այսօրուան վարիչները չատախ պէտք է կարդան այդ հաստատութիւններուն անցեալին մէջ ապրած դրամատիկ դժուարութիւններուն մասին: Հիւանդանոցի անցեալը պերճախօս օրինակ մըն է այս մասին: 1869–ական իրազարձութիւններու մէջ սրտի ճմլոմով կարելի է տեսնել թէ նիւթական ինչ նեղ պայմաններ կը տիրէին Հիւանդանոցին ներս ու մինչեւ իսկ կը պատահէր որ հիւանդանոցի բնակիչները դիմեր մը անօթի մնային մատակարարութեան մէջ պատահած կաղաղումներու հետեւանքով:

Եւ ահաւասիկ ուրիշ մանրամասնութիւն մը որ կարօտալից զգացումներ կրնայ յառաջացնել անոնց մօտ որոնք այս համայնքին ներս կը դանուէին երեսուն, քառասուն տարի առաջ: Հիւանդանոցի առաջին պարահանդէսը: 1874–ին սարքուեր է Հիւանդանոցի առաջին պարահանդէսը: Այսօր չատ անիմաստ մանրամասնութիւն մը կրնայ թուիլ ատիկա անցեալի անդիտակ մեր ազգայիններուն, բայց քսան, երեսուն տարի առաջ Ազգային Հիւանդանոցի Պարահանդէսը ընկերային կեանքի ամէնէն կարեւոր իրազարձութիւններէն մէկն էր, եւ միակը իր տեսակին մէջ: Այսօր այս աւանդութիւնը վերջացած է կամ պարահանդէս մը չատ սովորական դարձած է, առանց բնականաբար ունենալու նախկինին համն ու նշանակութիւնը:

Եւ ուրեմն ճիշդ 104 տարի առաջ է որ Հիւանդանոցի մէջ հիմնուեր է Տիկնանց Խնամակալութիւն մը, թերեւս մեր այսօրուան իմաստով Տիկնանց Յանձնախումբ մը, առաջին քայլ մը այսօրուան Կապոյտ Հրեշտակներուն հասնելու համար, Կապոյտ Հրեշտակներ, որոնք այնքան նախանձախնդրական դեր կը կատարեն այս երդիքին տակ, եւ որոնց նմանները ալ ուրիշ հաստատութիւններու մէջ ի դործ կը դնեն իրենց տաքուկ զգացումներն ու կարելիութիւնները:

Եւ իբր վերջին իրազարձութիւն, յիշենք որ 102 տարի առաջ, 1896–ին օծումը կատարուեր է Եկեղեցւոյ Մատրան եւ մատուռը թացուեր է Հիւանդանոցի անմիջական շրջանակին մէջ հոգեւոր սպասարկութեան:

Ահա թէ ինչպիսի արձանագրուած կամ չարձանագրուած հանդրուաններէ անցնելով է որ Հիւանդանոցը հասած էր 90 տարի առաջուան համայնապատկերին:

(Շար. 1)

(Շար. Ա. Էջէն)

նը: *Այս առթիւ Ս. Բաղալեան «Արմէնփրէս»ի թղթակցին է մէջ այլոց ըսած է.* – «ԼՂՀ–ն ինքնուրոյն պետութիւն է եւ պէտք է ունենայ իր ձախ հրզօր կուսակցութիւնը: ԼՂՀ կոմունիստական կուսակցութիւնը պէտք է կարդանայ աշխարհում օրէց օր հզօրացող ձախ ուժերին ներկայացնել ԼՂՀ խընդիրը: ... *Համոզուած եմ որ ԼՂՀ կոմկուսի ստեղծումը կը նպաստի հակամարտութեան կարգաւորմանը եւ ՀՀ կոմունիստական կուսակցութիւնը պարտաւոր է այդ հարցում աջակցել ԼՂՀ կոմունիստական կուսակցութեանը»:*

***

ՀՈԳԵԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴԻՆ ՍԱՐՍԱՓԱԶԴՈՒ ԱՐԱՐՔԸ

Յուլիս 22–ի վաղ առաւօտեան, Շէնդաւիթի համայնքը մեծ ողբերգութիւն մը ապրած է: Հոգեբուժական հիւանդանոցէն առժամապէս տուն բերուած Հոգեկան հիւանդ 34–ամեայ Միսաք Սահակեան առաւօտեան ժամը հինգի չուրջ Նորագաւիթի իրենց բնակարանին մէջ կացինահարելով սպաննած է քոյրը 15–ամեայ տղան, նոյն ձեւով ծանրօրէն վիրաւորած է քոյրը եւ ձեռքին վնասներ հասցուցած՝ անոր 5–ամեայ աղջկան: Ողբերգութիւնը մասամբ սահմանափակուած է չնորհիւ հիւանդին ընտանեկան հսկողութեան: Հոգեբոյժ Սահակեանի միւս՝ 14–ամեայ որդուն միջամտութեան, որ խլելով կացինը ինք սկսած է հարուածել յանցագործ հիւանդը: Հետաքննութիւն բացուած է պատահարին մանրամասնութիւններէն զատ ստուգելու համար նաեւ թէ բժիշկները իրաւունք ունէի՞ն դինքը տուն վերադարձնելու:

INSCRIPTIONS
pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՋԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
1998 - 1999-Ի
ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարաններ
(sous Contrat d'Association)

ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման գուգահեռ պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Թասումեան եւ զաւակները՝ Արամ, Վիգէն եւ Եսթէր, Պր. Գլօտ Ճամճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Թիլպէր Ժամկոչեան եւ զաւակը կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յուլիս 26, Ամենափրկիչ Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, իրենց մօր, մեծ – մօր եւ նանիին՝

ՏԻԿԻՆ ՀՐԱՉՈՒՀԻ ԱՃԷՄԵԱՆ–Ի
(Ծնեալ՝ Փորթուկալեան)

մահուան քառասունքին, ինչպէս նաեւ իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

ԱՐԱՄ ԱՃԷՄԵԱՆ–Ի

մահուան 20–րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողջացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

DATE A RETENIR

Dimanche 6 Décembre à 15 h 30
Concert exceptionnel
à l'Auditorium
Palais du Pharo
XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE
S A H A K - M E S R O P
Direction : KHATCHIG YILMAZIAN
Les détails ultérieurement.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Յարսնիք–Նշանտուք	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս դիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

PARIS - EREVAN - PARIS
à partir de
3250 F
Renseignements & inscriptions :
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil —
75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté —
69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

SAMEDI 15 AOUT
L'ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
HOME ARMENIEN
FETE CHAMPETRE
10 H : Messe Solennelle Chapelle Saint-Jean — Bénédiction du Raisin
EVELYNE ALTOUNIAN
MARTEN YORGANTZ
DANSES TRADITIONNELLES
Bar — Buffet Spécialités arméniennes
HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey
83700 SAINT-RAPHAEL
RESERVATION AU 04. 94. 19. 51. 50

Offre d'emploi

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche, dans le cadre d'un emploi-jeune ou contrat à durée déterminée à mi-temps, un(e) collaborateur (trice) qualifié(e) dans le domaine de la communication et montage de dossiers administratifs (connaissance de l'arménien et de l'anglais souhaitée ainsi que de l'outil informatique).

Ecrire à C.B.A.F. —
Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ՄԱՄՆԱՃԻԿ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, Հոկտեմբեր վերջի Միւռեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալորէայի դասընթաց:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. –
ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՃԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19
ժամը 20–էն յետոյ:
կամ՝
ՆԱԶԵԼԻ ՅՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne
Plus de détails ultérieurement.

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱԻԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 100 ՖՐ.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 80 ՖՐ.
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 75 ՖՐ.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 75 ՖՐ.
ՍԻՐՏ ՍՐՏԻ 150 ՖՐ.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
ՍՓԻԽՈՒՔԻ ՄԷՋ 75 ՖՐ.
ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Ծաղկափաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 120 ՖՐ.

Դիմել «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 30 ֆր., հատոր պլուխ:

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 25-26
SAMEDI - DIMANCHE
25-26 JUILLET
1998
LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·427 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.427

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԶԷՔՆԻՈՑ նախագահը՝ Ասլան Մասխադով մահափորձէ մը ազատած է Ցուլիս 23-ին, մինչ ծունկէն վիրաւորուելու։ Ականատես կառք մըն է որ պայթած է, երբ առաւօտեան ժամը 11·20-ին պաշտօնական թափօրով նախագահական իր նստավայրէն կ'երթար։ Մասխադով տապի կրցած է դուրս նետուիլ իր կառքէն, թիկնապահը սպանուած է եւ չորս ուրիշներ ալ ծանրօրէն վիրաւորուած են։ Հնդանոց փոխադրուելէն կէս ժամ յետոր զուրս եկած է եւ մամուլի կարճ ասուլիս մը տուած, որու ընթացքին ՈՒսաստանը ամբաստանած է որպէս հեղինակը մահափորձին։ Ըսած է նաեւ.– «Մենք պետութեանս քաղաքականութիւնը կը շարունակենք չտալ ընկճուելու փոքր ատկերը։ Ամէն կ'ընդգծենք որ այդ պետութիւններուն զարնի սպասարկութիւնները կրնան եւս մահափորձին ետին»։ Մասխադով նշանակուած է 1997-ին եւ հերոսներէն է Չէչէն պատերազմին (1994 – 1996)։

ԹԵՀՐԱՆի բարեւորողիչ քաղաքապետը՝ Քարպասչի հինգ տարի բանտարկութեան դատապարտուած է եւ 20 տարի ալ լրատուանք չունի հանրային որեւէ պաշտօն վարելու։ Վճիռը կը նախատեսէ նաեւ խարտեանի 60 հարուած, բայց նկատի առնելով իր հանդամանքը այս վերջին պատիժը պիտի խնայուի։ Ամրագրանուած է որ 30 միլիոն Ֆրանք իւրացուցած է, նաեւ կաշառակերութեամբ կը մեղադրուի։ Ամէն պարագայի մէջ, այս խիստ վճիռը ցոյց կուտայ որ պահպանողականներու եւ բարեւորողիչներու պայքարը չէ մեղմացած։

ԱՒՐՈՓԱՅԻԱԼի եւ Մաթրայլ միջեւ կնքուած համաձայնութիւնը նոր հորիզոններ կը բանայ եւ ծնած նոր խումբը չորրորդը կը դառնայ աշխարհի օդային, անկրպտային եւ պաշտպանութեան ճարտարարուեստին մէջ։ Նոր «հսկան» դրծի կ'անցնի Յունուար 1-ին եւ տարեկան 80 միլիառ Ֆրանքի գործառնութիւն պիտի ունենայ։ Պետութիւնը առաջին բաժնետէրը պիտի ըլլայ, բայց իր մասնակցութիւնը 50%-էն նուազ է, անձնական մասին մասնակցութիւնը 3-էն 4% է եւ հանրութեանն ալ 15%։ Մաթրա (Լագարդէր) կը դառնայ առաջին ոչ պետական բաժնետէրը 30-էն 33%-ով։

ՍՊԱՆԻՈՑ Գումէնքա քաղաքին մէջ իր մահկանացուն կնքած է Անթոնիո Սաուրա, պատնական յառաջապահ նկարչութեան առաջին չարժումներուն հիմնադիրը, 67 տարեկանին, իր առաջին անձնական ցուցահանդէսը տեղի ունեցած է Սառակոս 1950-ին, երբ 20 տարեկան է։ Նախ գերիրապաշտ, իր ստեղծագործութիւնը կը դառնայ վերացական։

ՀԱԹԱՅի Թուրքիոյ կացման 59-րդ տեղարձին տնտեսատարութեանց ընթացքին վարչապետ Մ. Եըլմազ ծանրօրէն դատապարտած է Սուրիան պանելով.– «Քարէաններու վրայ Հաթայը իրենց սահմաններուն մէջ տեսնողները պէտք չէ մոռնան անցեալը։ Երէկ ԱՍԱԼԱ-յին իրենց դիրքը բացողները այսօր նոյնը կ'ընեն ՓՔՔ-ին հետ։ Թուրքիոյ հողերուն ուղղուած աչքերուն ճակատագիրը կուրնալ է»։ Այս հակազդեցութեան պատճառը այն է որ Սուրիոյ հեռատեսիլը օդերեւութաբանութեան յայտագիրներուն Հաթայը կը ներառնէ սուրիական սահմաններուն մէջ։

ՍՊԱՆԻՈՑ վարչապետը Խոսէ Մարիա Ասնար, պաշտօնական այցելութիւն մը կատարեց Թուրքիա, որու գլխաւոր նպատակն էր զարգացնել առեւտրական յարաբերութիւնները։ Աղարեւ Թուրք մամուլին իսկ մեկնաբանութեամբ, Սպանիա կ'ուզէ օգտագործել Թուրքիա – Ֆրանսա տագնապը, դառնալու համար Թուրքիոյ առաջնապոյն գործակիցը։ Սպանական կողմը 1 միլիառ տոլարի ներդրում եւ ծրագիր առաջարկած է։ Ասիկա սպանացի նախարարապետի մը առաջին այցելութիւնն էր Թուրքիա։

ԷԹԻԷՆ ՄԱՀՋՈՒՊԵԱՆի ՆՈՐ ՅՕԴՈՒԱԾԸ «ՐԱՏԻՓԱԼ»ի ՄԷՋ՝ *«Վերադարձ դէպի արեւելեան հարց»*

Է. Մահչուպեան կը շարունակէ իր յօդուածները «Բատիֆալ»ի մէջ (տե՛ս «Յառաջ» Ցուլիս 3, 9, 17)։ Հետեւեալը լոյս տեսած է նոյն թերթին Ցուլիս 22-ի թիւին մէջ եւ թարգմանաբար Ցուլիս 23-ի «Մարմարա»յին։

***

Եւրոպացիներուն համար «Արեւելեան Հարցը» երկար ժամանակ կը շարունակէր հարց տալ թէ ի՞նչ միջոցներով կարելի պիտի ըլլար կանգնուն պահել Օսմանեան կայսրութիւնը։ Աւելի վերջ Աբեւմտեան պետութիւնները համաձայնեցան իրարու հետ եւ սկսան կայսրութիւնը կործանելու աշխատանքի մը։ Ամբողջ հարցը այն էր որ Օսմանցին չէր կրցած յարմարիլ իրմէ տպաւորուածներուն։

Այսօր Թուրքիա կրկին դէմ յանդիման կը գտնուի աշխարհի մը հետ, զոր չի հասկնար եւ որուն կը դիմադրէ։ Դարձեալ, ինչպէս պատահեցաւ անցեալի մէջ, Թուրքիոյ հարցերը կը դրուին միջազգային օրակարգերու վրայ։ Այսօր հարիւրաւոր դատեր բացուած են Մարդկային Իրաւանց Դատարաններու մօտ, Եւրոխորհրդարանի տեղեկագիրն ալ չարունակ կը խօսի Քիւրտերու տեղահանութենէն, հրկիզուած դիւղերէ, ապրանքներու բռնագրաւումէն, եւայլն։ Զարմանալի չէ որ այսպիսի մթնոլորտի մը մէջ զարձեալ օրակարգի վրայ դրուած ըլլայ Հայկական հարցը։ Զարմանալի չէ որովհետեւ ինչ որ կը պատահի այսօր, կը յիշեցնէ անցեալի մէջ պատահածները։ Աւոնք ճշմարտութեան հիմք չունին, պարզապէս մեր դիմաց կը հանեն ուրուական մը որ կը ցոլանայ յարմարեցումի իր հարցերը լուծելու անկարող մնացած երկրի մը ենթակայէն։ Մնաց որ «պաշտօնական» Թուրքիան այնքան հեռու է այս ճշմարտութիւնը հասկնալէ, որ տակաւին չտրունակ կը վախնայ որ Սեւրը ետ պիտի գայ։ Մինչդեռ Սեւրի դաշնագիրը առաջին վայրկեանէն իսկ Աբեւմտեան պետութիւններու կողմէ իսկ իրագործուած չէր նշանաւած, տակէ զատ Սեւրի դաշնագիրը Աբեւմուտքին նպատակները ցոլացնող «պատճառ» մը չէր, այլ «արդիւնք» մըն էր որ ծնունդ կ'առնէր այն հանդամանքէն թէ Թուրքիա չէր կրցած ներդաշնակուիլ ամբողջ աշխարհի հետ։ Աւրարեւ, Անկախութեան Պատերազմի ընթացքին Թուրքիա յաջողեցաւ ստեղծել այդ համաձայնութիւնը ու Սեւրի դաշնագիրն ալ իր արժէքը կորնցուց։

Նմանօրինակ վարանոյա մը տակաւին կը տիրապետէ ահաբեկչութեան հարցին մէջ։ Կը պնդուի թէ Ֆրանսայի խորհրդարանի որոշումը կրնայ հրահրել ահաբեկչութիւնը։ Եւրոպացիները չեն կրնար չտեսնել թէ որքան կը չուարին այս պնդումին դիմաց։ Որովհետեւ հակառակն է որ ճիշդ է։ Մարդիկ բիրտ միջոցներու կը դիմեն ո՛չ թէ երբ իրենց ուզածը ձեռք կը ձգեն, այլ երբ իրենց ուզածը չեն կրնար ձեռք ձգել։ Միւս կողմէ, եթէ անոնք բռնութեան դիմեն, ամբողջ աշխարհի կողմէ դուրս չե՞ն արտաքսուիր։ Այնպէս կը թուի թէ հաւաքական պահանջներու ընկալումի տեսանկիւնէն մտայնութեան կտրուկ տարբերութիւն մը կայ Աբեւմուտքցիներուն ու մեր միջեւ։

Թուրքիա, իր մտայնութեան բերումով չի յաջողիր յարմարիլ Աբեւմտեան աշխարհին ու պարտադրաբար հոնկէ դուրս կը մնայ, ու ասիկա կը դառնայ մեկը այն մայր պատճառներէն, որոնք այսօր աշխարհի օրակարգին վրայ կրկին կը դնեն «Արեւելեան Հարցը»։ Անդամ մը եւս Աբեւմուտքը կ'ուզէ իրատարար դառնալ Թուրքիոյ ներքին հարցերուն մէջ։ Եւ անդամ մը եւս Թուրքիա կը տիպուի, կամայ – ակամայ ընդունիլ Աբեւմուտքին այդ միջամտութիւնը։ Որովհետեւ համաշխարհային դրութիւնը ձեզի կ'արտօնէ որ երթաք միայն մինչեւ որոշ կէտ մը։ Այն պահէն սկսեալ երբ յայտնի կը դառնայ որ դուք անկարող կը մնաք ձեր ներքին հարցերը լուծելու, Աբեւմուտքը ձեռք կը դնէ խնդրին վրայ։ Այս անբաւարարութիւնը ծնունդ կ'առնէ ո՛չ թէ թէքնիք կարելիութիւններու բացակայութենէն, այլ մտային պակասաւորութենէ մը։ Այն կարծիքը թէ ժողովուրդ մը կրնայ «ժամանակակից» դառնալ իր անցեալին մէկ մասը զարգարելով, պճնելով ու տարը փոխարէնն ալ «մոռնալ» չնայելով այդ անցեալին. ուրիշ մէկ մասը, ցոյց կուտայ թէ որքան ծուռ է այդ մտայնութիւնը։ Հաւաքականութիւն մը որ ինքն իրեն հետ չի կրնար դէմ դիմաց դալ, որ կը վախնայ ինքզինք ճանչնալէ, կրնա՞յ յուսալ այն հարցերը որոնք առկայ են իր պատմութեան երակներուն մէջ եւ կրնա՞յ խաղաղասէր յարաբերութիւններ մշակել իր շուրջբոլորին հետ։ Եւ երբ անյաջողութիւն կ'արձանագրուի այս մարզին մէջ, այն առեն ալ ամէն մարդ կը կծկուի – կը մնայ «աժան հայրենասիրութեան» վերամակի մը պաշտպանութեան տակ։ Որովհետեւ հոն ուր ինքնավստահութիւն չկայ, խստահութիւնը ձեռք կը բերուի միայն վակ դէմերու եւոին ապաստանելով։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ցուլիս 23/24)

ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒՄ
ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆի

Ցուլիս 22-ին, վարչապետ Ա. Դարբինեան Վաղարշակ Մնացականեանը հեռացուցած է Քաղաքացիական աւիացիայի գլխաւոր վարչութեան պետի պաշտօնէն(*)։

Մէկ այլ որոշումով, Արմէն Դարբինեան այդ պաշտօնին նշանակած է Իսահակ Սէյրանեանը։ Ան ծնած է 1947-ին Գեաուչէն, 1991-ին աւարտած է Ռիգայի ազգային օդանաւորդութեան համալսարանի տնտեսագիտական ճիւղը։

(*) «ՅԱՌԱՋ».– Հետաքրքրական եռեւոյթ մը, երբ 48 ժամ առաջ, ինչպէս արձագանգած էինք Ցուլիս 23-ի մեր թիւով, Վ. Մնացականեան ոչ միայն կը հերքէր Տ. Աչոյեանի պաշտօնազրկումը, այլեւ կը շեշտէր թէ խստացին փոփոխութեան որեւէ նախատեսութիւն չկայ։

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ
ԻՏԱԼԻՈՑ ՄԷՋ

Պաշտօնական այցով Իտալիա գտնուղ Արտաքին Նախարար Վ. Օսկանեան եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը Ցուլիս 22-ին հանդիպում մը ունեցած են Իտալիոյ Արտաքին առեւտուրի նախարար Ասկուանթիո Ֆանթոցիի հետ։ Առեւտրական գործակցութեան աշխուժացման անհրաժեշտութեան որպէս գրաւական յիշուած է երկու երկիրներու միջեւ առեւտուրի ծաւալին արձանագրած 40% աճը։ Յօսակցութեանց նիւթ եղած է նաեւ իտալական կողմին ներդրումներուն կարեւորութիւնը։

Նոյն օրը նախարարին գլխաւորած պատուիրակութեան և Իտալիոյ Ազգ. Ժողովի Արտաքին գործերու յանձնաժողովի նախագահ Միշել Օքէթոյի միջեւ տեղի ունեցած տեսակցութիւնն ալ Վ. Օսկանեանի առիթ ընծայած է ներկայացնելու Հայաստանի ներքին իրավիճակը, Լ.Ղ.Հ.-ին պատմականը, այս հարցին նկատմամբ Հայաստանի դիրքորոշումը, Հայ-Թրքական յարաբերութիւնները եւլն.։ Այս հանդիպումներուն քով, պատուիրակութեան մաս կազմող Առեւտուրի եւ Արդիւնաբերութեան փոխ-նախարար Արմէն Պետրոսեան նոյն օրը շարք մը առանձին հանդիպումներ ունեցած է իտալական գործարար շրջանակներու ներկայացուցիչներուն հետ։

Յաջորդ օրը, Ցուլիս 23-ին ալ տեղի ունեցած է Արտաքին երկու նախարարներուն՝ Լամպերթօ Տինիի եւ Վ. Օսկանեանի միջեւ երկկողմանի հարցերու ընդհանուր քննարկում։

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՅԱՒԱԿՑԱԳԻՐԸ Հ. ՊՕՂՈՍ ԱՆԱՆԵԱՆի ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ

Գերյարգելի
Տ. Վարդան Վրդ. Քէշիշեան
Ընդհ. Ատենապետ
Միխիթարեան Միաբանութեան
Վենետիկ

Սիրելի Հայր Վարդան,

Երկկ միայն խմացայ անակնկալ եւ վշտալի լուրը Հայր Պօղոս Վրդ. Անանեանի վախճանման։ Գիտէի որ վերջին չորս տարիներ առողջական վիճակը կը վատթարանար։ Բայց վերջին անգամ երբ զինք տեսայ ասկէ մէկուկէս տարիներ առաջ, զինք պատած էր աւելի առոյգ եւ ամրողջութեամբ նուիրուած իր հայագիտական պրպտումներուն։

Քաջ գիտէք որ Հ. Պօղոս Անանեան իմ վաղեմի եւ մտերիմ բարեկամներէն մէկն է, որուն հետ կը զգայի հոգեկան ապրումներու, պիտական ուսումնասիրութեան մեթոտի հանդիսութիւնները, որոնք մտաւորական եղբայրութեան բնոյթ տուած էին մեր վոխադարձ յարաբերութեանց։

Իսկապէս խոր է Մեր վիշտը թէ անձնական տեսակէտէ եւ թէ որպէս կաթողիկոս Ամենայն Հայոց։ Հայաստանեայց Եկեղեցին, հայկական մշակոյթը, հայկական դասական գրականութիւնը, քրիստոնէական հայրաբանութիւնը կը կորընչնեն ամէնէն բեղուն մեկնաբաններէն մէկը, պիտի ըսէի՝ հազուագիւտներէն մէկը։ Իր ուսումնասիրութիւնները հայապիտութեան մարզին մէջ, թէ հայերէն լեզուով եւ թէ օտար, յատկապէս իտալերէն լեզուով լոյս տեսած, հատորի թէ յօդուածաշարքի ու յօդուածներու կազմապարներուն տակ եղած են միշտ յայտնաբերիչ եւ նորութարեր։ Անոնք պիտի մնան տակուն աղբիւրներ Հայոց քրիստոնէական պատմութեան ուսումնասիրութեամբ զբաղող բոլոր պիտնականներուն համար։

Սրտանց կ'աղօթենք իր հոգւոյ խաղաղութեան համար երկնային երանաւէտ ուրախութեանց մէջ։ Բարութեամբ, հոգեւոր լեցունութեամբ օծուն իր անձը վստահ ենք որ փարոսի նման լոյս պիտի ցանէ երիտասարդ միաբաններու կեանքերուն մէջ։

Կ'աղօթենք առ Ամենակալն Աստուած, որ Զեզի, վենետիկի Միխիթարեան Միաբանութեան բոլոր անդամներուն չնորհէ ուժ եւ կորով՝ որպէսզի չարունակէք Միխիթարեան Միաբանութեան դիտական – մշակութային վաստակը եւ միշտ պայծառ պահէք Հ. Պօղոս Անանեանի յիշատակը։

Հայրական սիրոյ ջերմ ողջունիս եւ խոր վշտակցութեամբ՝

Աղօթարար
ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Նիւ – Եորք, Յուլիս 22

ՍԷՕԼԷՕՋԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՎԱՐԱԳՈՅՐԵՐՈՒՆ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

«Ծառայ», 1907 Փետրուար 4–ի իր թիւին մէջ հրատարակած էր 1700–ամեակի գրասենեակի մէկ հաղորդագրութիւնը խորագրուած «Կը փնտռուի ... Սէօլէօզի վարագոյրները» ուր կ'ըսուէր թէ Հայ եկեղեցական վարագոյրներու ցուցահանդէսի մը ծրագրին առթիւ, իր ուշադրութեան յանձնուած էր «Պայքար» օրաթերթի 1980 Նոյեմբեր 22–ի թուականի թիւը: Հոն լոյս տեսած էր նամակ մը Գընէէֆքիւճ ենահանգէն, ստորագրուած Արամ – Սմբատ Խաչոյեան: Ըստ այդ գրութեան Թէոդիկ կը նկարագրէ համակ ոսկեթել վարագոյր մը, որուն համար Հռոմէն Սէօլէօզ եկած էին եւրոպացի գնորդներ եւ 10·000 հնչուն ոսկի առաջարկած: Հաղորդագրութեան վերջաւորութեան կ'ըսուէր թէ անստոյգ տեղեկութիւններու համաձայն այդ վարագոյրները փոխադրուած էին Հայաստան ու կոչ կ'ըլլար որ լուսաբանութիւններ տրուին այդ մասին: Փլովտիւ հրատարակուող, «Վահան» շաբաթաթերթը իր 1997 Մարտ 19 համարին մէջ տեղեկութիւն տալով այդ մասին, տեղ տուաւ նախկին Սէօլէօզցի՝ Պայծառ Ճինկէօզեանի հարցազրոյցին, ուր ան ահէն էիչ առաջ, իր 1997 Յունիս 12 համարին մէջ: Դժբախտաբար Ֆադոմոն հաստատուած 1922–ի Յոյն – Թրքական պատերազմէն վերջ շուրջ 160 (հարիւր վաթսուն) սէօլէօզցի ընտանիքներէն ներկայացուցիչ հազիւ մնացած է, այն ալ զառամեալ վիճակի մէջ: Ինծի համար անակնկալ մը եղաւ, երբ Հեռաձայնի միջոցով Օրիորդ Մագտաղինէ Քիւրքճեան փափաք յայտնեց իր յուշերը պատմել իրենց գիւղի եկեղեցւոյ վարագոյրներու եւ այլ դէպքերու մասին Մեծ եղեռնէն առաջ ու 1922–ի ժամանակ: Ընդառաջեցի այդ առաջարկին եւ ահա այն ինչ որ արձանագրեցի անոր պատումէն՝ անշուշտ գրական մշակումով:

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

***

«Մեր գիւղը զուտ հայաբնակ էր: Անգամ մը մէջ չեմ ուզեր խորանալ: Գիտեմ որ մեր գերդաստանը բնիկ Սէօլէօզցի էր: Հայ բնակչութեան հիմնական զարգացմամբ եղած է ձիթապտուղի մշակում եւ ձէթի արտադրութիւն, չերմապահութիւն ու մեռաքի արտադրութիւն, որուն կը նպաստէին երկու աւելի խոշոր ձեռնարկներ՝ Լափաճեան ու Սեմէրճեան եւ ծխախոտի մշակութիւն: Այս գիւղին մէջ ծնած է մեծ հայրս՝ Աստուր – Պօղոս Հայրապետեան 1868 – 1870 թուականներուն: Մայրս՝ Նուարդ – Աստուր Հայրապետեան – Քիւրքճեան նոյնպէս աշխարհ եկած է այստեղ՝ 1900 թուականին: Ինքս ծնած եմ Սէօլէօզ 09–11–1919 թուին:

Մեծ հայրս սորված է Պուրսայի հայկական վարժարաններէն մէկուն մէջ, իսկ իր գիտակից կեանքի մէկ մասը անցուցած է իր ծննդավայրին մէջ: Իր կարողութիւնները նկատի առնելով հայ բնակչութիւնը գինք ցոյց կուտայ որպէս մուխթար, այսինքն գիւղապետ: Աքսորէն 12 տարի առաջ ձեռնհասութեամբ կը վարէ այդ պաշտօնը: Աքսորէն վերադարձած, վերապրող Հայերու փափաքով նորէն կը վստահին գիւղապետութիւնը՝ թուրք իշխանութեան հաւանութեամբ, մինչեւ 1922–ի վերջաւորութեան, մինչեւ նոր դարձը:

Առաջին Համաշխարհային պատերազմին, մեծ հայրս որպէս գիւղապետ եւ հայ գաղութի կեանքին նուիրուած անձ, անկասկած բնազդաբար նախատեսելով տեղահանութեան վտանգը եւ անխուսափելի ազգայր, որ պիտի ապառնար հայութեան եւ անոր նիւթական գանձերուն հեռատեսութեամբ կը վարուի: Ան խոհեմութիւնը կ'ունենայ նախօրօք մեր «Սուրբ Հրեշտակապետ» եկեղեցիին կեդրոնական խորանի մեծ եւ մկրտութեան բաժանմունքի փոքր վարագոյրները եւ լսպաններ քանի մը երիտասարդներու օգնութեամբ երկու պարկի մէջ զետեղել եւ ապահով տեղ մը պատսպարել: Հաւանաբար ան որպէս հաւատացեալ յոյս ունեցած է, որ տարագրութեան պարբերային ամանք իր համակիրներէն կարող են ողջ վերադառնալ տառապանքի ճանապարհներէն եւ գարձեալ տէր գառնալ իրենց տուն ու տեղին, եկեղեցիին ու անոր սրբութիւններուն:

Պէտք է ըսեմ, որ այդ գոյք վարագոյրները նուէր արուած եղած են եկեղեցական հայ ընտանիքի մը կողմէ ի յիշատակ իրենց վաղամեռիկ աղջկան, որուն անունը պիտի չկարենամ նշել: Վարագոյրները մետաքսով գործուած եղած են՝ ներհիւսուած ոսկի թելերով: Վարագոյրներու գարգարանքի ու արձանագրութեան մասին ստոյգ ոչինչ կարող եմ ըսել, քանի որ այն ժամանակ փոքր եղած եմ: Անկասկած, այդ վարագոյրները իրենց արժէքը ունեցած ըլլան, որոնց համար գաղթելով Փլովտիւ մեր հայրենակիցներու չրջանակին մէջ չատ անգամ անոնց չուրջ խօսք գարձած է եւ առեղծուած մնացած է անոնց վերջնական ճակատագիրը:

Սէօլէօզի հայ բնակչութիւնը 1915–ին Գոնիա կ'աքսորուի, որուն մէկ մասը իր գժբախտ վախճանը կը գտնէ դէպի Տէր Զօրի ճանապարհներուն վրայ եւ Եփրատի իրար խառնուած տեղը: Զինադադարէն վերջ ողջ մնացած Սէօլէօզցիները ինչպէս եւ մեր գերդաստանը կը վերադառնան իրենց ծննդավայրը եւ կը սկսին աւերուած իրենց բոյները վերականգնել: Մեծ հայրս ինչպէս արդէն յիշեցի՝ Աստուր Հայրապետեանը գարձեալ գիւղապետ կ'ընտրուի: Հայ բնակչութիւնը կը վերանորոգէ իր եկեղեցին եւ մեծ հայրս երիտասարդ օգնականներով վարագոյրները եւ սպասները թաքստոցէն դուրս կը հանէ եւ ամէն մէկը իր նախկին տեղը կը գտնէ:

Աքսորէն վերադառնալով, կը կարծէինք որ հանդիսաւ կեանք մը պիտի կարենանք վայելել: Բայց ահա կը ծագի յոյն – Թուրքական պատերազմը եւ յոյն բանակը կը սկսի նահանջել, մեզի համար նոր ազգայր մը դուռ բանալով: Հայ բնակչութիւնը պէտք է իր փրկութեան մասին խորհէր եւ նոր կարգի մը ենթակայ չըլլայ: Եւ իսկապէս, թուրք բանակը դեռ Սէօլէօզ ոտք չդրած, հայ ընտանիքները բողոքական ու առաքելական փոխադրական միջոցներ օգտագործելով հազար ու մէկ դժուարութիւններով կը հասնին Կէմլէկ, որ Մարմարայի ափին նաւահանգիստ մըն է: Այստեղ խռնուած են յոյն ու հայ գաղթականներ, ժխորն ու խառնակութիւնը մեծ եղած է: Նահանջող յոյն բանակին համար զրահանաւեր ծովեզերքէն քիչ հեռու կը սպասէին, որոնց վրայ փրկութեան յոյս կը գնեն երկու ազգերու գաղթականները:

Այս դէպքերու առթիւ պէտք է պատմեմ մեր եկեղեցիի վարագոյրներու մասին: Մեծ հայրս՝ Աստուր Հայրապետեան, իր 14 անդամնոց ընտանիքի փոխադրութեան խնդիրը ապահոված, կը խորհի փրկել նաեւ «Սուրբ Հրեշտակապետ» եկեղեցիի զոյգ վարագոյրները եւ արծաթեայ սկիհը: Երիտասարդները իրեն կ'օգնեն վարագոյրները վառ առնելու եւ սկիհին հետ միասին երկու պարկերու մէջ կը տեղաւորեն: Այսպէս տան ունեցուածքին հետ երկու պարկերը միասին վերցնելով կը փութան Կէմլէկ: Այստեղ դիպուածով մեծ հայրս կը հանդիպի իր հարազատ քեռորդիին՝ Սնակ Սեմէրճեանին, որ Սէօլէօզի մէջ մեռաքի փապրիքա ունեցած է: Այս անձը կը յաջողի ծովեզերքի վրայ հսկող յոյն զինուորները կաշառել եւ իր ընտանիքին համար մաւնա մը՝ մեծ նաւակ մը առնել: Այդ իրողութեան տեղեակ՝ մեծ հայրս կ'ըսէ. «Սնակ, քանի որ դուն արդէն ընտանիքիդ եւ ունեցուածքիդ փոխադրութիւնը դէպի զրահանաւ ապահոված ես, խնդրեմ ձեր հետ առ այս երկու պարկերն ալ: Այնտեղ մեր եկեղեցիին մաս մը զոյգերը կան: Ես չատ ծանրաբեռնուած եմ եւ կարողութիւն պիտի չունենամ զանոնք ապահով տեղ հասցնելու: Երբ ազատինք, իրարու հետ կապ կը հաստատենք եւ կ'որոշենք թէ՝ ի՞նչ պէտք է ընել անոնց հետ»: Սնակ Սեմէրճեան մեծ հօրս խնդրանքը չի մերժեր եւ եկեղեցական յիշեալ գոյքերով պարկերը կը յօժարի իր մաւնային վրայ դնել:

Մեծ հայրս հանգստացած չունէր կ'առնէ եւ նոյնպէս միջոց մը կը խորհի՝ իր բազմանդամ ընտանիքը զրահանաւ հասցնելու: Կը սպիտակի ինք ալ յոյն ծովեզերեայ պահակներուն կաշառք տալ՝ արծաթ թապաքերան ու արծաթեայ բռնակով գաւազանը, եւ ձեռք կը ձգէ ուրիշ մաւնա մը եւ կը յաջողի զրահանաւ բարձրանալ ամբողջ ընտանիքով, ուր արդէն իրմէ առաջ ելած է Սեմէրճեան ընտանիքը:

Ծովազնացութեան ժամանակ, զրահանաւը Սելանիկ չհասած ժամանակաւոր կեդրոնով կը կենայ Շար Քէօյ փոքրիկ նաւահանգիստը, ուր բաւական թիւով հայ ընտանիքներ, ներառեալ եւ սէօլէօզցի ու մեծ հօրս ընտանիքը ցամաք կ'իջնեն: Այստեղէն անոնք չոգեկառքով դէպի Պուլկարիա ճամբայ կ'ելլեն եւ կը հասնին ոտհմանամերձ Սվիլենկարատ՝ նախկին Մուսթաֆա փաշա քաղաքը: Այս քաղաքէն մեր ընտանիքը կ'երթայ Փլովտիւ, իսկ մեծ հայրս իր ընտանիքով կ'ուղղուի Ռուսչուք՝ Դանուբին եզերքը գիրք ունեցող քաղաքը, ուր կը մնայ մինչեւ 1930 թուականը, որմէ վերջ կը տեղափոխուի Փլովտիւ: Անոր զաւակներէն մէկը՝ Սնակը, համալնավարական չարժումին կը միանայ եւ կը մահանայ 1948 թուին: Հաւանաբար հին սերունդի Փարիզահայեր գինք յիշեն: Մեծ հօրս մահը տեղի կ'ունենայ 1954–ին՝ Փարիզ:

Ցունական զրահանաւը չարունակելով իր երթուղին Սելանիկ կը հասնի, ուր յոյն ու հայ գաղթական ընտանիքները, ընչպէս եւ Սեմէրճեանները այստեղ բնակութիւն կը հաստատեն: Պատմաններու բերումով այնպէս կը պատահի, որ մեծ հօրս ու Սնակ Սեմէրճեանի միջեւ նամակցութիւն կապ չի հաստատուիր, եւ այդ վարագոյրները անոր քով կը մնան: Գիտեմ սակայն, որ տակաւին հօրս ողջութեան (ան մահացաւ 1939 թ. Փլովտիւ) անոր փոքրիկ սրճարանը հաւաքուած Սէօլէօզցիները խօսած են, թէ նամակ զրած են Սնակ Սեմէրճեանին՝ նախապէս անոր հաւտքէն առնելով Սելանիկի հայկական եկեղեցական վարչութենէն, քայց պատասխան չեն ստացած: Այստեղ է, որ չըլլած է խօսքը թէ՝ Սնակ Սեմէրճեան զոյգ վարագոյրները եւ արծաթեայ սկիհը վաճառած է եւ այլ դրամարի հետ մեռաքի փապրիքա բացած Սելանիկի մէջ: Այս համոզումը ամրացած էր բոլոր Սէօլէօզցիներուն մօտ, որ Փլովտիւ կը բնակէին եւ ատոր համար ալ երբ ձեւով մը լուր կը հասնի, որ եղբայրք Սեմէրճեանի փապրիքան այրած է, մեր հայրենակիցները այդ բանին մէջ նկատած են Աստուծոյ մատը, առանց խնայելու նաեւ իրենց անէծքները անոնց հասցէին:

Թէ հիմա ուր կը գտնուին կամ որու ձեռք հասած են այդ զոյգ վարագոյրները եւ արծաթեայ սկիհը ես չեմ գիտեր: Դժուար է ենթադրութիւններ ընել: Պիտի փափաքէի որ անոնք տակաւին անխաթար մնացած ըլլան եւ գործածութեան դրուած որեւէ հարկական եւ յուզական եկեղեցւոյ մը մէջ: Հանելուկ մը, որ մինչեւ հիմա իր լուծումը չէ գտած:

Ահա այն բոլորը որ իմացած ու գիտցած ըլլալով ձեզի ներկայացուցի: Թերեւս պարմանաք, որ հիմա մանրամասն կը պատմեմ ձեզի մանկութեանս օրերուն եղած ու պատահած դէպքերու մասին ալ: Իրողութիւնը այն է, որ հաստատելով Փլովտիւ՝ մայրս Նուարդ, վերապրող մը Մեծ Եղեռնէն, քանիցս պատմած է այս բոլորը ինծի եւ հայրենակցական շրջանակի մէջ տարիներու ընթացքին: Եւ այդ ամէնը դրոշմուած մնացած են յիշողութեանս մէջ եւ չնորհիւ ատոր՝ այս բոլորը կը փոխանցեմ ձեզի իրենց իսկութեամբ»:

Այս տեղեկութիւններուն չնորհակալութեան զգացումներս յայտնելով Օրիորդ Մագտաղինէ Ցովակիմ Քիւրքճեանին՝ յաժնուեցայ իրմէ, վստահ ըլլալով թէ իր մօտ տակաւին հետաքրքրական նիւթեր կան, որոնք կ'արժէ նօթի առնել եւ ինչու չէ՝ նաեւ հրապարակել:

Պատումը արձանագրեց՝
ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ. – (*) – Յ. Մակարեան, Յուշագիրք Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ հայ գաղութներուն» գիրքին մէջ՝ Սելանիկ 1929, էջ՝ 283 – 285 տեղ յատկացուած է Սեմէրճեան եղբայրներուն բերած նպաստին՝ Սելանիկի մէջ մեռաքի ճարտարութեան զարգացման ուղղութեամբ՝ յանդերձ Սնակ ու Խաչիկ Սեմէրճեան եղբայրներու նկարներով: Յօդուածին մէջ ցոյց կը տրուի որ Սելանիկի անոնց մեռաքի գործարանը նախապէս 24 շաբաթ աշխատած են 80 – 100 բանուորներ:

Յ. Կ.

02 – 07 – 1998
Փլովտիւ, Պուլկարիա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՑԵԱԼ ԿՈՐՈՒՍԵԱԼ

ՀԻՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ԹԱՂԵՐՆ ՈՒ ՓՈՂՈՑՆԵՐԸ

Արեւելեան Հայաստանը Ռուսաստանին միանալուէն առաջ Երեւանի տարածքը մօտ երեսուն քառակուսի քմ. էր, որմէ մեծ մասը այգիներ ու բանջարանոցներ էին: Քաղաքը այդ ժամանակ բաժնուած էր երեք հիմնական թաղերի մահալներու. բուն քաղաք, որին Շահար էին ասում, Դամբրբուլաղ (Քարհանք) եւ Կոնդ: Քաղաքից անջատ, բլուրների վրայ Նորքն էր իր այգեստաններով:

Նշուած երեք մահալներն էլ առանձին-առանձին իրենց բաժանումներն ունէին, որոնց անունները յաճախ կապւում էին տուեալ թաղում ապրող ու աշխատող արհեստաւորների ու արհեստների հետ: Այդ անունները, որ հիմա մեզ համար օտար ու տարօրինակ են հնչում, իրենց մէջ պահում են հին Երեւանի պատմական անցեալը, դառնալով քաղաքի յիշողութիւնը:

Սովորաբար, բոլոր հին քաղաքների կենտրոնը, որ հիմնականում գործարար, առեւտրական մասն էր, պարզապէս կոչւում է քաղաք: Լոնտոնի կենտրոնը կոչւում է Սիթի՝ թառացիօրէն՝ «քաղաք»: Հին Երեւանի կենտրոնական մասը, ինչպէս ասացինք, կոչւում էր Շահար, որը պարսկերէն նշանակում է «քաղաք»: Այստեղ էին կենտրոնացած քաղաքի խանութները, քարվանսարայները, խաները: Շահարը ձգւում էր մինչեւ չուկայ, որը Ղանթար էր կոչւում: Առաւօտից կրկնւում էր այդ մեծ չուկայի եռուն կեանքը, որը տեւում էր մինչեւ ուշ երեկոյ, երբ աշխատանքից տուն գնացող հին երեւանցին «ախչամ բազար» էր անում, այսինքն աւելի էժան գներով էր առնում մթերքը: Շուկայում մի մեծ կշեռք կար, որին Ղանթար էին ասում: Այդտեղից էլ՝ քաղաքի այդ հատուածի անունը:

Հին Երեւանի առաւել նշանաւոր թաղը Կոնդն էր, որին յաճախ կատակով Երեւանի մայրաքաղաք էին ասում: Այստեղ էին բնակւում քաղաքի մեծատուտները, առեւտրականներից չատերը: Տները քարեշէն էին կամ աղիւսից: Կոնդի Բափարաչ (որ բառացի, նշանակում է «բլրի գագաթ») փողոցում էր կառուցուած Մելիք Ազամալեանների ապարանքը: Ս. Յովհաննէս եկեղեցու մօտ Սբ. Գէորգի տունն էր, այն Գէորգի, որի ձեռքին էր Ղանթարը:

Կոնդի տարածքի մէջ էին մտնում Հըրազդանի ձորի այգիները, որոնք ձգւում էին մինչեւ Դարմարի բաղերը, մինչեւ Զորագիւղ: Կոնդի տարածքը վերջնում էր Բերդի մօտ, ուր սարդարի պալատն էր, մզկիթը, պինանոցը: Դա մի փոքր քաղաք էր քաղաքի մէջ, ունէր իր մշտական բնակչութիւնը, որ հիմնականում Պարսիկներ էին: Հայերը Բերդում ունէին իրենց խանութները, ուր ամբողջ օրը գրաղւում էին առեւտրով, իսկ երեկոյեան, Բերդի դարպասները փակուելուց առաջ, տուն էին գնում:

Զորագիւղ թաղը, ինչպէս անունն է վկայում, Հրազդանի ձորափին էր: Տները կպած էին իրար, եւ մէկի տանիքը, որ մեծ մասամբ տափակ էր, հողածածկ, դառնում էր միւսի բակը:

Կոնդից դէպի հիւսիս-արեւմուտք հին գերեզմանատունն էր, Կոզեռը: Գերեզմանատան կենտրոնում մի մատուռ կար, որը, ըստ աւանդութեան, մինչնազարեան նշանաւոր գիտնական, մատենագիր ու ստուգագէտ Ցովհաննէս վարդապետի գերեզմանն էր: Վարդապետի մականունը Կոզեռն էր, որ նշանակում է «ուղտի ձագ»:

Հին Երեւանի միւս նշանաւոր թաղը՝ Դամբրբուլաղն էր, որ բառացի նշանա-

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԳՆԱՎԸՐ (Պոլիս) Կազդուրման կայանը, կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութիւնները, Յուլիս 12–ին, իր բացումը կատարած է: Առաւօտուն հոծ բազմութիւն մը հետեւած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ արարողութեան: Պատարագած եւ քարոզած է Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան: Կրօնական հանդիսութեան յաջորդած է Սիրոյ սեղան մը Գրիգոր Ձանալեան մարզասրահին մէջ: Օրուան խօսնակը եղած է, այս տարի եւս, Նարդիէ Պալ: Ան յայտնած է որ Կազդուրման կայանը իր դռները կը բանայ 33–րդ անգամ ըլլալով, իր երդիքին տակ հիւրընկալելով մօտ 200 աշակերտները, զանազան հայկական վարժարաններէ: Խօսք առնելու հրաւիրուած է կայանին խնամակալութեան ատենապետը՝ Հայկ Ալանեան, որ հաղորդած է թէ Կազդուրման կայանի աշակերտներուն կեցութիւնը պիտի տեւէ երկու ամիս: Աշակերտները պատրաստած էին կոկիկ յայտագիրը մը, երգերով, արտասանութիւններով եւ նուագով: Հանդէս եկած է նաեւ կայանին երգչախումբը Տիանա Տանաճըօղլուի մասին ներքեւ: Փակման խօսքը արտասանած է Մեսրոպ Արք. որ չեշտած է որ Գնալը կը նշանակէ Շնորհք Պատրիարք, որու համար Կազդուրման կայան կը նշանակէ՝ մանուկներու ձայն: Հաւաքոյթը վերջ գտած է միաբերան երգուած Ցիրունական աղօթքով:

*
**

ՄՕՏԱՅԻ (Պոլիս) Ծովային ակումբի Ծովեզերեայ բացօթեան սրահին մէջ, Յուլիս 12–ին, ճաշ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Արամեան – Ունճեան վարժարանի 125–ամեակին: Ճաշի ընթացքին, Թաղային Խորհուրդի անունով խօսք առած է Շապուհ Զօլաքեան, որ երախտագիտութեամբ յիշած է վարժարանի հիմնադիր՝ Աբրիկ Էֆէնտի Ունճեանը եւ այն անձերը որոնք կառուցանած էին կրթական այս օճախը: Ելոյթ ունեցած է վարժարանին փոխ – տնօրէնը՝ Շուշան Մուրատեան, որ չարք մը հետաքրքրական տեղեկութիւնները տուած է եւ հակիրճ պատմականն ըրած Գատըգիւղի թաղին եւ Արամեան վարժարանին: Ցայտնած է թէ 1700–ական թուականներէն Հայեր բնակութիւն հաստատած են այդ թաղին մէջ եւ թաղը այլ վարժարաններու կարգին ունեցած է նաեւ կայի Արամեան – Ունճեան վարժարանը, հիմնուած Աբրիկ Ունճեանի կողմէ, որու չարաւիղներէն՝ Տիկին Մանկասարեան հրաւիրուած է իր խօսքը լանլու: Խօսք առած է նաեւ ուսուցչուհի Սիրվարդ Ալէօճ: Գործադրուած է դեղարուեստական բաժին մը, ապա, վարժարանին տնօրէնին՝ կարապետ Մխալեանի յանձնուած է յուշանուէր մը:

*
**

ԿԻՊՐՈՍ Ժամանած է, Յունիս 20–ին, «Հայաստան» հիմնադրամի տնօրէնը՝ Բաֆֆի Յովհաննէսեան եւ նոյն իրիկունը Ազգային Առաջնորդարանի «Վահրամ Իւթիճեան» սրահին մէջ հանդիպում մը ունեցած է պատուիրակին հետ: Հաւաքոյթին բացումը կատարած է Առաջնորդը, ապա խօսքը տրուած է Ր. Յովհաննէսեանի: Ան մանրամասն ներկայացուցած է հիմնադրամին անցուցած տաք ու պաղ օրերը, անհրաժեշտ նկատած է որ դաս առնենք մեր ախալներէն, դառնաք արդի ազգ եւ Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւնները մշակենք խորունկ եւ արմատական եւ ոչ թէ ձեւական հիմքերով: Ցաջորդ օր, Ր. Յովհաննէսեան յատուկ հանդիպում մը ունեցած է կիպրոսի Հ.Ց.Դ. ներկայացուցիչներուն հետ, որու ներկայ եղած է նաեւ կաթողիկոսական Փոխանորդ Վարուժան Եպիսկոպոս:

*
**

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Համազգայինի Սանահին մասնաճիւղի Անի պարահանդէսը, Յուլիս 1–էն 5 իր մասնակցութիւնը բերած է Լաչինի Միջազգային Փոլքլորիք 8–րդ փառատօնին, որու կը մասնակցին աշխարհի ամէն կողմերէն եկած ասմունքի մը պարախումբեր: Յուլիս 1–ին հանդիսութեան ելոյթ ունեցած ինը խումբերուն, 3–րդը եղած է Անի պարախումբը որ հանդէս եկած է «Տօնական Հայաստան», «Շատախ», «Ուշունտարա» եւ «Սուրերու պար» պարերով:

*
**

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Նիքոլա – Վիլ գրօսայէրին մէջ, Յուլիս 1–ին Գանատայի Օրուան առթիւ, տրուած են «դանատացի լաւ քաղաքացիի» մրցանակները: Զանազան քաղաքացիներու կարգին, Հայ համայնքէն ալ այդ տիտղոսին արժանացած է Հ.Օ.Մ.–ի անդամ Անահիտ Գարբրիէլեան:

*
**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ կեդրոնի եռօրեայ փառատօնը տեղի ունեցած է Յուլիս 11, 12, 13–ին, կեդրոնին համալիրին եւ շրջակայքին մէջ, կազմակերպութեամբ կեդրոնին անօրէն մարմնին: Երեք օրերու ընթացքին Հայ կեդրոնին կից հաստատած 1500 հոգի պարփակող վրանին մէջ տեղի ունեցող խրախճանքին ներկայ եղած են նահանգային երեսփոխանները, պետական անձնաւորութիւններ եւ 6000–է աւելի Հայեր եկած Գանատայի հայահոծ գաղութներէն: Խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծուած է երգերով ու պարերով: Փառատօնին նպատակներէն է նաեւ որոշ համոզում մը ապահովել կեդրոնին, անհրաժեշտ նորոգութիւններու համար: Այս առթիւ սփռնարի դերը կատարած է ինքնաշարժի Նիսան ընկերութիւնը:

Dictionnaire des Lettres Françaises

ARTHUR ADAMOV

Շատ երկար անդրադարձ մը կայ Ադամովի մասին (Ժակ Ժոֆրուա), բայց ոչ մէկ տեղ կը յիշուի թէ Հայ է: Ծնած 1908–ին Կիսլովոդսկ (Կովկաս) նաւթատէր ընտանիքի մը ծոցը, կը դրկ Ժոֆրուա, կը մեծնայ Բաքու նիւթական ապահովութեան մէջ: Ընդհատած մօրը կողմէ եւ քրոջը որ հաճոյք կ'առնէ զինք ահաբեկիլէ, ենթակայ է մզձաւանջներու որոնցմէ, երբեք, պիտի ամբողջովին պիտի չազատի: Պատերազմը, յետոյ Յեղափոխութիւնը կը տախտեն ընտանիքը որ գաղթէ, Կոստանցա, Ժընեւ, Մայոնս, ապա Փարիզ 1924–ին: Կը յաճախէ Մոնփարնասի արուեստանոցները, ուր կը գտնէ գեղարուեստական եւ գրական յառաջապահ շարժումը: Յօդուածներ կուտայ անիշխանական մամուլին, գերիրապաշտ քանի մը քերթուածներ կը գրէ, կարճատեւ պարբերական մը կը հիմնէ եւ կ'ներեւակայէ իր առաջին թատերգութիւնը՝ «Սպիտակ ձեռքեր» (5 վայրկեան տեւող լուռ տեսարան մը): Սիրային իր առաջին արկածախնդրութիւնը «Իրէնի» հետ, որու հանդիպած է 1928–ին վերջ կը գտնէ անձնասպանութեան փորձով մը, վերջնական յայտնութիւնն ունի տեսային իր անկարողութեան: Հօրը անձնասպանութիւնը (1933) կ'ազատէ յանցաւորի իր զգացումը: Մինչեւ պատերազմ, ապրուստը կը ճարէ զրահներուն աշխատանքներով եւ թարգմանութիւններով (Ռիլքէ, Եունգ եւայլն): 1946–ին լոյս կը տեսնէ խոստովանական գործ մը՝ «Խոստովանութիւնը», «տարօրինակ օրագիր» ու կը գրէ՝ «տեսային գործունէութիւնը», հետզհետէ ու մէկ նախապաշարումներ որոնք կը կրծեն մարդուն ներաշխարհը, բոլոր յաւերը»:

1947–էն սկսեալ, երբ կը հանդիպի Ժապլէն Օթրիւսոյի, իր կեանքին հաւատարիմ ընկերուհին, կը չարունակէ թատերական աշխատանքներով իր մզձաւանջներուն հատումը: Քննադատները իր անունը կը կցեն Իոնէսքոյի եւ Պէքէթի:

Յօդուածագիրը կը չարունակէ Ադամովի գործին մանրամասն վերլուծումը, ապա կ'անդրադառնայ անոր ալքոլամոլութեան որ օրէ օր աւելի ծանր բնոյթ կ'առնէ եւ կը վնասէ մտային իր առողջութեան եւ աշխատելու կարողութեան: 1965–ին կը ձեռնարկէ իր օրագրութեան եւ դարմանումի փորձ մը կ'ընէ: 1967–ին հիւանդանոց կը փոխադրուի թոքատապի հետեւանքով: Ադամով անձնասպան կ'ըլլայ Փարիզ, 1970 Մարտ 15–ին:

Սիրինպերկէն Պրեխթ երկարող ճամբու մը մէջ, որ Զեխովէն կ'անցնի, Ադամովի թատերական ստեղծագործութիւնը իր ինքնատիպ բնոյթը կը պահէ երազին եւ իրականութեան զժուար հաշտեցման մէջ:

ՆԻԻԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

1832 կը հիմնուի Ս. Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոցը:

1834 Յունուար 3 – Մահ Հիւանդանոցի հիմնադիր բարերար Պէզճեան Ցարութիւն ամիրայի:

1834 կ'աւարտի չինութիւնը Ազգային Հիւանդանոցի եւ կը բացուի Տ. Սահակ Պատրիարքի ձեռքով:

1834 Մարտ 19 – կ'ընտրուին տասն երեւելիներ Ազգային Հիւանդանոցին մատակարարութեան համար:

1835 Մայիս 25 – Հինգ ամիրաներ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ վրայ իրենց ունեցած 50·000 ղրուշի պահանջքը կը նուիրեն Ազգային Հիւանդանոցին:

1836 Յունիս 26 – կը հաստատուի մատուռը նախաձեռնութեամբ Փիլմիշեան Մկրտիչ Ամիրայի:

1844 Տաճեան Պօղոս պէյ միւթէվէլլի կը կարգուի Ազգային Հիւանդանոցին: – Հինգ անդամէ բաղկացեալ Հոգաբարձութիւն մը կը կազմուի Ազգային Հիւանդանոցին համար: – Պօղոս պէյ իրեն եւ ընտանիքին յատկացեալ օրական 10 օխա միսը մշանջենապէս կը թողու Հիւանդանոցին:

1845 Տաճեան Յովհաննէս պէյի խընդրանքով Սուլթան Ապտիւլ Մէճիտ Կայսր օրական 15 օխա միս եւ 37,5 օխա հաց կը յատկացնէ Ազգային Հիւանդանոցին:

1845 Մայիս – Սամաթիա պատահած մեծ հրդեհի մը հետեւանքէ, ուր այրեցան 600 տուներ եւ 160 խանութներ, հրկիզեալները կը պատսպարուին Հիւանդանոցի մէջ:

1847 Պատրիարքարանի նշանաւորութեան հասոյթին կէսը կը յատկացուի Ազգային Հիւանդանոցին:

1848 Ամուսնական հրամանի հասոյթին ալ կը յատկացուի Ազգային Հիւանդանոցին:

1848 Տաճեան Պօղոս Պէյի հրաժարման վրայ Գերապոյն Ժողովը կ'ընտրէ Հիւանդանոցի առաջին հոգաբարձութիւնը, միւթէվէլլի պահելով Պօղոս Պէյը:

1849 Հոգաբարձութիւնը կը պատրաստէ Հիւանդանոցին համար կանոնագիր մը, որ կը վաւերացուի Գերապոյն Ժողովին կողմէ:

1850 Գերապոյն Ժողովը կը կարդէ յանձնաժողով մը հիւանդանոցի էլեմատական կանոնաւորութեան համար եւ այս առթիւ կարդադրութիւններ կ'ըլլան Պատրիարքարանի մէջ:

1851 Ցիմարաց համար կը շինուի Ենի Տարիէ կոչուած չէնքը 600 տակի ծախքով:

1851 Մարտ – Հիւանդանոցի մէջ կը հաստատուի կօշիկի եւ դերձակի արհեստարան մը, ուր կ'աշակերտին ուսման փափաք չունեցող տղաք:

1851 Սկիւտարի Ճեմարանը Ազգային Հիւանդանոց կը փոխադրուի եւ Որբանոցի մատակարարութեան կը միանայ:

1851 Հիւանդանոցի Որբանոցին մէջ կը սկսի կրօնական դասախօսութիւն յատկապէս վարդապետ հասցնելու համար:

1852 Ապրիլ – Գերապոյն Ժողովը կ'ընտրէ երկրորդ հոգաբարձութիւնը:

1854 Նոր Հոգաբարձութիւն մը կընտրուի Գերապոյն Ժողովէն:

1854 Ազգային Հիւանդանոցի մէջ կը բացուի Երկրագործական վարժարանը:

1856 Գերապոյն Ժողովը կը կազմէ Տըն–տեսական Ժողով մը, որուն կը յանձնէ Հիւանդանոցի մատակարարութիւնը:

1858 Նորընտիր Հայրապետ Տ. Մատթէոս Կաթողիկոս կ'այցելէ հիւանդանոցի որբանոցը:

1858 Սեպտեմբեր 28 – Կրթական նախարար Խայրուլլահ էֆէնտի այցելելով որբանոց զոհ կը մնայ ուսումնական յառաջադիմութենէն:

1859 Հիւանդանոցի յարակից Ս. Յակոբայ վանքին մէջ կը բացուի Ժառանգաւորաց վարժարան մը:

1859 Ազգային տպարանի մամուլը ու տառերը 59,317 ղրուշի գնուելով կը փոխադրուին Ազգային Հիւանդանոց, ուր հաստիւ երկու տարի մնալէ վերջ վարձու կը տրուին:

1860 կը կազմուի Բարեգործութեան յանձնաժողով մը որ Գէորդ Պատրիարքի հետ կը յաջողի դարմանել կարգ մը դեղծումներ:

1860 Նոյեմբեր – Հիւանդանոցի օրինական առաջին Հոգաբարձութիւնը կը կազմուի տաճեան Պատրիարքութեամբ Ասպետ Ասատուրեան Ջունդի:

1860 Առաջին անգամ՝ կը կազմուի Տիկնանց Խնամակալութիւն մը 20 անդամէ բաղկացեալ:

1861 Առաջին անգամ՝ ընտրով կը հրատարակուի հաստատութեան տեղեկագիրը Ասպետ Ջունդի խմբագրութեամբ:

1862 Հիւանդանոցին համար կը կազմուի Օգնական ընկերութիւն մը, որուն իւրաքանչիւր անդամը պիտի վճարէր գոնէ մէկ բաժին ամսական 10 ղրուշ:

1863 կը կազմուի երկրորդ օրինական Հոգաբարձութիւնը:

1863 Եպիսկոպոսի Խոսրով Իսմայիլ փաշա՝ Պոլիս այցելութեան առիթով 40·000 ղրշ. կը նուիրէ հիւանդանոցին:

1864 Վեհ. Մայր Թագուհին 20·000 ղրուշի չափ ընորհ մը կ'ընէ, հիւանդանոցի այդիին եւ պարտէզին փնթիքալի ծախքը չառնելով եւ նիւթապէս ալ նպաստելով:

1865 Հիւանդանոցի չէնքը կը նորոգուի, Նորիկեան Նշան աղայի նախաձեռնութեամբ հայթայթուած 2000 ոսկի դրամով:

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

եանի հանդիպումը: Զրոյցի նիւթ եղած են Հայաստանի մէջ ժողովրդավարութեան ընթացքը, երկրին յարաբերութիւնները դրացիներուն հետ, տարածքային ջանի զարգացումները, ԼՂՀ հարցը, Իտալիա–Հայաստան փոխյարաբերութիւնները եւլն.: Այնուհետեւ անոնք ստորագրած են «Հայաստանի եւ Իտալիոյ կառավարութեանց միջեւ ներդրումներու փոխադարձ խրախուսման եւ պաշտպանութեան մասին» համաձայնագիրը մը: Նոյն օրը նախապատ Օսկանեան տիկնակցութիւն մըն ալ ունեցած է Վատիկանի Արտաքին նախարար ժան–Լուի Թորան Եպիսկոպոսին հետ, որմէ ետք երեկոյեան, Հռոմի Լեւոնեան վարժարանին մէջ նախապատրը եւ պատուիրակութիւնը հանդիպում մը ունեցած են հայ համայնքին ներկայացուցիչներուն հետ:

*
**

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՏԱՊ ՀԱՐՑԵՐԸ

Բանալով կառավարութեան Յուլիս 23ի հերթական նիստը, վարչապետ Ա. Դարբինեան անդրադարձած է կառավարութեան առջեւ դնուող ապագայ քանի մը հրատապ նիւթերու: Առանց կարգին ան թուած է 1999–ի պետական պիւտճէի կազմութեան աշխատանքները, սեփականաշնորհման գործընթացը: Ապա, կատարուած է օրակարգի հարցերու քննարկումը· կառավարութիւնը հաստատած է պետական գոյքի սեփականաշնորհման օրէնքի մէջ փոփոխութիւններ կատարելու որոշումը: Արդիւնաբերութեան եւ Առեւտուրի նախարարութեան կարգ մը մը ձեռնարկութեանց կառոյցներու փոփոխութեան նախագիծին քննարկումին յաջորդած է կառավարութեան մէկ այլ որոշումը որ կը նախատեսէ դադրեցնել Երեւանի Շէնգաւիթ թաղային համայնքի ղեկավար Բագրատ Անդրէասեանի լիազօրութիւնները:

*
**

ԵՐԵԻԱՆ ԵՒ ՍԱՆ–ՓԱԻԼՕ ԶՈՒԳՈՐԴ ՔԱՂԱՔՆԵՐ ԿԸ ԴԱՌՆԱՆ

Սեպտեմբեր 21–էն Հոկտ. 10, Պրազիլի մեծագոյն քաղաքին՝ Սան–Փաւլոյի մէջ կը կազմակերպուին հայկական օրեր, որոնց շրջանակին մէջ կը տարուին մշակութային չարք մը փառատօնական: կը տարածուին նաեւ Երեւանի եւ Սան–Փաւլոյի միջեւ գործակցութեան եւ գործընկերութեան պայմանագիր մը, որով կը զուգորդուին երկու քաղաքները:

*
**

ԿԻՊՐՈՍԻ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ

Յուլիս 22–ին, նախագահ Քոչարեանին իր հաւատարմագիրը յանձնած է Կիպրոսի նոր լիազօր դեսպանը՝ Փլաթոն Քիրիաքիտէս: Հաւատարմագրութեան արարողութեան կիպրացի դիւանագէտը ըսած է թէ Ղանք պիտի չխնայէ երկու երկիրներու միջեւ յարաբերութիւններու զարգացման համար: Յանձնումին յաջորդած ընթացքին Ռ. Քոչարեան յայտնած է թէ որեւէ խնդիր գոյութիւն չունի Հայաստանի եւ Կիպրոսի միջեւ· դրուագիցները նշած են որ երկու երկիրները աշխուժօրէն կը գործակցին միջազգային կազմակերպութիւններու շրջանակներուն մէջ, քանի որ անոնք հասարակաց բաւական խնդիրներ ունին:

*
**

Ս. ԼՊՈՒՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԽՈՑԵԱՆ

Ձատրակի Հայաստանի ախոյեանութիւնը չհաց է վարպետ Սմբատ Լպուտեան: Ան ձեռք ձգած է 6,5 միաւոր· իրեն կը հետեւին Տիգրան Նալբանդեան եւ Արսէն Եղիազարեան 6–ական միաւորով որոնք չհաց են 1·600-ական տոլարի պարգեւ մը, մինչ Լպուտեանի մրցանակն է 3·000 տոլար:

CROIX BLEUE

Fête Champêtre

A LA COLONIE DE BELLEFONTAINE

Le Dimanche 9 Août
toute la journée.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պր. Մելքոն Կիւրճեան եւ զաւակը Վազգէն իրենց կնոջ եւ մօր՝ Լալիկ Կիւրճեանի մահուան 9–րդ տարելիցին առթիւ 500 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

INSCRIPTIONS
pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1998-1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարաններ
(sous Contrat d'Association)

ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման կուգահեռ Պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք–Նշանտուք	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՄԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège social 7 Place des Ursules
Saint-Etienne 04 77 33 71 37

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») կեդրոնական վարչական ժողովը ներկայիս կը ծանուցանէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 80–րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի 1998, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, առաւօտեան ժամը 10–ին, Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Տէմիրճեան կեդրոնին մէջ, Անթիլիաս, Լիբանան:

Սոյնը 80–րդ Ընդհանուր Ժողովի գումարման մասին տրուող միակ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրենք որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Սեպտեմբեր 15, իրենց վոխանորդագրերը, – Հիմնական կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած, – յանձնեն կեդրոնական Վարչական Ժողովի ատենապետին, հետեւեալ հասցէով·–

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
55 East 59th Street
New York, N. Y. 10022

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1· – *Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր թարոյական տեղեկագրին:*

2· – *Ներկայացում եւ վաւերացում 1996 եւ 1997 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:*

3· – *Ընտրութիւն Միութեան կեդրոնական վարչական ժողովի անդամներու:*

4· – *Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:*

5· – *Նկատառում եւ գործադրում վերոնշեալներուն հետ առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ ժողովին ուշադրութեան բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու:*

6· – *Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:*

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
ԼՈՒԻԶ – ՍԻՄՈՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

Յուլիս 10, 1998

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

INSCRIPTION A L'ECOLE
TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՒԱՔ

(Ազգային, Կաթողիկէ, Աւետարանական եւ Սեփական)

ՅՈՒԼԻՍ 29 – ՕԳՈՍՏՈՍ 2, 1999

1983–ին Մոնրէալի մէջ ծնունդ առած եւ տարիներու ընթացքին աշխարհի տարբեր երկիրներու մէջ կայացած եգիպտահայ ազգային վարժարաններու նախկին աշակերտներու հաւաքները այլեւս ատենադրութիւն դարձած են: Հաճոյքով կը յայտարարենք, թէ Յուլիս 29 – Օգոստոս 2 1999–ին, առաջին անգամ ըլլալով եգիպտոսի ԲՈԼՈՐ հայ վարժարաններու համաշխարհային հաւաքը տեղի պիտի ունենայ Մոնրէալի մէջ, նախաձեռնութեամբ Մոնրէալի եգիպտահայերու Ընկերակցութեան:

Այս բացառիկ հաւաքին մասնակցելու, նաեւ մանրամասնութիւններէն տեղեակ մնալու համար, կը խնդրենք բոլոր նախկին աշակերտներէն, որ անմիջապէս ուղարկեն հետեւեալ տեղեկութիւնները՝

Name, Surname (married and maiden)
School attended / Date attended
Address / Phone / Fax / E-mail

Հասցէ·–
World Reunion of Armenian Schools of Egypt
P.O.Box 216 Cartierville
St-Laurent, Quebec, Canada H4R 2V8
Fax: (514)336-7361
E-mail: marodik@total.net

Կազմակերպիչ Մարմին
ԵՐԱՆ ՋԼԻԼԻՔԵԱՆ *ԿԱՐՕ ՆՇԱՆԵԱՆ*
Ատենադպիր Ատենապետ

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 28
MARDI
28 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԻԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19·428 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.428

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Գաղին...

Ու Մոռցուեցաւ

– ՆԱՐԴՈՒՆԻի ՄԱՀՈՒԱՆ
ԵՐԵՄՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ –

Որքան ալ ուզենք վանել յոռետեսութիւնը, հարկ է առնուազն իրատես ըլլալ եւ չտպաւորիլ պատրանքներու եւ սին լոզունգներու:

Օրէ օր, դաղութները ժժդունեցան, անոնք որոնք գացին, Ծառուկեանի որամոյկումով, երբեմն վտանգներ ունեցան, բայց, հազուագէպօրէն վտանգներ ունեցան: Այս չի նշանակեր որ թերահաւատ ենք հանդէպ այն մտաւորական ոգեկոչում սերունդին որ Արեւելքէն Արեւմուտք կառչած է իր մայրենիին եւ հոգեպէս ի վեր կը մնայ հաւատարիմ մնալով իր ազգային մշակոյթին: Անհրաժեշտ է սակայն, առարկայական մօտեցում ունենալ եւ անզգայացնալ որ լեզուին հետ, կը նահանջեն նուիրական այլ արժէքներ:

Վերջ գտան, դաղութներու մէջ, գոնէ մեր դաղութին մէջ, մշակոյթի, գրականութեան նուիրուած ձեռնարկներ: Եթէ քսիր գոնուին նման նախաձեռնութիւններու համար, 60–էն 80 հոգիի «դիտակից» բազմութենէ մը անդին չանցնիր ներկաները: Դարաւոր վարժարան մը, որ դէմ առ դէմ, գերեզման իջան ու երբ այս տարրական հաստատումներն ընենք, կը մեղաշղթայենք յոռետեսութեամբ մարդոց կողմէ որոնք բախտն ունին չապրելու հայ կեանքի ամէնօրեայ յետքայլը եւ հեռուէն դիտելով լաստեսութեան պատգամներ կ'արձակեն: Սակայն, կարելի է անտեսել որ տարուէ տարի հարկումը իր տեղը կուտայ ճուլումի:

Գացին, այս դաղութին դիմագիծը կերտող, անոր գոյն ու ոգի տուող դէմքեր: Անմոռանալի էր Շաւարշ Նարդունի, որու անունն իսկ յիշող պիտի չըլլայ, եթէ տասնեակներ առիթ չտան որ, գոնէ այս թերթին պահներուն մէջ, ողեկոչենք իր յիշատակը:

Տիրական դէմք մը հայ մշակոյթի, Շաւարշ Նարդունի «Ցառաջ»ի իր հմուտ յօդուածներով, հայ լեզուի նուիրուած իր երկարաչունչ ուսումնասիրութիւններով, ոեմերէն արտասանած իր քանախօսութիւններով եւ դասախօսութիւններով, իր «Հայ-Բոյժ»ով եւ բազմաթիւ հատորներով եւ կեանքովն իսկ, Արմաշէն Փարիզ տամակ նուիրում եղաւ հայ մշակոյթին:

Մահուան երեսնամեակ մը առիթ է որ յիշուի այսօր Նարդունին այս էջերուն մէջ: Բայց անդին կան բազմաթիւ դէմքեր, որոնք մշակութային թէ արուեստի մարդերուն մէջ, սատարեցին այս դաղութին ազգային կեանքի զարգացման եւ որոնց անունները այլեւս բարձի թողի եղած են:

Պիտի առարկուի, հաւանաբար, որ անցեալը կը յիշեն կամ անով կ'ապրին անոնք որոնց ապագան ալ իրենց ետին է, այսինքն հասած են աշնանային որոշ տարիքի մէ: Անկասկած: Բայց, բոլորովին անտեսել այդ անցեալը կը նշանակէ նաեւ խզում մը տեղծել ներկային եւ մանաւանդ ապագային հետ: կամուրջը քանդել: Եւ գալիք այն սերունդները որոնք կ'անդիսանան իրենց անցեալը – որ բարեբախտաբար միայն ցեղասպանութիւն չէ – չեն կրնար առողջ ապագայ մը պատրաստել:

Այս դառն մատնանշումները պէտք չէ պատճառ ըլլան որ ձեռնածալ նստինք, դիտենք, համակերպինք ճակատագրին: Ընդհակառակն, պէտք է խթան ծառայեն հակազդելու, դիտակցելու որ Սփիւռքը ժամանակաւոր հանգրուան մը չէ եւ հարկ է զգալ անոր կենսական հարցերով եթէ կ'ուզենք որ ան վաղը չդառնայ միայն անցեալ, այլ վատահութեամբ եւ յոյսով նայի իր ապագային:

«ՑԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԵԾՏԱՄԱՀՈՒԹԵԱՆ (Էօքանապի) հարցը կրկին հրատապ ընոյթ առաւ, երբ յայտնուեցաւ որ Մանթ–լա–Ժոլիի հիւանդանոցին մէջ, հիւանդապահուհի մը «ժժանդակած էր» 30 անբուժելի հիւանդներու, 72–էն 88 տարեկան, մահուան: Ամբաստանեալը յայտարարած է թէ այդ արարքին դիմած է երբեմն ենթակային, երբեմն ընտանիքներուն դիմումին ընդառաջելով, երբեմն ալ չկարենալով հանդուրժել հիւանդին տառապանքը: Բայց, Ֆրանսական պատժական օրինագիրքին մէջ հեշտամահութիւն չկայ եւ ուրեմն հիւանդապահուհին՝ Գաթրին Մալեվը 28 տարեկան քննութեան տակ առնուած է «կամաւոր մարդասպանութեան» համար: Ինք չատ ճեռնհաս եւ գնահատուած հիւանդապահուհի մըն է եւ անցեալ Մայիսին, երբ անօրէնութիւնը արդարատութեան դիմած էր, վտրձած է անձնասպան ըլլալ: Այժմ յիմարարուժական հաստատութիւն մը փոխադրուած է: Մեթոտական գայլամէ եւ փրոֆէսէօր Լ. Շեվարքընպերկ կը պահանջեն որ խորհրդարանական վիճարկում մը ըլլայ այս նիւթին չուրջ: Բազմաթիւ բժիշկներ կը խոստովանին արդէն որ կը դիմեն հեշտամահութեան որոշ պարագաներու: Կաթոլիկ Եկեղեցին կը չեշտէ՝ իրաւունք չկայ ոչ ուրիշին, ոչ իր իսկ կեանքը կարդաւարելու: Առողջապահութեան նախարար՝ Պ. Քուչնէրի համար Ֆրանսա մեծ յապաղում ունի նաեւ մեղմացուցիչ խնամքներու մարդին մէջ եւ ինչ կը վերաբերի հիւանդապահուհիին, չուզեր որ ան ինքնին առանձին եւ լքուած զգայ ինչպէս իր հիւանդները:

Ալիեի Լոնտոնի մէջ չատ ջերմ ընդունելութեան արժանացած է որպէս «հինգ միլիառ տոլարի մարդ»: Գրած էինք արդէն որ չարք մը կարեւոր համաձայնագրեր ստորագրած է («Ցառաջ», Յուլիս 24), բայց ըստ թրքական «Րատիքալ» թերթին Յուլիս 23–ի թիւին Ալիեւ բուռն կերպով քննադատած է նաեւ Ռուսաստանը, մանաւանդ Գորբաչովը զայն ամբաստանելով Ադրբեջանի դէմ կատարուած պինեալ միջամտութեան համար: Ան ըսած է նաեւ որ Մոսկուա մէկ միլիառ տոլարի պէնքի օժանդակութիւն կատարած է Երեւանի: Հակառակ այս բոլորին, աւելցուցած է, Ադրբեջանի անկախութիւնը յաւերժական պիտի ըլլայ: Փաստն այն է որ մինչ Վրաստան եւ Հայաստան լեցուն են ռուս պինուորներով, Ադրբեջանի մէջ ռուս պինուոր չկայ:

ԵԼՑԻՆ պաշտօնապէրկած է Ապահովութեան սպասարկութեանց պետը՝ Նիքոլայի Կովալեւ, առանց չատ մանրամասնութիւններ տալու դրդապատճառներուն մասին: Լրագրողներուն ըսած է. – «Չէք հասկնար ինչու մէկը ճամբու կը դրուի: Կը խորհիք որ մէկը լաւ է, որովհետեւ ամէն օր կ'ածիլուի, մինչ ես գիտեմ թէ ինչպէս կ'աշխատի»: Ոմանք կը նկատեն որ այս պաշտօնապէրկումը տեղի կ'ունենայ Ձէչէնիոյ նախագահին՝ Մասխատովի դէմ, ձախողած մահափորձէն 48 ժամ ետք: Ելցին ոչինչ լսած է այս մասին, բայց նոյն առեն իր նախարարապետը՝ Կիրիէնկօն Գրոզնի դրկած է որպէսզի տեսնուի Մասխատովի հետ: Ընդհ. ձեւով չատ տաղնապալից մթնոլորտ մը կը տիրէ Մոսկուա եւ «Նիէզավիսիմայա կազետա»յի խմբագրապետը՝ Տրեմիակով կ'ապդարէ՝ «իշխանութիւնը դեռինն է» և կը նախատեսէ «խռովութեանց եւ մենաստրութեան չրջան մը եթէ Ելցին կառավարութեան դլուխը չբերէ կրկին Վ. Չէրնոմիրդինը: Լեբէտ ալ կը սպառնայ իր չըջանի – Կրասնօյարսկ – հիւլէական կեդրոնը իր հակակշռին տակ առնել: Բ. Ելցին կովալեւի յայտնած նշանակեց Վլադիմիր Պոտոլսկը, 45 տարեկան, որ լրտեսական անցեալ մը ունի Գերմանիա: Շրջանառարտ է Ս. Պետերպուրդի համբաւաւոր իրաւապիտութեան համալսարանէն:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ մէջ նոր սպանդ մը գործուած է չարաթաւէրչին, մինչ Ալժէ կը ժամանէր ՄԱԿ–ի պատուիրակութիւնը եւ դանդան հանդիպումներու կը ձեռնարկէր: Քսան հոգի մոբթուած են գիւղերու մէջ Յուլիս 25–էն 26:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ երեսփոխանական կանխահաս ընտրութիւնները տեղի պիտի ունենան 1999 Ապրիլ 25–ին, յայտարարեց վարչապետ Մ. Եըլմազ Պոլսոյ մէջ, Յուլիս 25–ին:

ՎՐԱՍՏԱՆի կառավարութեան թիւ 2–ը՝ Նիկօ Լեկիչվիլի իր հրաժարականը տուած է եւ յայտնած նաեւ թէ Յուլիս 27–ին ամբողջ կառավարութիւնը պէտք է իր հրաժարականը տայ:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ Ծերակոյտի բազմաթիւ անդամներ, ներառեալ արտաքին յանձնախումբին նախագահը չատ բուռն հակազդեցութիւն մը յայտարերած են Պատժական Միջազդային Ատեանի մը ստեղծման դէմ: Արդէն Միացեալ – Նահանդները դէմ քուէարկած էին, ինչպէս 6 ուրիշ պետութիւններ, քայց, այդ մերժումը բաւարար չի նկատուիր, «Միացեալ – Նահանդները պէտք է պայքարին» ըսած է յանձնախումբին նախագահը, յիշեցնելով որ այդ ատեանը կրնայ նոյնիսկ դատել քաղաքացիներ որոնք մաս չեն կազմեր ստորագրող պետութիւններուն:

ՄԵԾ – ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ զդտնի սպասարկութիւնները մտադրած էին «փոխարինել» տը Կօլլ 1940 Օգոստոսին, իսկ, որպէսդի Ֆրանսացիներու վստահութիւնը վայելող անձ մը ունենան: Այս եւ այլ յայտնութիւններ երեւան եկած են բրիտանական դիւանին յայտնաբերումով, 1939 – 1945 զդտնի պատերազմի չրջանին վերաբերող: Սփէչըլ Օփերէյչըն էկզեքիւթիւ խաւ ծրագրած էր Հիթլէրը սպաննել: Իսկ տը Կօլի մասին, կարծիքը չատ բացասական էր եւ Սէ – Օ – Է–ն կ'ամբաստանէր նաեւ տը Կօլը որ կ'ուզէ մենատիրութիւն մը հաստատել Ֆրանսայի մէջ: Այս առընչութեամբ, տը Կօլ օր մը ըսած է զանազան պատի մը որ Անգլիացիք ոչ մէկ զդալափար ունին Ֆրանսական մտայնութեան մասին եւ իրենց քարոզչութիւնը անխելք է եւ ճիշդ հակառակ արդիւնքը կուտայ: Ամէնէն ծիծաղելի սակայն «Փոքսլի զործողութիւնն է». պատրաստուած 1944 Յունիս 28–ին: Բոլոր միջոցները նախատեսուած են Հիթլէրը սպաննելու համար. – Թունաւորել իր թէյը, զդեստները աներեսաբոյսով թրջել, պահեստի չուրերը թունաւորել, իր յատուկ կառախումբը պիծէն հանել վրան նետելով պայթուցիկներու ծրար մը եւայլն, եւայլն: Ծրագիրը չուրը լուսաւ 1945 Մարտին Հիթլէրի անձնասպանութենէն քիչ առաջ:

ՔՈՍՈՎՈՅի մթնոլորտը չէ հանդարտած. ընդհակառակն Սերպերը լայնածաւալ յարձակման անցած են Քոսովոյի ազատագրութեան բանակի ալպանացի անջատողական դիրքերուն դէմ: Երկու ոստիկաններ եւ 11 անջատողականներ սպաննուած են: Ըստ ալպանական աղբիւրներու սերպ յարձակում մը եւս մըղուած է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 25/27)

Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ ՀԱՐՑԱՓՆՆՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ

Ներքին Գործերու եւ Ապահովութեան նախարար Սերժ Սարգսեան Յուլիս 24–ի մամուլի ասուլիսի ընթացքին յայտնած է հետեւեալը.– «Երկու օր առաջ Վաճօ Սիրադեղեանը հրաւիրուել է ՀՀ դատախազութիւն, իսկ այս պահին նա առերես հարցաքննութեան չի հերսուն մտահոդութեամբ ան չէ տուած որեւէ բացատրութիւն թէ ինչ են ՀՀՇ նախագահին հարցաքննութեան պատճառները: Մխայն ճշդած է թէ ան կապ չունի Արմէն Տէր–Սարգսեանի գործին հետ եւ անոր հարցաքննութեան հիմք ծառայած են ներքին գործերու նախկին հրամանատար Վահան Յարութիւնեանի յուցմունքները:

*
**

ՀԻՆ ՀԱՇԻՒՆԵՐ ԵՆ Բ. ԱՍԱՏՐԵԱՆԻ ԱՌԵՒԱՆԳՈՒՄԻՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Հայաստանի կեդր. Դրամատան նախկին նախագահ Բագրատ Աստրեանի առեւանգումը, ըստ անյայտ աղբիւրներու, առընչուած է հին հաշիւներու: Այսպէս, գինքը առեւանգողները ժամանակին 1 միլիոն տոլար վարկ ձեռք ձգելու ակնկալութեամբ 100 հազար տոլար կու տան Բ. Աստրեանին, բայց փորձը ապարդիւն կ'ըլլայ եւ կ'որոշեն հաշիւը փակել այլ ձեւով: Այս մասին խօսած է Ներքին Գործերու եւ Ապահովութեան նախարարն իսկ, աւելցնելով թէ ասոնք ոչ թէ միայն պարզ խօսակցութիւններ են, այլեւ կը ծառայեն որպէս նախաքննութեան փաստ:

*
**

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐը ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ ՓՈՂՈ՞ՑԸ

ՀՀ նախագահին առընթեր մարդու իրաւունքներու յանձնաժողովի անդամ Ազատ Արշակեան Յուլիս 24–ին տեղի ունեցած խորհրդակցական ժողովի ընթացքին, քննադատելով անոր գործունէութիւնը ըսած է թէ յանձնաժողովը ներկայիս տեսակ մը թղթատարի դրասենեակի պաշտօն կը կատարէ ու օրական ստացած հարիւրաւոր դողդի նամակները առանց քննելու կը կնքէ ու կը դրկէ իրենց տեղերը, կատարելով նամակ ընդունող–վերաբաժնողի դեր: Ան աւելցուցած է թէ եթէ այսպէս չարունակուի կը ներկայացնէ իր հրաժարականը եւ կը փորձէ մարդու իրաւունքները պաշտպանել փողոցը:

*
**

141 ՀԱԶԱՐ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿ

Աչխատանքի պետական սպասարկութեան մօտ արձանագրուած են 141 հազար գործազուրկ, որոնց չուրջ 75%–ը կիներ են: Սպասարկութեան պետ Գագիկ Բլէհանի տուած տեղեկութեանց համաձայն ներկայիս 9 տոկոս հանդիսացող գործազրկութիւնը 6 տոկոսի իջեցնելու ծրագիրը կը մշակուի: Որոշ ճիւղերու մէջ մասնագէտներու պահանջը ապահովելու գծով կը պատրաստուին հաշուապահներ, ֆինանսագէտներ, փոքր առեւտուրով զբաղողներ, ինչպէս նաեւ ոսկերչի եւ հրատարակչութեան արհեստաւորներ եւլն.:

*
**

ԻՋԵՒԱՆԻ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԾՈՒՄԸ

Յուլիս 22–ին, կատարուած է Իջեւանի Ս. Ներսէս Շնորհալի եկեղեցւոյ օծումը

(Շար.ք Դ. էջ)

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻՆ

1968 ՅՈՒԼԻՍ 28

ԿԸ ՀԻՆՆԱ՛ՆՔ, ԿԸ ՀԻՆՆԱ՛ՆՔ...

Հնացուցիչ հոգւոյս վատնեցի:
Գ. ՆԱՐԵԿԱՑԻ (Ողբ. կե. 2)

Տարիին հետ, տարիներո՛ւն հետ, տարիներէ՛ ի վեր՝ կը հիննա՛նք:

Կաղանդ չառնանք: Չեկա՛ւ մեր կաղանդը: Ու նոր տարի չնորհաւորելու սովորութի՛ւնն ալ մոռցանք: Մաղթա՛նքն ալ՝ նոր տարի – նոր թարի:

Հին տարին մեր կռնակէ, պապենական մաշած մուշտակ մը կարծես, կը քալենք պապուկի պէս: Կը քալենք խարխափելով, կը քալենք դանդաչելով, կը քալենք վիշերաշրջիկի պէս: Օ՛, կը քալենք ազգապահպանումի մախաղը մեր ուսէն կախ, կը քալենք Հայոց լեզուին սրինգը մեր գոտիին մէջ խրած, կը քալենք կրծելով Հայոց պատմութիւնը փրթեւ ցամաք հացի կտոր, չորթանի պէս չոր:

Ինչպէս տիրացուն, որուն երգը չէ փոխուած ու պիտի չփոխուի երբեք եկեղեցիին մէջ՝ Քրիստոսի գալուստէն ի վեր մինչեւ երկրորդ գալուստը, մենք նո՛յն չարաչանը երգեցինք դարերէ ի վեր, ու կ'երգենք, ահա, նաեւ օտար տուներու մէջ, ձանձրացնելով բայց առանց ձանձրանալու, ուժապատ այլեւս՝ բայց եւ այնպէս առանց դադրեցնելու:

Հայոց պատմութեան չորթանը փչրելու ուժ չկայ մեր մէջ, ազգապահպանումի մախաղը նոր բանով մը լեցնելու ճիգը յօդացաւ, ունեցողի տատապանք կը պատճառէ մեզի:

Հնութեան համը կը պահենք մեր բերնին մէջ՝ մարդու մը պէս որ կը մերժէ օշարակ խմել ... սոխ ուտելէ եաք:

Ու կը հիննա՛նք, կը հիննա՛նք, կը հիննա՛նք:

*Կը հիննանք անտառին ծառերուն պէս, որոնց կը խնայէ յօտոցը: Կը հիննանք վանքի պատերու պէս, որոնց ծեփը եփեր, դունաթափուեր է արեւին տակ: Կը հիննանք հարիւրամեայ պառաւներու պէս, որոնք կը նմանին մագաղաթեայ ձիրքերու: Ու կը հիննանք անտրտունջ, կը հիննանք արեւօրհնէն, կը հիննանք մեր մտածումներով, կը հիննանք մեր զգացումներով, կը հիննանք մեր ճաշակով, կը հիննանք մեր ծանօթութիւններով, մեր լեզուով եւ ամէն բանով որ ունինք: Վերջապէս կը հիննանք նորը չհիննացնելու մեր յամառութեամբ: Այսպէս, ինչ որ ալ ընենք՝ հին պատմութիւն է, ինչ որ կ'ընենք՝ հին զբօսյ է, ինչ որ կուտանք՝ հին տպաւորութի՛ւն է, – նոյնիսկ ինչ որ կ'ուտենք այսօր, երէկուան եփուածն է: Ո՛չինչ թարմ, ոչինչ այսօրուան, եւ ոչինչ այժմեակ: Ոչ մէկ ճիգ ժամանակէն դուրս ելլելու՝ դէպի առաջ կամ կողմնակի, ոչ իսկ ճիգ՝ ժամանակին հետ քալելու, այլ կամապաշտութիւն մը տեղը չփոխելու, եա մնալու, կարելի է ըսել՝ եա – եա երթալու: Ահա թէ ինչո՛ւ օրուան երիտասարդը մեծ պապին կը նմանի՝ երբ կը խօսի, կամ արդի դրագէտը կը գրէ դար մը առաջ ծնած մարդու մը պէս: Երբեմն, – ներողութի՛ւն կը խնդրեմ գայթակղողնե-րէն, – պապի՛կ, կ'ըսեմ, չմեռա՞ր, ինչո՞ւ չմեռար, ա՛խ, ա՛յնքան լաւ է մեռնիլը: Վանդի մեռնիլը կը նմանի կնոջ ծննդաբերութեան, – կը պատռէ մարմինը, կը մայրանա՛յ, ու մայրութեան մեռնող արեան մէջէն զուարս կը վազէ Վահագն: Ուսմի զարմանալի չէ՝ եթէ մեր լեզուին մէջ, շատ առուղարանութեան, ցեղակից բառեր են մարդ եւ մահ բառերը, – մարդը այն արարածն է որ կը մեռնի ... ծնելով: Մարդը մահն է, ու մահը՝ մարդը, – օ՛ Հայոց լեզո՛ւ ի սկզբանէ խաւսուն: Պէտք է մեռնիլ ապրելու ուխտով, նորոգուելու ուխտով, – վա՛յ անոր որ չի մեռնիր, այլ կ'ապրի ու կը հիննայ:

Եթէ չմեռնէի՛ն մարդիկ, եթէ մնային՝ հիննալո՛վ, եւս առաւե՛լ հիննալով: Դո՛ւրս, փարաւոննե՛ր, դո՛ւրս Ցարկերտ ու Շապո՛ւհ, դո՛ւրս Աշուիշատի քրմապետներ՝ ձեր խոյրերով եւ ոսկեճամբռնած նափորաններով: Մահը կեանք է, կեանքը՝ մահ:

Մա՛հ, ո՛վ մահ, աղբիւր կենդանութեան, դուն եա որ կը տանիս հինը, կը բերես նորը, – կը բերես կաղանդ: Արդարեւ, կաղանդ կը կոչենք տարի մը աւելին, նո՛ր կ'անուանենք կորուստ մը կամ բարձում մը մեզի տրուած օրերու դուրմարէն: Նորը այն է որ ցոյց կուտայ բանի մը պակսիլը:

Ա՛խ, ինչո՛ւ բան չի պակսիր մեզմէ, ու կը մնանք նոյն քերոյով: Ծառը կը թաղէ իր տերեւները, կը թաղէ իր հինցած չորցած ճիւղերը, քայց մենք, միայն մենք, մեզ կը բանտարկենք մեր հասարակ ու հին կեղեւին մէջ: Գարունը կուգայ, կը կաղնդէ ծառը՝ որ կը թարմանայ ծաղիկներով ու վառ դոյներով, մինչդեռ հին տարին փաթթուէր է մեր մարմնոյն, պարերը է մեր հոգիին: Մաշած, փոշոտած, սա ծա՛նր տառատոկը կռնակիդ նետած՝ աճէ եթէ կրնաս:

Ախո՛ւ, երկա՛ր է մեր հին տարին ու չի՛ դար մեր կաղանդը:

Արդեօք մեզի վիճակուա՞ծ է տեսնել նոր տարի – նոր թարի: Որպէսզի «նոր տարուան» մը այլայլե՛ր մեր լճակին երեսը, որ մար կապած է դարերէ ի վեր: Դեռ երկար ժամանակ խե՛նթ պիտի կոչենք եղիա Տէմիրճիպաշեանը, որ համարձակեցաւ աղաղակել. – Ո՛վ Աստուած, արարչութիւնդ ալ հինցա՛ւ: Ահաւասիկ տարազ մը գրականութեան, տարազ մը պատմութիւն ուսումնասիրելու, տարազ մը քաղաքականութիւն դատելու:

Լսէ՛ք, ո՞վ կայ ձեր մէջ եղիայէն աւելի խմաստուն:

Տարբեր երկինքներու տակ՝ կը քերեն Համերոսի ծեփը, թարմութիւն տալու համար ելլադայի աստուածներուն երգին: Տարբեր երկինքներու տակ՝ կ'ոսկեզօծեն Շէյքսփիրի արձանը, նոր արտայայտութիւն մը տալու համար հպարտ Ալպիոնի գաւկին չորթներուն: Տարբեր երկինքներու տակ՝ Ռոպեսփիէրներու ուսին վրայ յեղափոխութիւնը մրցումի կը տանին եհովայի արարչագործութեան հետ, սրբելու համար բորբոսը մարդկային մտքին վրայէն:

Տարբեր երկինքներու տակ՝ կը կործանեն որպէսզի չինեն:

Իսկ մենք դարձեր ենք պահապան գերեզմաններու եւ հնութեանց:

Արդի գրագէտը հպարտ է կարծես՝ խորհելով որ այնպէս կը մտածէ, ինչպէս կը մտածէր, հարիւրյիսո՛ւն տարի առաջ, Աւերակ գիւղին նախարապանը՝ Օվակենց Լօլօն, որ իր հօրը մեծ – պապն է եւ իրեւ ժառանգութիւն գրագէտին ձգած է մտածման ամբողջ հարստութիւնը եւ կոպտը:

Կ'տարկուի թէ օգտակար է հնութեանց կառչիլ, նոյնը մնալ եւ հին մնալ ... աղապահպանութեան տեսակէտով: Ինծի վախ չեն պատճառեր, սակայն այն վախերը՝ որոնք կը ծագին շատ յեղյեղուած վտանգներէ: Աւելի մեծ ազէտ մը կը կաղմեն եւ սարսափ կը պատճառեն այն վտանգները, որոնք անուն չունին ու կը մնան մամուլին անծանօթ:

Ատենց մեծագոյնն է հիննալը: Ապրիլ դարու մը մէջ եւ օտա՛ր մնալ նոյն այդ դարուն: Ողջ թաղուելու ձեւ մը:

Երեւակայեցէք հսկայ ջաղացք մը, որու մեծ ու փոքր անիւները կը դառնան դիւային կշռոյթով մը, շարժման մէջ դնելով մաղը՝ որ ցորենը կը զատէ որոմէն, երկանաքարը՝ որ նաշիհի կը վերածէ ցորենը, լեզուակը՝ որ ալիւրը կը թափէ պարկերուն մէջ, բայց կը տեսնուի անիւ մը, որ չի հետեւիր ջաղացքի ժաժին, – այն ատեն վա՛յ անոր որ կը ապաւէ այդ անիւին աշխատանքին, սովի կը մատնուի եւ կը մեռնի անօթի: Վիթխարի ջաղացքի մը կը նմանի արդի ժամանակներու քաղաքակրթութիւնը, – կը դառնան մեծ ու փոքր ժողովուրդներու անիւները: Ախո՛ւ, մեր անիւն է միայն որ չի դառնար, վանդի հին, վանդի մաշած:

Արդ, հիննալ կը նշանակէ ... բայց մեր դրարարը աղուոր ո՛ճ մը ունի այդ մասին. «Հնացուցանել զբանս»: Ի՞նչ կը պատահի՝ երբ կը հիննայ խօսքը: Միշտ զըրարարն է որ կը պատասխանէ. «Լռեցուցանել զբանս կամ խմանալ զանզօր գոյն բանից»: Երբ, ինքզինք կրկնելով, հիննայ հայ խօսքը, (մտածում, զաղափար, ծանօթութիւն) հայկական հանճարը կը դառնայ «անզօր», կը դառնայ թեւէ, կ'ելլէթանայ, կը փրթի, կը թափի, – կը մեռնի:

Վախնամ հայ ժողովուրդն ալ, գօսանելով, երիթանալով, հիննալո՛վ, մեռնի ի վերջոյ այսպէս անփառունակ: Իբրեւ անզօր, աննորոգելի, անգործածելի առարկայ:

Ահա թէ ինչո՛ւ Գր. Նարեկացի եւս կը

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՑԵԱԼ ԿՈՐՈՒՍԵԱԼ

ՀԻՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՓԱՂԵՐՆ ՈՒ ՓՈՂՈՑՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Զանթարի չուկայից հարաւ մի ընթարցակ տարածք կար, ուր ձմեռուայ վառելափայտ էին վաճառում եւ այդ պատճառով էլ կոչւում էր Ցախի մեյդան:

Այստեղից մի նեղ փողոց իջնում էր դէպի հին Երեւանի միակ՝ կարմիր կամուրջը: Կամրջից վեր բարձրացող դառանդի վրայ սկսում էին Դալմայի քաղերը: Հետաքրքիր է այս անուանման ծագումը: Պատմում են, որ Հոսէյին Ղուլի խանը, երբ իմանում է, որ դիմացի զառերը ժամանակին այգիներ են եղել եւ չորացել են 1679–ին, ջրանցքի փլուզումից յետոյ, հրամայում է պետնուղին «դոեզմա» անել, այսինքն՝ մաքրել: Շատ են չարչարում վարպետներն ու դանում են ջրանցքի քանդուած հատուածը եւ ուրախ–ուրախ խանին տեղեկացնում են, թէ արդէն «դոեզմա» են արել, եւ ջուրը հոսում է դէպի չորացած այգիները: Այդ օրուանից էլ այգիները կոչւում են Դալմայի քաղեր:

Հին Երեւանի փողոցները բակերի նման ծառազարդ չէին: Քիչ էին հասարակական այգիները: Ցայտնի էր Քաղաքային այգին, որ պարզապէս Բուլվար էր կոչւում: Ժամանակին հիմնադրուեց մի նոր այգի, որը վերեւից նայելիս նման էր անգլիական՝ դրօշակի: Եւ այդին էլ այդպէս կոչեցին՝ Ագլիսկի սադ:

Կենտրոնից առանձնացած, բուն քաղաքի արեւելեան մասում բլուրների վրայ տարածուած էր հին Երեւանի ամարանոցային, գրեթէ թաղերից մէկի՝ Նորքի այգիները: Նորքը ժամանակին յայտնի էր ոչ միայն իր այգիներով, այլեւ արհեստաւորներով: Այստեղ հիմնականում զարգացած էր կաւագործութիւնը, կժեր էին պատրաստում, կճուճներ, պուլիկներ:

Բրուտներին չոմլաքչի էին ասում եւ հին Նորքն էլ Չումլաքիների թաղ էին կոչում:

Մինչեւ պատմական այն դարձակէտը, երբ Արեւելեան Հայաստանը դարձաւ ռուսական կայսրութեան նահանգներից մէկը, Երեւանը տիպիկ ասիական քաղաք էր, իր մի յարկանի, հողաշէն տներով, ծուռումուռ փողոցների լաբիւրինթոսով: Միայն բակերն էին կանաչապատ, որ գարնանն ու ամրանը գեղեցկացնում էին քաղաքի մոայլ տեսքը: Այդ անչքութեան ու աղքատութեան պատճառը ոչ միայն իրար յաջորդող պատերազմներն էին ու արշաւանքները, երբ քաղաքը մերթ Թուրքերն էին գրաւում, մերթ Պարսիկները, այլեւ յաճախակի կրկնուող երկրաշարժերը, որոնք աւերում էին առանց այդ էլ աւերակների կոյտ յիշեցնող քաղաքը: Միայն 1679 թ. ահաւոր երկրաշարժը հողին հաւասարեցրեց ոչ միայն միայարկ հողաշէն տներն ու կացարանները, այլեւ հինաւուրց մի քանի եկեղեցիներ, որոնցից չատերն այլեւս չվերականգնուեցին:

Երբ ռուսական զօրքերն իրար հետեւից երեք արշաւանքից յետոյ կարողացան գրաւել ամրակուռ համարուած Երեւանի բերդը, մի քանի տարի անց Նիկոլայ Ա.ը եկաւ տեսնելու այն քաղաքը, որ այդպիսի դժուարութեամբ ծնկի էջաւ: Ինքնակալն ուզում էր տեսնել նաեւ աստուածաշնչեան Արարատը: Եկաւ կայսրը եւ հիասթափուեց: Զորս կողմը կաւաչէն տներ էին, տափակ կաւէ կտուրներով: Կաւաչէն էին նաեւ հռչակաւոր բերդի հաստաբեստ պատերը: Զորս կողմը հող, փոշի, դորչութիւն: Եւ կայսրը Երեւանը «կաւէ կճուճ» անուանեց: Նիկոլա Ա.ը մի քանի օր մնաց Կոնդի պոլիթափին կառուցուած երկյարկանի տունը: Բայց նրան չյաջողուեց Արարատը տեսնել: Լեռը ծածկուած էր մշուշով: Պատմում են, երբ հիասթափուած կայսեր կառքը հասնում է Քանաքեռի բարձունքին, Արարատ լերան մշուշը անրդպասելիօրէն ցրւում է: «Թագաւո՛ր, Թագաւո՛ր, Արարատը», – բացագանչում են նրա թիկնապահները: Եւ Նիկոլա Ա. զայրացած ասում է. «Եթէ Արարատը չըցանկացաւ ինձ տեսնել, ես էլ չեմ ցանկանում նրան տեսնել»: Այսպէս ռուսական ինքնակալը խռոված գնաց, բայց այն փողոցը, որի երկյարկանի տանը մի քանի օր դիչերել էր, յետագայում կոչուեց Ցարսկի:

Հին Երեւանը սկսուեց կառուցապատուել եւ քաղաքի տեսք ստացաւ չատ դանդաղ: Քաղաքի առաջին յատակագիծը կազմուեց 1850–ին: 1863–ին բացուեց իր ժամանակի համար լայն ու երկար մի փողոց, որը Բերդը կապեց Նորքի հետ: Այդ փողոցը կոչուեց նահանգապետ Աստաֆեւի անունով, որը հայկական ճեմ ստացաւ եւ դարձաւ Աստաֆեան: Յետագայում բացուեցին Աստաֆեանին զուգահեռ նոր փողոցներ, կառուցուեցին տուֆաչէն երկյարկանի, թիթեղէ տանիքներով տներ: 1906–11 թթ. Երեւան ստացաւ իր նոր ու հիմնական յատակագիծը, որը կազմել էր նշանաւոր ճարտարապետ Բ. Մեհրաբեանը: Այս յատակագիծը դարձաւ քաղաքի կենտրոնի կառուցապատման հիմքը: Նոյն 1906–ին գործարկուեց Երեւանի ձիաքարշը, որը կենտրոնը կապեց երկաթուղային կայարանի հետ: Այդ ժամանակ կառուցած չէնքերից բարեբախտաբար պահպանուել են մի քանիսը՝ արական գիմնազիայի չէնքը (1911 թ., ճարտարապետներ՝ Վ. Սիմոնսոն եւ Բ. Մեհրաբեան), իգական գիմնազիայի չէնքը (1882 թ., ճարտարապետ՝ Ֆոն տէր Նոննէ), ուսուցչական սեմինարիայի չէնքը (1881 թ., ճարտարապետ՝ Բ. Մեհրաբեան):

Ռուսաստանին միանալուց յետոյ հին Երեւանում աչքառուժացաւ վաճառականութիւնը, որը կառուցեց խանութներ: Ձեռնարկատէրերը չքեղ առանձնատներ կառուցեցին նախկին Գուբերնսկայա փողոցում: Դրանցից մի քանիսն իրենց վերջին օրերն են ապրում՝ Տէր–Աւետիքեանց եղբայրների չքեղ առանձնատունը, Ղ. Էսապէովի (Էսապեան) չէնքը: Աստաֆեան փողոցում են գտնւում եւ պահպանուել են, չնայած ժամանակին ուզում էին քանդել, բժիշկներ Ա. Տէր–Աւետիքեանցի եւ Յ. Յովհաննիսեանի՝ պատմաճարտարապետական մեծ արժէք ունեցող տուֆաչէն, դեղաքանդակ տները: Երբ բացում էին նոր Երեւանի, այսպէս կոչուած, գլխաւոր պողոտան, շատ նշանաւոր ու արժէքաւոր չէնքեր քանդուեցին Ցարսկի եւ Սվերդլով փողոցների միջեւ ընկած տարածքում: Այնտեղ, ուր վերջանում է այդ պողոտան, քանդուելուց ազատուած մի չէնք կայ, որի ճակատին պահպանուել է այդ առանձնատան, այսպէս ասած, ծննդեան վկայականը՝ 1888, իսկ չքամուտի վերեւում տանտիրոջ անունները՝ «Եղբայրք Մնացականեց»: Ի միս Տէր–Գրիգորեանի տան ճակատին նոյնպէս մնացել է չինութեան ծննդեան թուականը՝ 1858 թ.: Երեւան քաղաքի պատմութեան լուռ վկաներ դարձած նրա արձանագրութիւնները դեռ պահպանուել են մի քանի չէնքերի ու դարպասների վրայ, չնայած ժամանակին մեծ մասնական մաքրամտրները փորձել են ջնջել անցեալը յիշեցնող ամէն ինչ: Տէր–Ղուկասովի փողոցում (այժմ՝ Նալբանդեան) սեւ տուֆից կառուցուած գեղաքանդակ դրուագներով ու բաւական լաւ պահպանուած մի չէնք կայ: Ժամանակին փորձել են ջնջել չէնքի ճակատին գրուած տիրոջ անունը, բայց չի յաջողուել: Շքամուտքի վրայ կարդացւում է նրա

վախնայ եւ կ'աղօթէ. «Հոգիս հինցնողը ի՛նքը փճանայ»:

Ուստի Թոյլ տուէք ինձ, որ տարուայ այս օրուան մէջ, ակիզբը տարուան՝ լատ աւանդութեան, ըսեմ ձեզի իբրեւ մաղթանք համայնական. – Թող նորոգուի՛ն հոգիները: Պարպուի հինը՝ լեցուի նորով: Թափի կեղեւը՝ ծառն ուռճանայ նոր աւիշով: Թարմ ու զալար, առոյգ ու կայտառ, ծաղկին փթթին, լեցուին յորդին, երթայ ճաեռ ու գայ գարուն: Այն ատեն արդար է ըսել թէ կաղանդը եկաւ, եւ արդար է պիտար կաղնդել ճշմարտօրէն եւ իրաւ.

Նոր տարի, նոր քարի:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

1956 Յունուար 1

ՔԻՒՐՏ ԱՊԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՄԻՋԵՒ

Հակառակ այն լրագրութեան որ Թուրքիոյ մէջ հարցազրոյցներ կը կիրարկուին, Գերմանիա զայն ապահով երկիր մը կը նկատէ, երբ հարցը վերաբերի քիւրտ ապաստանեալներուն, զանոնք մէկ առ մէկ Թուրքիա ուղարկելով, ապաստանեալի անոնց դիմումները մերժելէ ետք: Որդեգրուած այս քաղաքականութիւնը արդիւնաւոր դարձած է, քանի որ ապաստանի հրաւէրք հնդրողներուն թիւը հետզհետէ կը նուազի:

Այս հարցին յօդուածով մը կ'անդրադառնայ գերմանական «Տէր Շփիկըլ» հանդէսը որ ամէն շաբաթ ալ կը նկարագրէ այլազան պարագաներ: Այսպէս, օր մը, ոստիկանութեան առաւօտեան ժամը եօթնին տուն մը կ'մտնեն, ուր կը բնակի Գարաօղլան ընտանիքը: Երկու մանչուկները, ինը եւ եօթը տարեկան, կ'սկսին լալ: Ոստիկաններէն մէկը անոնց ձեռքերէն կը բռնէ, մինչ ի լուր հայրն ու տատնութբատեայ եղբայրը, առանց բան մ'իսկ ըսելու, ոստիկաններուն կը հետեւին: Քաղաքական ապաստանեալի անոնց դիմումը մերժուած է: Քանի մը ժամ ետք, չորսն ալ օդանաւի մը մէջ կը դանուին, դէպի Թուրքիա արձակուելով: Որոշ ժամանակ, մայրը կը յաջողի տեղւոյն վրայ մնալ իր հինգ եւ տասնմէկ տարեկան միւս զաւակներուն հետ, որոնցմէ երկրորդը երիկամունքի հիւանդութենէ կը տառապէր: Այս քայլը առնուած էր՝ մոլդասիլսկին նկատառումներէ մեկնած:

Իսկ Յունիսի սկիզբին, քանի մէկ տարի առ քիւրտ մը, Նեմէտտին Ասլան, կը պատրաստուի իր կնոջմէն եւ մէկ տարի զաւակէն բաժնուիլ, որոնք Գերմանիա կ'մնան: Արտաքսուելէն ետք (հակառակ որ տասը տարիէ ի վեր հոն կ'ապրէր), իր ընտանիքը մտահոգութիւններու մէջ կը պտնուի քանի որ, հակառակ խոստացածին, իրմէ ոչ մէկ լուր կը առնայ:

Առնք արտաքսման երկու պարագաներ են որոնց նմանները ամէն օր կը կրկնուին, քանի որ օտարներուն եւ քաղաքական ապաստան խնդրողներուն վերաբերող Գերմանիոյ որդեգրած քաղաքականութիւնը առօրեայ կերպով կը դործադրուի: Ճշդ է որ Գերմանիոյ մէջ Թուրքիոյ դէմ քաղաքական դործունէութիւն ունեցող քիւրտերը՝ «զէշ վերաբերմունքի ենթարկուելու մեծ վտանգին տակ կը գտնուին», բայց կ'աւելցնեն որ կարելի չէ ըսել թէ հոն «ազգային, բաղաբական եւ կրօնական հալածանքներ գոյութիւն ունին»:

Սակայն, երեսուն երկու տարեկան այլ քիւրտ մը, Մեհմէտ Ալի Աքպապի պատգան ցոյց կուտայ թէ իսկութեամբ ի՞նչ կը նշանակէ Թուրքիոյ մէջ տեղի ունեցող ընթացիկ կիրարկումները: Ան անցեալ Յունուարին Թուրքիա կ'արտաքսուի եւ, հազիւ հոն ոտք դրած, ոստիկանութեան կողմէ չարչարանքներու կ'ենթարկուի: Հակառակը իր փոդմաթիւ հայրենակիցներուն որոնք ձեռբերէ եւ էլեկտրական ցնցումներէ ետք կը վախնան, ան քաջութիւնը ունեցած է իր կրած չարչարանքներուն հետքերը (սրունքներուն, ականջներուն եւ սեռային դործարանին վրայ), Պոլսոյ գերմանական հիւպատոսարանի երդուեալ բժիշկին ցոյց տալ: Այս վերջինը վկայած է որ տուժած վէրքերը արդիւնք են «գաւազանի հարուածներու, որոնք ընդհանուր են սեղական ոստիկաններու կողմէ օգտագործուած գաւազաններու հարուածներուն»:

Այս քիւրտը ապա կը թաքնուի, մինչեւ որ Պոն զինք նկատի կ'ունենայ որպէս չարչարանքի զոհ մը: Ան արտաքսուած առաջին քիւրտն է որ իրաւունք կ'ունենայ Գերմանիա վերադառնալու, օրինաւոր կերպով, անցեալ Մայիսին: Գերմանիոյ Ներքին Գործոց նախարարը՝ Մանֆրէտ Քանթը, ասոր կը հակադրէ իր սովորական ոճով, երբ կ'ըսէ թէ, ըստ իրեն, ասիկա «ամենայն յստակութեամբ առանձին պարագայ մըն է», եւ թէ հաւաքական ոչ մէկ վտանգ կայ քիւրտ արտաքսուածներուն համար:

Մ. Քանթըրի մօտեցումով, չարչարանքի հարցը լուծուած է այն առենէն երբ իր Թուրք պաշտօնակիցը իրեն նամակ մը ուղարկած է 1995-ի Մարտին, զինք հաւատիացնելով որ «բարեկամութեան եւ աւանդական կապերու ոգիով (որոնք մեր երկու երկիրները կը միացնեն)», արտաքսուած Թուրք հպատակներուն հանդէպ ցոյց կը տրուի վերաբերմունք մը՝ «որպէս Օրէնքի երկիրի բաղաքացիներ»: Նոյնպէս Հերմութ Քոհլ, ըստ երեւոյթին, ոչ մէկ հարց կը տեսնէ: Թուրք վարչապետը՝ Մեսուտ Եըլմազ, անցեալ Սեպտեմբերի իր պետական այցին ընթացքին, անոր ապահովութիւն տուած էր որ ինք պիտի միջամտէ «ոստիկանութեան բոլոր սահմանազանցումներուն դէմ»:

Ասիկա դիրքորոշում մընէ, որուն կեղծիքին ստորագնահատիչը բացայայտ կը դառնայ երբ նկատի առնուին Եւրոպական Միութեան Թուրքիոյ մասնակցութեան վերաբերող խօսակցութիւնները: Ըստ գերմանական կառավարութեան, անդամակցութիւնը առ այժմ չի կրնար իրականանալ, ի չարս ուրիշներու Թուրքիոյ մէջ մարդկային իրաւունքներուն դէմ կիրարկուած քայլերուն համար:

Բայց, հակառակ մարդկային իրաւունքներու պաշտպան կազմակերպութիւններու պահանջքին՝ Թուրքիոյ նկատմամբ աւելի կարծր դիրք բռնելու եւ քիւրտ ապաստանեալներու հարցը խաղաղօրէն լուծելու համար, գերմանական կառավարութիւնը ստոնց հանդէպ իր դիրքը չի փոխեր: Այսպէս, Քիւրտերը քիչ կարելիութիւն ունին ապաստանեալի իրաւունք ստանալու: Գերմանիոյ արդարադատութիւնը կը գործածէ «երկիրէն ներս փախուստի կարելիութիւն» բնորոշումը, այսպէս մատնանշելով որ Թուրքիոյ մէջ վայրեր կան ուր Քիւրտերը կընան ապահով ապրիլ:

Տասնեակներով ապաստան խնդրողներ, համոզուով որ իրենց դիմումը մերժուած է, անձնասպանութիւն գործած են: Ասկա ինքնին խօսուն դաղափար մը կուտայ արտաքսման եւ Թուրքիա վերադառնալու ծնունդ տուած մղձաւանջին մասին:

Սակայն կացութիւնը կը փոխուի՞: Ժընեւի «Լը Թան» թերթը կը գրէ թէ, մինչեւ մէկ – երկու տարի, Տասնեհինգերը կրնան հատարակաց օրէնդրութիւն մը ունենալ, դիմապրաւելու համար զանգուածային տեղափոխումները, իբր հետեւանք տարեսպասային կացութիւններու, ինչպէս քաղաքական պատերազմ, մարդկային իրաւունքներու ոտնակոխում, աղքատին կամ կրօնական հալածանքներ, նման այն ելեք հազար քիւրտերու պարագային, Իրաքէն եւ Թուրքիայէն 1997-ին Եւրոպա հասած, Յունաստանի եւ Իտալիոյ ճամբով: Այս ձեւի դոհերուն պիտի չնորհուին հատարակաց նուազագոյն իրաւունքներու նեցուկ մը, ինչպէս եւ առաւելութիւններ՝ Եւրոպական Միութեան բոլոր երկիրներուն մէջ, մանաւանդ ապահով մուտք մը՝ աշխատանքի չուկան, ուսումնական համակարգ, ընկերային ապահովագրութիւնը եւ իրաւունք՝ ընտանեկան համախմբման: Ժամանակաւոր պաշտպանութիւն մը՝ որ անկէ օգտուողներուն արդելք պիտի չհանդիսանայ ապաստանի իրաւունք խնդրելու՝ ըստ Ժընեւի դաշինքին: Եւրոպական Խորհրդարանին ներկայացուցած առաջարկը կ'ընդդրկէ նաեւ համախոհութեան համակարգ մը ստեղծելու ծրագիրը, որպէսզի տեղափոխուղ անձերու չնորհուած նիւթական յանձնառութիւնները Տասնեհինգերուն միջեւ բաժնուին. կէտ մը՝ որ այնքան կարեւոր է Գերմանիոյ համար, որ արդէն աւելի քան հարիւր հազար անձերու ապաստան կուտայ: Նիւթական համակամութիւն, ըսելու նաեւ քանակական. այսպէս՝ Տասնեհինգերը պիտի կարենան որոշել իրենց մէջեւ բաժնել տեղափոխուղ անձերը, արդելք հանդիսանալու համար որ միակ երկիր մը առանձինը դիմադրաւէ զանգուածային գաղթի մը ծանրութիւնը:

Կազմեց՝
ՍԱՐՈՒԽԱՆԻ

Dictionnaire des Lettres Françaises

VAHE GODEL

Կոտէլի մասին գրուն է Փասքալ Անթոնիէթթի: Ծնած է Ժընեւ 1931-ին, հայ մօրմէ եւ դուիցերացի հօրմէ: Գրականութիւն ուսանած է եւ դասաւանդած Ժընեւ: Եղած է խորհրդային Հայաստան: Իր առեղծագործութիւնը կը հարստանայ իր կրկնակ ծագումներով: Կը յիշատակէ Կոտէլի տողը՝ «Քիչ մը ամէն, քիչ մը անկէ, ինքզինքս յատկանշապէս եւ ամէն տեղ քիչ մը արմատախիլ, աքսորուած, բաժնուած, գրուած կը զդամ»: Գործը կը բաղկանայ գլխաւորաբար բանաստեղծական կտորներէ, «Պատում – քերթուած»-ներէ, յայսօր աւելի քան 15 ժողովածուէ, նաեւ քանի մը վէպերէ եւ ուսումնասիրութիւններէ: Թարգմանած է նաեւ բարմաթիւ բնագրեր հայերէնէ:

***

VAHE KATCHA

Ալպէր Տիւի կը ներկայացնէ Վահէ Քաչան, ծնած 1928-ին Հալէպ, ծագումով Հայ: Իր մանկութիւնն ու պատանեկութիւնը անցուցած է Պէյրութ: Լրագրող լիբանանեան Ֆրանսապիր օրաթերթին՝ «Լը Սուար»-ի մօտ, Փարիզի մէջ կը հրատարակէ իր առաջին վէպը, 1953-ին «Les Mégots du Dimanche» (Կալիմար), ապա, կ'արժանանայ Ռիվարոլ մրցանակին «Ամէն ընդ ական»-ի համար (1955) ուր ի գործ կը դնէ բանաձեւում մը, որ յաջողութիւնը պիտի ապահովէ իր վէպերուն մեծ մասին._ խառնուրդ մը ոտիկանական պատմութեան եւ տղբերգութեան, բուռն սիրոյ եւ բնազանցութեան: Այս բոլոր պատմութիւնները հրաշալի կերպով կառուցուած պատմութիւններ կը ներկայացնեն որոնք անխուսափելի աղէտի մը կ'առաջնորդեն, կապուած կեղրոնական մտասեւեռումի մը՝ վրէժ, տենչանք, փառասիրութիւն, ատելութիւն կամ նախանձ:

Տիւի կը թուէ Վ. Քաչայի գործերը ու իր եղրակացութեան մէջ, կ'ըսէ թէ ան խորապէս ազդուած է ամերիկեան տղի վէպի պատմողական թեքնիքէն եւ սիմմայէն: Իր գործերէն չատեր Ֆիլմի վերածուած են:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

1866 Ամեն ժողովի առենապետ Գրիգոր Էֆէնտի Մարկոսեան կը հրատարակէ պաշտօնական ծանուցում մը, հիւանդանոցի կանոնագիր մը, եւ վարչական հրահանգ մը ուղղեալ հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան:

1867 Հիւանդանոցի մատակարարութիւնը կը խանգարուի եւ պատապարեալները պիչեր մը անօթի կը մնան:

1867 Հիւանդանոցը կը յանձնուի Կ. Փալեոլոգեանի իբրեւ ընդհանուր տնօրէն եւ տոքթոր Գալուստեանի իբրեւ ներքին տեսուչ եւ բժիշկ: – Պօղոս Պատրիարքի թագրիրով, պետական առօրեայ նպաստը 15 օխա միսը 30 օխայի եւ հացն ալ 37,5 օխայէն 75 օխա կը բարձրանայ:

1868 Փանոսեան – Գալուստեան մատակարարութիւնը կը դադրի եւ Բարունակ պէյ առժամանակեայ վերատեսուչ նշանակուելով, բոլոր պատապարեալները պիչերանց կ'արձակէ:

1868 Նոր Հոգաբարձութիւն մը կը կազմուի երեք անդամներէ, Սենեքերիմ էֆէնտի Մանուկեանի առենապետութեամբ, որ կը տեւէ մինչեւ 1872, եւ կարդ մը բարեկարգութիւններ կ'ընէ:

1869 Մեծ Եպարքոս Ալի փաշա լսելով հիւանդանոցի նիւթական խեղճութիւնը 500 ոսկիի նպաստ մը կ'ընէ: Այս միջոցին հացին քանակութիւնն ալ օրական 75 օխայէն կը բարձրանայ 200 օխայի:

1872 Զարդարեան Գէորդ էֆէնտի առենապետութեամբ նոր Հոգաբարձութիւն մը կը կազմուի: – Կը վերաբացուի մոմատունը, որ դադրած էր 1860-էն ի վեր:

1873 Կը հատատուի ամսական 40 փարայի բաժանորդագրութիւնը, որ բաւական առեն կը տեւէ:

1874 Առաջին պարահանդէսը կը տրուի նպաստ հիւանդանոցին, հովանաւորութեամբ Տատեան Յարութիւն էֆէնտիի եւ 300 ոսկի չահ կ'ապահովէ:

1874 Սենեքերիմ էֆէնտի Մանուկեան վերատին կը կոչուի առենապետել նորընտրեալ Հոգաբարձութեան: Այս Հոգաբարձութեան օրով կը հատատուի դրութիւնը, որուն համաձայն անոնք, որոնք կ'ուզեն Մինդեան եւ Զատկի այցելութիւնները ազատ մնալ, պէտք է մէկ – մէկ մէճիտ նուիրեն հիւանդանոցին:

1878 Նոյեմբեր – Ներսէս Պատրիարքի օրով կը կազմուի Միքայէլ էֆէնտի Յակոբեանի առենապետութեան ներքեւ Հոգաբարձութիւն մը:

1879 Օգոստոս – Օրացոյցի հրատարակութեան հասոյթը կը թողուի հիւանդանոցին, Դպրոցի համար նոր յարկ մը կը չինուի, եւ բժշկական ու մատակարարական բարեկարգութիւններ կը կատարուին:

1880 Առաջամեայ դադարում պետական հացի եւ մսի պարգեւին:

1883 Վերահաստատում հացի եւ մսի պարգեւին:

1888 Հոգաբարձութիւնը երբորդ անդամ վերահաստատուելով պաշտօնին մէջ, կը ձեռնարկէ հիւանդանոցի վերաչինութեան:

1892 Օգոստոս – Վեհափառ Կայսեր հրամանաւ օրական 200 օխա հացը 400-ի եւ 30 օխա միսը 60 օխայի կը բարձրանայ:

1894 Սարգիս էֆէնտի Թաչճեան 9 ամիս առանձին կը վարէ Հոգաբարձութիւնը: Այս միջոցին կը հաստատուի սիկառի թուղթը եւ փոխան ծաղկեպսակի նուիրատուութիւնը, որ կարեւոր չահ մը կ'ապահովէ հաստատութեան:

1894 Կը կազմուի Տիկնանց նոր Ընտանեկալութիւն մը:

1895 Մանուկ էֆէնտի Ազգընեանի առենապետութեամբ նոր Հոգաբարձութիւն մը կը կազմուի:

1895 Հիւանդապահ մայրապետներ կը դրուին հիւանդանոցի մէջ: Ողբանոցի տըղաք Ս. Յակոբայ վանքը կը փոխադրուին:

1897 Առանին զանճանակներ կը հաստատուին տուներու մէջ:

1897 Մարտ 1. – Պետական ընդհանուր կարգադրութեամբ ընդհանուր ծախքին վրայ 100-ի 15 զեղչով մը՝ 400 օխա հացը 340-ի եւ 60 օխա միսը 51-ի կ'իջնէ:

1897 Նոյեմբեր – Հիւանդանոցի մատակարարութիւնը կը յանձնուի Զաչեան Եղիա էֆէնտիի առենապետութեամբ վարչական յանձնաժողովին:

(Շար. 3)

նաեր ձեռնարկատիրոջ անուն – ազգանունը՝ Ա. Գիլանեան:

«Արարատ» գինեգործարանի մօտ կիսաքանդ խանութների չարք կայ, որը վերջնական է դարպասով: Ահա այդ դարպասի վրայ, որքան էլ ժամանակին ցանկացել են ջնջել գրուածը, մինչեւ հիմա էլ կարդացուում է «Ա. եւ Տ. Ապրիկեաններ»: Նման մի քանդակ է պահպանուել Նալբանդեան փողոցում գտնուող ջնքի ճակատին: Փորագրուած են ռուսերէն երկու տառ. Մ. Ֆ. («Ֆինանսներ մինիստրութիւն»):

Որքան թանկարժէք ու կարեւոր արձանագրութիւններ ու վկայութիւններ գնչեցան քանդուած եկեղեցիների հետ: Երեւանի ամենահին եկեղեցին (5–6-րդ դար) Ս. Պօղոս–Պետրոսն է եղել, որը նշանաւոր էր ոչ միայն իր որմնանկարներով, այլեւ արտաքին պատերին ու ներսում եղած արձանագրութիւններով: Նոյնը կարելի է ասել կաթողիկէ եկեղեցու մասին, որից մնացել է միայն զանգակատունը: Շատ արձանագրութիւններ են պահպանուած Ս. Զօրավար եւ Կոնդի Ս. Յովհաննէս եկեղեցիների պատերին:

Բայց ինչ կորցրել ենք, չենք վերադարձնի: Մեզ՝ հին Երեւանի ժառանգորդներիս, մնում է պահել ու պահպանել հինը այնպէս անաղարտ, ինչպէս որ ստեղծուել է:

ԵԴՈՒԱՐԴ ԱԻԱԳԵԱՆ

«Երեւանի Հանրապետութիւն»
Յուլիս 9, 10

Տէր եւ Տիկին Արմէն Գիզիլեան եւ զաւակները՝ Գայիանէ, Մկրտիչ եւ Րաֆֆի եւ ընտանեկան պարագաները

կսուգ կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր եւ պզտիկանին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ

ՄԱՐԻԱՄ ԳԻԶԻԼԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Մաթոսեան)

մահը որ պատահեցաւ Մոնֆերմէյ, Յուլիս 23-ին, 86 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի երեքշաբթի, Յուլիս 28, ժամը 14·30-ին

Eglise Réformée du Raincy
(Seine-St-Denis)

եւ մարմինը կ'ամփոփուի Centre de Gagny *դիւթմանատունը։*

Որեւէ մահադրդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի նեղուած չըլլալ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Արմէն Գիզիլեանի։

(Շար. Ա. էջէն)

եւ մասնագուած անդրանիկ պատարագը։ Առաւօտեան, Հրաշափառի երկեցոցիչ թեմբ եկեղեցի մուտք գործած են Գուդարաց թեմի առաջնորդ Սեպուհ Եպիսկ. Զուլչեան, Արարատեան թեմի առաջնորդական փոխանորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեան, Գանատայի թեմի առաջնորդ Յովնան Արք. Տէրտէրեան, Մեսրոպ Արք. Աչճեան, որոնց ձեռամբ ալ օծուած է եկեղեցւոյ Ս. Սեղանը, սիւները, մկրատութեան առագանը։ Եկեղեցւոյ բարերարներն են Պոսթոնէն Գէորգ եւ Պերճուհի Ներսէսեան, որոնց միացած են նաեւ Գարեգին Ա. իր նուիրատուութիւններով, Յովնան Արք. Տէրտէրեան եւ Մեսրոպ Արք. Աչճեան իրենց ակակցութեամբ։

***

ԼԱՋԻՆԻ ՄԷՋ ԿԸ ԿԱՌՈՒՑՈՒԻ ՍՐԲՈՑ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ինքնորոշում Միաւորում Կուսակցութեան նախաձեռնութեամբ, Լաչինի Սմատան-1 (Ազատոյ) գիւղին մէջ, ուր կը բնակին Արցախէն բռնագաղթածներ 200 ծուխով, կը կառուցուի «Սրբոց Նահատակաց» եկեղեցին։ Կուսակցութիւնը կը նախատեսէ տրամադրել 5-10 միլիոն դրամ։ կառոյցի նախագիծին հեղինակներն են Արման Տէր-Ալեքսեան եւ Պաղտասար Արզումանեան։ Հիմնարկէքի արարողութիւնը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 29-ին։

***

«ԱԶՆԱՒՈՒՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ» ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ ԴՊՐՈՑԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Լոռիի մարզի դպրոցաշինութեան ծրագրին իրագործման նպատակին «Ազնաւուրը Հայաստանին» կազմակերպութեան գրասենեակը եւ Հայաստանի ընկերային ներդրումներու հիմնադրամը 600 հազար տոլար կը տրամադրեն։ այսպէսով մինչեւ 1999 թուականի կէսերը կը սկսին գործել վեց դպրոցներ։ Վերոնշեալ երկու հաստատութիւնները ընդհանուր առմամբ, Հայաստանի մէջ կը կառուցապատեն 50 դպրոցներ։ այս ծրագրին համար ներդրուած է չուրջ երկու միլիոն տոլար։

***

ՀՄԸՄ-ԱԿԱՆՆԵՐԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Յուլիս 24-ին ընդունած է ՀՄԸՄ-ի կեդր. վարչութեան անդամները, որոնք մասնակցեցան Հայաստանի տասնօրեայ համընդհանուր բանակումին։ Նախագահը դնահատելով անոնց վաստակը՝ «երիտասարդութեան շրջանում ազգային ոգու պահպանման, հայրենասէր, կիրք, փիզիքապէս առողջ սերնդի դաստիարակման գործում», աւելցուցած է նաեւ թէ նման հանդիպումները երիտասարդներու մօտ հայրենասիրական զգացումներ սերմանելէ եւ դաստիարակիչ գործօն հանդիսանալէ զատ կը ներկայանան նաեւ որպէս Հայրենիք-Սփիւռք յարաբերութիւնները մերձեցնող օղակ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

A. S. H. F.

APPEL
aux jeunes Arméniens et à leurs parents

L'Association Sportive Homenetmen France a décidé de constituer pour la saison sportive 1998-99, des équipes d'amateurs de fottball composées de jeunes Arméniens de 13 à 17 ans.

Les parents qui souhaitent que leurs enfants pratiquent le football dans un environnement sain et propre et que s'engagent à prendre en charge leur déplacements lors des entraînements et des matches, peuvent téléphoner au responsable de la section football :

M. Shanth Vosguéritchian,
au 01 45 08 43 10 ou 06 60 68 43 10.

CROIX BLEUE

Fête Champêtre
A LA COLONIE DE BELLEFONTAINE

Le Dimanche 9 Août
toute la journée.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑՏ ԽՄԲ

ՓԱՐԻԶԻ

ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

ՄԱՄՆԱՁԻՒ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Մնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, Հոկտ 11 վերջի Միօրեայ դպրոցին։

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան։

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ-ֆու։

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. —

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՑԻԼԵԱՆԻՆ

01 – 39 – 83 – 71 – 19

ժամը 20-էն յետոյ։

կամ՝

ՆԱՋԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ

01 – 45 – 84 – 57 – 18

L'ASSOCIATION
SAINTE-CROIX-DE-PARIS

organise
avec la collaboration
de **Nouvelles Frontières**

UN

Voyage à VENISE

du 5 au 8 novembre
(4 jours — 3 nuits)

PROGRAMME:
— Visite de la ville de Venise;
— Visite des Iles de Murano-Burano;
— Visite de l'Ile St-Lazare et du Monastère des Pères Mekhitaristes.

Aller et retour en avion —
Logement en hôtel au centre ville, avec demi-pension.

Prix : 2.650 F au départ de Paris

Renseignement et réservations :

01 40 51 11 90 (Eparchie);
01 44 59 23 50 (Paroisse).

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:
01 45 46 10 11 ou 01 46 65 81 53.

INSCRIPTIONS
pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879-ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
1998-1999-Ի
ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարանները
(sous Contrat d'Association)

եւ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման զուգահեռ Պետական լման Ծրագիր։

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

Date à retenir

FETE NATIONALE ARMENIENNE
DU 21 SEPTEMBRE
JOURNEE DE L'INDEPENDANCE

GRAND DINER DANSANT
avec l'orchestre «*GAIDZAG*»
et le traiteur «LE BARON»
Spécialités arméniennes et libanaises

Samedi 26 Septembre à 20 heures 30
à la Salle des Fêtes Municipale,
Place François Mitterrand (RN3)
à Livry-Gargan

Réservation avant le 22 septembre
aux numéros suivants:
01 43 85 90 12 et 01 43 83 87 68

Soirée organisée par les sections de Sevran-Livry-Gargan de la Croix Bleue des Arméniens de France, la FRA Nor Seround et la Maison de la Culture Arménienne

---

INSCRIPTION A L'ECOLE TARKMANTCHATZ

Les inscriptions pour l'année scolaire 1998-99 ont commencé à l'école bilingue **Tarkmantchatz** d'Issy-les-Moulineaux.

— La maternelle petite section accepte des enfants de 3 ans (nés en 1995);

— Les enfants de 4 ans (nés en 1994) seront dans la maternelle moyenne section;

— Les enfants de 5 ans (nés en 1993) seront dans la maternelle grande section;

Le C.P. ouvrira ses portes en septembre.

Les enfants nés en 92 seront accueillis en cette classe. Parallèlement à l'enseignement de l'arménien, le programme scolaire du C.P. établi par le Ministère de l'éducation nationale sera appliqué.

Pour les enfants venant d'une école française, une entrée directe en C.P. ne peut être envisagée que si le niveau d'arménien de l'enfant est jugé suffisant. Des cours préparatoires d'arménien peuvent être dispensés.

Les parents sont invités à inscrire leurs enfants dès maintenant.

Prendre R.V. avec la Directrice Mme Hilda Kalfayan-Panossian, en téléphonant au : **01. 46. 45. 60. 55.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

Offre d'emploi

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche, dans le cadre d'un emploi-jeune ou contrat à durée déterminée à mi-temps, un(e) collaborateur (trice) qualifié(e) dans le domaine de la communication et montage de dossiers administratifs (connaissance de l'arménien et de l'anglais souhaitée ainsi que de l'outil informatique).

Ecrire à C.B.A.F. —
Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ապդեռու սակագինը

Մահագդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք-Նշանուք	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ապդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թ.Ա.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի ապդերու, մինչդամ հրատարակելի ապդերու, մինչեւ ՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՒՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահագդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

ՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 29
MERCREDI
29 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·429 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.429

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՑԵՐԸ ԵՒ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ»

*Անդրադառնալով Պոլսոյ Պատրիարքական փոխանորդ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի «մենք ալ այս հանրապետութեան զաւակներն ենք ու մեր բոլորին պարտականութիւնն է տօնել անոր տարեդարձը» պատգամաւորութեան, Յուլիս 26-ի «Հիւրրիյէթ»ին մէջ ծանօթ ընկերազան ու քաղաքական դէմք Մ. Սոյսալ կը ծանրանայ այդ հանրապետութեան այսօր եւս լուսաւորումի կարօտ մարզերուն վրայ. անոնցմէ կը նկատէ ցեղասպանութեան հարցը: Կ'ըսէ թէ անկատար մնացած պարտականութիւն մըն է գոյց տալ թէ հայութիւնը միասնութեան օրինակելի հարիւրամեակներէն եաք, հայկական ցեղին բնաջնջումին միտող մտածում մը ծագութիւն չէր ունեցած: Այդ մարզի աշխատանքները ո՛չ թէ վոխադարձ ամբաստանութիւնները իրարու հասցնելու ջանքով պէտք է տարուին, այլ այն մօտեցումով որ ունի հարիւր տարուան միասնութենէ մը եաք երկու ժողովուրդներուն համար ալ իրար բնաջնջելու սասիկանի թշնամութիւն մը անկարելի էր. այս մեկնակէտով լուսաւորումի ու մարդասիրական ըմբռնումով պէտք է յառաջ տարուին աշխատանքները: Կ'աւելցնէ թէ այդ ջանքը պէտք է դեռեւս 1948-ին ընդունուած ցեղասպանութեան սահմանումին չրջանակին մէջ ուր կ'ըսուի «ցեղասպանութեան յանցանքին էութիւնը այն մտայնութեան մէջ է որ ցեղի մը անդամները միայն իրենց ցեղային պատկանելիութեան պատճառով կ'ոչնչէ քննջելի»:

***

ԼՕԶԱՆԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ 75-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Լօզանի դաշնագրին 75-ամեակին առթիւ քրտական իրաւապետական երկօրեայ դիտաժողով մը տեղի ունեցած է որուն հետեւած է ցոյց մը: Դիտաժողովին նախաձեռնողներէն եղած է Զուիցերիոյ ընկերվարական երեսփոխաններէն Ժ. Ցայկլը որ պատասխանելով «Հիւրրիյէթ»ի (Յուլիս 26) հարցումներուն, ըսած է թէ իրեն եւ 39 երեսփոխաններու նպատակն է Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին քուէարկածին նման որոշում մըն ալ ունենալ իրենց Խորհրդարանը: Նոյն անձնաւորութիւնը Լօզանի դաշնագիրը նկատած է «անարդար, ոչ իրաւական, պատմական սղէտ մը որ կ'ուրանայ քիւրտ ժողովուրդին գոյութիւնը»: Ցայկլէր ըսած է որ Լօզանի մէջ քրտական հարցին վիճարկումը պիտի լարումնակէն Հայերու ցեղասպանութեան նիւթով ալ, քանի որ «1915-ին Հայերու դէմ գործադրուած ցեղասպանութիւնը այսօր ալ թիրախ ունի քիւրտերը»:

Քրտական դիտաժողովին ուղերձ մըն ալ յղած է ՓՔՔ-ի ղեկավար Ա. Էօճալան որ Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին Մայիս 29-ի քուէարկութիւնը նկատած է «յապաղած այլ տեղին որոշում մը»: Ան ուզած է որ նոյն կեցուածքը պահուի քիւրտերու ցեղասպանութեան նկատմամբ եւս: Քիւրտ ղեկավարը կրկնած է պատերազմը դադրեցնելու եւ ընդունելի պայմաններով հրադադար մը կնքելու իրենց պատրաստակամութիւնը:

***

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄԻՋԻՆ ԱՍԻՈՑ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Նախագահ Ս. Տէմիրէլ չորս կէսերով ամփոփած է Միջին Ասիոյ հանրապետութիւններուն նկատմամբ Անգարայի պատրաստած քաղաքականութիւնը («Միլլիյէթ», Յուլիս 27): Այդ «քոյր հանրապետութիւնները» որոնք տասնամեակներ եաք վերատիրացած են իրենց անկախութեան, ամէն գնով պէտք չէ կրկին կորսնցնեն զայն: Այդ նպատակին համար եւ որպէսզի ժողովրդավարութեան, աշխարհականութեան, չուկայի տնտեսութեան հիմնուած զարգացում մը կարենան արձանագրել, Թուրքիա պիտի ապահովէ քաղաքական, տնտեսական ու թէքնիք ամէն կարգի զօրակցութիւն: Իրենց պիտի տրամադրէ հաղորդակցութեան եւ փոխադրութեան իր կարելիութիւնները. կրթական եւ մշակոյթի մարզին մէջ գործակցութեան ձեւեր պիտի մշակէ որոնք հիմնուած պիտի ըլլան հասարակաց պատմութեան ու մշակոյթի անցեալին վրայ: Եւ վերջապէս, Թուրքիա տրամադիր է անցքի ճամբայ տալու այդ երկիրներուն որպէսզի աշխարհի չուկաները հասցնեն ուժանիւթի իրենց աղբիւրներուն վաղուան արտադրութիւնները:

***

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՄԷԿ ՏԱՐԻՆ

Թուրքիոյ Արտաքին Գործերու նախարարը Ի. Ձէմ իր պաշտօնավարութեան առաջին տարուան ասուրին հարցազրոյցով մը («Հիւրրիյէթ», Յուլիս 27) արժեւորած է երկրին արտաքին քաղաքականութիւնը ու պարզած գլխաւոր հեռանկարները: Ան առաջնային յարմութիւն կը նկատէ Եւրոպայի հետ յարաբերութիւններու իր կողմէ յստակացումը. կ'ըսէ թէ ինք երկկողմանի յարաբերութիւնները վրկած է անոնց մատնուած անելէն, հետեւելով որ Թուրքիա այլեւս Եւրոպայի դէմ այլընտրանք փնտռելու պէտք չունի:

Ինչ կը վերաբերի նոր հեռանկարներու, գլխաւորները կ'առընչուին հեռաւոր արեւելքի չրջանին, յատկապէս Չինաստանին որուն հետ քաղաքական դետին մը պատրաստուած է ու տնտեսական մարզին պատասխանատուներուն, գործի մարզոց կը վիճակի զարգացնել կապերը: 1999-ին լրջօրէն ձեռք պիտի առնուին Հարաւային Ամերիկայի եւ Աֆրիկէի հետ յարաբերութիւնները:

Ի. ձէմ դոհ է որ վերջապէս բարւոքած են ԱՄՆ-ու հետ կապերը որոնց համար կ'ըսէ թէ տարի մը առաջ վատթար կացութեան մէջ էին: Մանաւանդ չէին կրնար տանալ այն ռազմանաւերը որոնց փոխարժէքը վճարուած էր: Մ. Օլբրայթի հետ բանակցութիւններով հարթուած է կընճիռը ու կողմերը զարգացուցած են մարտավարական ընկերի աշխատանքի պատկեր մը որ թոյլ կուտայ նաեւ երկուքին յանձնումին:

Ի. ձէմ անդրադարձած է նաեւ հանրապետութեան 75-ամեակի նչումներուն (Հոկտեմբեր 29) որոնք տեղի պիտի ունենան նաեւ Զուիցերիա ուր ստորագրուած է Լօզանի դաշնագիրը: Թուրք նախարարը կ'ըսէ թէ իրենց ուզածը ստորագրութեան վայրին մէջ նչել էր այդ 75-ամեակը ու իրենց անհաճոյ եղած է զուիցերական իշխանութիւններու մերժումը: Կը յուսայ որ կացութիւնը կը սրտագրուի. այլապէս, նչումը մեծ չուքով տեղի կ'ունենայ զուիցերական այլ վայրի մը մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԱՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Ս. ՏԷՄԻՐԷԼ չարաթավերջին միօրեայ այցով մը գացած է Կիպրոսի Թրքական բաժինը. իրեն ընկերացած էր վեց նախարարներու եւ պատգամաւորներու 150 հոգինոց պատուիրակութիւն մը: Նշեալով որ Թուրքիա եւ «Հիւսիսային Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւնը» անբաժանելի են իրարմէ, ըսած է. «Եկայ ըսելու որ Կիպրոսի խընդրած ատեն մը, մախաթի մը տպատուրութիւնը կը գործէ Թուրքիոյ վրայ: Ան որ Կիպրոսին կը դպչի, Թուրքիոյ դպած կը նկատուի ու դասը կ'առնէ»: Ս. Տէմիրէլ խօսելով անտեսական սերտ կապերու կարեւորութեան մասին, ըսած է. – «Թուրքիոյ համար Էտիրնէին, Կարսին, Հաֆեարիին, Մուղլային չափ նուիրական են Կիպրոսի թրքական գոյութիւնը եւ հանրապետութիւնը»:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ զանազան կողմերը, Յուլիս 24-ին նչուած է Լօզանի դաշնագրին 75-ամեակը: Նախագահ Տէմիրէլ այս առթիւ ուղերձով մը վերլուծած է դաշնագրին իմաստը Թուրքիոյ եւ համայն աշխարհի համար, չեչտելով. – «Թուրքիա միշտ իր խոստումներուն հաւատարիմ եղած է, վստահելի պետութիւն մը եւ կայունութեան կղզի մը»: Նոյն առթիւ, Աթաթիւրքեան Մտածումի Միութեան ներկայացուցիչներն ալ ծաղկեպսակներ դրած Թաքսիմի հրապարակը եւ հանդիսաւոր կերպով հրկիզած են Սեւրի դաշնագրի: Ան առաջնային յարմութիւն կը նկատէ Եւրոպայի հետ յարաբերութիւններու իր կողմէ յստակացումը. կ'ըսէ թէ ինք երկկողմանի յարաբերութիւնները վրկած է անոնց մատնուած անելէն, հետեւելով որ Թուրքիա այլեւս Եւրոպայի դէմ այլընտրանք փնտռելու պէտք չունի:

Ինչ կը վերաբերի նոր հեռանկարներու, գլխաւորները կ'առընչուին հեռաւոր արեւելքի չրջանին, յատկապէս Չինաստանին որուն հետ քաղաքական դետին մը պատրաստուած է ու տնտեսական մարզին պատասխանատուներուն, գործի մարզոց կը վիճակի զարգացնել կապերը: 1999-ին լրջօրէն ձեռք պիտի առնուին Հարաւային Ամերիկայի եւ Աֆրիկէի հետ յարաբերութիւնները:

Ի. ձէմ դոհ է որ վերջապէս բարւոքած են ԱՄՆ-ու հետ կապերը որոնց համար կ'ըսէ թէ տարի մը առաջ վատթար կացութեան մէջ էին: Մանաւանդ չէին կրնար տանալ այն ռազմանաւերը որոնց փոխարժէքը վճարուած էր: Մ. Օլբրայթի հետ բանակցութիւններով հարթուած է կընճիռը ու կողմերը զարգացուցած են մարտավարական ընկերի աշխատանքի պատկեր մը որ թոյլ կուտայ նաեւ երկուքին յանձնումին:

Ի. ձէմ անդրադարձած է նաեւ հանրապետութեան 75-ամեակի նչումներուն (Հոկտեմբեր 29) որոնք տեղի պիտի ունենան նաեւ Զուիցերիա ուր ստորագրուած է Լօզանի դաշնագիրը: Թուրք նախարարը կ'ըսէ թէ իրենց ուզածը ստորագրութեան վայրին մէջ նչել էր այդ 75-ամեակը ու իրենց անհաճոյ եղած է զուիցերական իշխանութիւններու մերժումը: Կը յուսայ որ կացութիւնը կը սրտագրուի. այլապէս, նչումը մեծ չուքով տեղի կ'ունենայ զուիցերական այլ վայրի մը մէջ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 27/28)

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՅԱՆՑԱՆՔՆԵՐՈՒ ԴԷՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ՀԵՌԱՆԿԱՐՈՎ

Յուլիս 27-ին Գիտութիւններու Ակադեմիային մէջ սկսած է Ներքին եւ Ազգովութեան նախարարութեան եւ Աֆերիկայի դեսպանատան միասնաբար կազմակերպած հնգօրեայ հաւաքը, ղրամական յանցագործութիւններու դէմ պայքարի խնդիրներուն մասին: Ներկայ գտնուած են Տնտեսութեան նախարարութեան, արդարադատութեան, վճռաբեկ դատարանի, կեդրոնական Դրամատան, մաքսային վարչութեան պաշտօնատարները, ներկայացուցիչներ: Բացման խօսքին մէջ Ներքին գործերու նախարարը Ս. Սարգսեան ըսած է թէ կազմակերպուած յանցագործութիւններ, ինչպէս՝ ապօրինի գումարներու օրինականացումը, մաֆիական գործունէութիւնը Հայաստանի մէջ չունին ԱՄՆ-ու սասիկանը, բայց վիճակը յետագային կրնայ բարդանալ, ուստի կարեւոր է պայքարի փորձառութիւնը: Նոյն կարծիքը յայտնած է նաեւ Ազգ. Ժողովի տնտեսական հարցերու մնայուն յանձնաժողովի նախագահ Արմէն Եղիազարեան:

***

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՄԱՍԻՆ

Երեւանի մէջ, Յուլիս 27-ին, բացուած է Հայաստանի ուժանիւթի հարցերուն մասին առաջին միջազգային համաժողովը: Ուժանիւթի նախարարը Գ. Մարտիրոսեան բացման խօսքին մէջ ըսած է թէ գիտաժողովը կ'անդրադառնայ երկրին ուժանիւթի գիտական եւ գիտատրծնական խնդիրներուն եւ մտքերու փոխանակումներու արդիւնքները կը նպաստեն այս մարզին օգտակար գործունէութեան: Գիտաժողովը կը տեւէ չորս օր:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ԻՏԱԼԻԱ ԱՅՑԸ

Յուլիս 27-ին, Արտաքին գործերու նախարարութեան բանբերը ամփոփելով Վ. Օսկանեանի Սթրազպուրկ, Իտալիա եւ Վատիկան այցը, ըսած է թէ նիւթ եղած են եւրոպական կառոյցներու մէջ Հայաստանի ընդգրկումի հարցը, Ղարաբաղի խնդիրը: Իտալիոյ մէջ լուծումի որպէս օրինակ նչուած է Անտորրայի օրինակը: Հանդիպումներուն օրակարգի վրայ գտնուած է նաեւ Ռ. Քոչարեանի Իտալիա կատարելիք այցը, Հայաստան ու Վատիկանի 2000ամեայ յարաբերութիւններուն նուիրուած ցուցահանդէսը: Նախարարութեան բանբերը յայտնած է նաեւ թէ Ֆրանսայի նախագահին այցը տեղի կ'ունենայ, ջնջուած չէ, միայն տակաւին որոշ թուականը չէ ճշդուած:

***

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏԱԽՈՒԶՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Յուլիս 27-ին, նախագահ Ռ. Քոչարեան ընդունած է Ռուսաստանի արտաքին հետախուզութեան սպասարկութեան պետը՝ Վեաչեսլաւ Տրուբնիկովը: Նախագահին մամլոյ դրասենեակը յայտնած է թէ խօսակցութեան նիւթ եղած են փոխադարձ հետաքրքրութիւն ներկայացը-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՍՓԻՒՌՔ. ՆԵՐԿԱՅ ԵՒ ԱՊԱԳԱՅ

«Յառաջ»ի հարցազրոյցը Մաչիկ Թէօ-լէօլեանի ու Գրիգոր Պըլտեանի հետ («Յառաջ», Յուլիս 2 – 3) Հայաստան – Սփիւռք կամ Սփիւռք – Հայաստան – ինչպէս թուաբանութեան տարրական օրէնքը կը սորվեցնէ՝ «գործօններու կարգը արդիւնքը չի փոխեր» – յարաբերութիւն-ներու մասին հաւանաբար չատ մը ըն-թերցողներու հետաքրքրութիւնը, ոմանց համամտութիւնը եւ ուրիշներու մերժու-մը առթած է: Ամէն պարագայի մէջ, թէ-կուզ եւ լուռ կերպով, գոնէ որոշ ջուրեր պէտք է շարժած ըլլայ, կ'ենթադրենք: Պէտք է նկատի ունենալ, որ, չհաշուելով պարբերաբար բռնկող քաղաքական – կու-սակցական թնոյթի առ-ու-տուր-ները, զրոյց «բանավէճ» կոչելը առհասարակ կը մեղանչէ «բան»ի էութեան դէմ, վերջին տարիներուն քիչ հրապարակումներ կամ մխրճերու վախանակումներ կայացած են, որոնք զրոյցի մը սկիզբը բանալու, մշ-մածուած խօսակցութեան տեղ տալու առիթ դարձած ըլլան: Այս ալ արդէն մաս կը կազմէ տագնապի մը, զոր կ'ապրին մերօրեայ ընկերութիւնները, ուր նիւ-թեր կուգան ու կ'երթան առանց որ մտա-ծող տարրի սեւեռուն ուշադրութեան ար-ժանանան – ո՛չ՝ յամենայնդէպս, այն աս-պիճանին որ կը պահանջուի – եւ ոչ ալ՝ իշխանութեան կամ հեղինակութեան հե-տաքրքրութեան:

Ներկայ զրուցիկը պիտի փորձէ, «ու-ղեղամրրիկ»ի (brainstorming) պարզե-ւած անկաշկանդ խոհերու եւ զաղափար-ներու ծիլերի մէջ, այդ հնարաւոր զրոյցին մէկ չարունակութիւնը դառնալ, առանց յաւակնելու բիւրեղացումի թէ ճշմար-տութեան բացայայտումի:

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ

Վերջին չրջանին, մեր իրականութեան մէջ բացուած է լայն դաշտ մը ուր կարե-լի է այդպիսի զրոյցներու ծաւալումը, գոնէ տեսականօրէն: Սփիւռքի մէջ բազ-մացած է այսպէս կոչուած «անկախ» մա-մուլի թիւը, հայերէն թէ ուրիշ լեզունե-րով, որ պէտք է այդ կարելիութիւնը ըն-ծայէր: Նոյնը՝ աւելի մեծ չափով, Հա-յաստանի մէջ: Սակայն, եթէ զրուքիւն ունի մէկը, որ աչքարկի երեսին ամբողջ հայ մամուլը տեսնէ եւ կարդայ, փափա-քելի պիտի ըլլար տեսնել առարկայական հաչուեկշիռ մը, թէ որքանո՞վ այդ բազ-մացումը նպաստած է միտքերու ծաւա-լումին:

Առանց անտեսելու ապագիր մամուլի կարեւորութիւնը (Մ. Թէօլէօլեանի քան տարի առաջ բանաձեւած «սփիւռհայ ճամակաւիի»ի առաջարկը ի զօրու կը մը-նայ, «Յառաջ»ի սովորական թիւերուն (թէ «Միտք եւ Արուեստ»ի մէջ), մանաւանդ անցումի այս չրջանին երբ դեռ հայկա-կան աչխարհը հեռու է ամբողջովին հա-մակարգիչով կապուելէ, հաղորդացանցը չրնայ գառնալ այդ միջոցը: «Կռունկ» լրատուական համակարգը արդէն մասամբ կատարած է հայկական լրատուիներու ա-ւանդական հատուածականութիւնը: Հի-մա, նոյն օրուան մէջ եւ – փոստով (1) կարելի է ստանալ հայ եւ օտար լրատուա-կան գործակալութիւններու, հայ եւ օ-տար թերթերու հայկական կամ «հայա-մերձ» լուրեր ու կարճ յօդուածներ, չհաշ-ուած այլ բաներ: Այդպէս, տեղեկու-թեան օրական միջին պաչար մը կը դա-չանայ, սեփական աչխատանքով վերլու-ծելի՝ առանց խմբագրի դրաքննութեան ենթարկուելու, առաւելագոյնս՝ սպաս-լով հայկական թերթի ժամանումին, որ պայ եւ լրացուցիչ դեր առանձնէ:

Անշուչտ, «Կռունկ»ի անպատեհութիւնը իր լեզուն է՝ անգլերէնը: Նկատի ունե-նանք, որ հայատառ տեղնաչարերու նո-րանկիզը կանոնաւորումը (2), որ պիտի թոյլատրէ դուրս գալ եզանելի ծրագրա-ւորողներու ստեղծած Բաբելոնէն, նաեւ յոյս է, որ մօտ ատենէն մէկը ձեռնարկէ «Կռունկ»ի հայատառ նման ցանցի մը ստեղծումին:

Այս կանոնաւորումը եւ հաղորդացանց մուտքի ընդլայնումը ամբողջ աչխարհի մէջ պէտք է դուռ բանայ, հայատառ գլ-բաւոր՝ մամուլի ընձեռած կարելիութիւն-ներուն զուգահեռ, միտքերու հոսուն ըն-թացքի մը կիպերտարածքի (cyberespace) մէջ: Օրինակ՝ հայկ. եւ սփիւռքեան դէմ ղլխաւոր թերթերու գլխաւոր յօդուածնե-րու ցանցի մը ստեղծումով, որ անարգել կերպով ամէն օր խմբագրի, մտաւորականի ու պարզ ընթերցողի պատառին վրայ դնէ այդ նիւթը, որ, պարզ լուրէն ան-դին, լմացական իսկական անունդն է: Արդէն կայ ատոր օրինակը, միայն հա-յատանեան մամուլի լրատուական յօդ-ւածներու եւ այդ ալ՝ անգլերէնի թարգ-մանութեամբ յանձին «Արագիլ»ի:

ՊԱՐԱՊՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՏԸ

Ասիկա կրնայ, թերեւս, մասամբ դոցել հաղորդակցութեան անջրպետը: Արդ-բեւ, աւելորդ չէ նկատել, որ Հայաստա-նի սփիւռքահայութեամբ զբաղող մաս-նագէտներն անգամ յաճախ զրկուած են կարդալէ սփիւռքահայ թերթեր: Կամ, յամենայնդէպս, ժամանակ, միջոց կամ փոյթ չեն ցուցաբերեր հետապնդելու այս կամ այն զրաղարանը մտնող այդ թեր-թերէն ոմանք: Կարելի՞ կա՞յ նչելու, որ չնչին բացառութիւններով, Սփիւռքահա-յերս բոլորովին զրկուած ենք հայաստան-եան մամուլ կարդալէ:

Անշուչտ, մեզ մասամբ կը փրկէ արտա-տպումը կամ յօդուածի մը մեկնութիւնը: Բայց ատիկա կը սահմանափակուի, քիչ բացառութեամբ, ընթացիկ նիւթերով: Գրական, մչակութային, քաղաքագիտա-կան կամ տեսաբանական կարեւոր հար-ցեր զրեթէ միչտ դուրս կը մնան, ինչ որ բնական է, այսուամենայնիւ: Սփիւռքա-հայ թերթին կարելիութիւնները սահմա-նափակ են, եւ արդէն հայաստանեան նիւթերու հեղեղը երբեմն կը մոռցնէ այդ թերթին հրատարակութեան վայրը:

Բայց հայրենի ընթերցողը փրկութիւն չունի, որովհետեւ հոն զրեթէ անդոյ է արտատպումը կամ յօդուածային մեկ-նութիւնը: Աւելի արտատպում կը կա-տարուի ռուսական կամ միջազգային մա-մուլէն, քան սփիւռքահայ թերթերէն:

Այս պայմաններուն տակ, ինչպէ՞ս ի-րազործել հանդիպումը ազատութեան հը-րապարակին մէջ:

Արդարեւ, զոյութիւն ունին անկախ մարդիկ, որոնք կը փորձեն զարգացնել առողջ, իմացական հետաքրքրութիւննե-րով ճոխ, տարբեր մտածողութեան մը կարելիութիւնը: Այդ մարդիկը կան Հա-յաստան – Սփիւռք մայրուղիի զիծի ամ-բողջ երկայնքին վրայ, բայց անոնք զի-րար չեն ճանչնար: Իսկ եթէ կը ճանչ-նան, զիրար չեն կարգացած, զիրար չեն փնտռած:

Այդ մտածողները բնականաբար զոյու-թիւն ունեցող հատատաութիւններուն յու-սահատքը կ'ապրին, երբեմն՝ անոնց մէջ, բայց ընդհանրապէս առանց զանոնք յե-ղաչրջելու: Նպատակ իրենց նպատակն ալ այդ չէ, թերեւս, անոնց մէջը ըլլան թէ դուրալ: Բայց է՛, հաւատացած ենք, պայքարիլ հատատուած մտածողութեան ամբողջ համակարգին դէմ, որպէսզի ա-նոր անխափան վերարտադրութիւնը տեղի չունենայ: Այդ պայքարը ունի տասնեակ ձեւեր, պայմանը խօսելու կամ լսելու ու-նակութեան ծայրատիճան կիւրակումն է:

Միաժամանակ, անհրաժեչտ է այդ զրոյցին զարգացումը, իբրեւ նախապայ-ման՝ մտքերու ընդհանուր թարմացում մը յառաջացնելու: Ու մանաւանդ՝ տեղ-քայլէն կամ հոդմապատոյտէն դուրս գալու: Մարուչ Երամեանի արժէքաւոր ուսում-նասիրութիւնը «Ահեկան»ի մասին («Հոլի-զոն – Գրական Յաւելուած», Յունիս. տե՛ս «Յառաջ», Յուլիս 4 – 5) ցոյց կու-տայ, որ այսօր կը չարունակենք կրկնել 1966 – 1970–ին լսուածը, տրամհետեւ ե-րեսուն տարուան մէջ լսողներու թիւը պէտք եղած չափով չէ զարգացած եւ ու-րեմն՝ «ով որ ականջ չունի՝ ո՛չ լուիցէ»:

ՉԵՐՄԱՆՈՑԻ ԲՈՑՍԵՐ

Երեսուն տարի առաջ, «Գարուն»ի մէջ հանդուցեալ Վարդգէս Պետրոսեանը կը զրէր նչանաւոր յօդուած մը՝ «Հաւասա-րում բազմաթիւ անյայտներով», որուն կը հակազդէր Յարութիւն Քիւրքճեանը նոյնքան նչանաւոր արձագանգով մը՝ «Երկրորդ հաւասարում բազմաթիւ անյայտներով», «Ահեկան»ի մէջ: Վերջին տասնամեակը տռիթ տուաւ ուղղակի եւ թաց յարաբերութեան, թէ՛ հայրենի հողի մէջ եւ թէ անկէ դուրս՝ արտաղաղթի պատճառով: Ասիկա արդէն յստակօրէն մատնանչեց, թէ 1968–ին կռահելի տար-բերութիւնները՝ քաղաքական, տնտեսա-կան, մչակութային ու ընկերային տար-բեր համակարգերու զոյութեան պատ-ճառով, զոմարուած՝ նախախորհրդային չրջանի արեւմտահայ – արեւելահայ տա-րանջատումին, մտքի մարզանք մը չէին, այլ՝ չօչափելի իրականութիւն:

Հայաստանի ընակիչներու մեծագոյն տոկոսը ունի արեւմտահայ արմատներ՝ 1829–ի, 1915–ի եւ 1947–ի արդիւնք: Բա-ցառելով վերջինները, որոնք քանակական մեծ նուաղում կրած են 1970–ական թուա-կաններէն ետք եւ որոնց թոռները արդէն լրիւ զիրենք արեւելահայ կը զաւանին, ի՞նչ է այդ բնակչութեան «արեւմտա-հայկականութիւն»ը, այսինքն, Սփիւռքին մօտեցնող հմմտատարրը, ակունքներու պիտակցութենէ մը անդին:

Եթէ տարբերութիւնները զոյութիւն չունենային, չէին տեղծուեր կեթիոներ՝ կեթիոներու մէջ: Արդարեւ, երբ յետ-հեղեռնեան չրջանին Հայեր կը հաստատ-էին տուեալ քաղաքի մը մէջ, յաճախ ա-տիկա կ'ընէին հետեւելով «զաղթականա-կան չղթա»ներու, այսինքն, հայրենակ-ցական կապերու, որոնք իրենց կ'օգնէին թէ՛ գով – գովի ապրելու եւ թէ գործ գտնելու: Բայց մէւս կողմէ իրենց ապա-յին կեանքը չէին տահմանափակեր իրենց հայրենակցական նեղ չրջանակի ծիրին մէջ, ինչ որ կարելի է հաստատել հարե-ւանցի ուսումնասիրութեամբ իսկ: Այ-սօր, երբ Հայաստանցիներ կը գաղթեն, նախ կը համախմբուին տեղ մը, եթէ բա-ւարար թիւ կը կազմեն, ապա՝ կը փակ-ուին իրենց մէջ, առանց չփուելու գաղու-թին մէջ, ինչ որ իրենց ներկայութիւնը կը դարձնէ ամբողջովին լուսանցքային: Ասիկա արդէն ո՛չ միայն տարբերութիւնը կը չեշտէ, այլ՝ նմանութիւնը կը տահմա-նափակէ օտատպչտական նպատակնե-րու. օրինակ, գաղութային իչխանութեան դիմել որ օգնէ պանդոկ մը վճարելու, դործ մը գտնելու կամ Հայաստան վերա-դարձի տոմս մը գտնելու, կամ՝ իրենց զաւակները ձրի ընդունիլ հայկական ղպ-րոցին մէջ, եւայլն:

Մեր աչքին առջեւ, ուրեմն, փաստը կը տրուի, թէ միատարրութեան զաղափարը երեւութական է միայն: Ընդունելով, որ Սփիւռքը Հայաստանի տարբերակ մըն է, եւ ո՛չ երբեք ածանց մը, կամ հակադիր բեւեռ մը, անհրաժեչտ է զարգացնել այդ տարբերութիւնը որպէսզի վերածուի ուժի աղբիւրի մը: Ու դեռ չենք մտածեր, որ թերեւս Հայաստանն ալ Սփիւռք մըն է: Չէ՞ որ ինքն ալ բեկոր մըն է պայթած կեղրոնի մը, որ անընդհատ դէպի այդ կեղրոնը կը դիմէ (կորսուած Երկիրը), որուն բնակչութիւնը մեծաւ մասամբ եր-կիրէն տարապիրներու սերունդներէ կը բաղկանայ, որուն հոգիին մէջ օտարը / միւսը այնքան ուժեղօրէն նստած է, որ-քան մեր մէջ, առանց պիտակելու. մի-ջին Հայաստանցիին համար, երկրի առա-ջին օտար լեզուն ներկայիս անգլերէնն է, որովհետեւ ռուսերէնը իրենց համար «օտար լեզու» ստորոգութեան մէջ չի մտներ:

Եթէ անդադար պիտի դրուի մեր առջեւ վնքնութեան խնդիրը, եւ հետզհետէ աւե-լի սրութեամբ, քանի որ չորրորդ սերուն-դի մէջ ենք արդէն, որո՞նք պիտի ըլլան այդ ինքնութիւնը հաստատող տարրերը: Ի՞նչ մչակոյթ պիտի չաղախէ սփիւռքա-հայ անհատը:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

(1) *E–mail*: Արդէն խօսած էինք այս բառին մասին, որուն այս ձեւը կը համա-պատասխանէ հայատանեան «էլ–փոս-տ»ին: Կրնանք նչել ուրիշ կիրարկումներ, որոնց մասնաւոր զրոյցի թէ մամուլի մէջ հանդիպած ենք. «իմակ», «նամակ», «էլ–նամակ», «էլեկտրոնափոստ», «էլեկ-տրոնացանց», «հրագիր», եւայլն:

(2) Կարելի պարագաներու, կը թե-լադրենք դիմել հետեւեալ կայքէջին (website)՝ www.editum.com.ar/mashtots, ուր հայկական գրատեսակներու եւ ան-հրաժեչտ ցուցմունքներու համահաւաք պաշար մը ամբարուած է:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՐՄԱ ԱՃԷՄԵԱՆԻՆ ԿԵԱՆՔԻ ՎԷՊԸ

Բախտը ժլատ եղաւ Ջաւէն Պիպէոեա-նին նկատմամբ:

Բախտը չատ ժլատ եղաւ նաեւ Իրմա Աճէմեանին նկատմամբ:

Այսօր, երբ աչակերտ մը կամ աչակեր-տուհի մը, իր հայ գրականութեան ու-սուցչին ցուցմունքով, հանդիսութեան մը նիւթացքին թեմ կը բարձրանայ, ու զան-գան բանաստեղծութիւններու կարգին կ'արտասանէ Իրմա Աճէմեանի «Առաջին ինչքդ» բանաստեղծութիւնը, ան ո՞րքան պիտի դիտնայ որ այդ բանաստեղծութեան հեղինակը ցմրուր քամեց կեանքի ինչ ինչ առատասանքները եւ այս կեանքէն բաժ-նուեցաւ կանխահաս օրէն, առանց ժամա-նակ գտնելու որպէսզի լիուլի արժեցնէ իր կարողութիւնները:

Այո՛, ես յաճախ կը մտածեմ թէ Իրման ի՞նչպէս տակաւ այն սարսափազդու տա-ռապանքներուն, որոնք իրեն պարտա-դրուեցան մկանային չարքաղտ հիւան-դութեան մը պատճառաւ: Իր մկանները օրէ օր կը հալէին ու պինքը կը զատա-պարտէին յարաճուն տկարութեան ու անչարժութեան: Որքա՞ն երկար ժամա-նակ ան իր առօրեան կրցաւ չարունակել միայն սրտաճիգ բարեկամուհիներու օ-ժանդակութեամբ, որոնք չարունակ կը հսկէին իր վրայ եւ կը հոգային անոր տարրական կարիքները:

Բարեբախտութիւն է որ մենք՝ իր սրտա-կից գրչեղբայրները երբեք պինքը իր այդ վերջին պիճակին մէջ չտեսանք: Չէր ու-զեր որ իրեն այդպէսութեան երեսիններ: Իրեն հետ կապ կը հաստատէր միայն հե-ռախօսի միջոցաւ: Գիտէի թէ ան հե-ռախօսի ընկալուչը բռնելու իսկ ուժ չու-նէր ու բարեկամուհի մըն էր որ անոր ա-կանջին ու բերնին առջեւ կը բռնէր դոր-ծիքը, որպէսզի ան խօսէր ինծի հետ: Բայց անոր ձայնը ոչինչ կը մատնէր իր հիւանդութենէն: Եթէ ամէն ինչ մոռնա-յի, եւ եթէ հաւատաք ընծայէի միայն իր ձայնին, պիտի կարծէի որ ան տակաւին այն խանդավառ ու նուիրեալ կրթական մչակն էր, զպրոցի տնօրէնուհին, որ Ա-րամեան – Ռնճեան վարժարանին բեմին վրայ տոհմիկ հանդէսներ կը սարքէր, բե-մերէն ճառախօսութիւններ կ'ընէր, միա-ժամանակ բանաստեղծութիւններ կը գը-րէր ու Գատըգիւղի այդ կրթական օճա-խին մէջ կ'ապրեցնէր տոհմիկ ապրումնե-րու փայլուն չրջան մը, որուն արժէքը, աւաղ, քիչեր միայն գնահատեցին:

Կը պատայ սակայն որ Իրման օրէ օր կը տկարանար ու ամէն անգամ որ կը խո-սէի իրեն հետ, կը մտածէի որ այս մկկը թերեւս իմ վերջին տեսակցութիւնը պիտի ըլլար իրեն հետ: Ան չատ գուսպ բառե-րով կը խօսէր իր հիւանդութեան մասին, երկիւնքները վար չէր առներ իրեն վիճա-կած այս անասելը ու տառապալից հիւան-դութեան դէմ բողոքելով, սակայն կը պատճէր որ այլեւս ոչինչ կը սպասէր կեանքէն եւ իր օրերը կը համրէր գրելով բանաստեղծութիւններ ու յիչելով իր սի-րելի Գէորգը, իր ամուսինը՝ իրաւաբան Գէորգ Աճէմեանը:

Հիւանդութիւնը չատ տառապեցուց պինքը, բայց անվարան կրնամ պնդել թէ իր կեանքի վերջին տարիներուն ան նոյն-իսկ այդ սարսափազդու հիւանդութենէն աւելի չատ տառապեցաւ, որքան տառապ-եցաւ Գէորգին անակնկալ մահէն: Գէորգի հետ ապրուած օրերով Իրման կեանքը կը դառնար վէպ մը, սկզբնական չրջան-ներուն թեթեւ հրաչալիքներով լեցուն վէպ մը, որ սակայն տակաւ հեռացաւ հրաչքներու աչխարհէն եւ օր մըն ալ յան-կարծ դարձաւ ողբերգութիւն մը:

Այս վէպին առաջին էջը կը բացուի 1961–ի Դեկտեմբեր ամսուան վրայ, երբ համալսարանի իրաւաբանական ճիւղի չատ վայելուչ չրջանաւարտներէն եւ ար-տակարգօրէն փայլուն ապագայի մը թեկ-նածու իրաւաբան Գէորգ Աճէմեան տեղ մը կը տեսնէ Իրմա Աճէմեանը եւ կ'որոչէ ծանօթանալ անոր հետ: Ան իր այդ որո-չումը պիտի իրականացնէր ամիս մը վերջ: Գէորգ ու Իրմա 1962–ի Յունուարի գիչեր մը թաքսիմի հրապարակին վրայ դէմ առ դէմ պիտի գային, պիտի նայէին իրարու

աչքերուն մէջ եւ պիտի առնէին բարեկամութեան առաջին քայլը որ պիրենք պիտի տանէր դէպի ամուսնական կեանք: Իրմա նախակրթարանի խանդավառ ուսուցչուհի մըն էր այդ շրջանին եւ բանաստեղծութիւնները կը գրէր: Իսկ Գէորգ քաղաքին ընտանիքի զաւակ էր, այդ շրջանները հանրային նշանաւոր դարձէչ Թօկօ Աֆեմանին որդին, ընտանիքին հպարտութեան աղբիւրը: Սակայն, հակառակ քաղքինի իր ծագումին, Գէորգ ցարդ ինքզինք նկատած էր ընկերվարական ու ձախակողմեան գաղափարախօսութեան հաւատարիմ մը, ուսանողութեան տարիներուն իր ամբողջ կիրքովը դէմ եկած էր քաղքինի լարքերու կամ ճաշակներու: Իր այս գաղափարախօսութեան պիտի կարենա՞ր հաւատարիմ մնալ երբ իր առջեւ պիտի բացուէր իր ապագրէզին մեծ յաղթութիւններու շրջանը, պիտի դառնար ակադեմական դէմք ու այս երկրին ամէնէն նշանաւոր իրաւագէտը, թերեւս չատ գրամ պիտի չահէր ու պիտի ակսէր ապրիլ քաղքինի կեանք մը: Կը կարծեմ որ ան իր երիտասարդական գաղափարախօսութիւններէն բաւական հեռացած էր արդէն երբ փոթորկալից կարճատեւ կեանք մը վերջ ուղեղի արիւնահոսութեան հետեւանքով անակնկալօրէն կը մահանար 1988 Յունուար 22–ին: Իրմա Անմեան ապագային պիտի գրէր. «Եւ Գէորգ 1988 Յունուար 22–ին բաժնուեցաւ այն կեանքէն զոր այնքան չատ կը սիրէր եւ որուն մանր մունր երջանկութիւնները կը բաժնէինք իրարու հետ»:

Եւ ի՞նչ վէպ:

Ռ. Հ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ԳՊԻՏ

«ՈՋՆԻ»ԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՎԱՐԻ.– Քաղաք, որը յանձնուած է ասարի:

ՊԱՇՏՕՆ.– Տեղ, որը պաշտում են:

ԱՆԲՈՆԱՋՕՍԻԿ.– Առանց բռնութեան գործող:

ՆԱԽԱՆՁ.– Նախնադարեան անձ:

ՆԱԽԱՏԵԼ.– Նախապէս ատել:

ՈՁԲԱԳՈՐԾ.– Իր ոճով գործող:

ԱՂՔԱՏ.– Աղի քրտինքով աշխատող:

ԳՐԻԳՈՐ ԲԱԴԱԼԵԱՆ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՖՈՐՈՒՄԻՆ

Եւրոպայի Հայ Միութիւններու եւ համայնքներու Ֆորում մը կազմելու նպատակով, Զուիցերահայ Միութիւններու Ֆորումը հրաւէր ուղղած էր եւրոպական երկիրներու Միութիւններուն, խորհրդակցական հանդիպում մը ունենալու համար Ժընեւի մէջ, Շաբաթ եւ Կիրակի, Յուլիս 18 – 19, Թրուանէքի Հայկական Կեդրոնին մէջ:

Առաջարկը ընդունած եւ ներկայ էին հեռաւեալ երկիրներու Միութիւններու ներկայացուցիչներ, Անգլիա, Ֆրանսա, Պելժիա, Իտալիա, Հունգարիա, Ռուսաստան եւ անշուշտ՝ Զուիցերիա: Իրրեւ ունկնդիր եւ չհաղրդուած կողմ, ներկայ էին Արցախի Հանրապետութեան Արտաքին Գործերու նախարարութենէն երկու անձեր, ինչպէս նաեւ Ժընեւի Միացեալ Ազգերու մօտ Հայաստանի դեսպանը եւ դիւանային եւ կազմակերպչական աշխատանքներու համար քանի մը անձեր: Ընդհանուրը մօտ քսան հոգի: Հաւաքոյթը կը վարէր Պր. Սաղըբեան Զուիցերիոյ հայ Ֆորումի ներկայացուցիչը, որ միաձայնութեամբ ներկաներուն կողմէ հաստատուեցաւ որպէս վարիչ երկօրեայ այս հաւաքոյթին:

Նպատակը այս նոր Ֆորումին չատ պարզ էր եւ անշուշտ իրրեւ սկզբունք՝ ընդունելի: Իրականացած ըլլալով Եւրոպական Միութիւնը, տրամաբանական պիտի ըլլար նաեւ եւրոպական հողամասին վրայ գտնուող երկիրներու հայ փոքրամասնութիւններու համախմբում մը, կարելի դարձնելու համար իր ձայնը հասկցընել միացեալ Եւրոպայի կեդրոնական կառավարութեան մօտ, բոլոր հայ համայնքներու միացեալ անունով:

Նպատակը ազնիւ է եւ դէպի ապագայ ձգտող: Եթէ այս առաջին, դժուար քայլը առնուելէ ետք ամէն մէկ պզտիկ մէջ գտնուող կազմակերպութիւն, միութիւն իր աջակցութիւնը եւ մասնակցութիւնը բերէ այս Ֆորումին, կարելի կ'ըլլայ ներկայացչական զօրաւոր ուժ մը ներկայացնել աւելի քան մէկ միլիոն Հայերու կողմէ:

Հաւաքոյթին աշխատանքները բաւական արագ ընթացան որովհետեւ հողը բաւական պատրաստուած էր: Զուիցերիա, իր Ֆորումը կազմելու աշխատանքին ընթացքին յանդած էր սկզբունքներու տասնեակի մը, որ իրրեւ հիմ յարմար նկատուեցաւ Եւրոպայի Հայ Միութիւններու Ֆորումին համար ալ, անշուշտ բոլորիվին ելով, յարմարցնելու համար պարտականութիւնը այս նոր կազմակերպութեան նպատակներուն: Ժողովին ներկայացուցիչները մինչեւ Նոյեմբերի վերջ, խորհրդակցելով իրենց պատկանած միութեան կազմին հետ, պիտի վաւերացնեն կամ ոչ մասնակցութիւնը: Դրական պարագային, կարելի է ընել սկզբունքներու փոփոխութեան կամ բարեվոխութեան առաջարկները: Եւրոպական Ֆորումի յաջորդ ժողովը պիտի ըլլայ Մայիս ամսուն՝ Պրիւսէլի մէջ, եւ այդ առթիւ կարելի նոր առաջարկները հաւաքօրէն քննել եւ համաձայնութեան պարագային այսօրուան կացութեան փոփոխութիւնները մտցնել:

Որպէս կեդրոնատեղի քարտուղարութեան, յարմար նկատուեցաւ Ժընեւ քաղաքը, ուր Թրուանէքի Հայկական Կեդրոնը տրամադրեց գրասենեակային յարմարութիւնները եւ անձնակազմը: Մինչեւ վերջնական լուծում, վարիչ կը մնայ Պր. Թորոս Սաղըբեան:

Որպէսզի իրենց մասնակցութիւնը բերէն նաեւ այլ երկիրներ՝ Հոլանտա, Գերմանիա, Աւստրալիա, Յունաստան, Պուլկարիա եւայլն, Պր. Սաղըբեան ժողովականներու հաւանութիւնը առացաւ այցելելու վերը յիշուած երկիրները եւ չմոռնալ մէջ մտնելու տեղւոյն հայ կազմակերպութիւններու հետ:

Փափաքելի է որ մինչեւ Պրիւսէլի հաւաքոյթը, զանազան կազմակերպութիւնները որոշում տան մաս կազմելու Եւրոպական Ֆորումին, զօրացնելու եւ լսելի դարձնելու համար անոր ձայնը Միացեալ Եւրոպական կեդրոնական կառավարութեան մօտ՝ իր նպատակ ազգային չահերու: Լուսաբանութեան համար անոնք կրնան դիմել.–

FORUM DES ASSOCIATIONS
ARMENIENNES D'EUROPE
c/o **Centre Arménien**
1256 Troinex - GENEVE
+4121 7921075

Վ. Բ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԻԳԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՈԳԻՆ

ԹԱՄԱՐ ՏԱՄՆԱՊԵՏԵԱՆ

Պէյրութ, 1998

*
**

ՀՐԱՇԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՔ ՄԱՐԻԱՄՈՒ

Պատրաստեց՝

ԹԱՄԱՐ ՏԱՄՆԱՊԵՏԵԱՆ

Պէյրութ, 1998

ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐՕՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ
1700–ԱՄԵԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՔԱՑԼԵՐԳ – ՕՐՀՆԵՐԳԻ ՄՐՑՈՒՄ

Քրիստոնէութեան Հայաստանի Պետական Կրօն Հռչակման 1700–ամեակի եկեղեցական յանձնախումբը եւ Հայաստանի Կոմպոզիտորներու եւ Երաժշտագէտներու Միութիւնը միասնաբար բացուած կը յայտարարեն Քայլերգ – Օրհներգի մը համար յատուկ մրցոյթ:

Նախապատուութիւն պիտի տրուի այն ստեղծագործութիւններուն, որոնք ներշնչուած են հայ հոգեւոր երաժշտութեան ակունքներէն, եւ որոնք կրնան նպաստեն հայեցի ոգիի արմատաւորման եւ քրիստոնէական հաւատքի ամրապնդման:

Մրցոյթի պայմաններն են. –

1· – Մրցոյթի մասնակիցները պէտք է ըլլան արհեստավարժ երաժիշտներ եւ յօրինողներ:

2· – Քայլերգ – օրհներգի բանաստեղծութիւնը կ'ընտրուի յօրինողին կողմէ:

3· – Ստեղծագործութիւններուն յանձնումի թուականն է 1998 Սեպտեմբեր 15:

Մրցոյթը տեղի կ'ունենայ երեք հանրապետութիւններով, որոնցմէ երրորդը տեղի կ'ունենայ քաց համերգով, Նոյեմբեր 1 – 10–ին, Երեւանի մէջ:

Յատուկ ժիւրի մը պիտի որոշէ չահող գործը եւ հեղինակը պիտի տանայ 2000 տոլարի պարգեւ մը: Ժիւրիի որոշումով համերգային հանդրեւանին հասած եօթը գործեր կը ներկայացուին տպագրութեան:

Հայաստանի մէջ ստեղծագործութիւնները կը յանձնուին հետեւեալ հասցէին.–

Հայաստանի կոմպոզիտորներու եւ երաժշտագէտներու միութեան
Հիմնօրհներգի մրցոյթի կազմկոմիտէ
Դեմիրճեան 25
Երեւան 2
Հ. Հ. 375002

Արտասահմանի մէջ ստեղծագործութիւնները կ'ուղարկուին հետեւեալ հասցէին.
LARK Musical Society
411 East Acasia Street
Glendale, CA 91205 U.S.A.

Մանրամասնութեանց համար կարելի է հեռաձայնել կոմպոզիտորներու տան (374–2) 524292 կամ (374–2) 564–810 թիւերուն, եւ կամ 1700–ամեակի պրասեն–եակը՝ (374–2) 151700 կամ (374–2) 28–74–83 թիւերուն:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

1898 Օգոստոս – Կը կազմուի նոր Հոգաբարձութիւն Պատրիկ էֆէնտի Կիւլպէնկեանի առեներապետութեամբ: – Վեհ. կայսրը Տ. Մաղաքիա Պատրիարքի խընդրանքով օրական 340 օխա հացը 600–ի եւ 51 օխա միսը 150–ի կը բարձրացնէ:

1898 Կը կազմուի Տիկնանց Ինամակալութիւն մը, որուն նախաձեռնութեամբ առաջին նուագահանդէսը կը սարքուի ի նպաստ հիւանդանոցին եւ 625 ոսկի հասոյթ կ'ապահովուի:

1899 Կը չինուին Ս. Յակոբայ Որբանոցի զանազան մասերը եւ արհեստանոցի յարկերը: Հիւանդանոցի ջուրի ճամբաները ու ծորակները, ինչպէս նաեւ ներքին հեռաձայն մը կը հաստատուի:

1899 Տնօրինութեան եւ պաշտօնէից յատուկ չէնքին չինութեան կը ձեռնարկուի:

1906 Փետրուար 10· – Կը հիմնուի Սուրբ Փրկիչ Եկեղեցւոյ եւ հաստատութեան երրորդ թեւը: Կը կառուցուի դեղարանը, որուն համար տոքթոր Խորասանճեան էֆէնտիի կողմէ նուիրուած 300 ոսկին 500 ոսկիի կը բարձրացնեն իր այրին եւ զաւակները:

1906 Դեկտեմբեր 3· – Կ'օծուի Ս. Փրկիչ Եկեղեցին, ձեռամբ Տ. Մաղաքիա Պատրիարքի եւ բացումը կը կատարուի Յովհաննէս Յակոբեան նորաչէն բաժնի:

1907 Մարտ – Հիւանդանոցի չնորհուած հացին եւ միսին վրայ 15 առ հարիւր նոր դեղչ մը կը կատարուի:

1907 Օգոստոս – Կը կազմուի արդի Հոգաբարձութիւնը:

*
**

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ՇԷՆՔԵՐՈՒՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ճիշդ իննսուն տարի առաջուան գոյացուիճակի վրայ եթէ ակնարկ մը ուղղենք տեսնելու համար թէ ի՞նչ վիճակ ունէր Հիւանդանոցին չէնքը, կը տեսնենք որ այդ շրջանին Ազգային Հիւանդանոցը միակը չէր իր տեսակին մէջ եւ մեր ժողովուրդը իր ծոցին մէջ ունէր ուրիշ հիւանդանոցներ ալ, թէեւ աւելի փոքր չափերով: Ասիկա ալ բնաւ զարմանալի չէ, որովհետեւ Հայերը հիւանդանոցի հարցին կը նայէին որպէս բարեգործական իւրացուցիչ եւ բարեգործական հաստատութիւնները հիմնելու փափաք Հայոց մէջ չատ հին ժամանակներէ սկսեալ ընդունուած իրողութիւն է: Պոլսոյ Հայ գաղութը այսքան կարեւոր կեդրոնի մը մէջ մարդասիրական զգացումներէ հեռու չէր կրնար մնացած ըլլալ:

1906–էն սկսեալ երկու տարիներու ընթացքին Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի չէնքը կատեւոր վոփոխութիւններու ենթարկուած ու կերպարանափոխուած էր: Այս պարագան անդամ մը եւս պատճառ դարձած էր որ հանրային ուշադրութիւնը կեդրոնանայ հիւանդանոցին ու միւս հիւանդանոցներուն վրայ:

Պոլսոյ մէջ երեք տարբեր տեղերու վրայ հիւանդանոցներ ունեցած ենք: Առաջինը Նարլը Գարու, Բերա եւ Եօք – Գուլէ: Միշտ իրր պղպեր ունենալով հիւանդանոցի 1908–ի Ընդարձակ Տարեցոյցը, երեք հատուածներով պիտի ներկայացնենք այս երեք հիւանդանոցներուն վիճակը որպէս չէնք ու հաստատութիւն, նչելով նաեւ այն կերպարանափոխութիւնները որոնց անոնք ենթարկուեցան մինչեւ 1908:

Ա. ՆԱՐԼԸ – ԳԱԲՈՒԻ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

1743–ին Նարլը – Գարուի ծովեզերքը, պարիսպներէն դուրս հիւանդանոց մը կառուցանելու ֆէրմանը կը չնորհէ Սուլթան Մահմուտ Ա. կայսրը՝ Նալեան Յակոբ Պատրիարքի խնդրանքով: Հաւանօրէն անոր չինութիւնը կը յապաղի մինչեւ 1751՝ ժանտախտի համաճարակի մը պատճառով: Գէորգ Ղափանցի Պատրիարքի օրով կը հիմնուի Նարլը – Գարուի հիւանդանոցը Ս. Յովհաննէս Եկեղեցւոյ տակը: Սուլթան Օսման Գ. կը վերահաստատէ 1755–ին 1743–ին արուած հրովարտակը եւ տալով կ'ապահովուի Նարլը – Գարուի հիւանդանոցին յարատեւութիւնը:

Յայտնի չէ թէ ի՞նչ տեսակ չէնք մըն էր հիւանդանոցը, սակայն չատ դիւրին է ենթադրել թէ չատ խեղճ ու փոքր չէնք մը եղած է ան, ուր տարեկան հազիւ 24 հիւանդներ կը դարմանուէին ըստ «Արեւելեան» թերթի 6518 թիւով հրատարակութեան եւ հակառակ ատոր, նեղ կուգար: Շէնքն ալ կատարելութիւն ունենալէ հեռու էր, եւ զանազան յիշատակարաններէ կը հաստատուի թէ հետզհետէ նոր մասերով ճոխացած եւ ընդարձակուած էր:

Աչքի կը չոյանի է որ 1777–ին չէնքը նորոգութեան կ'ենթարկուի եւ ջրամբարով մը կ'օժտուի: 1781–ին ծովուն աւերումներուն դէմ չէնքը պաշտպանելու համար քարափ մը կը չինուի, եւ վերջապէս 1789 Թուականին Ապուչէխցի Հանկուցեալ Խանըմի որդի Մահմուտ Ցովհաննէս ամիրա հիւանդանոցին կից ունեցած իր առատաձեռնութեամբ խանութը – որուն գործը 600 կանդուն ընդարձակութիւն ունէր – հիւանդանոցին կը նուիրէ, որպէսզի խանութին վրայի սենեակները հիւանդանոցին ընդարձակման ծառայեն եւ համուռդ ալ հոն ապաստանողներու մաքրութեան ու անունդին չատկացուի, Այսպէս բաւական կ'ընդարձակուի չէնքը, սակայն 1751–ին կառուցուած չէնքը եւ 1789–ին նուիրուած չաւելեալ նախկին մասը որ արդէն բաւական հինցած ու խարխլած էր, կը փլցուի ու անոնց տեղ 1794–ին «ի հիմանէ մեծ եւ ընդարձակ բոլ ամենայն պարոյից» նոր չէնք մը կը կառուցուի:

Այս չէնքը մասամբ կը մնար տակաւին 1908–ին եւ քիչ ու չատ դպրեվար մը կուտար այդ հիւանդանոցին մասին: Միայն կը բաւէ ըսել թէ չէնքը համեմատաբար այնքան ընդարձակուած էր որ 100 – 120 պատապարեալներ կրնար բովանդակել:

1807–ին այս չէնքին վրայ կ'աւելցուի նաեւ եկեղեցի մը «Ս. Յովհաննէս Աւետարանիչ» անունով, որով հիւանդանոցը կ'օժտուի նաեւ եկեղեցիով մը:

(Շար. 4)

(Շար. Ա. Էջէն)

նող նիւթեր: Տեսակցութեան ներկայ եղած է նաեւ Ներքին գործերու եւ Ապահովութեան նախարար Ս. Սարգսեան:

*
**

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Յուլիս 27–ին, Ֆինանսներու եւ Տնտեսութեան նախարար Եդուարդ Սանդոյեան եւ Գերմանիոյ Երեւանի դեսպան՝ տիկին Գարոլա Ֆոն Միւլլէր Հոլոքէմփէր ստորագրելով վաւերացուցած են 1997–ին Գերմանիոյ եւ Հայաստանի կառավարութիւններուն միջեւ գոյացած այն համաձայնութիւնը որ կը նախատեսէր թէքնիք գործակցութիւն եւ ֆինանսական օժանդակութիւն: Ասկէ, Գերմանիա Հայաստանին կը տրամադրէ 40 միլիոն մարք, որու 1,5 միլիոնը նուէր է, իսկ մնացեալը՝ նպաստաւոր պայմաններով վարկ: Այս գումարով կը նախատեսուի իրագործել չարք մը նախագիծեր, ինչպէս հոսանքի հաղորդիչ համակարգի վերականգնում, փոքր եւ միջին արտադրութեան ձեռնարկութիւններու խրախուսում եւլն.: Իսկ թէքնիք գործակցութեան շրջանակներուն մէջ, Գերմանիա Հայաստանին արդէն տրամադրած էր 18,5 միլիոն մարք, ինչ որ օգտագործուած էր Սիսիանի պաբէնային ապահովման նախագիծին, տնտեսական օբէնդրութեան մշակման եւլն. նպատակներուն. այս նոր համաձայնութեամբ կարելի կը դառնայ շարունակել սկսած ծրագիրները:

*
**

ՀՅԴ ԳԵՐԱԳՈՑՆ ԺՈՂՈՎԸ ԱԽԱՐՏԱՒ

Երեւանի մէջ, Յուլիս 27–ին իր աշխատանքները աւարտած է ՀՅԴ Հայաստանի կազմակերպութեան երրորդ գերագոյն ժողովը որ սկսած էր Յուլիս 10–ին: Փակման նախորդ օրը ժողովի պատգամաւորները այցելած են Մխիթեռնակաբերդ եւ ծաղկեպսակներ զետեղած Անմար կրակի մօտ՝ է յարգանս Լիպոնի նահատակներու յիշատակին: Գերագոյն ժողովը իր աշխատանքներուն ընթացքին քննարկած է եւ որոշումներ տուած ներքին կազմակերպական չարք մը հարցեր վերաբերեալ: ՀՅԴ Հայաստանի Գերագոյն նոր մարմնի անդամները ընտրուած են՝ Գագիկ Գէորգեան, Հրաչ Թադեւոսեան, Դաւիթ Վոքեան, Վահան Յովհաննիսեան, Եդուարդ Ղազարեան, Գեղամ Մանուկեան, Հրանտ Մարգարեան, Արտաշէս Շահբազեան, Արմէն Ռուստամեան:

*
**

ՍԱՀՄԱՆԱՑԻՆ ՆՈՐ ՄԻՋԱԴԷՊ

Յուլիս 25, ժամը 23–ը անց, հայ – ադրբեջանական սահմանի հիւսիս–արեւելեան հատուածին մէջ նոր միջադէպ արձանագրուած է: Ադրբեջանական ուժերու ստորաբաժանումները մեծ չափի զէնք ցիրներով կրակ բացած են Կրասնոսելսկի պաշտպանական դիրքերուն ուղղութեամբ: Ինչպէս միշտ, հակադարձուեցին եւ քաջ դադրած է կրակը: Տուժածներ չկան:

*
**

Տէր եւ Տիկին Ժան եւ Ալին Ասլան եւ զաւակները Արմէն եւ Թանիա (Լոնտոն),

Տոքթոր եւ Տիկին Պատրիկ Մելիքեան եւ աղջիկը Անն,

Տէր եւ Տիկին Խաւար Անդրանիկեան (Հռոմ),

խոր ցաւով կը ցանուցանեն իրենց հօր, մեծ – հօր, մօրեղբօր եւ հօրեղբօր՝

ՆՈՒԳԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԵԱՆ–Ի

մահը որ պատահեցաւ Յուլիս 25–ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յուլիս 31, ժամը 10·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Մահազդ չհատցողներէն կը խնդրուի ներկայիս իրրեւ այդ ընկատել:

Date à retenir

FETE NATIONALE ARMENIENNE
DU 21 SEPTEMBRE
JOURNEE DE L'INDEPENDANCE

GRAND DINER DANSANT
avec l'orchestre «*GAIDZAG*»
et le traiteur «LE BARON»
Spécialités arméniennes et libanaises

Samedi 26 Septembre à 20 heures 30
à la Salle des Fêtes Municipale,
Place François Mitterrand (RN3)
à Livry-Gargan

Réservation avant le 22 septembre
aux numéros suivants:
01 43 85 90 12 et 01 43 83 87 68

Soirée organisée par les sections de Sevran-Livry-Gargan de la Croix Bleue des Arméniens de France, la FRA Nor Seround et la Maison de la Culture Arménienne

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Un voyage de quatre jours est proposé par le section Araxe de la Croix Bleue des Arméniens de France, Lyon Villeurbanne, à destination des Chateaux de la Loire du 11 au 14 novembre. Une date à retenir pour un voyage enchanteur. De plus amples renseignements vous seront communiqués début septembre.

CROIX BLEUE

Fête Champêtre
A LA COLONIE DE BELLEFONTAINE
Le Dimanche 9 Août
toute la journée.

FETE CHAMPETRE

au

HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey — 83700 SAINT-RAPHAEL
SAMEDI 15 AOUT
10h — Messe Chapelle Saint-Jean — Bénédiction du Raisin
à partir de 12h30 Bar, Buffet de Spécialités Arméniennes

ANIMATION

tout au long de l'après-midi :
Spectacle de danse par les enfants d'Arménie
MARTEN YORGANTZ
EVELYNE ALTOUNIAN
et Surprise !

Pour les réservations : 04. 94. 19. 51. 50

Voyage à VENISE remis à une date ultérieure

L'ASSOCIATION
SAINTE-CROIX-DE-PARIS
informe que pour des raisons indépendantes de sa volonté le voyage projeté à Venise du 5 au 8 Novembre est remis sine die.

TELEVISION
FRANCE - 2

EMISSION SUR L'EGLISE ARMENIENNE CATHOLIQUE

le Dimanche 2 Août à 9 heures 30

dans le cadre du programme :
«*Foi et traditions des chrétiens orientaux*».

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.

Inscriptions le Samedi 19 Septembre
à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:
01 45 46 10 11 ou 01 46 65 81 53.

INSCRIPTIONS pour la rentrée 1998/99

ECOLE
FRANCO - ARMENIENNE
TEBROTZASSERE

MATERNELLE — 3 classes

PRIMAIRE — 5 classes
sous Contrat-Simple
avec l'Education Nationale

COLLEGE — 4 classes
6è — 5è — 4è
sous Contrat d'Association
avec l'Education Nationale

CLASSE de 3ème

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN:
LANGUE — CULTURE — CIVILISATION
ET
LE PROGRAMME FRANÇAIS
DE L'EDUCATION NATIONALE

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱՍԻՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Հիմնուած 1879–ին

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1998 - 1999-Ի ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԲԱԺԻՆ,
3 դասարան

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆ,
5 դասարան
(sous Contrat-Simple)

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ Ա. Բ. Գ. դասարանները
(sous Contrat d'Association)

եւ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ Դ. դասարան

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման պուպահեռ Պետական լման Ծրագիր:

1, Bd du Nord — 93340 LE RAINCY
Tél.: 01. 43. 81. 01. 72

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ՄԱՄՆԱՁԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, կէսօրէ վերջի Միօրեայ ղպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մակարդակները մինչեւ Պաքալօրէայի դասընթաց:

Կ'ուսուցուի հարերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունգֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. –
ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՁԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19
ժամը 20–էն յետոյ:
կամ՝
ՆԱՋԵԼԻ ՁՈՒՐԲԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

DATE A RETENIR
Dimanche 6 Décembre à 15 h 30
Concert exceptionnel
à l'Auditorium
Palais du Pharo
XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE SAHAK-MESROP
Direction : KHATCHIG YILMAZIAN
Les détails ultérieurement.

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
section Lyon-Villeurbanne
Plus de détails ultérieurement.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք--Նշանտուք	600	(723,60)
Մնուցդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ·Վէ·Ա· (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, Մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 30
JEUDI
30 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

73ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·430 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 73e ANNEE — N° 19.430

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մետաղագործութեան ճիւղի (2 միլիոն աշխատաւոր) որոշ սենտիքաներ համաձայնեցան 35 ժամերու դրութեան հետ, գլխաւոր պաշնակցութիւնը (մետաղագործական եւ հանքային ճարտարուեստի Միութիւն) համոզած ըլլալով ԷՖ-Օ-ն, Սէ-Էֆ-Թէ-Սէ-ն եւ Սէ-Ժէ-Սէ-ն, բայց Սէ-Ժէ-Թէ եւ Սէ-Էֆ Տէ-Թէ մերժելէն առաջ պահել համաձայնագիրը: Ըստ անոր, 2000-ին աշխատանքի օրինական ժամանակաշրջանը չաբաթական 35 ժամ պիտի ըլլայ, բայց կ'արտօնուի յաւելեալ ժամերու դրութիւնը, ինչ որ գործատիրութեան պահանջն էր եւ որմէն նոր աշխատաւոր առնելու հարցը բարձի թողի կ'ընէր եւ Մարթին Օպրիի հետապնդած նպատակն ալ ջուրը կ'իյնայ: Մ. Օպրի կը ջանայ նեմացնել այս ճախողութեան տարողութիւնը, որ իր անձնական ձախողութիւնն է եւ փաստը որ չաբաթական 35 ժամի դրութիւնը աշխատանք չի տեղծեր:

ԹՈՒԼՈՆի Ա. ընտրական շրջանի երես-փոխանական ընտրութիւնը չեղեալ համարուեցաւ Սահմանադրական Խորհուրդին կողմէ: Անցեալ Մայիս 3-ին, 33 ձայներու առաւելութեամբ մխայն, ընտրուած էր ընկերվարական Օտէթ Գագանովա, բայց, Ազգային Ձախատ Թեկնածուն Սանարին լը Շըվալիէ բողոք ներկայացուցած էր բազմաթիւ անկանոնութիւններու պատճառաւ: Մայիս 3-ի այս ընտրութիւնն ալ տեղի կ'ունենար որովհետեւ ընդունած էր քաղաքապետ Ժան Մարք լը Շըվալիէի ընտրութիւնը (միակ երեսփոխանն էր Ազգային Ձախատի) այն առարկութեամբ որ 1997 Յունիսին ընտրական իր ծախքերը աւելի էին քան ինչ որ արտօնուած է եւ տարուան մը համար ընտրելի չէր: Այդ պատճառով կինը կը ներկայանար: Այս նոր ընտրութիւնն ալ չընդունեցաւ գլխաւորաբար այդ պատճառաւ որ ընտրութեան օրը (Մայիս 3) «Գանալ փլիւս» հեռատեսիլի կայանէն «լը Վըէ ժուռնալ»ի ընթացքին հրաւէր կը կարդացուէր արդէնք հանդիսանալու Ազգային Ձախատ թեկնածուին ընտրութեան, ինչ որ պարզ է, արդիլուած է ընտրութեան օրը:

ԹՈՒՊՈՆ տեղի տուաւ եւ թիպէրիի հետ իր ձակատումը վերջ գտաւ: Ծանօթ է որ ժ. Թուպոն, Յունիս 27-ին, «հերձուած խումբ» մը կազմած էր փարիզի քաղաքապետին դէմ, բայց ընդառաջելով էմ-փէ-էմ-ի վերջնագրին ընդունեցաւ հաւատութիւն կնքել: Ինք կ'ըսէ որ չի հրաժարիր քաղեներոզումներու իր գաղափարներէն եւ իր անձնատուութիւնը կ'արդարացնէ ընդդիմութեան միասնականութեան անհրաժեշտութեամբ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅի քաղաքապետը՝ Լուժկով իր կուսակցութիւնը հիմնեց՝ Էդինտվօ (Միութիւն) որ կը բաղկանայ ազգայնականներ եւ ընկերվարական տարրերէ: Թեկնածու է Ելցինի յաջորդութեան:

ԹՈՒՐՔԻԱ. ղբօսաշրջութեան գետնի վրայ վնաս կ'արձանագրէ, ինչպէս կը վկայէ «Ֆիկարօ»ի Պոլսոյ թղթակից՝ Գլօրա Լորիէօ որ կը գրէ թէ պանդոկները գրեթէ պարապ են, մինչ ղբօսաշրջութիւնը երկրին անհետեւական երկրորդ ճիւղն է: Վերնասը ալ աւելի զգալի է որովհետեւ 1997ին չատ փայլուն տարի մը եղած էր եւ ութ միլիառ տոլարի մուտք ապահոված էր:

ԳԼԻՆԹՐՆի սեռային հարցերը, որոնք, չրնանէ մը ի վեր, մէկ կողմ դրուած էին, կրկին մէջտեղ եկան: Մոնիքա Լեվինսկի կը փոխէ իր ոգեմաղարութիւնը եւ քննիչ պատասխանները հետ տեսնուելէ ետք, ընդունած է վկայել եւ հաստատել որ սեռային յարաբերութիւն ունեցած է նախագահին հետ, երբ սկսնակի աշխատանք մը ունէր Սպիտակ Տան մէջ եւ այս խոստովանութեան փոխարէն, ինք դատական հետապնդման պիտի չենթարկուի: Դատաւորը կ'ուզէ դիտնալ թէ Գլինթըն ստած է հերքելով նման կապ մը եւ ճըշտիւ թանեցուցած է Մոնիքա Լեվինսկիի վրայ որ ուրանայ: Դատախազ Սթար կ'ուզէ անպայման լուսաբանել այս կէտը, որովհետեւ Գլինթըն երդում ըրած էր, Յունուար 17-ին, որ յարաբերութիւն չէր ունեցած: Սթար — Գլինթըն ճակատումը կրնայ աւելի սուր ընդլայն ստանալ եթէ Գլինթըն մերժէ ներկայանալ «Մեծ Դատակազմին» առջեւ պատասխանելով եղած հրաւէրին: «Նիւզուիք» չաբաթաթերթը կը գրէ որ, այդ պարագային, Գլինթըն սահմանադրական տագնապ մը կը ստեղծէ որմէ կրնայ յաղթական չելլել:

ԵԳԻՊՏՈՍի Ազատ նախարարը որ, երկօրեայ այցելութիւն մը կը կատարէր Փարիզ, կարգ մը յայտարարութիւններ ըրած է «Մոնտ»ի: Ան կ'ըսէ թէ Իսրայէլի վերջը անըմբռնելի է եւ նեթանիահու պէտք է հասկնայ որ արաբական որեւէ կողմ չի կրնար խաղաղութիւն մը ընդունիլ իսրայէլեան պայմաններով:

ՖՐԱՆՍԱՅի Աշխատանքի նախարարութիւնը, Յուլիս 9 թուակիր շրջաբերական մը, աշխատանքի որոշ դիւրութիւններ կուտայ օտար ուսանողներուն: Յարդ աշխատանքի արտօնութիւն կը տրուէր ուսանողութեան Բ. տարիէն մինչեւ: Կրթնան, սակայն, մերժուիլ այն նահանգներուն մէջ ուր աշխատանքի կացութիւնը արդելք կը հանդիսանայ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԿԻԼԻՊԷՆԿԵԱՆՆ ԱԼ ՁԻՇԴ ՆՈՑՆ ՁԵՒՈՎ ՎԱՆԱԾ ԷԻՆՔ» Կ'ԸՍԷ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԸ

Մուրատ Պարտաքչը («Հիւրրիյէթ». Յուլիս 26) Իմիթի մէջ «Ֆորտ»ի եւ Թըրքական «Գոչ» հիմնարկին դործակցութեամբ ինքնաշարժի մեծ գործատան մը հիմնադրութեան առթիւ յարուցուած ընդդիմութեան ակնարկելով կուտայ Գ. Կիւլպէնկեանի օրինակը: Ամփոփ տողերով անդրադառնալով քարիւղի գործով մեծ հարստութեան տիրացած Հայուն կենսագրականին, կը ծանրանայ անոր դէմ 1940-ին Թուրքիոյ վանող ընթացքին վրայ: Կը գրէ թէ «Պարոն հինդ առ հարիւր» այդ թուականին դիմած է Թուրքիոյ եւ առաջարկած հոն հիմնել հաւաքածոներու իր թանգարանը: Անդարա մերժած է: Մ. Պարտաքչը կ'աւելցնէ թէ Գ. Կիւլպէնկեանի դիմումին հակազդած են բսելով. «այդ ամբարտաւանը ո՞վ է որ մեզի թանգարաք հիմնել կ'ուզէ: Ի վերջոյ փոքրամասնութեան պատկանող մըն է...»:

Յիշեցնելով որ «Ֆորտ»ի զեկավարները Թրքական հակազդեցութիւններուն դէմ բսած էին թէ եթէ մերժուին, գործատունը Փորթուկալի մէջ կը հիմնեն, Մ. Պարտաքչը կ'ըսէ. «պիտի երթան ու հազարաւոր փորթուկալցիի գործ հայթայթեն. ճաեւ «Թուրքիոյ մէջ ոչինչ փոխուեր է 50 տարուան ընթացքին» ըսել պիտի տան Գ. Կիւլպէնկեանին ու հոգին հրճուեցընեն»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Հ.Յ.Դ. ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԺՈՂՈՎԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Յուլիս 27-ին, Հայաստանի Հ. Յ. Դ. Գերագոյն Գ. ժողովը աւարտած է իր աշխատանքները եւ ընտրած ինը հոդիներէ բաղկացած հետեւեալ Գերագոյն մարմինը.— Գագիկ Գէորգեան, Հրաչ Թադէոսեան, Դաւիթ Լոքեան, Եղուարդ Ղազարեան, Գեղամ Մանուկեան, Հրանդ Մարգարեան, Վահան Յովհաննիսեան, Արտաշէս Շահպազեան եւ Արմէն Ռուստամեան:

Այս ժողովին աւարտին հրապարակուած է նաեւ յայտարարութիւն մը որու սկիզբը նախ կը քննադատուի նախկին իշխանութիւնը որ չուտով սկսած էր նահանջել իր ազդային, ժողովրդավարական սկզբունքներէն վերածուելով բռնատիրական վարչակարգի եւ անոր վարած քաղաքականութիւնը յանդեցաւ Լ. Տէր — Պետրոսեանի հրաժարման: Ցիշելէ ետք թէ Հ.Յ.Դ.-ն պաշտպանած է Ռ. Քոչարեանի թեկնածութիւնը եւ ընդունելով հանդերձ որ կարճ ժամանակի ընթացքին քաղաքականն եւ հանրային բարքերու մէջ վերափոխումներու միտումը ակնյայտ է, յայտարարութիւնը «այսու» հանդերձ փաստում է.—

— Շարունակում է դործել 1995 թուականին կեղծիքների հիմքի վրայ ստեղծուած Ազգային Ժողովը, որը խոչընդոտող դեր է խաղում ժողովրդավարացման ընթացքի նկատմամբ,

— Ընդհանուր առմամբ պահպանում է նախկին քաղաքային սխալ քաղաքականութեան սկզբունքը,

— Անցած ամիսներին պահպանել է դործազրկութեան ծայրայեղ ծանր պատկերը, ընկերային բեւեռացումը,

— Գիւղացիութիւնը դեռեւս զրկուած է դոյութիւն ունեցող տեխնիկական, նիւթական, ֆինանսական ներուժից ամբողջապէս օգտուելու հնարաւորութիւնից,

—Աղէտի գօտիի հարցում դրսեւորուող դրական միտումների հետ մէկտեղ, շարունակում են սուր կարիքի մէջ մնալ անօթեւան տասնեակ հազարաւոր մարդիկ,

— Որեւէ էական տեղաշարժ չի նկատւում հասարակութեան անապահով խաւերի նուազագոյն կենսամակարդակը բարձրացնելու ուղղութեամբ,

— Առողջապահութեան ոլորտում չարունակում է մրցել նախկին անմխիթար վիճակը: Բնակչութեան մեծամասնութիւնը զրկուած է բժշկական օգնութիւն ստանալու հնարաւորութիւնից:

Ելնելով յիշեալ հաստատումներից Հ. Յ. Դ. Հայաստանի Գերագոյն ժողովը յայտարարում է.—

● Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը չարունակելու է հետապնդել հասարակական կեանքի բոլոր ոլորտների կառուցուածքային արմատական փոփոխութիւնների իրականացման խնդիրը:

● Պաշտպանելով Հ. Հ. նախագահի ազգանպաստ ծրագրերը՝ Հ.Յ.Դ. անկաշկանդօրէն եւ հետեւողականօրէն կը չարունակի պահանջել դրանց կենսագործումը:

● Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը պաշտպանելով ժողովրդի չահերը՝ հանդէս կը դայ արատաւորուած համակարգի դէմ, կը հակազդի ապազդային, հակաժողովրդական, անօրինական երեւոյթներին:

● Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը հետապնդի երկրում օրինականութեան լիակատար հաստատման, առկայ ընկերային-

ԹՈՒՐՔԻԱ ՅՈՒՍԱԽԱՐ Է ԻՏԱԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՈՒ Մ. ԵՐԼՄԱԶԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԷՆ

Իտալիոյ վարչապետին այցով Պոլսոյ մէջ կայացած երկկողմանի հանդիպումը յուսախաբութիւն պատճառած է թրքական կողմին: Ռ. Փրոտիի եւ Մ. Երլմազի տեսակցութիւնը որուն մտերմական, պաշտօնականութենէ զերծ քնոյթին արձագանգած էր թուրք մամուլը, իր պարունակութեամբ չէ պատասխանած թուրքիոյ ակնկալութիւններուն:

Հանդիպումին գլխաւոր նիւթ եղած են Եւրոպայի հետ Թուրքիոյ կապերը, Եւրոպական Միութեան անդամակցութիւնը: Այս անդամակցութեան հանդէպ Եւրոպայի զժկամութեան յստակ արտայայտութիւնը եղած է Իտալիոյ վարչապետին հետեւեալ խօսքը. «Թուրքիոյ եւ Եւրոպայի միջեւ դարերու ընթացքին կուտակուած տարբերութիւններ կան: Կարելի չէ ակնկալել որ մէկ օրէն միւսը վերնան այն բոլոր վերապահութիւնները ու մտահոգութիւնները որոնք մարդոց մէջ բոյն դրած են այդ տարբերութիւններուն պատճառով»:

Նոյն տեսակցութեան ընթացքին Ռ. Փրոտի խօսքը անուղղակի կերպով առընչած է Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն ալ, հասկցնելով որ Թուրքիոյ դէմ իր վէթոյէն հրաժարելու համար Եուննաստան դիջումի մը կը սպասէ եւ այդ ուղղութեամբ կարելի է ճկունութիւն ցոյց տալ: Մ. Երլմազ պատասխանած է թէ Թուրքիա վճռած է դիջում չընել Եգէականի եւ Կիպրոսի հարցերուն մէջ, Եւրոպայի անդամ դառնալու սիրոյն:

Թուրք մամուլը այն եզրակացութեան յանգած է որ Փրոտի – Երլմազ հանդիպումը ընդհանուր դիծերով յայտնի զարձուցած է թէ Եւրոպական Միութեան անդամակցելու Թուրքիոյ հեռանկարները ամբողջովին մշուշոտած են. թուրք բարձրաստիճան պաշտօնատար մըն ալ ըսած է թէ երկկողմանի հանդիպումով չատ յըստակօրէն զգալի եղած է որ Եւրոպական Միութեան Թուրքիոյ անդամակցութիւնը ըլլալիք բան չէ եւ թէ ոչ մէկ յոյս ունին այլեւս այդ ուղղութեամբ:

ՄԱՄՈՒԼ

LE REVEIL DE BAKOU LA NOIRE

Ֆիկարօ-ի աշխատակից՝ Լօր Մանտըվիլ յօդուածաշարքի մը ձեռնարկած է (Յուլիս 29-էն), որու առաջինը կը կրէ վերնագիրը: Առանձին ալ գրութիւն մը նուիրուած է Ալիեւի՝ «Անչքնաղելի Սուլթանը»:

անտեսական իրավիճակի մեղաւորները իրաւական պատասխանատուութեան ենթարկելու հարցերը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 28 / 29)

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Հայաստանի մէջ 310 հազար գաղթական կայ. 18 հազարը Ղարաբաղէն են, 11 հազարը Արխազիայէն, Ջէչէնիայէն, Տա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՍՓԻՒՌՔ. ՆԵՐԿԱՅ ԵՒ ԱՊԱԳԱՅ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԲԱԿԻ ՄՇԱԿՈՅԹ

Պատմաններու բերումով, քիչ առիթ ունեցած ենք հայրենի չարժապատկերի հեռուեւլու, բայց կընանք պնդել, առանց ճշմարտութենէն չատ հեռու ըլլալու, որ եթէ կ'ուզենք Սփիւռք / Հայաստան նամանուխեան / տարբերութեան լաւագոյն վերկայութիւնը գտնել, անհրաժեշտ է դիտել «Մեր բակը» եւ «Մեր Բակը 2» խորագրուած չարժանկարները:

Բեմադիր Միքայէլ Դովլաթեանի այս ժապաւէնները, թէեւ արուեստի առումով պատմութեան անցնելու սահմանուած չեն եւ կենցաղային կատակերգութենէն անդին չեն երթար, սակայն, անփոխարինելի են ուսումնասիրելու համար ներկայ երեւանցիի նկատ ու կացը, վարք ու բարքը, եւ հոգեբանական նրբերանգներն ու զարգացումները: Անոնց վայելած ժողովրդականութիւնը պատմաւորուած չէ միայն հանրածանօթ դերասաններու խաղարկութեամբ ու երգիչներու օգտագործումով, այլ նաեւ՝ դիտողի կողմէ նոյնանալու, մինչեւ իսկ հայելիանալու դործողութեամբ: Այս իրողութեան դիմաց, կարելի է պնդել, որ հասարակաց չատ տարաձայ եզրեր դոյութիւն ունին արեւելահայերէն ու խորհրդային իւրայատուկ խառնուրդէ դոյացած (այսօր՝ արեւմտեան թեթեւ չպարով) երեւանցիին ու արեւելքցի / արեւմուտքցի Սփիւռքահայուն միջեւ:

Արդ, մտածել, որ հնթամշակոյթի մը կամ ժողովրդային / մշակոյթի մը արտադրութիւններ կրնան նոյն դերը խաղալ Սփիւռքի մէջ, կը նշանակէ անտեսել, օրինակ, որ բարբառախառն ու ռուսախառն այդ դործերը միայն կրնան ուշադրութիւնը գրաւել անոնց հնթիմաստին ծանօթ մարդուն: Այդ մարդը միջին Սփիւռքահայը չէ, որ պէտք ունի հայաստանցիի մը ներկայութեան, որ իրեն «թարգմանէ» չատ մը բաներ: Հետեւաբար, կարելի՞ է թարգմանական մշակոյթով անկել:

Ահա այն հարցը, որ առանցքային դեր պէտք է խաղայ այսօր: Եթէ 1980-ական թուականներուն Ռուբէն Հախվերդեանի երգերը խանդավառութեամբ ընդունուեցան Սփիւռքի մէջ, երբ տակաւին արդիլուած էին Հայրենիքի մէջ, պատճառը այն էր, որ իրենց խօսքը հարազատ էր լսողի զգացողութեան, կը բերէր հարցեր, որոնք նոյնպէս ունկնդիրի արդի ներաշխարհին մօտիկ էին: Այդ՝ հակառակ անոր, որ հայաստանցիի արտադրութիւն էին եւ արեւելահայերէն դրուած:

Սակայն, Ռ. Հախվերդեանի հաւատարմագրաւոր անուն մը ծագած չէ մեր մէջ: Ինչո՞ւ: Չէ՞ որ մենք ալ հիմնականին քաղաքային մշակոյթի արդիւնք ենք, թերեւս աւելի՝ քան Հայաստանը:

Պատասխանը կապ ունի այժմէականութիւնը չատանձնելու կամքին հետ: Այսինքն, երբորդ հազարամեակի սեմին, կրնա՞նք սփիւռքահայ քաղաքակիրթ հանդիսատեսի ընթերցանութեան նիւթ տալ: օրինակ, զարահակիզքի մեր պիւզպիրներու դործնէութիւնը: Հայրենասիրական բանաստեղծութիւնը բան մը կ'ըսէ՞ սերունդներու, որոնք չատոնց զգացած են զգացական բաւիղներու մէջ մոլորելէ:

Իրականութեան հետ այս խզումն է, ահա, որ կը ստեղծէ վտանգաւոր պարապ մը, ուր այլընտրանք չկայ: Ով որ կ'ուզէ ժամանակակից մշակութային կազմաւորում մը ունենալ, հայկական ո՞ր ծառերէն կրնայ պտուղներ քաղել:

Ահաւասիկ՝ սպառնալիք մը յիշողութեան:

ԱՆԶՐԴԻ ՀՈՂԵՐ

Ճշդենք, որ մեր պարագային, յիշողութիւնը միայն չի վերաբերիր Աղէտին, այլ նաեւ՝ Հայաստանին: Թէ՛ «հողային» Հայաստանը, եւ թէ «անհող» Հայաստանը: Անդամ մը որ կը ստանձնուի Աղէտին յիշողութիւնը եւ կը դարձի անոր վախը, անհրաժեշտ կը դառնայ զայն մեր վերակուցութեան խորքը գետեղել եւ անոր վրայ ապրելու մշակոյթ մը կառուցել:

Ու թէեւ կարելի է ոչ – տարածքային հայկականութիւն մը հիմք դարձնել ըմփիւռքի ինքնութեան մը, անիկա օդառակ պիտի մնայ, եթէ տարածքի հետ յարաբերութեան մէջ չդրուի: Այդ տարածքը կրնայ ըլլալ կորսուածը, յիշողութեան ծալքին մէջ մնացածը, բայց չի կրնար առեսել իրականը, ներկան: Այլապէս, կը վերադառնանք 1930-ականներու «ոսկեայ հայրենիք»ին, որ կրնար դոյանալ երբ «իսկական հայրենիք»ը փակ դուռ մըն էր կամ կիսաբաց վարագոյր մը: Սակայն, այսօր, ընդունիլ Սփիւռքի տարաբերութիւնը կը նշանակէ նաեւ յարաբերիլ այն բնորդին հետ, որմէ կը տարբերի: Քարտէսին վրայ Հայաստան մը կայ, եւ այդ Հայաստանի դոյութեան հետ պէտք է հաշուի նստիլ:

Հայաստանն ալ կ'ուզէ մեր դոյութեան հետ հաշուի նստիլ: Անչահախնդրօրէ՞ն: Որպէս «կթան կո՞վ»: Իրրեւ դուրսը կըտնուղ կէսի «բնական» իրատո՞ւնք:

Պատասխանները միանչանակ չեն: Կայ, անշուշտ, «չհապտրծուել»ու վախը՝ Հայաստանի կողմէ Սփիւռքը կազմակերպելու դաղափարին դիմաց: Բայց դժուար է ըսել, թէ պետական միաւոր մը պիտի կարենայ «չհապտրծում»ի եզրեր ստեղծել ոչ – պետական միաւորի մը մէջ, որ իր սահմաններէն դուրս կը գտնուի եւ որեւէ կազապարումի ենթարկուելու անատակ է, ինչպէս ցոյց կուտայ այսօր «համաափիւքեան» կոչուղ կառոյցները եւ դաղափարականի անկումը:

Այլ հարց, որ սահմանին այս կողմը տրամադրութիւնները կը նկատուին ամէն ինչ երեսի վրայ ձգելու եւ վերջին փամփուչտները ի նպաստ Հայաստանի պարպելու, ամենավերջինը վերապահելով ինքնապահպանական արարքին: Պահ մը դնդունելով օգտապաշտ այս թիւրիմացութիւնը, աւելի յարմար չէ՞ չարունակել պայքարը նաե՛ւ այս կողմ, որպէսզի ուրիշ սերունդներ եւս (եթէ այդ է նպատակը եւ անոր չուրջ պիտի դառնայ մեր կեանքը հետզհետէ) փամփուչտներ պարպեն ի նպաստ Հայաստանի...

Այս ծիրին մէջ, երկքաղաքացիութեան հարցը նորէն կը դրուի: Իրրեւ թէ երկքաղաքացիութիւնը պիտի խթանէ տնտեսական ներդրումներու հոսքը Սփիւռքահայերու կողմէ:

Աշխարհայնացումի (globalisation) սա դարուն, ինքնութեան թուղթի կարիքը չկայ՝ ներդրում ընելու համար, երբ բազմազգ ընկերութիւնները ամբողջ տարածքը կը դրաւեն ու կը տիրեն: Ճորճ Սորոս արժանթինեան հպատակութիւն չէ ուզած՝ պուէնոս Այրէսի բոլոր առեւտրականները (shopping center) չորս տարուան մէջ իր ձեռքը վերցնելու համար: Գըրդ Գրիպորեանը Հայաստանին տուած իր 250 միլիոնի վարկ – նուէրին մղուած չէ քաղաքացիութեան թուղթով, որուն դոյդն կարիքը չէ ղգացած:

Հայաստանի հանդէպ կեցուածքը կը պայմանաւորուի անձնագրով: Միացած քաղաքացի Հայերը Հայ չե՞ն: Աւիկա աւելի նախատական է, քան անձնագրի իրաւունք տալ թէ չտալը: Զայն ձեռք ձգելով, կը դադրի՞նք «արտասահմանցի» կամ «օտարերկրացի» կոչուելէ: Ո՛չ, ուրովհետեւ այդ բառերը կը նշեն բնակավայր մը՝ արտասահմանը, ուր պիտի մնանք (եթէ ներգաղթի ծրագիր չունինք) եւ հպատակութիւն մը՝ ոչ – հայկականը, զոր պիտի չկորսնցնենք, նոյնիսկ եթէ հայկականը որդեդրենք:

Հրեաները պէտք է իսրայէլ հաստատուին՝ քաղաքացիութեան իրաւունք ունենալու համար: Արդ, որքան ատեն որ հոն չեն, հրեայ չե՞ն: Չէ՞ որ Իսրայէլը, ի դէպ, հրէական պետութիւն մըն է:

Հայաստանը հայկական պետութիւն մը չէ՞: Եթէ այդպէս է (եւ է՛), դուրսը ապրողները Հայ են: Առաւելագոյնը՝ հայաստանցի չեն, ինչպէս որ Արժանթինի Հրեաները, օրինակ, Իսրայէլացի չեն:

Արդ, պէտք ունի՞նք հայաստանցի դառնալու:

ԼԻՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՁԳԻՆ,

Արդէն, ներգաղթելը անդամ (կամ «դէպի երկիր»ը, հիմա démodé դարձած՝ չահագործող ցեցերու կողմէ) ենթակայական տարբերութեան հարցը չի լուծեր: Անարմատ կեանքը կարելի չէ փոխարինել արմատացումով, քանի որ անարմատ ծրնունդ մը կայ:

Ցաջորդական սերունդներ կրնան արմատանալ, պայմանաւ որ միջավայրը իրենց հանդիպ մերժողական չդառնայ: «Ախպար»ներու, խորականութեան ու կասկածամտութեան երկարակեաց թըշճուկները պէտք է կարել ու պատմութեան դիրկը նետել:

Թէեւ այդքան ալ դիւրին չէ: Տարբերութիւնը նաեւ կ'ենթադրէ կասկած: Անհարազատութեան զգացում: «Դուրս»ի մարդը, ի վերջոյ, օտարին վարակը կը բերէ: Եւ Հայաստանի տանձարձակ բացումը պէպի Արեւմուտք երեւութականն է, որքան ատեն որ միայն արեւմտեան խորհրդանիշներու հեղեղ մը կ'ընդունի, առանց խորաչափելու արեւմտեան արժէքներու (եւ չարժէքներու) իսկութիւնը եւ զայն իւրացնելու: Ի՞նչ տեսակ բնորդի կարիքը ունի Հայաստանը: Ամերիկեա՞ն: Եւրոպակա՞ն: Սփիւռքահա՞յ: Խոլորին համադրո՞ւմը: Եւ ի՞նչ բնոյթի յարաբերութիւն ստեղծելու համար: Հողեկան-մշակութայի՞ն: Տնտեսա – քաղաքակա՞ն:

Սփիւռք – Հայաստան յարաբերութիւնները տնտեսական հիմքի մը վրայ դնելը հարցին չատ կողմնակալ մէկ երեսակն է: Եթէ Շատաւրչ Միսաքեանի «փըրկել համրանքը» խօսքը այլեւս դժուար իրագործելի է, սակայն կարելի է մտածել որակին մասին: Իսկ որակը հարուստ նիւթ քակով չէ որ կը չափուի, այլ՝ մտածումի ու կրթութեան նպաստով: Եթէ տնտեսականը պիտի ըլլայ գլխաւոր առանցքը այդ յարաբերութեան, ի՞նչ պիտի ընէ սփիւռքահայութեան մեծամասնութիւնը, որ դործարան չտնալու, խանութ հաստատելու կամ առեւտուր ընելու միջոցներէն, ընդունակութենէն կամ հետաքրքրութենէն զուրկ է: Դրա՞մ պիտի յատկացնէ այս կամ այն նպատակով, ըսենք՝ «Հայաստան» Հիմնադրամի «աղգային տուրք»ը: Ինչո՞ւ չէ: Սակայն, պէտք չէ մոռնալ, որ դրամ նուիրելը բարեդործութիւն է, ո՛չ թէ տնտեսական փոխ – չահաւէտ յարաբերութիւն:

Մնաց որ, տնտեսականի վրայ հիմնուած յարաբերութիւն մը, որքան մեծադումար ըլլայ, երբեք չի կրնար փոխարինել մէջ – պետական քաղաքականութիւն մը, եւ կը մնայ կիսախորհրդանչական բան մը, առանձին անձերու հետաքրքրութեան առարկայ՝ Սփիւռքի մէջ, եւ ո՛չ թէ վերջինիս, իր ամբողջութեան մէջ, կացութեան նպաստող գործընթաց մը: Միայն կը նպաստէ Սփիւռքի տակաւապետական – եթէ ոչ՝ աւատապետական (ու հոս թող բառախաղ չփնտռուի) – յարաբերութիւններու սրսմին: Ու Հայաստանի աւատապետական (Գ. Պըլտեանի բնորոշումով) կարգերու ամրագրումին:

Դեռ պէտք է հարց տալ, թէ Հայաստան կը գիտակցի իր կարիքներուն: կամ կը նախընտրէ իր իւղին մէջ տապկուիլ եւ ըսել «ամէն բան պիտեմ», ու ինքնագոհութեան ալիքներուն մէջ լողալ:

Նախ եւ առաջ՝ Սփիւռքը տառնճա՞ծ է արեւմտեան պատկանելիութեան իր բաժինը: Նոյն այդ Սփիւռքը, որ դէպի Արեւմուտք տեղաշարժերով կը վերաստեղծէ Միջին – Արեւելեան զգացողութիւն մը՝ Փոլքլորային, բայց մասամբ ժամանակավրէպ՝ նոր միջավայրի մարտահրաւէրներուն դիմաց: Նոյն Սփիւռքը, որ արեւմտեան զօտիներու եւ հոն ծնած կամ մեծցած զանգուածներու մէջ իսկ կը վերապահէ օտանատիպ բարքեր եւ ամիրայական դարաչրջանի ախորժակները:

Ան իսկապէս Արեւմուտքի եւ Հայաստանի միջնորդի կրնա՞յ վերածուիլ:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ

Պուէնոս – Այրէս

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԵՐԲ ԷՋ ՄԸ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻԷՐ ԻՐՄԱ ԱՃԷՄԵԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Բանաստեղծուհի Իրմա Աճէմեանին ամուսինը, նշանաւոր իրաւագէտ Գէորգ Աճէմեան, ամառուան 22-րդ օրը չէր սիրեր, բայց Իրմա կը սիրէր, բախտաւոր կը նկատէր այդ օրը, որովհետեւ ան, նախ ծնած էր Փետրուար 22-ի մը, ապա Գէորգին հետ նշանուած էր Ապրիլ 22-ի մը: Բայց ամէն ինչ փոխուեցաւ երբ Գէորգ Աճէմեան անակնկալօրէն մեռաւ 1988 Յունուար 22-ին: Իրմա Աճէմեանին աչխարհը, որ արդէն մասամբ խորտակուած էր իր հիւանդութեան պատճառաւ, ամբողջովին փուլ եկաւ:

Բախտի ի՞նչպիսի կարդադրութեամբ էր որ Իրման ու Գէորգը որոշած էին միացնել իրարու կեանքը: Ինծի այնպէս կը թուէր որ անոնք խառնուածքով բնաւ չէին նմաներ իրարու: Բայց կ'երեւի թէ անոնք իրենց միջեւ նմանութիւններ գտան, սիրեցին զիրար: Իրման չատ խոնարհ կապերով կապուած էր իր ամուսնին: Եւ ա՛յդ էր որ կրկնապատիկ ծանր դարձուց հարուածը:

Իրման 1975-ին հրատարակեց բանաստեղծութիւններու իր առաջին հատորը: Գիրքը կը կոչուէր «Ծալ Միայն»: Այն բանաստեղծութիւնը որ իր անունը կուտար հատորին, չատ ուժեղ բանաստեղծութիւն մը չէր, բայց լրիւ կը ցոլացնէր Իրմային խառնուածքն ու տրամադրութիւնը. տա՛լ, միայն տալ, կրկին ու կրկին տալ: Ի՞նչ բան: Միայն բանաստեղծութի՞ւն: Ամէն բան: Այսինքն՝ չանճն առնել ամէն զոհողութիւն: Մարդոց օգտակար ըլլալ: Օգնել: Մտածել միայն օգնելու մասին, ո՛չ թէ օգնութիւն ուզելու մասին:

Իր այս պատրաստակամութիւնն էր որ դինքը առաջնորդեց կրթական աչխարհէն ներս, Արամեան – Ունճեան վարժարանը տանցի չէն, ինչպէս որ Արժանթինի Հրեաները, օրինակ, Իսրայէլացի չեն:

Արդ, պէտք ունի՞նք հայաստանցի դառնալու:

ԼԻՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՁԳԻՆ,

Արդէն, ներգաղթելը անդամ (կամ «դէպի երկիր»ը, հիմա démodé դարձած՝ չահագործող ցեցերու կողմէ) ենթակայական տարբերութեան հարցը չի լուծեր: Անարմատ կեանքը կարելի չէ փոխարինել արմատացումով, քանի որ անարմատ ծրնունդ մը կայ:

Ցաջորդական սերունդներ կրնան արմատանալ, պայմանաւ որ միջավայրը իրենց հանդիպ մերժողական չդառնայ: «Ախպար»ներու, խորականութեան ու կասկածամտութեան երկարակեաց թըշճուկները պէտք է կարել ու պատմութեան դիրկը նետել:

Թէեւ այդքան ալ դիւրին չէ: Տարբերութիւնը նաեւ կ'ենթադրէ կասկած: Անհարազատութեան զգացում: «Դուրս»ի մարդը, ի վերջոյ, օտարին վարակը կը բերէ: Եւ Հայաստանի տանձարձակ բացումը պէպի Արեւմուտք երեւութականն է, որքան ատեն որ միայն արեւմտեան խորհրդանիշներու հեղեղ մը կ'ընդունի, առանց խորաչափելու արեւմտեան արժէքներու (եւ չարժէքներու) իսկութիւնը եւ զայն իւրացնելու: Ի՞նչ տեսակ բնորդի կարիքը ունի Հայաստանը: Ամերիկեա՞ն: Եւրոպակա՞ն: Սփիւռքահա՞յ: Խոլորին համադրո՞ւմը: Եւ ի՞նչ բնոյթի յարաբերութիւն ստեղծելու համար: Հողեկան-մշակութայի՞ն: Տնտեսա – քաղաքակա՞ն:

Սփիւռք – Հայաստան յարաբերութիւնները տնտեսական հիմքի մը վրայ դնելը հարցին չատ կողմնակալ մէկ երեսակն է: Եթէ Շատաւրչ Միսաքեանի «փըրկել համրանքը» խօսքը այլեւս դժուար իրագործելի է, սակայն կարելի է մտածել որակին մասին: Իսկ որակը հարուստ նիւթ քակով չէ որ կը չափուի, այլ՝ մտածումի ու կրթութեան նպաստով: Եթէ տնտեսականը պիտի ըլլայ գլխաւոր առանցքը այդ յարաբերութեան, ի՞նչ պիտի ընէ սփիւռքահայութեան մեծամասնութիւնը, որ դործարան չտնալու, խանութ հաստատելու կամ առեւտուր ընելու միջոցներէն, ընդունակութենէն կամ հետաքրքրութենէն զուրկ է: Դրա՞մ պիտի յատկացնէ այս կամ այն նպատակով, ըսենք՝ «Հայաստան» Հիմնադրամի «աղգային տուրք»ը: Ինչո՞ւ չէ: Սակայն, պէտք չէ մոռնալ, որ դրամ նուիրելը բարեդործութիւն է, ո՛չ թէ տնտեսական փոխ – չահաւէտ յարաբերութիւն:

Մնաց որ, տնտեսականի վրայ հիմնուած յարաբերութիւն մը, որքան մեծադումար ըլլայ, երբեք չի կրնար փոխարինել մէջ – պետական քաղաքականութիւն մը, եւ կը մնայ կիսախորհրդանչական բան մը, առանձին անձերու հետաքրքրութեան առարկայ՝ Սփիւռքի մէջ, եւ ո՛չ թէ վերջինիս, իր ամբողջութեան մէջ, կացութեան նպաստող գործընթաց մը: Միայն կը նպաստէ Սփիւռքի տակաւապետական – եթէ ոչ՝ աւատապետական (ու հոս թող բառախաղ չփնտռուի) – յարաբերութիւններու սրսմին: Ու Հայաստանի աւատապետական (Գ. Պըլտեանի բնորոշումով) կարգերու ամրագրումին:

Դեռ պէտք է հարց տալ, թէ Հայաստան կը գիտակցի իր կարիքներուն: կամ կը նախընտրէ իր իւղին մէջ տապկուիլ եւ ըսել «ամէն բան պիտեմ», ու ինքնագոհութեան ալիքներուն մէջ լողալ:

Նախ եւ առաջ՝ Սփիւռքը տառնճա՞ծ է արեւմտեան պատկանելիութեան իր բաժինը: Նոյն այդ Սփիւռքը, որ դէպի Արեւմուտք տեղաշարժերով կը վերաստեղծէ Միջին – Արեւելեան զգացողութիւն մը՝ Փոլքլորային, բայց մասամբ ժամանակավրէպ՝ նոր միջավայրի մարտահրաւէրներուն դիմաց: Նոյն Սփիւռքը, որ արեւմտեան զօտիներու եւ հոն ծնած կամ մեծցած զանգուածներու մէջ իսկ կը վերապահէ օտանատիպ բարքեր եւ ամիրայական դարաչրջանի ախորժակները:

Ան իսկապէս Արեւմուտքի եւ Հայաստանի միջնորդի կրնա՞յ վերածուիլ:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ

Պուէնոս – Այրէս

ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ 7-ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Լիոնի Սոֆլեթել պանդոկի սրահներուն մէջ, Յուլիս 15–էն 18 տեղի ունեցաւ Հայ բժիշկներու Համաշխարհային Եօթներորդ Համագումարը, որու մասնակցած են 320 հոգի (բժիշկ, ատամնաբոյժ, հիւանդապահ, դեղագործ եւայլն, եւայլն)։

Ներկայ եղած է Հայաստանէն 12 հոգինոց պատուիրակութիւն մը դլխաւորութեամբ Առողջապահութեան նախարար՝ Գագիկ Ստամպոլեանի, ինչպէս նաեւ Արցախի Առողջապահութեան նախարար՝ Ալէքսանտր Պետրոսեան։ Համագումարին բացումը կատարած է Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան։ Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարը իր ելոյթին մէջ հաստատած է թէ հակառակ թէթիներու, Հայաստանի առողջապահական վիճակը լաւ է բաղդատմամբ Արցախի։ Պրպէնն ոյնը ըսած է Արցախի նախարարը ջնտելով թէ հակառակ Հայաստանի օժանդակութեան, պատերազմի վէրքերը բոլորովին չեն սպիացած եւ այսօր Արցախի հիւանդանոցներուն շատ բաներ կը պակսին։

Իդէպ, Սփիւռքի բժիշկներէն ալ բազոք բարձրացած է առարկելով որ եղած ժանդակութիւնները (բժշկական սարքերու, դեղօրայք եւայլն, եւայլն) իրենց տեղը չեն հասնիր։ Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարը չէ ուրացած, ընդունելով թէ զեղծումներ կը պատահին։ Առաջարկներ եղած են բժշկական ձրի խնամք ապահովելու մասին չբաւար խաւերուն։

Համագումարի ընթացքին որոշուած է կեդրոնացնել ծրագրերն ու աշխատանքները։ Որոշուած է որ հիմնուի 3 հոգիէ բաղկացեալ Հայ բժիշկներու համաշխարհային միութեան վարչութիւն մը, որ մեկ կողմէ կապ պիտի հաստատէ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի Առողջապահութեան նախարարներուն հետ, միւս կողմէ՝ ամբողջ աշխարհի Հայ բժիշկներու Միութիւններու հետ, որպէսզի յատկային ուղղորդութեամբ սարքաւորումներն ու դեղահատերը լիովին ծառայեն իրենց կոչումն նպատակին։

Աշխարհի չորս ծագէն եւ Հայաստանէն համաժողովին մասնակցող բժիշկները ունեցած են զանազան ելոյթներ, եղած են բաղմաթիւ կլոր սեղաններ՝ Հայաստանի բժշկական վիճակը բարելաւելու ուղղութեամբ։ Համագումարի տեւողութեան սարքուած են բաղմաթիւ ընդունելութիւններ, որոնցմէ նշանակելի եղած է համագումարի մասնակիցներուն ի պատիւ Լիոնի քաղաքապետին, քաղաքապետարանի սրահներուն մէջ մօտաւորապէս 300 հիւրերու համար տրուած քոքթէյլը։

Համագումարը փակուած է Յուլիս 18–ին, Հայաստանի Առողջապահութեան նախարար՝ Սթեփանոլեթեանի եւ ԱՄԻՒ–ի նախագահ՝ Նալչաճեանի փակման խօսքերով։ Շարաթ գիշեր տեղի ունեցած է փակման երեկոյթ մը, ներկայութեամբ չուրջ 400 մասնակիցներու։ Այս առթիւ Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարը կարդացած է համագումարի փակման խօսքը։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՍՏԱԼԻՆԻ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔԸ ՎԱՌ ԿԸ ՄՆԱՑ, ԳՈՆԷ ԳՈՐԻ...

Մարի Ժեկօ թղթակցութիւն մը տպագրած է «Մոնտ»ի մէջ (Յուլիս 23) Գորիէն, Ստալինի ծննդավայրը, ուր լայնօրէն կը նկարագրէ տեղւոյն վիճակը եւ դեռ տիրող պաշտամունքը հանդէպ այն «մեծ մարդուն որ մեծ մը երկիր մը ըստեղծեց»։ Կը հանդիպի երիտասարդներու «Ստալին թանգարան»ի մուտքին որոնք չեն ծածկեր իրենց հիացումը։ Փրոֆ. Աէքսանտր Ռոնդելի որու մօրենական ընտանիքը զոհ գացած է մաքրադործումներու կը բացատրէ.– «Ստալինի միթը դեռ կենդանի է եւ իր ահաւոր անհատականութիւնը դեռ որոշ հմայք մը ունի վրաստան»։ Ուրիշ մտաւորական մը վախ ունի որ նման մէկը կրնայ մէջտեղ ելլել այս խառնակ վիճակին մէջ։

Յուշարձաններ կան տակաւին Ստալինը ներկայացնող։ Թանգարանը ստեղծուած է 1937–ին, երբ ամէնէն զանգուածային մաքրադործումները կը դործուէին։ 1957–ին, այսինքն 20–րդ համագումարէն մէկ տարի ետք, վճռանեկան տունէն ոչ հեռու չէնք մը կառուցուած է ուր հաւաքուած են Սոսօ–ի (Իոսէֆի փաղաքշական անունը) դպրոցական տետրակները, նկարներ եւ մահուան դիմակը։ Միակ բացասական կէտը կը վերաբերի Լենինի կտակի մէկ պատճէնին, հանրութեան տրամադրուած 1989–ին, այսինքն դրուած օրէն 76 տարի յետոյ եւ ուր ան կ'ըսէ.– «Ստալին չատ կոշտ է եւ անատնելի կը դառնայ որպէս ընդհանուր քարտուղար։ Այս պատճառով ընկերներուն կ'առաջարկեմ որ ձեւ մը դանեն զայն հեռացնելու համար»։

Թանգարանին վերջին դնումը կը վերաբերի 83 թոն կշռող զրահապատ վագոնի մը, որ գինքը տարած է Փոցտամ 1945ին։ Ստալին օդանաւէ կը վախնար եւ աւելի քան 18·000 հոգի կը հսկէին ապահովութեան, այսինքն մէկ հոգի ամէն 10 քիլոմեթրէ։ Երիտասարդ կին մը կը խոստովանի.– «Ստալին կը մնայ ան որ Եւրոպան փրկեց Ֆաշիզմէն։ Որպէս վրացի, հպարտ եմ իրմով»։ Բայց անդին ահաւոր հաշուեկշիռ մը։ Բ. աշխարհամարտին 28 միլիոն խորհրդային քաղաքացի մեռած են։ Գալով Ստալինի, մաքրադործումներու առեն (1937 – 1953) 19–էն 22 միլիոն անձ բնաջնջուած են եւ իր հայրենակիցներն իսկ չեն խնայուած։ Մաքրել ստած է իր առաջին կնոջ ամբողջ ընտանիքը եւ դպրեվանքի ալ իր դասընկերները։ Եւ 1935–ին, երբ վերջին անդամ կը հանդիպի իր մօրբ, այս վերջինը կ'ըսէ.– «Ախոռս որ քահանայ չեղար»։

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹի Հայ Աւետարանական Գոլեճի ընդլափակին մէջ, Յուլիս 3–ին տեղի ունեցած է Հայկազեան Համալսարանի 1997 – 1998 կրթական տարեշրջանի շրջանաւարտներու պատկառոր արուեստիպ եւ պատկառոր դիտութեանց վկայականներու բաշխման հանդիսութիւնը, հովանաւորութեամբ Լիբանանի Մշակոյթի եւ Բարձրագոյն կրթութեան նախարարին։ Բացումը կատարած է Հայկազեան Համալսարանի հոգաբարձութեան առենապետ վեր. Ռ. Սարգիսեան, ապա վարչական տեսուչը՝ Վիլմա Զոլաքեան կարդացած է շրջանաւարտներու անունները։ Համալսարանին հոգաբարձութեան եւ դասախօսականն կազմին որոշումով, առ ի գնահատանք իր ազգային ընկերային ու կրթական երկարամեայ ծառայութեան նախագահ Ժան Յանճեանի ձեռամբ պատուոյ տոքթորայի վկայագիր շնորհուած է վեր. Մովսէս Ճամպազեանի։ Ցանուն շրջանաւարտներու խօսք առած է Ռաֆէլ Հէլու։ Շրջանաւարտներու ուղղուած իր խօսքին մէջ նախարար՝ Ֆաուզի Հպէյլի բարձր գնահատած է Համալսարանին ուսումնական մակարդակը։ Հայ Աւետարանական Համայնքի նախագահ՝ վեր. Յովհ. Գարճեանի օրհնութեան աղօթքով վերջ գտած է հանդիսութիւնը։

***

ԱԹԻՆՔի «Վրախան – Մելինա Մերքուրի» թատրոնին մէջ, Յունիս 29–ին նախաձեռնութեամբ Աթինքի Հ.Ց.Դ. Գ. Լագեան կոմիտէի եւ Վիրոյայի քաղաքապետարանին, թատրոնի ամառնային փառատօնի շրջագիծին մէջ, տեղի ունեցած է Հայկական մշակոյթին եւ աւանդութեան նուիրուած ներկայացում մը։ Իր բացման խօսքին մէջ, Վիրոնոյի քաղաքապետը չէշտած է հայ մշակոյթի եւ աւանդութեան կարեւորութիւնը։ Խօսք առած է Աղնէլ Գասապարեան – Խղջենեան, ապա գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիրը, որու մասնակցած են Համազգայինի Նայիրի երկսեռ պարախումբը, երգչուհի Թովմաս Պօղոսեան։

ԱՐՇԱԿ ՉՈՊԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՐԴԻ ԱՆՈՒՆ ԿԱՊՈՒԱԾ ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔ

Ուրբաթ, Յուլիս 31–ին, Ամերիկայի Հայ Դատի Յանձնախումբի Լոս Անճելըսի մասնաճիւղը Արշակ Չոպանի մահուան արդի անուն կապուած հանրահաւաք մը կը կազմակերպէ Լոս Անճելըսի Ալեքսանտրեան Թատրոնին մէջ։ Հանրահաւաքին մասնակցելու համար Լոս Անճելըս կը մեկնի Ազգային Ժողովի Արտաքին յարաբերութեանց յանձնախումբի նախագահ Վարդան Օսկանեան։ Հանրահաւաքին ներկայ պիտի գտնուին նաեւ Արշակ Չոպանի որդին՝ Ռուբէն Չոպանեան եւ դուստրը՝ Մարի Չոպանեան։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՒԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

Այդ չէնքը իրր հիւանդանոց կը պրծաւ մինչեւ 1834 – 35 թուականները, երբ արդէն վնուած ըլլալով Եափուլէի հիւանդանոցը, հիւանդները այլեւս հոն չէ փոխադրուին։ Այդ առթիւ 1835–ին եղեցին աւելի կ'ընդարձակուի ու կը վերաշինուի եւ նոյն տարուոյ Դեկտեմբեր 28–ին կ'օծուի։

Ատոր վոխարէն, հիւանդանոցի չէնքը մասամբ կը քանդուի։ Նոյն տեղւոյն վրայ յետոյ կը բարձրանան թաղային երկսեռ վարժարանները (1847)։

Բ. ԲԵՐԱՅԻ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Գալոյ երեք հիւանդանոցներէն երկրորդն էր Բերայի հիւանդանոցը, որ կառուցուած էր Խաեան վարժարանին տեղւոյն վրայ, գրեթէ Նարլը Գաբուի հիւանդանոցին վնուելեան օրերուն։ Իր առաջին հիմնարկութեան դրուագները յայտնի չեն։

Կալուածագիրները անոր սեփականութեան իրաւունքը կը տանին մինչեւ բառական հին ժամանակները։

1738 Հոկտեմբեր 3 թուակիր կալուածագիրով մը կը տեսնենք որ Ֆրանսայի դեսպան Մարկիզ տը Վիլնէվ կը նուիրէ Ֆրանսական Գերեզմանատան կից տեղ մը՝ հիւանդանոց մը կառուցանելու համար։ Ֆրանսական գերեզմանատունը կը գտնուէր Գումբարաճիի ներկայ ճամբուն վրայ, Ֆրանսական դեսպանատան ետեւ։ Հիւանդանոցը կը կոչուէր «Սէն Լուի տը Ֆրանս»։

Հիւանդանոցի կառուցման ծախքերը հոգացած են Ֆրանսայի թագաւոր ԺԵ. Լուդովիկոսի կինը՝ Մարի Լէշինսքա եւ Ֆրանսայի Ազնուականութիւնը։ Հիւանդանոցը կը կառուցուի Ֆրանսական ճարտարապետ Տը Մէզէրայի ձեռամբ։ Ան կը կառուցուի Պերայի ներկայ Ֆրանսական Ճեմարանի տեղը։ Հիւանդանոցը կը բացուի 1750–ին։

Հիւանդանոցի առաջին տարիները ծանր կեանք մը կ'անցընէ։ Ֆրանսական յեղափոխութեան ատեն հիւանդանոցը կը դադրի գործելէ։ Ան կը վերաբացուի 1802–ին։ Ֆրանսական հիւանդանոցը կը գտնուի Ֆրանսական դեսպանատան հովանաւորութեան տակ։ Ան կը մնայ Ֆրանսական դեսպանատան հովանաւորութեան տակ մինչեւ 1914 Յունուար 1–ը։ Այդ թուականին Ֆրանսական դեսպանատունը կը դադրեցնէ հիւանդանոցին հովանաւորութիւնը։ Հիւանդանոցը կը մնայ Ֆրանսական գաղութին հովանաւորութեան տակ։

Հիւանդանոցը կը գտնուի Ֆրանսական գաղութին հովանաւորութեան տակ մինչեւ 1939 Սեպտեմբեր 3–ը։ Այդ թուականին Ֆրանսական գաղութը կը դադրեցնէ հիւանդանոցին հովանաւորութիւնը։ Հիւանդանոցը կը մնայ

(Շար. Ա· էջէն)

ձիկատանէն, իսկ մնացեալը՝ Ազրբէջանէն: Այս մասին տեղեկացուցած է ընկերային ապահովութեան նախարարութեան գաղթականներու եւ բնակչութեան վարչութեան պետ Մեխակ Գաբրիէլեան: Ան ըսած է որ անցեալ տարի 500 գաղթական բնակարան տացած է. չուտով կառավարութեան տրամադրած 300 միլիոն դրամին չնորհիւ 100 ընտանիք եւս տուն կ'ունենայ; ՄԱԿ–ի, ԱՄՆ–էն կաթողիկէ օգնութեան կազմակերպութեան միջոցներով ալ գաղթականներուն ի նպաստ բնակարանի ու գործի կարգադրութիւններ կ'ըլլան: Մ· Գաբրիէլեան յոյս յայտնած է որ մինչեւ 1999–ի վերջը բացի Երեւանէն, ոչ մէկ տեղ գաղթականները տան խնդիր կ'ունենան:

***

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԱՂԷՏԻՆ ԴԷՄ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Յուլիս 23 – 26–ին կարկուտը լուրջ վնաս պատճառած է Գեղարքունիքի Վարդենիսի ու Սեւանի շրջանի գիւղերուն: Մարզպետարանին յանձնաժողովը կը հշդրտէ վնասին չափերը: Սակայն, գիւղացիները անցեալ տարուան փորձառութեամբ մեծ յոյս չեն կապեր պետական հատուցումին: Օրէ օր կը տարածուի համոզումը թէ բնութեան աղէտին դէմ լաւագոյն ապահովութիւնը ապահովագրութիւնն է:

***

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՀԱՐԿԱԻՈՐ ԿԸ ՆԿԱՏԷ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱԿԵՐՈՆԱՑՈՒՄԸ

Նախագահ Ռ· Քոչարեան Յուլիս 28–ին ունելի քան երկու տասնեակ քաղաքներու ղեկավարներուն հետ հանդիպում մը ունեցած է: Շեշտելով տեղական ինքնակառավարման մարմիններու կարեւոր դերը, ըսած է թէ հարկաւոր է ապակեդրոնացնել իշխանութիւնը, որովհետեւ ժողովուրդին առօրեայ չարք մը խնդիրները տեղւոյն վրայ աւելի արդիւնաւէտ ձեւով լուծում կը գտնեն: Քաղաքապետները պատրաստակամութիւն յայտնած են սկսելու յարմար նկատուած գործընթացը: Ըստ նախագահին, այսօր ձեռնարկելով այդ գործին, երեք – չորս տարի ետք կրնայ աւելի ճիշդ արժեւորել կազմութիւնը եւ անհրաժեշտ սրբագրութիւնները կատարել:

***

ՇՈՐՇՈՐԻ ԿԱՑԱՆԸ ՎՆԱՍՈՒԱԾ

Կայծակը անգործածելի դարձուցած է Շորշորի ջրմուղ կայանը ու Երեւանի Աջափնեակի շրջանը առանց ջուրի մնացած, ինչպէս նաեւ մասամբ 16–րդ թաղամասը, Յաղթանակ պուրը, Մալաթիա – Սեբաստիա համայնքին որոշ մասերը: Վնասներու դարմանումը սկսած է ու եռօրեայ աշխատանքով մը կ'աւարտի:

***

ՆՈՐ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԸ՝ «ԽԻԶԱԽ ՀԱՅՈՒՀԻ»

Յուլիսէն սկսած է լոյս տեսնել արցախեան պատերազմի մասնակից կառոյցներու հանրապետական կազմակերպութեան «Խիզախ Հայուհի» չաբաթաթերթը: Առաջին թիւին մէջ լոյս տեսած է ՀՀ Պաշտպանութեան նախարարութեան ուղերձը ուղղուած՝ արցախեան պատերազմին կին ազատամարտիկներուն: Առաջին երկու թիւերուն մէջ կան պատումներ այդ խիզախ Հայուհիներէն Հեղինէ Բդոյեանի, Կարինէ Գէորգեանի, Ռուզաննա Եսայեանի, ինչպէս նաեւ «ապրող հերոս» Ա.յտա Սերոբեանի ու այլ նուիրեալներու սիրանքներուն մասին:

***

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԷՋԵՐԸ ԿԸ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒԻՆ ԺԱՊԱԻԷՆՆԵՐՈՒ ՄԻՋՈՑՈՎ

Հայ ռազմական պատմութեան առնչուող ժապաւէններն ու վաւերապիրները հանրութեան մատչելի դարձնելու եւ փոխանցելու համար ապագայ ներդրումներուն, Պաշտպանութեան նախարարութեան նախաձեռնութեամբ եւ միջոցներով պատրաստուած են «Զօրավարը» եւ «Մենախօսութիւն» ֆիլմերը, որոնց նկարահանման հանդէսը կատարուած է Յուլիս 24–ին, «Մոսկուա» շարժանկարի սրահին մէջ: Առաջինը 30 վայրկեաններոց ժապաւէն մըն է որու բեմադրութիւնը կը պատկանի Վահան Սաղաթէլեանի, բեմադրութիւնը՝ Արա Վահունիի. նուիրուած է զօր. հրամանատար–զինապետ Գուրգէն Դալիբալթայեանին, որ ներկայ եղած է հանդէսին: Երկրորդով հանդիսատեսին ներկայացուած է զօր. Նժդեհի մենախօսութիւնը (բեմադրութեան հեղինակ՝ Հայկ Նահապետեան, բեմադրիչ՝ Կարօ Բորեան):

***

ՀԵՄԱԿ ՊԱՏՐԱՍՏ Է ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՀԱՑԱՍՏԱՆ

Կազի եւ նաւթի հետախուզման եւ արտահանման ամերիկեան ՀԵՄԱԿ ընկերութեան պատուիրակութիւնը Յուլիս 24–ին ընդունուած է վարչապետ Արմէն Դարբինեանի կողմէ: Ընկերութեան ներկայացուցիչները յայտնած են որ 1992–էն ի վեր հետախուզման նախնական աշխատանքներ կատարելէ ետք Հայաստան, այսօր պատրաստ են կարեւոր ներդրումներ ընելու:

***

ՄԻՆԱՍ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ 70–ԱՄԵԱԿԸ

Յուլիս 26–ին մասնակցելու համար նկարիչ Մ· Աւետիսեանի ծննդեան 70–ամեակին նշումներուն, Շիրակի մարզ այցելած է վարչապետ Ա· Դարբինեան: Նկարիչին ծննդավայր Ջաջուռ գիւղին մէջ ան յիշատակի խօսքով ներկայ եղած է հանդէսին: Երկրաշարժէն աւերուած գիւղը վերականգնելու անհրաժեշտութիւնը: Յուզիչ արտայայտութիւն ունեցած է նկարիչին այրին ալ: Նոյն առիթով բացուած է Մինասի պատառանեարուն ցուցահանդէսը: Նոյն օրը Գիւմրիի Նորաշէն գիւղին դպրոցին հիմնարկէքն ալ կատարուած է:

***

ԱԶԳ· ԴՐԱՄԻՆ 5–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՆՇՈՒԻ

Նոյեմբեր 22–ին կը լրանայ Հայաստանի ազգային դրամին շրջանառութեան մէջ դրուելուն 5–րդ տարեդարձը, որու առթիւ կեդր· Դրամատունը ձեռնարկած է շարք մը միջոցներու: Այսպէս, կը պատրաստուին յուշադրամներ, կը տպագրուի պատմական տեղեկութիւններ պարունակող դրքոյկ մը, ինչպէս նաեւ կը նկարահանուի վաւերագրական ժապաւէն մը հայերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն լեզուներով ու կը կազմակերպուի հին ու նոր հայկական դրամներու ցուցահանդէս:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ԿՈՉ

ՖՈՒԹՊՈԼԱՍԷՐ ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

Հ· Մ· Ը· Մ· – Ֆրանս որոշած է 1998 – 1999 տարեշրջանին կազմել Հայերէն բաղկացած փոքրերու ֆութպոլի խումբեր (13–էն 17 տարեկանի միջեւ):

Այն ծնողները որոնք կը փափաքին որ իրենց զաւակները կատարեն իրենց սիրած մարզանքը դուռ մաքուր հայկական մթնոլորտի մէջ, եւ յանձն կ'առնեն իրենց զաւակներու տեղափոխութեամբ զբաղիլ փորձերու եւ մրցումներու ժամանակ, կրնան դիմել՝ եղբ· Շանթ Ոսկերիչեանի:

Հեռաձայնելով· –

01 – 45 – 08 – 43 – 10

եւ կամ՝

06 – 60 – 68 – 43 – 10

թիւերուն:

***

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՆԿԱՀԱՍԱԿ ՆՊԱՍՏ

Ֆրանսահայ Ազգային Միութեան Ֆրանսայի Մարսէյլ քաղաքի Ազգային Վարչութեան Մանկահասակ Նպաստ Յանձնախումբը կազմակերպած է ներկայացում մը Մարսէյլի Ալկազար թատրոնին մէջ, Կիրակի 6 Դեկտեմբեր 1998, ժամը 15:30–ին, հայ գաղթականներու եւ մանկահասակ նպաստի օգտին:

Ներկայացումը պիտի տրուի Ֆրանսայի Ազգային Վարչութեան Մանկահասակ Նպաստ Յանձնախումբի հովանաւորութեան տակ:

Ներկայացումը պիտի ներկայացնէ Ֆրանսայի Ազգային Վարչութեան Մանկահասակ Նպաստ Յանձնախումբի Ֆոլքլորային Խումբը

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 31
VENDREDI
31 JUILLET
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

73ԴՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·431 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 73e ANNEE — N° 19.431

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՏՐԻՏԻ գերագոյն դատարանը վճիռները արձակեց ԿԱՀ-ի պատասխանատուներուն առթիւ: Ծանօթ է որ ուժգուն թուականներուն ԷՖԱ-ի (պաղաքաղաքական չարժում) դէմ յատուկ ջոկատներ կազմուած էին եւ Ֆրանսան պաղ հոգեմաշին վրայ ալ 25 հոգի մեռած էին: Այս հարցին մէջ պատասխանատու նկատուեցան այդ օրերու կառավարութեան (վարչապետն էր Ֆելիփէ Կոնսալէս) անդամները, գլխաւորապէս Ներքին նախարարը՝ ընկերվարական Ժոզէ Պարխօ-Նուէվօ որ ատոր տակ ոստիկանապետներ և այլ պատասխանատու անձեր: Ծանր հարուած մըն է 1982 – 96 ընկերվարական վարչակարգին համար եւ Ներքին նախարարին դատապարտումն ալ աննախընթաց դէպք մը սպանական ժողովրդավարութեան մէջ:

ՄԱՐԹԻՆ ՕԳՐԻ վճռած է անպայման վերջել հիւանդութեան վերաբերող ծախքերը, նուազեցնելու համար հիւանդութեան Սնտուկին բացը, զոր կ'ուզէ սահմանափակել: Նախատեսուած խնայողութիւնը 2,7 միլիառ է, կը վերաբերի դեղերու ճարտարարուեստին, առաքելարուեստին, մարմնարոյժերուն, մարմնողներուն (ֆիզիքթերափէօք) եւ օրթոփոնիսթներուն: Շուաղէնները սակերն ալ կամայականօրէն պիտի նուազին:

ՇՎԱՐՆԱԾԷ կրնայ չվերընտրուիլ 2000-ին, որովհետեւ ներքին ճակատի վրայ չատ քննադատութիւններու թիրախ է: Եթէ, կը գրէ Սոֆի Շիհապ (Մոնտ, Յուլիս 30), Վրաստան իր արեւմտեան դիմակիցներուն աչքին «տիպար աշակերտ» մըն է արդիւնաւէտ խորհրդարանով մը եւ 11% աճով, Վրացիներուն համար պատկերը տարբեր է: Գարնան, նոր պատուիրակ մը արխազ անկախապաշտներէն, պատճառ եղաւ որ 30 հազար զաղթական եւս ճամբաները բռնան եւ այս կացութեան կողքին ալ կայ նաեւ կառավարութեան հարցը: Ելք մը գտնելու համար ճամբու դրուեցաւ պետական նախարար՝ Լեկիչվիլի որ խորհրդարանը կը նկատուէր կաշառակերութեան: Լեկիչվիլի, որու պաշտօնը կը համապատասխանէր նախարարապետի պաշտօնին, հրաւէր կարգացած էր կառավարութեան որ լրիւ կազմով հրաժարի, որպէսզի նախագահը կարենայ նոր կառավարութիւն մը կազմել: Այս առընչութեամբ նախարարական բարձրագոյն պաշտօնը առաջարկեց Մոսկուայի ներկայ դեսպանին՝ Լորդկիփանիձէ, 48 տարեկան, նախկին զեկավար Վրաստանի համայնավար երիտասարդութեանց, Շեվարնաձէ զինք Մոսկուա ղրկած է 1994-ին: Ներկայիս, սակայն, խորհրդարանն ալ պէտք է վաւերացնէ այդ նշանակումը: Մինչեւ Օգոստոս 20 պէտք է կազմուի նոր կառավարութիւնը:

ԻՏԱԼԻՈՑ ԵԻ ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջև մթնոլորը չատ լարուած է Իտալիա հասած ապօրինի զաղթականներուն պատճառու: Թունուզ քննութիւն կը պահանջէ Թունուզցի հինգ զաղթականներու մահուան պայմաններուն չուրջ (նաեւ մը կըրակ առած էր Իտալիոյ ծովափը): Նա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 29 / 30)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՈՒԻԷՐ
ՆԱԽԱԳԱՀ ԱԼԻԵԻԻՆ

Մոսկուայէն անանուն Հայու մը հովանաւորութեամբ առաւօտեան լոյս տեսած է Բակուր եւ Սամուէլ Կարապետեանի «Գանձակի եւ Հիւսիսային Արցախի զաղտնիքները» ծաւալուն հատորը, Վ. Խաչատրեանի թարգմանութեամբ: Այս առիթով Հայաստանի Գրողներու տան մէջ կազմակերպուած երեկոյթին կարապետեանները զործը համարուած է ազատագրական պայքարին գրիչով մասնակցութիւն: Արցախի թեմի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոս ըսած է թէ մեր սերունդները պէտք է գիտնան որ Հիւսիսային Արցախ եւ Գարդման եղած են մեր հայրենիքին մաս-գուած մէկ մասը: «Այս տարածքը պատմական Հայաստանի մի տարածքն է եւ մենք երա պահանջատէրն ենք» *ըսած է առաջնորդ Եպիսկոպոսը, աւելցնելով·* «ենթադրենք Ստալինը մի ահաւոր, հրէշաւոր սխալ է գործել, դա ինչ չի՞ նշանակում թէ մենք պիտի հրաժարուենք երրանից»:

Շնորհակալութիւն յայտնելով Բ. կարապետեան ըսած է որ գիրքին օրինակ մը ղրկած է նախագահ Ալիեւին, նամակով մը ուր խնդրած է արգիլել այդ յուշարձաններուն ոչնչացումը: Առաջարկած է որ եթէ կարելի է Ազրբեջան գործակցի Հայաստանի հետ, նկատի առնելով որ այդ յուշարձանները ոչ միայն հայկական են, այլ կը պատկանին համամարդկային քաղաքակրթութեան:

*
**

ՍԵՒԱՆԻ ՄԱՆԱՐԴԱԿԸ ԻԶԱՑ

Ոռոգման համար առնուած ջուրի քանակութիւնը 8 մ³. իջեցուցած է Սեւանի մակարդակը: Յունիս 12-ին երբ Հրազդանի հունով ջուրի արտահոսքը սկսած է, 1897·17 մեթր եղած է մակարդակը· իսկ Յուլիս 29-ին իջած է 1897·09 մեթրի:

*
**

ՇՈՒՇԻԻՆ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

«Կանչ» մանկապատանեկան թերթը «Գարուն»ի խմբագիրը Լ· Անանեանի գործարին հետեւելով ձեռնարկած է Շուշիի մէջ մանկական գրադարանի մը հիմնումին· այս նպատակով հայթայթած է

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԻՇԱՏԻՉՆԵՐԸ

Վերջին օրերու հայաստանեան լուրերը հաղորդեցին թէ առևանգուած է կեդրոնական դրամատան նախկին տնօրէն Բ· Ասատրեան: Յուլիս 22-ի «*Հայոց Աշխարհ*»ը կուտայ հետեւեալ մանրամասնութիւնները· ձերբակալուած են Բ· Ասատրեանի ծեծող երեք անձեր – Ա· Յակոբեան, Ա· Նազարեան, Յ· Սիմոնեան – որոնցմէ երկուբը 1996-ին ամոր 100·000 տոլար կաշառք տուած են, վարկ ստանալու հեռանկարով, ինչ որ չէ իրականացած: Իսկ երբ ենթական ձգած է պաշտօնը, կաշառատուները ետ ուզած են իրենց գումարները, պնդելով որ տոկոսներով ան հասած պէտք է ըլլար մէկ միլիոն տոլարի: Սակարկութիւնը յանգած է 500 հազարի որ նախկին տնօրէնին կողմէ պիտի յանձնուէր Գերմանիոյ մէջ: Սակայն պարտատիրոջ գիշատիչներուն շուտով տեղեկացած են որ Բ· Ասատրեան արտասահման անցնելու կը պատրաստուի եւ դիմած են ուժի գործադրութեան:

Թերթը իրեն հաղորդուած այս տեղեկութիւնները պարզապէս փոխանցելով կ'աւելցնէ թէ Բ· Ասատրեան ապահովութեան ուժերու կողմէ փրկուած, կամ խոյս տալ յաջողած չէ, այլ առևանգողներու կողմէ ազատ արձակուած: Ատիկա մտածել կու տայ որ Բ· Ասատրեանի նման հաղաքական ու հեղինակութեան յայտնի կշիռ ներկայացնող անձնաւորութեան մը հանդէպ առևանգողներու վարմունքը անփոխադարձ պիտի չմնար· ուրեմն, սխալ չէ կարծել որ կատարուածին մէջ իսկապէս կան մութ կողմեր:

Վերջին պարբերութեամբ մը կ'ըսուի թէ հաղաքական շրջանակներ անկարելի չէ որ Բ· Ասատրեանի պատահածը փորձեն Հ.Հ.Շ-ականներու դէմ հալածանք ներկայացնել քանի որ ան այդ կուսակցութեան ծանօթ անուններէն է: Բայց էջը կ'աւարտի այն հաւաստումով որ պատահարը հաղաքական բնոյթ չունի:

Կաշառակերութեան – առևանգումի այս դէպքը կուգայ աւելնալ մութ էջերով յայտնապէս բաւական ստուար թղթածրարի մը որ վերջերս բացուեցաւ: Գրեթէ ամէն օր Հայաստանի ու Հայաստանցիներու ծանօթ պայմաններուն անհամեմատելի կերպով մեծաքիւ գերօրներով գումարներու իւրացումի, կաշառքի լուրեր կը հասնին: Կարելի չէ ըսել որ բացառութեան շրջանակ մնացած է· վարակը ներգրաւած է հաղաքական դէմքը, իշխանաւորը, կրօնաւորը, դրամատուներու բնակերակցութեան ղեկավարը:

Անուններու, գումարներու շշմեցնող այս ընդելուզումը փոխանակ վերջապէս պայթած պալարի մը անդորրը տալու, ամէն օր երկարող իր շարքով կ'ընդվզեցնէ ու կը դառնացնէ: Ու անկարելի է ընդօրեայ այս գիշատիչներուն հարց չտալ· «*պարոննե՛ր, "պետականութիւն կառուցանել"ու ձեր այնքան ինքնագոհ քարոզները, ճառերուն զուգահեռ, ե՞րբ, ի՞նչպէս, ո՞ւրկէ սիրցաք յափշտակելու, լափելու, մսխելու սա անթերի վարպետութեան: Կծիկը որ սկսած է քակուիլ, տակաւին քանի՞ անուններու պիտի քակէ իր ցեխը: Առջի օր նախարար մըն էր, երէկ՝ թեմակալ առաջնորդ մը, այսօր՝ դրամատուներու ընկերակցութեան նախագահը· վա՞ղը···:*

Մինչդեռ մենք ձեզ սիրելու պէտք ունինք· հակառակ «օտարերկրացի»ի, "արտերկրացի"ի պիտակին, յաջողած էինք պահել միասնութեան երազը: Պատրաստ էինք ատոր: Բայց այսօր ձեր տարած միլիոններուն չաղուած ճահիճը այդ պղտցումն ալ կուլ տալու վրայ է»:

Թ. ԱՐՓԻ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԵԻՐՈՊԱՑԻ ԲԱԺԱԿ

Զաման առաջին շրջանի երթի խաղերուն (Յուլիս 22) Հայաստանի եռիւ ակումբները՝ մայրաքաղաքի «Երեւան» եւ Գիւմրիի «Շիրակ» ձախող ելոյթներ ունեցած էին: Յուլիս 29-ին, դարձի մըրցումներուն եւս կրկնուած է երեւոյթը եւ երկուքն ալ դուրս մնացած են իրենց մաս կազմած մրցաշարքերէն: Անոնցմէ առաջինը որ Ֆինլանտիոյ մէջ Հ. Ժ. Ֆ. Հելսինքիէ 2 – 0 պարտուելէ ետք երթի մրցումին որոշ յոյսեր կը պահպանէր Երեւանի մէջ հակադարձելու հեռանկարով, չէ յաջողած եւ այս անգամ աւելի ծանր արդիւնքով մը՝ 0 – 3 պարտուած է հեռանալով Ախոյեաններու Բաժակէն:

Հայաստանի միւս ներկայացուցիչը որու հաշիւը արդէն փակուած կը թուէր երթի մրցումէն իսկ (0 – 2), չատ ծանր պարտութիւն մը կրած է ի հաշիւ ԻԻ·Չ· Ֆ·Ա· բաժակին այս անգամ Շուէտ տեղի ունեցած մրցումին՝ Մարմէօ – Շիրակ 5 – 0:

ՄԱՄՈՒԼ

«ՖԻԿԱՌՕ»

(Յուլիս 30)

«ՔԱՐԻՒՂԸ՝ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆ ԹԷ ՊԱՏՐԱՆՔ»

Այս խորագիրով Լ· Մանտուվիլ կովկասի քարիւղին նուիրուած յօդուածաշարքին Բ· մասին մէջ կը չեշտէ քարիւղի հարստութեան երկակի բնոյթը: Ճիշդ է որ Ազրբեջան տէր է չատ կարեւոր պաշարներու· սակայն, քիչ չէ թիւը անոնց որոնք երկրին համար փրկութենէն աւելի պատրանք մը կը նկատեն քարիւղի եկամուտներուն հետ Ազրբեջանի բարգաւաճման հեռանկարները: Ինչպէս կ'ըսէ ժողովրդային ճակատի ընդդիմադիր մը «Ալիեւի խմբակը ամէն բան պիտի իւրացնէ, առանց որեւէ ներդրում ընելու երկրին համար»: *Օտար դէտերու կարծիքն ալ տարբեր չէ· երկրին մէջ սանձարձակ տիրող կաշառակերութեան առջեւ քարիւղը ոչ մէկ փրկութիւն կրնայ բերել:* «Ոչ իսկ քարիւղը կրնայ փրկել երկիր մը ուր կարելի է ամէն բան գողնալ ու գնել, մէջը ըլլալով դատաւոր, նախարար եւ բժիշկ» *կ'ըսէ արտագաղթած մը: Իսկ «Հայելի» ընդդիմադիր թերթին խմբագիրը մտահոգ է որ քարիւղի եկամուտին դրամարները պիտի գործածուին թրքական կամ զերմանական ձեռնարկութիւնները բարգաւաճ դարձնելու, իսկ Ազրբեջանի տնտեսութիւնը չնչին բաժին մը պիտի ունենայ անկէ:* «Այն տպաւորութիւնը ունինք որ քարիւղի շահագործկութ մեծ խնջոյքի մը դիտողներն ենք» *կ'ըսէ ան, ապա հարց կուտայ·* «բայց, պիտի կարենա՞նք արդեօք գոնէ այդ խրճջոյքին փշրանքները հաւաքել»:

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Կամօ Կեանճեան (Հայ սառնեան ուղղագրութեամբ՝ Կամո Գյանջյան) «Մենք՝ Կամապատչաները. Ժամանակի Ոլորտներում», պոէմ _ էսսէ, բանաստեղծութիւններ, Երեւան 1997, 80 էջ: Նկարազարդում՝ հեղինակին կողմէ: Մարդ երբեմն այն ապաւորութիւնը կ'ունենայ թէ, համայնավար վարչակարգի դպիլիչ ու ճնշիչ ուժին վերացումէ Հայաստանէն՝ պէտք է ազատագրած ըլլայ ժողովուրդին մէջ ցարդ ներմղուած չատ մը տարբերային ձգտումները որոնք այժմ արտայայտութիւն կը փնտռեն: Եւ արդէն այդ պահանջներէն ոմանք լեզու եւ ձայն կը գտնեն, դէմք ու մարմին կը հագնին: Եւ անմիջապէս՝ բեմ ու հանրութիւն կը գտնեն ազատօրէն ապրելու համար: Կրօնական ազանդներու սունկի նման բուսնիլը մէկ օրէն միւսը, կուսակցութիւններու եւ նման կառոյցներու տարօրինակ առատութիւնը հանրային կեանքի մէջ կը թուին այդ փաստել: Հոգեբանական այս երեւոյթին լրջութեան չափանիշը արուեստի կալուածին մէջ յայտնի պէտք է ըլլայ: Անգամ մը, պերեսարոյկայի օրերուն, Վարդգէս Պետրոսեան Սան _ Ֆրանսիսքօ եկեր էր, որոշ առաքելութեամբ մը: »Ամերիկայի Ձայն»ին խնդրանքին վրայ կապ հաստատեցի եղերաբախտ մտաւորականին հետ:

_ Ինչո՞ւ համար է այդ տեսակցութիւնը, հարցուց ու հեռաձայնին վրայէն կը զգայի թէ անտրամադիր էր:

– Հարցազրոյցի մը համար, պատասխանեցի:

_ Ինչի՞ մասին:

_ Հայաստանի գրական կլիմային մասին, թայց մանաւանդ՝ բռնութեան օրերուն հայ գրագէտներուն ու բանաստեղծներուն գրած գործերուն չուրջ, որոնք դարակներու խորը կը պահուին, ապատեղով նոր ժամանակներու, պատասխանելի, պինք արթնցնելու համար հարցին կարեւորութեան:

_ Չկան, չկան, բան չկայ դարակներուն խորը, ըսաւ, յուսահատ չեչտ մը ձայնին մէջ:

Մօտ քսան տարի անցեր է այդ թուականներէն ու դէպքերը կը թուին հատատել Պետրոսեանին խօսքերը, քանի մը բացառութիւններով: Առաջինը՝ Արթիւր Շահնազարեանի գլխաւորած Արեւորդիներու գաղտնաբարական չարժումն է որ կը ձգտի հայութեան ցեղային ու նախապատմական ակունքներուն հասնիլ եւ նոր իմաստ, նոր ուղղութիւն տալ մեր ազգին գոյութեան: Երկրորդը՝ կամօ կեանճեանին պարագան է, որ բաւական կը մօտենայ Շահնազարեանին աչխարհահայեացքին: Կուտամ դասական ուղղագրութեամբ: Բայց պէտ ապասելու ենք քանի մը տարի եւս: Մինչեւ որ մտաւորական կեանքը նոր ու տակուն արմատներ ձգէ մեր պատանի Հանրապետութեան մէջ:

Արճանագործ, նկարիչ ու բանաստեղծ՝ կեանճեան գիտակից է իր ձեռնարկին դարտուղի նկարագրին ու պահանջը կը զգայ ինքզինքն ու իր գործը բացատրելու: «Հեղինակի առաջին գիրքն է, որը սակայն նաեւ մխտում ունի ներկայացնելու նրա տարբեր տարիների ստեղծագործութիւնը: կեանքի հանդէպ նոր հայեացքն է բնորոշ գրքին, ինչը հէնց հեղինակի անհատականութիւնն է, որը գրսեւորւում է նաեւ նրա ստեղծագործութեան միւս տեսակում գեղանկարչութեան, կրաֆիքայի ու արճանագործութեան մէջ»: Աւելի ուշ պիտի աւելցնէ՝ «Ընդունում է Շահնազարեանի աչխարհահայեցողութիւնը: Նրան յուզում է այն ամէնը, ինչը մարդուն կապում է ՏԻԳԶԵՐԻՆ»:

Արեւմուտքի մէջ մենք սովորութիւն չունինք բացատրելու գրական երկը, որուն գաղտնիքները քիչ անգամ տրամաբանական վերլուծումներու բանալիները կը բանան: կը խրախճինք նաեւ գլխագիրներէն, որոնք իրականութեան մէջ կը պըզտիկցնեն իրենց առարկային ուժն ու արժէքը: Որքան քիչ կամ թափանցիկ ըլլան միջնորդները ստեղծողին եւ ընթերցողին միջեւ (լեզու, քերականական սովորութիւնները, ընդունուած քլիչէներ եւայլն), այնքան ընդօծին եւ բիւրեղեայ կ'ըլլայ գործը: Այս գրքին պարագային, գործ ունինք գրութեան մը հետ, որ կը ձգտի յորդել թէ՛ արուեստի պարտադրած սեղմումներէն եւ թէ՛ ալ լեզուի եւ բանականութեան սահմաններէն: Անշուշտ չի յաջողիր, բայց ճիգը՝ գնահատելի է: Ու կը մնանք իր «ուժի», «կամքի» պատկերացումներու եւ իմաստներու թելադրական նուիթեան, իր երեւակայութեան, իր նպատակին հասնելու իր ճիգին վարակիչ թերթռտացումին մէջ: Մարգարէի մը կիրքով կը խօսի, բայց չի փորձեր համոզել, ոչ իսկ թացատրել անբացատրելին, մեզ չի մղեր ճշմարտութեան որոնումին որ յատնատեսական բնոյթ ունի («ով փնտռում է՝ նա չի գտնում») կ'ըսէ չատ իրաւացիօրէն): Իր ուզածը՝ իր համոզումին ապրումը ըլլալն է: Ահա քանի մը տող իր «Կամքի Արուեստի Մանիֆէսթ»էն, որ լոյս տեսած է 1989–ին Երեւան, Լոս – Անճըլըս ու Պէյրութ (կեանճեան հազուագիւտներէն է, որ կ'ընդդիմանայ համայնավարութեան պարտադրած Հայաստան–Սփիւռք բաժանումին եւ հակադրումին, եւ իր խօսքը կ'ուղղէ համայն հայութեան):

1. – Ես ընկարում եմ էութիւնը, ուրիշները՝ երեւոյթը:

Ես ընկարում եմ պատճառը, ուրիշները՝ հետեւանքը:

Ես կամքի Արուեստի հիմնադիրն եմ:

2. _ կեցութեան էութիւնը կազմում է տեզերական կամքը: կենդանի է այն ամէնը, ինչը գոյութիւն ունի:...

3. _ Սոսկալի է նայել Տիեզերական կամքի դէմքին: Դա մի մութ, վայրի, դաժան, ամենակարող, անհուն, անդէմ, անընական իռացիոնալ ուժ է, որին ոչինչ չի կարող դիմադրել:

9. – Իմ ոգու խորհերում մոլեգնաբար բարախում է իմ ես–ի տիեզերքը՝ տիրահզօր, կամայի, եւ աստղերը երկնքում խամրում են նրա առջեւ:

12. – Արուեստը չի կարող եւ չպէտք է արտացոլի ոչինչ, Տիեզերական կամքից բացի: կամքի Արուեստը տիեզերքի Արիական ուժերի խտացումն է:

17. – Տիեզերական կամքը նախագոյ էութիւն է, ինչպէս ասում է Շոփենհաուերը՝ մեր խորհրդաւոր Գոյը: Նրա յարաբերութեամբ գիտակցութիւնը երկրորդական է:

26. – Արուեստը կամքի հայելին է: Արուեստը պարտաւոր է իր վրայից դէն նետել հին բովանդակութեան աւելորդ բեռը եւ հետեւիլ կամքի ձայնին:

Հասորը այլազան բովանդակութիւն ունի: կարճ են, արձակ թէ բանաստեղծութիւն, բոլորն ալ մէկ ու նոյն ու գերթէ գաղտնագիտական մտածումի ոլորտին մէջ, փառաբանելով կամքին եւ արուեստին ուժը, Շոփենհաուերի will to power–ի հետեւողութեամբ: Յատկապէս ուշադրաւ են իր տողերը «բառ»ի էութեան նկատմամբ:

«Բառերը յայտնւում են առանց
փնտռտուքի,
շարւում են տողերին համերաշխ
հերթականութեամբ:
Ակօս առ ակօս առուահոսում է միտքը
անկաշկանդ:
Մեծ միայն գրանցում եմ այն ամէնը:
ինքը ծնւում է ինքնաբուխ:
ԲԱՌԵՐԸ ՉԵՆ ՀԱՆԴՈՒՐԺՈՒՄ
ԲՌՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄՏՔԻ:
Կամայականութեան ջատագովները են
բառերը
եւ իւրաքանչիւր բառ իր տիեզերքն ունի
կանոններից զերծ
. . . . . .
Բառի ճակատագիրը:

Ո՞վ է մտածում իմ փոխարէն: Ինչո՞ւ է մտածում: Ի՞նչ եմ կամենում ես: կամենո՞ւմ եմ արդեօք: Ի՞նչ շարժառիթներ են ինձ մղում դէպի բանտախուցը բառաբանների ոսկեբարբառ:

Կուզէի Բառերի մասին վէպ գրել: Եթէ հնարաւոր լինէր՝ մէկ Բառով: Միակ Բառով»:

Բանականութեան ու լեզուի պիտութեան դէմ այս գրոհը եւ «բառ»ին միխթիքը նոր չեն Արեւմուտքի համար, թայց մեր մէջ երբեք այսքան հզօր պաչտամունքի առարկայ չեն եղած: Շատ հետաքրքրական պիրք մըն է ասիկա, թէ՛ իրրեւ ձեւ եւ թէ՛ ալ իրրեւ խորք: կուտամ հրատարակիչին հասցէն անոնց համար որոնք պիտի ուզէին աւելի պրպտել նիւթը:

Ապոլոն հրատարակչութիւն
Գրիգոր Լուսաւորիչ 15
Երեւան 15:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ՅՈԳՆԱԾ ԵՄ ՇԱՏ...»

Իրմա Ահէմեանին համար իր ամուսնին մահը աչխարհի վերջը կընար նչանակել: Այդպէս ալ նչանակեց: Իր առջեւ կը բացուէր չատ նեղ ու տառապալից օրերու չրջան մը: Բայց անկէ առաջ ալ վտանգկոտ ապրումներ ունեցած էր ամուսնական իր կեանքէն ներս: Առանց որ մէկուն յայտնի դարձնէ, մղձաւանջային դիշերներ լուսցուցած էր հոսկէ _ հոնկէ հասնող թշնամական չչուկներով, մեզի անծանօթ հարցերու մասին բամբասանքներով եւ տարաձայնութիւններով: Ի՞նչպիսի օրեր ապրած էր ան, որ երբ այդ օրերուն վրայ աւելցաւ իր Գէորգը յանկարծ կորչընցնելու զգաթային զժբախտութիւնը, հազարումէկ բողոքներով պոռթկաց ու այդ պոռթկումները արտայայտելու համար 1989–ին թերթերէն լեզուով հրատարակեց գիրք մը: Այս գիրքին անունն էր՝ «Գէորգ Ահէմօղլու եւ ես՝ Իրմա»: Անոր գիրք մըն էր, որուն մէջ Իրմա չատ արտաթացօրէն ու հաւատարիմ կղզակցի քաջութեամբ հանրային կարծիքի առջեւ կը մերկացնէր ամուսնական կեանքի ինչ ինչ եղելութիւնները եւ կ'արձանացնէր իր ամուսնին յիչատակը: Նոյն գիրքին մէջ ան կը հրատարակէր նաեւ իր ամուսնին իրաւապետական աչխատանքները: Այլ խօսքով, գիրքին սկիզբը տարբեր մըթնոլորտ, երկրորդ մասը տարբեր մթնոլորտ մը կը հրամցնէր ընթերցողներուն: Բայց կասկած չկար որ ընթերցողներուն մեծամասնութեան համար գիրքին առաջին մասն էր որ հետաքրքրական էր:

Տարիներ վերջ ի՞նչ պիտի մնար այդ գիրքէն: Եթէ ինծի հարցուի, ոչինչ: Մանաւանդ մեզի համար, Հայերուս: Մեզի համար Իրմա Ահէմեանէն պիտի մնային իր երկու հայերէն բանաստեղծութիւնները հատորները, նաեւ երկրորդ հատորին հրատարակութենէն մինչեւ մահուան մօտաւոր թուականը գրի առնուած, ցիր ու ցան մնացած անտիպ բանաստեղծութիւններ: Իր մահէն քիչ ժամանակ առաջ երբ Լոսեան Սանուց Միութեան մէջ գրական երեկոյթ մը սարքուեցաւ իրեն ի պատիւ, գլխաւոր բանախօսը ես էի ու Իրմա, խնդրանքիս ընդառաջելով, ինծի գրկած էր անտիպ բանաստեղծութիւններու թուղթեր: Սիրոս ճմլուած էր երբ նայած էի այդ չտանաստեղծութիւններուն, որովհետեւ անոնք գրի առնուած էին ուրիշներու ձեռագիրներով: կամքի ի՛նչ ուժ ունեցած ըլլալու էր որ ան իր այդ վիճակին մէջ իսկ չէր ձգած իր գրիչը, պարբածած էր օգտագործելով ուրիշներու ձեռքը:

Իրմա կարծես մահուընէ չվախցաւ: Դժբախտութիւնները այլեւս թերեւս իր մէջ ջնջած էին մահուան վախը: Անշուշտ պիտի ուզէր ապրիլ, որովհետեւ կար իր զաւակը, Տարօնը: Բայց իր այդ սիրելի զաւակը արդէն արտասահման մեկնած էր ուսանելու եւ կերպով մը սկսած էր գծել իր ուղին, ուստի, Իրմա, մարմնական այդքան մեծ տառապանքներու մէջ, այլեւս կընար չատ ալ չվախնալ մեռնելէ: Յոգնած էր: 1989–ի Յուլիսին սապէս կը գրէր.

Հովը գանդաղ կը փչէ,
Տուր կռնակդ այդ հովուն,
Ծանր է ձեռքը եւ սակայն
Յոգնած եմ շատ,
Յոգնած եմ:

***

Մեր գրականութեան անբախտ գաւակներէն մէկն ալ ան եղաւ: Իրեն համար Լոսեան Սանուց Միութեան մէջ սարքուած գրական երեկոյթը իր վերջին քանի մը մխիթարութիւններէն մէկը եղած էր անկասկած: Զինքը սիրողները չատ լաւ բաներ խօսեցան իր մասին: Իսկ ես երկար չաչունչ բանախօսութիւն մը ըրի վերլուծելով անոր գրական գործը: Ուշացած պարտականութիւն մըն էր: Եւ այդ դիշեր ըսի որ երբեք չէի կրցած նեղուիլ անոր վրայ միչտ կ'արտասանուէր անոր ամէնէն սիրուած բանաստեղծութիւնը՝

«Լեզուի մը տէր ըլլալ ես առաջին
ինչէդ է
Եւ դուն կրնաս առնել անկէ համբոյր
մը սեգ մօր կաթիդ պէս հարազատ»:

Բայց ո՛չ մէկը կանոնաւոր կերպով ուսումնասիրած էր անոր բանաստեղծութիւնը: Այդ ուշացած պարտականութիւնը կատարուեցաւ եւ Իրմա, որ բնականաբար չէր կրցած ներկայ գտնուիլ երեկոյթին, յաջորդ օր, թերեւս նոյն դիշերն իսկ, ձայներիզի վրայէն ունկնդրած էր իր մասին բոլոր խօսուածները: Յաջորդ օր հեռաձայնեց եւ չնորհակալութիւն յայտնեց ինծի: Հեռախօսի ընկալուչը բռնելու ուժ չունէր, ուրիշը կը բռնէր ընկալուչը, հակառակ ատոր, ան բաւական երկար խօսած էր ինծի հետ, բացատրելու համար թէ որքան զգածուած էր իր մասին մեր խօսածներէն: Անտարակոյս ուրիշներու ալ յայտնած էր նոյնը: Բայց չուտով երկրորդ գրական երեկոյթ մըն ալ սարքեցինք գործեալ Լոսեան Սանուց Միութեան մէջ: Այս մէկը այլեւս իր մահուան առիթով էր: Եւ ան երբեք չկրցաւ իմանալ թէ այդ դիշեր ալ երկար երկար ինչե՛ր ըսինք իր մասին:

«Օր մը ես ալ պիտի երթամ –
այս ճամբայէն ձեռամբարձ
ճանրութենէ ազատած»:

Արդարեւ ազատեցաւ բոլոր այն ծանրութիւններէն որոնք գրուած էին իր մարմնոյ ուսերուն վրայ: Հիմա գրաղարանի մէջ երկու գիրքեր եւ վեցնչ մը ձեռագիրներ պարբերաբար ականջիս կը հասցնեն անոր պիլ ու բարակ ձայնը, ճիշդ այնպէս ինչպէս ան կը հնչէր Արամեան – Ոսճեան վարժարանի ներքանցքներուն մէջ:

Ռ. Հ.

ԼԻԲԱՆԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ՍՏԻՊԵՑ ՍԵՂՄԵԼ ԿՐԹԱԿԱՆ ՊԻՒՏՋԷՆ

Ո՛Չ ՅՈՒՍԱԼԻՈՒՄԻՆ,
Ա՛ՅՈ՝ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԻՆ

Գաղտնիք չէ. Լիբանան կը պտնուի տնտեսական սուր տագնապի մը մէջ, որ ծայր առած էր 3 – 4 տարի առաջ, տեղահան առաւել խորանալով՝ վտանգաւոր սահմանի մը հասած է ներկայիս: Այս տագնապէն գլխաւոր տուժողները եղան կրթական հաստատութիւնները: Հայկական վարժարանները ալ դիմագրաւեցին անտեսական տագնապը, կրելիին սահմաններուն մէջ եղան բարեացակամ, «Մէկ աչակերտ վտղոց չձգելու» նչանաբանով: Լիբանանի երկրամասեայ պատերազմը ստիպած էր երբայաջորդ Ուսումնական խորհուրդները, կրթական պատասխանատուները դիմելու նման որոչումի մը: Լիբանանի հայկական վարժարանները լայն բացին իրենց դուռերը՝ ընդունելով ոչ բարեկեցիկ աչակերտները, որպէսզի անոնք փողոցը չմնան: Միւս կողմէ, մեր վարժարանները նուազագոյն կրթաթոշակը դանձեցին միջակորեաս ընտանիքներու զաւակներէն, իսկ բարեկեցիկներուն թիւը արդէն մատի վրայ կը համրուի:

Մեր վարժարանները տոկացին պիտանի ծանր պայմաններու, նեղ ըրին _ տեղ ըրին, մեր ուսուցիչները նոյնպէս պահեցին իրենց պաչտօնները, չնորհիւ ազգային բարերարներու, վարժարաններուն չուրջը համախմբուած օգնական մարմիններու (պղրոցասէր տիկնոջ վարչութիւններ, չրջանաւարտից միութիւններ, բարեսիրական եւ հայրենակցական միութիւններ):

Յետ պատերազմեան տարիները անցան այս ձեւով: Մօտաւորապէս ութ տարիներ զօտիները սեղմելով կարողացանք պահել ուսումնական կեանքը, դպրոցծնողք եւ բարեսիրական միութիւններու սերտ համագործակցութեամբ: Այսօր սակայն «յոգնած են» մեր միութիւններն ալ, օժանդակող հիմնարկներն ու մարմինները եւս: Ծնողները սպառած ըլլալ կը թուին իրենց միջոցները, եւ չեն ուզեր յանձն առնել յաւելեալ յոգնութիւն կամ յանձնառութիւն: Անոնց մեծ մասը որոշած է զաւակը յանձնել պատահական արհեստանոցի մը վարպետին՝ գործի աչխարհին ճամբան գոյց տալով անչափահաս զաւակներուն, որոնք պէտք է չարունակեն ուսումը արագասոյր գիտութեան սահմաններուն մէջ:

դարուն, երբ ուսումը պարտադրանք մըն է ինքնին:

Հայկական վարժարաններու պատասխանատուներ, հոգեբարձուքիւններ, ընտանեկանութիւններ, Ուսումնական խորհուրդներ սիրողաբար դիմեցին պիւտճէական սեղմումի՝ խտացնելով ուսուցչական չարքերը, իւրաքանչիւր ուսուցչի երեք – չորս պահ առաւել բարդելով: Այս ձեւով կը մտածուի տարեկան որոշ ուշացումի դրամարի մը խնայողութիւն կատարել: Հոս հարկ է յիշել մեր ուսուցիչներուն բարեացակամ եւ վիրտուզիական վերաբերումը այս կացութեան դիմաց՝ յարմարելով օրուան պահանջին, սիրողութեան: Անշուշտ գոնուեցան գժգոհներ (այս ալ բնական հակազդեցութիւն նկատենք), բայց այսպիսի տագնապալի օրերուն է, որ կը դիմուի «հարկ կը օրհնքը կը լուծէ» խմաստուն բանաձեւին եւ ասոյթին:

ԴՊՐՈՑ ՄԸ ՓԱԿՈՒԱԾ

Վերը պարզուած երեւոյթին եւ տրուած հարներուն յոյսին տակ կը հաստատենք, որ մեր դպրոցը դիմաց նոյնիսկ զարգացման միջոցառումին, կրթական խորհրդակցութիւն մը որդեգրելով. Հայ Աւետարանական Միութեան վարժարանն է ան (մանկապարտէզ – նախակրթարան, Պուրճ Համուտի մէջ): Նոյնպէս Հայ Աւետարանական Շամլեան – Թաթիկեան երկրորդական վարժարանը դեղչեց իր բարձրագոյն երեք դասարանները (Ժ., ԺԱ., ԺԲ)՝ վարժարանը վերածելով միջնակարգի: Յաւել կը հաստատենք այս իրողութիւնը, բայց կը թուի, թէ ուրիշ ճար չկար...

***

Հոս յուսահատական հոգեբանութեան, պարզապէս մատնանշեցինք ներկայ ուսումնական – պիւտճէական կացութիւնը ու կը մտածենք յառաջիկայ 1998 – 1999 կրթական տարեշրջանի բարւոք րնթացքին մասին:

Անպարծութիւնը տիրապետած է համայնքին ձեւով, ընտանիքներ, որոնք ինքնաբաւ էին, այսօր մատնուած են անել կացութեան: Բայց այս յուսալքիչ երեւոյթին դիմաց ձեռնածալ նստիլն ալ անհնար է եւ աններելի: Հայ ժողովուրդը դիմել ճակատագրական պահերուն վերանորոգելու դաստնիքը: Հետեւաբար ծնողներէն, բարեսիրական թէ հայրենակցական միութիւններէն, բարեկեցիկ ընտանիքներէն, բարերարներէն եւ Ազգին իշխանութիւններէն կը սպասուի ըլլալ առաւել սրտցաւ ու ձեռնհաս առաջքը առնելու համար կրթական – պիւտճէական աննախընթաց տագնապին, որ պիտի կարելի ըլլայ կանգուն պահել մեր ուսումնական հաստատութիւնները՝ վան հայապահպանման վեմ գործին:

ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏ

«Ազգակ», Յուլիս 17

ԱՐԴԵՕՔ ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ ԻՍԿԱՊԷՍ ԿԸ ՓԱՓԱՔԻՆ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐ ԸՆԴՈՒՆԻԼ

Ամերիկեան ժողովրդային մշակոյթին եւ ազգային ինքնութեան զգացումին մաս կը կազմէ Ազատութեան արձանին վրայ արձանագրուած այն գաղափարը, թէ երկիրը ուրախութեամբ կ'ընդունի ամէնէն թշուառ գաղթականները: Այսուհանդերձ այս գաղթականները չաճախ այն մարդիկն են, որոնք ամէնէն աւելի անբաղձալի կը նկատուին իշխանութիւններուն կողմէ:

Անցեալ աշնան յայտարարուած օրէնքի մը համաձայն, ոչ մէկ քաղաքացի իրաւունք ունի երաշխաւորելու ազգականի մը գաղթը դէպի Միացեալ – Նահանգներ, բացի եթէ երաշխաւորը աղքատութեան միջին մակարդակէն 25 առ հարիւր համեմատութեամբ աւելի բարձր եկամուտ կ'ապահովէ: Վերջերս հակազդութիւնը խստացած է Մեքսիքայի եւ Միացեալ – Նահանգներու սահմանին վրայ, ուրկէ տարին 200 հազարէն 300 հազար ապօրինի գաղթականներ կը թափանցեն երկիր: Պետութիւնը նաեւ կրճատած է գաղթականներու բարօրութեան յատկացուցած պիւտճէն: Այս բոլորին նպատակը ակնհարեւ է: Միացեալ – Նահանգները այլեւս լատին Ամերիկայի եւ Ասիոյ աղքատները ընդունելու տրամադիր չեն: Միացեալ – Նահանգներ ուղղուղ գաղթականներուն երկու երրորդը կուգայ այս երկիրներէն:

Գաղթականներու հանդէպ ամերիկեան վերաբերմունքը յաճախ երկդիմի բնոյթ ունեցած է: 1875–ին ոեւէ մէկը կրնար ապաօրէն հաստատուիլ Միացեալ – Նահանգներ. Ազէլի ուշ իշխանութիւնները կանոնաւոր ճիգերով փորձած են սահմանափակել գաղթականներու մուտքը՝ ցեղային եւ բարոյական նկատառումներով (արգիլելով պոռնիկներու, ոճրագործներու, եւ 1952–էն ետք՝ համայնավարներու մուտքը):

Զինագիք վտարուած էին 1882–ին: 1907–ին սահմանափակուած էր ճափոնցիներու մուտքը: 1924–ին ազգային հաւաքականութիւններու հաւասարակշռութիւնը պահպանելու նպատակով ցեղային ծագումի վրայ հիմնուած օրինագիծեր ճըշդուեցան, եւ սահմանային չրջուն պահակներ հաստատուեցան: 1965–ին ցեղային ծագումով պայմանաւորուած օրէնքները ջնջուեցան, եւ փոխարէնը գաղթականներու ընտանիքները վերամիացնելու կամ անոնց առպարէզին եւ զանազան կրօդութիւններուն վրայ հիմնուած օրէնքներ գործադրուեցան: 1990–ին, երբ նախկին համամասնավար երկիրներու դէմ արգելքը վերցուեցաւ՝ «այլազանութեան» ակզբունք որդեգրուեցաւ, իբրեւ անցագիրներ չնորհելու հիմք, նախապատուութիւն տալով այն երկիրներուն, ուրկէ ցարդ սակաւաթիւ գաղթականներ ընդունուած էին: Այսպէս, 1992–էն 1994–ի միջեւ Ամերիկացիք Իրլանտացիներուն վերապահեցին իրենց չնորհած անցագիրներուն 40 առ հարիւրը: 1996–ին հրապարակուեցաւ ապօրինի գաղթականներու դէմ միջոցառումի օրէնքը, որ ենթադրաբար պիտի դժուարացնէ ապօրինի գաղթականներու քաղաքացիական իրաւունք ստանալը եւ պիտի խստացնէ անոնց աշխատանք հայթայթող գործատէրերուն դէմ նահանջած պատիժները:

Այսուհանդերձ այս բոլոր տարիներուն ընթացքին գաղթականութեան հաճեմատութիւնները հակազդած են ոչ թէ օրինադրական ուղղութիւններու, այլ՝ անհեսական գործօններու եւ պահանջարկի ու առաջարկի տրամաբանութեան: Երբ ժամանակները վատ եղած են, ինչպէս՝ ահաբեկումներու կամ 1930–ական տարիներու անհեսական քայքայումի օրերուն, գաղթականական հոսքը դադրած է: Իսկ երբ Միացեալ – Նահանգներու տարածքին բարգաւաճում արձանագրուած է, ինչպէս ներկայիս, գաղթականներու թիւը բազմապատկուած է: Հետեւաբար այս պատճառով է, որ գաղթականներու վերաբերող որեւէ նոր օրէնք, որքան ալ վճռական հնչէ, գործնական գետնի վրայ տկար կը մնայ:

Նաեւ կան կարգ մը ճշմարտութիւններ, որոնք արհամարհելի չեն: Ուղղ Սեպտեմբեր սակարանային չուկան եւ մեծ գործատնութիւններու ղեկավարները ղրկան ձեւով կը դիմաւորեն օրինաւոր թէ ապօրինի գաղթականներու երեւոյթը: Որովհետեւ աժան աշխատավարձով գործատրներ եւ պաշտօնեաներ կ'ընձեռէ անիկա: Քաղաքագէտներ եւս թոյլատու վերաբերում կը ցուցաբերեն, որովհետեւ գաղթականները կը նկատեն հաւանական քուէարկողներ: Մինչ 1910–ին գաղթականները կը կազմէին Միացեալ – Նահանգներու բնակչութեան 15 առ հարիւրը, այժմ անոնք կը ներկայացնեն 8 առ հարիւր համեմատութիւն մը: Միացեալ – Նահանգներու Գիտութիւններու կարծիքն համաձայն, գաղթականները տարեկան 10 միլիառ տոլարի չափ կ'ապահովեն ամերիկեան տնտեսութեան:

Պատրաստեց՝

Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

Պոլսոյ հայաբնակ թաղերն ու եկեղեցիները 90 տարի առաջ

Երբ կը դարձնենք 1908–ի Ընդարձակ Օրացոյցի էջերը, հոն կը գտնենք նաեւ չատ հետաքրքրական տեղեկութիւններ՝ 90 տարի առաջուան Պոլսոյ հայկական մեր կառոյցներուն մասին: Հետաքրքրական է տեսնել թէ այդ թուականին հայկական քանի՞ թաղերէ կը բաղկանար եւ թէ ո՞ր թաղերու մէջ ունէինք եկեղեցիներ եւ բնականաբար Թաղային Խորհուրդներ: Օրացոյցէն քաղելով այդ բենական կարգով նշենք այդ թաղերը եւ այդ թաղերու եկեղեցիները:

«ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ»

***

ԱԶԱՏԼՂ, Ս. Աստուածածին, ԱԼԷՄՏԱՂԻ, Ս. Նշան, ԱՑ–ՍՏԵՓԱՆՈՑ, Ս. Սթեփանոս, ԲԵՐԱ, Ս. Երրորդութիւն, Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ, ԳԱՆԴԻԼԻ, Ս. Երկոտասան Առաքեալք, ԳԱՍՄՄ ՓԱՇԱ, Ս. Յակոբ Մծբնայ, ԳԱՏՂՔԻՕՑ, Ս. Թադեւոս, ԳԱՐԹԱԼ, Ս. Նշան, ԳՆԱԼՂ ԿՂԶԻ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, ԳՈՒԶԿՈՒՆՃՈՒՔ եւ ԻՃԱՏԻՑՔ Ս. Լուսաւորիչ, ԳՈՒՄԳԱՔՈՒ Մայր եկեղեցի Ս. Աստուածածին, ԳՈՒՄ – ԳԱՔՈՒԻ ԴՈՒՐՍ. Ս. Յարութիւն, ԳՈՒՐՈՒԶԵՇՄԷ, Ս. Խաչ, ԵՆԻԳԱՔՈՒ Ս. Թադէոս եւ Ս. Բարթողիմէոս Առաքեալք, ԵՆԻ ՄԱՀԱԼԼԷ (ՍԿԻՒՏԱՐ) Ս. Կարապետ, ԵՆԻ ՔԻՕՑ Ս. Աստուածածին, ԵՏԻ ԳՈՒԼԷ Ս. Փրկիչ, Ս. Յակոբ, ԷՑՈՒՊ Ս. Աստուածածին, ԷՑՈՒՊ ՏԷՖԹԷՐՏԱՐ Ս. Եղիա, ԹՕՓԳԱՔՈՒ Ս. Նիկողայոս, ԽԱՍՔԻՕՑ Ս. Սթեփանոս, ԿԷՏԻԿ – ՓԱՇԱ, Ս. Յովհաննէս Աւետարանիչ, ՂԱԼԱԹԻԱ, Ս. Լուսաւորիչ, ՄԱԳՐԻՔԻՕՑ, Ս. Աստուածածին, ՊԱԼԱԹ, Ս. Հրեշտակապետ, ՊԷՇԻԿԹԱՇ, Ս. Աստուածածին, ՊԷՑՔՈՂ, Ս. Նիկողայոս, ՊԷՕՅԻՒՔ – ՏԷՐԷ, Ս. Հռիփսիմէ, ՊՕՅԱՃԸՔԻՕՑ, Ս. Երեք Մանկունք, ՍԱՄԱԹԻԱ, Ս. Գէորգ (Սուրբ Մանասթըր), Ս. Յակոբ (Ալթը Մէրմէր), Ս. Յովհաննէս (Նարլը Գարու), ՍԹԵՆԻԱ, Ս. Յովհաննէս Կարապետ, ՍԿԻՒՏԱՐ, (Սէլամլըք – Գուզկունճուք, Իճառլէ) Ս. Խաչ Սէլամլէ), Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ (Գուզկունճուք), ՐՈՒՄԿԱԼԻ ՀԻՍԱՐ, Ս. Սանդուխտ, ՕՐԹԱՔԻՕՑ, Ս. Աստուածածին, ՖԷՐԻՔԻՕՑ, Ս. Վարդան:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ 90 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋՈՒԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

Այս չէնքին ամէնէն վերջին մնացորդները կին 1908–ի օրերու հիւրանոցին տեղը գտնուած վայրաչէն մասը եւ մասուռը, որոնք յետագայ շինութեանց ատեն վար առնուեցան:

Սակայն տեղի տալով յարաճուն կարիքներու, Պէզճեանի մահէն յետոյ Փերմիշեան Միքայէլ ամիրա կարգ մը շինութիւններ եւս կ'ընէ, եւ այդ առթիւ, Հիւանդանոցի մեծաձակ հողերը գնելով ապրոր չրջափակին մէջ կ'առնէ:

Այնպէս որ 1833–ին կառուցուած Հիւանդանոցին չրջափակը որ այդ չրջանին տալիս 18·333 քառակուսի կանգուն տարածութիւն ունէր մինչեւ 1908–ը այդ թիւը կը բարձրանայ 34·800 քառ. կանգունի:

Այդ նախնական չէնքին չուրջ գտնուող յաւելեալ հաստատութիւններէն մէկին է մոմարանը, որ կը կառուցուի 1836–ին:

1851–ին Հիւանդանոցի մէջ կարեւոր փոփոխութիւններ կը մտնեն, որովհետեւ հոն կը հաստատուին նաեւ երկու հաստատութիւններ, Ս. Աբրահամեանց եւ Բ. Վարդապետանց, որոնք կը պատրաստուին Հիւանդանոցին հին չէնքին մէջ քանի մը անհրաժեշտ նորոգութիւններէ եւ բաժանումներու յաւելումէ վերջ: Եւ որովհետեւ տեղ կը պակսէր, միւս կողմէ կը կառուցուի նոր չէնք մը որ յիմարանոցի կը յատկացուի:

1856–ին դարձեալ գանազան նորոգութիւններ կը կատարուին հին չէնքին վրայ՝ ձեռնտուութեամբ հոգաբարձու Մհ. Մաղաք աղայի, որ կարապետ ամիրա Պալեանի զրպդիրն էր:

Երկու տարուան ընթացքին Հիւանդանոցին երկու երրորդ մասը կը նորոգուի եւ չէնքին վրայ յաւելումներ կը կատարուին: Այս չինութեան գործին մեծապէս կը նպաստէ ձարտարապետ Ամիրան մեծ քանակութեամբ չինանիւթ հայթայթելով:

Այս առթիւ չինուած քարուկիր չէնք մը Ասպետ Ջունդի Հոգաբարձութեան օրով 1861–ին կ'աւարտի, եւ կը միանայ չէնքին միւս մասերուն, 15·000 զրուչ ծախքով: Այդ քարուկիր չէնքին վերի լուսաւոր սենեակը ապաքինանոցներու կը յատկացուի եւ դասեհանոց, որոնք կը պատրաստուին Հիւանդանոցին հին չէնքին մէջ քանի մը անհրաժեշտ նորոգութիւններէ եւ բաժանումներու յաւելումէ վերջ: Եւ որովհետեւ տեղ կը պակսէր, միւս կողմէ կը կառուցուի նոր չէնք մը որ յիմարանոցի կը յատկացուի:

1856–ին դարձեալ գանազան նորոգութիւններ կը կատարուին հին չէնքին վրայ՝ ձեռնտուութեամբ հոգաբարձու Մհ. Մաղաք աղայի, որ կարապետ ամիրա Պալեանի զրպդիրն էր:

Երկու տարուան ընթացքին Հիւանդանոցին երկու երրորդ մասը կը նորոգուի եւ չէնքին վրայ յաւելումներ կը կատարուին: Այս չինութեան գործին մեծապէս կը նպաստէ ձարտարապետ Ամիրան մեծ քանակութեամբ չինանիւթ հայթայթելով:

Այս առթիւ չինուած քարուկիր չէնք մը Ասպետ Ջունդի Հոգաբարձութեան օրով 1861–ին կ'աւարտի, եւ կը միանայ չէնքին միւս մասերուն, 15·000 զրուչ ծախքով: Այդ քարուկիր չէնքին վերի լուսաւոր սենեակը ապաքինանոցներու կը յատկացուի եւ

(Շար. Ա. էջէն)

խարարապետ Փրոտ, յայտարարած է որ որեւէ վիջում պիտի չընէ ապօրինի գաղթողներու նկատմամբ:

ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ *կանոնադրութիւնը պիտի փոխուի 1999 Յունուար Մէկէն: Այդ թուականէն սկսեալ ժառանգութեան տուրքերէ վերջ պիտի չըլլան բոլոր այն պայմանագրութիւնները որոնք մէկ միլիոն ֆրանքէն աւելի են:*

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՇՐՋԱՆԸ ՀԵԾԱՆԻՒՈՎ *հատանաբար, իր պատմութեան ամէնէն ժժդոյն տարին կ'ապրի: Տոփաժ-ի կամքածներով ու պնդումներով ստեղծուած խառնիճաղանճը իր գագաթնակէտին հասած էր Յուլիս 29-ին, երբ հեծանուրդները որպէս զօրակցութեան արտայայտութիւն Թէ – Վէ – Էմ խումբի իրենց ընկերներուն, Ալպերվիլ – Էքս-լէ-Պէնի փուլը կը կատարէին առանց իրենց կըռնակի թիւերուն եւ չատ դանդաղ ընթացքով, աւելի քան երկու ժամ ուշ հասնելով Էքս-լէ-Պէնի հանդրուանը: Արդարեւ բաժակը յորդեցնող կաթիլը եղած էր ոստիկանութեան գործելակերպը, որ նախորդ պիշեր (Յուլիս 28) չատ ուշ ժամերու հեռախուզութիւններ կատարած էր Թէ – Վէ – Էմ-ի կացարանին մէջ, տոփաժի առընչուող փաստեր յայտնաբերելու համար ու աւելին, այս ամէնը կատարուած է չատ բիրտ ձեւով, մարզիկներուն ալ ոճրագործներու վերաբերում ցուցաբերելով: Յուլիս 29-ին արշաւէն վերջնապէս քաշուած էին բազմաթիւ խումբեր եւ վախ կար որ տուգնապը վերածուի Շրջանին վերջնական ջնջումին, թէեւ Յուլիս 30-ին այդ մասին դեռ որեւէ որոշում չէր տրուած:*

ՊՈԼՈՑ *Սուլթանահմէտ թաղին մէջ կատարուած պեղումներով ի յայտ եկած է բիւզանդական պալատ մը որ կ'ըսուի թէ Ջ. դարուն կառուցուած է: Պալատը կը գտնուի Այա Սոֆիայի տաճարին մօտը, նաեւ Սուլթանահմէտի հին բանտին տակ: Պեղումներու վայրը միջոց մը եաք պիտի բացուի զբօսաշրջիկներու այցելութեան:*

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՑ ՄԱՋ

ՓԱՐԻԶԻ
ԱՐՇԱԼՈՑՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

Ծնողներէն կը խնդրուի արդէն արձանագրել իրենց զաւակները Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 վերջի Միօրեայ դպրոցին:

6 տարեկանէն սկսեալ բոլոր մանկապարտէզները մինչեւ Պաքալօրէայի դասարան:

Կ'ուսուցուի հայերէն լեզու, պատմութիւն, պար, երգ, թատրոն եւ քունկ-ֆու:

Տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեան համար դիմել՝

Հեռաձայն. –

ԱՐԱՔՍԻ ԳԱՐԱՆՃԻԼԵԱՆԻՆ
01 – 39 – 83 – 71 – 19

Ժամը 20-էն յետոյ:

կամ՝

ՆԱՋԵԼԻ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ
01 – 45 – 84 – 57 – 18

*
**

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ – ԿՈՆԷՍ
ԵՒ ՎԻԼԻԷ-ԼԸ-ՊԷԼԻ
«ԱՍՏՂԻԿ» ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

Կազմակերպ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ – Կոնէս եւ Վիլիէ լը Պէլի Աստղիկ մանուճիւղի հայերէն լեզուի եւ պարի դասերու արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12 եւ 19-ին դասընթացքերու վայրը

71, avenue Henri Barbusse —
Arnouville-lès-Gonesse

Կը խնդրուի ծնողքներէն նկատի ունենալ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Կազազիս Ափրիկեան իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Ազատն Գիզիլեանի իրենց մօր՝ Տիկին Մարիամ Գիզիլեանի մահուան առթիւ եւ վճռան ծաղիկի 300 Ֆր. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին:

TELEVISION
FRANCE - 2

EMISSION SUR L'EGLISE ARMENIENNE CATHOLIQUE

le Dimanche 2 Août à 9 heures 30

dans le cadre du programme :
«Foi et traditions des chrétiens orientaux».

CROIX BLEUE

Fête Champêtre
A LA COLONIE DE BELLEFONTAINE
Le Dimanche 9 Août
toute la journée.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

PARIS - EREVAN - PARIS
à partir de
3250 F
Renseignements & inscriptions :
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.
Demandez notre brochure pour des séjours individuels et en groupe.

DATE A RETENIR

RESERVEZ VOTRE REVEILLON DU 31 DECEMBRE 1998 AVEC LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE section Lyon-Villeurbanne

Plus de détails ultérieurement.

FETE CHAMPETRE
au
HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey — 83700 SAINT-RAPHAEL
SAMEDI 15 AOUT
10h — Messe Chapelle Saint-Jean — Bénédiction du Raisin
à partir de 12h30 Bar, Buffet de Spécialités Arméniennes
ANIMATION
tout au long de l'après-midi :
Spectacle de danse par les enfants d'Arménie
MARTEN YORGANTZ
EVELYNE ALTOUNIAN
et Surprise !
Pour les réservations : 04. 94. 19. 51. 50

ՓԱՌԱԶԱՆ
ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ԴԻՄԵԾԷ'Ք «ԾԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ
ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,
ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ
Տեղւոյն վրայ ճոխ խաթպոկ

RENTREE DES CLASSES

L'Ecole hebdomadaire «*SIAMANTO*» de Bagneux-Cachan (Langue et Civilisation) accueille les élèves de la maternelle à la préparation du baccalauréat.
Inscriptions le Samedi 19 Septembre à 15 heures — Ecole Henri Wallon
2, ave de Stalingrad à Bagneux

Renseignements:
01 45 46 10 11 ou 01 46 65 81 53.

1954 — 1998
44ème ANNIVERSAIRE
1954 — 1998

PÈLERINAGE
ST-GRÉGOIRE à TALLARD

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԹԱԼԱՐԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France
et avec le concours
de l'Association Culturelle des Arméniens de GAP et des Hautes-Alpes
Sous la présidence de
MGR LAGRANGE,
Evêque de Gap
et MGR DARON GEREJIAN,
Vicaire Général des Arméniens du Sud de la France

— 10 h 30 : Une Messe sera célébrée par *Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN*
La messe sera chantée par la Chorale *Sourp KRIKOR LOUSSAVORITCH de Beaumont*

— 13 h : Un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.

Des autocars, suivant le nombre des insrits seront mis à la disposition pour des personnes que ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.
Les personnes qui se rendront par leur propres moyens sont priées de s'inscrire par téléphone sous indiqué

Départ à 7 heures précises

Pour tous renseignements et réservations s'adresser :

— *Marseille* : 04. 91 77. 84. 70;
— *Beaumont* : 04. 91. 93. 13. 50;
— *Saint-Antoine* : 04. 91 65 56. 75;
— *Toulon-Abri's Club* : 04. 94. 27. 10. 51.

Pour toutes autres régions :
Ass. Culturelle des Arméniens de GAP – 04. 92. 51. 71. 80 (h. de repas) & 04. 92. 51. 00. 87.

Prix du trajet de Marseille

Aller-retour seul —100 F.;
Repas seul — 120 F.;
Aller-retour et repas compris — 220 F.

Date à retenir

FETE NATIONALE ARMENIENNE
DU 21 SEPTEMBRE
JOURNEE DE L'INDEPENDANCE

GRAND DINER DANSANT
avec l'orchestre «*GAIDZAG*»
et le traiteur «LE BARON»
Spécialités arméniennes et libanaises

Samedi 26 Septembre à 20 heures 30
à la Salle des Fêtes Municipale,
Place François Mitterrand (RN3)
à Livry-Gargan
Réservation avant le 22 septembre aux numéros suivants:
01 43 85 90 12 et 01 43 83 87 68
Soirée organisée par les sections de Sevran-Livry-Gargan de la Croix Bleue des Arméniens de France, la FRA Nor Seround et la Maison de la Culture Arménienne